[redacted]

Datum 9 juli 2021
Onderwerp Besluit op uw Wob-verzoek d.d. 3 juni 2020
Behandeld door [redacted]
Ons kenmerk Z20-4305 / D21-13655
Uw kenmerk
Bijlagen Zie bijlagenoverzicht

Geachte [redacted],

Op 27 mei 2020 heeft u een verzoek op grond van de Wet openbaarheid van bestuur (hierna: Wob) ingediend. U verzoekt om openbaarmaking van het managementplan, het beleidskader en verschillende protocollen met betrekking tot de Oostvaardersplassen en het Oostvaardersveld. Bij brief van 3 juni 2020 is de ontvangst van uw verzoek bevestigd. Op 3 juni 2020 heeft u, in reactie op de ontvangstbevestiging, uw verzoek aangevuld.

Per brief d.d. 1 juli 2020 heb ik de beslissing op uw Wob-verzoek op grond van het bepaalde in artikel 6 lid 2 van de Wob met vier weken verdaagd, omdat met het verzamelen van de door u gevraagde informatie meer tijd is gemoeid.

Per brief d.d. 17 maart heeft u Staatsbosbeheer in gebreke gesteld voor het niet tijdig beslissen op uw verzoek.

Per brief d.d. 30 juni 2021 heeft de rechtbank Midden-Nederland laten weten dat zij uitspraak heeft gedaan over het niet tijdig beslissen van Staatsbosbeheer op uw verzoek. De rechtbank heeft met haar uitspraak Staatsbosbeheer nog een termijn van twee weken gegeven om op uw verzoek te beslissen.

Uw Wob-verzoek
Het tijdstip van indiening van uw verzoek is bepalend voor de reikwijdte van uw verzoek. Een Wob-verzoek kan nooit betrekking hebben op na dat verzoek vervaardigde documenten.[1] Dit betekent dat documenten vervaardigd na 3 juni 2020, niet zijn meegenomen bij de behandeling van uw Wob-verzoek.

[1] ECLI:NL:RVS:2015:623

U vraagt in uw Wob-verzoek om de volgende documenten die allemaal betrekking hebben op de Oostvaardersplassen en het Oostvaardersveld:

- Het managementplan,
- het beleidskader,
- het calamiteitenplan en diverse protocollen.

Verder verzoekt u om:

- het protocol m.b.t. bijvoeren,
- het van toepassing zijnde afschot protocol,
- het protocol benutting edelherten/Konikpaarden voor consumptie,
- het protocol uitvoering en beheer van de populatie Konikpaard,
- het protocol calamiteiten,
- het protocol veterinaire monitoring en
- het protocol afschot grote herbivoren en het protocol controle grote herbivoren.

Ten slotte verzoekt u om:

- De facturen van Rendac over de periode januari 2020 tot en met mei 2020,
- aankoopnota's geleverd hooi vanaf 2018 tot en met mei 2020 en
- om alle correspondentie met partijen die bij het managementplan Oostvaardersplassen betrokken zijn.

Naast dat u vraagt om documenten stelt u tevens een aantal vragen. De Wob bedoeld is om bestaande informatie openbaar te maken. Als er geen documenten zijn waarin de antwoorden op uw vragen staan, dan treft u ook geen antwoorden op uw vragen aan. Los van de Wob kunt u uw vragen altijd stellen aan info@staatsbosbeheer.nl

Resultaten onderzoek

Ik heb uitgebreid onderzoek uitgevoerd of Staatsbosbeheer beschikt over de documenten waarop uw informatieverzoek betrekking heeft. Ik heb hiervoor het (digitaal) archief, de systemen en de betrokken collega's geraadpleegd.

Ik heb honderdzevenenzestig documenten aangetroffen.

Reeds openbaar

Ik heb een aantal documenten aangetroffen die al openbaar zijn gemaakt bij eerdere besluiten. Het managementplan Oostvaardersplassen is openbaar gemaakt via de website van Staatsbosbeheer. De Wob is niet van toepassing op reeds openbare documenten. De al openbare documenten zijn de documenten met nummers 2, 6, 8 t/m 15, 17, 61, 78, 97, 101 t/m 107, 109 t/m 117, 120 t/m 124 en 132 t/m 168 en betreffen de werkinstructie beheer grote herbivoren Oostvaardersplassen, het protocol veterinaire monitoring. het managementplan Oostvaardersplassen, de beleidslijn bijvoeren grote grazers en de beleidslijnen bijvoeren grote grazers Oostvaardersplassen winter 2018/2019, sluiting jacht bij bijzondere weersomstandigheden, het protocol vroeg reactief beheer Oostvaardersplassen, de facturen met betrekking tot hooi over de periode 2018 t/m 2019 en verschillende mailcorrespondentie. In de bijlage treft u een overzicht met de vindplaatsen van de reeds openbare documenten.

Overwegingen bij openbaarmaking

Niet verstrekken informatie in verband met de financiële gegevens rechtspersonen (onevenredige benadeling), art. 10 lid 2 sub g Wob

Een deel van de aangetroffen documenten bevat financiële gegevens van rechtspersonen. Omdat openbaarmaking van deze specifieke tarieven het betrokken bedrijf kan schaden in zijn concurrentiepositie, waardoor het bedrijf onevenredig benadeeld kan worden ten opzichte van zijn concurrenten, weegt het belang van het bedrijf zwaarder dan het belang van openbaarmaking van deze tarieven. Deze gegevens worden daarom niet openbaar gemaakt op grond van artikel 10, lid 2 aanhef en sub g Wob. Totaalbedragen die niet herleidbaar zijn naar specifieke tarieven die bedrijven hanteren, worden wel openbaar gemaakt.

Niet verstrekken informatie in verband met de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer (art. 10 lid 2 sub e Wob)

Een aantal van de documenten die betrekking hebben op uw verzoek, bevatten persoonsgegevens. Verstrekking van persoonsgegevens blijft op grond van artikel 10, lid 2 aanhef en sub e Wob achterwege wanneer het belang daarvan niet opweegt tegen het belang van de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer. Van openbaarmaking van persoonsgegevens zoals namen, handtekeningen, telefoonnummers en e-mailadressen wordt in lijn met vaste rechtspraak in beginsel afgezien.[2] Namen van personen die uit hoofde van hun functie in openbaarheid treden, worden wel openbaar gemaakt.

Niet verstrekken informatie in verband met financiële/economische belang Staatsbosbeheer, art. 10 lid 2 sub b Wob

Op grond van artikel 10, lid 2, aanhef en sub b Wob blijft verstrekking van informatie achterwege voor zover het belang daarvan niet opweegt tegen de economische of financiële belangen van Staatbosbeheer. Bij bepaalde passages is het financiële/economische belang van Staatbosbeheer in het geding. Bij openbaarmaking van deze gegevens, komt het financiële belang van Staatbosbeheer in het geding omdat in dit geval bekend wordt welke financiële afspraken zijn gemaakt. Openbaarmaking van deze bedragen zou de onderhandelingspositie van Staatsbosbeheer in de toekomst verslechteren. Ik ben van oordeel dat dit belang zwaarder moet wegen dan het belang van openbaarheid aangezien het openbaar maken van specifieke stuksprijzen voor Staatsbosbeheer nadelig kan uitpakken bij toekomstige inkoop van bijvoorbeeld hooi. Andere aanbieders van hooi zouden gebruik kunnen maken van deze openbaargemaakte stuksprijzen.

Niet verstrekken in verband met persoonlijke beleidsopvattingen in stukken opgesteld voor intern beraad, art. 11 Wob

Een aantal van de aangetroffen documenten, betreffen stukken opgesteld voor intern beraad, waarin persoonlijke beleidsopvattingen staan. Op basis van artikel 11 lid 1 Wob blijft openbaarmaking van persoonlijke beleidsopvattingen in stukken opgesteld voor intern beraad achterwege. Uit de geschiedenis van de Wob blijkt dat hieronder onder andere zijn begrepen nota's van ambtenaren, interne correspondentie, conceptstukken, agenda's en notulen. Onder persoonlijke beleidsopvattingen worden onder andere verstaan meningen, voorstellen, conclusies en aanbevelingen. Deze beperkingen op de informatieverplichting waarborgt dat ambtenaren een ongehinderde bijdrage kunnen leveren aan het interne beraad. Alleen de standpunten die het bestuursorgaan voor zijn rekening wil nemen zijn staatsrechtelijk relevant. Volgens vaste rechtspraak hoeven feitelijke gegevens evenmin openbaar te worden gemaakt, wanneer deze zodanig zijn

[2] ECLI:NL:RVS:2018:321

verweven met de persoonlijke beleidsopvattingen in een document opgesteld voor intern beraad, dat deze lastig van elkaar te scheiden zijn.[3]

Besluit
De door u gevraagde zaken vallen onder de reikwijdte van de Wob. Ik heb besloten (deels) tegemoet te komen aan uw verzoek en de documenten (deels) openbaar te maken. In de bijlage bij dit besluit treft u 167 documenten, inclusief een overzicht, aan. Voor de overzichtelijkheid heb ik de bijlagen genummerd, de nummers op de bijlagen corresponderen met de nummers op het overzicht van de bijlagen.

Ik heb de in de bijgevoegde stukken gegevens (deels) onleesbaar gemaakt. Voor de motivering verwijs ik u naar de overwegingen. Per onleesbaar gemaakt onderdeel is zichtbaar op welke grond de informatie niet openbaar wordt gemaakt. Informatie die niet onder de reikwijdte van uw verzoek valt, maar wel in de documenten is opgenomen, maak ik niet openbaar.[4] Deze passages zijn eveneens onleesbaar gemaakt.

Rechtsmiddelen
Indien u het met dit besluit niet eens bent, kunt u binnen zes weken na verzending van dit besluit schriftelijk bezwaar maken. Overigens kan ook een andere belanghebbende kan tegen dit besluit bezwaar maken. Het bezwaarschrift kan worden gezonden aan de Directeur Staatsbosbeheer, Postbus 2, 3800 AA Amersfoort. U wordt verzocht een afschrift van dit besluit bij het bezwaarschrift te voegen.

Een bezwaarschrift moet zijn ondertekend en bevat tenminste :

- Naam en adres van indiener;
- Dagtekening;
- Omschrijving van het besluit waartegen het bezwaar is gericht;
- De gronden waarop het bezwaar rust.

Het niet voldoen aan deze eisen kan leiden tot niet-ontvankelijkheid van het bezwaarschrift.

De door u verzochte informatie kan voor meer mensen interessant zijn, daarom wordt dit besluit geanonimiseerd op de website van Staatsbosbeheer geplaatst onder:
www.staatsbosbeheer.nl/woboostvaardersplassen

Als u nog vragen hebt dan kunt u contact opnemen [redacted]

Met vriendelijke groet,
de directeur Staatsbosbeheer, namens deze,

drs. B.[redacted]
directe[redacted]

[3] ECLI:NL:RVS:2018:314
[4] ECLI:NL:RVS:2018:1356

Doc.nr.	Doc.naam	Datum	Document (deels) verstrekt?
1	Interne calamiteitenparagraaf Oostvaardersplassen	01-01-2018	Ja
2	Factuur van de Bunt BV	17-10-2018	Reeds openbaar
3	Aanpak reset grote grazers Oostvaardersplassen	5-12-2018	Ja
4	Concept protocol afschot edelherten versie 2	12-12-2018	Ja
5	Afspraken voeren Heckrunderen	20-03-2019	Ja
6	Werkinstructie beheer grote herbivoren Oostvaardersplassen (concept)	21-05-2021	Reeds openbaar
7	Protocol monitoring grote grazers	09-04-2019	Ja
8	Factuur Hoekstra Fourages	18-04-2019	Reeds openbaar
9	Factuur Hoekstra Fourages	27-04-2019	Reeds openbaar
10	Factuur Hoekstra Fourages	05-06-2019	Reeds openbaar
11	Factuur Hoekstra Fourages	14-06-2019	Reeds openbaar
12	Factuur van de Bunt BV	18-07-2019	Reeds openbaar
13	Factuur Hendriksen	08-08-2019	Reeds openbaar
14	Factuur Hendriksen	20-08-2019	Reeds openbaar
15	Factuur Hoekstra Fourages	27-08-2019	Reeds openbaar
16	Factuur Hoekstra Transport B.V.	16-09-2019	Ja
17	Mailwisseling concept managementplan met bijlage	07-10-2019	Reeds openbaar
18	Powerpoint	01-10-2019	Ja
19	Deelnemerslijst consultatieronde	09-10-2019	Ja
20	Mailwisseling consultatieronde	09-10-2019	Ja
21	Deelnemerslijst consultatieronde	09-10-2019	Ja
22	Uitnodiging consultatie bijeenkomst	10-10-2019	Ja
23	Uitnodiging consultatie bijeenkomst	10-10-2019	Ja
24	Mailwisseling concept managementplan met bijlage	11-10-2019	Ja
25	Mailwisseling consultatieronde	11-10-2019	Ja
26	Mailwisseling consultatieronde	11-10-2019	Ja
27	Mailwisseling managementplan	11-10-2019	Ja
28	Mailwisseling consultatieronde	11-10-2019	Ja
29	Mailwisseling managementplan	13-10-2019	Ja

30	Mailwisseling managementplan	13-10-2019	Ja
31	Mailwisseling consultatieronde	14-10-2019	Ja
32	Mailwisseling consultatieronde	14-10-2019	Ja
33	Mailwisseling consultatieronde	14-10-2019	Ja
34	Mailwisseling consultatieronde	14-10-2019	Ja
35	Mailwisseling Powerpoint	14-10-2019	Ja
36	Mailwisseling consultatieronde	15-10-2019	Ja
37	Mailwisseling managementplan	15-10-2019	Ja
38	Mailwisseling managementplan	15-10-2019	Ja
39	Mailwisseling managementplan	16-10-2019	Ja
40	Mailwisseling leefgebied	16-10-2019	Ja
41	Mailwisseling leefgebied	16-10-2019	Ja
42	Mailwisseling consultatieronde	16-10-2019	Ja
43	Mailwisseling consultatieronde	16-10-2019	Ja
44	Mailwisseling consultatieronde	16-10-2019	Ja
45	Mailwisseling consultatieronde	17-10-2019	Ja
46	Mailwisseling consultatieronde	17-10-2019	Ja
47	Mailwisseling consultatieronde	17-10-2019	Ja
48	Mailwisseling consultatieronde	17-10-2019	Ja
49	Mailwisseling consultatieronde	17-10-2019	Ja
50	Mailwisseling consultatieronde	17-10-2019	Ja
51	Mailwisseling managementplan	17-10-2019	Ja
52	Mailwisseling agenda	17-10-2019	Ja
53	Mailwisseling consultatieronde	17-10-2019	Ja
54	Mailwisseling consultatieronde	17-10-2019	Ja
55	Mailwisseling consultatieronde	18-10-2019	Ja
56	Mailwisseling consultatieronde	18-10-2019	Ja
57	Mailwisseling consultatieronde	18-10-2019	Ja
58	Mailwisseling consultatieronde	18-10-2019	Ja
59	Mailwisseling consultatieronde	18-10-2019	Ja
60	Mailwisseling consultatieronde met bijlage	21-10-2019	Ja
61	Mailwisseling consultatieronde met bijlage	21-10-2019	Reeds openbaar
62	Mailwisseling consultatieronde met bijlage	21-10-2019	Ja
63	Mailwisseling consultatieronde	22-10-2019	Ja
64	Mailwisseling consultatieronde	22-10-2019	Ja

65	Mailwisseling consultatieronde	23-10-2019	Ja
66	Consultatiebijeenkomst	24-10-2019	Ja
67	Powerpoint consultatiebijeenkomst	24-10-2019	Ja
68	Mailwisseling consultatieronde met bijlage	24-10-2019	Ja
69	Mailwisseling hoofdstuk communicatie met bijlage	24-10-2019	Ja
70	Mailwisseling consultatieronde met bijlage	24-10-2019	Ja
71	Mailwisseling managementplan opmerkingen	24-10-2019	Ja
72	Mailwisseling consultatieronde	24-10-2019	Ja
73	Mailwisseling managementplan opmerkingen	25-10-2019	Ja
74	Mailwisseling consultatieronde met bijlage	24-10-2019	Ja
75	Malwisseling met bijlage	25-10-2019	Ja
76	Mailwisseling managementplan	25-10-2019	Ja
77	Mailwisseling strategisch overleg	25-10-2019	Ja
78	Mailwisseling managementplan	25-10-2019	Reeds openbaar
79	Mailwisseling managementplan	28-10-2019	Ja
80	Mailwisseling managementplan opmerkingen	28-10-2019	Ja
81	Mailwisseling managementplan	28-10-2019	Ja
82	Mailwisseling managementplan	28-10-2019	Ja
83	Mailwisseling managementplan	28-10-2019	Ja
84	Mailwisseling managementplan	28-10-2019	Ja
85	Mailwisseling managementplan met bijlage	29-10-2019	Ja
86	Mailwisseling overleg managementplan	29-10-2019	Ja
87	Mailwisseling managementplan	30-10-2019	Ja
88	Mailwisseling beheertypen	30-10-2019	Ja
89	Mailwisseling managementplan	31-10-2019	Ja
90	Mailwisseling managementplan	31-10-2019	Ja
91	Mailwisseling managementplan	31-10-2019	Ja
92	Mailwisseling managementplan met bijlage	01-11-2019	Ja
93	Mailwisseling samenvatting met bijlage	02-11-2019	Ja
94	Mailwisseling managementplan met bijlage	03-11-2019	Ja
95	Mailwisseling managementplan met bijlage	03-11-2019	Ja
96	Mailwisseling managementplan	04-11-2019	Ja
97	Mailwisseling managementplan opmerkingen	04-11-2019	Reeds openbaar
98	Factuur van de Bunt	04-11-2019	Reeds openbaar

99	Inkomende brief provincie Flevoland	20-12-2019	Ja
100	Factuur Rendac	15-01-2020	Ja
101	Ophaaloverzicht Rendac	15-01-2020	Ja
102	Factuur Mahe Natuurvee	25-03-2020	Reeds openbaar
103	Factuur Mahe Natuurvee	25-03-2020	Reeds openbaar
104	Ritlijst Klaver	02-04-2020	Reeds openbaar
105	Ritlijst Klaver	03-04-2020	Reeds openbaar
106	Ritlijst Klaver	10-04-2020	Reeds openbaar
107	Factuur Mahe Natuurvee	14-04-2020	Reeds openbaar
108	Mailwisseling managementplan	14-04-2020	Reeds openbaar
109	Bijlage bij mailwisseling managementplan	14-04-2020	Reeds openbaar
110	Ritlijst Klaver	17-04-2020	Reeds openbaar
111	Factuur Mahe Natuurvee	20-04-2020	Reeds openbaar
112	Factuur Mahe Natuurvee	20-04-2020	Reeds openbaar
113	Factuur Mahe Natuurvee	20-04-2020	Reeds openbaar
114	Ritlijst Klaver	23-04-2020	Reeds openbaar
115	Factuur Mahe Natuurvee	25-04-2020	Reeds openbaar
116	Ritlijst Klaver	28-04-2020	Reeds openbaar
117	Ritlijst Klaver	01-05-2020	Reeds openbaar
118	Factuur Rendac	01-05-2020	Ja
119	Ophaaloverzicht Rendac	01-05-2020	Ja
120	Factuur Mahe Natuurvee	04-05-2020	Reeds openbaar
121	Ritlijst Klaver	06-05-2020	Reeds openbaar
122	Ritlijst Klaver	11-05-2020	Reeds openbaar
123	Factuur Mahe Natuurvee	14-05-2020	Reeds openbaar
124	Ritlijst Klaver	20-05-2020	Reeds openbaar
125	Voerschema	Datum onbekend	Ja
126	Voerschema	Datum onbekend	Ja
127	Voerschema	Datum onbekend	Ja
128	Voerschema	Datum onbekend	Ja
129	Voerschema	Datum onbekend	Ja
130	Overzicht kosten bijvoeren	Datum onbekend	Ja
131	Overzicht kosten bijvoeren	Datum onbekend	Ja
132	Facturen hooi t/m maart 2018	22-11-2018	Reeds openbaar
133	Facturen hooi t/m april 2018	05-06-2018	Reeds openbaar

134	Facturen hooi t/m mei 2019	21-10-2019	Reeds openbaar
135	Managementplan Oostvaardersplassen	27-05-2020	Reeds openbaar
136	Statenmededeling bijvoeren grote grazers Oostvaardersplassen winters 2019-2023	17-10-2019	Reeds openbaar
137	Beleidslijn sluiting jacht bijzondere weersomstandigheden	10-12-2019	Reeds openbaar
138	Protocol vroeg reactief beheer Oostvaardersplassen	19-01-2011	Reeds openbaar
139	Mailwisseling aanbieding managementplan	12-05-2020	Reeds openbaar
140	Mailwisseling planning consultatieronde	11-09-2019	Reeds openbaar
141	Mailwisseling juridisch overleg en agenda	04-12-2019	Reeds openbaar
142	Mailwisseling managementplan voor intern gebruik	30-09-2019	Reeds openbaar
143	Mailwisseling afstemmingsoverleg	26-05-2020	Reeds openbaar
144	Mailwisseling agendapunten overleggen	04-12-2019	Reeds openbaar
145	Mailwisseling managementplan	19-05-2020	Reeds openbaar
146	Mailwisseling wekelijks overleg	19-08-2020	Reeds openbaar
147	Agenda samenwerkochtend	23-05-2019	Reeds openbaar
148	Mailwisseling met terugkoppeling	29-11-2019	Reeds openbaar
149	Agenda wekelijks overleg	30-03-2020	Reeds openbaar
150	Agenda wekelijks overleg	11-05-2020	Reeds openbaar
151	Mailwisseling managementplan voor intern gebruik	01-10-2019	Reeds openbaar
152	Mailwisseling managementplan voor intern gebruik met bijlage	27-06-2019	Reeds openbaar
153	Mailwisseling met aanbiedingsbrief	05-11-2019	Reeds openbaar
154	Agenda 16 oktober	25-09-2019	Reeds openbaar
155	Concept 2 managementplan	03-08-2019	Reeds openbaar
156	Concept agenda	02-09-2019	Reeds openbaar
157	Mailwisseling reactie managementplan	09-04-2020	Reeds openbaar
158	Mailwisseling GS-Sessie	10-10-2019	Reeds openbaar
159	Mailwisseling overleg expertgroep	04-10-2019	Reeds openbaar
160	Mailwisseling planning managementplan met bijlage	07-05-2019	Reeds openbaar
161	Mailwisseling agenda probleem	09-11-2019	Reeds openbaar

162	**Mailwisseling ontvangst Oostvaardersplassen**	**24-09-2019**	**Reeds openbaar**
163	**Mailwisseling vervolgplanning**	**10-09-2019**	**Reeds openbaar**
164	**Mailwisseling vervolgplanning met bijlage**	**16-08-2019**	**Reeds openbaar**
165	**Mailwisseling memo met bijlage**	**17-01-2019**	**Reeds openbaar**
166	**Mailwisseling managementplan**	**21-10-2019**	**Reeds openbaar**
167	**Mailwisseling managementplan**	**11-09-2019**	**Reeds openbaar**

De reeds openbare documenten zijn online raadpleegbaar via:
Doc. 2: https://www.staatsbosbeheer.nl/-/media/08-dossiers/oostvaardersplassen/wob/20190405-wob-besluit-oostvaardersplassen.pdf?la=nl-nl&hash=17A19241717900720A4F56F32B53A59EF2EDCEEF
Doc. 6: https://www.staatsbosbeheer.nl/-/media/08-dossiers/oostvaardersplassen/wob/20210525-wob-besluit-oostvaardersplassen.pdf?la=nl-nl&hash=712177BEFEE55E89ABBB7F1E9BD238573D147E35
Doc. 8 t/m 15: https://www.staatsbosbeheer.nl/-/media/08-dossiers/oostvaardersplassen/wob/20210705-wob-besluit-oostvaardersplassen.pdf?la=nl-nl&hash=8F311A2F3B52A2692121D357164484C7BD0517BE
Doc. 17: https://www.flevoland.nl/loket/wet-openbaarheid-van-bestuur-(wob) (24 februari 2021: beheer Oostvaardersplassen en het Oostvaardersveld door Staatsbosbeheer)
Doc. 78: https://www.flevoland.nl/loket/wet-openbaarheid-van-bestuur-(wob) (24 februari 2021: beheer Oostvaardersplassen en het Oostvaardersveld door Staatsbosbeheer)
Doc. 97: https://www.flevoland.nl/loket/wet-openbaarheid-van-bestuur-(wob) (24 februari 2021: beheer Oostvaardersplassen en het Oostvaardersveld door Staatsbosbeheer)
Doc. 98: : https://www.staatsbosbeheer.nl/-/media/08-dossiers/oostvaardersplassen/wob/20210705-wob-besluit-oostvaardersplassen.pdf?la=nl-nl&hash=8F311A2F3B52A2692121D357164484C7BD0517BE
Doc. 99: : https://www.staatsbosbeheer.nl/-/media/08-dossiers/oostvaardersplassen/wob/20191021-wob-besluit-oostvaardersplassen.pdf?la=nl-nl&hash=F1E17C60980328FFA4FE01B9EC697754C4711F5C
Doc. 102 t/m 107: https://www.staatsbosbeheer.nl/-/media/08-dossiers/oostvaardersplassen/wob/20210705-wob-besluit-oostvaardersplassen.pdf?la=nl-nl&hash=8F311A2F3B52A2692121D357164484C7BD0517BE
Doc. 108 t/m 109: https://www.flevoland.nl/loket/wet-openbaarheid-van-bestuur-(wob) (24 februari 2021: beheer Oostvaardersplassen en het Oostvaardersveld door Staatsbosbeheer)
Doc. 109: https://www.staatsbosbeheer.nl/-/media/08-dossiers/oostvaardersplassen/wob/20210525-wob-besluit-oostvaardersplassen.pdf?la=nl-nl&hash=712177BEFEE55E89ABBB7F1E9BD238573D147E35
Doc. 110 t/m 117: https://www.staatsbosbeheer.nl/-/media/08-dossiers/oostvaardersplassen/wob/20210705-wob-besluit-oostvaardersplassen.pdf?la=nl-nl&hash=8F311A2F3B52A2692121D357164484C7BD0517BE
Doc. 120 t/m 124: https://www.staatsbosbeheer.nl/-/media/08-dossiers/oostvaardersplassen/wob/20210705-wob-besluit-oostvaardersplassen.pdf?la=nl-nl&hash=8F311A2F3B52A2692121D357164484C7BD0517BE
Doc. 132: https://www.staatsbosbeheer.nl/-/media/08-dossiers/oostvaardersplassen/wob/20181122-wob-besluit-oostvaardersplassen.pdf?la=nl-nl&hash=E7EC76E81CF149420D6904012969F5DAF59E6F73
Doc. 133: https://www.staatsbosbeheer.nl/-/media/08-dossiers/oostvaardersplassen/wob/20180605-wob-besluit-oostvaardersplassen.pdf?la=nl-nl&hash=FEF14E40AB45EEADA2684349750F13680BAB6CFA
Doc. 134: https://www.staatsbosbeheer.nl/-/media/08-dossiers/oostvaardersplassen/wob/20191021-wob-besluit-oostvaardersplassen.pdf?la=nl-nl&hash=F1E17C60980328FFA4FE01B9EC697754C4711F5C
Doc. 135: https://www.staatsbosbeheer.nl/over-staatsbosbeheer/nieuws/2020/05/managementplan-oostvaardersplassen
Doc. 136: https://www.flevoland.nl/getmedia/622154d7-195a-4b74-a081-5acbcc5bd8d1/2526808-mededeling-beleidslijn-bijvoeren-grote-grazers-2019-2023-dv.pdf

Doc. 137: https://stateninformatie.flevoland.nl/Documenten/ingekomen-stukken/2018/12
Doc. 138: https://www.staatsbosbeheer.nl/-/media/08-dossiers/oostvaardersplassen/2011-protocol-vroeg-reactief-beheer-oostvaardersplassen.pdf
Doc. 139: https://www.flevoland.nl/loket/wet-openbaarheid-van-bestuur-(wob) (24 februari 2021: beheer Oostvaardersplassen en het Oostvaardersveld door Staatsbosbeheer)
Doc. 140 t/m : https://www.flevoland.nl/loket/wet-openbaarheid-van-bestuur-(wob) (24 februari 2021: beheer Oostvaardersplassen en het Oostvaardersveld door Staatsbosbeheer)

1

Interne calamiteitenparagraaf
Grote grazers Oostvaardersplassen

Januari 2018

Afbakening

Deze interne calamiteitenparagraaf heeft betrekking op mogelijke calamiteiten rond de grote grazers in het Oostvaardersplassengebied. Na vaststelling van het nieuwe beleidskader voor de Oostvaardersplassen (vast te stellen door GS Flevoland) zal de calamiteitenparagraaf worden geactualiseerd en worden opgenomen in het Managementplan.

Voor calamiteiten die betrekking hebben op gebouwen, mensen en milieu (denk aan brand, milieurampen of ongevallen) is een afzonderlijk calamiteitenplan voorhanden dat geldt voor alle werklocaties van Staatsbosbeheer in Flevoland. Daarnaast zijn calamiteiten rond waterbeheer mogelijk (botulisme, problemen met aan-/afvoer van water, waterkwaliteitsproblemen). Deze worden niet in dit stuk behandeld.

Hieronder worden mogelijke calamiteiten rond de grote grazers verdeeld in categorieën en wordt uitgewerkt wanneer er sprake is van een bepaalde calamiteit en hoe gehandeld wordt in zo'n geval.

Calamiteiten en handelwijze per situatie

Onderverdeling in calamiteiten.
Feitelijk worden er 4 potentiele calamiteiten onderscheiden:

1. Het niet kunnen borgen van het dierenwelzijn
2. Onacceptabele verkeersveiligheidsproblemen
3. Voortbestaan van de kuddes
4. Dierziektes

Calamiteit 1. Het niet kunnen borgen van dierenwelzijn

Het dierenwelzijn van de edelherten, Konikpaarden en Heckrunderen is geborgd middels het Managementplan Grote Grazers. Hierin zijn de beschuttingsgebieden aangegeven en zijn de protocollen voor het uitvoeren van het vroeg reactief beheer opgenomen. De toepassing van de protocollen is een werkbaar instrument gebleken (BAC-evaluatie) om dieren waarvan verwacht kan worden dat zij gaan lijden tijdig te schieten. In deze lijn is het dierenwelzijn geborgd zolang uitvoering wordt gegeven aan de richtlijnen in het Managementplan. Dit is het geval wanneer het vroeg reactief beheer wordt uitgevoerd volgens de daar omschreven protocollen betreffende de beoordeling van dierconditie en omgevingsfactoren en de percentages afschot in relatie tot natuurlijke sterfte. Een mogelijke calamiteit op het gebied van dierenwelzijn treedt dan ook op wanneer de uitvoering van het vroeg reactief beheer door omstandigheden in belangrijke mate wordt belemmerd.

Situaties waar : kunnen voordoen:

Onvoldoende mankracht

Situatie 1:	Verwachting van een zeer sterke toename van de sterfte van de populaties grote herbivoren in een zeer kort tijdsbestek van 2 weken.
Wanneer?	Indien het personeel op maximale inzet het werk volgens protocol niet meer gedaan krijgt.
Actie:	Beschikbaar stellen van extra capaciteit om het vroeg reactief beheer te kunnen uitvoeren conform protocollen. Zie kopje **Personeel**.
Verantwoordelijk:	coördinator faunabeheer Oostvaarderplassen signaleert en meldt bij Gebiedsmanager

Situatie 2:	Onvoldoende personeel gedurende de piek van de wintersterfte.
Wanneer?	Als tenminste ■ week het afschot niet kan plaatsvinden conform de protocollen als gevolg van een capaciteitstekort .
Actie:	Inzet van extra mensen, zie kopje **Personeel**
Verantwoordelijk:	Signalering: coördinator faunabeheer Oostvaarderplassen: actie: gebiedsmanager.

Onbegaanbare terreinomstandigheden

Situatie 3:	Terreinomstandigheden ongeschikt om vroeg reactief beheer in voldoende mate uit te kunnen voeren.
Wanneer?	Als de terreinomstandigheden minimaal 1 week te slecht zijn om via de normale routes het terrein te doorkruisen, bijvoorbeeld bij extreem natte omstandigheden. Hierbij spelen twee aspecten: het niet kunnen bereiken van delen van de populaties om het vroeg reactief beheer uit te voeren en het niet kunnen afvoeren van dode dieren uit het terrein.
Actie:	Extra materieel inhuren waarmee beter in het veld gereden kan worden zoals een gator en/of een quad.
Verantwoordelijk:	Coördinator faunabeheer Oostvaarderplassen signaleert, gebiedsmanager neemt maatregelen.

Calamiteit 2. Onacceptabele verkeersveiligheidsrisico's

Situatie 1:	Uitbraak van dieren uit omrasterde terreinen met grote risico's voor verkeer op secundaire wegen.
Wanneer?	Als herten, Heckrunderen of Konikpaarden gesignaleerd worden buiten de omrasterde terreinen en er sprake is van risico's voor verkeer en veiligheid.
Actie:	Er wordt direct na de melding / waarneming actie ondernomen door de dienstdoende BOA en boswachters. Afhankelijk van de precieze omstandigheden (met name risico's) wordt besloten of het mogelijk is om de dieren terug te drijven in het omrasterde gebied. Is dit niet kansrijk of is dit risicovol, dan wordt in beginsel overgegaan tot afschot (indien de juridische basis hiervoor geborgd is). Of het noodzakelijk is om tijdelijk een weggedeelte af te sluiten, is ter beoordeling van de BOA.
Wie?	BOA

Situatie 2:	Uitbraak van dieren uit omrasterde terreinen met risico's voor treinverkeer of verkeer op de snelweg.
Wanneer?	Elke melding / waarneming van een dier op het spoor of op rijbanen of in bermen van de snelweg.
Actie:	Direct melden bij Prorail/RWS. Verdere afhandeling in overleg met de BOA.
Wie?	BOA

Calamiteit 3. Voortbestaan van de kuddes in gevaar

De grote grazers vervullen in de Oostvaardersplassen een rol in het open houden van grazig gebied voor met name ganzen. Wanneer de omvang van de kuddes dusdanig zou dalen dat het voortbestaan ervan onzeker wordt, is dit mogelijk een calamiteit, aangezien dan de continuïteit van het terreinbeheer in het geding komt en daarmee het behalen van de Natura2000 doelstellingen.

Wanneer?	Als de populaties van de afzonderlijke soorten grote grazers onder de 100 exemplaren dreigen te komen.
Actie:	Overleg met deskundigen. Met assistentie van externe deskundigen, wordt beoordeeld of er een gerede kans is dat de betreffende populatie niet meer duurzaam kan voortbestaan doordat de aantallen te gering dreigen te worden. Op basis van de uitkomsten van afwegingen die dan gemaakt worden, wordt bepaald welke handelingen eventueel aan de orde zijn. Hierbij kan ook worden gekeken naar de effecten van het eventueel verdwijnen van een populatie in relatie tot de andere soorten grote grazers. In dit verband is in de bevindingen van ICMO al aangegeven dat het mogelijk is dat de Heckrunderen op termijn niet meer duurzaam kan voorkomen in het gebied.
Wie?	Na signalering van coördinator Faunabeheer draagt gebiedsmanager zorg voor overleg.

Calamiteit 4. Uitbraak van dierziekten

Situatie:	Uitbraak van dierziekten met risico's voor mensen of landbouwhuisdieren.
Wanneer?	Er zijn twee mogelijkheden: bij het optreden van besmettelijke dierziekten in de omgeving van de Oostvaardersplassen of bij het optreden van symptomen van dergelijke dierziekten binnen de Oostvaardersplassen.
Actie:	Staatsbosbeheer heeft landelijke draaiboeken voor omgang met dierziektes: http://digitalis/Beheer/Natuur/Fauna/dierziekten/SitePages/Default.aspx
Wie?	Signalering via coördinator faunabeheer. Actie: management Staatsbosbeheer.

Personeel

Er is een vast team mensen beschikbaar voor het winterbeheer. Zij werken volgens rooster. De coördinator faunabeheer is verantwoordelijk voor het opstellen en toezicht houden op dit rooster. De gebiedsmanager regelt de afspraken over inzet vanuit andere Provinciale Eenheden met de betreffende leidinggevenden.
Bij calamiteiten zoals onder 1, 2 of 3 zijn er twee mogelijkheden om personele inzet te vergroten; het uitbreiden van de inzet van mensen die al in het team werken of inzet vragen van extra mensen. De eerste mogelijkheid heeft de voorkeur. Hieronder een tabel met vast en flexibel personeel.

Personeel 2017-2018	Vast winterpersoneel	Flexibele inzet
1p (afschot)	Fulltime	
1p (afschot)	Fulltime	
1p (afschot en afvoer)	Fulltime	
1p (afschot en afvoer)	3 dagen per week	Bij calamiteit meer inzetbaar
1p (afschot en afvoer)	Ca 200 uur per jaar	Bij calamiteit meer inzetbaar
1p (afschot en afvoer)	Ca 200 uur per jaar	Bij calamiteit meer inzetbaar
1p (afschot en afvoer)	Ca 3 weken	Bij calamiteit meer inzetbaar
1p (afschot)	Nee. Evt op afroep	Kan bij calamiteit gevraagd worden
1p (afschot)	Nee. Evt op afroep	Kan bij calamiteit gevraagd worden
Alleen trekkerwerk:		
1p (afvoer)	Fulltime	
1p (afvoer)	3 dagen per week	Bij calamiteit meer inzetbaar
Collega's Flevoland	Nee. Evt op afroep.	Kan bij calamiteit gevraagd worden
Toezicht/ gastheerschap/ beheer		
3p		

Materiaal en materieel

Minimaal noodzakelijk en voor 2017-2018 op orde:

- 6 geweren waarvan er 4 intensief gebruikt worden
- Munitie: Dorhout Mees zorgt voor voorraad van paar honderd patronen. Daar halen we ze regelmatig op. Als ze daar niet leverbaar zijn: Andere leveranciers benaderen of andere patronen gebruiken. Coördinator fauna verantwoordelijk
- Gehoorbescherming
- 2 tractoren met kipper – boswachter beheer verantwoordelijk
- 2 gators (1 van SBB, 1 huur) – boswachter beheer verantwoordelijk
- 1 aanhangwagen – boswachter beheer verantwoordelijk

3

staatsbosbeheer

Aanpak
Reset grote grazers Oostvaardersplassen

Datum 05 december 2018

3

Colofon

Project	Aanpak reset grote grazers Oostvaardersplassen
Projectnummer UBW	E 0941012
Versienummer	1.0
Status	Definitief
Gebied	Oostvaardersplassen
Provinciale eenheid	Flevoland

Vastgesteld november 2018

10 lid 2 e

ir. S. Thijsen BNT
Directeur Staatsbosbeheer

Inhoudsopgave

Inhoud

1. Afbakening reset grote grazers 4
1.1 Aanleiding 4
1.2 De opgave 4
1.3 Getalsmatig uitgangspunt 4
1.4 Resultaat 5
1.5 Randvoorwaarden 5
2. Aanpak 7
2.1 Realisatie reset edelherten 7
2.2 Realisatie reset Koniks 7
2.3 Vergunningen en procedures 8
2.4 Planning 8
2.5 Kostenraming 8
2.6 Monitoring en rapportages 9
2.7 Openbare orde en veiligheid 9
3. Projectbeheersing 10
3.1 Organisatiestructuur 10
3.2 Oplevering en afronding 10
3.3 Veiligheids- en Gezondheidsplan 10

1. Afbakening reset grote grazers

1.1 Aanleiding

Op 25 april 2018 is het advies van de commissie Van Geel aangeboden aan Gedeputeerde Staten van de provincie Flevoland. Na behandeling in de commissie duurzaamheid, is op 11 juli 2018 hierover positief besloten door Provinciale Staten. Het advies van de commissie Van Geel is daarmee Beleidskader geworden voor het beheer van de Oostvaardersplassen.

Op 20 juli 2018 is een convenant ondertekend om te borgen dat het Beleidskader geoperationaliseerd wordt. In het convenant is onder andere overeen gekomen dat Staatsbosbeheer verantwoordelijk is voor en de regie voert over de feitelijke uitvoering van het verminderen van de begrazingsdruk door de populatie van de grote grazers op basis van een actuele telling terug te brengen tot circa 1.100 dieren.

Op 19 september 2018 heeft Gedeputeerde Staten van de provincie Flevoland het besluit genomen, op grond van artikel 3.18, lid 1 Wet natuurbescherming, aan Staatbosbeheer opdracht te geven voor het doden van edelherten. De provincie Flevoland heeft op 2 november Staatsbosbeheer een vergunning verleend voor het afschieten van edelherten in de Oostvaardersplassen.

1.2 De opgave

De opgave is de reset van de grote grazers in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen zo snel mogelijk te realiseren. Hiervoor is het volgende vastgelegd:

- De provincie heeft op 19 september 2018 op grond van de Wet natuurbescherming aan Staatsbosbeheer de opdracht gegeven voor de reset van de edelherten met gebruikmaking van het geweer, voorzien van demper en gebruikmaking van nachtzichtapparatuur.
- Gedeputeerde Staten van Flevoland heeft op 2 november Staatsbosbeheer een vergunning verleend voor het afschieten van edelherten met geweer en gebruikmaking van geluiddemper in Natura 2000- gebied Oostvaardersplassen en in de gebieden daaromheen die voor de edelherten rechtstreeks te bereiken zijn (Kotterbos, Oostvaarderbos en Oostvaarderveld) in het kader van de reset grote grazers.
- In het convenant tussen provincie en Staatsbosbeheer is vastgelegd dat voor de reset van de paarden uitgangspunt is dat deze door inschakelen van een professionele organisatie onder regie van Staatsbosbeheer zoveel mogelijk worden gevangen en verplaatst naar andere natuurlijke gebieden.
- Op de populatie Heckrunderen hoeft niet te worden ingegrepen.

1.3 Getalsmatig uitgangspunt

Om het getalsmatige uitgangspunt te bepalen wordt in het najaar van 2018 een tweetal tellingen uitgevoerd.

- Eind september heeft een gecombineerde grondtelling van het grazige deel en vliegtuigtelling boven het moeras plaatsgevonden
- Op 29 en 30 oktober 2018 zijn drie helikoptervluchten uitgevoerd zowel boven het moeras als boven de grazige delen, gevlogen vanaf Lelystad Airpoort. Steeds op een minimale hoogte van 150 meter, om verstoring van vogels en de grazers tot een minimum te beperken. De tellingen zijn uitgevoerd door twee medewerkers van Staatsbosbeheer. Tevens is een onafhankelijke observator van de Wageningen Universiteit meegegaan. Tegelijk met de helikoptertelling is een grondtelling uitgevoerd in de voor edelherten toegankelijke bosgebieden. Dit omdat vanuit de lucht de edelherten in het bos niet waarneembaar zijn.

Onderstaande is de uitkomst van de drie uitgevoerde vluchten weergegeven. Deze is door ecologen van Staatsbosbeheer gevalideerd. Natuurlijk is het in een gebied zo groot als de Oostvaardersplassen (5600 hectare) onmogelijk om een telling te houden tot op het dier nauwkeurig. Onderstaande gemiddelde aantallen zijn afgerond.

- Heckrund: ca 200
- Konikpaard: ca 600
- Edelhert: ca 2320

De uitkomst van de helikoptertelling is voor 15 november 2018 aangeleverd bij de provincie Flevoland.

De uitkomst van de helikoptertelling is als nulmeting gebruikt voor de omvang van de populatie edelherten en Koniks. Op basis van deze gegevens is vastgesteld dat 1830 edelherten worden afgeschoten en 160 Koniks worden uitgeplaatst.

1.4 Resultaat

Het resultaat is een populatie grote grazers ter grootte van ca 1100 individuen. De opgave betreft:

- Edelherten: Terugbrengen tot ca 490 individuen.
  met een geslachtsverhouding 1:1 = 250 vrouwelijk en 250 mannelijk
- Koniks: Terugbrengen tot ca 450 individuen.

1.5 Randvoorwaarden

De volgende elementen vormen de afbakening van de opgave:

1. Staatsbosbeheer heeft de regie over de uitvoering van de reductie van de grote grazers:
   - De reductie van de edelherten wordt door mensen in dienst van Staatsbosbeheer of handelend in opdracht van Staatsbosbeheer uitgevoerd, allen in het bezit van een geldige jachtakte
   - De reductie van de Koniks wordt door een externe partij uitgevoerd in opdracht van en in samenwerking met Staatsbosbeheer.
2. Veiligheid van betrokken medewerkers en de omgeving staat voorop:
   - Veiligheid gaat altijd voor het behalen van de doelstand.
3. Naast de interventie via actief beheer gericht op de reductie, blijft de uitvoering van vroeg reactief beheer van kracht om mogelijk onnodig lijden van een individueel dier te voorkomen. Hiertoe wordt een (aangepast) protocol opgesteld, waarin ook wordt ingegaan op het eventueel bijvoeren tijdens de winterperiode zo lang de doelstand nog niet is bereikt.
4. Specifiek met betrekking tot de edelherten geldt:
   - Het afschot van edelherten:
     - Wordt zo mogelijk voor en tijdens herfst/winterperiode 2018/2019 gerealiseerd (voor 1 januari 2019). Of zo spoedig als mogelijk na deze termijn doch uiterlijk op 1 januari 2020.
     - Het afschot van de edelherten mag plaats vinden in de periode 1 september tot 1 april.
     - Er vindt geen afschot plaats in de bronsttijd van het edelhert.
   - Voor zover mogelijk, wordt geschikt hertenvlees voor consumptie beschikbaar gesteld. Realisatie van de doelstand heeft echter prioriteit boven het beschikbaar stellen voor menselijke consumptie.
   - Kadavers die niet de voedselketen in gaan, kunnen worden afgevoerd voor destructie. Een deel van de dode dieren kan in het gebied blijven liggen als voedsel voor aaseters.
5. Specifiek met betrekking tot de Koniks geldt:
   - De dieren worden alleen uitgeplaatst in natuurlijke gebieden, met omstandigheden die geschikt zijn voor de dieren, gelet op de omstandigheden in de Oostvaardersplassen waaraan ze gewend zijn.
   - Het werk wordt uitgevoerd door een ervaren, professionele organisatie die aantoonbare ervaring heeft met vangen, transport en plaatsen van (semi)wilde Koniks in natuurgebieden.
   - De Koniks krijgen bij verblijf in de vangweide de noodzakelijke en voldoende zorg (zo nodig bijvoeren en drinkwater).

- Ook in het Oostvaardersveld wordt de kudde verkleind. De uitvoering hiervan wordt afgestemd met de uitplaatsing van Koniks uit het kerngebied.

2. Aanpak

Tijdens de zomerperiode 2018 is in beeld gebracht wat er nodig is om tot uitvoering van de reset over te gaan. De volgende onderwerpen zijn hierbij in beeld gebracht: methodiek; bemensing; middelen; juridische aspecten; voortoets in kader van de Wet Natuurbescherming; organisatiestructuur; risico-analyse.

2.1 Realisatie reset edelherten

Voorbereiding
De voorbereidingen voor de reset edelherten zijn getroffen. Uitvoering kan pas starten als ook de juridische basis op orde is.
De voorbereiding betreft het regelen van vergunningen, aanschaf materialen, realiseren van voorzieningen voor het verwerken van de edelherten ten behoeve van de voedselketen, afspraken maken rond de bemensing etc..

Methodiek reset edelherten
De reset van de edelherten vindt plaats middels afschot. De start afschot is nadat Staatbosbeheer aan de provincie gemeld heeft wanneer de bronst ten einde is, gevolgd door instemming van de provincie om met uitvoering van de opdracht aan te vangen. Door diverse juridische procedures is het moment van start uitvoering onzeker.

Gedurende de looptijd van de opdracht is er een team faunabeheerders van meerdere personen actief in het gebied. Tijdens het afschot kunnen er geen andere activiteiten in die delen van het gebied plaatsvinden. Dit vraagt om een nauwe afstemming gedurende de dag.

2.2 Realisatie reset Koniks

Voorbereiding
De voorbereidingen van de uitvoering reset Koniks zijn op basis van het vastgestelde beleidskader gestart. De voorbereidingen betreffen het ontwerpen en aanleggen van een vangweide en vangkraal inclusief omgevingsvergunning; het in beeld brengen van en afspraken maken met de gebieden waar de dieren heen gaan, het in beeld brengen van de sociale opbouw van de kudde; de voorbereiding van de medische keuring en het chippen en paspoort aanvragen voor de dieren; de uitvraag en aanbesteding voor de organisatie die het vangen en uitplaatsen inclusief transport gaat verzorgen.

Aanpak
Er is een vangweide van ca 50 ha gerealiseerd. In de maand december van 2018 wordt de vangkraal gebouwd.

Vanaf begin 2019 worden de dieren passief de weide ingelokt. Wanneer de kudde dieren in de weide loopt wordt het hek gesloten. Daarna starten de voorbereidingen voor transport waaronder het selecteren van de groepen, de medische keuring per individu door een dierenarts van de NVWA, het chippen en het paspoort. Het in beeld brengen van de groepssamenstelling van de populatie en alle activiteiten vanaf het sluiten van de vangweide wordt door een extern bedrijf met deskundigheid op het gebied van transport van wilde paarden uitgevoerd.

De dieren gaan in kleine groepjes op transport. Dit kan betekenen dat een deel van de dieren langere tijd in de weide staan. Na half maart kunnen de dieren niet meer op transport vanwege de drachtige merries. De dieren die medio maart nog in de vangweide staan worden bij voorkeur buiten het kerngebied van de Oostvaardersplassen ondergebracht totdat zij vervoerd kunnen worden naar hun definitieve bestemming.

Het streven is om de populatie Koniks in het Oostvaardersveld voor de winter van 2018 te verkleinen door uitplaatsing. Eventueel kunnen paarden uit het kerngebied daarna naar het Oostvaardersveld verplaatst worden.

2.3 Vergunningen en procedures

De uitvoering vindt plaats met inachtneming van vigerende wet- en regelgeving en met inachtneming van juridische uitspraken.

2.4 Planning

De planning tot en met maart 2019 kent de volgende belangrijke mijlpalen:

- September; Besluit van Gedeputeerde Staten opdracht afschot edelherten.
- tot 1 april afschot edelherten.
- Half november start aanleg vangweide en vangkraal.
- Eind jan/ februari start transport Koniks (tot half maart).

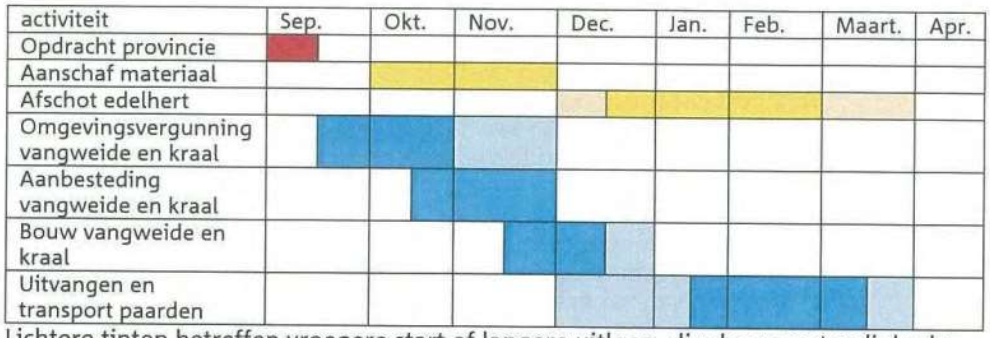

Lichtere tinten betreffen vroegere start of langere uitloop, die door omstandigheden (bv sneller doorlopen van voorbereiding) bepaald wordt.

2.5 Kostenraming

Kosten reset grote grazers	Inclusief BTW
Reset herten	
materialen uitvoering	€ Art. 10 lid 2 sub g Wob
uitvoeringskosten	€
Totaal herten	€
Reset paarden	
terreininriching	€
voorbereiding vangen, vangen, registratie etc.	€
transporten (10)	€
onvoorzien 5%	€
Totaal paarden	€
Totaal reset	€ 1.052.000,00

Uitgangspunten begroting reset grazers:

- Over de dekking van de reset is bij vaststelling opdracht overeenstemming tussen Staatsbosbeheer en de provincie Flevoland.
- Uitvoering van de reset middels bovenstaande begroting kan alleen gestand worden gedaan als:
  - Er voldoende zicht is op een jaarlijkse structurele bijdrage aan Staatsbosbeheer zoals genoemd in het advies van de commissie van Geel.

- Er voldoende middelen en/of capaciteit beschikbaar is voor handhaving, toezicht en openbare orde. Zonder een investering en goede afspraken op dit gebied kan de reset grazers niet veilig uitgevoerd worden.
- Er geen onvoorziene kosten zijn die niet redelijkerwijs te voorkomen en/ of te voorzien waren.

2.6 Monitoring en rapportages

Huidige monitoringsafspraken (managementplan en monitoringsplan) blijven van kracht en worden zo nodig aangevuld, zodat de "werking" van het beleidskader Oostvaardersplassen gemeten wordt en er data beschikbaar komen voor eventuele optimalisatie (inclusief vastleggen 0-metingen). Door WERN wordt in opdracht van de provincie een advies opgesteld over het gebruik van de bestaande monitoring en waar aanvulling nodig is. De uitkomst van deze studie is de basis voor de monitoring.

Rapportage over het verloop van de uitvoering van de reset vindt plaats door middel van:

- App voor afschotregistratie, te verstrekken door de provincie.
- Registratie in het Fauna Registratie Systeem.
- Maandelijks verslag aan en gesprek met provincie.
- Eindrapportage uiterlijk 1 juni 2019.

De monitoringsopgave die volgt uit de vergunning wordt in samenspraak met de provincie Flevoland nader uitgewerkt als een concretisering van hetgeen in de vergunning is vastgelegd en beoogd.

2.7 Openbare orde en veiligheid

De openbare orde en veiligheid wordt als gezamenlijke verantwoordelijkheid van de gemeenten Lelystad en Almere, politie, provincie en Staatsbosbeheer opgepakt. De gezagsdriehoek bestaande uit gemeente Lelystad, Politie en OM voert de regie.

3. Projectbeheersing

3.1 Organisatiestructuur

De opdrachtgever is de provincie Flevoland.

Bestuurlijk
Minimaal elke maand is er bestuurlijk afstemmingsoverleg met de provincie. In dit overleg wordt de voortgang van de reset (maar ook de andere onderdelen van het beleidskader) besproken. Voorbereiding van dit overleg ligt bij de provincie.

Ambtelijk procedureel
Minimaal tweewekelijks is er ambtelijk overleg tussen de provincie Flevoland en Staatsbosbeheer. Het betreft een overleg gericht op de voortgang van de uitvoering van het beleidskader. Voorbereiding en verslaglegging ligt bij de provincie Flevoland.

Ambtelijk communicatie
Tweewekelijks is er een ambtelijk communicatie overleg. Hierin wordt op basis van het door de provincie opgestelde strategisch communicatieplan besproken wat er de komende twee weken gecommuniceerd wordt, door wie en op welke wijze. Tevens worden actuele ontwikkelingen besproken en afgestemd wat, hoe en door wie er gecommuniceerd wordt.

Begeleidingscommissie
Door de provincie wordt een deskundige commissie ingesteld voor begeleiding, advies en evaluatie van de reset van de grote grazers.

3.2 Oplevering en afronding

De reset grote grazers is afgerond op het moment dat de doelstanden van edelhert en Koniks behaald zijn. De afrondingsfase van de reset omvat o.a. de administratieve afhandeling en het opstellen van (financiële) eindverantwoording naar de provincie. Voorgesteld wordt om na afronding van de reset grote grazers een projectevaluatie te organiseren door de provincie Flevoland.

3.3 Veiligheids- en Gezondheidsplan

Ten behoeve van de reset grazers wordt een veiligheidsplan opgesteld en vastgesteld. Het grootste aandachtspunt zijn de risico's rond veiligheid (naast de openbare orde) die tijdens het afschot kunnen ontstaan. De volgende uitgangspunten gelden daarvoor:

- Op het moment dat de schutters actief zijn met afschot of vroeg reactief beheer mogen geen andere (publieks- of beheer)activiteiten plaatsvinden in grote delen van de Oostvaardersplassen en de omliggende bossen waar edelherten lopen.
- Wanneer noodzakelijk zullen (zoals elk jaar) het Oostvaardersbos, het Kotterbos en de Driehoek afgesloten worden.
- Mensen die werkzaamheden in het gebied te doen hebben mogen het gebied alleen in nadat zij zich ervan verzekerd hebben dat het gebied veilig is, wanneer er geen afschot meer plaats vindt.
- Het geschikt maken van edelherten voor menselijke consumptie, mag alleen uitgevoerd worden door personen in het bezit van het certificaat Wildhygiëne.

4

Protocol afschot edelherten
Winter 2018-2019
Versie 2.0

Datum 12 december 2018 Concept
Status voor intern gebruik

Colofon

Project	Protocol afschot edelherten Winter 2018-2019
Projectnummer UBW	E 0941012
Versienummer	2.0
Status	Eindconcept – intern en vertrouwelijk
360 documentnummer:	
Gebied	Oostvaardersplassen
Planeenheid	Oostvaardersplassen
Beheergebied	Oostvaardersplassen
Provinciale eenheid	Flevoland
Opdrachtgever	
Projectleider	
Contactpersoon:	10 lid 2 e Provinciaal adviseur T 10 lid 2 e E 10 lid 2 e@staatsbosbeheer.nl
Adres:	Staatsbosbeheer Naritaweg 221 1043 CB Amsterdam

Inhoudsopgave

1. Inleiding 4
1.1 Aanleiding 4
1.2 Doel van het protocol 4
1.3 Verantwoordelijkheden 4
2. Voorwaarden opdracht 5
2.1 Start afschotbeheer 5
2.2 Gebied van afschotbeheer 5
2.3 Middelen voor afschotbeheer 5
2.4 Omvang reset in aantal dieren 5
2.5 Dierenwelzijn 6
3. Uitvoering 7
3.1 Bemensing 7
3.2 Methodiek van afschot in het kader van de opdracht 7
3.3 Momenten van afschot in het kader van de opdracht 8
4. Veiligheid 9
4.1 Algemeen 9
4.2 Handhaving en toezicht 9
4.3 De coördinator 9
5. Registratie 10
6. Verwerking geschoten edelherten 11
Bijlage: Monitoringsplan vogeltellingen 12
Aanleiding 12
Opgave 12
Aanpak registratie reactie van edelherten en vogels 12
Aanpak wekelijkse vogeltelling 13
Aanpak wekelijkse evaluatie 14

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Aanleiding voor dit protocol is de opdracht, dd. 18 september 2018, van de provincie Flevoland aan Staatsbosbeheer om een doelstand van 490 edelherten in de Oostvaardersplassen te realiseren middels afschot van de dieren in de herfst/ winter 2018-2019 of zo spoedig als mogelijk na deze termijn doch uiterlijk op 1 januari 2020. https://www.staatsbosbeheer.nl/-/media/08-dossiers/oostvaardersplassen/20180919-opdracht-afschot-edelherten-oostvaardersplassen.pdf?la=nl-nl&hash=5DED623FBFE9CD824EC5E4FAC26DF7EEF0351656

Gedeputeerde Staten van Flevoland heeft op 2 november 2018 een vergunning (pdf, 266 kB) verleend aan Staatsbosbeheer voor het afschot van edelherten in de Oostvaardersplassen op grond van artikel 2.7 van de Wet natuurbescherming.

1.2 Doel van het protocol

Dit protocol heeft als doel de richtlijnen vast te leggen voor de operationele uitvoering van het door de provincie Flevoland vergunde afschot van edelherten, waarbij de populatie eenmalig wordt teruggebracht naar de doelstand.

1.3 Verantwoordelijkheden

Staatsbosbeheer is verantwoordelijk voor de uitvoering van het beheer, zoals beschreven in dit protocol. De door de provincie gegeven opdracht op grond van artikel 3.18, lid 1Wet natuurbescherming vormt de wettelijke basis voor de uitvoering van het beheer.

Staatsbosbeheer is verantwoordelijk voor het rond 15 november 2018 aanleveren van actuele telgegevens van de edelherten (en Konik en Heckrunderen) in het gebied bij de provincie Flevoland.

Het afschotbeheer van edelherten in de Oostvaardersplassen gebeurt uitsluitend door professionals – de faunabeheerders van Staatsbosbeheer of door Staatsbosbeheer aangetrokken faunabeheerders. Zij zijn de gebruikers van dit protocol.

De werkbaarheid van het protocol wordt constant gemonitord en geëvalueerd in samenspraak met een door de provincie in te stellen expertgroep.

Minimaal twee keer per jaar vindt tussen de betrokken gedeputeerde en het hoofd van de provinciale eenheid van Staatsbosbeheer overleg plaats over de uitvoering van de afspraken die zijn gemaakt in het convenant dat Staatsbosbeheer en de provincie Flevoland hebben gesloten over de uitvoering van het beleidskader.

2. Voorwaarden opdracht

Het grootste deel van onderstaande voorwaarden zijn opgelegd in de opdracht van de provincie aan Staatsbosbeheer. Daarnaast zijn in dit protocol de voorschriften verwerkt die volgen uit de Wnb-vergunning voor het afschot.

2.1 Start afschotbeheer

Het afschotbeheer van de edelherten mag plaats vinden in de periode 1 september tot 1 april. Vanuit dierenwelzijn blijft het vroeg reactief beheer het hele jaar rond plaatsvinden.

Er vindt geen afschot plaats in de bronsttijd van het edelhert. Staatsbosbeheer (in de persoon van de gebiedsmanager Oostvaardersplassen) meldt schriftelijk aan provincie Flevoland wanneer de bronst ten einde is. Na instemming door de provincie kan het gebruik van de opdracht aanvangen. De instemming van de provincie wordt door Staatsbosbeheer bij de opdracht en andere relevante stukken gearchiveerd.

2.2 Gebied van afschotbeheer

Afschotbeheer vindt plaats in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen en in de gebieden daaromheen die voor de edelherten rechtstreeks te bereiken zijn (Kotterbos, Oostvaardersbos en Oostvaardersveld).

Een deel van het afschot vindt in de bossen plaats die dienen als winterbeschuttingsgebied voor de grote herbivoren. Zowel voor de rust van de grote herbivoren als vanwege het uit te voeren faunabeheer worden deze gebieden in ieder geval afgesloten voor publiek op de momenten dat het faunabeheer plaats vindt. De afsluiting vindt plaats door het afsluiten van de toegangshekken tot deze gebieden en het plaatsen van informatie- en waarschuwingsborden.

2.3 Middelen voor afschotbeheer

Staatsbosbeheer gebruikt voor het afschotbeheer kogelgeweren. Om de aanwezige fauna zo min mogelijk te verstoren werken de faunabeheerders met een geluiddemper (deze is te allen tijde verplicht).

In de opdracht is aangegeven dat wanneer de zichtomstandigheden slecht zijn, de faunabeheerders verplicht zijn om met nachtkijkapparatuur te werken. Bij nevel en mist werken de nachtkijkers niet. In het veld betekent dit dat:

- Bij slecht zicht wordt er niet geschoten omdat de veiligheid voorop staat.
- Nachtzichtapparatuur wordt alleen gebruikt bij schemering of nacht als deze iets toevoegt aan het zicht. Dit ter beoordeling van de faunabeheerder.

Er mag geen gebruik gemaakt worden van kunstlicht voor afschot.

2.4 Omvang reset in aantal dieren

Om de groei van de populatie na de reset zo klein mogelijk te houden wordt een geslachtsverhouding man/vrouw van 1:1 nagestreefd. Deze verhouding is gebaseerd op de gebruikelijke praktijk op de Veluwe.

Op 29 en 30 oktober 2018 heeft de helikoptertelling plaats gevonden. Daarbij zijn 2320 edelherten geteld. Dit betekent dat voor het bereiken van een doelstand van 490 edelherten het aantal edelherten met 1830 wordt gereduceerd door middel van afschot.

Tijdens de helikoptertelling wordt alleen het aantal dieren geteld en niet het geslacht. In september 2018 is door de medewerkers van Staatsbosbeheer een grondtelling uitgevoerd. Daarbij is een beeld gekregen van de samenstelling en de geslachtsverhoudingen van de dieren (hinde 54%, hert 10% en kalf 36%). In onderstaande tabel is dit percentage doorgerekend naar de uitkomst van de

helikoptertelling (eerste regel). In de tweede regel staat het streefaantal dieren per geslacht op basis van een 1:1 verhouding en een doelpopulatie van 490 exemplaren. In de onderste regel is aangegeven hoeveel edelherten er per geslacht afgeschoten worden.

	Hinde en smaldier	Herten en spitsers	Kalf
Populatie berekend uit helikoptertelling/geslachtsverhouding grondtelling	1255	230	835
Populatie samenstelling na reset	195	195	100
Totaal af te schieten	**1060**	**35**	**735**

Gelet op de huidige samenstelling van de groep wordt er vanuit gegaan dat het afschot zich primair op kalveren en hinden richt.

Om voor de lange termijn een gezonde en beheerbare populatie te realiseren wordt na de reset populatiebeheer uitgevoerd dat gericht is op een populatie met een evenwichtige leeftijdsopbouw waarbij jaarlijks getalsmatig de aanwas wordt geschoten. De uitwerking van dit op aantallen en samenstelling gerichte beheer is onderdeel van het managementplan.

2.5 Dierenwelzijn

Om het dierenwelzijn zo goed mogelijk te garanderen gelden de volgende regels:

- Het vroeg reactief beheer blijft jaar rond operationeel van toepassing om onnodig lijden van edelherten (maar ook van paarden en runderen) te voorkomen. Concreet betekent dit dat bij afschot binnen de roedel afschot van dieren met een verminderd algemene dierconditie (inclusief alertheid, goed bewegen e.d.) de voorkeur verdient boven afschot van gezonde dieren. Dit is van belang om na de reset een gezonde en krachtige populatie over te houden.
- Bij afschot van een hinde checkt de faunabeheerder altijd dat er geen kalf bij is. Indien kalf en hinde samen zijn wordt altijd eerst het kalf geschoten.
- Het is van groot belang dat er voor de grote herbivoren in de winterperiode beschuttingsgebieden beschikbaar zijn. In lijn met het beleidskader wordt in de winter van 2018/2019 een start gemaakt met de realisatie van het beschuttingsgebied in het grazige deel van de Oostvaardersplassen. Deze nieuwe aanplant heeft een paar jaar nodig om tot voldoende wasdom te komen om daadwerkelijk beschutting te bieden. Zolang deze nieuwe beschuttingsgebieden nog niet functioneel zijn blijven het Kotterbos, Driehoek en Oostvaardersbos in gebruik als winterbeschuttingsgebied. Afhankelijk van de weersomstandigheden kan, net als in voorgaande jaren, besloten worden deze gebieden af te sluiten voor het publiek om een rustgebied voor de dieren te waarborgen.
- De faunabeheerder leeft de wettelijke verplichtingen na en handelt in lijn met de voorwaarden die aan zijn vergunningen zijn verbonden voor het gebruik van wapens ten behoeve van het faunabeheer en de vergunning die door de provincie is afgegeven voor afschot van de edelherten.
- Niet alle omstandigheden zijn aan de voorkant in een protocol uit te werken. De faunabeheerder handelt in onvoorzien momenten vanuit zijn professionaliteit als goed faunabeheerder.

3. Uitvoering

3.1 Bemensing

De uitvoering van het afschot vindt plaats door opgeleide, gekwalificeerde en goed getrainde professionals.

De faunabeheerder moet beschikken over alle vergunningen met betrekking tot een der handelingen waartoe de vergunning tot afschot edelherten is verstrekt. Met de toezichthouders (politie of daartoe door de provincie aangewezen ambtenaren) is afgesproken dat deze vergunningen op een centrale plek beschikbaar zijn bij het beheergebouw van Staatsbosbeheer aan de Kitsweg.

Voorafgaand aan de uitvoering van de opdracht is een lijst met de namen van uitvoerende personen ingeleverd bij de Omgevingsdienst Flevoland, Gooi- en Vechtstreek (via 10 lid 2 e@OFGV.nl) door de gebiedsmanager Oostvaardersplassen.

Naast de faunabeheerders zijn er boswachters aanwezig om hand en spandiensten te verrichten, waaronder afvoer van kadavers uit het veld.

Voor het geregeld delen van ervaringen, evaluatie en opnieuw afstemmen en bijstellen van afspraken vindt wekelijks overleg plaats. Bij dit overleg is een vertegenwoordiger van de BOA's aanwezig om hun ervaring in te brengen.

Uit dit overleg (voornamelijk het evaluerende deel) kunnen aanpassingen op dit protocol naar voren komen. Deze aanpassingen worden in chronologische volgorde bijgehouden. De gebiedsmanager Oostvaardersplassen is er verantwoordelijk voor dat deze lijst met aanpassingen aan dit protocol wordt toegevoegd.

3.2 Methodiek van afschot in het kader van de opdracht

Per dag wordt beoordeeld van welke aanzitplekken gebruik wordt gemaakt, gelet op weersomstandigheden, windrichting, aanwezigheid edelherten en dergelijke. De faunabeheerders worden met de auto in het gebied afgezet, waarbij afspraken gemaakt wordt over de schootsvelden.
Afschot wordt via diverse methodieken uitgevoerd:

- Afschot vanaf een vast punt.
  Deze vorm van afschot (zowel hoogzit als laagzit) veroorzaakt de minste verstoring. Uit ervaring elders in het land blijkt afschot vanuit aanzit kansrijker dan vanuit een auto. De trefzekerheid is met deze methodiek groter omdat de dieren zich rustiger gedragen en dichter bij de faunabeheerder komen. De dieren zijn niet gealarmeerd door bijvoorbeeld een naderende auto.
  In het grazige gebied worden meerdere aanzitplekken gerealiseerd. Daarnaast kunnen een aantal mobiele hoogzitten ingezet worden. Van de aanzitplekken worden er maximaal vijf tegelijk gebruikt. Dat er meerdere te gebruiken zijn is om te kunnen variëren.
  Het aantal aanzitplekken dat gelijktijdig bemand is, bedraagt maximaal 8.
- Afschot vanuit of vanaf de stilstaande auto. (Vanuit een rijdende auto kan en mag geen afschot plaatsvinden.)
  In sommige omstandigheden kan afschot plaatsvinden vanuit of vanaf een stilstaande auto.
  Deze methodiek is vooral goed toepasbaar in de beschuttingsgebieden. Ondanks het gebruik van een geluiddemper is de ervaring dat de vluchtafstand bij deze methodiek, relatief hoog is.
- Afschot te voet door de edelherten te benaderen (de vakterm hiervoor is bersen).

Tijdens het uitvoeren van de werkzaamheden werken enkele faunabeheerders tegelijk in het veld. Staatsbosbeheer beschikt over 5 kogelgeweren met geluidsdempers. Dit is

bepalend voor het aantal faunabeheerders dat maximaal in het gebied tegelijk actief kan zijn.

- Bij aanvang van het afschot bevinden de dieren zich naar verwachting in het grazige deel van de Oostvaardersplassen.
- Naarmate de winter vordert, verspreiden de edelherten zich naar verwachting naar het Kotterbos en Oostvaardersbos. Op dat moment kan het maximaal aantal faunabeheerders tegelijkertijd actief zijn.

3.3 Momenten van afschot in het kader van de opdracht

Afschot in het kader van de opdracht vindt plaats:

- Van maandag tot en met vrijdag.
- In de (vroege) ochtend en (na)middag/avond (periode van afschot wordt zoveel mogelijk beperkt tot de vroege ochtend, en eventueel de avond om te voorkomen dat dier de hele dag door verstoord worden). Door de faunabeheerders wordt er tussen zonsopkomst en zonsondergang (overdag) ten minste een aangesloten periode van minimaal 5 uur niet geschoten en tussen zonsondergang en zonsopkomst (avond en nacht) ten minste een aangesloten periode van minimaal 8 uur niet geschoten wordt.
- In voorkomende gevallen kan afschot in de nacht plaatsvinden.
- Tussen 1 februari en 1 april vindt geen afschot plaats binnen de verstoringsafstand van de broedlocaties van de dan mogelijk al broedende kwalificerende broedvogelsoorten in de moeraszone. Uitgegaan wordt van een maximale verstoringsafstand van ca. 300 meter. In werkelijkheid zal deze afstand naar verwachting kleiner zijn omdat uitsluitend wordt geschoten met geluiddempers, wat de impact op de omgeving beperkt.

Het afschot mag ook plaatsvinden op zon- en feestdagen.

Op basis van de in het veld opgedane ervaringen wordt tijdens de wekelijkse evaluatie besproken wat de gewenste momenten van afschot zijn. Hieruit kan een aanpassing van dit protocol komen.

4. Veiligheid

4.1 Algemeen

Het garanderen van veiligheid van de uitvoerders en de bezoekers van de Oostvaardersplassen is een randvoorwaarde voor de uitvoering van het beheer. In omstandigheden waarin garantie van de veiligheid redelijkerwijs niet mogelijk is, wordt er niet geschoten. Veiligheid gaat te allen tijden voor het behalen van de doelstand van de edelherten.

Het is van het grootste belang dat steeds voor het lossen van een schot beoordeeld wordt hoe veilig de situatie is.

Vanwege veiligheid voor het publiek worden de winterbeschuttingsgebieden in ieder geval gesloten wanneer de faunabeheerders er actief bezig zijn. Daarnaast kunnen, net als voorgaande jaren, in verband met rust voor de grote herbivoren de beschuttingsgebieden voor het publiek afgesloten worden.

4.2 Handhaving en toezicht

Om de veiligheid van het personeel en in het veld te regelen is inzet van BOA's van Staatsbosbeheer geregeld. Tijdens de momenten van afschot zijn er BOA's aanwezig die rond het afschotgebied surveilleren. Daarnaast is er een veiligheidsplan opgesteld waarin afspraken gemaakt zijn over de inzet van politie en omgevingsdienst en de rollen en verantwoordelijkheden zijn uitgewerkt.

4.3 De coördinator

Op het moment dat er met meerdere mensen tegelijk in het gebied geschoten gaat worden kunnen er veiligheidsrisico's optreden. Om de veiligheid te waarborgen en optimaal resultaat te bereiken is dagelijks een van de faunabeheerders aangewezen als coördinator. De gebiedsmanager heeft vooraf een werkrooster opgesteld waarin is aangegeven wie wanneer de coördinator is. De coördinator is verantwoordelijk voor de veiligheid van:

- *Faunabeheerders*
  Voordat de faunabeheerders het veld in gaan vindt afstemmingsoverleg plaats over de plekken waar afschot plaats vindt, wat de schootsvelden zijn en wie op welke plek zit. Alle faunabeheerders die die dag het veld in gaan, zijn verplicht aan dit overleg deel te nemen.
- *Medewerkers van Staatsbosbeheer en andere personen die met toestemming van Staatsbosbeheer actief zijn in het gebied.*
  Staatsbosbeheer heeft een app-groep van mensen die actief zijn in het gebied waar afschot plaats vindt. De coördinator geeft op deze app aan wanneer de faunabeheerders het veld in gaan en wanneer zij uit het veld komen en het veld weer vrij is voor anderen om te betreden. Daarnaast wordt bij het hek dat toegang geeft tot het terrein door de faunabeheerders een rood bord opgehangen dat zichtbaar is voor medewerkers van Staatsbosbeheer en mensen die in opdracht van Staatsbosbeheer het gebied in kunnen.
- *Omstanders*
  Om gevaar voor omstanders te voorkomen wordt:
  - Vooraf aan het betreden van het gebied door de BOA's een gebiedsscan uitgevoerd op de aanwezigheid van publiek in en aan de randen van het terrein.
    - Wanneer er onbevoegde personen in het veld zijn wordt afschot gestaakt.
    - Wanneer er publiek aan de randen van het terrein aanwezig is, wordt de locatie en/of richting van afschot dusdanig gekozen dat er geen gevaar voor het publiek ontstaat.
  - Wanneer tijdens het afschot mensen in het terrein waargenomen worden (anders dan de faunabeheerders) wordt direct gestopt met schieten en wordt dit aan de coördinator gemeld. Deze treedt in overleg met de BOA's om het vervolg van handelen te bespreken.

5. Registratie

Om de controleerbaarheid achteraf mogelijk te maken wordt elk geschoten dier geregistreerd in de speciaal door de provincie voor dit doel ontwikkelde app, of het Fauna Registratie Systeem. Per dier worden de volgende zaken geregistreerd:

- Locatie afschot;
- Gebruikte middelen (demper, nachtzichtkijker etc.);
- Gegevens van het dier waaronder geslacht, leeftijdscategorie, conditiescore;
- Bestemming van dier (consumptie / destructie / natuurlijke kringloop).

De app wordt geschikt gemaakt voor registratie van gestorven grote herbivoren waaronder ook de handelingen rond vroeg reactief beheer (bv wel of geen veterinair onderzoek) en dieren die een natuurlijke dood gestorven zijn.

Om significante verstoring van beschermde vogelsoorten te voorkomen is een monitoringsverplichting opgelegd op grond waarvan kan worden bijgestuurd. De volgende maatregelen worden in dit kader uitgevoerd:

- Personen die het afschot uitvoeren registreren de reactie van edelherten en vogels per schot in een gestandaardiseerd format. Hieruit moet blijken hoe ver en in welke richting (groepen) edelherten wegvluchten en of hierdoor kwalificerende vogelsoorten zijn opgevlogen.
  De boswachter ecologie is verantwoordelijk voor het vastleggen van de geregistreerde gegevens.
- Wekelijks worden vogeltellingen uitgevoerd om vast te stellen of de gebruikelijke aantallen Natura 2000-soorten in de randzone van de Oostvaardersplassen verblijven. De eerste telling wordt in de week voorafgaand aan de start van het afschot uitgevoerd. In de eerste week van het afschot wordt er twee keer in de week geteld, daarna kan overgegaan worden op een wekelijkse frequentie. Dit wordt zodanig uitgevoerd dat de resultaten vergelijkbaar zijn met de reguliere maandelijkse vogeltellingen die in het gebied worden uitgevoerd. Vanaf februari wordt hierbij ook specifiek gelet op kwalificerende broedvogels in de moeraszone.
  De coördinatie van deze tellingen ligt bij de boswachter ecologie. Deze heeft vooraf aan het afschot een monitoringsplan opgesteld (zie bijlage) en deze met het bevoegd gezag gedeeld. De boswachter ecologie is verantwoordelijk voor de interpretatie van de gegevens.
- Wekelijks vindt evaluatie van voorgaande punten plaats door de boswachter ecologie en ecoloog van Staatsbosbeheer en een faunabeheerder die afschot uitvoert. Dit kan om gecombineerde functies gaan. Zij stellen vast of gedragingen van de edelherten zodanig zijn dat hierdoor verstoring van kwalificerende vogelsoorten heeft plaatsgevonden. Ook verstoring van vogels door edelherten en indirecte effecten door wegtrekken van edelherten in het moeras wordt bij deze evaluatie meegenomen.
  Indien uit de evaluatie blijkt dat gedragingen van de edelherten zodanig zijn dat hierdoor verstoring van kwalificerende vogelsoorten plaats vindt, zodanig dat dit duidelijk zichtbaar is in de aantallen kwalificerende vogelsoorten, dan wordt direct gestopt met het afschot en wordt dit gemeld aan de provincie via [redacted]10 lid 2 e@flevoland.nl en Omgevingsdienst Flevoland, Gooi en Vechtstreek via [redacted]10 lid 2 e@flevoland.nl. In afstemming met de provincie wordt dan besloten op welke wijze het afschot weer kan worden opgestart, zonder dat dit kan leiden tot een significante verstoring van kwalificerende vogelsoorten.

6. Verwerking geschoten edelherten

Geschoten edelherten kunnen:

1. *Benut worden voor menselijke consumptie:*
   De geschoten edelherten worden deels ter beschikking gesteld voor consumptie. Realisatie van de doelstand heeft prioriteit boven het beschikbaar stellen van de geschoten dieren voor consumptie.
   Om een edelhert voor consumptie aan te kunnen bieden zijn de volgende handelingen van toepassing:
   - Ontweiden.
     Ontweiden vindt plaats door:
     - een daarvoor gecertificeerd persoon;
     - op een speciaal daarvoor ingerichte verwerkingslocatie bij het beheergebouw van Staatsbosbeheer.

     Ontweiden in het veld is een optie die incidenteel kan plaatsvinden op locaties die geen overlast voor de overige fauna veroorzaken en niet in het zicht van het publiek zijn.
   - Transport uit het veld naar de verwerkingslocatie.
     Dit transport wordt uitgevoerd in een aanhanger met vloeistofdichte vloer, voorzien van een afdekzijl.
   - Het geschikt maken van de edelherten op de verwerkingslocatie voor overdracht aan wildbewerkingsinrichting (WBI).
     De verwerkingslocatie voldoet aan de wettelijke normen voor het verwerken van wild ten behoeve van menselijke consumptie.
     Rest materiaal wordt opgeslagen in een goedgekeurde container om voor destructie aangeboden te worden.
   - Opslag in koelcel.
     De koelcel voldoet aan de wettelijke eisen voor het bewaren van voor consumptie bestemd wild.
   - Overdracht aan wildverwerkingsinrichting.
2. *Afgevoerd worden voor destructie:*
   Geschoten dieren die niet de voedselketen in gaan, worden afgevoerd voor destructie. Hiertoe worden ze:
   - Uit het veld afgevoerd;
   - Tijdelijk opgeslagen in een door destructie bedrijf aangeleverde container;
   - De container wordt regelmatig opgehaald/ gewisseld door Rendac.
3. *Benut worden ten behoeve van de aaseters*
   Edelherten kunnen in het gebied achter gelaten worden ten behoeve van de aaseters. De edelherten die in het kader van de eenmalige reductie van de populatie worden geschoten worden in principe alleen achter gelaten als het vlees niet kan worden benut of verwijdering tot een te grote verstoring leidt.

Bijlage: Monitoringsplan vogeltellingen

Aanleiding

Op twee november 2018 is door de Provincie Flevoland een vergunning op grond van de Wet natuurbescherming verleend voor het afschot van de edelherten in de Oostvaardersplassen t.b.v. een reset van de grote grazers. Voor het afschot van edelherten is door GS een opdracht in het kader van artikel 3.18 Wet natuurbescherming aan Staatsbosbeheer verleend.
In de voortoets van Sweco wordt geconcludeerd dat een significante verstoring in relatie tot de instandhoudingsdoelstellingen van de kwalificerende niet-broedvogelsoorten kan worden uitgesloten.

Opgave

Hoewel uit de voortoets (SWECO, 2018) blijkt dat significante verstoring uitgesloten is tijdens het afschot, blijven het belangrijk om de reactie van de edelherten en vogels op het afschot te volgen. Dit vanwege de onvoorspelbaarheid van het gedrag van zowel de edelherten als de kwalificerende vogelsoorten. Een van de maatregelen die in de vergunning opgenomen is, betreft een monitoringsverplichting op grond waarvan met dit “hand-aan-de-kraan” kan worden bijgestuurd. In de verstrekte vergunning zijn een twee tal monitoringsopgave opgenomen. Onderstaand wordt per opgave beschreven hoe die opgave ingevuld wordt en tevens hoe de evaluatie en terugkoppeling naar de provincie plaats vindt.

Aanpak registratie reactie van edelherten en vogels

Personen die het afschot uitvoeren registreren de reactie van edelherten en vogels per schot in een gestandaardiseerd format. Hieruit moet blijken hoe ver en in welke richting (groepen) edelherten wegvluchten en of hierdoor kwalificerende vogelsoorten zijn opgevlogen.

In de eerste week van het afschot registreert de faunabeheerder die het schot lost het gedrag van de in de directe omgeving aanwezige ganzen/smienten en roedels edelherten. Aan het eind van ronde geeft hij een score voor:

- de vogels van de mate van opvliegen en wegvliegen,
    1. geen verstoring;
    2. onrust in de groep;
    3. kortstondig opvliegen;
    4. weg vliegen en elders neerstrijken;
    5. opvliegen en wegvliegen.
- de edelherten van de mate van hoe ver ze weg rennen en al/niet het moeras in.
    1. niet weg rennen;
    2. weg rennen;
    3. zeer ver wegrennen;
    4. wegrennen en het moeras in;
    5. zeer ver weg rennen en het moeras in.

De verstoringsscores worden na de ronde doorgegeven aan de boswachter ecologie. De uitkomst van de scores wordt meegenomen in de wekelijkse evaluatie (zie verderop).

Aanpak wekelijkse vogeltelling

"Wekelijks worden vogeltellingen uitgevoerd om vast te stellen of de gebruikelijke aantallen Natura 2000-soorten in de randzone van de Oostvaardersplassen verblijven. Dit wordt zodanig uitgevoerd dat de resultaten vergelijkbaar zijn met de reguliere maandelijkse vogeltellingen die in het gebied worden uitgevoerd. Vanaf februari wordt hierbij ook specifiek gelet op kwalificerende broedvogels."

Meer dan 20 jaar wordt maandelijks gemonitord via een punttransecttelling (PTT telling figuur 1) en een maandelijkse roofvogeltelling. Daarnaast wordt sinds oktober 2018 maandelijks een ganzen- en smiententellingen vanaf de grond gehouden.

Gezien de beperkte tijd tussen het afschot door wordt de maandelijkse PTT telling, die een volledige dag in beslag neemt, op de zaterdag uitgevoerd. Na 1 april wordt deze telling weer maandelijks op een woensdag uitgevoerd.

Steekproefsgewijs worden de vakken CZ29-30 en DZ8, EZ20-21, EZ22, EZ24 en EZ28 (figuur 2) wekelijks op dezelfde wijze gemonitord om een "vinger aan de pols" te houden. Deze steekpref gebeurt in de 5 uur periode dat de faunabeheerders overdag niet actief zijn. In de eerste twee weken van afschot wordt twee tot drie keer (per week) geteld om goed zicht te krijgen op de gevolgen van het afschot. De gekozen vakken betreffen allen vakken met poelen/water, waarin in de jaren 2013 tot en met 2017 veel kolganzen en smienten geteld zijn.

Voor de steekproeftelling wordt gebruik gemaakt van de Toyota. En voor de volledige monitoring (PTT, roofvogels en ganzen/smienten) ook de Nissan.

De uitkomst van de tellingen wordt meegenomen in de wekelijkse evaluatie (zie hieronder).

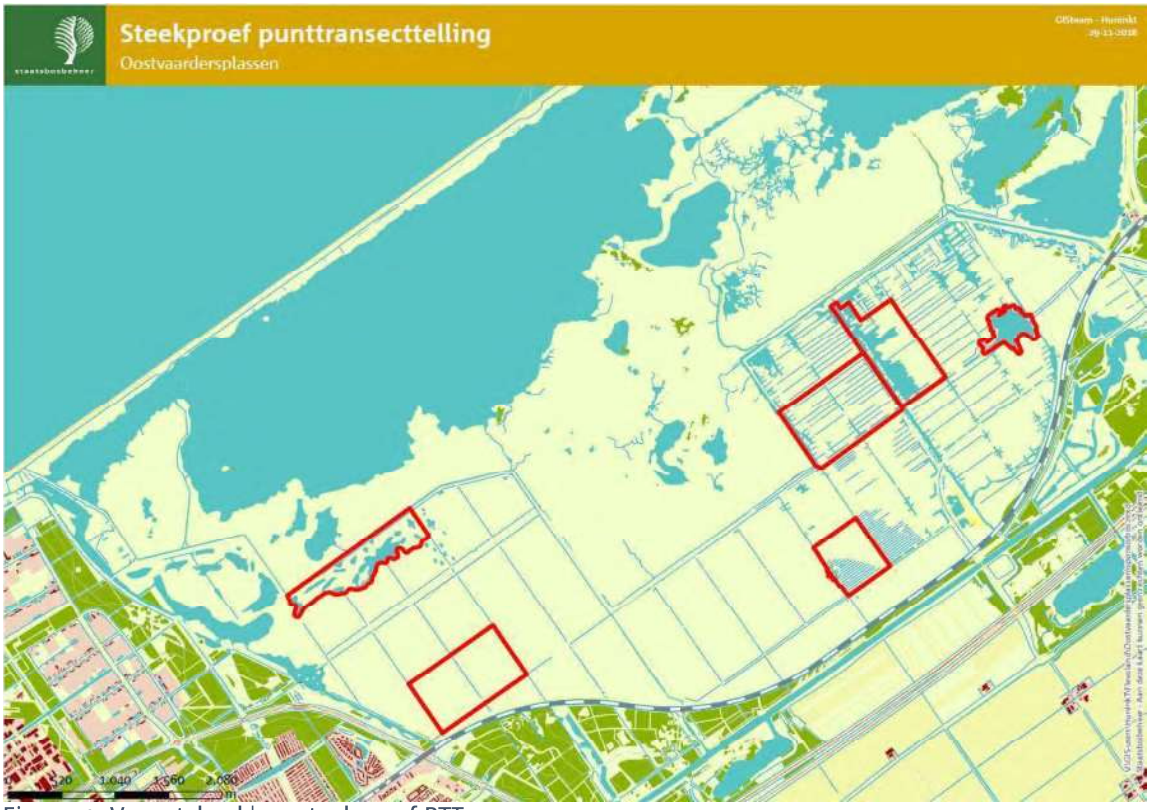

Figuur 1: Voorstel vakken steekproef PTT.

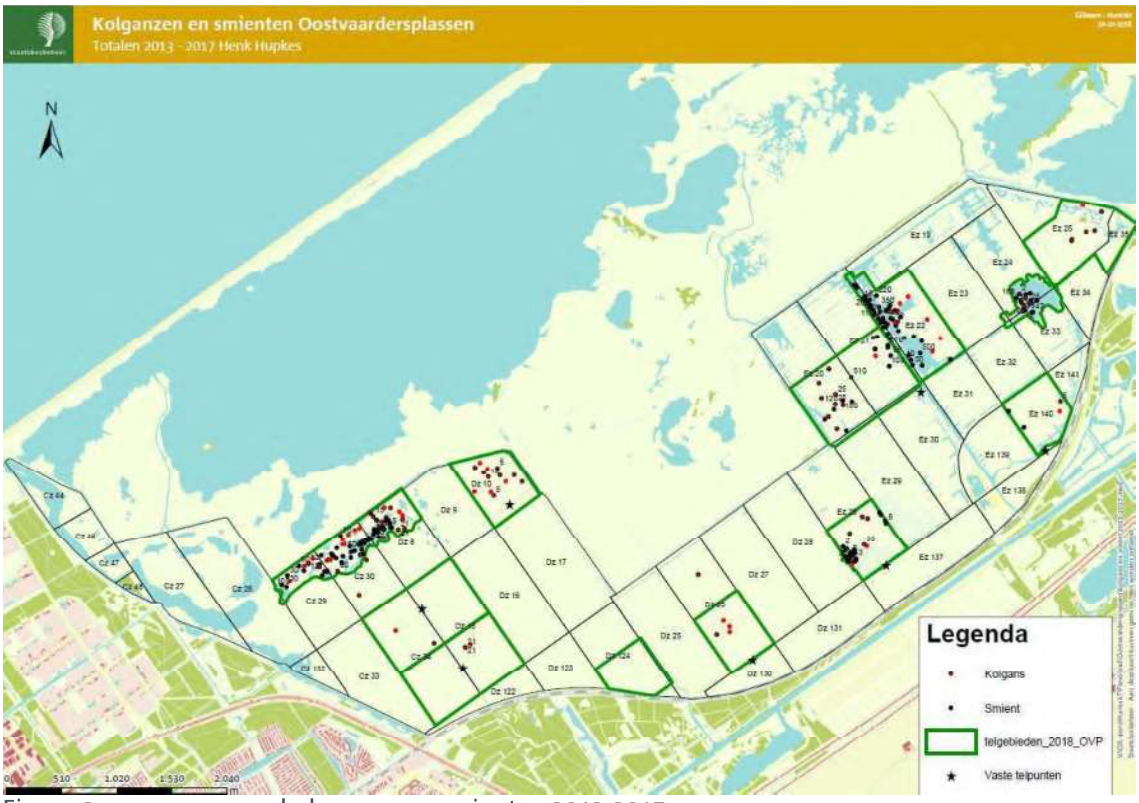

Figuur 2: waargenomen kolganzen en smienten 2013-2017.

Aanpak wekelijkse evaluatie

"Wekelijks vindt evaluatie van voorgaande punten plaats door de boswachter ecologie en ecoloog van Staatsbosbeheer en een persoon die afschot uitvoert. Dit kan om gecombineerde functies gaan. Zij stellen vast of gedragingen van de edelherten zodanig zijn dat hierdoor verstoring van kwalificerende vogelsoorten heeft plaatsgevonden, zodanig dat dit duidelijk zichtbaar is in de aantallen kwalificerende vogelsoorten. Ook verstoring van vogels door edelherten en indirecte effecten door wegtrekken van edelherten in het moeras wordt bij deze evaluatie meegenomen."

Deze evaluatie vindt wekelijks op vrijdagmiddag plaats door de boswachter ecologie, ecoloog van Staatsbosbeheer en de coördinator faunabeheer van Staatsbosbeheer. Tijdens dit overleg wordt gekeken naar de mate van verstoringen die zijn geregistreerd en wordt overlegd hoe verder te gaan met de monitoring. De uitkomsten van dit overleg worden vastgelegd in een verslag en met de provincie besproken.

"Indien uit de evaluatie blijkt dat gedragingen van de edelherten zodanig zijn dat hierdoor verstoring van kwalificerende vogelsoorten plaats vindt, zodanig dat dit duidelijk zichtbaar is in de aantallen kwalificerende vogelsoorten, dan wordt direct gestopt met het afschot en wordt dit gemeld aan de provincie. In afstemming met de provincie wordt dan besloten op welke wijze het afschot weer kan worden opgestart, zonder dat dit kan leiden tot een significante verstoring van kwalificerende vogelsoorten."

5

Afspraken voeren Heckrunderen

Beginnen met voeren van 10 balen

Deze balen verdelen over de favoriete locaties van de 4 kuddes
Locaties bekend

Op locatie :
Balen de eerste paar dagen, in ieder geval tot vrijdag verspreiden
Kijken naar effect
Zolang voer gegeten wordt blijven voeren
Bij sturen indien nodig / in overleg

Vrijdag afspreken verder verloop bijvoeren

Weekend :
Mogelijk aankomend weekend 23/24 maart nog een keer voeren
Beslissing vrijdag voor de middag nemen.
Voeren op locatie

Vervolg weekenden :
Vrijdag vooruit voeren dus voor 2 dagen

As maandag planning maken week 12

Afspraken en schatting planning Paarden

<u>Voeren vangkraal ovp</u>

Aan de hand van ervaring uitvoering door 2 personen
Verwijderen en afvoeren plastic

Blijven voeren zolang er nog gegeten wordt
Aantal nu : 1 keer in de 2 dagen 14 balen = 49 p/w

Kan ook naar 2 keer per week = 2keer 25 st
Efficiëntie / logistiek mogelijkheden

<u>Trekweg:</u>
Niet voeren
Draagvlak terrein groot genoeg voor 75 paarden

<u>Verwachte planning</u>
Planning afhankelijk van de beslissing NVWA
Verwachting is dat niet op zeer korte termijn gaat plaatst vinden

<u>Verwachting :</u>

Transport 1
Wachten op geboorte veulens:
Half april/ eind mei

5

Begin juni eerste selectie
Voorkeur is aantal hengsten hoog
+/- 15 juni eerste 75 in quarantaine
Transport +/- 15 juli

Transport 2
Eind juli 2e selectie en in quarantaine
Transport begin augustus

Controle :

Verder worden er roosters gemaakt betreft:
Voeren
Actie [redacted]

Planning controle grote grazers
Planning training/ mee draaien [redacted]
Actie [redacted]

[redacted]
Maak voorstel aan betrokkenen en maakt een planning tot eind april met2 keer een training van een halve dag.
1 dag extern veldbezoek
Minimaal 3 meeloop momenten met Tanja afgerond eind mei
Eind april plannen evaluatie en verder afstemming / terug brengen controle naar 2 keer per week

Afronden woensdag 20 maart

Week	ma	di	wo	do	vr
12	[redacted]		[redacted]		[redacted]

Voostel inspectie schema Mrt/ April

Week	25 -31 mrt	ma	di	wo	do	vr
13						
[redacted]		[redacted]				
[redacted]				[redacted]		
[redacted]						[redacted]
[redacted]	Sluiten aan waar mogelijk streven 3 keer					
[redacted]						
[redacted]						
[redacted]						
Week	**1 - 7 april**	**ma**	**di**	**wo**	**do**	**vr**
14					Cursus	
[redacted]		[redacted]			Ochtend	
[redacted]				[redacted]	Ochtend	
[redacted]					Ochtend	[redacted]

5

10 lid 2 e 10 lid 2 e	Sluiten aan waar mogelijk streven 3 keer				Ochtend	
10 lid 2 e					Ochtend	
10 lid 2 e					Ochtend	
10 lid 2 e					Ochtend	
Week	**8- 14 april**	**ma**	**di**	**wo**	**do**	**vr**
15					Cursus	
10 lid 2 e		10 lid 2 e			Ochtend	
10 lid 2				10 lid 2 e [redacted]	Ochtend	
10 lid 2 e					Ochtend	10 lid 2 e [redacted]
10 lid 2 e 10 lid 2 e	Sluiten aan waar mogelijk streven 3 keer				Ochtend	
10 lid 2 e					Ochtend	
10 lid 2 e					Ochtend	
10 lid 2 e					Ochtend	
Week	**15-21 april**	**ma**	**di**	**wo**	**do**	**vr**
16						
10 lid 2 e		10 lid 2 e				
10 lid 2				10 lid 2 e [redacted]		
10 lid 2 e						10 lid 2 e [redacted]
10 lid 2 e 10 lid 2 e	Sluiten aan waar mogelijk streven 3 keer					
10 lid 2 e						
10 lid 2 e						
10 lid 2 e						
Week	**22-29 april**	**ma**	**di**	**wo**	**do**	**vr**
17					Cursus 25/3	
10 lid 2 e					Dag / veldbez	
10 lid 2					Extern	
10 lid 2 e					Extern	
10 lid 2 e 10 lid 2 e					Extern	
10 lid 2 e					Extern	
10 lid 2 e					Extern	
10 lid 2 e					Extern	
	Evaluatie maand april / indien nodig herzien/ inspecties afbouwen naar 2 keer p/w / samen planning maken mei					
Week	29-5 mei	ma	di	wo	do	vr
18						
10 lid 2 e 10 lid 2 10 lid 2 e	Voorstel 1 verantwoordelijke per week is 2 keer controle					

7

Protocol monitoring grote grazers
9 april 2019
10 lid 2 e 10 lid 2 e

Benodigdheden:

- Ipad voor invullen monitoringsoverzichten (OVV en OVP)
- Verrekijker
- Camera / telefoon

Monitoringsoverzichten:

- Opslaan op K-schijf onder logboek. Bestandsnaam: datum (jaar, maand, dag, dus 2019-4-11)
- 1 voor OVP en 1 voor OVV.

Aantallen & locatie bepalen:

Paarden & herten: tellen of bij benadering. Onder 100 → tellen, daarboven naar schatting

Heckrunderen: tellen

Heckrunderen
De Heckrunderen leven in 4 gescheiden groepen:

Groep 1: overwegend donkere dieren met één oudere, grijze koe en één jonge, lichte koe. Lopen vaak vooraan bij de Praambult (kavelnummers 2t/m11). Ongeveer 50 dieren (een deel van deze groep zit nu in de vangweide!).
Halsbandnummers:

Groep 2: bonte koe en oude, lichte koe. Zij worden meestal gezien op kavelnummers 11, 12, 13, 15 en 16. Groepsgrootte ongeveer 50 dieren.
Halsbandnummers:

Groep 3: grote groep met veel lichte koeien. Ook één oude, lichte koe. Locatie: meestal op 15, 17, 18, 19 of 20. Groepsgrootte ongeveer 70 dieren.
Halsbandnummers:

Groep 4: kleine groep met bont stiertje. Locatie, meestal op kavelnummer 14, 15 of 16. Groepsgrootte ongeveer 30 dieren.
Halsbandnummers:

Konikpaarden
De konikpaarden leven in een kudde van ongeveer 600 individuen. In die kudde komen subgroepen voor: harems en hengstengroepen. Die groepen zijn veel kleiner, variërend van 3 - 10 dieren. De grote kudde loopt soms in één groep, soms in twee groepen. Ook lopen er in delen van het gebied soms harems of hengstengroepen apart. In de driehoek loopt ook vrijwel altijd een harem konikpaarden. Zorg dat je deze groepen goed vermeld op het monitoringsoverzicht.

Aandachtspunten:

- Eén hengst loopt al langere tijd alleen op de kade. Dit is een solitaire hengst.
- In de vangweide staan ongeveer 160 paarden.

Konikpaarden Oostvaardersveld

Het oostvaardersveld is verdeeld in 2 delen, noord en zuid. Aan de noordkant leeft één harem van 12 dieren (11 + 1 veulen). Aan de zuidkant lopen 4 groepen: 3 harems (groepen van 8, 4, en 2 dieren) en een hengstengroep van 6. In totaal 20 dieren aan de zuidkant en 32 dieren in het totale Oostvaardersveld.
In het Oostvaardersveld komen ook edelherten voor. Deze ook meenemen in het monitoringsoverzicht.

Waar op letten:

Zorg dat je elk individuele dier gezien hebt met de verrekijker. Check op houding, gedrag, grazen/herkauwen, beweging. Bij twijfel → onderzoeken wat je ziet!

<u>Algemeen:</u>

1. Gedrag kudde (rustig, herkauwen / grazen / liggen of onrustig veel beweging / vechten)

   → onrustig gedrag: achterhalen waarom (weersomstandigheden, hormonen, etc.).

   Noteren bij opmerkingen.
2. Afgezonderde dieren
   - Koeien die een kalf krijgen, zonderen zich enkele dagen tot weken af. Dat is normaal gedrag.
   - Stieren / hengsten leven soms solitair. Dan geen actie nodig. Bij dieren die ineens afzonderen is er vaak meer aan de hand.

     → reden voor afzondering achterhalen, zo nodig overleggen. Noteren bij opmerkingen.

<u>Opvallende zaken:</u>

1. Verwondingen / kreupelheden
   - Vechtende hengsten / stieren verwonden elkaar soms. Protocol verwondingen verwijst wat te doen.
2. Achterblijvers
   - Als de kudde zich verplaatst, doen zij dat in een vaste volgorde. Blijven dieren achter, is er vaak iets aan de hand. Let goed op: ademhaling, houding en gedrag. Bolle rug, apathisch gedrag of vlugge ademhaling is reden tot zorg.
3. Dunne mest / vieze staarten
   - Bij runderen wordt de mest door het voorjaarsgras altijd dunner. Dat is normaal. Maar (water)dunne ontlasting is iets om in de gaten te houden.
4. Hoesten / neusuitvloeiing
   - Hoesten of snotneuzen kunnen duiden op ziekte.

7

Bij alle opvallende zaken geldt: foto en/of filmpje maken en op K-schijf zetten. Maak een mapje aan voor betreffende dier met die kwaal (bijv. Hengst wond OVP vangweide, april2019), zodat de volgende hier ook weer de foto/filmpje in kan plaatsen. Breng elkaar op de hoogte van wat je gezien hebt en of je evt. actie hebt ondernomen. Zorg dat de volgende die de ronde doet naar dat specifieke dier kijkt.

<u>Aanvullende zaken:</u>

1. Neusuitvloeiing / afscheiding vulva en penis paarden
    - De paarden die naar Wit-Rusland gaan, moeten voldoen aan strenge, veterinaire eisen. Een aantal aandoeningen veroorzaken snotneuzen en pusserige afscheiding uit vulva en penis. De dierenarts moet een verklaring afgeven over de gezondheid van de dieren enkele maanden voorafgaand aan het transport. Daarom is het belangrijk om op deze specifieke zaken te letten.

      → invullen op monitoringsoverzicht OVP, geldt niet voor OVV.

Communicatie en verantwoordelijkheden:

- 10 lid 2 e coördineert per 1 mei 2019 de monitoring van de grote grazers. Opvallende zaken overleggen met 10 lid 2 e. 10 lid 2 e overlegt zo nodig met 10 lid 2 e en/of schakelt de dierenarts in.
- 10 lid 2 e heeft per 1 mei een adviserende rol mbt beheer. 10 lid 2 doet 1x per twee weken een monitoringsronde.

16

HOEKSTRA TRANSPORT BV

De Blesse

Holland

Hoekstra Transport BV
Engelsesteeg 1
8397 LJ De Blesse

E-mail: Art. 10 lid 2 sub e Wob

Tel.nummer:
Mobiel: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Faxnummer:

FACTUUR	
Factuurdatum	16-09-2019
Factuurnummer	191278
Klantnummer	6748
BTWnummer klant	Art. 10 lid 2 sub g Wob

Staatsbosbeheer

Postbus 2
3800 AA Amersfoort

Artikelcode	Omschrijving	Aantal	Stukprijs	Totaal	Code
216	Transport: 28-08-2019	Art. 10 lid 2 sub b Wob	Art. 10 lid 2 sub b Wob	Art. 10 lid 2 sub b Wob	2
216	NL Tijnje > NL Zeewolde				2
216	Transport: 29-08-2019				2
216	NL Tijnje > NL Zeewolde				2
216	Transport: 30-08-2019				2
216	NL Tijnje, De Hoeve > NL Zeewolde				2

Let op: gewijzigde bedrijfsgegevens!

Code	Btw%	Grondslag	BTW-bedrag
0	0,00	0,00	0,00
1	9,00	0,00	0,00
2	21,00	Art. 10 lid 2 sub b Wob	

Excl. BTW voor korting	Art. 10 lid 2 sub e Wob
Factuurkorting %	
Excl. BTW na korting	
Totaal BTW	
Te betalen	**€ 1.524,60**

Gaarne betaling binnen 14 dagen met vermelding van: 6748/191278

17

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: maandag 7 oktober 2019 16:24
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob @flevoland.nl; Art. 10 lid 2 sub e Wob
CC:
Onderwerp: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 docx.docx
Bijlagen: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 docx.docx

Hoi Art. 10 lid 2 sub e Wob

Bijgesloten de laatste versie van het managementplan met als doel het gesprek met de expertgroep aan te kunnen gaan. Deze versie is voor intern gebruik en nadrukkelijk niet bedoelt om te verspreiden onder andere dan de leden van de expertgroep.

Zorg jij dat de expertgroep deze versie ontvangt?

Donderdag 10 oktober horen wij graag de reacties van de expertgroep en gaan daar het gesprek met elkaar aan.

Met vriendelijke groet

Art. 10 lid 2 sub e Wob

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland

Art. 10 lid 2 sub @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

17

staatsbosbeheer

Concept Managementplan Oostvaardersplassen
Versie 1.0

Besluit aanpassen

Datum
Status Concept

Colofon

Project	Managementplan Oostvaardersplassen
Versienummer	1.0
Status	Concept
360 documentnummer:	<Naam>
Gebied	Oostvaardersplassen
Planeenheid	Oostvaardersplassen
Beheergebied	Oostvaardersplassen
Provinciale eenheid	Flevoland
Opdrachtgever	< Naam >
Projectleider	< Naam >
Contactpersoon:	< Naam > < Functie > T 06 ..... E <naam>@staatsbosbeheer.nl
Adres:	Staatsbosbeheer Kitsweg 1 8218 AA Lelystad

Inhoudsopgave

1. Inleiding 5
1.1 Aanleiding 5
1.2 Doel 5
1.3 Proces management cyclus 6
1.4 Afbakening 6
1.5 Wet-/regelgeving, kaders, richtlijnen 7
1.5.1 Natura 2000 7
1.5.2 Kaderrichtlijn Water 7
1.5.3 Wet natuurbescherming 7
1.5.4 Wet dieren 8
1.5.5 Natuurnetwerk Nederland 8
1.6 Ondernemingsplan 2020-2025 Staatsbosbeheer 8

2. Gebiedsbeschrijving 9
2.1 Historie 9
2.1.1 Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen 9
2.1.2 Hollandse Hout 9
2.1.3 Oostvaardersveld 9
2.1.4 Kotterbos 10
2.1.5 Oostvaardersbos 10
2.1.6 Nationaal Park Nieuw Land 10
2.2 Voorgaand beheer in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen 11

3. Visie 13
3.1 Inleiding 13
3.2 De visie op hoofdlijnen 13
3.3 De visie in relatie tot beheeropgave 14
3.3.1 De visie op het waterbeheer 14
3.3.2 De visie op landschapsvorming, sedimentatie en erosie 14
3.3.3 De visie op begrazingsbeheer 14

4. Beheer 16
4.1 Algemeen 16
4.2 Waterbeheer 16
4.3 Vegetatie/habitat 16
4.4 Grote herbivoren 16
4.4.1 Inleiding 16
4.4.2 Leefgebied van de grote herbivoren 17
4.4.3 Populatieopbouw en –beheer 18
4.4.3.1 Populatie opbouw 18
4.4.3.2 Populatiebeheer 20
4.4.3.3 Benutting van (ge)dode grote herbivoren 22
4.4.4 Dierenwelzijn 23
4.4.4.1 Inleiding 23
4.4.4.2 Inspecties van grote herbivoren 23
4.4.4.3 Handelen bij ziekte en verwonding 24
4.4.4.4 Onderzoek van kadavers 26
4.4.4.5 Bijvoeren van grote herbivoren 26

4.4.4.6 Voorkomen van onnodig lijden bij zieke of gebrekkige dieren 27
4.5 Infrastructuur/recreatie 29
5. Monitoring en onderzoek 30
5.1 Monitoring 30
5.1.1 Het monitoringsprogramma 30
5.1.2 Uitvoering van monitoring en opslag van gegevens. 31
5.2 Onderzoek 31
5.2.1 Veldstation 31
5.2.2 Uitdragen van onderzoeksresultaten 32
6. Communicatie en omgevingsmanagement 33
7. Landschapsontwikkeling en Recreatie en Toerisme 34
Bijlage 1 Body Condition Score 36

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Op 25 april 2018 is het advies van de commissie Van Geel aangeboden aan Gedeputeerde Staten van de provincie Flevoland. Na behandeling in de commissie duurzaamheid, is op 11 juli 2018 hierover positief besloten door Provinciale Staten. Het advies van de commissie Van Geel is op deze wijze overgenomen als 'Beleidskader voor het beheer van de Oostvaardersplassen' (PBBO).

Het PBBO houdt in dat het landschap van de Oostvaardersplassen wordt ontwikkeld tot een halfopen landschap met, naast open water en grasland, voldoende riet, ruigte, struwelen en bosschages om de natuurdoelen in het gebied te borgen. Hierbij wordt topprioriteit gegeven aan de uitvoering van het Natura 2000-beheerplan voor het gebied.

Daarnaast is in het PBBO het beleid en beheer van de grote grazers aangepast. Doel van de inzet van de grote herbivoren is dat met behulp van levensvatbare populaties grote herbivoren een bijdrage wordt geleverd aan het tot stand brengen en behouden van een divers landschap. Hierbij dient tevens het welzijn van de dieren gewaarborgd te zijn. Voorkomen moet worden dat dieren onnodig lijden vanwege ziekte, voedseltekorten of anderszins en dat er in de winter te weinig beschuttingsmogelijkheden zijn (uit PBBO). Tevens wordt ingezet op de invulling van de Ontwikkelingsvisie Nationaal Park Nieuw Land, voornamelijk op de thema's natuurbeleving en recreatieve toegankelijkheid.

Op 20 juli 2018 is een convenant tussen Provincie Flevoland en Staatsbosbeheer ondertekend om te borgen dat het Beleidskader geoperationaliseerd wordt. In het convenant is onder andere het onderstaande overeen gekomen:

- De beleidsverantwoordelijkheid voor het natuurgebied ligt bij de Provincie Flevoland. Staatsbosbeheer is verantwoordelijk voor de uitvoering en het beheer van de Oostvaardersplassen. Staatsbosbeheer stelt op basis van het PBBO in overleg met de provincie een nieuw managementplan op, waarbij wordt gewerkt vanuit een integrale visie op het beheer van het Oostvaardersplassengebied, afgestemd op overige ontwikkelingen zoals het Nationaal Park Nieuw Land.
- Het beheermodel van de grote grazers wordt in dit plan verder uitgewerkt in lijn met het PBBO. Het betreft een combinatie van strikt uitgevoerd vroeg-reactief beheer, ter voorkoming van onnodig lijden, aangevuld met een vorm van beheer die zich richt op aantalsregulatie, met als inzet dat de begrazingsdruk niet boven de 1500 dieren uitkomt.
- Staatsbosbeheer gaat pas tot vaststelling van het managementplan over nadat GS van Flevoland hiermee heeft ingestemd.

1.2 Doel

In dit managementplan wordt de opgave van het beleidskader vertaald in een visie die vervolgens wordt omgezet in concrete maatregelen voor het operationeel beheer. Het managementplan beschrijft het wat van het operationeel beheer. Het hoe (de concrete maatregelen) van het operationeel beheer wordt vastgelegd in protocollen. Deze protocollen zijn zowel digitaal als analoog in het beheergebouw van de Oostvaardersplassen aanwezig.

1.3 Proces management cyclus

Het managementplan is een groeidocument. Dat betekent dat elke keer wanneer een opgave vanuit het beleidskader wordt gerealiseerd, de doorvertaling naar het beheer wordt uitgewerkt in dit managementplan. Op dat moment worden ook de bijpassende protocollen geactualiseerd. Daarnaast worden protocollen geactualiseerd op basis van ervaringen in het veld.

Het opstellen en aanpassen van het managementplan en de protocollen is een verantwoordelijkheid van Staatsbosbeheer als uitvoeringsorganisatie. Zoals in het convenant tussen Staatsbosbeheer en de provincie Flevoland vastgelegd wordt het managementplan ter instemming aan GS van Flevoland voorgelegd.

Nadat het managementplan is vastgesteld wordt het door Staatsbosbeheer als leidraad bij het operationeel beheer toegepast. Eens in de 5 jaar wordt door Staatsbosbeheer het managementplan geëvalueerd. Hierbij wordt het enerzijds getoetst aan het behalen van de doelen uit o.a. N2000 en het PBBO . Op basis van deze evaluatie kan het managementplan geactualiseerd worden. Minstens elk 5 jaar wordt het (geactualiseerde) managementplan door Staatsbosbeheer vastgesteld of verlengd en voorgelegd aan GS van de Provincie Flevoland voor instemming.

1.4 Afbakening

Dit managementplan wordt opgesteld voor de Oostvaardersplassen. Hieronder vallen het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen (onderverdeeld in moerasdeel en grazige deel), Hollandse Hout, Oostvaardersveld (inclusief trekweggebied), Kotterbos en Oostvaardersbos (zie de in figuur 1 in kleur aangegeven gebieden).

Kaart aanpassen met deelgrenzen.
Figuur 1: Het plangebied van het managementplan Oostvaardersplassen.

Voor de Natura 2000-opgave van de Oostvaardersplassen is het Natura 2000-beheerplan leidend. De verantwoordelijkheid voor het opstellen en het vaststellen van het Natura 2000-beheerplan ligt bij de provincie Flevoland. De provincie heeft tevens

de verantwoordelijk dat de maatregelen die in het Natura 2000-beheerplan zijn opgenomen ook gerealiseerd worden.

Voor het reguliere natuur- en landschapsbeheer is het Natuurbeheerplan Flevoland leidend. Door de provincie wordt op basis van het Natuurbeheerplan de Subsidie Natuur en Landschap (SNL) beschikbaar gesteld voor het uitvoeren van het natuurbeheer inclusief de recreatieve basisvoorzieningen. De beheermaatregelen die uitgevoerd worden in het kader van SNL zijn opgenomen in het beheersysteem CMSI.

Voor de recreatieve ontwikkelingen is de ontwikkelingsvisie Nationaal Park Nieuw Land leidend. De uitvoering van dit plan is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de partners uit het Nationaal Park (provincie Flevoland, gemeente Lelystad en Almere, Rijkswaterstaat, Natuurmonumenten, Het Flevo-landschap, Staatsbosbeheer en Waterschap Zuiderzeeland). De governance en financiering van het Nationaal Park wordt in 2019/2020 uitgewerkt.

Voor de deelgebieden Hollandse Hout, Oostvaardersveld, Kotterbos en Oostvaardersbos heeft Staatsbosbeheer beheerplannen opgesteld. Deze beheerplannen blijven voorlopig van kracht. Dit betekent dat voorliggende versie van het managementplan met name ingaat op het beheer in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen.

1.5 Wet-/regelgeving, kaders, richtlijnen

1.5.1 Natura 2000

Natura 2000 is een Europees netwerk van beschermde natuurgebieden. De Oostvaardersplassen maken deel uit van het Natura 2000-netwerk. Concreet gaat het in de Oostvaardersplassen om de bescherming en instandhouding van 31 vogelsoorten en hun leefgebied. Er zijn 33 specifieke instandhoudingsdoelen geformuleerd, waarbij voor de lepelaar en de grote zilverreiger twee doelen gelden; zowel voor de broedvogels als voor de niet-broedvogels. Hoe de instandhoudingsdoelen worden bereikt en voor de toekomst geborgd is vastgelegd in het Natura 2000-beheerplan. De maatregelen die in het beheerplan zijn vastgelegd liggen voor een deel in het moeras (moerasreset), voor een deel in het grazige gebied (vernatting, aanleg poelen en realisatie intrek vis) en voor een deel buiten de Oostvaardersplassen (kiekendieffoerageergebieden).

1.5.2 Kaderrichtlijn Water

De Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) is opgesteld om de waterkwaliteit in Europa te verbeteren. De Oostvaardersplassen zijn een waterlichaam voor de KRW (waterkwaliteitsdoelen). Voor de Oostvaardersplassen geldt dat:

- De Natura 2000-doelen staan voorop.
- De KRW doelen zijn gelijk aan de huidige toestand. Dit geldt voor algemeen fysisch-chemische parameters en biologie (algen, waterplanten, macrofauna en vissen).

In 2020 worden de KRW-doelen voor de Oostvaardersplassen herijkt. De inzet hierbij is dat het moerasgebied aangeduid wordt als kunstmatig waterlichaam met als waterbeheertype M14; ondiepe matig grote, gebufferde plassen.

1.5.3 Wet natuurbescherming

De Wet natuurbescherming beschermt Nederlandse natuurgebieden en planten- en diersoorten. Bij het opstellen van dit managementplan is de wet gevolgd. Dit heeft vooral zijn weerslag in het beheer van de edelherten die conform de wet een inheemse wilde diersoort zijn.

Sinds 1 januari 2017 zijn de provincies bevoegd gezag voor zowel gebiedsbescherming, soortenbescherming als de bescherming van houtopstanden. De provincie is bevoegd gezag voor het verstrekken van eventuele vergunningen en ontheffingen die nodig zijn als gevolg van de in dit managementplan gekozen beheer.

1.5.4 Wet dieren

De Wet dieren is een Nederlandse kaderwet waarin een integraal kader voor regels over gehouden dieren daaraan gerelateerde onderwerpen is vastgelegd. De wet is sinds 1 januari 2013 van kracht. Bij het opstellen van dit managementplan is de wet gevolgd. Dit heeft vooral zijn weerslag in het beheer van de konikpaarden en heckrunderen.

1.5.5 Natuurnetwerk Nederland

Het Natuurnetwerk Nederland (NNN) is het Nederlands netwerk van bestaande en nieuw aan te leggen natuurgebieden. Het netwerk moet natuurgebieden beter verbinden met elkaar en met het omringende agrarisch gebied. De Oostvaardersplassen is integraal onderdeel van het NNN. De provincie Flevoland is verantwoordelijk voor het NNN. Vanuit die verantwoordelijkheid stelt de provincie jaarlijks het Natuurbeheerplan Flevoland op. In het Natuurbeheerplan Flevoland 2019 beschrijft de provincie de beleidsdoelen en de subsidiemogelijkheden voor het beheer van natuurgebieden, landschapselementen en voor agrarisch natuurbeheer inclusief groenblauwe diensten in de provincie. Hieruit volgen de natuurbeheerdoelen per natuurgebied. Om deze doelen te kunnen bereiken is het Natuurbeheerplan is verankerd in het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL).
Voor dit managementplan vormt dit beleidskader de basis voor de beheeropgave van de natuur.

1.6 Ondernemingsplan 2020-2025 Staatsbosbeheer

PM

2. Gebiedsbeschrijving

2.1 Historie

Onderstaand wordt kort de historie van de deelgebieden Oostvaardersplassen (zie figuur 2) beschreven.

Figuur 2 namenkaart Oostvaardersplassen
PM namenkaart invoegen incl Nationaal Park Nieuw Land)

2.1.1 Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen

Het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen is ten tijde van de drooglegging van zuidelijk Flevoland in 1968 spontaan ontstaan in de laagst gelegen delen van de polder. Binnen enkele jaren ontwikkelde zich een moeras-ecosysteem met een grote diversiteit aan vogelsoorten die in hoge aantallen het gebied bezochten. Vanwege deze natuurwaarden besloot de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders in 1975 om langs de Oostvaardersdijk een tijdelijk natuurgebied te realiseren.

In 1986 is het gebied als Staatsnatuurmonument aangewezen met als doel een zo compleet en natuurlijk mogelijk functionerend moerasecosysteem tot ontwikkeling te brengen. Vervolgens is het gebied in 1989 onder de Vogelrichtlijn gebracht en aangewezen als Wetland onder het Verdrag Ramsar. Europees diploma toevoegen.

Op 23 december 2009 is de Oostvaardersplassen aangewezen als Natura 2000-gebied (alleen onder vogelrichtlijn). Er zijn in dit kader instandhoudingsdoelstellingen geformuleerd voor 31 vogelsoorten waarvoor het gebied van internationale betekenis is. In de praktijk betekent dit dat het behouden van een goed functionerend leefgebied van deze 31 vogelsoorten bij het beheer van het gebied voorop staat.

Tot 1983 lag een deel van de Oostvaardersplassen ‘braak’. Dit gebied werd niet ingericht en er vond ook geen beheer plaats. Het grazige deel werd toen landbouwkundige ingericht (sloten, greppels, drainage) en er werden granen verbouwd. Vanaf 1983 zijn delen begraasd met runderen en paarden en vanaf 1992 ook met edelherten. Vanaf 1996 is het hele gebied integraal begraasd met rund, paard, edelhert waarbij voedselaanbod en weer de sturende krachten waren achter de ontwikkeling van de omvang van de populatie grote herbivoren.

2.1.2 Hollandse Hout

In de perioden 1971 - 1980 is het Hollandse Hout aangelegd.
Het Hollandse Hout is een grootschalig bos op rijke klei. Een bostype dat in Nederland niet meer voorkwam, omdat die grond voor landbouw in gebruik is. Dit type bos is zeldzaam in Nederland.
Ruim 60 % van het bos bestond bij aanleg uit populier, ruim 20 % uit de loofboomsoorten es, esdoorn, eik en beuk. De rest bestond uit de zachte loofboomsoorten wilg, els en berk, en uit naaldboomsoorten. Veel van de populieren en essen zijn de laatste jaren verdwenen en het bos ontwikkelt zich tot multifunctioneel en gevarieerd loofbos waar duurzame houtoogst plaats kan vinden.
In het zuidelijke deel van het Hollandse Hout is ca 300 omrasterd om geschikt te maken als leefgebied voor edelhert. Het Hollandse Hout wordt ingericht als het poortgebied van Nationaal Park Nieuw Land aan de Lelystadse zijde van de Oostvaardersplassen.

2.1.3 Oostvaardersveld

Het Oostvaardersveld was in eerste instantie een (deels spontaan ontwikkeld) bosgebied. Tussen 2007-2014 is het gebied twee keer op grote schaal heringericht. Met de herinrichting zijn waterpartijen en slenken gerealiseerd. Doel van deze herinrichting was tweeledig: het vergroten van de biodiversiteit (toevoegen moeras en open water biotopen) en het aanbieden van een gebied voor recreanten waar het

'Oostvaardersplassen gevoel' kan worden beleefd. In het gebied is een kudde koniks aanwezig (zie figuur 3). Het Oostvaardersveld heeft ook een functie als kiekendieffoerageergebied.
Onderdeel van het Oostvaardersveld is het Praambos. Dit is een spontaan ontwikkeld wilgenbos. Het naastgelegen Trekweggebied (onderdeel van het Oostvaardersveld) is foerageergebied voor (blauwe) kiekendief, in verband met de Natura 2000-opgave en de compensatieverplichtingen van gemeente Almere. Het gebied wordt ingericht als etalage van de Oostvaardersplassen.

2.1.4 Kotterbos

Het Kotterbos is nog een zeer jong bos. Het is in de jaren 1989-1992 aangelegd met voornamelijk populier, wilg en es. Het bos ontwikkelt zich tot multifunctioneel en gevarieerd loofbos waar duurzame houtoogst plaats kan vinden. In het gebied is een Natuurboulevard aangelegd met informatie over de vroege geschiedenis van het gebied (onder andere sporen uit de Romeinse tijd). Een deel van het Kotterbos is jaarrond onderdeel van het leefgebied van heckrund, konikpaard en edelhert (zie figuur 3)

2.1.5 Oostvaardersbos

Het Oostvaardersbos is grotendeels aangelegd in de jaren 1981-1983. In die tijd was het gebruikelijk om relatief grote vakken met dezelfde boomsoorten aan te planten. Veel van die vakken zijn gevuld met populieren, die met hun snelle groei konden zorgen voor windvang, beschutting en eerste 'aankleding' van de toen nog kale polder. Het Oostvaardersbos is jaar rond leefgebied van edelhert (zie figuur 3). Incidenteel kan bij extreme winteromstandigheden het westelijk deel van het Oostvaardersbos toegevoegd worden aan het leefgebied van konikpaard en heckrund.
Het Oostvaardersbos wordt ontwikkeld tot het poortgebied van het Nationaal Park Nieuw Land aan de Almeerse zijde van de Oostvaardersplassen. Onderdeel daarvan is de omvorming van productiebos (reeds in 2012 gestart) naar een gevarieerd recreatiebos.

2.1.6 Nationaal Park Nieuw Land

Sinds 2018 vormt de Oostvaardersplassen samen met de omliggende waterrijke natuurgebieden de Marker Wadden, de Lepelaarplassen en het Markermeer het Nationaal Park Nieuw Land. Een Nationaal Park van 29.000 hectare met als bijzonder kenmerk dat het niet zou hebben bestaan zonder de inpoldering van Flevoland. De natuurgebieden vormen een waar vogelparadijs met als icoon de zeearend. De bundeling van de vier natuurgebieden in één Nationaal Park biedt nieuwe kansen voor het versterken van de ecologische en toeristische betekenis van Nieuw Land.

In 2018 is de ontwikkelingsvisie Nationaal Park Nieuw Land opgesteld. De ontwikkelingsvisie geeft een beeld van de richting waar de acht gebiedspartners naartoe willen: een internationaal uniek natuurgebied dat uitnodigt tot avontuur en op verschillende manieren kan worden beleefd. De ontwikkelingsvisie geeft een beeld voor de lange termijn, zo'n twintig jaar vooruit.

In deze visie worden twee opgaven uitgewerkt. De eerste is het vergroten, verbinden en versterken van de natuur. Voortbouwend op wat bestaat heeft Nieuw Land de potentie om van wereldklasse te worden. De tweede opgave is om royaal ruimte te bieden aan natuurbeleving.

Mensen zijn van harte welkom in Nieuw Land en moeten zich ook welkom voelen. Een heldere ruimtelijke structuur draagt bij om tot één samenhangend gebied te komen. Binnen Nieuw Land gaat het om natuurkernen die omzoomd worden door een 'natuurlint'. Het natuurlint grenst aan de natuurkernen en biedt mogelijkheden voor voorzieningen die bijdragen aan natuurbeleving. De dijken in het Nationaal Park fungeren als ruggengraat en belvedères. Nieuw Land positioneert zich als avontuurlijk, open, levendig, toonaangevend en innovatief. De gebiedspartners staan

open voor nieuwe ontwikkelingen en activiteiten als die bij dragen aan één of beide opgaven.

2.2 Voorgaand beheer in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen

Vanaf het ontstaan van de Oostvaardersplassen is het beheer primair gericht geweest op het in stand houden van de vogelwaarden van het gebied. Begin jaren zeventig bleek dat de aanwezigheid van duizenden ruiende grauwe ganzen in het moeras een belangrijke invloed had op de ontwikkeling van het gebied: doordat de ganzen in de ruiperiode riet vreten, zorgen zij voor een gevarieerde rietvegetatie. Deze grote diversiteit in structuur van de rietvegetatie levert een grote diversiteit in moerasbroedvogels op. Echter, bij een continu herhalen van rietvraat, verdwijnt uiteindelijk de rietvegetatie en daarmee broedgelegenheid voor diverse soorten moerasbroedvogels. Bij dit verdwijnen van het riet is naast de invloed van de ganzen ook het waterpeilverloop een belangrijke factor. Vanwege het vrij constante waterpeil in het moeras, konden enerzijds de ganzen jaarlijks het gebied bezoeken tijdens de ruiperiode en het riet steeds verder weggevreten en kon anderzijds ook geen massaal herstel van de rietvegetatie plaatsvinden omdat daarvoor droogval nodig is. Om dit proces te stoppen werd in 1987 in het westelijk deel van het moeras een peilverlaging uitgevoerd om herstel van het bestaande riet en de ontwikkeling van nieuw riet te stimuleren. Dit resulteerde in een reset van de successie in dit deel van het moeras, waar verschillende vogelgroepen van profiteerden.

Om in het grazige deel voldoende oppervlakte kort gras voor herbivore ganzen en eenden, en open en gesloten poelen voor reigers, leplaars, futen en dodaars aan te kunnen bieden en daarnaast ruimte te bieden aan een afwisselend landschap met struweel, ruigte en kruiden, is vanaf de vroege jaren tachtig begrazing ingezet. Vanaf 1983 werden in delen van het terrein heckrunderen ingezet en vanaf 1984 ook konikpaarden. In 1992 werd edelhert geïntroduceerd. Vanaf 1996 is het gehele Natura 2000-gebied integraal jaarrond begraasd door deze drie soorten grote herbivoren.

Sinds de introductie van de grote herbivoren is het beheer van de Oostvaarderplassen, en daarmee ook van de grote grazers, er op gericht geweest om zoveel mogelijk ruimte te geven aan natuurlijke processen. De terreinomstandigheden waren dan ook bepalend voor hoeveel dieren er in het gebied aanwezig waren. Door de beheerder werd alleen ingegrepen wanneer de conditie van het individuele dier in combinatie met de (terrein)omstandigheden daartoe aanleiding gaven. Dit zogeheten vroeg reactief beheer volgde het door de minister vastgestelde beleid, waarvoor de basis is geformuleerd in de adviesrapporten ICMO 1 en ICMO2.

In de jaren 90 van de vorige eeuw en begin jaren 2000 werden in het grazige deel diverse poelen aangelegd en werden in bepaalde delen de grondwaterstanden verhoogd om een gradiënt van nat naar droog te creëren. Hiermee werd het gebied voor diverse groepen watervogels, zoals steltlopers en reigers nog beter benutbaar.

Aanvankelijk resulteerde de begrazing in een toename van de variatie in vegetatie structuren, waarbij er geen verdere uitbreiding van struweel optrad, ruigte en korte graslanden in mozaïek voorkwamen en er nabij waterelementen zowel begraasde als onbegraasde oevers waren. Rond de periode 1996- 2000 was de omvang van de populaties grote grazers dusdanig dat de processen van ontstaan en afbraak van de verschillende vegetatiestructuren min of meer in balans waren.

De omvang van de populaties van de grote herbivoren bleef in de daaropvolgende jaren toenemen, als gevolg waarvan steeds meer terrein werd omgevormd in korte grazige vegetatie. Hierdoor nam de diversiteit in vegetatie structuren af, wat resulteerde in een afname van de totale biodiversiteit. Sommige soorten konden dankzij deze ontwikkeling juist in hoge aantallen voorkomen, zoals ganzen, eenden, kieviten en goudplevieren.

Met het provinciaal beleidskader is in 2018 gekozen voor een meer sturend beheer van de grote herbivoren, waarbij begrazing van grote grazers wordt afgestemd op de doelstellingen van Natura 2000 en het PBBO. Doel van het nieuwe beleid is dat *er 'levensvatbare populaties grote herbivoren in het Oostvaardersplassengebied zijn en dat het welzijn van de dieren is gewaarborgd* (*voldoende voedsel door het jaar heen en voldoende beschuttingsmogelijkheden). De aantallen grote herbivoren worden actief op stand gehouden met een populatieomvang tussen de 1100 en 1500 dieren.'*

In het beleidskader is benoemd dat natuurlijke sterftecijfers van tussen de 5 en de 10 % van de populatie aan de orde is. Dit betreft sterftecijfers die gebaseerd zijn op de situatie in de Oostvaardersplassen waarbij de dichtheden aan grote herbivoren laag waren (vergelijkbaar met de voorgestelde aantallen in het PBBO) en nog niet gereguleerd werden door het voedselaanbod.

3. Visie

3.1 Inleiding

Het PBBO is gericht op het realiseren van:

- de Natura 2000-doelen voor de Vogelrichtlijnsoorten;
- een door de mens als bijzonder ervaren en kwalitatief hoogwaardig natuurgebied;
- een breed maatschappelijk draagvlak .

Deze visie omschrijft de ontwikkelingsrichting van de Oostvaardersplassen gebaseerd op:

- de (inter)nationale doelstellingen op het gebied van natuur: Natura 2000, Natuurnetwerk Nederland, Kaderrichtlijn Water, bescherming/behoud internationaal belangrijk wetland.
- het provinciaal Beleidskader voor het beheer van de Oostvaardersplassen.
- de doelstellingen van het Nationaal Park Nieuwland.

PM in 2020 ingaan op programma Nationale Parken, progr groene metropool en progr grote wateren van SBB
En klimaatopgave

3.2 De visie op hoofdlijnen

De Oostvaardersplassen is één van de grotere natuurgebieden van Nederland dat spontaan is ontstaan na de aanleg van Zuideijk Flevoland. Het gebied bestaat uit open water, moerasvegetatie, wel en niet geinundeerde graslanden met poelen, ruigte, riet, struweel en bos én het wordt omringd door bosrijke gebieden: Oostvaardersbos, Kotterbos, Hollandse Hout en Oostvaardersveld. De Oostvaardersplassen is een afwisselend moerasgebied van internationale betekenis voor wetland gerelateerde broed- en trekvogels. De totale omvang is ca 7500 hectare. Een landschap dat leefgebied is voor de Natura 2000-soorten en waar de soortenrijkdom aan planten, vogels en andere dieren in de komende jaren een impuls krijgt. Daarnaast krijgt de bezoeker meer mogelijkheden om dit natuurgebied te ervaren.

Het gebied is een belangrijke halte op de vogeltrekroute van het hoge noorden richting zuid Europa en Afrika. Het is een verblijfplaats voor vele vogelsoortenals foerageer-, broed-, of schuilgebied. Het is als RAMSAR- en Natura 2000-gebied onderdeel van wereldwijd netwerk van topnatuurgebieden die het beschermen waard zijn. In de praktijk betekent het dat het behouden en verbeteren van het leefgebied van de 31 vogelsoorten die afhankelijk zijn van het uitgestrekte wetland, voorop staat.

Naast de vele vogels zijn aansprekende zoogdieren zoals de bever, otter, vos, heckrunderen, konikpaarden en edelherten in het gebied aanwezig. De grote herbivoren zijn van belang om de graslanden open te houden, waar vogels van profiteren.

De rijkdom van het gebied geeft een speciale verantwoordelijkheid voor het beheer. In de loop der jaren is het beheer van het gebied regelmatig aangepast of bijgesteld. Met de verdere ontwikkeling van Nationaal Park Nieuw Land wordt gewerkt aan een kwaliteitsimpuls voor de natuur en uitbreiding van de bereikbaarheid, recreatie en de voorzieningen in de Oostvaardersplassen. Dit binnen het gegeven dat de bescherming en ontwikkeling van de natuur, zeker in het kerngebied, altijd voorop staat.

De bosrijke randen van de Oostvaardersplassen zijn een gevarieerd loofbos waarin duurzame houtoogst plaats vindt. De bosgebieden worden zo ingericht dat de natuur aansluit op de natuur van het kerngebied. In het gevarieerde landschap ontmoet de

recreant de natuur in een hartelijk avontuur waar rust, natuurbeleving en actief bezig zijn als vanzelf gevonden wordt.

3.3 De visie in relatie tot beheeropgave

Het beheer is er opgericht om een mix van moeras, open water, grazige vlaktes, overstromingsgebieden, struweel en boslandschappen in stand te houden. Bij elkaar levert dat een landschap op met een grote variatie aan habitats en natuurlijke overgangen tussen die habitats. Dit geeft een grote variatie aan soorten waar de Natura 2000-soorten als beheeropgave centraal staan.

In het beheer wordt getracht zo veel mogelijk ruimte te geven aan natuurlijke processen die sturing geven aan de landschappelijke ontwikkeling. In het moeras zijn waterpeildynamiek, sedimentatie en erosie, vegetatiesuccessie en begrazing door ganzen belangrijke processen die sturing geven. In de droge gebiedsdelen zijn vegetatiesuccessie, begrazing door ganzen en grote herbivoren waterpeildynamiek de belangrijkste sturende processen. In de bossen is vooral de opbouw van het bos in leeftijd (jong bos tot en met verval van bomen), soortensamenstelling en structuur van de verschillende vegetatielagen sturend. Daar waar de natuurlijke processen ontoereikend zijn wordt door middel van aanvullend beheer gestuurd op basis van de doelen die gelden vanuit de verschillende kaders, zoals benoemd in paragraaf 3.1.

3.3.1 De visie op het waterbeheer

PM, wordt in 2020 toegevoegd

3.3.2 De visie op landschapsvorming, sedimentatie en erosie

PM, wordt in 2020 toegevoegd

3.3.3 De visie op begrazingsbeheer

In het Natura 2000-beheerplan wordt beschreven wat de betekenis is van begrazingsbeheer in relatie tot het behalen van de Natura 2000-doelen. Samengevat gaat het er daarbij om dat er:

- Voldoende kortgrazige graslanden (nat en droog) worden gerealiseerd voor de Natura 2000-soorten zoals ganzen en eenden;
- Een structuurrijk en daarmee muizenrijk grasland ontstaat als foerageergebied voor roofvogels zoals kiekendieven;
- Zowel open poelen als poelen met oevervegetatie voor reigers, lepelaar, futen en dodaars, en ruigtes, riet en struweel als broed-, foerageer- en rustgebied voor diverse andere vogelsoorten aanwezig is.

Deze mix aan vegetatie-structuur-typen kwam in ruime mate voor in de tweede helft van de jaren negentig van de vorige eeuw. Op dat moment was de diversiteit aan vogels in het gebied hoog.

De mate en soort van invloed van de begrazing op de vegetatieontwikkeling wordt niet alleen bepaald door het totaal aantal grote herbivoren maar ook door de soort herbivoren en de samenstelling daarin. Het samenspel van rund, paard en edelhert is van belang voor het functioneren van het grazige deel in het kader van de instandhoudingsdoelen. Bepalende factoren in het samenspel zijn het aantal herbivoren en het natuurlijke gedrag van de dieren, het voedselaanbod, de indeling van het gebied en het klimaat. De dieren gaan op zoek naar de plekken waar de omstandigheden voor hen het best zijn met betrekking tot voedsel, water, beschutting en rust.

De drie huidige herbivorensoorten (edelhert, konikpaard en heckrund) verschillen in hun gedrag en leveren daarmee gezamenlijk een grotere diversiteit in de vegetatiestructuur dan wanneer slechts één of twee soorten worden ingezet. Runderen en paarden zijn 'echte grazers', dat wil zeggen dat zij beide het hele jaar een sterke voorkeur voor grassen hebben. Als de dichtheden aan grote herbivoren laag zijn, dan bestaat hun dieet voor meer dan 90% uit grassen. Daarnaast zijn zij door hun grootte ook goed in staat om met ruigte en riet overweg te kunne, ondanks de iets lagere voedingswaarde ten opzichte van grassen. Als grassen in mindere mate aanwezig zijn en ruigte en riet wel in grote hoeveelheden beschikbaar zijn, kunnen runderen en paarden daarmee ook in ruime mate in hun voedingsbehoefte voorzien. De runderen en paarden zijn bij uitstek de soorten om er voor te zorgen dat graslanden niet verruigen. Edelherten voeden zich eveneens met grassen, maar benutten daarnaast ook struiken en bomen (met name knoppen, blad, twijgen en bast) om hun voedingsstoffen binnen te krijgen. Vooral vanwege hun grotere voorkeur voor struiken en bomen vervullen zij een belangrijke rol in het tegengaan van verbossing.

4. Beheer

4.1 Algemeen

Het beheer van het kerngebied Oostvaardersplassen kent een aantal onderdelen, die hieronder separaat worden uitgewerkt. Het gaat hierbij om het waterpeilbeheer, beheer van vegetatie en habitats en de grote herbivoren. Daarnaast is er beheer van de infrastructuur (wegen, paden, rasters en recreatieve voorzieningen). Ook de organisatorische kant van het beheer (functies en verantwoordelijkheden) wordt in dit hoofdstuk uitgewerkt.

4.2 Waterbeheer

PM in 2020

4.3 Vegetatie/habitat

PM in 2020

4.4 Grote herbivoren

4.4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt het beheer van de grote herbivoren uiteengezet. Hierbij worden de volgende uitgangspunten en randvoorwaarden gehanteerd:

- Er wordt voldaan aan Wet- en regelgeving;
- De edelherten in de Oostvaardersplassen zijn in het wild levende dieren van een beschermde inheemse diersoort, en vallen daarmee onder de Wet natuurbescherming;
- Dat wat vastgelegd is in het PBBO is de basis, zijnde:
  - Het beheer van de grote herbivoren wordt een combinatie van strikt uitgevoerd reactief beheer met een vorm van beheer die zich richt op aantallen;
  - Passend bij het areaal grasland van circa 1100 hectare, dat resulteert na vernattingsmaatregelen en beschuttingsmaatregelen, wordt in het kerngebied vooralsnog een maximum aangehouden van 1500 grote grazers in de najaarstelling;
  - In het beheer van de grote grazers wordt een hand-aan-de-kraanprincipe toegepast op basis van monitoringsgegevens in relatie tot de ontwikkeling van de Natura 2000-doelen, de vegetatie, en de biodiversiteit;
- De heckrunderen en konikpaarden in de Oostvaardersplassen hebben de status van gehouden wilde dieren (zie uitspraak Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden d.d. 11 april 2017 zaaknummer 200.195.797);
- Dierenwelzijn en diergezondheid staan centraal. Vanuit de rol van eigenaar / beheerder draagt Staatsbosbeheer hierin de verantwoordelijkheid voor het dagelijks beheer en de keuzes die daarin gemaakt worden. In lijn met het PBBO heeft het begrip dierenwelzijn betrekking op het totaal van de mate waarin dieren:
  - in staat zijn om gedurende het jaar voedsel tot zich te nemen;
  - natuurlijk gedrag kunnen vertonen;
  - in sociale verbanden leven;
  - keuzes kunnen maken op het vlak van leefgebied en relaties;
  - beschuttingsmogelijkheden kunnen vinden voor bescherming tegen kou en wind;
- Binnen Staatsbosbeheer zijn landelijke instructies over het beheer van gehouden grazers vastgesteld (‘Werkinstructies gehouden Graasdieren’; Staatsbosbeheer 2018). Voor het opstellen van het managementplan is gebruik gemaakt van deze werkinstructie als basis voor het beheer van de grote grazers in de Oostvaardersplassen. Op een aantal onderdelen wijkt de Oostvaardersplassen af van de situatie van andere gebieden waar grazers ingezet worden voor het

beheer. Denk hierbij aan de omvang van de kuddes, het in het wild levende karakter van de kuddes en de specifieke uitgangspunten die in het PBBO zijn vastgelegd. Dit geeft aanleiding om voor de Oostvaardersplassen op onderdelen het beheer op de situatie specifiek af te stemmen.

4.4.2 Leefgebied van de grote herbivoren

Sinds 1996 wordt het hele Natura 2000-gebied integraal begraasd door edelhert, konikpaard en heckrund. In het kader van de ICMO-adviezen zijn vanaf 2011 delen van het Oostvaardersbos en Kotterbos en de zogenaamde Driehoek in zijn geheel opengesteld als beschuttingsgebied voor de grote herbivoren (zie figuur 3). Voor edelherten zijn deze gebieden jaarrond toegankelijk, voor runderen en paarden zijn delen alleen in de winter toegankelijk. Deze gebieden werden in de winterperiode tijdens de uitvoering van het vroeg reactief beheer, afgesloten voor bezoekers.

Toevoegen openstelling in 2016 van het oostvaardersveld (rond praamweg) voor edelherten. Tot nu tot hebben 6 edelherten daar gebruik van gemaakt (zitten er nu nog edelherten?). En het voornemen om 300 ha Hollandse Hout open te stellen voor edelherten.

Onderdeel van de opgave uit het PBBO is de realisatie van 300 ha beschuttingsgebied in het grazige deel. De noodzaak van het openstellen van de bossen als beschuttingsgebied komt op termijn daarmee te vervallen. Staatsbosbeheer ziet de aanwezigheid van grote herbivoren in de gebieden die opengesteld zijn voor recreanten als een meerwaarde voor natuurbeleving. Daarom wordt een deel van de bossen ook in de toekomst opengesteld voor grote herbivoren. Hierbij gelden de volgende uitgangspunten:

- Het leefgebied van de edelherten is vastgelegd in het Faunabeheerplan Flevoland (de gele lijn in figuur 3).
- heckrunderen leven alleen in de gebieden die voor recreanten niet opengesteld zijn (blauwe gebieden op figuur 3). Dit is algemeen beleid binnen Staatsbosbeheer vanwege het onberekenbare gedrag van runderen.
- konikpaarden leven in de gebieden die voor recreanten niet opengesteld zijn (blauwe gebieden op figuur 3). Daarnaast leeft een kudde konikpaarden in het Oostvaardersveld en een kudde in het trekweggebied (gele vlakken in figuur 3). Dit zijn zelfstandige kuddes, die niet in contact staan met de kudde in het kerngebied en gehouden dieren zijn.
- Bij extreem winterweer blijft de mogelijkheid het noordelijk deel van het Oostvaardersbos en de driehoek (rode vlakken op de kaart) open te stellen voor de konikpaarden en heckrunderen uit de Oostvaardersplassen. Indien dit gebeurt worden deze gebieden voor publiek afgesloten.

In figuur 3 is het leefgebied van de verschillende grote herbivoren opgenomen.

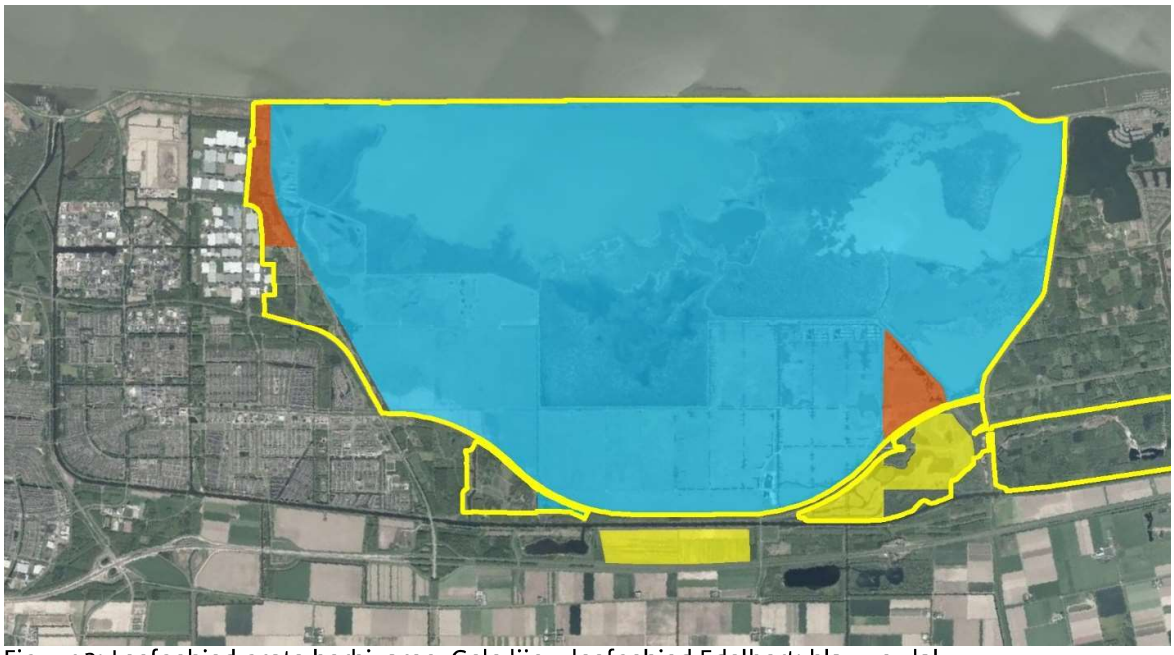

Figuur 3: Leefgebied grote herbivoren. Gele lijn = leefgebied Edelhert; blauwe vlak = leefgebied heckrund en konikpaard; gele vlak = leefgebied zelfstandige kuddes konikpaard die niet in verbinding met de kudde in het Natura 2000-gebied staat; rode vlak = gebieden die bij extreem winterweer opengesteld worden voor heckrund en konikpaard en op dat moment afgesloten worden voor het publiek

4.4.3 Populatieopbouw en –beheer

4.4.3.1 Populatie opbouw

In het PBBO is geconstateerd dat de ontwikkeling van de populaties grote grazers, de wintersterfte en de effecten op natuur en landschap, aanleiding zijn om het beheer van de grote grazers te veranderen. Hierbij wordt een omvang van de populatie gegeven van 1100 grote herbivoren (runderen, paarden, edelherten).

De opgave vanuit de integrale beheeropgave van zowel Natura 2000-, SNL als het PBBO is om in voorliggend managementplan een balans te realiseren in de omvang van de totale populatie, de onderverdeling van de aantallen van iedere soort en de gewenste ontwikkeling van het landschap. Bij deze opgave speelt niet alleen de ecologische afweging. Andere aspecten die spelen zijn de beheerbaarheid van de populatie, de maatschappelijke opinie rond het beheer van grote herbivoren en de beleefbaarheid van de populatie.

Omvang totale populatie van 1100 grote herbivoren

In de jaren 2018/2019 is de populatie grote herbivoren flink gekrompen. Doordat er een aanzienlijk kleiner aantal grote herbivoren in het gebied aanwezig is, leidt dit tot een significante afname van de begrazingsdruk op het gebied. Hiermee ontstaat ruimte voor processen die leiden tot het duurzaam herstel van en variatie in habitats met inbegrip van bos, struweel, riet, ruigte en structuurrijke graslanden. Hierdoor stijgt de biodiversiteit als geheel en wordt bijgedragen aan het behalen van de Natura 2000-doelstellingen voor de aangewezen vogelsoorten. Zo zal een verminderde begrazing van de graslanden resulteren in meer variatie tussen korte en ruigere begroeiing, wat prooien oplevert voor foeragerende bruine en blauwe kiekendieven en de grote zilverreiger. De oeverzones van poelen en waterlopen worden gevarieerder, wat meer broed- en foerageermogelijkheden biedt aan fuut, dodaars,

porseleinhoen, roerdomp en verschillende reigersoorten. Verder zal een afname van betreding van de moeraskern door edelherten positief uitpakken voor broedende moerasvogels.

Voor herstel van de verdwenen ruigtes en struwelen (natuurlijke habitats) en de daarbij passende flora en fauna is gedurende meerdere jaren een begrazingsintensiteit nodig waarbij er netto toename van struiken en bomen mogelijk is. Vóór de tweede helft van de jaren negentig van de vorige eeuw was de populatie grote herbivoren zo gering in omvang dat struiken en bomen netto in aantal toenamen. Tegelijk verruigden sommige graslanden en ontstonden ruigtes en rietvelden. Na deze periode was de populatie grote herbivoren in aantal zo toegenomen dat er een afname van ruigte, riet, struiken en bomen optrad. In de periode van de omslag van netto toename van bomen en struiken naar netto afname was de populatie grote herbivoren tussen de 1100 en 1500 dieren groot. Aangezien in de huidige situatie eerst weer een fase van netto toename van struiken en bomen gewenst is, wordt de komende jaren gestuurd op een populatie omvang van 1100 dieren begin mei.

Onderverdeling van de soorten grazers

De onderverdeling van de 1100 grote herbivoren in de drie soorten wordt gebaseerd op de doelen voor het gebied, het ‘graas’-gedrag van de soorten en de levensvatbaarheid van de populatie van met name de edelherten. Dit leidt tot een doelstand van 500 edelherten en 600 runderen en paarden (voor motivatie zie volgende alinea’s). Bij deze verdeling komt de nadruk in het graaspatroon te liggen op rund en paard om voor voldoende geschikt grasland voor Natura 2000-doelsoorten te zorgen. Vanwege het hogere gewicht van paard en rund (gemiddeld voor de totale populatie resp. 350 kg. en 450 kg) ten opzichte van edelhert (100 kg.) is de totale energiebehoefte en daarmee de voedselopname van edelhert veel geringer dan van paard en rund. Het accent qua voedselopname komt daarmee duidelijk op rund en paard te liggen (rund + paard ca 75% en edelhert ca 25%).

Doelstand en populatie opbouw edelhert

Het aantal van 500 edelherten garandeert het behoud van genetische diversiteit, uitgaande van een evenwichtige verhouding tussen mannelijke en vrouwelijke dieren. Het beheer van de populaties is in eerste instantie gericht op het bereiken van een geslachtsverhouding van 1:1 en een voldoende aandeel volwassen herten binnen het totaal aandeel mannelijke dieren. Zoals in het Faunabeheerplan Flevoland is vastgelegd kan op basis van monitoring later besloten worden hier verandering in aan te brengen. Ecologische argumenten die hierbij meegenomen worden zijn:

- Bij lage dichtheden (voldoende voedsel) is overleving van mannelijke dieren groter dan bij hoge dichtheden. Op dat moment zal de man/vrouw verhouding via natuurlijke verjonging naar 1:1 toe gaan;
- Voor het realiseren van een grotere uitwisseling van genen van verschillende individuen, met als doel grotere genetische variatie in de populatie, is een man/vrouw verhouding van 1:1 het meest effectief.

Daarnaast spelen afwegingen waar eerst nader onderzoek nodig is om het effect in beeld te krijgen, zoals:

- predatie door bijvoorbeeld wolf,
- Het fenomeen dat afschot stress veroorzaakt, wat effect kan hebben op de geslachtsverhouding van de kalveren.

De landelijke staat van instandhouding van het edelhert is goed. Binnen de provincie Flevoland is het leefgebied Oostvaardersplassen het enige aangewezen leefgebied. Voor dit leefgebied is de streefstand van 500 dieren voldoende om de populatie duurzaam in stand te houden, temeer daar de genetische diversiteit in de Oostvaardersplassen relatief hoog blijkt te zijn vergeleken met omvangrijke edelhertenpopulaties in omvangrijke bosgebieden Nederland en Duistland.

Doelstand en populatieopbouw konikpaard en heckrund

'Natte' en 'droge' graslanden spelen een cruciale rol in het systeem van de Oostvaardersplassen. Daarom wordt het accent in de graasdruk gelegd op de 'echte grazers'.

Paarden grazen overwegend in één kudde waarbij ze soms enkele dagen op een bepaalde locatie grazen en daar al het gras zeer kort afgrazen. Op deze manier ontstaan bij begrazing met paarden locaties met zeer kort afgegraasd gras naast locaties die sterk zijn verruigd. De overgang van kort naar ruig ontbreekt vaak.

Runderen grazen veelal in verschillende groepen die niet zoals paarden enkele dagen op één plek grazen, maar dit veel meer verspreid door het gebied heen doen. Als gevolg daarvan ontstaat onder begrazing door runderen een grote gradiënt van kort afgegraasd grasland, via verruigd grasland tot ruigte. De combinatie van de twee soorten herbivoren levert de meeste diversiteit in de structuur van de graslanden en ruigtes.

Een aanvullend aspect is dat paarden, net als edelherten en ganzen, het gras zeer kort kunnen afgrazen. Dit is gunstig voor ganzen en eenden die gras eten, maar minder gunstig voor runderen. Als het gras zeer kort is (<5 cm), benutten de runderen de ruigere vegetaties om te foerageren. Dit is geen probleem voor de runderen zelf, maar kan bij een te hoge druk een probleem vormen bij het tot stand brengen van het diverse landschap, waar juist ook de overgangen van kort grasland naar ruigte en de ruigtes zelf van belang zijn.

Bijsturing omvang populatie grote herbivoren

Om de effecten van het veranderende beheer van de grote herbivoren op de Natura 2000-doelen, landschapsontwikkeling en biodiversiteit te volgen is langjarig onderzoek nodig. Landschapsecologische ontwikkelingen dienen altijd over een langere termijn beschouwd te worden. Om inzicht te krijgen in de vraag welk aantal grote herbivoren voldoende is om de opgaven te halen, wordt tot 2025 gewerkt met het vaste aantal van 1100 grote herbivoren. In die periode wordt een monitoringsprogramma uitgevoerd waarin de relatie tussen aantallen grote herbivoren, vegetatieontwikkeling en gebruik van het gebied door ganzen, reigers en roofvogels in beeld gebracht wordt. Hiervoor worden drie ontwikkelingen gemonitord (zie ook deel monitoring), te weten:

- Vegetatiestructuurtypen,
- Structuur graslanden,
- Terreingebruik grote herbivoren, ganzen, roofvogels.

Hiermee wordt informatie verkregen die gebruikt kan worden voor toekomstige keuzes in het begrazingsbeheer.

4.4.3.2 Populatiebeheer

Bij het behouden van de kuddes grote herbivoren op de gewenste aantallen is het de mens die de kuddegrootte bepaalt en dus oordeelt welk dier de kudde verlaat. De opgave hierbij is behoud van de sociale groepen en dat de sterkste en gezondste dieren overblijven en de kudde zo veel mogelijk zelfredzaam is. Dit betekent dat de afweging of een individueel dier uitgenomen wordt, gemaakt wordt in relatie tot het functioneren en de omvang van de populatie.

Staatsbosbeheer maakt bij dit populatiebeheer onderscheid tussen het beheer van:

- de edelherten, die een in het wild levende diersoort zijn,
- de konikpaarden en heckrunderen, die volgens het gerechtshof van Arnhem gezien worden als gehouden wilde dieren.

Uitvoering van het populatiebeheer edelherten

Het populatiebeheer van de edelherten wordt uitgevoerd in lijn met wat in het Faunabeheerplan Flevoland is vastgelegd en de voorwaarden zoals die door de

provincie verbonden worden aan de vergunning en ontheffing voor afschot van de edelherten.

Om de populatie edelherten op een minimum van 500 dieren in stand te houden wordt ingezet op populatiebeheer door middel van afschot.

Hoe het populatiebeheer van de edelherten wordt uitgevoerd is uitgewerkt in het protocol 'Uitvoering van het populatiebeheer edelherten'.

Populatiebeheer van konikpaarden

Om de populatie konikpaarden op de doelstand te krijgen of houden, worden paarden uit de kudde gehaald. Hierbij wordt rekening gehouden met de sociale structuur van de kudde. De uit te nemen dieren worden gevangen en afgevoerd naar de slacht.
Indien de mogelijkheid zich aandient om de dieren in een ander natuurgebied te herplaatsen ten behoeve van natuurbeheer, kunnen dieren worden overgeplaatst.
Voorwaarde is dat:

- Het verzoek van een natuurbeheerorganisatie komt;
- De financiering van het uitplaatsen geregeld is;
- Het uitzetgebied voorziet in leefgebied van voldoende omvang en kwaliteit voor een levensvatbare populatie met behoud van sociaal gedrag en sociale structuur;
- Dat voldaan wordt aan de voorwaarden voor dierenwelzijn. Uitgangspunt hierbij is dat een dier in een positieve staat van welzijn verkeert indien:
    - het in staat is om adequaat te reageren op:
        - honger, dorst en onjuiste voeding;
        - thermaal en fysiek ongemak;
        - verwondingen en ziekten;
        - angst en chronische stress;
    - het de vrijheid heeft om normale, soortspecifieke gedragspatronen te vertonen, die het dier in staat stellen om zich aan te passen aan de uitdagingen die de heersende omgevingsomstandigheden bieden;
- Een beheerplan is opgesteld waarin beschreven is hoe het beheer is geregeld (ook financieel) en hoe wordt omgegaan met calamiteiten (bijv. onvoldoende voedsel door het weer)
- Dat dieren niet gebruikt worden voor jachtdoeleinden.

Hoe het populatiebeheer van de konikpaarden wordt uitgevoerd is uitgewerkt in het protocol 'Uitvoering van het populatiebeheer konikpaard'.

Populatiebeheer heckrunderen

Om de populatie heckrunderen op de doelstand te krijgen of houden, worden runderen uit de kudde gehaald. Deze dieren worden conform de wettelijke bepalingen voor destructie aangeboden.
Indien de mogelijkheid zich aandient om de dieren in een ander natuurgebied te herplaatsen ten behoeve van natuurbeheer, kunnen dieren worden overgeplaatst.
Voorwaarde is dat:

- Het verzoek van een natuurbeheerorganisatie komt;
- De financiering van het uitplaatsen geregeld is;
- Het uitzetgebied voorziet in leefgebied van voldoende omvang en kwaliteit voor een levensvatbare populatie met behoud van sociaal gedrag en sociale structuur;
- Dat voldaan wordt aan de voorwaarden voor dierenwelzijn. Uitgangspunt hierbij is dat een dier in een positieve staat van welzijn verkeert indien:
    - het in staat is om adequaat te reageren op:
        - honger, dorst en onjuiste voeding;
        - thermaal en fysiek ongemak;
        - verwondingen en ziekten;

        - angst en chronische stress;
    - het de vrijheid heeft om normale, soortspecifieke gedragspatronen te vertonen, die het dier in staat stellen om zich aan te passen aan de uitdagingen die de heersende omgevingsomstandigheden bieden;
- Een beheerplan is opgesteld waarin beschreven is hoe het beheer is geregeld (ook financieel) en hoe wordt omgegaan met calamiteiten (bijv. onvoldoende voedsel door het weer)
- Dat dieren niet gebruikt worden voor jachtdoeleinden.

Hoe het populatiebeheer van de heckrunderen wordt uitgevoerd is uitgewerkt n het protocol 'Uitvoering van het populatiebeheer heckrund'.

4.4.3.3 Benutting van (ge)dode grote herbivoren

Benutten ten behoeve van biodiversiteit

Het laten liggen van kadavers in het terrein komt de biodiversiteit ten goede. Net als onder natuurlijke omstandigheden waar dieren die dood gaan door ziekte, voedseltekort of predatie in het veld blijven, dienen de kadavers als voedselbron voor raven, zeearenden, vossen en allerlei soorten insecten. Bovendien dragen kadavers bij aan de natuurlijke processen van energie- en nutrientenstromen en –kringlopen doordat de kadavers via afbraak terugkeren in het systeem. Daarnaast creëren kadavers micro-biotoopverschillen die ook voor planten gunstig zijn.

Zolang het bij wet verboden is om kadavers van heckrunderen en konikpaarden in een gebied achter te laten worden deze uit het gebied gehaald en voor destructie aangeboden.

Vanuit het streven om de biodiversiteit in de Oostvaardersplassen te versterken en te vergroten is het wenselijk om de haalbaarheid te onderzoeken om heckrunderen en konikpaarden die via reactief beheer (zie paragraaf 4.4.4.6, voorkomen van onnodig lijden) zijn geschoten of die een natuurlijke dood zijn gestorven, in het veld achter te laten.

Het laten liggen van kadavers van edelhert is toegestaan. Van de edelherten zullen jaarlijks 5 tot 10 % (dit is gelijk aan het natuurlijke sterftecijfers in andere natuurgebieden dat niet gerelateerd is aan voedseltekorten) van de geschoten dieren in het veld achterblijven. De kadavers van edelherten blijven in ieder geval in het veld achter als het vlees niet kan worden benut voor consumptie of verwijdering van het kadaver tot een te grote verstoring leidt. Daarnaast kan in voorkomende gevallen het ontweidsel van geschoten edelherten in het veld achtergelaten worden.

Indien dode grote herbivoren in het veld blijven liggen geldt te allen tijde dat:

- Kadavers alleen mogen blijven liggen als ze geen gevaar opleveren voor:
    - het ecosysteem (bijvoorbeeld het risico dat botulisme uitbreekt);
    - de volksgezondheid.
- Kadavers worden zodanig achtergelaten dat het publiek er niet onvoorbereid mee geconfronteerd kan worden.

In de communicatie over het beheer van de Oostvaardersplassen wordt het publiek uitgelegd waarom de kadavers van bepaalde diersoorten in het veld blijven liggen.

Benutting grote herbivoren voor consumptie

Geschoten gezonde edelherten en voor de slacht uitgevangen paarden worden zo veel als mogelijk ter beschikking gesteld voor consumptie.

In het protocol 'benutting edelherten voor menselijke consumptie' is de operationele uitvoering uitgewerkt.

In het protocol 'benutting konikpaard voor menselijke consumptie' is de operationele uitvoering uitgewerkt.

Afvoer voor destructie

Geschoten dieren die niet de voedselketen in gaan of als kadaver in het veld achterblijven, worden afgevoerd voor destructie.

De operationele uitvoering is uitgewerkt in het protocol 'wettelijke afvoer kadavers gestorven vee'.

Registratie van geschoten en gestorven grote herbivoren

Registratie van geschoten edelherten vindt plaats in het Fauna Registratie Systeem. Van de gestorven heckrunderen en konikpaarden wordt een aparte registratie bijgehouden. Dit betreft een interne registratie van Staatsbosbeheer.

4.4.4 Dierenwelzijn

4.4.4.1 Inleiding

Rond dierenwelzijn wordt in de Oostvaardersplassen onderscheid gemaakt tussen de wettelijke zorgplicht van de inheemse fauna (zoals het edelhert) en de zorgplicht voor de in het wild levende konikpaarden en heckrunderen. Dit verschil maakt dat er een verschil is in hoe vanuit dierenwelzijn om te gaan met de grote herbivoren.

Voor Staatsbosbeheer is een belangrijk onderdeel van dierenwelzijn het gegeven dat dieren hun natuurlijke gedrag kunnen vertonen. Dit betekent bijvoorbeeld dat de grote herbivoren een sociale kudde vormen en territorium gedrag kunnen vertonen. Door factoren als de terreingesteldheid, de voedselomstandigheden en de voedselbehoefte, ontwikkelen de dieren een natuurlijke loop- en graasstructuur waarmee ze adequaat reageren om honger, dorst en onjuiste voeding te voorkomen. De grote herbivoren kunnen door migratie de plekken opzoeken waar de omstandigheden het best zijn. Daarbij kan het bijvoorbeeld gaan om het opzoeken van beschutting, het vinden van het juiste voedsel en drinkwater.

Als de goede omstandigheden binnen het gebied jaarrond voorhanden zijn en de grote herbivoren natuurlijk gedrag vertonen, is ingrijpen ten behoeve van dierenwelzijn op het niveau van de populatie niet noodzakelijk.

Naast het vertonen van natuurlijk gedrag en de mogelijkheden voor het kunnen vinden van water en voedsel gaat in het beheer de aandacht vooral uit naar het voorkomen van thermaal en fysiek ongemak; verwondingen en ziekten; angst en chronische stress.
Bij het beheer van de grote herbivoren ligt het accent op de fysieke gezondheid en het totale sociale gedrag van de dieren.

4.4.4.2 Inspecties van grote herbivoren

Om een goed beeld te hebben van de fysieke gezondheid van de dieren worden de grote herbivoren regelmatig geïnspecteerd. Tijdens de inspecties wordt gekeken naar:

- Verwondingen bij individuele dieren,
- Ziekte onder de populatie,
- Afwijkend gedrag van individueel dier,
- Body conditie score van de populatie bij konikpaard en heckrund. (bijlage 1 BCS Score Card)

De inspectie vindt ten minste een keer per week plaats. Daarnaast vindt minimaal eens per kwartaal inspectie plaats in aanwezigheid van een onafhankelijke dierenarts. De dierenarts is in de winterperiode (januari t/m april) minimaal eens in de 4 weken mee met de inspecties, met name gericht op de Body Conditie Score van de populatie.

In het protocol 'inspectie van de grote herbivoren' zijn de operationele aspecten van de inspecties uitgewerkt.

Verslaglegging inspecties

Van de inspecties wordt een verslag gemaakt. Details over de verslaglegging en opslag ervan zijn opgenomen in het protocol 'inspectie van de grote herbivoren'.

Handelingsschema

Tijdens de inspectieronde worden soms zaken geconstateerd die om handelen vragen. Op basis van onderstaand stroomschema komt de besluitvorming tot stand . In situaties waar twijfel is over de ernst van de verwonding, ziekte of afwijkend gedrag wordt contact opgenomen met de dierenarts.

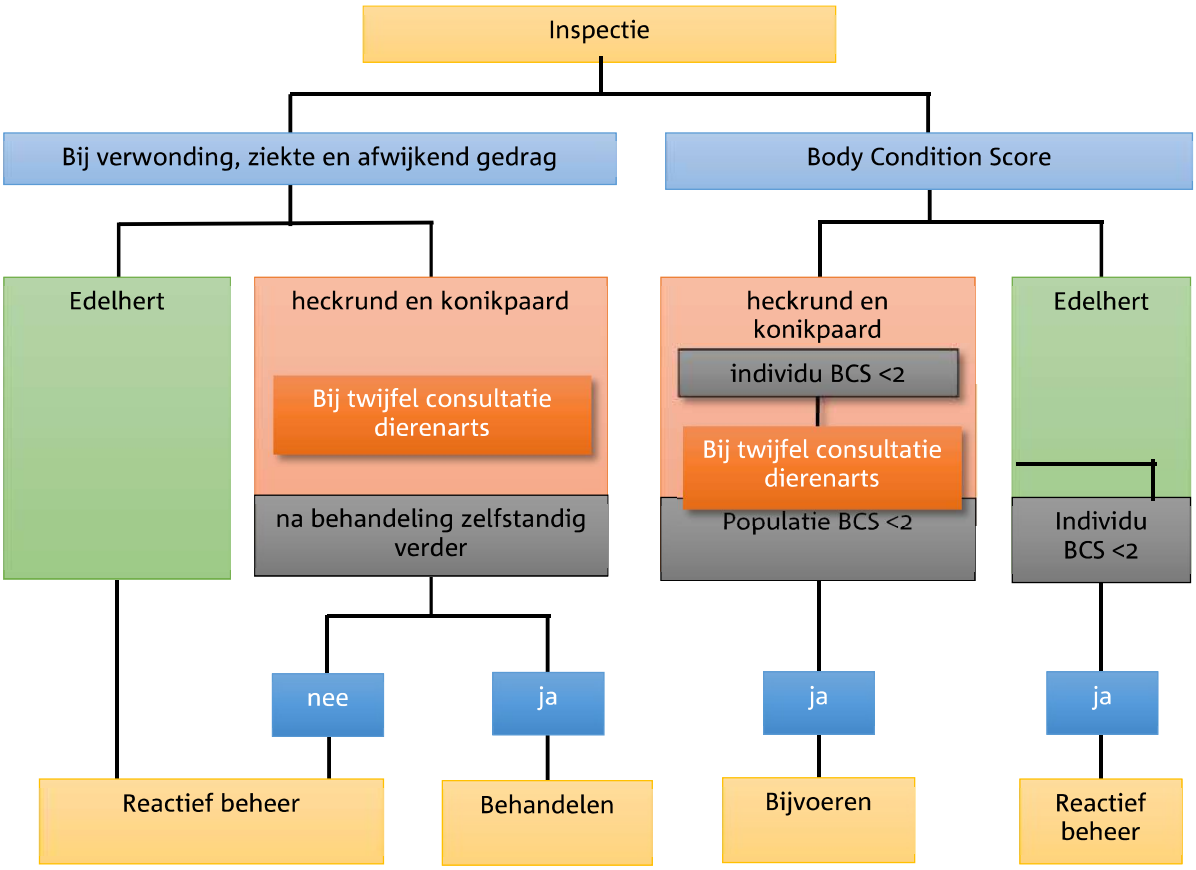

4.4.4.3 Handelen bij ziekte en verwonding

Tijdens de reguliere controles kunnen dieren worden gesignaleerd die zich afwijkend gedragen, ziek zijn of gewond (lijken te) zijn geraakt. Een wond of ziekte is niet altijd uiterlijk waarneembaar. Wanneer een niet waarneembare wond of een ziekte bij een dier aanwezig is, kan dit zich uiten in afwijkend gedrag van het dier. Afwijkend gedrag (zoals niet eten, het niet verplaatsen of het buiten de groep blijven) wordt meegenomen in de beoordeling of er sprake is van een verwond of ziek dier.

Behandeling gewond of ziek edelhert

Het edelhert is een wilde inheemse diersoort. Het vangen, verstoren en verontrusten van deze soorten is bij wet verboden. De zorgplicht voor edelherten richt zich op het

voorkomen van onnodig lijden van de dieren. Dit betekent dat een gewond of ziek edelhert dat niet zelfstandig kan herstellen, via afschot uit zijn lijden verlost wordt. Wanneer een zogende hinde wordt geschoten wordt eerst het kalf geschoten. Dit omdat een wees-kalf niet zelfstandig verder kan.

Behandeling gewond of ziek konikpaard of heckrund

Wanneer een gewond of ziek konikpaard of heckrund tijdens de inspectie is waargenomen, wordt op basis van onderstaand schema het besluit genomen hoe te handelen.

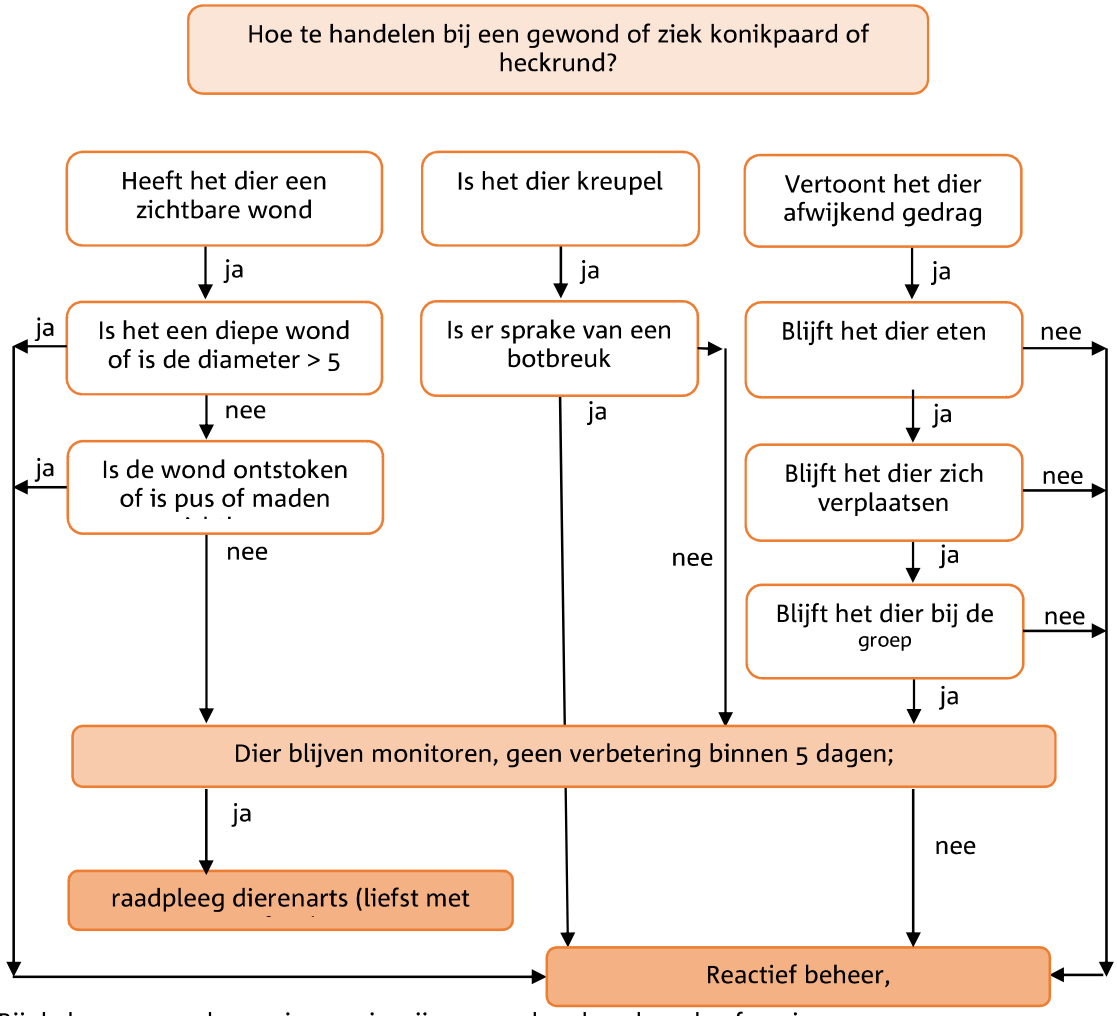

Bij de keuze over de manier van ingrijpen worden de volgende afwegingen meegenomen:

- Als een dier na een eenmalige behandeling er bovenop komt, krijgt het dier de noodzakelijke zorg;
- Een dier dat niet overduidelijk gewond of ziek is wordt voor een periode van 5 dagen intensief gemonitord. Indien geen verbetering optreedt wordt bij twijfel de dierenarts geraadpleegd;
- Bij een dier dat na een behandeling niet zelfstandig verder kan, wordt vanuit dierenwelzijn gekozen voor afschot. Indien een langdurig behandelproces zou moeten worden ingezet, of een behandeling waarbij het dier uit de kudde gehaald moet worden, wordt vanuit dierwelzijn gekozen voor reactief beheer.

Onnodige stress bij behandeling van een gewond of ziek dier wordt zoveel als mogelijk voorkomen. Stress kan bijvoorbeeld optreden bij benadering van het dier door mensen. Daarom heeft het de voorkeur om in te grijpen middels reactief beheer.

Indien een merrie of koe een zogend jong heeft, wordt eerst dit jong geschoten. Dit omdat een wees-jong niet zelfstandig verder kan.

Meldplicht dierziekten

Alle diersoorten hebben te maken met ziekten en parasieten, dat is een natuurlijk fenomeen. Het ministerie van EZ heeft een lijst opgesteld van dierziekten die een bedreiging vormen voor de veehouderij. De intentie is dat deze ziekten in Nederland (of in Europa) niet voorkomen. Iedere uitbraak van deze ziekten wordt onder regie van het ministerie aangepakt, om deze zo snel mogelijk de kop in te drukken

Indien in de kudde een dier met een meldplichtige dierziekte geconstateerd wordt dit gemeld bij het landelijk meldpunt van de NVWA.

De NVWA is in opdracht van het ministerie van EZ verantwoordelijk voor de aanpak van dierziekten. Op hun website zijn de relevante draaiboeken en werkinstructies te vinden:
https://www.nvwa.nl/onderwerpen/dierziekten
De Gezondheidsdienst voor dieren heeft (uitgebreide) informatie over verschillende veeziekten:
http://www.gddiergezondheid.nl/dierziekten

4.4.4.4 Onderzoek van kadavers

Als het onduidelijk is waarom dieren gestorven zijn, kan een gestorven dier aangemeld worden bij de Gezondheidsdienst voor Dieren (GD) voor sectie of algemeen onderzoek. De GD onderzoekt onder normale omstandigheden alleen ‘verse’ kadavers; het aan te bieden dier moet dus op de sterfdag bij de GD aangeboden worden.

De uitkomsten van de onderzoeken van de dieren uit de Oostvaardersplassen worden besproken met de veterinaire commissie[1] van de Oostvaardersplassen.

4.4.4.5 Bijvoeren van grote herbivoren

Het aantal herbivoren in de Oostvaardersplassen is conform het beleidskader in 2019 teruggebracht, waarmee is ingezet op het stabiliseren van de populatieomvang, waardoor de draagkracht van het gebied, ook in de winterperiode, voldoende blijft om wintersterfte onder grote herbivoren door voedseltekorten te voorkomen. Desondanks kunnen er situaties optreden waarin spraken is van voedseltekort en bijvoeren noodzakelijk is, bijvoorbeeld bij langdurige zeer extreme weersomstandigheden (langdurige sneeuw, vorst of inundatie van grote delen van het gebied).

Het overall effect van bijvoeren is dat dieren de conditie die ze op dat moment hebben langer vasthouden. Bijvoeren dient tijdig te gebeuren, zodat de BCS vastgehouden kan worden. Bijvoeren brengt risico’s met zich mee. Indien de verkeerde kwaliteit voedsel aangeboden wordt (te rijk) kan de spijsvertering ontregeld worden, soms met dodelijk gevolg. Bij te arm voedsel kan het zijn dat de BCS onvoldoende op peil blijft. Bijvoeren zorgt bovendien voor onrust in de kuddes en de sterkste dieren profiteren als eerste van het aangeboden voedsel.

[1] De Oostvaardersplassen kent een veterinaire commissie die bestaat uit drie dierenartsen. Elke van de dierenartsen heeft zijn eigen specialiteit rond diergezondheid en dier gedrag. De commissie brengt advies uit in relatie tot het beheer en de gezondheid van de grote herbivoren.

Via voorlichting wordt het publiek geïnformeerd over hoe het met het voedselaanbod is gesteld en of bijvoeren noodzakelijk is voor het welzijn van de dieren of niet.

Body Condition Score

De Body Condition Score (BCS) (bijlage 1) geeft aan hoe mager of gespierd/vet een dier is en geeft daarmee een indicatie van de vetreserves van een dier. In de Oostvaardersplassen wordt de BCS gehanteerd als graadmeter voor de conditie van de grote herbivoren.
Gedurende het jaar wisselt de BCS van dieren tussen hoog in de zomer en laag in de winter. Dat is een natuurlijk proces dat bij de meeste dieren in noordelijke streken optreedt; de dieren slaan in de zomer een energievoorraad op om de winter door te komen. Het is natuurlijk als de energievoorraad uit de zomer ook daadwerkelijk ingezet wordt gedurende de periodes waarin meer energie nodig is (kou, laag voedselaanbod en bronst).

De BCS wordt ook bij landbouwhuisdieren gebruikt en kent een 5-puntsschaal. Een dier met score 1 is in zeer slechte conditie (ondervoed), met score 3 optimaal gevoed en score 5 veel te vet.

De operationele uitwerking van het bijvoeren van de grote herbivoren is opgenomen in het protocol ‘Bijvoeren grote herbivoren’.

Bijvoeren van edelherten

Bijvoeren van de edelherten is bij wet verboden (artikel 3.32 Wet natuurbescherming). De Wet natuurbescherming biedt de mogelijkheid dat de provincie bij bijzondere weersomstandigheden of een tijdelijk natuurlijk voedseltekort een ontheffing voor bijvoeren van edelherten verleent.

Bijvoeren van konikpaard en heckrund

In de volgende omstandigheden kan besloten worden de konikpaarden en de heckrunderen in de Oostvaardersplassen bij te voeren:

- Als de gemiddelde BCS op populatie niveau lager is dan 2;
- Als er uitzonderlijke weer- of terreinomstandigheden optreden;
- Als van een kudde een specifiek effect wordt verwacht; bijvoorbeeld ten behoeve van het in de vangweide lokken van de kudde;
- Als paarden en/of runderen voor langere periode in de vangweide staan;
- Als paarden en/of runderen in de vangkraal staan.

Bijvoeren van mineralen

Bij begrazing van natuurterreinen kan uit de vitaliteit van de kudde en/of bepaalde specifieke kenmerken blijken dat er sprake is van een mineralentekort. Bij gestorven dieren kan zo’n tekort door middel van leveronderzoek worden vastgesteld. Indien dit het geval is, wordt in overleg met de veterinaire commissie bepaald hoe te handelen.

4.4.4.6 Voorkomen van onnodig lijden bij zieke of gebrekkige dieren

Onnodig en uitzichtloos lijden’ betekent dat dieren blootstaan aan omstandigheden die hun natuurlijk aanpassingsvermogen overschrijden. De lichamelijke conditie is dan zodanig dat het dier niet op eigen kracht en aanpassingsvermogen kan herstellen. Onnodig en uitzichtloos lijden wordt zoveel als mogelijk voorkomen. Daarbij is snel en effectief handelen van belang om de duur van eventueel onnodig lijden zo kort mogelijk te houden. Bij onnodig lijden wordt het dier middels reactief beheer uit zijn lijden verlost.
Het reactief beheer heeft als doel onnodig en uitzichtloos lijden van de grote herbivoren te voorkomen. ‘

Reactief beheer vindt jaarrond plaats in de onderstaande gevallen:

- Op alle grote herbivoren die, door onvoorziene omstandigheden lijden, of binnen afzienbare tijd zullen lijden. Hierbij kan gedacht worden aan:
  - Dieren met ernstige gedragsstoornissen;
  - Dieren met fysieke mankementen die niet zelfstandig genezen, zoals
    - gebroken ledematen (zie 4.4.4.3 voor afwegingskader);
    - zeer grote verwondingen in combinatie met afwijkend gedrag;
- Bij individuele heckrunderen en konikpaarden met een BCS < 2.
- Op edelherten met een BCS van 2 of minder.

Reactief beheer mag plaatsvinden door middel van afschot. Afschot is alleen toegestaan aan de daarvoor bevoegde medewerkers van Staatsbosbeheer of personen die in opdracht van Staatsbosbeheer handelen.

De operationele uitvoering van het afschot is uitgewerkt In het protocol ‘afschot grote herbivoren’.

4.5 Infrastructuur/recreatie

PM Het beheer dat nodig is om je werk te kunnen doen en mensen in je gebied te kunnen ontvangen m.b.t. beleving.

5. Monitoring en onderzoek

5.1 Monitoring

5.1.1 Het monitoringsprogramma

In het Oostvaardersplassengebied wordt al jaren een uitgebreid monitoringsprogramma uitgevoerd. Deze monitoring levert essentiële informatie op over de ontwikkelingen in en van het gebied en de biodiversiteit. Op basis van deze ontwikkelingen worden keuzes in het beheer gemaakt.
De monitoring wordt uitgevoerd conform het Natura 2000-beheerplan en de opgaven vanuit SNL. De monitoring die werd uitgevoerd in het kader van ICMO is in 2019 bijgesteld, waarmee deze aansluit op de opgave vanuit het PBBO.

Onderstaand overzicht laat zien vanuit welk kader welk typemonitoring uitgevoerd wordt sinds 1 juli 2019. Dit betreft monitoring waar structureel geld voor beschikbaar is.

- *Natura 2000 Oostvaardersplassen:*
  - Monitoring doelsoorten (jaarrond tellen van de aangewezen doelsoorten) inclusief 1 maal per jaar koloniebroeders en maandelijks niet broedvogels;
  - Monitoring maatregelen (monitoren van effectiviteit van de maatregelen).
- *Provinciaal Beleidskader beheer Oostvaardersplassen:*
  - Populatieontwikkeling grote herbivoren (zowel volgen van aantalsontwikkeling als samenstelling van de populatie);
  - Gezondheid en dierenwelzijn grote herbivoren (inspectie op fysieke kenmerken en afwijkend gedrag inclusief BCS);
  - Ontwikkeling niet broedvogels grazige rand kerngebied en rand moeras (jaarrond tellen);
  - Terreingebruik grote herbivoren, ganzen, roofvogels grazige rand kerngebied (regelmatig observerend van gedrag);
  - Ontwikkeling vegetatiestructuurtypen (jaarlijkse opname);
  - Ontwikkeling structuur graslanden (maandelijkse opname);
  - Waterstanden en waterkwaliteit (diverse meetpunten worden frequent bemonsterd).
- *SNL Oostvaardersplassengebied:*
  - Oostvaardersplassen; Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar).
  - Oostvaardersbos; Dit betreft de reguliere SNL opnames broedvogelkartering (1x 6 jaar), bosstructuur (1 x 6 jaar).
  - Kotterbos; Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), vlinders en sprinkhanen (1 x 6 jaar), Bosstructuur (1 x 6 jaar).
  - Oostvaardersveld; Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), bosstructuur (1 x 6 jaar) en vlinders en sprinkhanen (1x 6 jaar).
  - Hollandse Hout. Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), bosstructuur (1 x 6 jaar) en vlinders en sprinkhanen (1x 6 jaar).

↓ ja

- *Overig:*

- Ontwikkeling niet-broedvogels Oostvaardersveld (maandelijkse niet broedvogel vogeltelling).

5.1.2 Uitvoering van monitoring en opslag van gegevens.

Om een betrouwbare analyse van monitoringsgegevens te krijgen, is het van belang dat:

- monitoring langjarig volgens een vaste methodiek wordt uitgevoerd. Hierdoor zullen variabelen als het weer niet tot meetfouten leidt
- monitoring zoveel als mogelijk door hetzelfde persoon wordt uitgevoerd. Hierdoor zijn methodische fouten constant en hebben daarmee geen invloed op de analyse. Hierbij is wel van belang dat er regelmatig iemand meekijkt om te voorkomen dat er blinde vlekken insluipen.

Voor iedere monitoringsopgave is een protocol opgesteld. In dit protocol wordt het doel, de methodiek, de frequentie en de uitvoering beschreven. Tevens wordt aangegeven waar de data wordt opgeslagen.

Het streven is om op termijn alle data op te slaan in CMSI (Conservation Management System international)[2]. Op dit moment is CMSI nog niet voldoende ingericht om dit voor alle gegevens te doen. Het deel dat nu nog niet in CMSI kan worden opgeslagen, maar op termijn wel, wordt binnen Staatsbosbeheer lokaal opgeslagen in excel en GIS bestanden.

5.2 Onderzoek

Voor de Oostvaardersplassen is een onderzoeksagenda opgesteld in samenwerking met de wetenschappelijke adviesgroep[3]. De onderzoeksagenda helpt onderzoeksvragen te prioriteren en in samenhang te beschouwen. Voor Staatsbosbeheer is een tweetal onderwerpen van prioritair belang om op te pakken:

- Maatschappelijk, politiek en bestuurlijk draagvlak voor het beheer van de Oostvaardersplassen;
- De ontwikkeling en het beheer van de Oostvaardersplassen op lange termijn, gegeven:
  - De Natura 2000 doelstellingen;
  - Het geven van ruimte aan natuurlijke processen en dynamiek;
  - Internationale en regionale relaties en verbindingen.

5.2.1 Veldstation

Met de oplevering van he beheergebouw in april 2019 is de Oostvaardersplassen ook een veldstation rijk. Met de komst van het veldstation zijn er fysieke mogelijkheden voor het uitvoeren van onderzoek. Naast werkruimte voor studenten is er een droog- en een nat laboratorium ingericht.

Om het veldstation operationeel te maken worden universiteiten en onderzoeksinstellingen gevraagd uitvoering te geven aan de onderzoeksagenda. Belangrijke opgave hierbij is de financiering van het onderzoek te organiseren.

---

[2] CMSi is een softwarepakket dat alle terreinbeheerders in Nederland gebruiken en hen ondersteunt in onder meer het opstellen van jaarplannen en begrotingen, het formuleren van werkinstructies, verslaglegging en evaluatie van beheer, opslag van monitoringsgegevens en het werken met GIS-kaarten.

[3] De wetenschappelijke commissie is een tijdelijke commissie van gerenommeerde wetenschappers van verschillende wetenschappelijke instellingen geweest. De commissie bracht gevraagd advies uit over op te stellen onderzoek en de wijze hoe dit tot stand komt.

Studenten van alle opleidingsniveaus zijn welkom om binnen de onderzoekslijnen stage te komen lopen. Belangrijk hierbij is dat er zowel vanuit Staatsbosbeheer als de opleiding voldoende begeleidingscapaciteit aanwezig is. In de praktijk betekent dit dat er twee a drie studenten tegelijk stage kunnen lopen.

Met Aeres Hogeschool en Aeres MBO (beide toegepaste biologie) is een samenwerkingsovereenkomst gesloten over inzet van Staatsbosbeheer medewerkers in het curriculum en studenten in het onderzoeksprogramma van Staatsbosbeheer.

5.2.2 Uitdragen van onderzoeksresultaten

Voor zowel de wetenschappelijke waarde als het creëren van draagvlak voor het beheer is het belangrijk dat de onderzoeksresultaten uitgedragen worden. Daarvoor wordt in de komende jaren een aantal sporen uitgewerkt, zoals het publiceren van wetenschappelijke resultaten, het organiseren van een summer school en het organiseren van seminars.

6. Communicatie en omgevingsmanagement

PM

7. Landschapsontwikkeling en Recreatie en Toerisme

De komende jaren wordt er binnen de Oostvaardersplassen gewerkt aan een aantal grote opgaven. Deze zijn:

1. Vogels op de eerste plaats.
   De Oostvaardersplassen is vanaf haar ontstaan in 1968 internationaal bekend als een uitgestrekt wetland, waar een enorme rijkdom aan vogelsoorten aanwezig is. Sinds 2010 is de Oostvaardersplassen een Natura 2000-gebied en daarmee onderdeel van de Europese 'top' natuurgebieden die het beschermen waard zijn. Dit betekent dat het behouden en verbeteren van het leefgebied van bijzondere vogelsoorten, die afhankelijk zijn van het uitgestrekte wetland voorop staat.
2. Een gevarieerd en aantrekkelijk landschap.
   In 2019 wordt het aantal grote grazers in de Oostvaardersplassen teruggebracht. De kudde helpt mee aan het ontstaan van een afwisseling tussen kortere begraasde gebieden en gebieden waarin ruigte en struiken tot ontwikkeling komen. Om in de winterperiode beschutting te kunnen geven aan de grote grazers worden er bomen en stuiken aangeplant. Het gebied ontwikkelt zich naar een afwisselend landschap met groepen bomen en struiken, open grazige delen en natte graslanden.
3. Nationaal Park Nieuw Land.
   Zowel aan de Almeerse zijde als aan de kant van Lelystad worden poortgebieden als entree voor het Nationaal Park ontwikkeld. Vanaf de snelweg A6 wordt een gevarieerd uitzicht gerealiseerd waar de unieke waarden van het gebied in één oogopslag te zien zijn.

Voor een doorkijk naar hoe de Oostvaardersplassen zich de komende jaren gaat ontwikkelen is een landschapsimpressie gemaakt. In de landschapsimpressie zijn alle ruimtelijke ontwikkelingen opgenomen die de komende (circa) vijf jaar uitgevoerd worden. Dit zijn:

a. Beschutting
b. Moeras-reset
c. Water in het grazige gebied
d. Oostvaardersplassen Almere
e. Oostvaardersplassen Lelystad
f. Recreatie in het kerngebied
g. Etalage Nationaal Park Nieuw Land

Legenda
Water
Slikken
Riet
Dijk
Kade
Natte graslanden
Droog grasland
Rietruigte
Bos
Vangweide
met vangkraal
Route bootexcursie
Route Ecokar excursie
Uitkijkpunt/Observatorium
onderdeel van ecokar excursie
Fietspad
Wandelpad
Route vismigratie
Avonturenpad
kerngebied
Uitzichtpunt / kijktoren
publiek toegankelijk
Uitzichtpunt / kijktoren
toegang onder begeleiding
Uitzichtpunt / kijkhut
Picknickplek
Bezoekerscentrum
Parkeervoorziening
NS-station

Bijlage 1 Body Condition Score

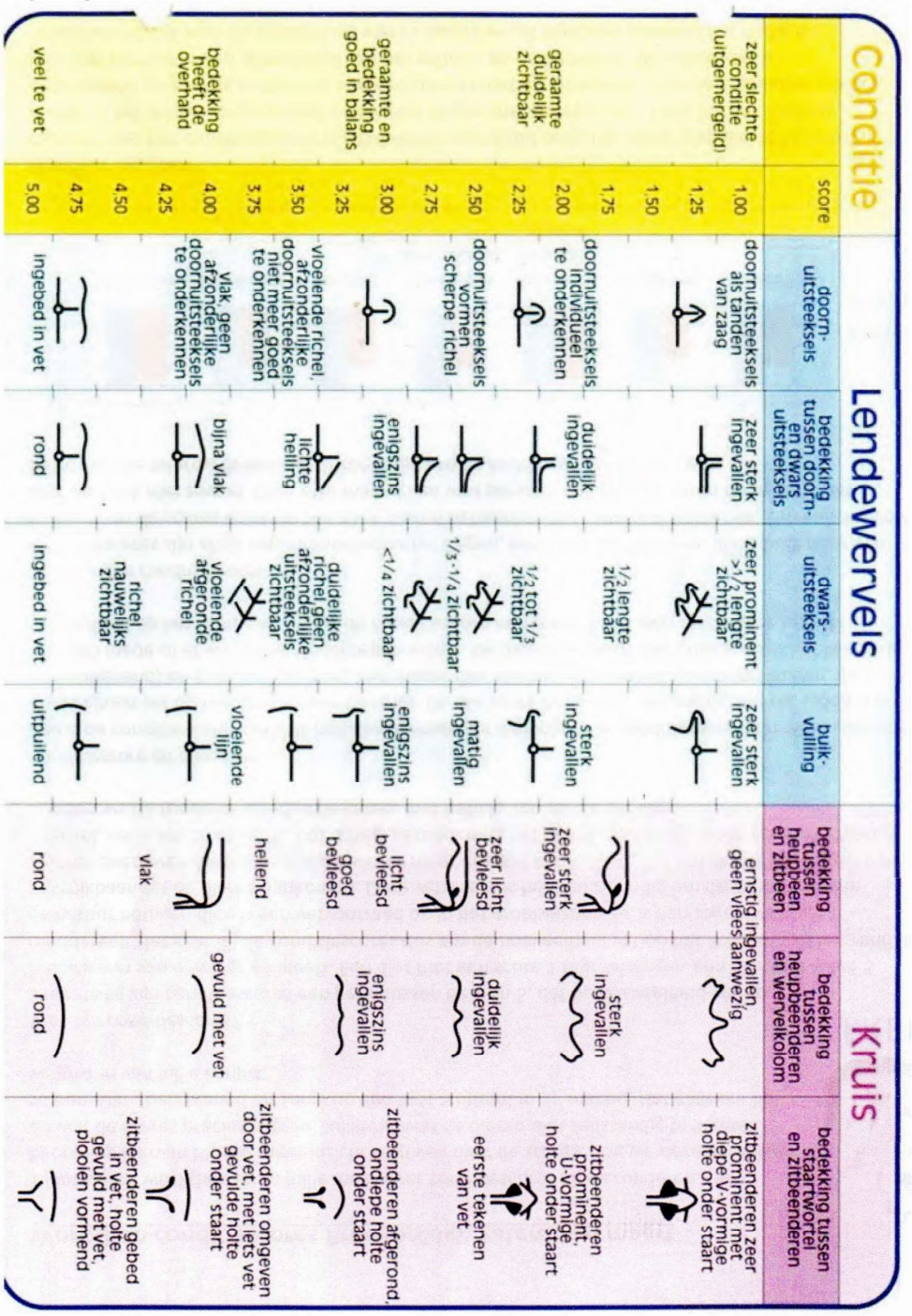

PROVINCIE FLEVOLAND

Programma

- Toelichting op concept-managementplan door [redacted] (Staatsbosbeheer)
  Art. 10 lid 2 sub e Wob
- Bespreking vraagstukken GS:
  - Hoe kijkt GS aan tegen het structurele beheer?
  - Hoe om te gaan met gedetailleerde informatiebehoefte PS?
  - Vergezichten – Oostvaardersplassen 2030, wat is de focus en welke meekoppelkansen liggen er?

18

Managementplan Oostvaardersplassen

2020-2027

Inbedding

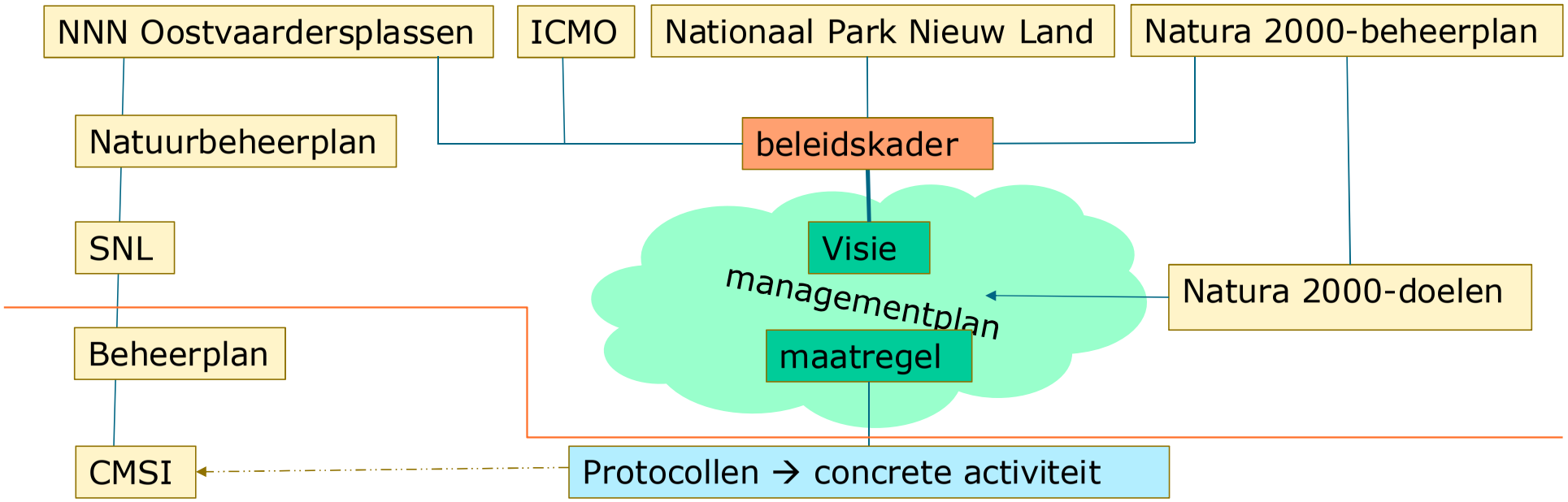
NNN Oostvaardersplassen
ICMO
Nationaal Park Nieuw Land
Natura 2000-beheerplan
Natuurbeheerplan
beleidskader
SNL
Visie
managementplan
Natura 2000-doelen
Beheerplan
maatregel
CMSI
Protocollen → concrete activiteit

Proces managementplan

Adaptief managementplan

Lerend beheren

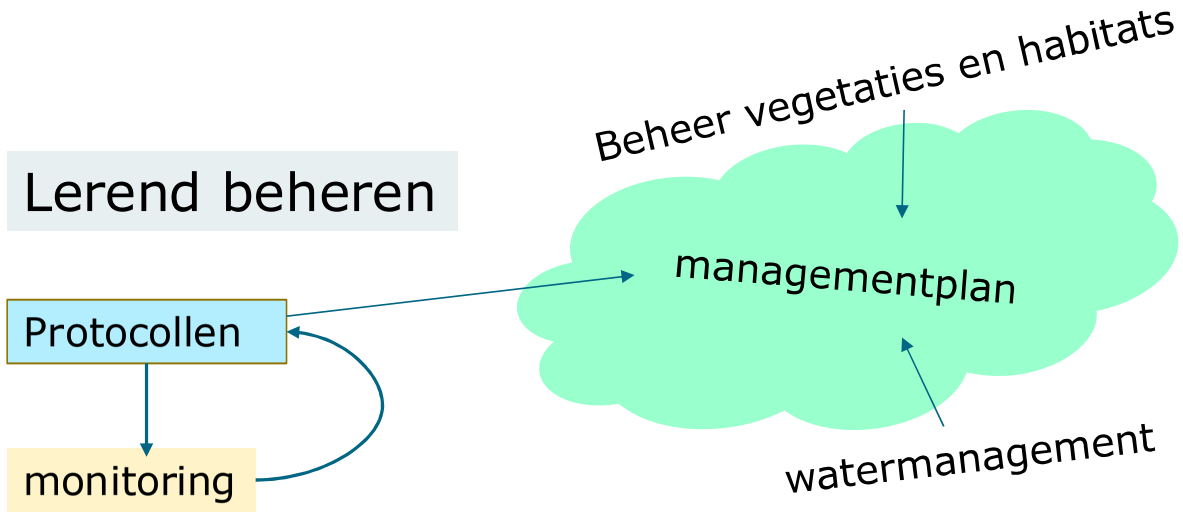

- 2020 – 2027
- GS stemt in
- SBB stelt vast

Beheergebied Oostvaardersplassen

Concept - bespreekversie - 14-10-2019

Algemene hoofdstukken

Inleiding **5**
1.1 Aanleiding **5**
1.2 Doel **5**
1.3 Proces management cyclus **5**
1.4 Afbakening **6**
1.5 Wet-/regelgeving, kaders **7**
1.5.1 Natura 2000 7
1.5.2 Kaderrichtlijn Water 7
1.5.3 Wet natuurbescherming 7
1.5.4 Wet dieren 8
1.5.5 Natuurnetwerk Nederland 8
1.6 Ondernemingsplan 2020-2025 Staatsbosbeheer **8**
2. Gebiedsbeschrijving **9**
2.1 Historie **9**
2.1.1 Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen 9
2.1.2 Hollandse Hout 9
2.1.3 Oostvaardersveld 9
2.1.4 Kotterbos 10
2.1.5 Oostvaardersbos 10
2.1.6 Nationaal Park Nieuw Land 10
2.2 Voorgaand beheer in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen **11**

Hoofdstuk 3 visie

- Algemeen:
  - Alle landschappen van moerasgebied
  - Vogels centraal
  - Kwaliteitsimpuls in de natuur en uitbreiding van de bereikbaarheid, recreatie en de voorzieningen
- Beheeropgave:
  - ruimte voor natuurlijke processen die landschappelijke ontwikkeling sturen
  - Konikpaard, heckrund en edelhert nodig voor mix aan vegetatie-structuur-typen

Beheer grote herbivoren

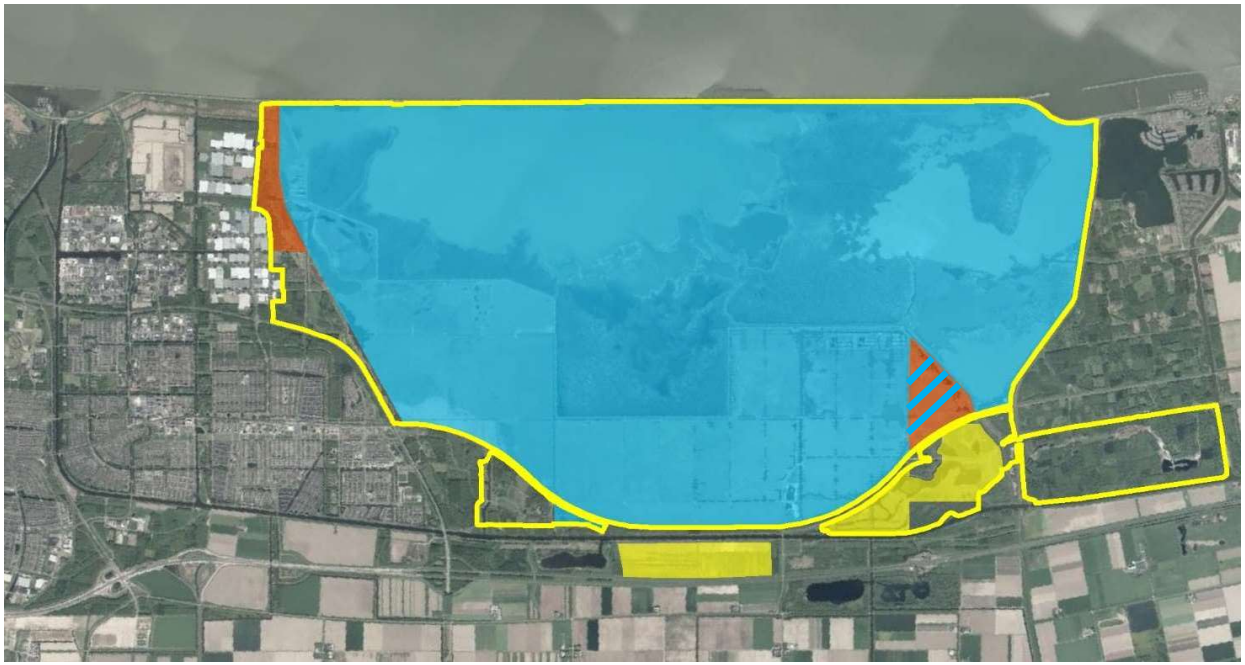

Leefgebied grote herbivoren.

- **Gele lijn** = Edelhert;
- **Blauwe vlak** = heckrund en konikpaard;
- **Gele vlak** = zelfstandige kuddes konikpaard die niet in verbinding met de kudde in het Natura 2000-gebied staat;
- **Rode vlak** = gebieden die bij extreem winterweer opengesteld worden voor heckrund en konikpaard en op dat moment afgesloten worden voor het publiek.

Populatie

Voorjaarsstand 1100
- Edelherten 500 (geslacht 1:1)
- Paard en rund 600 (familie en kudde)

Najaarsstand 1500

- Populatiebeheer:
  - Edelhert → afschot (conform FBP)
  - konikpaard
    - → gevangen, gechipt en afgevoerd voor consumptie
    - Uitplaatsen als er vraag is
  - Heckrund
    - → afschot en afgevoerd destructie
    - Uitplaatsen als er vraag is

Benutting van (ge)dode grote herbivoren

- Ten behoeve van biodiversiteit
  - Ambitie elke soort bij gewond dier
  - Praktijk:
    - Edelhert ca 10% in veld laten liggen
    - Konikpaard en Heckrund afvoeren
- Voor Consumptie
  - Ambitie elke soort hoogwaardig voedsel
  - Praktijk:
    - Edelhert en Konikpaard wel
    - Heckrund niet

Dierenwelzijn

- Inspecties
  - Minstens 1 keer per week
  - Dierenarts 1 keer per kwartaal, in winter (jan/apr) om de 4 weken
- Verantwoordelijkheid kuddebeheerder
- Er blijven situaties denkbaar waarin sprake is van voedseltekort en bijvoeren noodzakelijk is

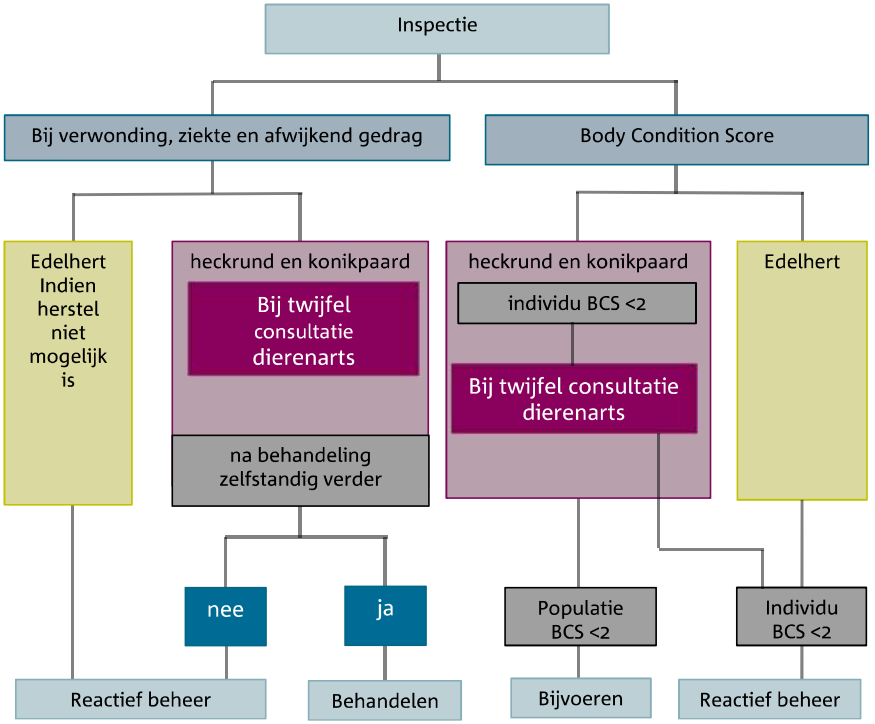

Figuur 3: Handelingsschema inspectie

Dierenwelzijn

- Onnodige stress bij behandeling van een gewond of ziek dier wordt zoveel als mogelijk voorkomen.
- reactief beheer heeft als doel onnodig en uitzichtloos lijden van de grote herbivoren te voorkomen.
- Reactief beheer mag plaatsvinden door middel van afschot.

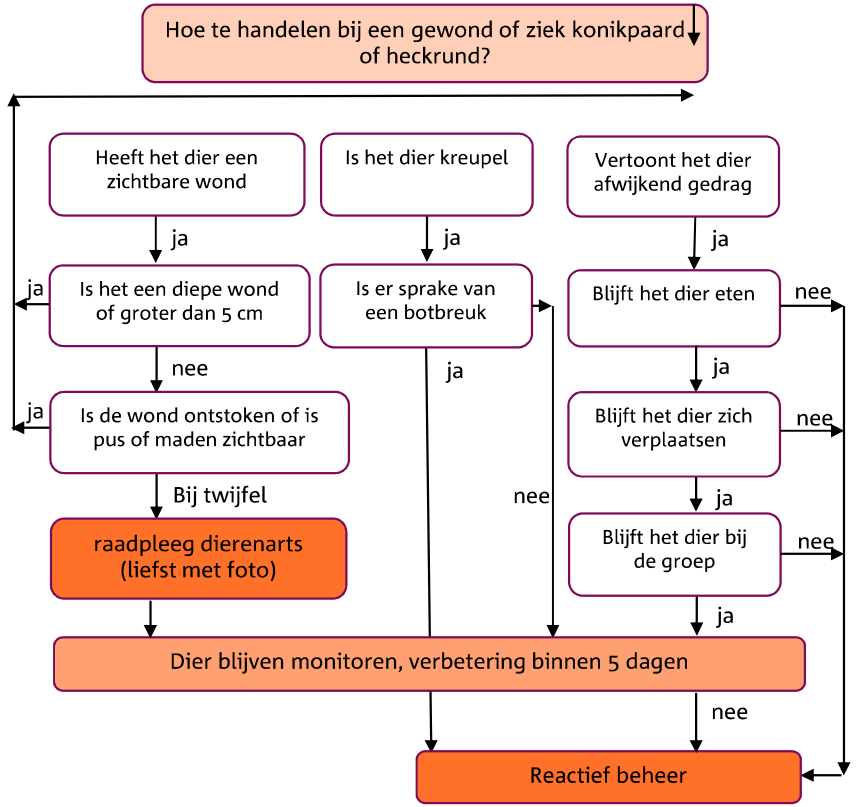

Figuur 4: Stroomschema handelen bij ziekte en verwonding

Monitoring en Onderzoek

- Monitoring
  - Natura 2000
  - SNL
  - Provinciaal Beleidskader Beheer Oostvaardersplassen
- Onderzoek
  - Onderzoeksagenda
- Veldstation

Deelnemerslijst consultatie ronde

1.	Art. 10 lid 2 sub e Wob	
2.	Wout Neutel	
3.	Art. 10 lid 2 sub e Wob	
4.	Cees Lever	
5.	Art. 10 lid 2 sub e Wob	
6.		
7.		Art. 10 lid 2 sub e Wob@xs4all.nl
8.		sovon.nl
9.		@planet.nl
10.		flevoland.nl
11.		@flevoland.nl
12.		@flevovet.nl
13.		@gddiergezondheid.nl
14.		@gmail.com
15.		@freenature.eu
16.		wur.nl
17.	Fauna-adviescommissie	
18.	ARK	@ark.eu
19.	Art. 10 lid 2 sub e Wob	@ark.eu
20.		@ark.eu
21.		@freenature.nl
22.		@rug.nl
23.	Natuurmonumenten	
24.	Landschappen	
25.	Art. 10 lid 2 sub e Wob	@uu.nl
26.		@staatsbosbeheer.nl
27.		
28.	Rivierengebied	

20

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: woensdag 9 oktober 2019 16:27
Aan: Art. 10 lid 2 sub e
Onderwerp: Deelnemerslijst consultatie ronde.docx
Bijlagen: Deelnemerslijst consultatie ronde.docx

Hoi Art. 10 lid 2 sub e Wob

Hierbij d eaftrap voor de consultatie ronde managementplan. Wil jij hem nog aanvullen. Graag met e.mail adressen tenzij je weet dat Art. 10 lid 2 sub dat adres heeft.

Met vriendelijke groet

Art. 10 lid 2 sub e Wob

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland

Art. 10 lid 2 sub e Wob @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl

@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

21 Identiek aan document 19

22

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: donderdag 10 oktober 2019 12:26
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: uitnodiging consultatie bijeenkomst.docx
Bijlagen: uitnodiging consultatie bijeenkomst.docx

22

Beste lezer

Graag nodig ik u uit voor een consultatie gesprek over het managementplan Oostvaardersplassen. De bijeenkomst vindt plaatst op 24 oktober van 10.00 tot 12.30 in het beheergebouw van de Oostvaardersplassen, Kitsweg 1 te Lelystad. Er wordt voor een lunch gezorgd.

In 2018 heeft de provincie Flevoland het Beleidskader beheer Oostvaardersplassen vastgesteld. Met dit beleidskader is de visie op het beheer van de grote herbivoren in de Oostvaardersplassen los gelaten. In de toekomst wordt de populatie grote herbivoren, in het bijzonder runderen en paarden op een vast aantal gehouden door middel van aangescherpt vroeg reactief beheer aangevuld met beheer op aantallen. Wat deze opgave in de praktijk gaat betekenen is uitgeschreven in het managementplan Oostvaardersplassen.

Wij zijn erg benieuwd naar uw reactie op het concept managementplan. Dit vragen wij u vanuit uw ervaring met het beheer van grote grazers in natuurgebieden. Het concept managementplan ontvangt u een week voor de bijeenkomst.

Gezien de aandacht vanuit de politiek en uit de maatschappij voor het beheer van de grote herbivoren in de Oostvaardersplassen verwachten wij dat het beheer zoals we dat in de Oostvaardersplassen gaan uitvoeren wel eens consequenties kan hebben voor het beheer in andere terreinen. Ook over dit aspect willen wij graag met u van gedachten wisselen.

Vanwege de organisatie (waaronder de lunch) ontvangen ik graag een bevestiging van uw aanwezigheid.

Na afloop bieden wij de gelegenheid aan om een bezoek aan het veld te brengen. We nemen u Van 13.00 tot 15.00 mee langs de vele projecten die momenteel in de Oostvaardersplassen in uitvoering zijn. Wilt u bij uw aanmelding aangeven of u mee gaat met het veldbezoek.

Ik kijk uit naar een boeiende discussie

Mvg Art. 10 lid 2 sub e Wob de directeur, namens deze,

Art. 10 lid 2 sub e Wob

22 Identiek aan document 19

23

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: donderdag 10 oktober 2019 14:35
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: uitnodiging consultatie bijeenkomst.docx
Bijlagen: uitnodiging consultatie bijeenkomst.docx

Hoi Art. 10 lid 2 sub e Wob

Wil jij de organisatie van deze bijeenkomst oppakken? Belangrijkste is dat de uitnodiging zsm de deur uit gaat. Daarnaast natuurlijk vastleggen van vergaderruimte (ik neem aan dat lang niet iedereen kan dus de keersluisplas moet lukken), koffie, lunch, eco kar. Enz.

De adressenlijst graag niet rondzenden.
Lukt het jou om bij Natuurmonumenten te achterhalen wie we moeten vragen?

Bel gerust…

23

Beste lezer

Graag nodig ik u uit voor een consultatiegesprek over het managementplan Oostvaardersplassen. De bijeenkomst vindt plaatst op 24 oktober van 10.00 tot 12.30 in het beheergebouw van de Oostvaardersplassen, Kitsweg 1 te Lelystad. Er wordt voor een lunch gezorgd.

In juli 2018 heeft de provincie Flevoland het Beleidskader beheer Oostvaardersplassen vastgesteld. De afgelopen 1,5 jaar is hard gewerkt aan het vertalen van het nieuwe beleid naar beheer, het voorbereiden en uitvoeren van een aantal inrichtingsmaatregelen en het terugbrengen van de populatie grote herbivoren (de zogenaamde reset grote grazers). Vanaf 2020 wordt het beheer van de grote herbivoren vastgelegd in het Faunabeheerplan Flevoland (reeds vastgesteld door de Faunabeheereenheid) en het managementplan Oostvaardersplassen van Staatsbosbeheer.

Graag nodigen we u vanwege uw expertise uit om met ons te reflecteren op het concept managementplan. Het concept managementplan ontvangt u een week voor de bijeenkomst.

Vanwege de organisatie (waaronder de lunch) ontvang ik graag een bevestiging van uw aanwezigheid en eventuele dieetwensen

Na afloop bieden wij de gelegenheid aan om een bezoek aan het veld te brengen. We nemen u van 13.00 tot 15.00 mee langs de vele projecten die momenteel in de Oostvaardersplassen in uitvoering zijn. Wilt u bij uw aanmelding aangeven of u mee gaat met het veldbezoek?

Ik hoop op uw aanwezigheid en kijk uit naar een boeiende bijeenkomst

Mvg Art. 10 lid 2 sub e Wob

23 Identiek aan document 19

[redacted]

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: vrijdag 11 oktober 2019 13:37
Aan: Art. 10 lid 2@publiekezaken.eu'; Art. 10 lid 2@element-advocaten.nl'; Art. 10 lid 2 sub@vlinderstichting.nl'; Art. 10 lid 2 sub e Wob 'Art. 10 lid 2 sub e Wob '; Art. 10 lid 2 sub e
CC: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: concept managementplan Oostvaardersplassen
Bijlagen: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 tbv FAC docx.docx

Beste Leden van de Fauna Advies Commissie

Op donderdag 2 oktober heeft u afspraken gemaakt over uw rol in de totstandkoming van het managementplan Oostvaardersplassen.

De eerste stap daarin is dat u uiterlijk 11-10 het concept managementplan vanuit de beheereenheid ontvangt.

Als bijlage treft u dit concept managementplan aan.

Zoals afgesproken kunt u uw reactie binnen twee weken sturen naar de secretariaat FAC .
Wezenlijke punten van uw kant worden door Art. 10 lid 2 sub e Wob geagendeerd op de FAC-vergadering op 6/11. Op die vergadering wordt door ondergetekende een presentatie verzorgd.

Wij zijn erg benieuwd naar uw reactie/suggesties.

Met vriendelijke groet,

mede namens Art. 10 lid 2 sub e Wob
[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

24

nieuw land
oostvaardersplassen
beleef.oostvaardersplassen
www.oostvaard

24 Identiek aan document 17

25

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: vrijdag 11 oktober 2019 11:37
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob @wur.nl'
Onderwerp: managementplan Oostvaardersplassen

Beste Art. 10 lid 2 sub e Wob
Via de provincie ontving ik je bericht dat je geïnteresseerd bent in de voortgang van de monitoring. Eind van de maand organiseren we een consultatiebijeenkomst over het managementplan. Wat mij betreft een mooi moment om jou vraag te beantwoorden en een kans voor ons om ook van jou kant een reactie op het managementplan te ontvangen. Ik stuur zo meteen de uitnodiging aan je door en hoop je dan te ontmoeten
Met vriendelijke groet

Art. 10 lid 2 sub e Wob
Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland
Art. 10 lid @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
Art. 10 lid 2 sub e
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer
Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

26

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: vrijdag 11 oktober 2019 13:23
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: RE: MNGMNTPLAN OVP

Beste Art. 10 lid 2 sub e Wob

Dank je wel voor het kritisch meelezen en de aanvullingen.

Met vriendelijke groet

Art. 10 lid 2 sub e Wob

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland
Art. 10 lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
Art. 10 lid 2 sub e
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob @xs4all.nl]
Verzonden: donderdag 10 oktober 2019 14:09
Aan: Art. 10 lid 2 sub e
Onderwerp: MNGMNTPLAN OVP

Da Art. 10 lid 2 sub e Wob

In de bijlage mijn reactie op het concept-mngmntplan OVP.

Groet,

Art. 10 lid 2 sub e Wob

26

Art. 10 lid 2 sub e Wob [redacted]

Art. 10 lid 2 sub e Wob [redacted]

www.faunapartner.nl
KvK: 70406170

27

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: 9 12:54
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: RE: Via e-mail verzenden: concept Managementplan Oostvaardersplassen 3-10.docx

Hoi Art. 10 lid 2 sub e Wob

Dank voor je aanvullingen. Maakt het document weer een stap sterker.
Met vriendelijke groet

Art. 10 lid 2 sub e Wob

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland

Art. 10 @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
lid 2 sub
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: Het zit in onze natuur.
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

-----Oorspronkelijk bericht-----
Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: donderdag 10 oktober 2019 18:54
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: Via e-mail verzenden: concept Managementplan Oostvaardersplassen 3-10.docx

Hoi Art. 10 lid 2 sub

Bij deze mijn opmerkingen. Ivm de nodige spoedvragen tussendoor ben ik niet meer aan hoofdstukken 5 -7 toegekomen.

Met vriendelijke groet,
Art. 10 lid 2 sub e
fauna ecoloog

-----Oorspronkelijk bericht-----
Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: donderdag 3 oktober 2019 09:31
Aan: Art. 10 lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>;Art. 10 lid 2 sub e Wob @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: Via e-mail verzenden: concept Managementplan Oostvaardersplassen 3-10.docx

Hoi Art. 10 lid 2 sub e Wob

Er is na veel discussie een nieuwe versie van het managementplan. Willen jullie daar op reageren. Het hoofdstuk visie is nog best beschrijvend en zeker niet de integrale visie die het moet zijn. We moeten door en er is alle ruimte om het volgend jaar weer aan te passen.

Art. 10 lid 2 sub e Wob wil jij een stukje tekst over de werkinstructie gehouden graasdieren invoegen in 1.5?

Ben erg benieuwd naar jullie reacties, die ik natuurlijk hoop snel te ontvangen (liefst maandag). Zodra jullie reactie binnen is pas ik de tekst aan.

27
Deze maand gebruiken we voor consultatie ronde op basis van de tekst incl jullie reacties. Onderdeel is een bijeenkomst met andere natuurbeheerders, expertgroep, veterinaire commissie e.d. Daar gaan we jullie ook voor uitnodigen. Daarnaast gaat het naar de fauna adviescommissie.
1 november moet het managementplan naar de provincie, zodat GS er mee kan instemmen.

Uw bericht kan nu met de volgende bijlagen of koppelingen worden verzonden:

concept Managementplan Oostvaardersplassen 3-10.docx

28

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: vrijdag 11 oktober 2019 11:40
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: bijeenkomst 24 oktober

Beste Art. 10 lid 2 sub e Wob

Wil je [redacted]ook op de lijst voor 24 oktober zetten

Art. 10 lid 2 sub e Wob @wur.nl

Hou Jij het adressen bestand bij zodat rond de 17de het managementplan verstuurd kan worden?

Met vriendelijke groet

Art. 10 lid 2 sub e Wob

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland

Art. 10 lid 2 sub [redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

29

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: zondag 13 oktober 2019 09:35
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 tbv FAC docx.docx
Bijlagen: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 tbv FAC docx.docx

Hoi Art. 10 lid 2 sub e Wob

Wil jij alvast meelezen met het managementplan?

Deze versie gebruiken we voor de consultatieronde. Een ronde met expert op het gebied van grote grazers waar we vooral reflectie willen op onze aanpak en de discussie wat betekent dit nu voor begrazingsbeheer in Nederland.

De protocollen waar de practische uitvoering in vertaald zijn ga ik de komende weken opstellen. De protocollen van afgelopen jaar zijn daarvoor de basis.

Met vriendelijke groet

Art. 10 lid 2 sub e Wob

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland

Art. 10 lid 2 @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl

@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

29 Bijlage identiek aan document 17

30

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: zondag 13 oktober 2019 09:37
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 tbv FAC docx.docx
Bijlagen: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 tbv FAC docx.docx

Beste Art. 10 lid 2 sub e Wob

Hierbij de versie van het managementplan zoals we die nu in de consultatieronde gebruiken. Mijn vraag aan jullie is om er vanuit de juridische kant op te reageren. 30 oktober wordt het plan definitief gemaakt. 5 november gaat het voor instemming naar GS.

De protocollen worden de komende maand opgesteld. Dit op basis van de protocollen van afgelopen jaar.

Kijk uit naar jullie reactie.

Met vriendelijke groet

Art. 10 lid 2 sub e Wob

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland

Art. 10 lid 2 sub e Wob @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
Art. 10 lid 2 sub e
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

30 Bijlage identiek aan document 17

31

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob @staatsbosbeheer.nl>
Verzonden: maandag 14 oktober 2019 19:49
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: Consultatieronde

Hoi Art. 10 lid 2 sub e Wob

Houd jij bij wie wel en niet komen en of ze mee eten ed.

Met vriendelijke groet

Art. 10 lid 2 sub e Wob
Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Art. 10 lid 2 sub e Wob
Art. 10 lid 2 sub e Wob @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer
Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

32

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: maandag 14 oktober 2019 22:21
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: Fwd: consultatieronde Managementplan

Vriendelijke groet,

Art. 10 lid 2 sub e Wob

Staatsbosbeheer

Verzonden vanaf mijn Samsung Galaxy-smartphone.

-------- Oorspronkelijk bericht --------
Van: Art. 10 lid 2 sub e
Datum: 14-10-19 19:03 (GMT+01:00)
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: RE: consultatieronde Managementplan

Hoi Art. 10 lid 2 sub e Wob
IK had volgens mij al eerder bericht dat ik er bij ben, ook bij het middagprogramma. Mogelijk is dat niet goed doorgekomen.
Groeten en tot de 24e,

Art. 10 lid 2 sub e Wob

-----Oorspronkelijke afspraak-----
Van Art. 10 staatsbosbeheer.nl Art. 10 lid 2 @staatsbosbeheer.nl] **Namen** Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: maandag 14 oktober 2019 09:29
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob @xs4all.nl Art. 10 lid 2 @sovon.nl'; 'Art. 10 @planet.nl'; Art. 10 lid 2 sub e @flevoland.nl'; 'Art. 10 lid 2 sub e @flevoland.nl' Art. @flevovet.nl'; Art. 10 lid 2 @freenature.eu'; Art. 10 lid 2 sub e @wur.nl'; Art. @ark.eu'; Art. 10 lid 2 sub @ark.eu'; 'Art. 10 lid 2 sub e @freenature.nl' Art. 10 lid 2 sub @uu.nl'; Art. 10 lid 2 sub e Wob @rug.nl'; Art. 10 lid @flevolandschap.nl'
CC: Art. 10 lid 2 sub e
Onderwerp: consultatieronde Managementplan
Tijd: donderdag 24 oktober 2019 10:00-12:30 (UTC+01:00) Amsterdam, Berlijn, Bern, Rome, Stockholm, Wenen.
Locatie: Kitsweg 1, Lelystad
Beste lezer
Graag nodig ik u uit voor een consultatiegesprek over het managementplan Oostvaardersplassen. De bijeenkomst vindt plaatst op 24 oktober van 10.00 tot 12.30 in het beheergebouw van de Oostvaardersplassen, Kitsweg 1 te Lelystad. Er wordt voor een lunch gezorgd.
In juli 2018 heeft de provincie Flevoland het Beleidskader beheer Oostvaardersplassen vastgesteld. De afgelopen 1,5 jaar is hard gewerkt aan het vertalen van het nieuwe beleid naar beheer, het voorbereiden en uitvoeren van een aantal

32

inrichtingsmaatregelen en het terugbrengen van de populatie grote herbivoren (de zogenaamde reset grote grazers). Vanaf 2020 wordt het beheer van de grote herbivoren vastgelegd in het Faunabeheerplan Flevoland (reeds vastgesteld door de Faunabeheereenheid) en het managementplan Oostvaardersplassen van Staatsbosbeheer.
Graag nodigen we u vanwege uw expertise uit om met ons te reflecteren op het concept managementplan. Het concept managementplan ontvangt u een week voor de bijeenkomst.
Vanwege de organisatie (waaronder de lunch) ontvang ik graag een bevestiging van uw aanwezigheid en eventuele dieetwensen.
Na afloop bieden wij de gelegenheid aan om een bezoek aan het veld te brengen. We nemen u van 13.00 tot 15.00 mee langs de vele projecten die momenteel in de Oostvaardersplassen in uitvoering zijn. Wilt u bij uw aanmelding aangeven of u mee gaat met het veldbezoek?
Ik hoop op uw aanwezigheid en kijk uit naar een boeiende bijeenkomst
Met vriendelijke groet,

Art. 10 lid 2 sub e Wob

gebiedsmanager Oostvaardersplassen

Disclaimer Nederlands English

Disclaimer

Dit bericht is strikt vertrouwelijk en alleen bestemd voor geadresseerde. Als u dit bericht per abuis hebt ontvangen, wordt u verzocht de afzender te informeren. Ook verzoeken wij u het bericht te vernietigen en de inhoud niet onder derden te verspreiden. GD sluit elke aansprakelijkheid uit voor directe of indirecte schade voortkomende uit het gebruik van (de inhoud van) dit e-mail bericht. GD te Deventer staat ingeschreven bij de kamer van koophandel als 'Gezondheidsdienst voor Dieren b.v.' onder nummer 08117636.

The content of this message is confidential and intended solely for the addressee. If you have received this e-mail in error, please advise us and delete it. You should not copy nor disclose its contents to any other person. GD excludes any liability whatsoever for any direct or consequential loss arising from the use of this e-mail or its contents. GD, whose office is in Deventer, is registered with the Chamber of Commerce as 'Gezondheidsdienst voor Dieren b.v.' under number 08117636.

33

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: maandag 14 oktober 2019 11:02
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob @natuurmonumenten.nl'
Onderwerp: grote herbivoren Oostvaardersplassen

Beste Art. 10 lid 2 sub e Wob

Ik ontving uw naam van mijn collega Art. 10 lid 2 sub e Wob

Ik ben op zoek naar collega's van Natuurmonumenten die enerzijds op beleidsniveau actief zijn met grote herbivoren en anderzijds een beheerder die een in het wild levende kudde beheerd.

Zoals u mogelijk weet is het ICMO beleid rond de grote herbivoren van de Oostvaardersplassen sinds 2018 vervangen door het Provinciaal Beleidskader Oostvaardersplassen. Dit brengt een ander beheer van de grote herbivoren met zich mee. Momenteel wordt er gewerkt aan het tot stand komen van een managementplan waarin dit beheer wordt uitgewerkt. Als onderdeel van dit proces, is op 24 oktober een consultatiebijeenkomst gepland. Graag nodig ik daarvoor collega's van Natuurmonumenten uit.

Ik ontvang graag van u de email adressen van uw collega's die ik kan uitnodigen.

Met vriendelijke groet

Art. 10 lid 2 sub e Wob

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland

Art. 10 lid 2 sub e Wob @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
Art. 10 lid 2 sub e Wob

@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

34

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob @staatsbosbeheer.nl>
Verzonden: maandag 14 oktober 2019 19:51
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: Re: Consultatieronde

Met vriendelijke groet

Art. 10 lid 2 sub e Wob
Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland
Art. 10 lid 2 sub e Wob @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer
Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Op 14 okt. 2019 om 19:50 heeft Art. 10 lid 2 sub e Wob van het volgende geschreven:

35

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: maandag 14 oktober 2019 22:57
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: 2019-10- concept managementplan voor intern gebruik.pptx
Bijlagen: 2019-10- concept managementplan voor intern gebruik.pptx

Hoi Art. 10 lid 2 sub e Wob

Deze presentatie heb ik gemaakt voor managementplan. Eerste sheet is speciaal voor morgen.

Blijft natuurlijk een ondersteuning bij een praatje. Ben benieuwd naar je reactie.

Vrijdag was de NVWA bij Art. 10 lid 2 op bezoek. Blijkt dat er toch wel wat meningsverschillen zijn over paarden in het veld achter laten en gebruik voor consumptie.
Wat mij betreft leggen we dat als formele vraag bij de nVWA neer. Ben je het daar mee eens?

Met vriendelijke groet

Art. 10 lid 2 sub e Wob

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland

Art. 10 lid 2 su @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

35 Bijlage identiek aan document 18

36

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: dinsdag 15 oktober 2019 08:22
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: FW: consultatieronde Managementplan

Met vriendelijke groet

Art. 10 lid 2 sub e Wob

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland
Art. 10 lid 2 sub e Wob @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob @planet.nl]
Verzonden: maandag 14 oktober 2019 16:25
Aan: Art. 10 lid 2 sub e
Onderwerp: Re: consultatieronde Managementplan

dag Art. 10 lid 2 sub e Wob

vanwege Art. 10 lid 2 afwezigheid, stuur ik je hierbij mijn antwoord op de uitnodiging voor 24/10.

Ik kom voor de vergadering en zou graag mee lunchen en mee het veld in.
Tot volgende week,
Groet,

Art. 10 lid 2 sub e Wob

From: Art. 10 lid 2 sub e Wob

36

Sent: Monday, October 14, 2019 9:29 AM
To: Art. 10 lid 2 sub e Wob @xs4all.nl' Art. 10 lid 2 sub e Wob @sovon.nl' ; Art. 10 lid 2 sub e @planet.nl' Art. 10 lid 2 sub e @flevoland.nl' Art. 10 lid 2 sub e @flevoland.nl @flevovet.nl' ; Art. 10 lid 2 @gddiergezondheid.nl' Art. 10 lid 2 @freenature.eu' Art. 10 lid 2 sub e @wur.n @ark.eu' ; Art. 10 lid 2 sub @ark.eu' ; Art. 10 lid 2 sub e @freenature.nl' ; Art. 10 lid 2 sub @uu.nl' ; Art. 10 lid 2 sub e Wob Art. 10 lid 2 sub e Wob @rug.nl' ; @flevolandschap.nl'
Cc: Art. 10 lid 2 sub e
Subject: consultatieronde Managementplan

Beste lezer

Graag nodig ik u uit voor een consultatiegesprek over het managementplan Oostvaardersplassen. De bijeenkomst vindt plaatst op 24 oktober van 10.00 tot 12.30 in het beheergebouw van de Oostvaardersplassen, Kitsweg 1 te Lelystad. Er wordt voor een lunch gezorgd.

In juli 2018 heeft de provincie Flevoland het Beleidskader beheer Oostvaardersplassen vastgesteld. De afgelopen 1,5 jaar is hard gewerkt aan het vertalen van het nieuwe beleid naar beheer, het voorbereiden en uitvoeren van een aantal inrichtingsmaatregelen en het terugbrengen van de populatie grote herbivoren (de zogenaamde reset grote grazers). Vanaf 2020 wordt het beheer van de grote herbivoren vastgelegd in het Faunabeheerplan Flevoland (reeds vastgesteld door de Faunabeheereenheid) en het managementplan Oostvaardersplassen van Staatsbosbeheer.
Graag nodigen we u vanwege uw expertise uit om met ons te reflecteren op het concept managementplan. Het concept managementplan ontvangt u een week voor de bijeenkomst.

Vanwege de organisatie (waaronder de lunch) ontvang ik graag een bevestiging van uw aanwezigheid en eventuele dieetwensen.

Na afloop bieden wij de gelegenheid aan om een bezoek aan het veld te brengen. We nemen u van 13.00 tot 15.00 mee langs de vele projecten die momenteel in de Oostvaardersplassen in uitvoering zijn. Wilt u bij uw aanmelding aangeven of u mee gaat met het veldbezoek?
Ik hoop op uw aanwezigheid en kijk uit naar een boeiende bijeenkomst

Met vriendelijke groet,

Art. 10 lid 2 sub e Wob
gebiedsmanager Oostvaardersplassen

Disclaimer Nederlands English

Virusvrij. www.avast.com

37

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: dinsdag 15 oktober 2019 20:59
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
CC: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: managementplan

Beste allemaal

Vanochtend hebben we een goed gesprek over het managementplan gevoerd. Dat heeft een paar aanscherpingen opgeleverd die ik mede dankzij Art. 10 lid 2 nog heb kunnen doorvoeren voordat Gedeputeerde Staten 's middags over dit onderwerp in gesprek ging.

Mijn indruk van dat gesprek is dat GS zich prima kan vinden in de weg die wij inslaan. Het gesprek ging vooral over woord keuzes. voor het visie deel vraagt dit om wat gepuzzel met woorden. Natuurlijke processen is te besmet en gekoppeld aan het dierenleed van de grote grazers uit het verleden. Robuuste natuur zien zij meer als de juiste term.

Ze hebben een korte vingeroefening gedaan over hoe met dit managementplan het beleidskader wordt ingevuld. Hun conclusie is dat we daar op de meeste punten adequaat invulling aan geven en op de andere punten een helder voorstel doen op onderwerpen die deels nog als vraag in het beleidskader staat. Anti conceptie ja of nee is een van de weinig openstaande vragen waar wij geen standpunt in nemen. Alle drie de soorten in het gebied is ook een nog te beantwoorden vraag, waar wij een duidelijk motief geven waarom alle drie

Duidelijk is geworden dat we snel in gesprek moeten met de NVWA over de (on)mogelijkheden om rund en paard in het veld te laten liggen en de mogelijkheden om rund en paard voor hoogwaardige (lees menselijke) consumptie te benutten. Ik ga dat samen met [redacted] oppakken, waar ook juristen bij betrokken gaan worden. Ik proefde bij deze staten dat zij beide mogelijkheden graag werkelijkheid zien worden.

Dit college zit anders in het beheer van de grazers. De portefeuillehouder stelt zich krachtig op, zowel naar PS als naar actievoerders. Praten mag altijd, het beleidskader is leidend in waar het gesprek dan over gaat.

Met vriendelijke groet

Art. 10 lid 2 sub e Wob

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland

Art. 10 lid 2 sub e Wob @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

37

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: dinsdag 15 oktober 2019 11:45
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
[redacted]
Onderwerp:

Beste allemaal

Hierbij het verslag van het team overleg

Met vriendelijke groet

Art. 10 lid 2 sub e Wob
[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland

Art. 10 lid 2 sub e Wob @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]

@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

38

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: dinsdag 15 oktober 2019 11:38
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: RE: 2019-10- concept managementplan voor intern gebruik.pptx

Dank, ik verwerk het. Wee hebben net met team erg goed gesprek gehad. Runderen is afschot en rendac

Met vriendelijke groet

Art. 10 lid 2 sub e Wob

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland

Art. 10 lid 2 sub e Wob @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Van Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: dinsdag 15 oktober 2019 10:59
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: RE: 2019-10- concept managementplan voor intern gebruik.pptx
Urgentie: Hoog

Top. Zie mijn aanvullingen op de K schijf. Zie versie met 'aanv Art. 10 lid 2 sub e Wob
Let op dat je het nog even verwerkt voordat het zover is. Ik heb een paar dingen doorgehaald waar je zelf nog even moet kijken of je het er mee eens bent.
Bij de notities onderin heb ik her en der een opmerking geplaatst.

Art. 11 Wob

38

Vriendelijke groet,
Art. 10 lid 2 sub e Wob

Gebiedsmanager Oostvaardersplassen

Staatsbosbeheer
Flevoland | Kitsweg 1 | 8218 AA Lelystad
M Art. 10 lid 2 sub e Wob@staatsbosbeheer.nl
www.staatsbosbeheer.nl | www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen

---

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: maandag 14 oktober 2019 22:57
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: 2019-10- concept managementplan voor intern gebruik.pptx

Hoi Art. 10 lid 2 sub e Wob

Deze presentatie heb ik gemaakt voor managementplan. Eerste sheet is speciaal voor morgen.

Blijft natuurlijk een ondersteuning bij een praatje. Ben benieuwd naar je reactie.

Art. 11 Wob

Met vriendelijke groet

Art. 10 lid 2 sub e Wob

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland

Art. 10 lid 2 sub e Wo @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

38

nieuw land
oostvaardersplassen
beleef.oostvaardersplassen
www.oostvaard

39

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: woensdag 16 oktober 2019 11:51
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: FW: consultatieronde Managementplan

-----Oorspronkelijke afspraak-----
Van Art. 10 lid 2 sub e Wob @Natuurmonumenten.nl]
Verzonden: woensdag 16 oktober 2019 11:25
Aan: Art. 10 lid 2
Onderwerp: Geweigerd: consultatieronde Managementplan
Tijd: donderdag 24 oktober 2019 10:00-12:30 (UTC+01:00) Amsterdam, Berlijn, Bern, Rome, Stockholm, Wenen.
Locatie: Kitsweg 1, Lelystad

Beste Art. 10 lid 2 sub e Wob

Ik heb geprobeerd om een vertegenwoordiger vanuit Natuurmonumenten te regelen. Helaas is dit ivm de herfstvakantie niet gelukt.

Met vriendelijke groet,

Art. 10 lid 2 sub e Wob

40

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: woensdag 16 oktober 2019 13:21
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: leefgebied

Hoi Art. 10 lid 2 sub e Wob

Gisteren met het team kwam het gesprek op de driehoek. Is nu leefgebied van paard en rund, Dat hebben we voor de toekomst voor het beheer ook nodig. Daarom het voorstel driehoek ook als blauw mee te nemen. Mee eens?

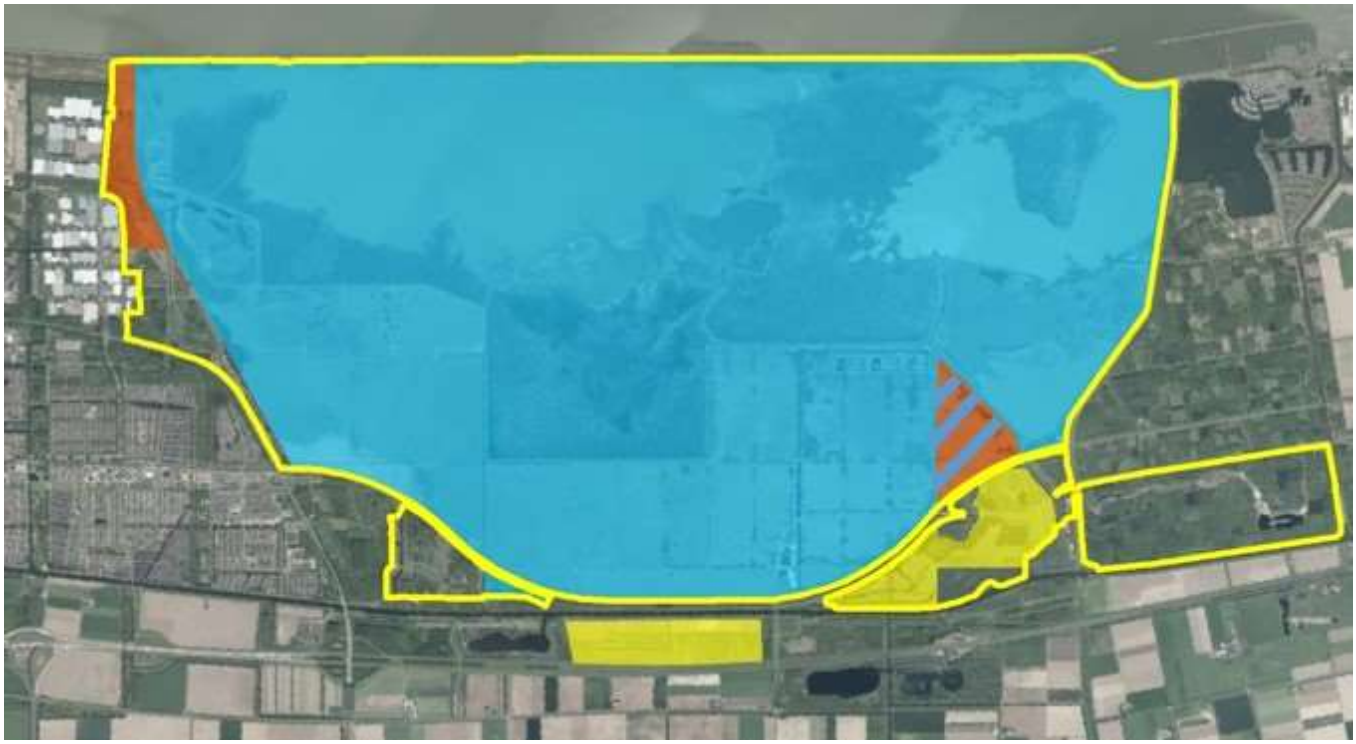

Met vriendelijke groet

Art. 10 lid 2 sub e Wob

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland
Art. 10 lid 2 sub e Wob @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

40

nieuw land
oostvaardersplassen
beleef.oostvaardersplassen
www.oostvaard

41

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: 9 15:55
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: RE: leefgebied

Hoi Art. 10 lid 2 sub e Wob

Nu al kan heckrund de driehoek in. Zodra publiek komt blijken ze hun heil elders te zoeken.

Met vriendelijke groet

Art. 10 lid 2 sub e Wob

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland

Art. 10 lid 2 sub e Wob@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Van Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: woensdag 16 oktober 2019 15:26
Aan: Art. 10 lid 2 sub e
Onderwerp: RE: leefgebied

Driehoek was vanaf 2011 voor edelherten jaarrond (was het eigenlijk al vanaf 1992) en voor rund en paard alleen in de winter open. Er liep wel een kleine groep paarden (30) in de driehoek jaarrond, maar de grote kudde kon er alleen in de winter in.

Voorstel is dus driehoek hele jaar toegankelijk voor rund, paard, edelhert (want dat is de blauwe kleur)? Zo ja, wat mij betreft oke, maar hoe zit het dan met bezoekers irt heckrund? Of gaat de driehoek dicht voor bezoekers?

41

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: woensdag 16 oktober 2019 13:21
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: leefgebied

Hoi Art. 10 lid 2 sub e Wob

Gisteren met het team kwam het gesprek op de driehoek. Is nu leefgebied van paard en rund, Dat hebben we voor de toekomst voor het beheer ook nodig. Daarom het voorstel driehoek ook als blauw mee te nemen. Mee eens?

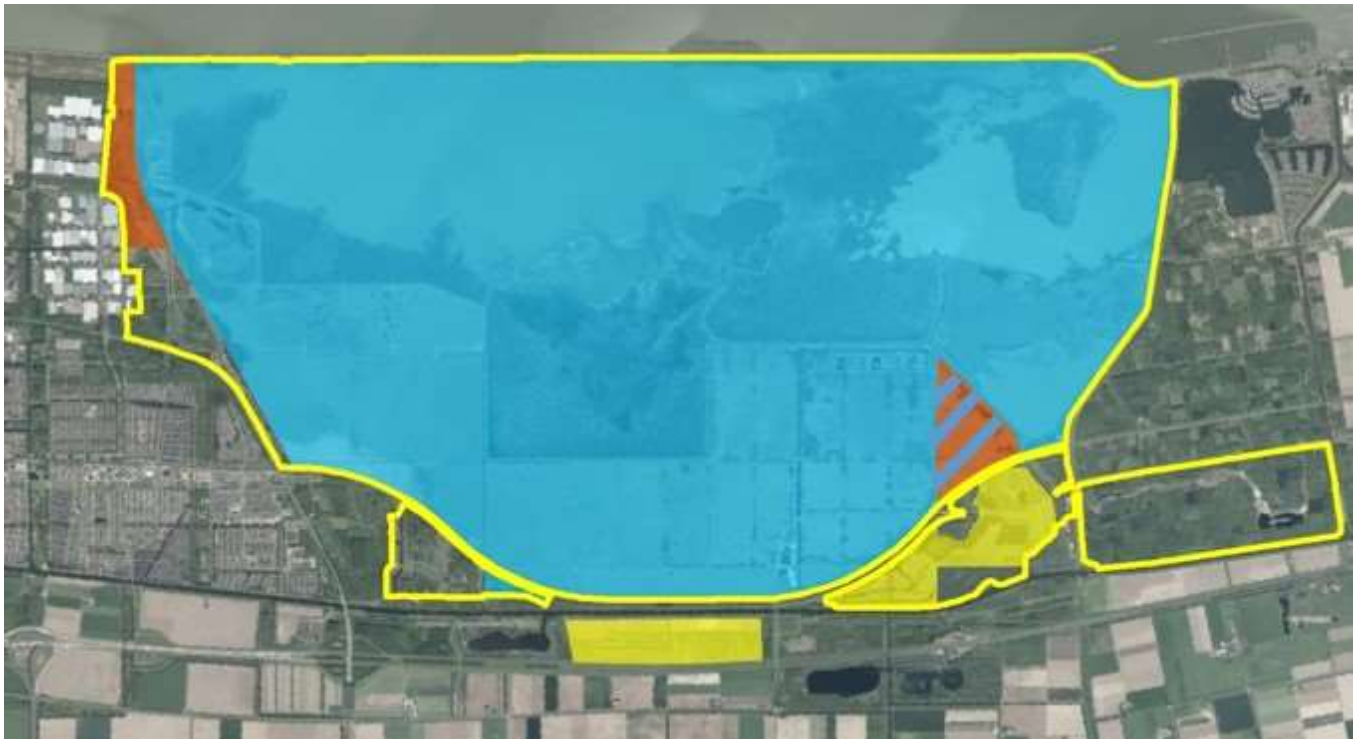

Met vriendelijke groet

Art. 10 lid 2 sub e Wob

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland

Art. 10 lid 2 sub e Wob @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl

@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

41

nieuw land
oostvaardersplassen
beleef.oostvaardersplassen
www.oostvaard

42

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: woensdag 16 oktober 2019 13:16
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: RE: stand van zaken bijeenkomst volgende week donderdag

Hoi Art. 10 lid 2 sub e Wob

Dank je wel. Zag al dat het geen 30mensen zou worden. 12 valt nog mee gezien de vakantie en korte termijn

Met vriendelijke groet

Art. 10 lid 2 sub e Wob

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland
Art. 10 lid 2 sub e Wob @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: woensdag 16 oktober 2019 12:10
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: stand van zaken bijeenkomst volgende week donderdag

Ha Art. 10 lid 2 sub e Wob

Tot nu toe opgaven voor:
Overleg: 12 personen
Lunch: 5 personen
Excursie: 4 personen

De aantallen ga ik doorgeven aan het Buitencentrum voor het facilitaire deel. Wijzigingen zijn natuurlijk altijd nog mogelijk.

42

Met vriendelijke groet,

Art. 10 lid 2 sub e Wob
Managementassistente

Staatsbosbeheer Flevoland
Groenewoudseweg 7 | 3896 LS Zeewolde
T Art. 10 lid 2 sub e Wob
E [redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

43 Identiek aan bijlage 42.

44 Identiek aan bijlage 42.

45

Van: [redacted]
Verzonden: donderdag 17 oktober 2019 09:46
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: RE: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie tbv consultatie docx.docx

top

Met vriendelijke groet

Art. 10 lid 2 sub e Wob

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland

Art. 10 lid 2 sub e Wob @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl

@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: Het zit in onze natuur.
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

-----Oorspronkelijk bericht-----
Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: donderdag 17 oktober 2019 09:45
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie tbv consultatie docx.docx

Geachte heer, mevrouw,

[redacted] heeft u toegezegd vandaag het concept managementplan toe te sturen. Op zijn verzoek doe ik u daarom hierbij het concept managementplan Oostvaardersplassen toekomen.

Wilt u reageren op het managementplan maar kunt u niet op de bijeenkomst aanwezig zijn, wilt u dan voor 25 oktober a.s. uw reactie sturen naar Art. 10 lid 2 sub e Wob @staatsbosbeheer.nl.

Met vriendelijke groet,

Art. 10 lid 2 sub e Wob
Managementassistente

Staatsbosbeheer Flevoland
Groenewoudseweg 7 | 3896 LS Zeewolde
Art. 10 lid 2 sub e Wob @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl Aanwezig op maandag t/m donderdag

46

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob @staatsbosbeheer.nl>
Verzonden: donderdag 17 oktober 2019 23:11
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
CC:
Onderwerp: Re: namen en emailadressen FAC in deze mail plakken.....

Is gedaan

Art. 10 lid 2 sub e Wob
Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland
Art. 10 lid 2 sub e Wob @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer
Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Op 17 okt. 2019 om 16:45 heeft Art. 10 lid 2 sub e Wob het volgende geschreven:

Ha collega's,
Hebben jullie deze mail en de emailadressen van Art. gehad? De leden van de FAC zouden op 11-10 het conceptmanagementplan krijgen. Ik weet niet of dat dus al is gedaan.
Groet, Art.

Van: Art. 10 lid
Verzonden: vrijdag 4 oktober 2019 11:08
Aan: Art. 10 lid 2 sub e
Onderwerp: namen en emailadressen FAC in deze mail plakken.....
En wil je daarna versturen naar Art. 10 lid 2 sub e Wob
Beste Art. 10 lid 2 sub e
Gisteren in de vergadering met de Fauna Advies Commissie gesproken over hun rol in totstandkoming van het managementplan Oostvaardersplassen. We hebben het volgende afgesproken:

- De FAC krijgt uiterlijk op vrijdag 11-10 het concept-plan via de mail van Art. 10 lid 2 sub
- Ze hebben dan twee weken op te bekijken/commentaar te geven. Verzamelen van punten gaat via emailronde tussen leden zelf en wordt via secretariaat FAC (ikzelf) naar jullie toegestuurd, zeker als het gaat om grote wezenlijke punten
- Voorbereiding van de FAC-vergadering op 6/11: staat gepland op 21/10. Dan ook duidelijk of ze grote punten van commentaar hebben
- Op 6 november vindt (door Art. 10) een presentatie van het concept (nieuwere versie) plaats in vergadering FAC en gesprek plaats over inhoud. FAC weet dat het dan te laat is voor grootscheepse wijzigingen.
- Op basis van het gesprek op de 6e komt de FAC met een kort advies en aanbevelingen over inhoud en vervolgproces

Leden van de FAC zijn Art. graag invoegen met emailadressen]

46

....

NB Art. 10 lid 2 van het Kroondomein zit in de FAC maar vanwege de positie van het Kroondomein communiceren wij zijn bijdrage niet extern; verzoek om dat ook niet te doen.

Met vriendelijke groet,

Art. 10 lid 2 sub e Wob

Staatsbosbeheer

Art. 10 lid 2 sub e

Art. 10 lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl

Twitter Art. 10 lid 2 sub e Wob | youtube staatsbosbeheer1

47

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: donderdag 17 oktober 2019 09:48
Aan: Art. 10 lid 2 sub e
Onderwerp: RE: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 tbv FAC docx.docx

Hoi Art. 10 lid 2 sub e Wob

Lees dan graag de versie die Art. 10 lid 2 sub vandaag stuurde. Daar zitten nog aanpassingen in nav gesprek met GS.

Met vriendelijke groet

Art. 10 lid 2 sub e Wob

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland
Art. 10 lid 2 sub e Wob @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob freenature.eu]
Verzonden: woensdag 16 oktober 2019 20:58
Aan: Art. 10 lid 2 sub e
Onderwerp: Re: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 tbv FAC docx.docx

Ha Art. 10 lid 2 sub e Wob

Ik kan deze week de tijd niet meer vinden om het door te werken, maar heb het voor dinsdag in de agenda staan.

Groet,
Art. 10 lid 2 sub e Wob

Op zo 13 okt. 2019 om 21:41 schreef Art. 10 lid 2 sub e Wob @staatsbosbeheer.nl>:

> Hoi Art. 10 lid 2 sub e
>
> Wil jij alvast meelezen met het managementplan?
>
> Deze versie gebruiken we voor de consultatieronde. Een ronde met expert op het gebied van grote grazers waar we vooral reflectie willen op onze aanpak en de discussie wat betekent dit nu voor begrazingsbeheer in Nederland.
>
> De protocollen waar de practische uitvoering in vertaald zijn ga ik de komende weken opstellen. De protocollen van afgelopen jaar zijn daarvoor de basis.
>
> Met vriendelijke groet
>
> Art. 10 lid 2 sub e Wob
>
> Staatsbosbeheer
> Provinciaal adviseur Art. 10 lid 2 sub e Wob
>
> Art. 10 lid 2 sub e Wob @staatsbosbeheer.n Art. 10 lid 2 sub e Wob @staatsbosbeheer.nl> |
> www.staatsbosbeheer.nl<http://www.staatsbosbeheer.nl/>
> Art. 10 lid 2 sub e Wob
> [cid:image001.png@01D33EAC.1EF3AF60] @staatsbosbeheer<https://twitter.com/staatsbosbeheer> |
> [cid:image002.png@01D33EAC.1EF3AF60]
> facebook.com/staatsbosbeheer<http://www.facebook.com/staatsbosbeheer> |
> [cid:image003.png@01D33EAC.1EF3AF60]
> staatsbosbeheer1<http://www.youtube.com/user/Staatsbosbeheer1> |
> [cid:image004.png@01D33EAC.1EF3AF60] staatsbosbeheer<https://www.instagram.com/staatsbosbeheer/>
>
> Magische momenten: Het zit in onze natuur.
> Kijk op http://bit.ly/VjXti3
> [banner-baardman]
>
> Disclaimer Nederlands<https://www.staatsbosbeheer.nl/colofon#anchor_1466497623428>
> English<https://www.staatsbosbeheer.nl/english/colophon#anchor_1467800372838>

48

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: donderdag 17 oktober 2019 15:45
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: bijeenkomst 2 november a.s.

Ha [redacted],

Kun jij Wout informeren over de bijeenkomst van 2 november a.s.?

Met vriendelijke groet,

Art. 10 lid 2 sub e Wob
Managementassistente

Staatsbosbeheer Flevoland
Groenewoudseweg 7 | 3896 LS Zeewolde
Art. 10 lid 2 sub e Wob
Art. 10 lid 2 sub e Wob | www.staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

49

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: donderdag 17 oktober 2019 09:45
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie tbv consultatie docx.docx
Bijlagen: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie tbv consultatie docx.docx

Opvolgingsmarkering: Opvolgen
Markeringsstatus: Gemarkeerd

Geachte heer, mevrouw,

Art. 10 lid 2 sub e Wob heeft u toegezegd vandaag het concept managementplan toe te sturen. Op zijn verzoek doe ik u daarom hierbij het concept managementplan Oostvaardersplassen toekomen.

Wilt u reageren op het managementplan maar kunt u niet op de bijeenkomst aanwezig zijn, wilt u dan voor 25 oktober a.s. uw reactie sturen naar Art. 10 lid 2 sub e Wob

Met vriendelijke groet,

Art. 10 lid 2 sub e Wob
Managementassistente

Staatsbosbeheer Flevoland
Groenewoudseweg 7 | 3896 LS Zeewolde
Art. 10 lid 2 sub e Wob @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl Aanwezig op maandag t/m donderdag

49 Bijlage identiek aan document 17

50

Van: Art. 10 lid 2
Verzonden: donderdag 17 oktober 2019 11:50
Aan:
Onderwerp: FW: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 tbv FAC docx.docx

Hoi

De reactie van Art. 10 lid 2 sub e Wob op managementplan laat nog even op zich te wachten.

Ik ga gewoon door met wat er vanuit inhoud voor reacties komen.

Met vriendelijke groet

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseu Art. 10 lid 2 sub e Wob

@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl

@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: donderdag 17 oktober 2019 11:46
Aan: Art. 10 lid 2
Onderwerp: RE: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 tbv FAC docx.docx

Beste ,

Ik heb inmiddels mijn opmerkingen over het managementplan aan Art. 10 lid 2 sub e Wob gestuurd, zij vult daar nog op aan, zodat je één reactie vanuit de juridische hoek van ons beiden hebt.

50

Omdat je – als het ik het goed heb onthouden – vandaag het plan wilt versturen in het kader van de consultatieronde, laat ik je vast even weten dat onze reactie meer bevat dan punten en komma's.

Groeten,
Art. 10 lid 2 sub e Wob

Van: [redacted]
Verzonden: zondag 13 oktober 2019 09:37
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob [redacted]@staatsbosbeheer.nl>; Art. 10 lid 2 sub e Wob [redacted]@staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 tbv FAC docx.docx

Beste Art. 10 lid 2 sub e Wob

Hierbij de versie van het managementplan zoals we die nu in de consultatieronde gebruiken. Mijn vraag aan jullie is om er vanuit de juridische kant op te reageren. 30 oktober wordt het plan definitief gemaakt. 5 november gaat het voor instemming naar GS.

De protocollen worden de komende maand opgesteld. Dit op basis van de protocollen van afgelopen jaar.

Kijk uit naar jullie reactie.

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

50

Van: [redacted]
Verzonden: donderdag 17 oktober 2019 14:47
Aan: [redacted]
Onderwerp: FW: strategisch overleg 21 oktober
Bijlagen: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie tbv consultatie docx.docx

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Van: Art. 10 lid 2
Verzonden: donderdag 17 oktober 2019 13:51
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
[redacted]
Onderwerp: strategisch overleg 21 oktober

Beste allemaal

Samen met [redacted] en Wout besloten om het strategisch overleg voor maandag niet door te laten gaan. Op de agenda staat vooral stand van zaken rond de diverse onderwerpen. [redacted] en ik gebruiken het uur om die op papier te zetten en rond te sturen.

50

Bijgesloten treffen jullie de versie van het managementplan aan zoals die voor de consultatie gebruikt wordt; een bespreekstuk. De vraag is om dit te lezen en reacties voor 24 oktober naar mij te sturen.

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

51

Van: [redacted]
Verzonden: donderdag 17 oktober 2019 13:43
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: managementplan naar PS

Hoi Art. 10 lid 2 sub e Wob

Michiel Rijsberman denkt nog na hoe het managementplan naar PS gaat. Hij neemt daar in mee of en hoe wij daar een rol in hebben.

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

52

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: donderdag 17 oktober 2019 14:47
Aan: [redacted]; [redacted]
Onderwerp: RE: 2019-10-21 agenda strategisch overleg.DOCX

Voor zover ik weet zijn Art. 10 lid 2 sub e Wob aanwezig.
Annuleren? Dan graag bericht…

Groet,
Art. 10 lid 2 sub e Wob

Van: [redacted]
Verzonden: donderdag 17 oktober 2019 10:15
Aan: [redacted]
CC: Art. 10 lid 2 [redacted]
Onderwerp: RE: 2019-10-21 agenda strategisch overleg.DOCX

Goede vraag. Ik dacht dat Art. 10 lid [redacted]r wel was. Als hij er ook niet is, stel ik voor af te zeggen.
Wat we dan kunnen doen, is vragen of de mensen de tijd willen besteden aan het lezen van het managementplan. En dan per mail een update sturen van onze kant. Is dat wat? Kunnen wij bij de start van de helitellingen zijn, wat ook wel fijn is.
Zet Art. 10 lid [redacted]meteen even in de cc.
Voor afstemming communicatie wordt of is een moment gepland. Dat liep vorige week niet zo lekker…

Vriendelijke groet,
[redacted]

Gebiedsmanager Oostvaardersplassen

Staatsbosbeheer
Flevoland | Kitsweg 1 | 8218 AA Lelystad
Art. 10 lid 2 [redacted] | [redacted]@staatsbosbeheer.nl
www.staatsbosbeheer.nl | www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen

---

Van: [redacted]
Verzonden: donderdag 17 oktober 2019 10:04
Aan: [redacted] <[redacted]@staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: 2019-10-21 agenda strategisch overleg.DOCX

Hoi [redacted]

Hierbij agenda strategisch overleg. Zover ik weet zij Art. 10 lid 2 sub e Wob er niet bij. Art. 10 lid 2 sub e Wob ebben vervanging geregeld.

Willen we het wel door laten gaan?

52

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Art. 10 lid 2 sub e

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

53

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: donderdag 17 oktober 2019 15:48
Aan: [redacted]
Onderwerp: RE: bijeenkomst 2 november a.s.

Nee hoor, hij vroeg het mij vanmorgen….

Van: [redacted]
Verzonden: donderdag 17 oktober 2019 15:46
Aan: Art. 10 lid 2 sub e
Onderwerp: RE: bijeenkomst 2 november a.s.

Heb tussen de middag gebeld en dat besproken. Heeft hijdaarna nog een vraag gesteld.

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Art. 10 lid 2 sub e Wob
[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Van Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: donderdag 17 oktober 2019 15:45
Aan: [redacted] <[redacted]@staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: bijeenkomst 2 november a.s.

Ha [redacted],

Kun jij Art. 10 lid 2 sub e nformeren over de bijeenkomst van 2 november a.s.?

53

Met vriendelijke groet,

Art. 10 lid 2 sub e Wob
Managementassistente

Staatsbosbeheer Flevoland
Groenewoudseweg 7 | 3896 LS Zeewolde
Art. 10 lid 2 sub e Wob
Art. 10 lid 2 sub @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

54

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: donderdag 17 oktober 2019 11:46
Aan: [redacted]
Onderwerp: RE: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 tbv FAC docx.docx

Beste [redacted],

Ik heb inmiddels mijn opmerkingen over het managementplan aa[redacted] Art. 10 lid 2 sub e Wob gestuurd, zij vult daar nog op aan, zodat je één reactie vanuit de juridische hoek van ons beiden hebt.

Omdat je – als het ik het goed heb onthouden – vandaag het plan wilt versturen in het kader van de consultatieronde, laat ik je vast even weten dat onze reactie meer bevat dan punten en komma's.

Groeten,

Art. 10 lid 2 sub e Wob

Van: [redacted]
Verzonden: zondag 13 oktober 2019 09:37
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob [redacted]
Onderwerp: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 tbv FAC docx.docx

Beste Art. 10 lid 2 sub e

Hierbij de versie van het managementplan zoals we die nu in de consultatieronde gebruiken. Mijn vraag aan jullie is om er vanuit de juridische kant op te reageren. 30 oktober wordt het plan definitief gemaakt. 5 november gaat het voor instemming naar GS.

De protocollen worden de komende maand opgesteld. Dit op basis van de protocollen van afgelopen jaar.

Kijk uit naar jullie reactie.

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Art. 10 lid 2 sub e

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

54

nieuw land
oostvaardersplassen
beleef.oostvaardersplassen
www.oostvaard

55

Van: [redacted]
Verzonden: donderdag 17 oktober 2019 09:29
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
CC: [redacted]
Onderwerp: Via e-mail verzenden: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie tbv consultatie docx.docx
Bijlagen: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie tbv consultatie docx.docx

Hoi Art. 10 lid 2 sub e Wob

Aan de deelnemers van de consultatieronde is toegezegd dat ze vandaag het concept managementplan ontvangen. Wil jij bijgesloten document rond sturen aan iedereen die uitgenodigd is? Wil je in die mail aangeven dat voor degene die wel willen reageren maar niet op de bijeenkomst aanwezig zijn, zij een reactie via de mail naar mij kunnen sturen voor 25 oktober.

Alvast bedankt

Uw bericht kan nu met de volgende bijlagen of koppelingen worden verzonden:

concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie tbv consultatie docx.docx

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Art. 10 lid 2 sub e Wob

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
Art. 10 lid 2 sub e Wob
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: Het zit in onze natuur.
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

54

Van: [redacted]
Verzonden: vrijdag 18 oktober 2019 12:55
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: RE: namen en emailadressen FAC in deze mail plakken……

Beste Art. 10 lid 2 sub e Wob

Ik heb de afspraken zoals die in het mailtje zijn opgenomen herhaald. Ik neem aan dat dit voldoende is.

Inmiddels zijn er al wel weer heel wat aanpassingen op het document gekomen. Oa na gesprek met GS en input van de expertgroep van de provincie. De essentie staat nog steeds, maar details zijn anders verwoord. Het lijkt me niet noodzakelijk de updates door te sturen.

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: vrijdag 18 oktober 2019 11:51
Aan: [redacted]
CC: [redacted]
Onderwerp: RE: namen en emailadressen FAC in deze mail plakken……

Fijn [redacted]. Heb je in de mail aangegeven hoe je reactie wil? Moet ik daar nog wat in betekenen?

54

Van: [redacted]
Verzonden: donderdag 17 oktober 2019 23:11
Aan: Art. 10 lid 2 sub e [redacted]@staatsbosbeheer.nl>
CC: [redacted] <[redacted]@staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: Re: namen en emailadressen FAC in deze mail plakken……

Is gedaan

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Op 17 okt. 2019 om 16:45 heef Art. 10 lid 2 sub e Wob @staatsbosbeheer.nl> het volgende geschreven:

Ha collega's,

Hebben jullie deze mail en de emailadressen van Art. 10 lid 2 sub e gehad? De leden van de FAC zouden op 11-10 het conceptmanagementplan krijgen. Ik weet niet of dat dus al is gedaan.

Groet Art. 10 lid 2 sub e Wob

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: vrijdag 4 oktober 2019 11:08
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob [redacted]@staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: namen en emailadressen FAC in deze mail plakken……

En wil je daarna versturen naar [redacted] en [redacted]?

Beste [redacted] en [redacted],

Gisteren in de vergadering met de Fauna Advies Commissie gesproken over hun rol in totstandkoming van het managementplan Oostvaardersplassen. We hebben het volgende afgesproken:

- De FAC krijgt uiterlijk op vrijdag 11-10 het concept-plan via de mail van [redacted] of [redacted]

54

- Ze hebben dan twee weken op te bekijken/commentaar te geven. Verzamelen van punten gaat via emailronde tussen leden zelf en wordt via secretariaat FAC (ikzelf) naar jullie toegestuurd, zeker als het gaat om grote wezenlijke punten
- Voorbereiding van de FAC-vergadering op 6/11: staat gepland op 21/10. Dan ook duidelijk of ze grote punten van commentaar hebben
- Op 6 november vindt (door [redacted]) een presentatie van het concept (nieuwere versie) plaats in vergadering FAC en gesprek plaats over inhoud. FAC weet dat het dan te laat is voor grootscheepse wijzigingen.
- Op basis van het gesprek op de 6e komt de FAC met een kort advies en aanbevelingen over inhoud en vervolgproces

Leden van de FAC zijn [Art. 10 lid 2 sub e graag invoegen met emailadressen]
....

NB: [Art. 10 lid 2 sub e Wob] van het Kroondomein zit in de FAC maar vanwege de positie van het Kroondomein communiceren wij zijn bijdrage niet extern; verzoek om dat ook niet te doen.

Met vriendelijke groet,

[Art. 10 lid 2 sub e Wob]
Afdelingshoofd [Art. 10 lid 2 sub e Wob]

Staatsbosbeheer
[Art. 10 lid 2 sub e]
[Art. 10 lid 2 sub] @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
Twitte [Art. 10 lid 2 sub e Wob] youtube staatsbosbeheer1

55

Van: [redacted]
Verzonden: vrijdag 18 oktober 2019 15:59
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie tbv consultatie docx.docx
Bijlagen: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie tbv consultatie docx.docx

Ho Art. 10 lid 2 sub e Wob

Dit is de laatste versie

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

55 Bijlage identiek aan document 17

56

Van: [redacted]@wur.nl>
Verzonden: vrijdag 18 oktober 2019 13:38
Aan: [redacted]
CC: [redacted]
Onderwerp: RE: managementplan Oostvaardersplassen

Beste [redacted],

Ik ben zelf verhinderd op die dag, maar mijn collega [redacted] die de Oostvaardersplassen nog veel beter kent dan ik en ook betrokken was bij ons monitoringrapport kan wel en komt graag. Ik zal het vergaderverzoek en het managementplan aan hem doorsturen.

Hartelijke groeten,

[redacted]

team Biodiversiteit en Beleid

Environmental Sciences Group
Wageningen University & Research
Postbus 47, 6700 AA, Wageningen
Wageningen Campus, Gebouw [redacted]
Droevendaalsesteeg 3, 6708 PB, Wageningen
Tel: [redacted]
e-mail: [redacted]@wur.nl

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

www.wur.nl/university
www.wur.nl/environmental-research

From: [redacted]
Sent: vrijdag 11 oktober 2019 11:37
To: [redacted]
Subject: managementplan Oostvaardersplassen

Beste [redacted]

56

Via de provincie ontving ik je bericht dat je geïnteresseerd bent in de voortgang van de monitoring. Eind van de maand organiseren we een consultatiebijeenkomst over het managementplan. Wat mij betreft een mooi moment om jou vraag te beantwoorden en een kans voor ons om ook van jou kant een reactie op het managementplan te ontvangen. Ik stuur zo meteen de uitnodiging aan je door en hoop je dan te ontmoeten

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseu Art. 10 lid 2 sub e Wob

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Disclaimer Nederlands English

57

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: vrijdag 18 oktober 2019 13:15
Aan: [redacted]
Onderwerp: RE: namen en emailadressen FAC in deze mail plakken.....

Prima en dank [redacted].

Goed weekend.!

Van: [redacted]
Verzonden: vrijdag 18 oktober 2019 12:55
Aan: [redacted]
Onderwerp: RE: namen en emailadressen FAC in deze mail plakken.....

Best Art. 10 lid 2 sub e Wob

Ik heb de afspraken zoals die in het mailtje zijn opgenomen herhaald. Ik neem aan dat dit voldoende is.

Inmiddels zijn er al wel weer heel wat aanpassingen op het document gekomen. Oa na gesprek met GS en input van de expertgroep van de provincie. De essentie staat nog steeds, maar details zijn anders verwoord. Het lijkt me niet noodzakelijk de updates door te sturen.

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Art. 10 lid 2 sub e Wob

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

57

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: vrijdag 18 oktober 2019 11:51
Aan: [redacted] <[redacted]@staatsbosbeheer.nl>
CC: [redacted] <[redacted]@staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: namen en emailadressen FAC in deze mail plakken……

Fijn [redacted]. Heb je in de mail aangegeven hoe je reactie wil? Moet ik daar nog wat in betekenen?

Van: [redacted]
Verzonden: donderdag 17 oktober 2019 23:11
Aan: Art. 10 lid 2 sub e [redacted]@staatsbosbeheer.nl>
CC: [redacted] <[redacted]@staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: Re: namen en emailadressen FAC in deze mail plakken……

Is gedaan

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Art. 10 lid 2 sub e Wob

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Op 17 okt. 2019 om 16:45 heef Art. 10 lid 2 sub e Wob @staatsbosbeheer.nl> het volgende geschreven:

Ha collega's,

Hebben jullie deze mail en de emailadressen van Art. 10 lid 2 sub e Wob gehad? De leden van de FAC zouden op 11-10 het conceptmanagementplan krijgen. Ik weet niet of dat dus al is gedaan.

Groet Art. 10 lid 2 sub e Wob

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: vrijdag 4 oktober 2019 11:08
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob [redacted]@staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: namen en emailadressen FAC in deze mail plakken……

En wil je daarna versturen naar [redacted] en [redacted]?

57

Beste [redacted] en [redacted],

Gisteren in de vergadering met de Fauna Advies Commissie gesproken over hun rol in totstandkoming van het managementplan Oostvaardersplassen. We hebben het volgende afgesproken:

- De FAC krijgt uiterlijk op vrijdag 11-10 het concept-plan via de mail van [redacted] of [redacted]
- Ze hebben dan twee weken op te bekijken/commentaar te geven. Verzamelen van punten gaat via emailronde tussen leden zelf en wordt via secretariaat FAC (ikzelf) naar jullie toegestuurd, zeker als het gaat om grote wezenlijke punten
- Voorbereiding van de FAC-vergadering op 6/11: staat gepland op 21/10. Dan ook duidelijk of ze grote punten van commentaar hebben
- Op 6 november vindt (door [redacted]) een presentatie van het concept (nieuwere versie) plaats in vergadering FAC en gesprek plaats over inhoud. FAC weet dat het dan te laat is voor grootscheepse wijzigingen.
- Op basis van het gesprek op de 6e komt de FAC met een kort advies en aanbevelingen over inhoud en vervolgproces

Leden van de FAC zijn [Art. 10 lid 2 sub e graag invoegen met emailadressen]

…. Art. 10 lid 2 sub e Wob

NB: [redacted]an het Kroondomein zit in de FAC maar vanwege de positie van het Kroondomein communiceren wij zijn bijdrage niet extern; verzoek om dat ook niet te doen.

Met vriendelijke groet,

Art. 10 lid 2 sub e Wob

Afdelingshoofd Beheer en Planning

Staatsbosbeheer

Art. 10 lid 2 sub e Wob

Art. 10 lid 2 @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl

Twitter Art. 10 lid 2 sub e Wob | youtube staatsbosbeheer1

58

Van: [redacted]
Verzonden: vrijdag 18 oktober 2019 16:00
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
CC:
Onderwerp: RE: reactie Art. 10 lid 2 sub op conceptmanagementplan

Hoi Art. 10 lid 2 sub e

Dank jullie wel voor de terugkoppeling en de aanscherpingen. Mooi dat er weer stukjes tekst geschrapt zijn. Compact is altijd beter dan vele vragen.

Art. 10 lid 2 sub e Wob jij plaats verschillende opmerkingen die we juist in het bestuurlijk overleg met GS ook besproken hebben. Geeft aan dat het uiterst terechte vraagtekens zijn.
We werken met een voorjaarsstand van 1100 dieren en najaarsstand van 1500 (in alle verwarring die van Geel hier over zaait, is dit wat je er uit leest. (klopt ook met ca 30% aanwas)

ZO hebben we besproken dat van geel aangeeft dat de bossen niet meer als beschuttingsgebied worden benut, maar dat er vanuit recreatieve meerwaarde ze vooral voor edelhert wel toegankelijk willen laten (dit is ook een motie van de gemeenteraad Almere). We kiezen er bewust voor dat de bossen dus voor edelhert toegankelijk zijn en jaar rond open. Afsluiten was voor winterrust (zou niet meer noodzakelijk moeten zijn met minder dieren, meer eten en meer beschutting) en afschot. Voor dit laatste kan indien dit in het bos gebeurd er een tijdelijke afsluiting plaats vinden.

ZO ook anti conceptie. GS is met ons eens dat het geen opdracht uit het beleidskade ris maar een onderzoeksvraag voor de provincie. Als uit dat onderzoek volgt dat we wel aan anticonceptie gaan doen dan passen we het managementplan aan (adaptief dus). Maar we hoeven niet op te schrijven dat wij het niet willen nog dat we de uitkomst van het onderzoek afwachten.

Over preventief vaccineren wil ik nog even met andere sparren. We l een goede tip, maar opschrijven dat we het niet doen maakt misschien meer los dan gewoon niets zeggen,

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Art. 10 lid 2 sub e Wob

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

58

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: vrijdag 18 oktober 2019 10:42
Aan: [redacted]
CC: [redacted]
Onderwerp: reacti Art. 10 lid 2 sub e Wob op conceptmanagementplan

Dag [redacted]

Zie hier de opmerkingen van Art. 10 lid 2 sub en mij in een document, succes met verwerken. Als zaken niet helder zijn, neem gerust contact op,

Hartelijke groet
Art. 10 lid 2 sub e Wob

58 Verstrekking van bijlage blijft achterwege op grond van art. 11 Wob

59

Van: [redacted]
Verzonden: vrijdag 18 oktober 2019 13:54
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
CC:
Onderwerp: RE: managementplan Oostvaardersplassen

Beste Art. 10 lid 2 sub e Wob

Dank voor het berecht. Art. 10 lid 2 sub is van harte welkom

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseu Art. 10 lid 2 sub e Wob

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Van Art. 10 lid 2 sub e Wob @wur.nl]
Verzonden: vrijdag 18 oktober 2019 13:38
Aan: [redacted]
CC: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: RE: managementplan Oostvaardersplassen

Beste [redacted],

Ik ben zelf verhinderd op die dag, maar mijn collega Art. 10 lid 2 sub die de Oostvaardersplassen nog veel beter kent dan ik en ook betrokken was bij ons monitoringrapport kan wel en komt graag. Ik zal het vergaderverzoek en het managementplan aan hem doorsturen.

59

Hartelijke groeten,

Art. 10 lid 2 sub e Wob

Art. 10 lid 2 sub e Wob
team Biodiversiteit en Beleid

Environmental Sciences Group
Wageningen University & Research
Postbus 47, 6700 AA, Wageningen
Wageningen Campus, Gebouw 101 (Gaia), Kamer [redacted]
Droevendaalsesteeg 3, 6708 PB, Wageningen
Tel: Art. 10 lid 2 [redacted]
e-mail: Art. 10 lid 2 sub@wur.nl

www.wur.nl/university
www.wur.nl/environmental-research

From: [redacted] <[redacted]@staatsbosbeheer.nl>
Sent: vrijdag 11 oktober 2019 11:37
To: Art. 10 lid 2 sub e Wob [redacted]@wur.nl>
Subject: managementplan Oostvaardersplassen

Beste [redacted]

Via de provincie ontving ik je bericht dat je geïnteresseerd bent in de voortgang van de monitoring. Eind van de maand organiseren we een consultatiebijeenkomst over het managementplan. Wat mij betreft een mooi moment om jou vraag te beantwoorden en een kans voor ons om ook van jou kant een reactie op het managementplan te ontvangen. Ik stuur zo meteen de uitnodiging aan je door en hoop je dan te ontmoeten

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur [redacted]

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Disclaimer Nederlands English

60

Van: [redacted]
Verzonden: maandag 21 oktober 2019 13:46
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: terugkoppeling 2019-10-21.docx
Bijlagen: terugkoppeling 2019-10-21.docx; concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie docx.docx

Beste allemaal

Bijgesloten de toegezegde stand van zaken rond de Oostvaardersplassen en de laatste versie van het managementplan.

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Art. 10 lid 2 sub e

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

60

Stand van zaken uitvoering beleidskader beheer Oostvaardersplassen d.d. 21-10-2019

Concept voor intern beraad

Aan: Strategisch Overleg Oostvaardersplassen

Zoals afgesproken

1. Mededelingen
   a. Inspectie NVWA
      Vrijdag 11 oktober is de NVWA langs geweest. De NVWA wordt door actievoerders benaderd met foto's waarbij aangegeven wordt dat SBB niet reageert op mailtjes en berichten. De NVWA ziet het niet als hun taak om te reageren en willen afstemmen hoe dat in de toekomst anders kan. De hebben ook de vangweide bezocht. De NVWA adviseert om in de vangweide beschutting (wind luwte) aan te brengen voor de koniks die daar de winter over blijven.
      We maken een afspraak met hen om ons voorstel voor beschutting in de vangweide te bespreken en af te stemmen hoe we met vragen omgaan.
2. Managementplan
   a. Het managementplan is als bespreekdocument gereed. Inmiddels zijn intern zowel van de ecologen, het beheerteam en de juristen reacties gegeven.
   b. Consultatieronde:
      - Het plan is op dinsdag 15 oktober in GS besproken. Zij constateren dat het managementplan een goede uitwerking is van wat in het Beleidskader is vastgelegd. Komende donderdag is de consultatieronden. Hiervoor zijn collega's en expert op het gebied van grote grazers in natuurgebieden uitgenodigd. Naast dat we hen vragen om een inhoudelijke reactie gaan we ook het gesprek aan wat dit managementplan voor begrazingsbeheer in Nederland zou kunnen betekenen.
      - 6 november komt de FAC bijeen. Dat is nadat het managementplan is aangeboden aan de provincie. Onze insteek is dat zij hun reactie geven voorzien van aanbevelingen voor de toekomst.
   c. Na de consultatieronde wordt het managementplan eenmalig aangepast. Op 5 november wordt het plan Bij GS aangeboden voor instemming. Nadat GS heeft ingestemd wordt het document vastgesteld door Wout Neutel.
   d. Tot 1 januari wordt er gewerkt aan het actualiseren en opstellen van de protocollen.

3. Projecten
   a. Helikoptertelling
      Vanochtend is de eerste telling van de drie (vanmiddag en dinsdag ochtend zijn de andere twee gepland) met de helikopter uitgevoerd. De telling vindt plaats conform het protocol dat dit najaar is opgesteld. Nadat de telgegevens zijn beoordeeld en verwerkt (door Art. 10 lid 2) worden ze door de beheereenheid gedeeld met Gedeputeerde Rijsberman en worden afspraken met de provincie gemaakt over het naar buiten brengen van de cijfers (eerst melding PS dan publiceren)
   b. Herten:
      - vervolg afschot,
        - De bronst is nog gaande. Zodra die afgerond is wordt er een melding naar de gedeputeerde gestuurd. Die geeft dan akkoord om het afschot te hervatten waarbij de opgave van 490 op 1-1-2020 nog steeds als doel staat.
      - afronding opdracht
        - Het idee is dat rond de kerst er een brief naar de provincie gaat waarin we de stand van zaken rond de opdracht aangeven en de provincie verzoeken ons van de verdere uitvoering van de opdracht te ontslaan. (inclusief financiële afhandeling)
   c. Koniks
      - Spanje (stand van zaken). Brief is verstuurd.
      - Terugblik Wit Rusland Nuttig, leerzaam en leuk bezoek met intentie om verder samen te werken.
      - Terugblik verplaatsen koniks donderdag jl. Dit is zonder problemen verlopen.
      - Resterende koniks in vangweide. De komende winter staan er 30 paarden in de vangweide. Deze worden bijgevoerd. Ze kunnen nu nog niet naar de Trekweg omdat de vegetatie daar nog niet voldoende opgekomen is. Naar verwachting kunnen de koniks er in het voorjaar wel naar toe.
4. Omgevingsmanagement / Communicatie
   a. Vervolg op communicatiestrategie SvZ.
      - De samenvatting van de communicatiestrategie is rondgestuurd.
      - Er is veel werk op dit vlak zoals:
        - Communicatiestrategie vertalen naar uitvoeringsplan
        - Dit plan vervolgens uitvoeren/ uitrollen
        - Organiseren bijeenkomsten, spreekuren
      - Het voorstel is om hier externe ondersteuning bij te vragen die ism de beschikbare mensen tempo kan gaan maken op dit vlak.
5. Terugblik BO 16-10. Geen bijzonderheden.

60 Bijlage identiek aan document 17

62

Van: Art. 10 lid 2 sub e
Verzonden: maandag 21 oktober 2019 16:49
Aan: [redacted]
CC: Art. 10 lid 2 sub e
Onderwerp: RE: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie tbv consultatie docx.docx
Bijlagen: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.01 bespreekversie tbv consultatie docx.docx

Hoi [redacted],

Ik heb alle opmerkingen e.d. in jouw laatste versie gezet, ik heb hem maar 1.01 genoemd om verwarring met zijn voorganger te voorkomen. Ik heb het communicatiehoofdstukje al wel klaar in concept, maar wil er nog even met een communicatiecollega over sparren. Het komt daarna ook naar je toe.

Groeten,

Art. 10 lid 2 sub e Wob

Van: [redacted]
Verzonden: vrijdag 18 oktober 2019 15:59
Aan: Art. 10 lid 2 sub e
Onderwerp: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie tbv consultatie docx.docx

Hoi Art. 10 lid 2 sub e Wob

Dit is de laatste versie

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur [redacted]

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

62

nieuw land
oostvaardersplassen
beleef.oostvaardersplassen
www.oostvaard

staatsbosbeheer

Concept Managementplan Oostvaardersplassen
2020-2027
Versie 1.0

Datum
Status Concept

Op deze versie vindt nog besluitvorming plaats.
De betreft een bespreekversie.

Colofon

Project	Managementplan Oostvaardersplassen 2020-2027
Versienummer	1.0 **De betreft een bespreekversie.**
Status	Concept
360 documentnummer:	<Naam>
Gebied	Oostvaardersplassen
Planeenheid	Oostvaardersplassen
Beheergebied	Oostvaardersplassen
Provinciale eenheid	Flevoland
Opdrachtgever	< Naam >
Projectleider	< Naam >
Contactpersoon:	< Naam > < Functie > T 06 ..... E <naam>@staatsbosbeheer.nl
Adres:	Staatsbosbeheer Kitsweg 1 8218 AA Lelystad

Inhoudsopgave

1. Inleiding 5
1.1 Aanleiding 5
1.2 Doel 5
1.3 Proces management cyclus 5
1.4 Afbakening 6
1.5 Wet-/regelgeving, kaders 7
1.5.1 Natura 2000 ..... Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.~~7~~
1.5.2 Kaderrichtlijn Water 7
1.5.3 Wet natuurbescherming 7
1.5.4 Wet dieren 8
1.5.5 Natuurnetwerk Nederland 8
1.6 Ondernemingsplan 2020-2025 Staatsbosbeheer 8
2. Gebiedsbeschrijving 9
2.1 Historie 9
2.1.1 Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen 9
2.1.2 Hollandse Hout 9
2.1.3 Oostvaardersveld 9
2.1.4 Kotterbos 10
2.1.5 Oostvaardersbos 10
2.1.6 Nationaal Park Nieuw Land 10
2.2 Voorgaand beheer in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen 11
3. Visie ..... 12~~13~~
3.1 Inleiding ..... 12~~13~~
3.2 De visie op hoofdlijnen ..... 12~~13~~
3.3 De visie in relatie tot beheeropgave ..... 13~~14~~
3.3.1 De visie op het waterbeheer ..... 13~~14~~
3.3.2 De visie op landschapsvorming, sedimentatie en erosie ..... 13~~14~~
3.3.3 De visie op begrazingsbeheer ..... 13~~14~~
4. Waterbeheer ..... 15~~16~~
5. Beheer van vegetaties en habitats ..... 15~~16~~
6. Beheer Grote herbivoren ..... 16~~17~~
6.1 Inleiding ..... 16~~17~~
6.2 Leefgebied van de grote herbivoren ..... 16~~17~~
6.3 Populatieopbouw en –beheer ..... 18~~19~~
6.3.1 Populatie opbouw ..... 18~~19~~
6.3.2 Populatiebeheer ..... 20~~21~~
6.3.3 Benutting van (ge)dode grote herbivoren ..... 21~~22~~
6.4 Dierenwelzijn ..... 22~~24~~
6.4.1 Inleiding ..... 22~~24~~
6.4.2 Inspecties van grote herbivoren ..... 23~~24~~
6.4.3 Handelen bij ziekte en verwonding ..... 23~~26~~
6.4.4 Onderzoek van kadavers ..... 24~~28~~
6.4.5 Bijvoeren van grote herbivoren ..... 24~~28~~
6.4.6 Voorkomen van onnodig lijden bij zieke of gebrekkige dieren 25~~29~~
7. Monitoring en onderzoek ..... 27~~30~~

7.1 Monitoring ..... 27~~30~~
7.1.1 Het monitoringsprogramma ..... 27~~30~~
7.1.2 Uitvoering van monitoring en opslag van gegevens. ..... 28~~31~~
7.2 Onderzoek ..... **28~~31~~**
7.2.1 Veldstation ..... 28~~31~~
7.2.2 Uitdragen van onderzoeksresultaten ..... 29~~32~~
8. Communicatie en omgevingsmanagement ..... **30~~33~~**
9. Landschapsontwikkeling en recreatie en toerisme ..... **31~~34~~**
Bijlage 1 Body Condition Score ..... **32~~35~~**

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Op 25 april 2018 is het advies van de commissie Van Geel aangeboden aan Gedeputeerde Staten van de provincie Flevoland. Na behandeling in de commissie duurzaamheid, is op 11 juli 2018 hierover positief besloten door Provinciale Staten. Het advies van de commissie Van Geel is op deze wijze overgenomen als 'Beleidskader voor het beheer van de Oostvaardersplassen' (PBBO).

Het PBBO houdt in dat het landschap van de Oostvaardersplassen wordt ontwikkeld tot een halfopen landschap met, naast open water en grasland, voldoende riet, ruigte, struwelen en bosschages om de natuurdoelen in het gebied te borgen. Hierbij wordt prioriteit gegeven aan de uitvoering van het Natura 2000-beheerplan voor het gebied.

Daarnaast is in het PBBO het beleid en beheer van de grote grazers aangepast. Doel van de inzet van de grote herbivoren is dat met behulp van levensvatbare populaties grote herbivoren een bijdrage wordt geleverd aan het tot stand brengen en behouden van een divers landschap. Hierbij dient tevens het welzijn van de dieren gewaarborgd te zijn. Voorkomen moet worden dat dieren onnodig lijden vanwege ziekte, voedseltekorten of anderszins en dat er in de winter te weinig beschuttingsmogelijkheden zijn (uit PBBO). Tevens wordt met de gebiedspartners gezamenlijk ingezet op de invulling van de Ontwikkelingsvisie Nationaal Park Nieuw Land, voornamelijk op de thema's natuurbeleving en recreatieve toegankelijkheid.

Op 20 juli 2018 is een convenant tussen Provincie Flevoland en Staatsbosbeheer ondertekend om te borgen dat het Beleidskader geoperationaliseerd wordt. In het convenant is onder andere het onderstaande overeengekomen:

- De beleidsverantwoordelijkheid voor het natuurgebied ligt bij de Provincie Flevoland. Staatsbosbeheer is verantwoordelijk voor de uitvoering en het beheer van het Oostvaardersplassengebied. Staatsbosbeheer stelt op basis van het PBBO in overleg met de provincie een nieuw managementplan op, waarbij wordt gewerkt vanuit een integrale visie op het beheer van het Oostvaardersplassengebied, afgestemd op overige ontwikkelingen zoals het Nationaal Park Nieuw Land.
- Het beheermodel van de grote grazers wordt in dit plan verder uitgewerkt in lijn met het PBBO. Het betreft een combinatie van strikt uitgevoerd vroeg-reactief beheer, aangevuld met een vorm van beheer die zich richt op aantalsregulatie, met als inzet dat de begrazingsdruk niet boven de 1500 dieren uitkomt.
- Staatsbosbeheer gaat pas tot vaststelling van het managementplan over nadat GS van Flevoland hiermee heeft kunnen instemmen.

1.2 Doel

In dit managementplan wordt de opgave van het PBBO vertaald in een visie die vervolgens wordt omgezet in concrete activiteiten voor het operationeel beheer. Het managementplan beschrijft het wat van het operationeel beheer (welke maatregelen er in het beheer worden uitgevoerd). Het hoe van het operationeel beheer (de concrete activiteiten) wordt vastgelegd in protocollen die Staatsbosbeheer gebruikt bij de feitelijke uitvoering.

1.3 Proces management cyclus

Het managementplan is een adaptief plan. Dat betekent dat elke keer wanneer een opgave vanuit het PBBO of Natura 2000 is gerealiseerd, het bijbehorende beheer wordt toegevoegd aan dit managementplan. Op dat moment worden zo nodig ook de

bijpassende protocollen geactualiseerd. In ieder geval wordt in 2020 het waterbeheer uitgewerkt en aan het managementplan toegevoegd.

Tijdens het uitvoeren van het beheer worden nieuwe ervaringen opgedaan. Daarnaast kan uit monitoring volgen dat bijsturing van het beheer om de doelen te behalen noodzakelijk is. Beide kunnen aanleiding zijn de beheeractiviteiten en dus de protocollen aan te passen. Hiermee ontstaat een systeem van lerend beheren. Dit kan tot aanpassingen in het managementplan leiden.

Het opstellen, aanpassen en vaststellen van het managementplan en de protocollen is een verantwoordelijkheid van Staatsbosbeheer. Zoals in het convenant tussen Staatsbosbeheer en de provincie Flevoland vastgelegd gaat Staatsbosbeheer pas tot vaststelling van het managementplan over, nadat GS van Flevoland hiermee heeft kunnen instemmen.

Het managementplan is voor Staatsbosbeheer de leidraad bij het beheer. In 2026 wordt door Staatsbosbeheer het managementplan geëvalueerd. Hierbij wordt het getoetst aan het behalen van de doelen uit o.a. Natura 2000 en het PBBO. Op basis van deze evaluatie kan het managementplan geactualiseerd worden. Dit betekent dat het voorliggend managementplan tot 2027 de basis is voor de adaptieve aanpak en het lerend beheren.

1.4 Afbakening

Dit managementplan wordt opgesteld voor ~~de~~ het Oostvaardersplassengebied. Hieronder vallen het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen (onderverdeeld in moerasdeel en grazige deel), het Hollandse Hout, Oostvaardersveld (inclusief Trekweggebied), het Kotterbos en het Oostvaardersbos (figuur 1). Kaart aanpassen met deelgrenzen.

Met opmerkingen [redacted] Onder welk gebied valt hier Hollandse Hout Zuid?

Figuur 1: Het plangebied van het managementplan Oostvaardersplassen.

Voor de Natura 2000-opgave van de Oostvaardersplassen zijn het aanwijzingsbesluit en het Natura 2000-beheerplan leidend. De verantwoordelijkheid voor het opstellen en het vaststellen van het Natura 2000-beheerplan ligt bij de provincie Flevoland. De

provincie heeft tevens de ~~de~~ beleidsverantwoordelijkheid dat de maatregelen die in het Natura 2000-beheerplan zijn opgenomen ook gerealiseerd worden.

Voor het reguliere natuur- en landschapsbeheer is het Natuurbeheerplan Flevoland leidend, voor zover niet in strijd met het Natura 2000-kader. Door de provincie wordt op basis van het Natuurbeheerplan de Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL) beschikbaar gesteld voor het uitvoeren van het natuurbeheer inclusief de recreatieve basisvoorzieningen en monitoring. De beheermaatregelen die uitgevoerd worden in het kader van SNL zijn opgenomen in het beheersysteem CMSI (Conservation Management System international).

Voor de recreatieve ontwikkelingen is de ontwikkelingsvisie Nationaal Park Nieuw Land leidend. De uitvoering van dit plan is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de partners uit het Nationaal Park (provincie Flevoland, gemeente Lelystad en Almere, Rijkswaterstaat, Natuurmonumenten, Het Flevo-landschap, Staatsbosbeheer en Waterschap Zuiderzeeland). De governance en financiering van het Nationaal Park word~~ent~~ in 2019/2020 uitgewerkt.

Het PBBO heeft met name consequenties voor het beheer van de Oostvaardersplassen. Dit betekent dat voorliggende versie van het managementplan met name ingaat op het beheer in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen. Voor de deelgebieden Hollandse Hout, Oostvaardersveld, Kotterbos en Oostvaardersbos gebruikt Staatsbosbeheer de bestaande beheerplannen voor die gebieden.

Met opmerkingen [redacted]: i.k.v. SNL?

1.5 Wet-/regelgeving, kaders

1.5.1 Wet natuurbescherming

De Wet natuurbescherming beschermt Nederlandse natuurgebieden en planten- en diersoorten.

Sinds 1 januari 2017 zijn de provincies bevoegd gezag voor zowel gebiedsbescherming, soortenbescherming als de bescherming van houtopstanden. De provincie is bevoegd gezag voor het verstrekken van vergunningen en ontheffingen die mogelijk nodig zijn als gevolg van de in dit managementplan gekozen beheer.

Natura 2000

Natura 2000 is een Europees netwerk van beschermde natuurgebieden. De Oostvaardersplassen maken deel uit van het Natura 2000-netwerk. Concreet gaat het in de Oostvaardersplassen om de bescherming en instandhouding van 31 vogelsoorten en hun leefgebied. Er zijn 33 specifieke instandhoudingsdoelen geformuleerd, waarbij voor de lepelaar en de grote zilverreiger twee doelen gelden; zowel voor de broedvogels als voor de niet-broedvogels. Hoe de instandhoudingsdoelen worden bereikt en voor de toekomst geborgd is vastgelegd in het Natura 2000-beheerplan. De maatregelen die in het beheerplan zijn vastgelegd liggen voor een deel in het moeras (moerasreset), voor een deel in het grazige gebied (vernatting, aanleg poelen en realisatie intrek vis) en voor een deel buiten de Oostvaardersplassen (kiekendieffoerageergebieden).

1.5.2 Kaderrichtlijn Water

De Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) is opgesteld om de waterkwaliteit in Europa te verbeteren. De Oostvaardersplassen zijn een waterlichaam voor de KRW (waterkwaliteitsdoelen). Voor de Oostvaardersplassen geldt dat:

- De Natura 2000-doelen voorop staan;

- De KRW doelen gelijk zijn aan de huidige toestand. Dit geldt voor algemeen fysisch-chemische parameters en biologie (algen, waterplanten, macrofauna en vissen).

In 2020 worden de KRW-doelen voor de Oostvaardersplassen herijkt. De inzet is dat het moerasgebied aangeduid wordt als kunstmatig waterlichaam, met als waterbeheertype M14 (ondiepe matig grote, gebufferde plassen).

1.5.3 Wet dieren

De Wet dieren is een Nederlandse kaderwet waarin een integraal kader voor regels over gehouden dieren en daaraan gerelateerde onderwerpen is vastgelegd. De wet is sinds 1 januari 2013 van kracht en bevat ook enkele bepalingen die van toepassing zijn op niet gehouden dieren.

1.5.4 Natuurnetwerk Nederland

Het Natuurnetwerk Nederland (NNN) is het Nederlands netwerk van bestaande en nieuw aan te leggen natuurgebieden. Het netwerk moet natuurgebieden beter verbinden, met elkaar en met het omringende agrarisch gebied. De Oostvaardersplassen is integraal onderdeel van het NNN. De provincie Flevoland is verantwoordelijk voor het NNN. Vanuit die verantwoordelijkheid stelt de provincie jaarlijks het Natuurbeheerplan Flevoland op. In het Natuurbeheerplan Flevoland 2019 beschrijft de provincie de beleidsdoelen en de subsidiemogelijkheden voor het beheer van natuurgebieden, landschapselementen en voor agrarisch natuurbeheer inclusief groenblauwe diensten in de provincie. Hieruit volgen de natuurbeheerdoelen per natuurgebied. Om deze doelen te kunnen bereiken is het Natuurbeheerplan verankerd in het SNL.
Voor dit managementplan vormt dit beleidskader mede de basis voor de beheeropgave van de natuur.

1.6 Ondernemingsplan 2020-2025 Staatsbosbeheer

In het najaar van 2019 werkt Staatsbosbeheer aan het Ondernemingsplan 2020-2025. Omdat op het moment dat voorliggend managementplan is opgesteld het ondernemingsplan nog niet is vastgesteld, wordt dit hoofdstuk in 2020 aan het managementplan toegevoegd.

2. Gebiedsbeschrijving

2.1 Historie

Onderstaand wordt kort de historie van de deelgebieden van de Oostvaardersplassen beschreven.

2.1.1 Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen

Het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen is ten tijde van de drooglegging van zuidelijk Flevoland in 1968 spontaan ontstaan in de laagst gelegen delen van de polder. Binnen enkele jaren ontwikkelde zich een moeras-ecosysteem met een grote diversiteit aan vogelsoorten die in hoge aantallen het gebied bezochten. Vanwege deze natuurwaarden besloot de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders in 1975 om langs de Oostvaardersdijk een tijdelijk natuurgebied te realiseren.

Met opmerkingen [redacted]: Ik mis hier nog wel de allesbepalende beslissing om het 'droge' deel toe te voegen aan het moeras

In 1986 is het gebied als Staatsnatuurmonument aangewezen met als doel een zo compleet en natuurlijk mogelijk functionerend moerasecosysteem tot ontwikkeling te brengen. Vervolgens is het gebied in 1989 onder de Vogelrichtlijn gebracht en aangewezen als Wetland onder het Verdrag Ramsar.

Op 23 december 2009 is de Oostvaardersplassen aangewezen als Natura 2000-gebied. Er zijn in dit kader 33 instandhoudingsdoelstellingen geformuleerd voor 31 vogelsoorten waarvoor het gebied van internationale betekenis is. In de praktijk betekent dit dat het behouden van een goed functionerend leefgebied van deze 31 vogelsoorten bij het beheer van het gebied voorop staat.

Voor 1983 werd het grazige deel landbouwkundig ingericht (sloten, greppels, drainage) en er werden granen verbouwd. Vanaf 1983 zijn delen begraasd met runderen en paarden en vanaf 1992 ook met edelherten.

2.1.2 Hollandse Hout

Met opmerkingen [redacted]: Waar rekenen we Hollandse Hout Zuid bij? (zie Trekweggebied/Oostvaardersveld)

In de perioden 1971 - 1980 is het Hollandse Hout aangelegd. Het Hollandse Hout is een grootschalig bos op rijke klei. Een bostype dat in Nederland niet meer voorkwam, omdat die grond voor landbouw in gebruik is. Dit type bos is zeldzaam in Nederland. Ruim 60 % van het bos bestond bij aanleg uit populier, ruim 20 % uit de loofboomsoorten es, esdoorn, eik en beuk. De rest bestond uit de zachte loofboomsoorten wilg, els en berk en uit naaldboomsoorten. Veel van de populieren en essen zijn de laatste jaren verdwenen en het bos ontwikkelt zich tot multifunctioneel en gevarieerd loofbos waar duurzame houtoogst plaats kan vinden. In het zuidelijke deel van het Hollandse Hout is ca 300 ha omrasterd om geschikt te maken als leefgebied voor het edelhert. Het Hollandse Hout wordt ingericht als het poortgebied van Nationaal Park Nieuw Land aan de Lelystadse zijde van de Oostvaardersplassen.

2.1.3 Oostvaardersveld

Het Oostvaardersveld was in eerste instantie een (deels spontaan ontwikkeld) bosgebied. Tussen 2007-2014 is het gebied twee keer op grote schaal heringericht. Met de herinrichting zijn waterpartijen en slenken gerealiseerd waarmee moeras en open water biotopen gerealiseerd is. Doel van deze herinrichting was tweeledig: 1) het vergroten van de biodiversiteit en 2) het aanbieden van een gebied voor recreanten waar het 'Oostvaardersplassen-gevoel' kan worden beleefd. In het gebied is een kudde koniks aanwezig (zie figuur 2). Het Oostvaardersveld heeft een functie als kiekendieffoerageergebied.

Met opmerkingen [redacted]: Toch alleen het deel in de etalage?

Onderdeel van het Oostvaardersveld is het Praambos. Dit is een spontaan ontwikkeld wilgenbos. Het naastgelegen Trekweggebied (onderdeel van het Oostvaardersveld) is foerageergebied voor (blauwe) kiekendief, in verband met de Natura 2000-opgave en de compensatieverplichtingen van gemeente Almere. Het Trekweggebied wordt

ingericht als etalage van de Oostvaardersplassen. Het gebied is omrasterd om geschikt te maken als leefgebied voor konikpaard.

2.1.4 Kotterbos

Het Kotterbos is een zeer jong bos. Het is in de jaren 1989-1992 aangelegd met voornamelijk populier, wilg en es. Het bos ontwikkelt zich tot multifunctioneel en gevarieerd loofbos waar duurzame houtoogst plaats kan vinden. In het gebied is een Natuurboulevard aangelegd met informatie over de vroege geschiedenis van het gebied (onder andere sporen uit de Romeinse tijd). Een deel van het Kotterbos is jaarrond onderdeel van het leefgebied van heckrund, konikpaard en edelhert (zie figuur 2).

Met opmerkingen [redacted] Zie volgende opmerking

2.1.5 Oostvaardersbos

Het Oostvaardersbos is grotendeels aangelegd in de jaren 1981-1983. In die tijd was het gebruikelijk om relatief grote vakken met dezelfde boomsoorten aan te planten. Veel van die vakken zijn gevuld met populieren, die met hun snelle groei konden zorgen voor windvang, beschutting en eerste 'aankleding' van de toen nog kale polder. Het Oostvaardersbos is jaarrond leefgebied van edelhert (zie figuur 2). Incidenteel kan bij extreme winteromstandigheden het westelijk deel van het Oostvaardersbos toegevoegd worden aan het leefgebied van konikpaard en heckrund.
Het Oostvaardersbos wordt ontwikkeld tot het poortgebied van het Nationaal Park Nieuw Land aan de Almeerse zijde van de Oostvaardersplassen. Onderdeel daarvan is de omvorming van productiebos (reeds in 2012 gestart) naar een gevarieerd recreatiebos.

Met opmerkingen [redacted] **:** Volgens van Geel isdeze alternatieve beschuttingsmogelijkheid eindig omdat we nu officieel beschuttingsgebied aanleggen

2.1.6 Nationaal Park Nieuw Land

Sinds 2018 vormt de Oostvaardersplassen samen met de omliggende waterrijke natuurgebieden de Marker Wadden, de Lepelaarplassen en het Markermeer het Nationaal Park Nieuw Land. Een Nationaal Park van 29.000 hectare met als bijzonder kenmerk dat het niet zou hebben bestaan zonder de inpoldering van Flevoland. De natuurgebieden vormen een waar vogelparadijs met als icoon de zeearend. De bundeling van de vier natuurgebieden in één Nationaal Park biedt nieuwe kansen voor het versterken van de ecologische en toeristische betekenis van Nieuw Land.

In 2018 is de ontwikkelingsvisie Nationaal Park Nieuw Land opgesteld. De ontwikkelingsvisie geeft een beeld van de richting waar de acht gebiedspartners naartoe willen: een internationaal uniek natuurgebied dat uitnodigt tot avontuur en op verschillende manieren kan worden beleefd. De ontwikkelingsvisie geeft een beeld voor de lange termijn, zo'n twintig jaar vooruit.

In de ontwikkelingsvisie worden twee opgaven uitgewerkt. De eerste is het vergroten, verbinden en versterken van de natuur. Voortbouwend op wat bestaat heeft Nieuw Land de potentie om van wereldklasse te worden. De tweede opgave is om royaal ruimte te bieden aan natuurbeleving.

Mensen zijn van harte welkom in Nieuw Land en moeten zich ook welkom voelen. Een heldere ruimtelijke structuur draagt bij om tot één samenhangend gebied te komen. Binnen Nieuw Land gaat het om natuurkernen die omzoomd worden door een 'natuurlint'. Het natuurlint grenst aan de natuurkernen en biedt mogelijkheden voor voorzieningen die bijdragen aan natuurbeleving. De dijken in het Nationaal Park fungeren als ruggengraat en belvedères. Nieuw Land positioneert zich als avontuurlijk, open, levendig, toonaangevend en innovatief. De gebiedspartners staan open voor nieuwe ontwikkelingen en activiteiten als die bij dragen aan één of beide opgaven.

2.2 Voorgaand beheer in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen

Het beheer van de Oostvaardersplassen is altijd primair gericht geweest op het in stand houden van de vogelwaarden van het gebied. Begin jaren zeventig bleek dat de aanwezigheid van duizenden ruiende grauwe ganzen in het moeras een belangrijke invloed had op de ontwikkeling van het gebied: doordat de ganzen in de ruiperiode riet eten, zorgen zij voor een gevarieerde rietvegetatie. Deze grote diversiteit in structuur van de rietvegetatie levert een grote diversiteit in moerasbroedvogels op. Echter, bij een continu herhalen van rietvraat, verdwijnt uiteindelijk de rietvegetatie en daarmee broedgelegenheid voor diverse soorten moerasbroedvogels. Bij dit verdwijnen van het riet is naast de invloed van de ganzen ook het waterpeilverloop een belangrijke factor. Vanwege het vrij constante waterpeil in het moeras, konden enerzijds de ganzen jaarlijks het gebied bezoeken tijdens de ruiperiode en het riet steeds verder wegvreten en kon anderzijds ook geen massaal herstel van de rietvegetatie plaatsvinden, omdat daarvoor droogval nodig is. Om dit proces te stoppen werd in 1987 in het westelijk deel van het moeras een peilverlaging uitgevoerd om herstel van het bestaande riet en de ontwikkeling van nieuw riet te stimuleren. Dit resulteerde in een reset van de successie in dit deel van het moeras, waar verschillende vogelgroepen van profiteerden.

Voor het behoud van de ganzen is in de winterperiode korte (grazige) vegetatie nodig. Om in het grazige deel voldoende oppervlakte kort gras voor herbivore ganzen en eenden, en open en gesloten poelen voor reigers, lepelaars, futen en dodaars aan te kunnen bieden, is vanaf de vroege jaren tachtig begrazing ingezet. Hierdoor ontstond er ruimte voor natuurlijke processen die een afwisselend landschap met struweel, ruigte en kruiden sturen. Vanaf 1983 werden in delen van het terrein heckrunderen ingezet en vanaf 1984 ook konikpaarden. In 1992 werd edelhert geïntroduceerd. Vanaf 1996 is het gehele Natura 2000-gebied integraal jaarrond begraasd door deze drie soorten grote herbivoren.

Sinds de introductie van de grote herbivoren is het beheer van de Oostvaarderplassen, en daarmee ook van de grote grazers, er op gericht geweest om zoveel mogelijk ruimte te geven aan natuurlijke processen. De terreinomstandigheden waren dan ook bepalend voor hoeveel dieren er in het gebied aanwezig waren. Door de beheerder werd alleen ingegrepen wanneer de conditie van het individuele dier in combinatie met de (terrein- en weers)omstandigheden daartoe aanleiding gaven. Dit zogeheten vroeg reactief beheer volgde het door de minister vastgestelde beleid, waarvoor de basis is geformuleerd in de adviesrapporten ICMO 1 en ICMO2.

In de jaren 90 van de vorige eeuw en begin jaren 2000 werden in het grazige deel diverse poelen aangelegd en werden in bepaalde delen de grondwaterstanden verhoogd om een gradiënt van nat naar droog te creëren. Hiermee werd het gebied voor diverse groepen watervogels, zoals steltlopers en reigers nog geschikter.

Aanvankelijk leverde de begrazing een toename van de variatie in vegetatie structuren op, waarbij er geen verdere uitbreiding van struweel optrad. Ruigte en korte graslanden kwamen naast elkaar in een mozaïek voor. Nabij waterelementen ontstonden zowel begraasde als onbegraasde oevers. Rond de periode 1996- 2000 was de omvang van de populaties grote grazers dusdanig dat de processen van ontstaan en afbraak van de verschillende vegetatiestructuren min of meer in balans waren.

De omvang van de populaties van de grote herbivoren bleef in de daaropvolgende jaren toenemen, als gevolg waarvan steeds meer terrein werd omgevormd in korte grazige vegetatie. Hierdoor nam de diversiteit in vegetatiestructuren af, wat resulteerde in een afname van de totale biodiversiteit. Sommige soorten konden dankzij deze ontwikkeling juist in hoge aantallen voorkomen, zoals ganzen, eenden, kieviten en goudplevieren.

3. Visie

3.1 Inleiding

Met het PBBO is in 2018 gekozen voor een meer sturend beheer in de Oostvaardersplassen. De begrazing door grote grazers wordt afgestemd op de doelstellingen van Natura 2000 en het PBBO. Doel van het nieuwe beleid is dat *er 'levensvatbare populaties grote herbivoren in het Oostvaardersplassengebied zijn en dat het welzijn van de dieren is gewaarborgd (voldoende voedsel door het jaar heen en voldoende beschuttingsmogelijkheden). De aantallen grote herbivoren worden actief op stand gehouden met een populatieomvang tussen de 1100 en 1500 dieren.'*

Het PBBO is gericht op het realiseren van:
- de Natura 2000-doelen voor de Vogelrichtlijnsoorten;
- een door de mens als bijzonder ervaren en kwalitatief hoogwaardig natuurgebied;
- een breed maatschappelijk draagvlak.

Deze visie omschrijft de ontwikkelingsrichting van de Oostvaardersplassen gebaseerd op:
- de (inter)nationale doelstellingen op het gebied van natuur: Natura 2000, Natuurnetwerk Nederland, Kaderrichtlijn Water, internationaal belangrijk wetland (Ramsar).
- het provinciaal Beleidskader voor het beheer van de Oostvaardersplassen.
- de doelstellingen van het Nationaal Park Nieuwland.

PM in 2020 ingaan op programma Nationale Parken, progr groene metropool en progr grote wateren van SBB en de klimaatopgave

Met opmerkingen [redacted]: Ook de nationale bosstrategie? Dat is nl. straks een kader voor het beheer van het multifunctionele bos in de schil rond het kerngebied en is annex met de klimaatopgave, hoe precies, weten we op dit moment nog niet

3.2 De visie op hoofdlijnen

Met opmerkingen [redacted]: Ik mis hier het kerngebied/schil model; het kerngebied heeft natuurfunctie, de schil is multifunctioneel

De Oostvaardersplassen is één van de grotere natuurgebieden van Nederland dat spontaan is ontstaan na de aanleg van Zuidelijk Flevoland. Het gebied bestaat uit open water, moerasvegetatie, wel en niet geïnundeerde graslanden met poelen, ruigte, riet, struweel en bos én het wordt omringd door bosrijke gebieden: Oostvaardersbos, Kotterbos, Hollandse Hout en Oostvaardersveld. De Oostvaardersplassen is een afwisselend moerasgebied van internationale betekenis voor wetlandgerelateerde broed- en trekvogels. De totale omvang is ca 7500 hectare. Een landschap dat leefgebied is voor de Natura 2000-soorten en waar de soortenrijkdom aan planten, vogels en andere dieren in de komende jaren een impuls krijgt. Daarnaast krijgt de bezoeker meer mogelijkheden om dit natuurgebied te ervaren.

Het gebied is een belangrijke halte op de vogeltrekroute van het hoge noorden richting zuid Europa en Afrika. Het is een verblijfplaats voor vele vogelsoorten als foerageer-, broed-, of schuilgebied. Het is als Ramsar- en Natura 2000-gebied onderdeel van een wereldwijd netwerk van topnatuurgebieden die het beschermen waard zijn. In de praktijk betekent het dat het behouden en verbeteren van het leefgebied van de 31 vogelsoorten die afhankelijk zijn van het uitgestrekte wetland, voorop staat.

Naast de vele vogels zijn aansprekende zoogdieren zoals de bever, otter, vos, ree, heckrunderen, konikpaarden en edelherten in het gebied aanwezig. De grote herbivoren zijn in het beheer van belang om de graslanden open te houden, waar vogels van profiteren.

De rijkdom van het gebied geeft een speciale verantwoordelijkheid voor het beheer. Met de ontwikkeling van Nationaal Park Nieuw Land wordt gewerkt aan een

kwaliteitsimpuls voor de natuur en uitbreiding van de bereikbaarheid, recreatie en de voorzieningen in de Oostvaardersplassen. Dit binnen het gegeven dat de bescherming en ontwikkeling van de natuur, zeker in het kerngebied, altijd voorop staat.

De bosrijke randen van de Oostvaardersplassen zijn een gevarieerd loofbos waarin duurzame houtoogst plaats vindt. De bosgebieden worden zo ingericht dat de natuur aansluit op de natuur van het kerngebied. In het gevarieerde landschap van de bossen ontmoet de recreant de natuur in een hartelijk avontuur, waar rust, natuurbeleving en actief bezig zijn als vanzelf gevonden wordt.

3.3 De visie in relatie tot beheeropgave

Het beheer is erop gericht om een mix van moeras, open water, grazige vlaktes, overstromingsgebieden, struweel en boslandschappen in stand te houden. Bij elkaar levert dat een landschap op met een grote variatie aan habitats en natuurlijke overgangen tussen die habitats. Dit geeft een grote variatie aan soorten waar de Natura 2000-soorten als beheeropgave centraal staan.

In het beheer wordt ingezet op de realisatie van een robuust natuurgebied. Hierbij wordt zo veel mogelijk gebruik gemaakt van processen die sturing geven aan de landschappelijke ontwikkeling. In het moeras zijn waterpeildynamiek, sedimentatie en erosie, vegetatiesuccessie en begrazing door ganzen belangrijke processen die sturing geven. In de droge gebiedsdelen zijn vegetatiesuccessie, begrazing door ganzen en grote herbivoren en waterpeildynamiek de belangrijkste sturende processen. In de bossen is vooral de opbouw van het bos in leeftijd (jong bos tot en met verval van bomen), soortensamenstelling en structuur van de verschillende vegetatielagen sturend. Daar waar de sturende processen vanuit hun natuurlijke dynamiek ontoereikend zijn, wordt door middel van aanvullend beheer gestuurd op basis van de doelen die gelden vanuit de verschillende kaders, zoals benoemd in paragraaf 3.1.

3.3.1 De visie op het waterbeheer

PM, wordt in 2020 toegevoegd

3.3.2 De visie op landschapsvorming, sedimentatie en erosie

PM, wordt later toegevoegd

3.3.3 De visie op begrazingsbeheer

De betekenis van begrazingsbeheer voor het behalen van de instandhoudingsdoelen.
In het Natura 2000-beheerplan wordt beschreven wat de betekenis is van begrazingsbeheer in relatie tot het behalen van de Natura 2000-doelen. Samengevat gaat het er daarbij om dat er:

- Voldoende kortgrazige graslanden (nat en droog) worden gerealiseerd voor de Natura 2000-soorten zoals ganzen en eenden;
- Een structuurrijk en daarmee muizenrijk grasland ontstaat als foerageergebied voor roofvogels zoals kiekendieven;
- Zowel open poelen als poelen met oevervegetatie voor reigers, lepelaar, futen en dodaars, en ruigtes, riet en struweel als broed-, foerageer- en rustgebied voor diverse andere vogelsoorten aanwezig is.

Deze mix aan vegetatie, vegetatiestructuur en vegetatietypen kwam in ruime mate voor in de tweede helft van de jaren negentig van de vorige eeuw. Op dat moment was de diversiteit aan vogels in het gebied hoog.

Bepalende factoren in begrazingsbeheer op de vegetatieontwikkeling

De mate en soort van invloed van de begrazing op de vegetatieontwikkeling wordt niet alleen bepaald door het totaal aantal grote herbivoren maar ook door de soort herbivoren en de samenstelling daarin. Het samenspel van rund, paard en edelhert is van belang voor het functioneren van het grazige deel in het kader van de instandhoudingsdoelen. Bepalende factoren in het samenspel zijn het aantal herbivoren en het natuurlijke gedrag van de dieren, het voedselaanbod, de indeling van het gebied en de weersomstandigheden. De dieren gaan op zoek naar de plekken waar de omstandigheden voor hen het best zijn met betrekking tot voedsel, water, beschutting en rust.

De drie huidige herbivorensoorten (edelhert, konikpaard en heckrund) verschillen in hun gedrag en leveren daarmee gezamenlijk een grotere diversiteit in de vegetatiestructuur dan wanneer slechts één of twee soorten worden ingezet. Runderen en paarden zijn ‘echte grazers’, dat wil zeggen dat zij beide het hele jaar een sterke voorkeur voor grassen hebben. Als de dichtheden aan grote herbivoren laag zijn, dan bestaat hun dieet voor meer dan 90% uit grassen. Daarnaast zijn zij door hun grootte ook goed in staat om met ruigte en riet overweg te kunnen, ondanks de iets lagere voedingswaarde ten opzichte van grassen. Als grassen in mindere mate aanwezig zijn en ruigte en riet wel in grote hoeveelheden beschikbaar zijn, kunnen runderen en paarden daarmee ook in ruime mate in hun voedingsbehoefte voorzien. De runderen en paarden zijn bij uitstek de soorten om er voor te zorgen dat graslanden niet verruigen. Edelherten voeden zich eveneens met grassen, maar benutten daarnaast ook struiken en bomen (vooral knoppen, blad, twijgen en bast) om hun voedingsstoffen binnen te krijgen. Vooral vanwege hun grotere voorkeur voor struiken en bomen vervullen zij een belangrijke rol in het tegengaan van verbossing.

4. Waterbeheer

PM in 2020

5. Beheer van vegetaties en habitats

PM

6

Met opmerkingen [redacted]: Graag ook een visie op het bosbeheer!

6. Beheer Grote herbivoren

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt het beheer van de grote herbivoren uitgewerkt. Hierbij worden de volgende uitgangspunten en randvoorwaarden gehanteerd:

- Dat wat vastgelegd is in het PBBO is de basis, zijnde:
  - Het beheer van de grote herbivoren wordt een combinatie van strikt uitgevoerd vroeg reactief beheer aangevuld met een beheerste ontwikkeling onder het plafond van 1500 dieren (najaarsstand);
  - Passend bij het areaal grasland van circa 1100 hectare, dat ~~resulteert~~ resteert na vernattingsmaatregelen en beschuttingsmaatregelen, wordt in het kerngebied vooralsnog een maximum aangehouden van 1100 grote grazers in de voorjaarstelling;
  - In het beheer van de grote grazers wordt een hand-aan-de-kraanprincipe toegepast op basis van monitoringsgegevens in relatie tot de ontwikkeling van de Natura 2000-doelen, de vegetatie, en de biodiversiteit;
  - Er vindt, wanneer dit nodig is, jaarrond beheer plaats door afschot van dieren die in een slechte conditie zijn en/of afwijkend gedrag vertonen.
- De edelherten in de Oostvaardersplassen zijn in het wild levende dieren van een beschermde inheemse diersoort;
- De heckrunderen en konikpaarden in de Oostvaardersplassen zijn in het wild levende dieren. Staatsbosbeheer heeft een beperkte beschikkingsmacht over de dieren en verzorgt ze op een manier die daaarbij past. Staatsbosbeheer heeft hierbij beleidsvrijheid [1];
- Dierenwelzijn is randvoorwaardelijk. Vanuit de rol van eigenaar en beheerder van het gebied draagt Staatsbosbeheer de verantwoordelijkheid voor het dagelijks beheer en de keuzes die daarin gemaakt worden. In lijn met het PBBO heeft het begrip dierenwelzijn betrekking op het totaal van de mate waarin dieren:
  - in staat zijn om gedurende het jaar voedsel tot zich te nemen;
  - natuurlijk gedrag kunnen vertonen;
  - in sociale verbanden leven;
  - keuzes kunnen maken op het vlak van leefgebied en relaties;
  - beschuttingsmogelijkheden kunnen vinden voor bescherming tegen kou en wind.

Met opmerkingen [redacted]: Ook de vrijheid om te kiezen welk voedsel wordt gegeten?

Met opmerkingen [redacted]: Ook zon?

6.2 Leefgebied van de grote herbivoren

Sinds 1996 wordt het hele Natura 2000-gebied integraal begraasd door edelherten, konikpaarden en heckrunderen. In het kader van de ICMO-adviezen zijn vanaf 2011 delen van het Oostvaardersbos en Kotterbos en de zogenaamde Driehoek in zijn geheel opengesteld als beschuttingsgebied voor de grote herbivoren. Voor edelherten zijn deze gebieden jaarrond toegankelijk, voor runderen en paarden zijn delen alleen in de winter toegankelijk. Deze gebieden werden tot nu toe in de winterperiode tijdens de uitvoering van het vroeg reactief beheer, afgesloten voor bezoekers.

In 2016 is een verbinding gerealiseerd tussen het grazige deel van de Oostvaardersplassen en het Oostvaardersveld, met als doel het Oostvaardersveld toe te voegen aan het leefgebied van de edelherten. In de planvorming is toen meegenomen dat ook het zuidelijk deel van het Hollandse Hout (300 ha) op termijn aan het leefgebied toegevoegd wordt. Tot 2019 hebben slechts zes edelherten gebruik gemaakt van de verbinding onder het spoor door, naar het Oostvaardersveld. Verwacht wordt dat met een kleinere populatie edelherten in de Oostvaardersplassen, de migratie naar het Oostvaardersveld beperkt tot afwezig zal zijn.

Onderdeel van de opgave uit het PBBO is de realisatie van 300 ha beschuttingsgebied in het grazige deel. In het PBBO is gesteld dat de noodzaak van het openstellen van de bossen als beschuttingsgebied op termijn daarmee komt te vervallen. Echter de

[1] Gerechtshof Arnhem –Leeuwarden, 11 april 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:3122

aanwezigheid van grote herbivoren in de gebieden die opengesteld zijn voor recreanten (waaronder de voormalige beschuttingsgebieden) is een meerwaarde voor de natuurbeleving van recreaten. Vanuit dit belang blijft een deel van de bossen ook in de toekomst opengesteld voor grote herbivoren; vooral het edelhert. Hierbij gelden de volgende uitgangspunten:

- Het leefgebied van de edelherten is vastgelegd in het Faunabeheerplan Flevoland (de gele lijn in figuur 3).
- Heckrunderen leven alleen in de gebieden die voor recreanten niet opengesteld zijn, met uitzondering van De Driehoek (blauwe gebieden op figuur 3). Heckrunderen en publiek worden gescheiden vanwege het onberekenbare gedrag van dit runderras.
- Konikpaarden leven in de gebieden die voor recreanten niet opengesteld zijn, met uitzondering van De Driehoek (blauwe gebieden op figuur 3). Dit om de kudde in de Oostvaardersplassen zoveel als mogelijk de ruimte te geven zijn natuurlijk gedrag te vertonen. Dat betekent dat contact met het publiek niet gewenst is.
- Bij extreem winterweer blijft de mogelijkheid het noordelijk deel van het Oostvaardersbos en de driehoek (rode vlakken op de kaart) open te stellen voor de konikpaarden en heckrunderen uit de Oostvaardersplassen. Indien dit gebeurt worden deze gebieden voor publiek afgesloten.

In het algemeen geldt dat wanneer watergangen die als grens fungeren tussen de verschillende gebieden dicht gevroren zijn de konikpaarden en heckrunderen vrij toegang hebben tot andere delen dan hun leefgebied (bijvoorbeeld het Oostvaardersbos). Wanneer dit optreedt wordt bekeken wat dit betekent voor het wel of niet openstellen van het gebied voor het publiek.

Naast de kudde konikpaarden in het kerngebied leven er konikpaarden in het Oostvaardersveld en een kudde in het Trekweggebied (gele vlakken in figuur 3). Dit zijn zelfstandige kuddes, die niet in contact staan met de kudde in het kerngebied en gehouden dieren zijn.

In figuur 2 is het leefgebied van de verschillende grote herbivoren opgenomen.

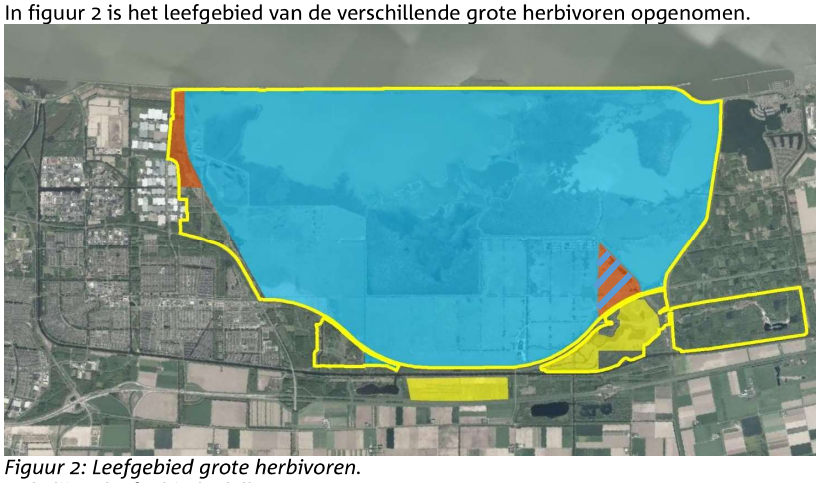

Figuur 2: Leefgebied grote herbivoren.
Gele lijn = leefgebied edelhert.
Blauwe vlak = leefgebied heckrund en konikpaard.
Gele vlak = leefgebied zelfstandige kuddes konikpaard die niet in verbinding met de kudde in het Natura 2000-gebied staat.
Rode vlak = gebieden die bij extreem winterweer opengesteld worden voor heckrund en konikpaard en op dat moment afgesloten worden voor het publiek.

Met opmerkingen [redacted]: Gaat dat niet tegen van Geel in?

Met opmerkingen [redacted]: Waarom wijken we er hier dan van af van het gescheiden houden van heckrunderen en publiek?

6.3 Populatieopbouw en –beheer

6.3.1 Populatie opbouw

In het PBBO is geconstateerd dat de ontwikkeling van de populaties grote grazers, de wintersterfte en de effecten op natuur en landschap, aanleiding zijn om het beheer van de grote grazers te veranderen. Hierbij wordt een omvang van de populatie gegeven van een voorjaarsstand van 1100 grote herbivoren met een plafond van een najaarsstand van 1500 dieren (runderen, paarden en edelherten).

De opgave vanuit de integrale beheeropgave van zowel Natura 2000, SNL als het PBBO is om in voorliggend managementplan een balans te realiseren in de omvang van de totale populatie, de onderverdeling van de aantallen van iedere soort en de gewenste ontwikkeling van het landschap. Bij deze opgave speelt niet alleen de ecologische afweging. Andere aspecten die spelen zijn de beheerbaarheid van de populatie, de maatschappelijke opinie rond het beheer van grote herbivoren en de beleefbaarheid van de populatie.

Omvang totale populatie van 1100 grote herbivoren

In de jaren 2018/2019 is de populatie grote herbivoren flink verkleind. Doordat er een aanzienlijk kleiner aantal grote herbivoren in het gebied aanwezig is, leidt dit tot een significante afname van de begrazingsdruk op het gebied. Hiermee ontstaat ruimte voor processen die leiden tot het duurzaam herstel van en variatie in habitats met inbegrip van bos, struweel, riet, ruigte en structuurrijke graslanden. Hierdoor stijgt de biodiversiteit als geheel en wordt bijgedragen aan het behalen van de Natura 2000-doelen voor de aangewezen vogelsoorten. Zo resulteert een verlaagde begrazingsdruk van de graslanden in meer variatie tussen korte en ruigere begroeiing, wat bijvoorbeeld meer prooien oplevert voor foeragerende bruine en blauwe kiekendieven en de grote zilverreiger. De oeverzones van poelen en waterlopen worden gevarieerder, wat meer broed- en foerageermogelijkheden biedt aan fuut, dodaars, porseleinhoen, roerdomp en verschillende reigersoorten. Verder pakt een afname van betreding van de moeraskern door edelherten positief uit voor broedende moerasvogels.

Voor herstel van de in afgelopen decennia verdwenen ruigtes en struwelen (natuurlijke habitats) en de daarbij passende flora en fauna, is gedurende meerdere jaren een begrazingsintensiteit nodig waarbij er netto toename van struiken en bomen mogelijk is. Vóór de tweede helft van de jaren negentig van de vorige eeuw was de populatie grote herbivoren zo gering in omvang dat struiken en bomen netto in aantal toenamen. Tegelijk verruigden sommige graslanden en ontstonden ruigtes en rietvelden. Na deze periode was de populatie grote herbivoren in aantal zo toegenomen dat er een afname van ruigte, riet, struiken en bomen optrad. In de periode van de omslag van netto toename van bomen en struiken naar netto afname, was de populatie grote herbivoren (in het voorjaar voor de geboorte van de jongen) tussen de 1100 en 1500 dieren groot. Aangezien in de huidige situatie eerst weer een fase van netto toename van struiken en bomen gewenst is, wordt de komende jaren gestuurd op een populatie omvang van ca. 1100 dieren begin mei (voorjaarsstand).

Onderverdeling van de soorten grazers

De onderverdeling van de 1100 grote herbivoren in de drie soorten, wordt gebaseerd op de doelen voor het gebied, het ‘graas’-gedrag van de soorten en de levensvatbaarheid van de populatie van de edelherten. Dit leidt tot een voorjaarsdoelstand van 500 edelherten en 600 runderen en paarden (voor onderbouwing zie volgende alinea’s). Bij deze verdeling komt de nadruk in het graaspatroon te liggen op rund en paard om voor voldoende geschikt grasland voor Natura 2000-doelsoorten te zorgen. Vanwege het hogere gewicht van paard en rund (gemiddeld voor de totale populatie resp. 350 kg. en 450 kg) ten opzichte van edelhert (100 kg.) is de totale energiebehoefte en daarmee de voedselopname van edelhert veel geringer dan van paard en rund. Het accent qua voedselopname komt daarmee duidelijk op rund en paard te liggen (rund + paard ca 75% en edelhert ca 25%).

Doelstand en populatie opbouw edelhert

Het aantal van 500 edelherten garandeert het behoud van genetische diversiteit in een geïsoleerde populatie, uitgaande van een evenwichtige verhouding tussen mannelijke en vrouwelijke dieren. Het beheer van de populaties is in eerste instantie gericht op het bereiken van een geslachtsverhouding van 1:1 en een voldoende aandeel volwassen herten binnen het totaal aandeel mannelijke dieren. Zoals in het Faunabeheerplan Flevoland is vastgelegd kan op basis van monitoring later besloten worden hier verandering in aan te brengen. Ecologische argumenten die hierbij meegenomen worden zijn:

- Bij lage dichtheden (voldoende voedsel) is overleving van mannelijke dieren groter dan bij hoge dichtheden. Op dat moment zal de man/vrouw verhouding via natuurlijke verjonging naar 1:1 toe gaan;
- Voor het realiseren van een grotere uitwisseling van genen van verschillende individuen, met als doel grotere genetische variatie in de populatie, is een man/vrouw verhouding van 1:1 het meest effectief.

Daarnaast spelen afwegingen waar eerst nader onderzoek nodig is om het effect in beeld te krijgen, zoals:

- Het fenomeen dat afschot stress veroorzaakt, wat effect kan hebben op de geslachtsverhouding van de kalveren;
- Predatie door bijvoorbeeld wolf (nog niet in het gebied aanwezig).

De landelijke staat van instandhouding van het edelhert is goed. Binnen de provincie Flevoland is het leefgebied Oostvaardersplassen het enige aangewezen leefgebied. Voor dit leefgebied is de streefstand van 500 dieren voldoende om de populatie duurzaam in stand te houden, temeer daar de genetische diversiteit in de Oostvaardersplassen relatief hoog blijkt te zijn vergeleken met omvangrijke edelhertenpopulaties in omvangrijke bosgebieden Nederland en Duistland.

Doelstand en populatieopbouw konikpaard en heckrund

'Natte' en 'droge' graslanden spelen een cruciale rol in het systeem van de Oostvaardersplassen. Daarom wordt het accent in de graasdruk gelegd op de 'echte grazers'; te weten de beide soorten die hoofdzakelijk korte vegetaties benutten: rund & paard.

Paarden grazen overwegend in één kudde waarbij ze soms enkele dagen op een bepaalde locatie grazen en daar al het gras zeer kort afgrazen. Op deze manier ontstaan bij begrazing met paarden locaties met zeer kort afgegraasd gras naast locaties die sterk zijn verruigd. De overgang van kort naar ruig ontbreekt vaak bij alleen begrazing door paarden.

Runderen grazen veelal in verschillende groepen die niet zoals paarden enkele dagen op één plek grazen, maar dit veel meer verspreid door het gebied heen doen. Als gevolg daarvan ontstaat onder begrazing door runderen een grote gradiënt van kort afgegraasd grasland, via verruigd grasland tot ruigte.

De combinatie van de twee soorten herbivoren levert de meeste diversiteit in de structuur van de graslanden en ruigtes. Een aanvullend aspect is dat paarden, net als edelherten en ganzen, het gras zeer kort kunnen afgrazen. Dit is gunstig voor ganzen en eenden die gras eten, maar minder gunstig voor runderen. Als het gras zeer kort is (< 5 cm), benutten de runderen de ruigere vegetaties om te foerageren. Dit is geen probleem voor de runderen zelf, maar kan bij een te hoge druk een probleem vormen bij het tot stand brengen van het diverse landschap, waar juist ook de overgangen van kort grasland naar ruigte en de ruigtes zelf van belang zijn.

Bijsturing omvang populatie grote herbivoren

Om de effecten van het beheer van de grote herbivoren op de Natura 2000-doelen, landschapsontwikkeling en biodiversiteit te volgen is langjarig onderzoek nodig. Landschapsecologische ontwikkelingen dienen altijd over een langere termijn

beschouwd te worden. Om inzicht te krijgen in de vraag welk aantal grote herbivoren voldoende is om de opgaven te halen, wordt tot 2026 gewerkt met het vaste aantal van 1100 grote herbivoren (voorjaarsstand). In die periode wordt een monitoringsprogramma uitgevoerd waarin de relatie tussen aantallen grote herbivoren, vegetatieontwikkeling en gebruik van het gebied door ganzen, reigers en roofvogels in beeld gebracht wordt. Hiervoor worden drie ontwikkelingen gemonitord (zie ook deel monitoring), te weten:

- vegetatiestructuurtypen,
- structuur graslanden,
- terreingebruik grote herbivoren, ganzen, roofvogels.

Hiermee wordt informatie verkregen die gebruikt kan worden voor toekomstige keuzes in het begrazingsbeheer. Op basis van deze monitoring kan eventueel ook tussentijds bijsturing plaats vinden (lerend beheren).

6.3.2 Populatiebeheer

Bij het behouden van de kuddes grote herbivoren op de gewenste aantallen is het de mens die de kuddegrootte bepaalt en dus oordeelt welk dier de kudde verlaat. De opgave hierbij is:

- behoud van de sociale groepen/structuren;
- dat de sterkste en gezondste dieren overblijven.

Het resultaat van deze opgave is dat de kudde zo veel mogelijk zelfredzaam zijn. Dit betekent dat de afweging of een individueel dier uitgenomen wordt, gemaakt wordt in relatie tot het functioneren en de omvang en samenstelling (geslacht, leeftijd e.d.) van de populatie.

Uitvoering van het populatiebeheer edelherten

Het populatiebeheer van de edelherten wordt uitgevoerd in lijn met wat in het Faunabeheerplan Flevoland is vastgelegd en de voorwaarden zoals die door de provincie verbonden zijn aan de vergunning en ontheffing voor afschot van edelherten.

Om de populatie edelherten op een minimum van 500 dieren in stand te houden wordt ingezet op populatiebeheer door middel van afschot.

Hoe het populatiebeheer van de edelherten wordt uitgevoerd is uitgewerkt in het protocol ‘Uitvoering van het populatiebeheer edelherten’.

Populatiebeheer van konikpaarden

Om de populatie konikpaarden op de doelstand te krijgen of houden, worden paarden uit de kudde gehaald. Hierbij wordt rekening gehouden met de sociale structuur van de kudde.

Indien er een verzoek komt om konikpaarden in een ander natuurgebied te plaatsen ten behoeve van natuurbeheer, wordt de haalbaarheid hiervan verkend. Indien het haalbaar is, wordt dit verder uitgewerkt. Hierbij gelden de volgende voorwaarden:

- Het verzoek komt van een terreinbeherende organisatie met natuurdoelstellingen;
- De financiering van het uitplaatsen is geregeld;
- Het uitzetgebied voorziet in leefgebied van voldoende omvang en kwaliteit voor een levensvatbare populatie met behoud van sociaal gedrag en sociale structuur;
- Voldaan wordt aan de voorwaarden voor dierenwelzijn. Uitgangspunt hierbij is dat een dier in een positieve staat van welzijn verkeert indien:
  - het in staat is om adequaat te reageren op:
    - honger, dorst en onjuiste voeding,
    - thermaal en fysiek ongemak,
    - verwondingen en ziekten,
    - angst en chronische stress.

- het de vrijheid heeft om normale, soort specifieke gedragspatronen te vertonen (waaronder kudde vorming, voortplanting, teritoriaal gedrag), die het dier in staat stellen om zich aan te passen aan de uitdagingen die de heersende omgevingsomstandigheden bieden;
- Een beheerplan is opgesteld waarin beschreven is hoe het beheer is geregeld (ook financieel) en hoe wordt omgegaan met calamiteiten (bijv. onvoldoende voedsel door het weer);
- Dat dieren niet gebruikt worden voor jachtdoeleinden.

Konikpaarden die niet uitgeplaatst kunnen worden, worden uit het gebied genomen door ze te vangen, te chippen en af te voeren naar de slacht.

Hoe het populatiebeheer van de konikpaarden wordt uitgevoerd is uitgewerkt in het protocol 'Uitvoering van het populatiebeheer konikpaard'.

Populatiebeheer heckrunderen

Om~~n~~ de populatie heckrunderen op de doelstand te houden worden dieren uit de kudde genomen door middel van afschot. Deze dieren worden conform de wettelijke bepalingen voor destructie aangeboden.

Hoe het populatiebeheer van de heckrunderen wordt uitgevoerd is uitgewerkt in het protocol 'Uitvoering van het populatiebeheer heckrund'.

6.3.3 Benutting van (ge)dode grote herbivoren

Benutting grote herbivoren voor de voedselketen

Geschoten gezonde edelherten en voor de slacht uitgevangen paarden worden zo veel als mogelijk ter beschikking gesteld voor menselijke consumptie. Indien dit niet mogelijk is wordt gezocht naar andere hoogwaardig gebruik van het vlees (bv diervoeding).

In het protocol 'benutting edelherten voor menselijke consumptie' is de operationele uitvoering uitgewerkt.
In het protocol 'benutting konikpaard voor menselijke consumptie' is de operationele uitvoering uitgewerkt.

Benutten ten behoeve van biodiversiteit

Het laten liggen van kadavers in het terrein komt de biodiversiteit ten goede. Net als onder natuurlijke omstandigheden waarin dieren die dood gaan door ziekte, voedseltekort of predatie in het veld blijven, dienen de kadavers als voedselbron voor raven, zeearenden, vossen en allerlei soorten insecten. Bovendien dragen kadavers bij aan de natuurlijke processen van energie- en nutrientenstromen en –kringlopen doordat de kadavers via afbraak terugkeren in het systeem. Daarnaast creëren kadavers micro-biotoopverschillen die ook voor planten gunstig kunnen zijn.

Met opmerkingen [redacted] Ik zou ook hier het belang voor de verschillende voedselketens noemen, dat is namelijk niet hetzelfde als biodiversiteit en zo laat je zien dat de OVP niet alleen een collectie verschillende soorten is, maar ook een systeem

Het laten liggen van kadavers van edelhert is toegestaan. Van de edelherten blijven jaarlijks ca. 10 % van de geschoten dieren in het veld achter. In het beleidskader is benoemd dat natuurlijke sterftecijfers van tussen de 5 en de 10 % van de populatie aan de orde is. Dit betreft sterftecijfers die gebaseerd zijn op de situatie in de Oostvaardersplassen waarbij de dichtheden aan grote herbivoren laag waren (vergelijkbaar met de voorgestelde aantallen in het PBBO) en nog niet gereguleerd werden door het voedselaanbod.

De kadavers van edelherten blijven in ieder geval in het veld achter als het vlees niet kan worden benut voor consumptie of verwijdering van het kadaver tot een te grote verstoring leidt. Daarnaast kan in voorkomende gevallen het ontweidsel van geschoten edelherten in het veld worden achtergelaten.

Met opmerkingen [redacted] Roept dat niet de vraag op waarom niet alle herten centraal bij het koelhuis worden ontweid?
Laatste opmerking in deze versie, rest in nieuwe versie

Vanuit het streven om de biodiversiteit in de Oostvaardersplassen te versterken en te vergroten is het gewenst om de haalbaarheid te onderzoeken om een deel van de heckrunderen en konikpaarden die via reactief beheer (zie paragraaf 6.4.6, voorkomen van onnodig lijden) zijn geschoten of die een natuurlijke dood zijn gestorven, in het veld achter te laten. Hierbij kan worden aangesloten bij de uitkomsten van het onderzoek naar het laten liggen van buitenmachtelijke kadavers. Zolang niet onderzocht is of een deel van de kadavaers van heckrund en konikpaard in het veld achtergelaten kan worden ten behoeve van de biodiversiteit, worden de kadavers van heckrunderen en konikpaarden die via reactief beheer (zie paragraaf 6.4.6, voorkomen van onnodig lijden) zijn geschoten of die een natuurlijke dood zijn gestorven uit het gebied gehaald en voor destructie aangeboden. Uitzondering hierop is de situatie dat het onmogelijk is om het kadaver te verwijderen of verwijdering van het kadaver tot een te grote verstoring leidt.

Indien dode grote herbivoren in het veld blijven liggen geldt dat:

- Kadavers alleen mogen blijven liggen als ze geen gevaar opleveren voor:
  - het ecosysteem (bijvoorbeeld het risico dat botulisme uitbreekt);
  - de volksgezondheid.
- Kadavers zodanig worden achtergelaten zodat het publiek er niet onvoorbereid mee geconfronteerd kan worden.

In de communicatie over het beheer van de Oostvaardersplassen wordt het publiek uitgelegd waarom de kadavers van bepaalde diersoorten in het veld blijven liggen.

Afvoer voor destructie

Geschoten dieren die niet de menselijke voedselketen in gaan of als kadaver in het veld achterblijven, worden afgevoerd voor destructie.

De operationele uitvoering is uitgewerkt in het protocol ‘wettelijke afvoer kadavers gestorven vee’.

Registratie van geschoten en gestorven grote herbivoren

Registratie van geschoten edelherten vindt plaats in het Fauna Registratie Systeem. Van de gestorven heckrunderen en konikpaarden wordt een aparte registratie bijgehouden. Dit betreft een interne registratie van Staatsbosbeheer.

6.4 Dierenwelzijn

6.4.1 Inleiding

Voor Staatsbosbeheer is een belangrijk onderdeel van dierenwelzijn het gegeven dat dieren hun natuurlijke gedrag kunnen vertonen. Dit betekent bijvoorbeeld dat de grote herbivoren een sociale kudde vormen en territoriaal gedrag kunnen vertonen. Door factoren als de terreingesteldheid, de voedselomstandigheden en de voedselbehoefte, ontwikkelen de dieren een natuurlijke loop- en graasstructuur waarmee ze adequaat reageren om honger, dorst en onjuiste voeding te voorkomen. De grote herbivoren kunnen door migratie de plekken opzoeken waar de omstandigheden het best zijn. Daarbij kan het bijvoorbeeld gaan om het opzoeken van beschutting, het vinden van het juiste voedsel en drinkwater.

Als de goede omstandigheden binnen het gebied jaarrond voorhanden zijn en de grote herbivoren natuurlijk gedrag vertonen, is ingrijpen ten behoeve van dierenwelzijn op het niveau van de populatie niet noodzakelijk.

Naast het vertonen van natuurlijk gedrag en de mogelijkheden voor het kunnen vinden van water en voedsel gaat in het beheer de aandacht vooral uit naar het voorkomen van thermaal en fysiek ongemak; verwondingen en ziekten; angst en chronische stress.

Bij het beheer van de grote herbivoren ligt het accent op de fysieke gezondheid en het totale sociale gedrag van de dieren.

6.4.2 Inspecties van grote herbivoren

Om een goed beeld te hebben van de fysieke gezondheid van de dieren worden de grote herbivoren regelmatig geïnspecteerd. Tijdens de inspecties wordt gekeken naar:

- Verwondingen bij individuele dieren;
- Ziekte onder de populatie;
- Afwijkend gedrag van individueel dier;
- Body conditie score van de populatie grote herbivoren (bijlage 1 BCS Score Card).

De inspectie vindt minimaal een keer per week plaats. Daarnaast vindt minimaal eens per kwartaal inspectie plaats in aanwezigheid van een onafhankelijke dierenarts. De dierenarts is in de winterperiode (januari t/m april) minimaal eens in de 4 weken mee met de inspecties, waarbij vooral gekeken wordt naar de Body Conditie Score van de populatie.

Met opmerkinge[redacted] : Door wie?

Met opmerkingen [redacted] : Bijlage van het beheerplan?

Tijdens de inspectieronde worden soms zaken geconstateerd die om handelen vragen. Hiervoor is een handelingsschema opgesteld. Daarnaast is een stroomschema opgesteld voor handelen bij ziekte en verwonding.

Van de inspecties wordt een verslag gemaakt.

In het protocol 'inspectie van de grote herbivoren' zijn de operationele aspecten van de inspecties uitgewerkt waaronder het handelingsschema inspectie en het stroomschema handelen bij ziekte en verwonding, als de manier van verslaglegging beschreven.

6.4.3 Handelen bij ziekte en verwonding

Tijdens de inspecties kunnen dieren worden gesignaleerd die zich afwijkend gedragen, ziek zijn of gewond (lijken te) zijn geraakt. Een wond of ziekte is niet altijd uiterlijk waarneembaar. Wanneer een niet waarneembare wond of een ziekte bij een dier aanwezig is, kan dit zich uiten in afwijkend gedrag van het dier. Afwijkend gedrag (zoals niet eten, het niet verplaatsen of het buiten de groep blijven) wordt meegenomen in de beoordeling of er sprake is van een verwond of ziek dier.

Behandeling gewond of ziek edelhert

Het edelhert is een wilde inheemse diersoort. Het vangen, verstoren en verontrusten van deze soorten is bij wet verboden. In de uitvoering van de algemene zorgplicht van artikel 1.11 Wet natuurbescherming wordt er naar gestreefd om onnodig lijden te voorkomen. Dat betekent dat een gewond of ziek edelhert dat niet zelfstandig kan herstellen, via afschot uit zijn lijden wordt verlost. Wanneer een zogende hinde wordt geschoten wordt eerst het kalf geschoten. Dit omdat een wees-kalf niet zelfstandig verder kan.

Behandeling gewond of ziek konikpaard of heckrund

Wanneer een gewond of ziek konikpaard of heckrund tijdens de inspectie is waargenomen, worden de volgende afwegingen meegenomen om tot behandeling te komen:

- Een dier dat niet overduidelijk gewond of ziek is wordt voor een periode van 5 dagen intensief gemonitord. Indien geen verbetering optreedt wordt bij twijfel de dierenarts geraadpleegd;
- In de uitvoering van de algemene zorgplicht van artikel 1.11 Wet natuurbescherming wordt er naar gestreefd om onnodig lijden te voorkomen. Onnodige stress bij behandeling van een gewond of ziek dier wordt zoveel als mogelijk voorkomen. Stress kan bijvoorbeeld optreden bij benadering van het dier

door mensen. Dit betekent dat een gewond of ziek konikpaard of heckrund, dat niet zelfstandig kan herstellen, via afschot uit zijn lijden wordt verlost.
- Indien een langdurig behandelproces zou moeten worden ingezet, of een behandeling waarbij het dier uit de kudde gehaald moet worden, wordt vanuit dierwelzijn gekozen voor reactief beheer.
- Voor konikpaarden buiten het kerngebied geldt dat wanneer ze na een eenmalige behandeling zelfstandig verder kunnen, en de behandeling uitvoerbaar is, zij de behandeling krijgen.

Met opmerkingen [redacted]: Dat is dus een inschatting!

Met opmerkingen [redacted]: En anders??

Indien een merrie of koe een zogend jong heeft, wordt eerst dit jong geschoten. Dit omdat een wees-jong niet zelfstandig verder kan.

Meldplicht dierziekten

Alle diersoorten hebben te maken met ziekten en parasieten, dat is een natuurlijk fenomeen. Het ministerie van EZ heeft een lijst opgesteld van dierziekten die een bedreiging vormen voor de veehouderij. De intentie is dat deze ziekten in Nederland (of in Europa) niet mogen voorkomen. Iedere uitbraak van deze ziekten wordt onder regie van het ministerie aangepakt, om deze zo snel mogelijk de kop in te drukken. Indien in de kudde een dier met een meldplichtige dierziekte wordt geconstateerd wordt dit gemeld bij het landelijk meldpunt van de NVWA. De NVWA is in opdracht van het ministerie van EZ verantwoordelijk voor de aanpak van dierziekten.

6.4.4 Onderzoek van kadavers

Als het onduidelijk is waarom dieren gestorven zijn, kan een gestorven dier aangemeld worden bij de Gezondheidsdienst voor Dieren (GD) voor sectie of algemeen onderzoek. De GD onderzoekt onder normale omstandigheden alleen 'verse' kadavers; het aan te bieden dier moet dus op de sterfdag bij de GD aangeboden worden.

Met opmerkingen [redacted]: Geen verplichtingen op dat punt?

Met opmerkingen [redacted]: Door wie?

De uitkomsten van de onderzoeken van de dieren uit de Oostvaardersplassen worden besproken met de veterinaire commissie[2] van de Oostvaardersplassen.

6.4.5 Bijvoeren van grote herbivoren

Het aantal herbivoren in de Oostvaardersplassen is conform het beleidskader in 2019 teruggebracht, waarmee is ingezet op het stabiliseren van de populatieomvang, waardoor de draagkracht van het gebied, ook in de winterperiode, voldoende blijft om wintersterfte onder grote herbivoren door voedseltekorten te voorkomen. Hierbij is het uitgangspunt in het PBBO dat er eerder ingegrepen moet worden in de populatie (voor aanvang van de winter) waardoor de dieren zonder bijvoeren de winter moeten kunnen doorkomen.

Met opmerkingen [redacted] Dit is pas waar als we het op 31/12/2019 weten ;-)

Gedurende het jaar wisselt de conditiescore van dieren tussen hoog in de zomer en laag in de winter. Dat is een natuurlijk proces dat bij de meeste dieren in noordelijke streken optreedt; de dieren slaan in de zomer een energievoorraad op om de winter door te komen. Het is natuurlijk als de energievoorraad uit de zomer ook daadwerkelijk ingezet wordt gedurende de periodes waarin meer energie nodig is (kou, laag voedselaanbod en bronst). Desondanks kunnen er situaties optreden waarin sprake is van voedseltekort en bijvoeren noodzakelijk is, bijvoorbeeld bij bijzondere weersomstandigheden, of als er een tijdelijk natuurlijk voedseltekort is en het welzijn van de dieren in het geding is.

Het overall effect van bijvoeren is dat dieren de conditie die ze op dat moment hebben langer vasthouden. Bijvoeren dient tijdig te gebeuren, zodat de conditie vastgehouden

Met opmerkinge[redacted] Hoe bepaal je dat?

[2] Voor de Oostvaardersplassen is ten tijde van ICMO 2 een veterinaire commissie ingesteld, waarin drie dierenartsen zitting hebben. Elke van de dierenartsen heeft zijn eigen specialiteit rond diergezondheid en dier gedrag. De commissie brengt advies aan d e gebieeidsmanager uit in relatie tot het beheer en de gezondheid van de grote herbivoren.

kan worden. Bijvoeren brengt risico's met zich mee. Indien de verkeerde kwaliteit voedsel aangeboden wordt (te rijk) kan de spijsvertering ontregeld worden, soms met dodelijk gevolg. Bij te arm voedsel kan het zijn dat de conditie alsnog onvoldoende op peil blijft. Bijvoeren zorgt bovendien voor onrust in de kuddes en de sterkste dieren profiteren als eerste van het aangeboden voedsel.

Via voorlichting wordt het publiek geïnformeerd over hoe het met het voedselaanbod is gesteld en of bijvoeren noodzakelijk is voor het welzijn van de dieren of niet.

Body Condition Score

De Body Condition Score (BCS) (bijlage 1) geeft aan hoe mager of gespierd/vet een dier is en geeft daarmee een indicatie van de vetreserves van een dier. In de Oostvaardersplassen wordt de BCS gehanteerd als graadmeter voor de conditie van de grote herbivoren.

De BCS wordt ook bij landbouwhuisdieren gebruikt en kent een 5-puntsschaal. Een dier met score 1 is in zeer slechte conditie (ondervoed), met score 3 optimaal gevoed en score 5 veel te vet.

De operationele uitwerking van het bijvoeren van de grote herbivoren is opgenomen in het protocol 'Bijvoeren grote herbivoren'.

Bijvoeren van edelherten

Bijvoeren van de edelherten is bij wet verboden (artikel 3.32 Wet natuurbescherming). De Wet natuurbescherming biedt de mogelijkheid dat de provincie bij bijzondere weersomstandigheden of een tijdelijk natuurlijk voedseltekort waarbij het welzijn van de dieren in het geding is, een ontheffing voor bijvoeren van edelherten verleent.

Bijvoeren van konikpaard en heckrund

In de volgende omstandigheden kan besloten worden de konikpaarden en de heckrunderen in de Oostvaardersplassen bij te voeren:

- Als de gemiddelde BCS op populatie niveau lager is dan 2;
- Als er uitzonderlijke weer- of terreinomstandigheden optreden;
- Als van een kudde een specifiek effect wordt verwacht; bijvoorbeeld ten behoeve van het in de vangweide lokken van de kudde.

Als paarden en/of runderen voor langere periode in de vangweide en/of in de vangkraal staan worden zij bijgevoerd en is er dinkwater aanwezig.

Bijvoeren van mineralen

Bij begrazing van natuurterreinen kan uit de vitaliteit van de kudde en/of bepaalde specifieke kenmerken blijken dat er sprake is van een mineralentekort. Bij gestorven dieren kan zo'n tekort door middel van lever- en/of botonderzoek worden vastgesteld. Indien dit het geval is, wordt in overleg met de veterinaire commissie bepaald hoe te handelen.

6.4.6 Voorkomen van onnodig lijden bij zieke of gebrekkige dieren

'Onnodig en uitzichtloos lijden' betekent dat dieren blootstaan aan omstandigheden die hun natuurlijk aanpassingsvermogen overschrijden. De lichamelijke conditie is dan zodanig dat het dier niet op eigen kracht en aanpassingsvermogen kan herstellen. Onnodig en uitzichtloos lijden wordt zoveel als mogelijk voorkomen. Daarbij is snel en effectief handelen van belang om de duur van eventueel onnodig lijden zo kort mogelijk te houden. Bij onnodig lijden wordt het dier middels reactief beheer uit zijn lijden verlost.
Het reactief beheer heeft als doel onnodig en uitzichtloos lijden van de grote herbivoren te voorkomen.

Reactief beheer vindt jaarrond plaats in de onderstaande gevallen:

- Op alle grote herbivoren die, door onvoorziene omstandigheden lijden, of binnen afzienbare tijd zullen lijden. Hierbij kan gedacht worden aan:
  - Dieren met ernstige gedragsstoornissen;
  - Dieren met fysieke mankementen die niet zelfstandig genezen, zoals:
    - gebroken ledematen (zie figuur 4);
    - zeer grote verwondingen in combinatie met afwijkend gedrag;

Bij individuele dieren met een BCS <2 is niet als vanzelf sprake van lijden. Zo kan een oude koe er schonkig uitzien maar haar gedrag laat zien dat ze nog prima functioneert en een goede rol in de kudde vervult. Bij individuele dieren met een BCS<2 vindt ingrijpen via reactief beheer alleen plaats als dit dier afwijkend gedrag vertoont (niet eten, verplaatst zich niet, zondert zich van de groep af).

Reactief beheer mag plaatsvinden door middel van afschot. Afschot is alleen toegestaan aan de daarvoor bevoegde medewerkers van Staatsbosbeheer of personen die in opdracht van Staatsbosbeheer handelen.

De operationele uitvoering van het afschot is uitgewerkt In het protocol ‘afschot grote herbivoren’.

7. Monitoring en onderzoek

7.1 Monitoring

Met opmerkingen [redacted] : Doen we nog iets aan recreatiemonitoring?

7.1.1 Het monitoringsprogramma

In het Oostvaardersplassengebied wordt al jaren een uitgebreid monitoringsprogramma uitgevoerd. Deze monitoring levert essentiële informatie op over de ontwikkelingen in en van het gebied en de biodiversiteit. Op basis van deze ontwikkelingen worden keuzes in het beheer gemaakt.
De monitoring wordt uitgevoerd conform het Natura 2000-beheerplan en de opgaven vanuit SNL. De monitoring die werd uitgevoerd in het kader van ICMO is in 2019 bijgesteld, waarmee deze aansluit op de opgave vanuit het PBBO.

Onderstaand overzicht laat zien vanuit welk kader welk typemonitoring uitgevoerd wordt sinds 1 juli 2019. Dit betreft monitoring waar structureel geld voor beschikbaar is.

- *Natura 2000 Oostvaardersplassen:*
  - Monitoring doelsoorten (jaarrond tellen van de aangewezen doelsoorten) inclusief 1 maal per jaar koloniebroeders en maandelijks niet broedvogels;
  - Monitoring maatregelen (monitoren van effectiviteit van de maatregelen).
- *Provinciaal Beleidskader beheer Oostvaardersplassen:*
  - Populatieontwikkeling grote herbivoren (zowel volgen van aantalsontwikkeling als samenstelling van de populatie);
  - Gezondheid en dierenwelzijn grote herbivoren (inspectie op fysieke kenmerken en afwijkend gedrag inclusief BCS);
  - Ontwikkeling niet broedvogels grazige rand kerngebied en rand moeras (jaarrond tellen);
  - Terreingebruik grote herbivoren, ganzen, roofvogels grazige rand kerngebied (regelmatig observerend van gedrag);
  - Ontwikkeling vegetatiestructuurtypen (jaarlijkse opname);
  - Ontwikkeling structuur graslanden (maandelijkse opname);
  - Waterstanden en waterkwaliteit (diverse meetpunten worden frequent bemonsterd).
- *SNL Oostvaardersplassengebied:*
  - Oostvaardersplassen; Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar).
  - Oostvaardersbos; Dit betreft de reguliere SNL opnames broedvogelkartering (1x 6 jaar), bosstructuur (1 x 6 jaar).
  - Kotterbos; Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), vlinders en sprinkhanen (1 x 6 jaar), Bosstructuur (1 x 6 jaar).
  - Oostvaardersveld; Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), bosstructuur (1 x 6 jaar) en vlinders en sprinkhanen (1x 6 jaar).
  - Hollandse Hout. Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), bosstructuur (1 x 6 jaar) en vlinders en sprinkhanen (1x 6 jaar).
- *Overig:*

Met opmerkingen [redacted] Niks op het gebied van bijgroei en boomsoortensamenstelling in het multifunctionele bos? SYHI bijvoorbeeld?

Met opmerkingen [redacted] : Doen we nog iets met repielen, amfibiën, vlinders, zoogdieren, vissen e.d?

- Ontwikkeling niet-broedvogels Oostvaardersveld (maandelijkse niet broedvogel vogeltelling).

7.1.2 Uitvoering van monitoring en opslag van gegevens.

Om een betrouwbare analyse van monitoringsgegevens te krijgen, is het van belang dat:

- monitoring langjarig volgens een vaste methodiek wordt uitgevoerd. Hierdoor zullen variabelen als het weer niet tot meetfouten leidt;
- monitoring zoveel als mogelijk door hetzelfde persoon wordt uitgevoerd. Hierdoor zijn methodische fouten constant en hebben daarmee geen invloed op de analyse. Hierbij is wel van belang dat er regelmatig iemand meekijkt om te voorkomen dat er blinde vlekken insluipen.

Voor iedere monitoringsopgave is een protocol opgesteld. In dit protocol wordt het doel, de methodiek, de frequentie en de uitvoering beschreven. Tevens wordt aangegeven waar de data wordt opgeslagen.

Het streven is om op termijn alle data op te slaan in CMSI (Conservation Management System international)[3]. Op dit moment is CMSI nog niet voldoende ingericht om dit voor alle gegevens te doen. Het deel dat nu nog niet in CMSI kan worden opgeslagen, maar op termijn wel, wordt binnen Staatsbosbeheer lokaal opgeslagen in excel en GIS bestanden.

7.2 Onderzoek

Voor de Oostvaardersplassen is een onderzoeksagenda opgesteld in samenwerking met de wetenschappelijke adviesgroep[4]. De onderzoeksagenda helpt onderzoeksvragen te prioriteren en in samenhang te beschouwen. Voor Staatsbosbeheer is een tweetal onderwerpen van prioritair belang om op te pakken:

- Maatschappelijk, politiek en bestuurlijk draagvlak voor het beheer van de Oostvaardersplassen;
- De ontwikkeling en het beheer van de Oostvaardersplassen op lange termijn, gegeven:
  - De Natura 2000 doelstellingen;
  - Het geven van ruimte aan natuurlijke processen en dynamiek;
  - Ecologische internationale en regionale relaties en verbindingen.

7.2.1 Veldstation

Met de oplevering van he beheergebouw in april 2019 ~~is de~~beschikt het Oostvaardersplassengebied ~~Oostvaardersplassen ook~~ over een veldstation ~~rijk~~. Met de komst van het veldstation zijn er fysieke mogelijkheden voor het uitvoeren van onderzoek. Naast werkruimte voor studenten is er een droog- en een nat laboratorium ingericht.

[3] CMSi is een softwarepakket dat alle terreinbeheerders in Nederland gebruiken en hen ondersteunt in onder meer het opstellen van jaarplannen en begrotingen, het formuleren van werkinstructies, verslaglegging en evaluatie van beheer, opslag van monitoringsgegevens en het werken met GIS-kaarten.

[4] De wetenschappelijke commissie is een tijdelijke commissie van gerenommeerde wetenschappers van verschillende wetenschappelijke instellingen geweest. De commissie bracht gevraagd advies uit over op te stellen onderzoek en de wijze hoe dit tot stand komt.

Om het veldstation operationeel te maken worden universiteiten en onderzoeksinstellingen gevraagd uitvoering te geven aan de onderzoeksagenda. Belangrijke opgave hierbij is de financiering van het onderzoek te organiseren.

Studenten van alle opleidingsniveaus zijn welkom om binnen de onderzoekslijnen stage te komen lopen. Belangrijk hierbij is dat er zowel vanuit Staatsbosbeheer als de opleiding voldoende begeleidingscapaciteit aanwezig is. In de praktijk betekent dit dat er twee a drie studenten tegelijk stage kunnen lopen.

Met Aeres Hogeschool en Aeres MBO (beide toegepaste biologie) is een samenwerkingsovereenkomst gesloten over inzet van Staatsbosbeheermedewerkers in het curriculum en studenten in het onderzoeksprogramma van Staatsbosbeheer.

7.2.2 Uitdragen van onderzoeksresultaten

Voor zowel de wetenschappelijke waarde als het creëren van draagvlak voor het beheer is het belangrijk dat de onderzoeksresultaten uitgedragen worden. Daarvoor wordt in de komende jaren een aantal sporen uitgewerkt, zoals het publiceren van wetenschappelijke resultaten, het organiseren van een summer school en het organiseren van seminars.

8. Communicatie en omgevingsmanagement

PM

9. Landschapsontwikkeling en recreatie en toerisme

De komende jaren wordt er binnen de Oostvaardersplassen gewerkt aan een aantal grote opgaven. Deze zijn:

1. Vogels op de eerste plaats.
   De Oostvaardersplassen is vanaf haar ontstaan in 1968 internationaal bekend als een uitgestrekt wetland, waar een enorme rijkdom aan vogelsoorten aanwezig is. Het gebied is in 1989 aangewezen als Vogelrichtlijngebied. Sinds 2010 is de Oostvaardersplassen een Natura 2000-gebied en daarmee onderdeel van de Europese 'top' natuurgebieden die het beschermen waard zijn. Dit betekent dat het behouden en verbeteren van het leefgebied van bijzondere vogelsoorten, die afhankelijk zijn van het uitgestrekte wetland voorop staat.
2. Een gevarieerd en aantrekkelijk landschap.
   In 2019 wordt het aantal grote grazers in de Oostvaardersplassen teruggebracht. De kudde helpt mee aan het ontstaan van een afwisseling tussen kortere begraasde gebieden en gebieden waarin ruigte en struiken tot ontwikkeling komen. Om in de winterperiode beschutting te kunnen geven aan de grote grazers worden er bomen en stuiken aangeplant. Het gebied ontwikkelt zich naar een afwisselend landschap met groepen bomen en struiken, open grazige delen en natte graslanden.
3. Nationaal Park Nieuw Land.
   Zowel aan de Almeerse zijde als aan de kant van Lelystad worden poortgebieden als entree voor het Nationaal Park ontwikkeld. Vanaf de snelweg A6 wordt een gevarieerd uitzicht gerealiseerd waar de unieke waarden van het gebied in één oogopslag te zien zijn.

Voor een doorkijk naar hoe de Oostvaardersplassen zich de komende jaren gaat ontwikkelen is een landschapsimpressie gemaakt. In de landschapsimpressie zijn alle ruimtelijke ontwikkelingen opgenomen die de komende (circa) vijf jaar uitgevoerd worden. Dit zijn:

a. Beschutting
b. Moeras-reset
c. Water in het grazige gebied
d. Oostvaardersplassen Almere
e. Oostvaardersplassen Lelystad
f. Recreatie in het kerngebied
g. Etalage Nationaal Park Nieuw Land

Met opmerkingen [redacted]: Afgezien van de poortgebieden wordt hier helemaal niets over gezegd! Wat zijn onze ambities? Of moeten HEK en Mikal hier nog wat voor schrijven?

Met opmerkingen [redacted]: Zowel broedend als op trek

Met opmerkingen [redacted] Verwachting is ook dat het een verrijking is van de biodiversiteit

Met opmerkingen [redacted]: Dit gaat echt niet lukken op de manier die wordt gesuggereerd

Legenda
Water
Slikken
Riet
Dijk
Kade
Natte graslanden
Droog grasland
Rietruigte
Bos
Vangweide
Route bootexcursie
Route Ecokar excursie
Uitkijkpunt/Observatorium
Fietspad
Wandelpad
Route vismigratie
Avonturenpad
Uitzichtpunt / kijktoren
Uitzichtpunt / kijktoren
Uitzichtpunt / kijkhut
Picknickplek
Bezoekerscentrum
Parkeervoorziening
NS-station

Bijlage 1 Body Condition Score

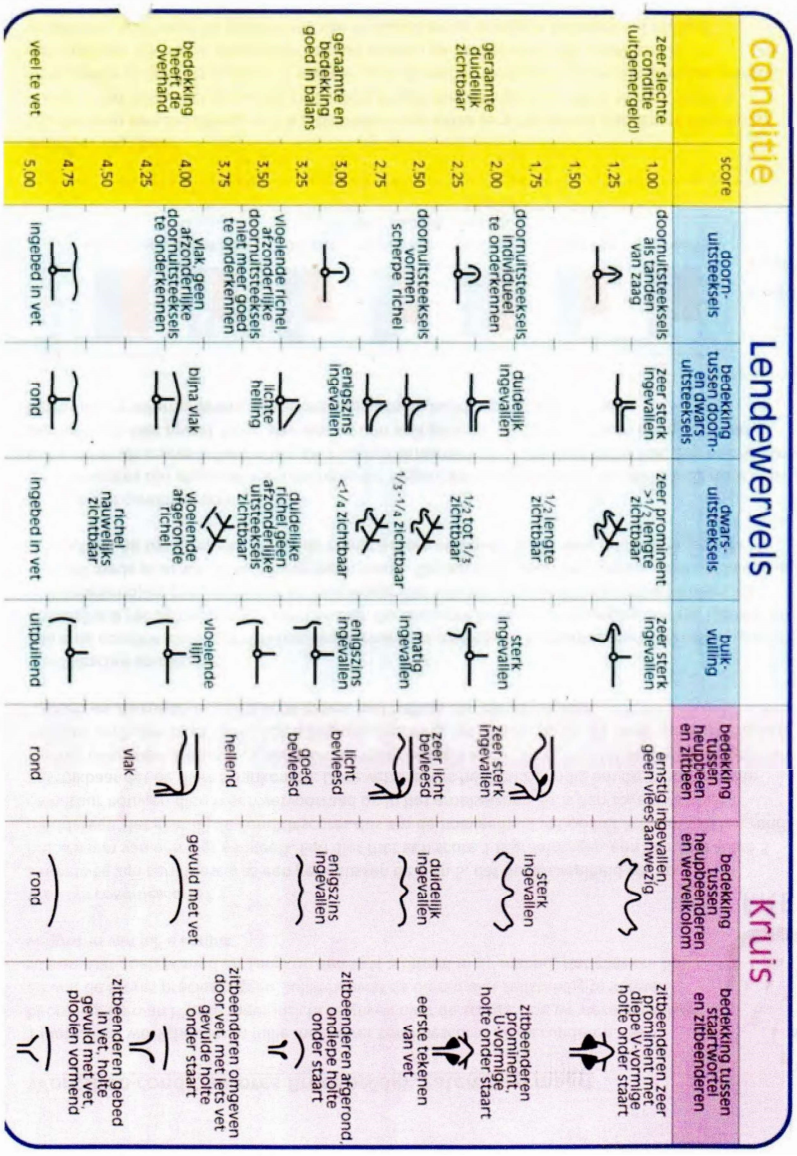

63

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: dinsdag 22 oktober 2019 17:59
Aan: [redacted]
CC: [redacted]
Onderwerp: Re: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie tbv consultatie docx.docx
Bijlagen: Body-conditie-score-formulier.jpg; Bonpard-Veterinair-Speciaalvoeder-Body-Condition-Scorecard-2.jpg

Beste [redacted],

tijdens ons overleg met Expertgroep en SBB jl. gaf ik aan dat ik enkele vragen / suggesties had n.a.v. het Managementplan. [redacted] vroeg toen of ik deze aan jou kon doorgeven voor het overleg van aanstaande donderdag. Hieronder de paar punten die graag in wil brengen.
Ik laat het aan jou of je vindt dat deze punten tijdens de bijeenkomst donderdag moeten worden besproken, of beter in kleine (veterinaire) kring.

Hartelijke groet en tot donderdag,
Art. 10 lid 2 sub e Wob

---

1. op pag's 26, 27 en 28 wordt onder punt
6.4.5 Bijvoeren van grote herbivoren en
6.4.6 Voorkomen van onnodig lijden bij zieke of gebrekkige dieren
de uitvoering van de Body Conditie Score besproken.

. er wordt verwezen naar bijlage 1.
Dit schema is ontwikkeld voor de melk veehouderij, waarbij je de dieren niet alleen van dichtbij ziet maar ook kunt voelen. Hoewel ook zeer geschikt om als basis te dienen voor het scoren van de conditie van wilde runderen is het niet realistisch dat met een dergelijke precisie van 0.25 punt te kunnen doen. Maar mogelijk gebeurt dat in de praktijk bij jullie ook niet.
.. ik weet niet of dit schema ook gebruikt wordt voor het beoordelen van de conditie van de paarden en de herten. Voor beide zijn wel betere schema's beschikbaar. Ik voeg er twee bij, die speciaal voor het paard zijn ontwikkeld.
... onder 6.4.4 wordt als basis voor reactief beheer een score < 2 gehanteerd. Dit lijkt mij aan de hoge kant, met name in het zomerseizoen, wanneer dit zogende merries en koeien - zeker wanneer ze een groot kalf zogen en mogelijk al weer drachtig zijn - een normaal en fysiologisch fenomeen is.. Aan het begin van de winter, bij afwezigheid van voldoende en kwalitatief goed voedsel, is dit m.i wel een goede grens.

2. Onder paragraaf 7.1.2 (pag. 31) staat dat "de monitoring zoveel als mogelijk door dezelfde persoon zal worden uitgevoerd. Gaat het hierbij om één persoon die alles monitort of over meerdere mensen die elk een onderdeel zoals beschreven onder 7.1.1 (Natura 2000, Provinciaal beleidskader... , SNL OVP.., etc)?

[7.1.2 Uitvoering van monitoring en opslag van gegevens.
Om een betrouwbare analyse van monitoringsgegevens te krijgen, is het van belang dat:
- monitoring langjarig volgens een vaste methodiek wordt uitgevoerd.

Hierdoor zullen variabelen als het weer niet tot meetfouten leidt;
- monitoring zoveel als mogelijk door hetzelfde persoon wordt uitgevoerd.

Hierdoor zijn methodische fouten constant en hebben daarmee geen invloed op de analyse. Hierbij is wel van belang dat er regelmatig iemand meekijkt om
te voorkomen dat er blinde vlekken insluipen.]

---

63 Bijlage identiek aan document 17 pagina 33

63

Van: [redacted]
Verzonden: dinsdag 22 oktober 2019 12:38
Aan: [redacted]
CC: Art. 10 lid 2 [redacted]
Onderwerp: RE: consultatieronde Managementplan

Jammer! Wel bedankt voor het zoeken naar iemand.

Vriendelijke groet,
[redacted]

Gebiedsmanager Art. 10 lid 2 sub e [redacted]

Staatsbosbeheer
Flevoland | Kitsweg 1 | 8218 AA Lelystad
M Art. 10 lid [redacted] | [redacted]@staatsbosbeheer.nl
www.staatsbosbeheer.nl | www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob [redacted]@Natuurmonumenten.nl]
Verzonden: dinsdag 22 oktober 2019 11:48
Aan: [redacted]
CC: [redacted]
Onderwerp: RE: consultatieronde Managementplan

Beste [redacted],
Ik heb mijn best gedaan om nog iemand te vinden, maar zie antwoord hieronder. Het is herfstvakantie in grote delen van het land, dat helpt ook niet.
Met vr. groet,
Art. 10 lid 2 [redacted]

Hoi Art. 10 [redacted]
Ik heb mijn best gedaan nog een collega te vinden die kan aanschuiven volgende week. Als ik zelf had gekund had ik het graag gedaan. Art. 10 lid 2 sub [redacted] (Veluwezoom) heb ik gevraagd, maar die kan ook niet. Vooral door de OV technisch slecht te bereiken locatie. Verder hebben collega ecologen met fauna achtergrond (Art. 10 lid 2 sub e Wob [redacted]) ook al andere afspraken staan. Kortom, het is niet gelukt op deze korte termijn iemand te vinden helaas.
Geef jij dat door aan SBB?
Groet, [redacted]

Art. 10 lid 2 sub e Wob [redacted]
Ecoloog
Afd. Natuur & Landschap / 's Graveland
Art. 10 lid 2 sub e [redacted]

Maak plaats voor wilde bloemen
Doe mee en ga naar natuurmonumenten.nl/bloemen of OERRR.NL/bloemen.

63

Van: [redacted] <[redacted]@staatsbosbeheer.nl>
Verzonden: donderdag 17 oktober 2019 10:11
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob [redacted]@Natuurmonumenten.nl>
CC: Art. 10 lid 2 sub [redacted] <[redacted]@staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: consultatieronde Managementplan

Dag [redacted]
Is het een idee iemand van jullie beheereenheid Veluwezoom te vragen? Zit Art. 10 lid 2 sub e Wob daar nog bv?

Vriendelijke groet,
[redacted]

Gebiedsmanager Art. 10 lid 2 sub e [redacted]

Staatsbosbeheer
Flevoland | Kitsweg 1 | 8218 AA Lelystad
M [redacted] | [redacted]@staatsbosbeheer.nl
www.staatsbosbeheer.nl | www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen

-----Oorspronkelijke afspraak-----
Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob [redacted]@Natuurmonumenten.nl]
Verzonden: woensdag 16 oktober 2019 11:25
Aan: [redacted]
Onderwerp: Geweigerd: consultatieronde Managementplan
Tijd: donderdag 24 oktober 2019 10:00-12:30 (UTC+01:00) Amsterdam, Berlijn, Bern, Rome, Stockholm, Wenen.
Locatie: Kitsweg 1, Lelystad

Beste [redacted],
Ik heb geprobeerd om een vertegenwoordiger vanuit Natuurmonumenten te regelen. Helaas is dit ivm de herfstvakantie niet gelukt.
Met vriendelijke groet,
Art. 10 lid 2 sub e Wob [redacted]

Disclaimer Nederlands English

64

Van: [redacted]
[redacted]ktober 2019 08:13
Aan: 'Art. 10 lid 2 sub e Wob [redacted]
CC: Art. 10 lid 2 sub e Wob [redacted]
Onderwerp: advies managementplan Oostvaardersplassen

Geachte leden van de Fauna Adviescommissie,

Onlangs ontvingen jullie van mijn collega [redacted] het concept managementplan Oostvaardersplassen. Zoals afgesproken: mochten jullie ingrijpende wijzigingen voorstellen dan horen we die graag deze week. Meest praktische denk ik dat reacties via mij naar [redacted] gaan. Woensdag de 6e november zal tijdens het FAC-overleg [redacted] een presentatie geven over de – laatste versie – van het plan. Hij zal ook ingaan op conclusie uit de consultatie onder aantal stakeholders komende donderdag.

Voor vragen en opmerkingen, jullie weten me te vinden.

Met vriendelijke groet,

Art. 10 lid [redacted]

Staatsbosbeheer
M Art. 10 lid 2 [redacted]
E [redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
Twitter Art. 10 lid 2 | youtube staatsbosbeheer1

65

Van: Art. 10 lid 2 sub e @sovon.nl>
Verzonden: woensdag 23 oktober 2019 17:09
Aan: ; ; @flevoland.nl; @flevoland.nl); @xs4all.nl' (@xs4all.nl); ' @planet.nl' @planet.nl)
Onderwerp: RE: consultatieronde Managementplan

Beste , beste , beste en beste en
Ik moet me helaas op een zo laat moment afmelden voor de bijeenkomst morgen. Ik hoor net dat ik morgen op kantoor Nijmegen moet zijn voor een onvoorziene vergadering waar ik niet kan ontbreken. Dat kan ik niet combineren met de afspraak in Lelystad. Ik heb zonet nog gezocht naar een andere oplossing maar die is er niet en nu moet ik toch deze mail sturen.
Dit spijt me in het bijzonder omdat ik graag had willen meedenken in de consultatieronde.
Ik zet vanavond nog mijn aantekeningen die ik had gemaakt bij het lezen van het Managementplan op papier en stuur deze op naar jullie.
Mijn grote excuses voor deze ook voor mij onverwachtse wending. Ik was er zeer graag bij geweest.
Een goede vergadering morgen!!
Groet

--

Art. 10 lid 2 sub e
Hoofd onderzoek - Sovon Vogelonderzoek Nederland

telefoon (centrale) | | Art. 10 lid 2

Sovon
postadres Postbus 6521 | 6503 GA Nijmegen
bezoekadres Natuurplaza (Mercator 3) | Toernooiveld 1 | 6525 ED Nijmegen
online Sovon.nl | LinkedIn | Facebook | Twitter | Instagram | YouTube

De informatie in deze e-mail is persoonlijk en vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n). Het is verboden de inhoud te openen, kopiëren, verspreiden of te gebruiken wanneer u dit bericht abusievelijk heeft ontvangen. Wij verzoeken u de afzender op de hoogte te stellen en het bericht te verwijderen. Sovon sluit elke aansprakelijkheid uit die voortkomt uit elektronische verzending.

Sovon | BTW NL003275139B01 | KvK 40534547 | SBI 913362
Print deze e-mail bewust, denk aan ons milieu

-----Oorspronkelijke afspraak-----
Van: @staatsbosbeheer.nl [Art. 10 lid 2 @staatsbosbeheer.nl] **Namens**
Verzonden: maandag 14 oktober 2019 09:29
Aan: ; ; '@xs4all.nl'; @planet.nl'; '@flevoland.nl'; @flevoland.nl'; @flevovet.nl'; @gddiergezondheid.nl'; @freenature.eu'; @wur.nl'; @ark.eu'; '@ark.eu' @freenature.nl' @uu.nl'; T @rug.nl'; '@flevolandschap.nl'
CC:
Onderwerp: consultatieronde Managementplan

65

Tijd: donderdag 24 oktober 2019 10:00-12:30 (UTC+01:00) Amsterdam, Berlijn, Bern, Rome, Stockholm, Wenen.
Locatie: Kitsweg 1, Lelystad

Beste lezer

Graag nodig ik u uit voor een consultatiegesprek over het managementplan Oostvaardersplassen. De bijeenkomst vindt plaatst op 24 oktober van 10.00 tot 12.30 in het beheergebouw van de Oostvaardersplassen, Kitsweg 1 te Lelystad. Er wordt voor een lunch gezorgd.

In juli 2018 heeft de provincie Flevoland het Beleidskader beheer Oostvaardersplassen vastgesteld. De afgelopen 1,5 jaar is hard gewerkt aan het vertalen van het nieuwe beleid naar beheer, het voorbereiden en uitvoeren van een aantal inrichtingsmaatregelen en het terugbrengen van de populatie grote herbivoren (de zogenaamde reset grote grazers). Vanaf 2020 wordt het beheer van de grote herbivoren vastgelegd in het Faunabeheerplan Flevoland (reeds vastgesteld door de Faunabeheereenheid) en het managementplan Oostvaardersplassen van Staatsbosbeheer.

Graag nodigen we u vanwege uw expertise uit om met ons te reflecteren op het concept managementplan. Het concept managementplan ontvangt u een week voor de bijeenkomst.

Vanwege de organisatie (waaronder de lunch) ontvang ik graag een bevestiging van uw aanwezigheid en eventuele dieetwensen.

Na afloop bieden wij de gelegenheid aan om een bezoek aan het veld te brengen. We nemen u van 13.00 tot 15.00 mee langs de vele projecten die momenteel in de Oostvaardersplassen in uitvoering zijn. Wilt u bij uw aanmelding aangeven of u mee gaat met het veldbezoek?

Ik hoop op uw aanwezigheid en kijk uit naar een boeiende bijeenkomst

Met vriendelijke groet,

[redacted]

gebiedsmanager Oostvaardersplassen

Disclaimer Nederlands English

Consultatieronde managementplan

[redacted]
Geef duidelijk aan dat er jaarlijkse vangacties plaatsvinden.

Anticonceptie
WUR: wie weet is het iets voor de kleine populaties.
Kerngebied absoluut no go. (stel dat je alle dieren door de kraal

Runderen.
Consumptie niet mogelijk. BSE wordt als een te groot risico gezien. Het drijven van heckrunderen in een kraal is haast niet te doen. De heckrunderen kunnen elkaar te makkelijk verwonden en er ontstaan erg gevaarlijke situaties.

Ben Huisman geeft aan. Let op dat je het geheel blijft benadrukken. Waterpeildynamiek bv.

Bij inspectierondes
Geef ook aan dat je dagelijks rondrijdt.

Lauwersmeer: in de winter bij extreem weer 1 x per weken.

Ronde met dierenarts: onder extreme omstandigheden vaker.

BCS scores voor paard en hert bij protocol voegen (wel 5puntsschaal!)

In protocol:
Behandelschema. Overleg dierenarts er weer in bouwen. De zeef anders benoemen. (niet meer ‘wond groter dan 5 cm’)

Nog opnemen:
Jaarverslag maken.
Wat doen we met de maandupdates?

Onderzoek door GD.
TBC, brucelose,

In managementplan aangeven dat er dieren ter sectie aangeboden worden. In protocol aangeven wat er precies

Kopergehalte wordt bepaald uit bloed, maar eigenlijk moet je naar de lever kijken. Normen zijn gebaseerd op veehouderij.

500 herten is niet voldoende voor genetisch diverse populatie. Dat moet er uit.

Advies: meet ook buiten de OVP. (onderzoek, geen monitoring)
Zeker ganzen. Aantal ganzen uitrusten met loggers?

DNA veilig stellen: herten doen.

Consultatiebijeenkomst Managementplan Oostvaardersplassen

24-10-2019

PROVINCIE FLEVOLAND

Advies commissie Van Geel

Vanaf 11 juli 2018 het nieuwe provinciale beleidskader

PROVINCIE FLEVOLAND

Kern van beleidskader

Oostvaardersplassen zijn vogelnatuurreservaat

Uitvoering samen met Staatsbosbeheer

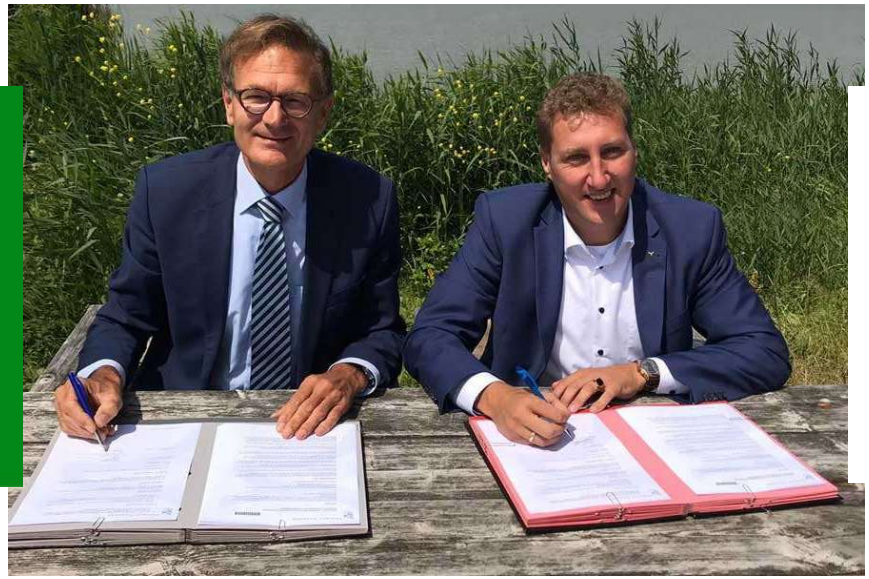

Ondertekening convenant op 18 juli 2018

Opgaven in provinciaal beleidskader

Moerasreset en versnelling N2000-maatregelen

Welzijn grote grazers: minder dieren, meer beschutting

Beleven: toerisme en recreatie

Halfopen landschap met meer biodiversiteit

Beleidskader beheer Oostvaardersplassen

N2000-GEBIED

Moeras-reset en versnelling N2000-maatregelen

Water in grazige gebied

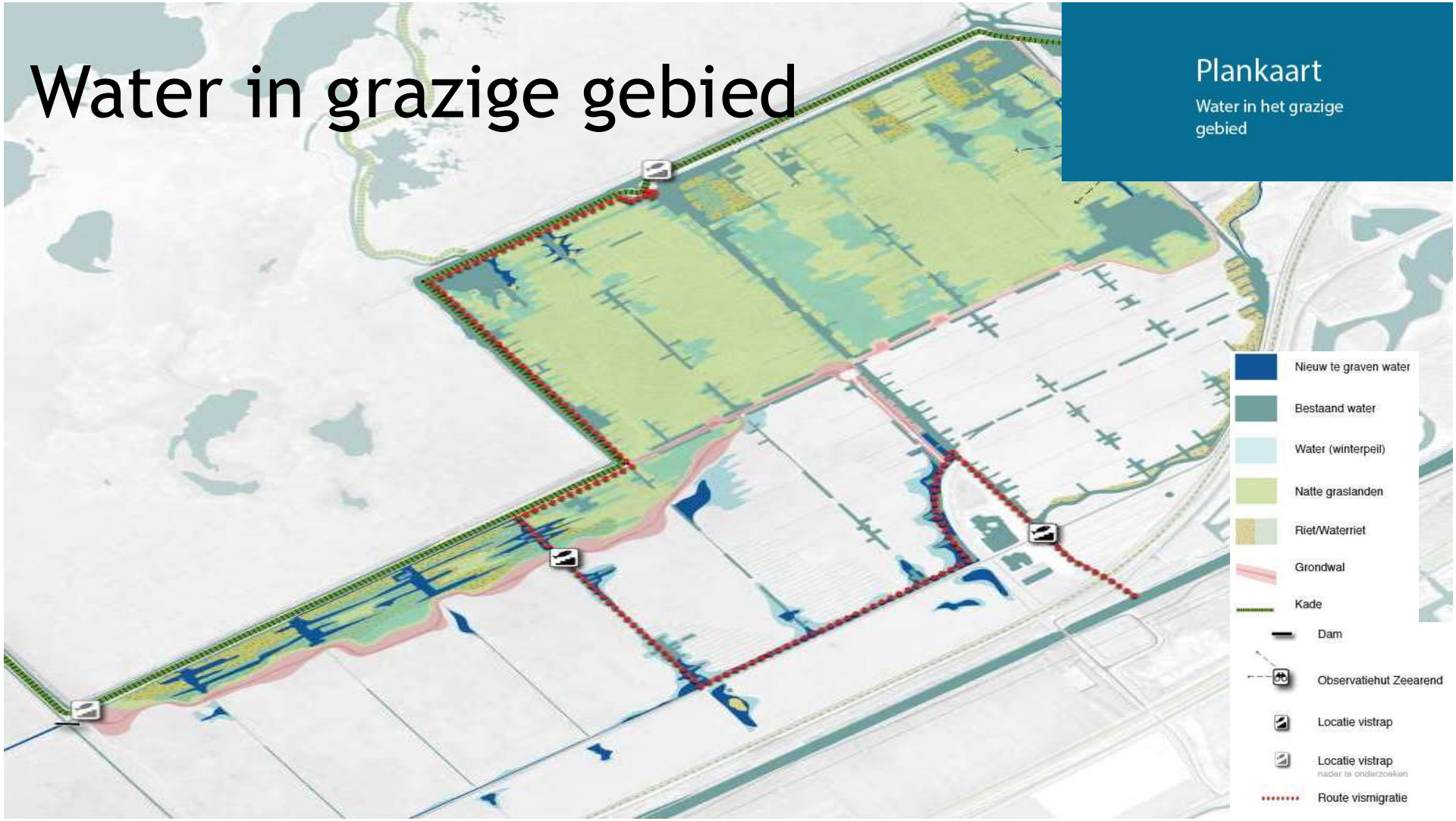

PROVINCIE FLEVOLAND

Start van moeras-reset in oktober 2018

Beleidskader beheer Oostvaardersplassen

GROTE GRAZERS

PROVINCIE FLEVOLAND

Minder grote grazers, meer beschutting

Provinciale opdracht afschot edelherten

Herplaatsing Konikpaarden

Beschuttings-maatregelen

Beleidskader beheer Oostvaardersplassen

LANDSCHAP

Optelsom van maatregelen

Referentie-struweel: gevarieerde beplanting met circa 10% bomen

Maatregelen in kader van N2000, beschutting, recreatie, …

Beleidskader beheer Oostvaardersplassen

TOERISME EN RECREATIE

Recreatie in kerngebied

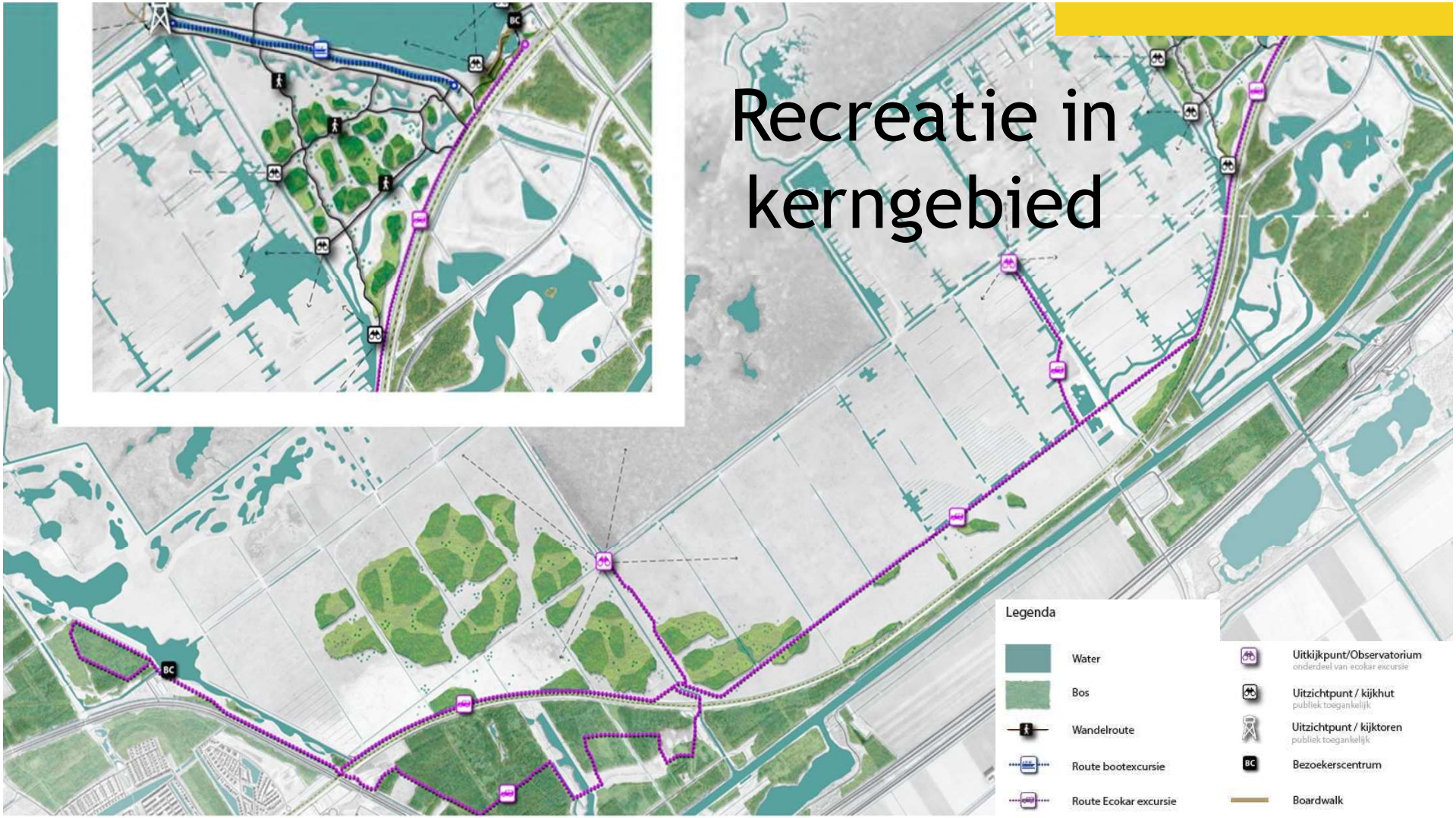

PROVINCIE FLEVOLAND

Impressie van een gevarieerd boslandschap in het Hollandse Hout

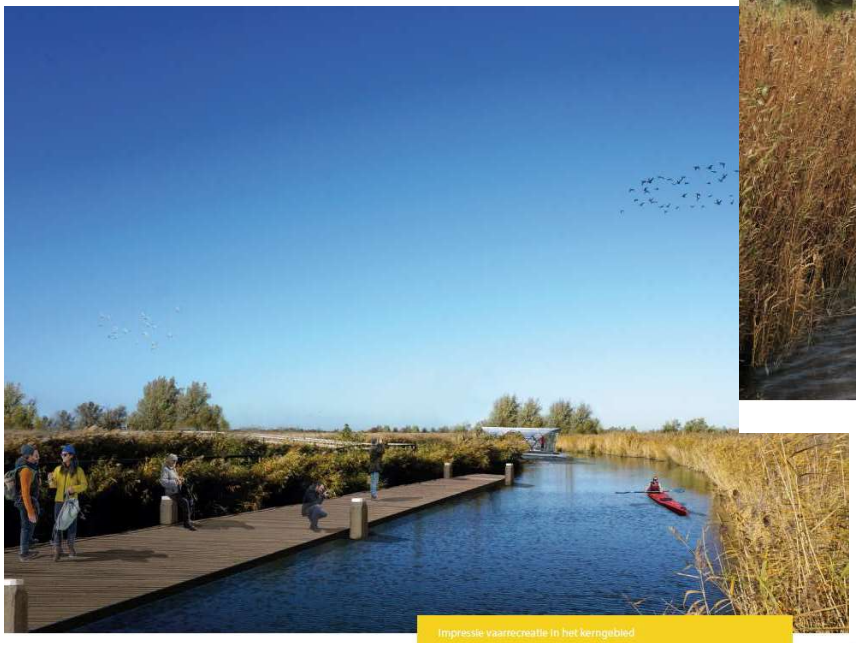

Impressie vaarrecreatie in het kerngebied

Provincie Flevoland
Nationaal Park Nieuw Land

Managementplan Oostvaardersplassen

2020-2027

Inbedding

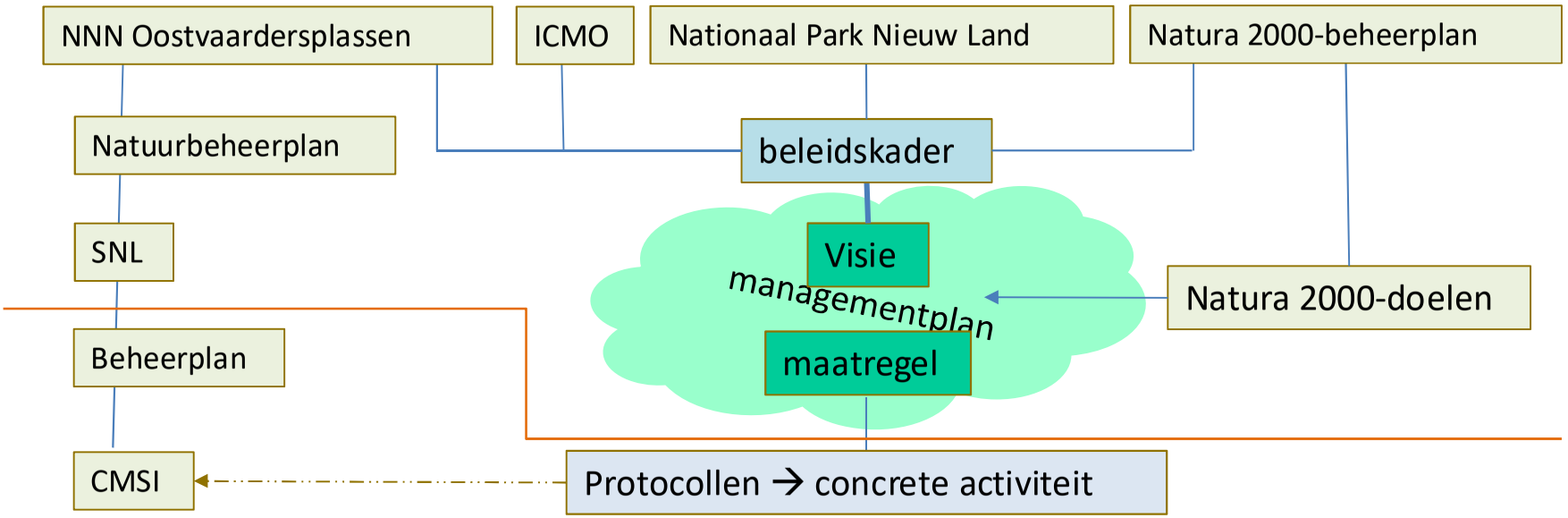
NNN Oostvaardersplassen
ICMO
Nationaal Park Nieuw Land
Natura 2000-beheerplan
Natuurbeheerplan
beleidskader
SNL
Visie
managementplan
Natura 2000-doelen
Beheerplan
maatregel
CMSI
Protocollen → concrete activiteit

Proces managementplan

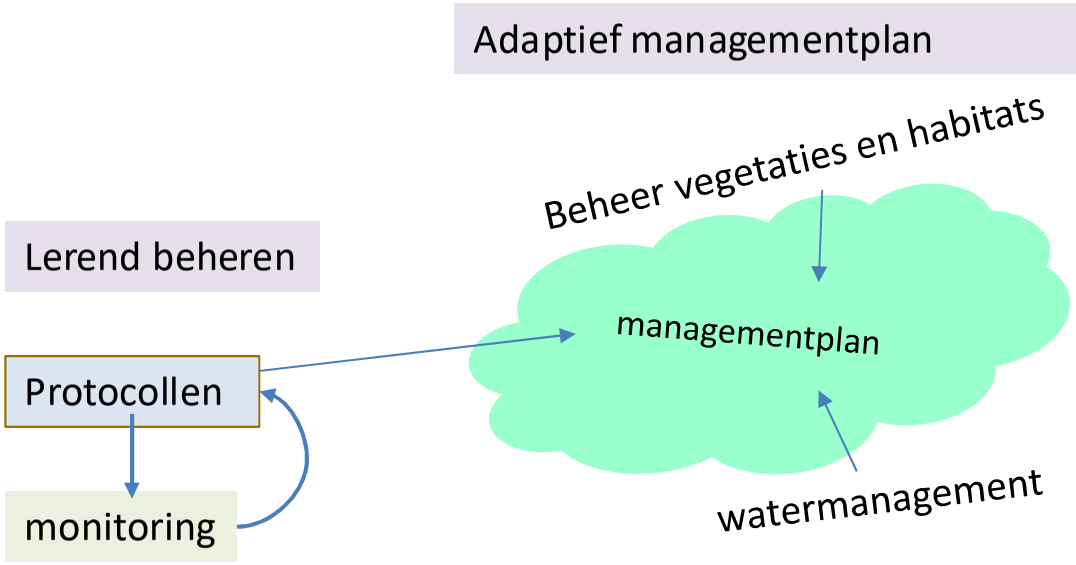

- 2020 – 2027
- GS stemt in
- SBB stelt vast

Beheergebied Oostvaardersplassen

Concept - bespreekversie - 14-10-2019

Algemene hoofdstukken

Inleiding **5**
1.1 Aanleiding **5**
1.2 Doel **5**
1.3 Proces management cyclus **5**
1.4 Afbakening **6**
1.5 Wet-/regelgeving, kaders **7**
1.5.1 Natura 2000 7
1.5.2 Kaderrichtlijn Water 7
1.5.3 Wet natuurbescherming 7
1.5.4 Wet dieren 8
1.5.5 Natuurnetwerk Nederland 8
1.6 Ondernemingsplan 2020-2025 Staatsbosbeheer **8**
2. Gebiedsbeschrijving **9**
2.1 Historie **9**
2.1.1 Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen 9
2.1.2 Hollandse Hout 9
2.1.3 Oostvaardersveld 9
2.1.4 Kotterbos 10
2.1.5 Oostvaardersbos 10
2.1.6 Nationaal Park Nieuw Land 10
2.2 Voorgaand beheer in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen **11**

Hoofdstuk 3 visie

- Algemeen:
  - Alle landschappen van moerasgebied
  - Vogels centraal
  - Kwaliteitsimpuls in de natuur en uitbreiding van de bereikbaarheid, recreatie en de voorzieningen
- Beheeropgave:
  - Robuuste natuur
  - Ruimte voor processen die landschappelijke ontwikkeling sturen
  - Konikpaard, heckrund en edelhert nodig voor mix aan vegetatie-structuur-typen

Beheer grote herbivoren

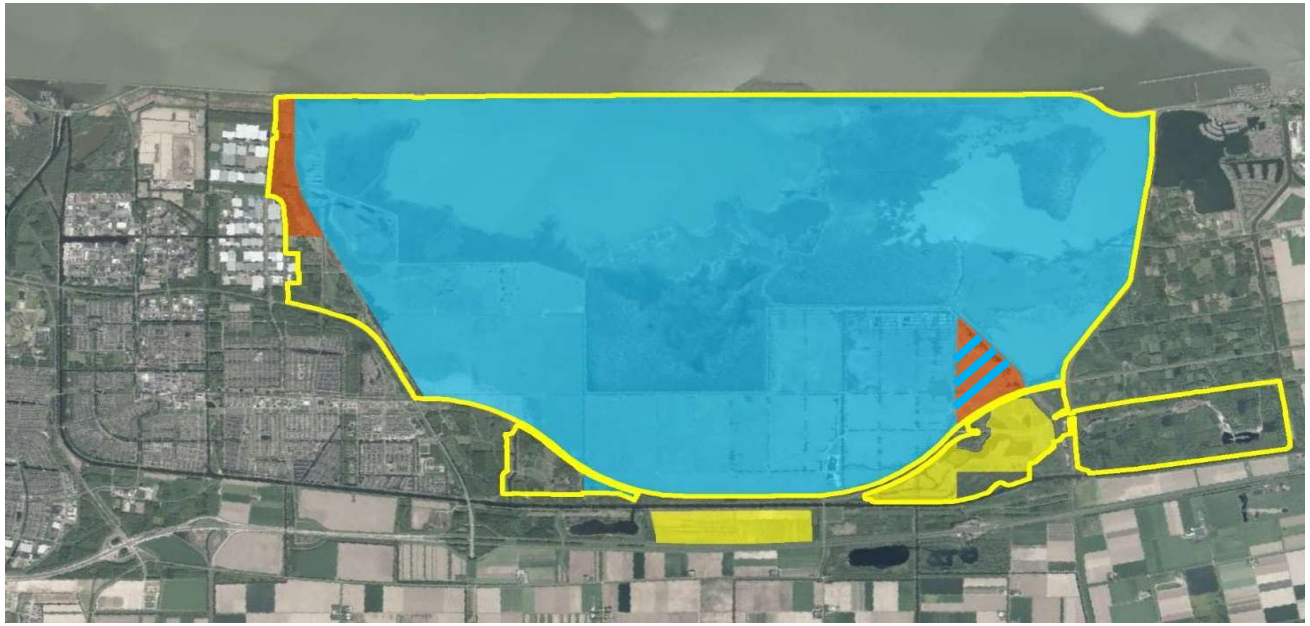

Leefgebied grote herbivoren.

- **Gele lijn** = Edelhert;
- **Blauwe vlak** = heckrund en konikpaard;
- **Gele vlak** = zelfstandige kuddes konikpaard die niet in verbinding met de kudde in het Natura 2000-gebied staat;
- **Rode vlak** = gebieden die bij extreem winterweer opengesteld worden voor heckrund en konikpaard en op dat moment afgesloten worden voor het publiek.

Populatie

Voorjaarsstand 1100
Edelherten 500 (geslacht 1:1)
Paard en rund 600 (familie en kudde)
Najaarsstand 1500

- Populatiebeheer:
  - Edelhert → afschot (conform FBP)
  - konikpaard
    - Uitplaatsen als er vraag is
    - vangen, chippen en afvoer voor consumptie
  - Heckrund
    - afschot en afgevoerd destructie

Benutting van (ge)dode grote herbivoren

- Voor Consumptie
  - Ambitie elke soort hoogwaardig voedsel
  - Praktijk:
    - Edelhert en Konikpaard wel
    - Heckrund niet
- Ten behoeve van biodiversiteit
  - Ambitie elke soort bij gewond dier
  - Praktijk:
    - Edelhert ca 10% in veld laten liggen

Dierenwelzijn

- Inspecties
  - Minstens 1 keer per week
  - Dierenarts 1 keer per kwartaal, in winter (jan/apr) om de 4 weken
- Er blijven situaties denkbaar waarin sprake is van voedseltekort en bijvoeren noodzakelijk is

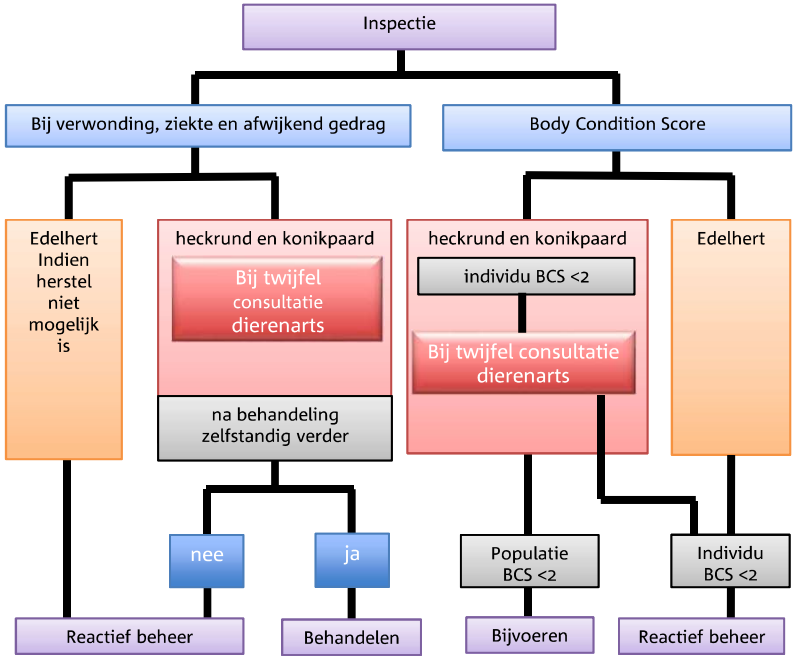

Figuur 3: Handelingsschema inspectie

Dierenwelzijn

- Onnodige stress bij behandeling van een gewond of ziek dier wordt zoveel als mogelijk voorkomen.
- reactief beheer heeft als doel onnodig en uitzichtloos lijden van de grote herbivoren te voorkomen.
- Reactief beheer mag plaatsvinden door middel van afschot.

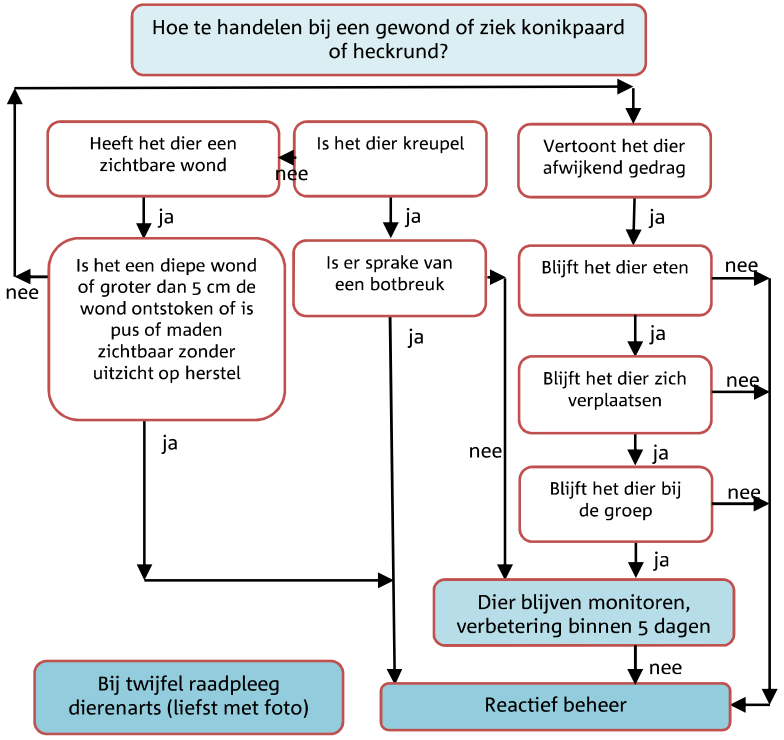

Figuur 4: Stroomschema handelen bij ziekte en verwonding

Monitoring en Onderzoek

- Monitoring
  - Natura 2000
  - SNL
  - Provinciaal Beleidskader Beheer Oostvaardersplassen
- Onderzoek
  - Onderzoeksagenda
- Veldstation

68

Van: [redacted]
Verzonden: donderdag 24 oktober 2019 21:51
Aan: [redacted]
CC: [redacted]
Onderwerp: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie docx.docx
Bijlagen: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie docx.docx

Beste Sylvo

Aanstaande maandag ochtend heb je een overleg met [redacted] en [redacted] over het managementplan Oostvaardersplassen. Bijgesloten tref je het managementplan aan. Dit betreft een bespreekversie die gebruikt is in de consultatieronde (en tot vandaag geactualiseerd).

Tijdens de consultatieronde zijn er reacties gevraagd van:

- de collega's van de beheereenheid,
- de direct betrokken ambtenaren van de provincie Flevoland,
- de ecologen van Staatsbosbeheer [redacted]
- de juristen van Staatsbosbeheer ([redacted]
- Free nature.

Daarnaast is het document gepresenteerd en besproken met:

- de provinciale expertgroep Oostvaardersplassen
- Gedeputeerde Staten van Flevoland

Vandaag is een consultatiebijeenkomst geweest, waar collega's (in-en extern), die expert zijn op het gebied van beheer van grote herbivoren, zijn uitgenodigd (zoals NVWA, Flevo-landschap, beheereenheid Lauwersmeer).
Binnenkort wordt het document gepresenteerd en besproken met de Fauna Advies Commissie (6 november) en de veterinaire commissie van de Oostvaardersplassen (14 november).

Deze consultatie hebben we gehouden om een goed doordacht managementplan te krijgen en een door de omgeving gedragen plan (zoals in het convenant met de provincie is afgesproken).
Tot nog toe heeft deze consultatie mooie aanscherpingen van de tekst opgeleverd. Er is veel waardering voor de gekozen aanpak van het managementplan en de uitwerking van het beheer.

Deze 1.0 versie van het managementplan gaat vooral over het beheer van de grote herbivoren (hoofdstuk 6). Andere elementen van het beheer (watermanagement, landschapsvormend beheer, recreatie e.d.) worden de komende jaren toegevoegd. In 1.3 wordt beschreven hoe dit adaptief managementplan werkt en hoe we lerend willen beheren.

De visie in hoofdstuk 3.2 gaat in op de betekenis van het gebied voor de vogels. Met de aanvullingen in de toekomst zal ook de visie verder uitgebreid en aangescherpt worden.

Het managementplan wordt op 5 november aan Gedeputeerde Staten van Flevoland ter instemming aangeboden. Nadat zij ingestemd hebben kan Staatsbosbeheer het document vaststellen en zullen we vanaf 1-1-2020 er uitvoering aan geven.

Ik ben benieuwd naar de uitkomst van jullie gesprek.

Met vriendelijke groet

68[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur [redacted]

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

staatsbosbeheer

Concept Managementplan Oostvaardersplassen
2020-2027
Versie 1.0

Datum
Status Concept

Op deze versie vindt nog besluitvorming plaats.
Dit betreft een bespreekversie.

Colofon

Project	Managementplan Oostvaardersplassen 2020-2027
Versienummer	1.0 **Dit betreft een bespreekversie.**
Status	Concept
360 documentnummer:	<Naam>……
Gebied	Oostvaardersplassen
Planeenheid	Oostvaardersplassen
Beheergebied	Oostvaardersplassen
Provinciale eenheid	Flevoland
Opdrachtgever	< Naam >
Projectleider	< Naam >
Contactpersoon:	< Naam > < Functie > T 06 …….. E <naam>@staatsbosbeheer.nl
Adres:	Staatsbosbeheer Kitsweg 1 8218 AA Lelystad

Inhoudsopgave

1. Inleiding 5
1.1 Aanleiding 5
1.2 Doel 5
1.3 Proces management cyclus 5
1.4 Afbakening 6
1.5 Wet-/regelgeving, kaders 7
1.5.1 Wet natuurbescherming 7
1.5.2 Kaderrichtlijn Water 7
1.5.3 Wet dieren 8
1.5.4 Natuurnetwerk Nederland 8
1.6 Ondernemingsplan 2020-2025 Staatsbosbeheer 8

2. Gebiedsbeschrijving 9
2.1 Historie 9
2.1.1 Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen 9
2.1.2 Hollandse Hout 9
2.1.3 Oostvaardersveld 9
2.1.4 Kotterbos 10
2.1.5 Oostvaardersbos 10
2.1.6 Nationaal Park Nieuw Land 10
2.2 Voorgaand beheer Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen 11

3. Visie 12
3.1 Inleiding 12
3.2 De visie op hoofdlijnen 12
3.3 De visie in relatie tot beheeropgave 12
3.3.1 De visie op het waterbeheer 13
3.3.2 De visie op landschapsvorming, sedimentatie en erosie 13
3.3.3 De visie op begrazingsbeheer 13
3.3.4 De visie op recreatie en toerisme 14

4. Waterbeheer 15

5. Beheer van vegetaties en habitats 15

6. Beheer Grote herbivoren 16
6.1 Inleiding 16
6.2 Leefgebied van de grote herbivoren 16
6.3 Populatieopbouw en –beheer 18
6.3.1 Populatie opbouw 18
6.3.2 Populatiebeheer 20
6.3.3 Benutting van (ge)dode grote herbivoren 21
6.4 Dierenwelzijn 22
6.4.1 Inleiding 22
6.4.2 Controle van grote herbivoren 23
6.4.3 Handelen bij ziekte en verwonding 23
6.4.4 Onderzoek van kadavers en veterinaire monitoring 24
6.4.5 Bijvoeren van grote herbivoren 25
6.4.6 Voorkomen van onnodig lijden bij zieke of gebrekkige dieren 26

7. Monitoring en onderzoek 27
7.1 Monitoring 27

7.1.1 Uitvoering van monitoring en opslag van gegevens. 28
7.1.2 Uitdragen van monitoringsgegevens 28
7.2 Onderzoek 28
7.2.1 Veldstation 28
7.2.2 Uitdragen van onderzoeksresultaten 29
8. Omgevingsmanagement en communicatie 30
8.1 Positionering 30
8.2 Omgevingsmanagement 30
8.3 Communicatiemiddelen 30
9. Landschapsontwikkeling en recreatie en toerisme 32
Bijlage 1: Managementplan procedureel 33
Bijlage 2: Inbedding managementplan 35
Bijlage 3: Body Condition Score 36

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Op 25 april 2018 is het advies van de commissie Van Geel aangeboden aan Gedeputeerde Staten van de provincie Flevoland. Na behandeling in de commissie duurzaamheid, is op 11 juli 2018 hierover positief besloten door Provinciale Staten. Het advies van de commissie Van Geel is op deze wijze overgenomen als 'Beleidskader voor het beheer van de Oostvaardersplassen' (PBBO).

Het PBBO houdt in dat het landschap van de Oostvaardersplassen wordt ontwikkeld tot een halfopen landschap met, naast open water en grasland, voldoende riet, ruigte, struwelen en bosschages om de natuurdoelen in het gebied te borgen. Hierbij wordt prioriteit gegeven aan de uitvoering van het Natura 2000-beheerplan voor het gebied.

Daarnaast is in het PBBO het beleid en beheer van de grote grazers aangepast. Doel van de inzet van de grote herbivoren is dat met behulp van levensvatbare populaties grote herbivoren een bijdrage wordt geleverd aan het tot stand brengen en behouden van een divers landschap. Hierbij dient tevens het welzijn van de dieren gewaarborgd te zijn. Voorkomen moet worden dat dieren onnodig lijden vanwege ziekte, voedseltekorten of anderszins en dat er in de winter te weinig beschuttingsmogelijkheden zijn (uit PBBO). Tevens wordt met de gebiedspartners gezamenlijk ingezet op de invulling van de Ontwikkelingsvisie Nationaal Park Nieuw Land, voornamelijk op de thema's natuurbeleving en recreatieve toegankelijkheid.

Op 20 juli 2018 is een convenant tussen Provincie Flevoland en Staatsbosbeheer ondertekend om te borgen dat het Beleidskader geoperationaliseerd wordt. In het convenant is onder andere het onderstaande overeengekomen:

- De beleidsverantwoordelijkheid voor het natuurgebied ligt bij de Provincie Flevoland. Staatsbosbeheer is verantwoordelijk voor de uitvoering en het beheer van het Oostvaardersplassengebied. Staatsbosbeheer stelt op basis van het PBBO in overleg met de provincie een nieuw managementplan op, waarbij wordt gewerkt vanuit een integrale visie op het beheer van het Oostvaardersplassengebied, afgestemd op overige ontwikkelingen zoals het Nationaal Park Nieuw Land.
- Het beheermodel van de grote grazers wordt in dit plan verder uitgewerkt in lijn met het PBBO. Het betreft een combinatie van strikt uitgevoerd vroeg-reactief beheer, aangevuld met een vorm van beheer die zich richt op aantalsregulatie, met als inzet dat de begrazingsdruk niet boven de 1500 dieren uitkomt.
- Staatsbosbeheer gaat pas tot vaststelling van het managementplan over nadat GS van Flevoland hiermee heeft kunnen instemmen.

1.2 Doel

In dit managementplan wordt de opgave van het PBBO vertaald in een visie die vervolgens wordt omgezet in concrete activiteiten voor het operationeel beheer (zie bijlage 1). Het managementplan beschrijft het wat van het operationeel beheer (welke maatregelen er in het beheer worden uitgevoerd). Het hoe van het operationeel beheer (de concrete activiteiten) wordt vastgelegd in protocollen die Staatsbosbeheer gebruikt bij de feitelijke uitvoering.

1.3 Proces management cyclus

Het managementplan is een adaptief plan (bijlage 2). Dat betekent dat elke keer wanneer een opgave vanuit het PBBO of Natura 2000 is gerealiseerd, het bijbehorende beheer wordt toegevoegd aan dit managementplan. Op dat moment

worden zo nodig ook de bijpassende protocollen geactualiseerd. In ieder geval wordt in 2020 het waterbeheer uitgewerkt en aan het managementplan toegevoegd.

Tijdens het uitvoeren van het beheer worden nieuwe ervaringen opgedaan. Daarnaast kan uit monitoring volgen dat bijsturing van het beheer om de doelen te behalen noodzakelijk is. Beide kunnen aanleiding zijn de beheeractiviteiten en dus de protocollen aan te passen. Hiermee ontstaat een systeem van lerend beheren. Dit kan tot aanpassingen in het managementplan leiden.

Het opstellen, aanpassen en vaststellen van het managementplan en de protocollen is een verantwoordelijkheid van Staatsbosbeheer. Zoals in het convenant tussen Staatsbosbeheer en de provincie Flevoland vastgelegd gaat Staatsbosbeheer pas tot vaststelling van het managementplan over, nadat GS van Flevoland hiermee heeft kunnen instemmen.

Het managementplan is voor Staatsbosbeheer de leidraad bij het beheer. In 2026 wordt door Staatsbosbeheer het managementplan geëvalueerd. Hierbij wordt het getoetst aan het behalen van de doelen uit o.a. Natura 2000 en het PBBO. Op basis van deze evaluatie kan het managementplan geactualiseerd worden. Dit betekent dat het voorliggend managementplan tot 2027 de basis is voor de adaptieve aanpak en het lerend beheren.

1.4 Afbakening

Dit managementplan wordt opgesteld voor de Oostvaardersplassen. Hieronder vallen het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen (onderverdeeld in moerasdeel en grazige deel), het Hollandse Hout (inclusief Hollandse Hout Zuid), Oostvaardersveld (inclusief Trekweggebied), het Kotterbos en het Oostvaardersbos (figuur 1). Kaart aanpassen met deelgrenzen.

Figuur 1: Het plangebied van het managementplan Oostvaardersplassen.

Voor de Natura 2000-opgave van de Oostvaardersplassen zijn het aanwijzingsbesluit en het Natura 2000-beheerplan leidend. De verantwoordelijkheid voor het opstellen

en het vaststellen van het Natura 2000-beheerplan ligt bij de provincie Flevoland. De provincie heeft tevens de beleidsverantwoordelijkheid dat de maatregelen die in het Natura 2000-beheerplan zijn opgenomen ook gerealiseerd worden.

Voor het reguliere natuur- en landschapsbeheer is het Natuurbeheerplan Flevoland leidend, voor zover niet in strijd met het Natura 2000-kader. Door de provincie wordt op basis van het Natuurbeheerplan de Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL) beschikbaar gesteld voor het uitvoeren van het natuurbeheer inclusief de recreatieve basisvoorzieningen en monitoring. De beheermaatregelen die uitgevoerd worden in het kader van SNL zijn opgenomen in het beheersysteem CMSI (Conservation Management System international).

Voor de recreatieve ontwikkelingen is de ontwikkelingsvisie Nationaal Park Nieuw Land leidend. De uitvoering van dit plan is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de partners uit het Nationaal Park (provincie Flevoland, gemeente Lelystad en Almere, Rijkswaterstaat, Natuurmonumenten, Het Flevo-landschap, Staatsbosbeheer en Waterschap Zuiderzeeland). De governance en financiering van het Nationaal Park wordt in 2019/2020 uitgewerkt.

Het PBBO heeft vooral consequenties voor het beheer van de grote herbivoren in de Oostvaardersplassen. Dit betekent dat voorliggende versie van het managementplan ingaat op het beheer in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen.
Voor de deelgebieden Hollandse Hout, Oostvaardersveld, Kotterbos en Oostvaardersbos gebruikt Staatsbosbeheer de bestaande beheerplannen voor die gebieden.

1.5 Wet-/regelgeving, kaders

1.5.1 Wet natuurbescherming

De Wet natuurbescherming beschermt Nederlandse natuurgebieden en planten- en diersoorten.

Sinds 1 januari 2017 zijn de provincies bevoegd gezag voor zowel gebiedsbescherming, soortenbescherming als de bescherming van houtopstanden. De provincie is bevoegd gezag voor het verstrekken van vergunningen en ontheffingen die mogelijk nodig zijn als gevolg van de in dit managementplan gekozen beheer.

Natura 2000

Natura 2000 is een Europees netwerk van beschermde natuurgebieden. De Oostvaardersplassen maken deel uit van het Natura 2000-netwerk. Concreet gaat het in de Oostvaardersplassen om de bescherming en instandhouding van 31 vogelsoorten en hun leefgebied. Er zijn 33 specifieke instandhoudingsdoelen geformuleerd, waarbij voor de lepelaar en de grote zilverreiger twee doelen gelden; zowel voor de broedvogels als voor de niet-broedvogels. Hoe de instandhoudingsdoelen worden bereikt en voor de toekomst geborgd is vastgelegd in het Natura 2000-beheerplan. De maatregelen die in het beheerplan zijn vastgelegd liggen voor een deel in het moeras (moerasreset), voor een deel in het grazige gebied (vernatting, aanleg poelen en realisatie intrek vis) en voor een deel buiten de Oostvaardersplassen (kiekendieffoerageergebieden).

1.5.2 Kaderrichtlijn Water

De Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) is opgesteld om de waterkwaliteit in Europa te verbeteren. De Oostvaardersplassen zijn een waterlichaam voor de KRW (waterkwaliteitsdoelen). Voor de Oostvaardersplassen geldt dat:

- De Natura 2000-doelen voorop staan;

- De KRW doelen gelijk zijn aan de huidige toestand. Dit geldt voor algemeen fysisch-chemische parameters en biologie (algen, waterplanten, macrofauna en vissen).

In 2020 worden de KRW-doelen voor de Oostvaardersplassen herijkt. De inzet is dat het moerasgebied aangeduid wordt als kunstmatig waterlichaam, met als waterbeheertype M14 (ondiepe matig grote, gebufferde plassen).

1.5.3 Wet dieren

De Wet dieren is een Nederlandse kaderwet waarin een integraal kader voor regels over gehouden dieren en daaraan gerelateerde onderwerpen is vastgelegd. De wet is sinds 1 januari 2013 van kracht en bevat ook enkele bepalingen die van toepassing zijn op niet gehouden dieren.

1.5.4 Natuurnetwerk Nederland

Het Natuurnetwerk Nederland (NNN) is het Nederlands netwerk van bestaande en nieuw aan te leggen natuurgebieden. Het netwerk moet natuurgebieden beter verbinden, met elkaar en met het omringende agrarisch gebied. De Oostvaardersplassen is integraal onderdeel van het NNN. De provincie Flevoland is verantwoordelijk voor het NNN. Vanuit die verantwoordelijkheid stelt de provincie jaarlijks het Natuurbeheerplan Flevoland op. In het Natuurbeheerplan Flevoland 2019 beschrijft de provincie de beleidsdoelen en de subsidiemogelijkheden voor het beheer van natuurgebieden, landschapselementen en voor agrarisch natuurbeheer inclusief groenblauwe diensten in de provincie. Hieruit volgen de natuurbeheerdoelen per natuurgebied. Om deze doelen te kunnen bereiken is het Natuurbeheerplan verankerd in het SNL.
Voor dit managementplan vormt dit beleidskader mede de basis voor de beheeropgave van de natuur.

1.6 Ondernemingsplan 2020-2025 Staatsbosbeheer

In het najaar van 2019 werkt Staatsbosbeheer aan het Ondernemingsplan 2020-2025. Omdat op het moment dat voorliggend managementplan is opgesteld het ondernemingsplan nog niet is vastgesteld, wordt dit hoofdstuk in 2020 aan het managementplan toegevoegd.

2. Gebiedsbeschrijving

2.1 Historie

Onderstaand wordt kort de historie van de deelgebieden van de Oostvaardersplassen beschreven.

2.1.1 Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen

Het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen is ten tijde van de drooglegging van zuidelijk Flevoland in 1968 spontaan ontstaan in de laagst gelegen delen van de polder. Binnen enkele jaren ontwikkelde zich een moeras-ecosysteem met een grote diversiteit aan vogelsoorten die in hoge aantallen het gebied bezochten. Vanwege deze natuurwaarden besloot de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders in 1975 om langs de Oostvaardersdijk een tijdelijk natuurgebied te realiseren.

In 1982 werd er bijna 2000 hectare aan het natuurgebied toegevoegd door aangrenzende gebieden van de landbouw te onttrekken. In 1986 is het gebied als Staatsnatuurmonument aangewezen met als doel een zo compleet en natuurlijk mogelijk functionerend moerasecosysteem tot ontwikkeling te brengen. Vervolgens is het gebied in 1989 onder de Vogelrichtlijn gebracht en aangewezen als Wetland onder het Verdrag Ramsar.

Op 23 december 2009 is de Oostvaardersplassen aangewezen als Natura 2000-gebied. Er zijn in dit kader 33 instandhoudingsdoelstellingen geformuleerd voor 31 vogelsoorten waarvoor het gebied van internationale betekenis is. In de praktijk betekent dit dat het behouden van een goed functionerend leefgebied van deze 31 vogelsoorten bij het beheer van het gebied voorop staat.

Voor 1983 werd het grazige deel landbouwkundig ingericht (sloten, greppels, drainage) en er werden granen verbouwd. Vanaf 1983 zijn delen begraasd met runderen en paarden en vanaf 1992 ook met edelherten.

2.1.2 Hollandse Hout

In de perioden 1971 - 1980 is het Hollandse Hout aangelegd. Het Hollandse Hout is een grootschalig bos op rijke klei. Een bostype dat in Nederland niet meer voorkwam, omdat die grond voor landbouw in gebruik is. Dit type bos is zeldzaam in Nederland. Ruim 60 % van het bos bestond bij aanleg uit populier, ruim 20 % uit de loofboomsoorten es, esdoorn, eik en beuk. De rest bestond uit de zachte loofboomsoorten wilg, els en berk en uit naaldboomsoorten. Veel van de populieren en essen zijn de laatste jaren verdwenen en het bos ontwikkelt zich tot multifunctioneel en gevarieerd loofbos waar duurzame houtoogst plaats kan vinden. In het zuidelijke deel van het Hollandse Hout is ca 300 ha omrasterd om geschikt te maken als leefgebied voor het edelhert. Het Hollandse Hout wordt ingericht als het poortgebied van Nationaal Park Nieuw Land aan de Lelystadse zijde van de Oostvaardersplassen.

2.1.3 Oostvaardersveld

Het Oostvaardersveld was in eerste instantie een (deels spontaan ontwikkeld) bosgebied. Tussen 2007-2014 is het gebied twee keer op grote schaal heringericht. Met de herinrichting zijn waterpartijen en slenken gerealiseerd waarmee moeras en open water biotopen gerealiseerd is. Doel van deze herinrichting was tweeledig: 1) het vergroten van de biodiversiteit en 2) het aanbieden van een gebied voor recreanten waar het ‘Oostvaardersplassen-gevoel’ kan worden beleefd. In het gebied is een kudde koniks aanwezig (zie figuur 2). Grote delen van het Oostvaardersveld heeft een functie als kiekendieffoerageergebied.
Onderdeel van het Oostvaardersveld is het Praambos. Dit is een spontaan ontwikkeld wilgenbos. Het naastgelegen Trekweggebied (onderdeel van het Oostvaardersveld) is

foerageergebied voor (blauwe) kiekendief, in verband met de Natura 2000-opgave en de compensatieverplichtingen van gemeente Almere. Het Trekweggebied wordt ingericht als etalage van de Oostvaardersplassen. Het gebied is omrasterd om geschikt te maken als leefgebied voor konikpaard.

2.1.4 Kotterbos

Het Kotterbos is een zeer jong bos. Het is in de jaren 1989-1992 aangelegd met voornamelijk populier, wilg en es. Het bos ontwikkelt zich tot multifunctioneel en gevarieerd loofbos waar duurzame houtoogst plaats kan vinden. In het gebied is een Natuurboulevard aangelegd met informatie over de vroege geschiedenis van het gebied (onder andere sporen uit de Romeinse tijd). Een deel van het Kotterbos is jaarrond onderdeel van het leefgebied van heckrund, konikpaard en edelhert (zie figuur 2).

2.1.5 Oostvaardersbos

Het Oostvaardersbos is grotendeels aangelegd in de jaren 1981-1983. In die tijd was het gebruikelijk om relatief grote vakken met dezelfde boomsoorten aan te planten. Veel van die vakken zijn gevuld met populieren, die met hun snelle groei konden zorgen voor windvang, beschutting en eerste ‘aankleding’ van de toen nog kale polder. Het Oostvaardersbos is jaarrond leefgebied van edelhert (zie figuur 2).
Het Oostvaardersbos wordt ontwikkeld tot het poortgebied van het Nationaal Park Nieuw Land aan de Almeerse zijde van de Oostvaardersplassen. Onderdeel daarvan is de omvorming van productiebos (reeds in 2012 gestart) naar een gevarieerd recreatiebos.

2.1.6 Nationaal Park Nieuw Land

Sinds 2018 vormt de Oostvaardersplassen samen met de omliggende waterrijke natuurgebieden de Marker Wadden, de Lepelaarplassen en het Markermeer het Nationaal Park Nieuw Land. Een Nationaal Park van 29.000 hectare met als bijzonder kenmerk dat het niet zou hebben bestaan zonder de inpoldering van Flevoland. De natuurgebieden vormen een waar vogelparadijs met als icoon de zeearend. De bundeling van de vier natuurgebieden in één Nationaal Park biedt nieuwe kansen voor het versterken van de ecologische en toeristische betekenis van Nieuw Land.

In 2018 is de ontwikkelingsvisie Nationaal Park Nieuw Land opgesteld. De ontwikkelingsvisie geeft een beeld van de richting waar de acht gebiedspartners naartoe willen: een internationaal uniek natuurgebied dat uitnodigt tot avontuur en op verschillende manieren kan worden beleefd. De ontwikkelingsvisie geeft een beeld voor de lange termijn, zo’n twintig jaar vooruit.

In de ontwikkelingsvisie worden twee opgaven uitgewerkt. De eerste is het vergroten, verbinden en versterken van de natuur. Voortbouwend op wat bestaat heeft Nieuw Land de potentie om van wereldklasse te worden. De tweede opgave is om royaal ruimte te bieden aan natuurbeleving.

Mensen zijn van harte welkom in Nieuw Land en moeten zich ook welkom voelen. Een heldere ruimtelijke structuur draagt bij om tot één samenhangend gebied te komen. Binnen Nieuw Land gaat het om natuurkernen die omzoomd worden door een ‘natuurlint’. Het natuurlint grenst aan de natuurkernen en biedt mogelijkheden voor voorzieningen die bijdragen aan natuurbeleving. De dijken in het Nationaal Park fungeren als ruggengraat en belvedères. Nieuw Land positioneert zich als avontuurlijk, open, levendig, toonaangevend en innovatief. De gebiedspartners staan open voor nieuwe ontwikkelingen en activiteiten als die bij dragen aan één of beide opgaven.

2.2 Voorgaand beheer Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen

Het beheer van de Oostvaardersplassen is altijd primair gericht geweest op het in stand houden van de vogelwaarden van het gebied. Begin jaren zeventig bleek dat de aanwezigheid van duizenden ruiende grauwe ganzen in het moeras een belangrijke invloed had op de ontwikkeling van het gebied: doordat de ganzen in de ruiperiode riet eten, zorgen zij voor een gevarieerde rietvegetatie. Deze grote diversiteit in structuur van de rietvegetatie levert een grote diversiteit in moerasbroedvogels op. Echter, bij een continu herhalen van rietvraat, verdwijnt uiteindelijk de rietvegetatie en daarmee broedgelegenheid voor diverse soorten moerasbroedvogels. Bij dit verdwijnen van het riet is naast de invloed van de ganzen ook het waterpeilverloop een belangrijke factor. Vanwege het vrij constante waterpeil in het moeras, konden enerzijds de ganzen jaarlijks het gebied bezoeken tijdens de ruiperiode en het riet steeds verder wegvreten en kon anderzijds ook geen massaal herstel van de rietvegetatie plaatsvinden, omdat daarvoor droogval nodig is. Om dit proces te stoppen werd in 1987 in het westelijk deel van het moeras een peilverlaging uitgevoerd om herstel van het bestaande riet en de ontwikkeling van nieuw riet te stimuleren. Dit resulteerde in een reset van de successie in dit deel van het moeras, waar verschillende vogelgroepen van profiteerden.

Voor het behoud van de ganzen is in de winterperiode korte (grazige) vegetatie nodig. Om in het grazige deel voldoende oppervlakte kort gras voor herbivore ganzen en eenden, en open en gesloten poelen voor reigers, lepelaars, futen en dodaars aan te kunnen bieden, is vanaf de vroege jaren tachtig begrazing ingezet. Hierdoor ontstond er ruimte voor natuurlijke processen die een afwisselend landschap met struweel, ruigte en kruiden sturen. Vanaf 1983 werden in delen van het terrein heckrunderen ingezet en vanaf 1984 ook konikpaarden. In 1992 werd edelhert geïntroduceerd. Vanaf 1996 is het gehele Natura 2000-gebied integraal jaarrond begraasd door deze drie soorten grote herbivoren.

Sinds de introductie van de grote herbivoren is het beheer van de Oostvaarderplassen, en daarmee ook van de grote grazers, er op gericht geweest om zoveel mogelijk ruimte te geven aan natuurlijke processen. De terreinomstandigheden waren dan ook bepalend voor hoeveel dieren er in het gebied aanwezig waren. Door de beheerder werd alleen ingegrepen wanneer de conditie van het individuele dier in combinatie met de (terrein- en weers)omstandigheden daartoe aanleiding gaven. Dit zogeheten vroeg reactief beheer volgde het door de minister vastgestelde beleid, waarvoor de basis is geformuleerd in de adviesrapporten ICMO 1 en ICMO2.

In de jaren 90 van de vorige eeuw en begin jaren 2000 werden in het grazige deel diverse poelen aangelegd en werden in bepaalde delen de grondwaterstanden verhoogd om een gradiënt van nat naar droog te creëren. Hiermee werd het gebied voor diverse groepen watervogels, zoals steltlopers en reigers nog geschikter.

Aanvankelijk leverde de begrazing een toename van de variatie in vegetatie structuren op, waarbij er geen verdere uitbreiding van struweel optrad. Ruigte en korte graslanden kwamen naast elkaar in een mozaïek voor. Nabij waterelementen ontstonden zowel begraasde als onbegraasde oevers. Rond de periode 1996- 2000 was de omvang van de populaties grote grazers dusdanig dat de processen van ontstaan en afbraak van de verschillende vegetatiestructuren min of meer in balans waren.

De omvang van de populaties van de grote herbivoren bleef in de daaropvolgende jaren toenemen, als gevolg waarvan steeds meer terrein werd omgevormd in korte grazige vegetatie. Hierdoor nam de diversiteit in vegetatiestructuren af, wat resulteerde in een afname van de totale biodiversiteit. Sommige soorten konden dankzij deze ontwikkeling juist in hoge aantallen voorkomen, zoals ganzen, eenden, kieviten en goudplevieren.

3. Visie

3.1 Inleiding

Het PBBO wordt beschreven dat het '*doel van het provinciaal beleid voor het Oostvaardersplassengebied is realisatie van de Natura 2000 doelen voor de Vogelrichtlijnsoorten en realisatie van een door de mens als bijzonder ervaren en kwalitatief hoogwaardig natuurgebied in de nabijheid van de stedelijke gebieden in Flevoland en de Randstad, dat een breed maatschappelijk draagvlak kent*'.

Om dit doel te behalen is een integrale visie op het gebied noodzakelijk.

3.2 De visie op hoofdlijnen

De Oostvaardersplassen is één van de grotere natuurgebieden van Nederland. Het gebied is spontaan ontstaan na de aanleg van Zuidelijk Flevoland. Het bestaat uit open water, moerasvegetatie, wel en niet geïnundeerde graslanden met poelen, ruigte, riet, struweel en bos én het wordt omringd door bosrijke gebieden: Oostvaardersbos, Kotterbos, Hollandse Hout en Oostvaardersveld. De Oostvaardersplassen is een afwisselend moerasgebied van internationale betekenis voor wetlandgerelateerde broed- en trekvogels. De totale omvang is ca 7500 hectare. Een landschap dat leefgebied is voor de Natura 2000-soorten en waar de soortenrijkdom aan planten, vogels en andere dieren in de komende jaren een impuls krijgt. Daarnaast krijgt de bezoeker meer mogelijkheden om dit natuurgebied te ervaren.

Het gebied is een belangrijke halte op de vogeltrekroute van het hoge noorden richting zuid Europa en Afrika. Het is een verblijfplaats voor vele vogelsoorten als foerageer-, broed-, of schuilgebied. Het kerngebied is als Ramsar- en Natura 2000-gebied onderdeel van een wereldwijd netwerk van topnatuurgebieden die het beschermen waard zijn. In de praktijk betekent het dat het behouden en verbeteren van het leefgebied van de 31 vogelsoorten die afhankelijk zijn van het uitgestrekte wetland, voorop staat.

Naast de vele vogels zijn aansprekende zoogdieren zoals de bever, otter, vos, ree, heckrunderen, konikpaarden en edelherten in het gebied aanwezig. De grote herbivoren zijn in het beheer van belang om de graslanden open te houden, waar vogels van profiteren.

De rijkdom van het gebied geeft een speciale verantwoordelijkheid voor het beheer. Met de ontwikkeling van Nationaal Park Nieuw Land wordt gewerkt aan een kwaliteitsimpuls voor de natuur en uitbreiding van de bereikbaarheid, recreatie en de voorzieningen in de Oostvaardersplassen. Dit binnen het gegeven dat de bescherming en ontwikkeling van de natuur, zeker in het kerngebied, altijd voorop staat. Hierbij ligt het accent van beschermen en versterken van de vogelnatuur in het kerngebied en het beleven en benutten in de schil van bossen. De bosrijke randen van de Oostvaardersplassen zijn een gevarieerd loofbos waarin duurzame houtoogst plaats vindt. De bosgebieden worden zo ingericht dat de natuur aansluit op de natuur van het kerngebied. In het gevarieerde landschap van de bossen ontmoet de recreant de natuur in een hartelijk avontuur, waar rust, natuurbeleving en actief bezig zijn als vanzelf gevonden wordt.

3.3 De visie in relatie tot beheeropgave

Het beheer is erop gericht om een mix van moeras, open water, grazige vlaktes, overstromingsgebieden, struweel en boslandschappen in stand te houden. Bij elkaar levert dat een landschap op met een grote variatie aan habitats en natuurlijke

overgangen tussen die habitats. Dit geeft een grote variatie aan soorten waar de Natura 2000-soorten als beheeropgave centraal staan.

In het beheer wordt ingezet op de realisatie van een robuust natuurgebied. Hierbij wordt zo veel mogelijk gebruik gemaakt van processen die sturing geven aan de landschappelijke ontwikkeling. In het moeras zijn waterpeildynamiek, sedimentatie en erosie, vegetatiesuccessie en begrazing door ganzen belangrijke processen die sturing geven. In de droge gebiedsdelen zijn vegetatiesuccessie, begrazing door ganzen en grote herbivoren en waterpeildynamiek de belangrijkste sturende processen. In de bossen is vooral de opbouw van het bos in leeftijd (jong bos tot en met verval van bomen), soortensamenstelling en structuur van de verschillende vegetatielagen sturend. Daar waar de sturende processen vanuit hun natuurlijke dynamiek ontoereikend zijn, wordt door middel van aanvullend beheer gestuurd op basis van de doelen die gelden vanuit de verschillende kaders; vooral Natura 2000 en het PBBO.

3.3.1 De visie op het waterbeheer

PM, wordt in 2020 toegevoegd

3.3.2 De visie op landschapsvorming, sedimentatie en erosie

PM, wordt later toegevoegd

3.3.3 De visie op begrazingsbeheer

Aanleiding

Met het PBBO is in 2018 gekozen voor een meer sturend beheer in de Oostvaardersplassen. De begrazing door grote grazers wordt afgestemd op de doelstellingen van Natura 2000 en het PBBO. Doel van het nieuwe beleid is dat *er 'levensvatbare populaties grote herbivoren in het Oostvaardersplassengebied zijn en dat het welzijn van de dieren is gewaarborgd (voldoende voedsel door het jaar heen en voldoende beschuttingsmogelijkheden). De aantallen grote herbivoren worden actief op stand gehouden met een populatieomvang tussen de 1100 en 1500 dieren.'*

De betekenis van begrazingsbeheer voor het behalen van de instandhoudingsdoelen.

In het Natura 2000-beheerplan wordt beschreven wat de betekenis is van begrazingsbeheer in relatie tot het behalen van de Natura 2000-doelen. Samengevat gaat het er daarbij om dat er:

- Voldoende kortgrazige graslanden (nat en droog) worden gerealiseerd voor de Natura 2000-soorten zoals ganzen en eenden;
- Een structuurrijk en daarmee muizenrijk grasland ontstaat als foerageergebied voor roofvogels zoals kiekendieven;
- Zowel open poelen als poelen met oevervegetatie voor reigers, lepelaar, futen en dodaars, en ruigtes, riet en struweel als broed-, foerageer- en rustgebied voor diverse andere vogelsoorten aanwezig is.

Deze mix aan vegetatie, vegetatiestructuur en vegetatietypen kwam in ruime mate voor in de tweede helft van de jaren negentig van de vorige eeuw. Op dat moment was de diversiteit aan vogels in het gebied hoog.

Bepalende factoren in begrazingsbeheer op de vegetatieontwikkeling

De mate en soort van invloed van de begrazing op de vegetatieontwikkeling wordt niet alleen bepaald door het totaal aantal grote herbivoren maar ook door de soort herbivoren en de samenstelling daarin. Het samenspel van rund, paard en edelhert is van belang voor het functioneren van het grazige deel in het kader van de instandhoudingsdoelen. Bepalende factoren in het samenspel zijn het aantal herbivoren en het natuurlijke gedrag van de dieren, het voedselaanbod, de indeling

van het gebied en de weersomstandigheden. De dieren gaan op zoek naar de plekken waar de omstandigheden voor hen het best zijn met betrekking tot voedsel, water, beschutting en rust.

De drie huidige herbivorensoorten (edelhert, konikpaard en heckrund) verschillen in hun gedrag en leveren daarmee gezamenlijk een grotere diversiteit in de vegetatiestructuur dan wanneer slechts één of twee soorten worden ingezet. Runderen en paarden zijn 'echte grazers', dat wil zeggen dat zij beide het hele jaar een sterke voorkeur voor grassen hebben. Als de dichtheden aan grote herbivoren laag zijn, dan bestaat hun dieet voor meer dan 90% uit grassen. Daarnaast zijn zij door hun grootte ook goed in staat om met ruigte en riet overweg te kunnen, ondanks de iets lagere voedingswaarde ten opzichte van grassen. Als grassen in mindere mate aanwezig zijn en ruigte en riet wel in grote hoeveelheden beschikbaar zijn, kunnen runderen en paarden daarmee ook in ruime mate in hun voedingsbehoefte voorzien. De runderen en paarden zijn bij uitstek de soorten om er voor te zorgen dat graslanden niet verruigen. Edelherten voeden zich eveneens met grassen, maar benutten daarnaast ook struiken en bomen (vooral knoppen, blad, twijgen en bast) om hun voedingsstoffen binnen te krijgen. Vooral vanwege hun grotere voorkeur voor struiken en bomen vervullen zij een belangrijke rol in het tegengaan van verbossing.

3.3.4 De visie op recreatie en toerisme

PM

4. Waterbeheer

PM in 2020

5. Beheer van vegetaties en habitats

PM

6. Beheer Grote herbivoren

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt het beheer van de grote herbivoren uitgewerkt. Hierbij worden de volgende uitgangspunten en randvoorwaarden gehanteerd:

- Dat wat vastgelegd is in het PBBO is de basis, zijnde:
  - Het beheer van de grote herbivoren wordt een combinatie van strikt uitgevoerd reactief beheer aangevuld met een beheerste ontwikkeling onder het plafond van 1500 dieren (najaarsstand);
  - Passend bij het areaal grasland van circa 1100 hectare, dat resteert na vernattingsmaatregelen en beschuttingsmaatregelen, wordt in het kerngebied vooralsnog een maximum aangehouden van 1100 grote grazers in de voorjaarstelling;
  - In het beheer van de grote grazers wordt een hand-aan-de-kraanprincipe toegepast op basis van monitoringsgegevens in relatie tot de ontwikkeling van de Natura 2000-doelen, de vegetatie, en de biodiversiteit;
  - Er vindt, wanneer dit nodig is, jaarrond beheer plaats door afschot van dieren die in een slechte conditie zijn en/of afwijkend gedrag vertonen.
- De edelherten in de Oostvaardersplassen zijn in het wild levende dieren van een beschermde inheemse diersoort;
- De heckrunderen en konikpaarden in de Oostvaardersplassen zijn in het wild levende dieren. Staatsbosbeheer heeft een beperkte beschikkingsmacht over de dieren en verzorgt ze op een manier die daarbij past. Staatsbosbeheer heeft hierbij beleidsvrijheid [1];
- Dierenwelzijn is randvoorwaardelijk. Vanuit de rol van eigenaar en beheerder van het gebied draagt Staatsbosbeheer de verantwoordelijkheid voor het dagelijks beheer en de keuzes die daarin gemaakt worden. In lijn met het PBBO heeft het begrip dierenwelzijn betrekking op het totaal van de mate waarin dieren:
  - in staat zijn om gedurende het jaar voedsel tot zich te nemen;
  - natuurlijk gedrag kunnen vertonen;
  - in sociale verbanden leven;
  - keuzes kunnen maken op het vlak van leefgebied en relaties;
  - beschuttingsmogelijkheden kunnen vinden voor bescherming tegen kou, hitte en wind.

6.2 Leefgebied van de grote herbivoren

Sinds 1996 wordt het hele Natura 2000-gebied integraal begraasd door edelherten, konikpaarden en heckrunderen. In het kader van de ICMO-adviezen zijn vanaf 2011 delen van het Oostvaardersbos en Kotterbos en de zogenaamde Driehoek in zijn geheel opengesteld als beschuttingsgebied voor de grote herbivoren. Voor edelherten zijn deze gebieden jaarrond toegankelijk, voor runderen en paarden zijn delen alleen in de winter toegankelijk. Deze gebieden werden tot nu toe in de winterperiode tijdens de uitvoering van het vroeg reactief beheer, afgesloten voor bezoekers.

In 2016 is een verbinding gerealiseerd tussen het grazige deel van de Oostvaardersplassen en het Oostvaardersveld, met als doel het Oostvaardersveld toe te voegen aan het leefgebied van de edelherten. In de planvorming is toen meegenomen dat ook het zuidelijk deel van het Hollandse Hout (300 ha) op termijn aan het leefgebied toegevoegd wordt. Tot 2019 hebben slechts zes edelherten gebruik gemaakt van de verbinding onder het spoor door, naar het Oostvaardersveld. Verwacht wordt dat met een kleinere populatie edelherten in de Oostvaardersplassen, de migratie naar het Oostvaardersveld beperkt tot afwezig zal zijn.

[1] Gerechtshof Arnhem –Leeuwarden, 11 april 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:3122

Onderdeel van de opgave uit het PBBO is de realisatie van 300 ha beschuttingsgebied in het grazige deel. In het PBBO is gesteld dat de noodzaak van het openstellen van de bossen als beschuttingsgebied op termijn daarmee komt te vervallen. Echter de aanwezigheid van grote herbivoren in de gebieden die opengesteld zijn voor recreanten (waaronder de voormalige beschuttingsgebieden) is een meerwaarde voor de natuurbeleving van recreanten. Vanuit dit belang blijft een deel van de bossen ook in de toekomst opengesteld voor grote herbivoren; vooral het edelhert. Hierbij gelden de volgende uitgangspunten:

- Het leefgebied van de edelherten is vastgelegd in het Faunabeheerplan Flevoland (de gele lijn in figuur 2).
- Heckrunderen leven alleen in de gebieden die voor recreanten niet opengesteld zijn, met uitzondering van De Driehoek (blauwe gebieden op figuur 2). Heckrunderen en publiek worden gescheiden vanwege het onberekenbare gedrag van dit runderras.
- Konikpaarden leven in de gebieden die voor recreanten niet opengesteld zijn, met uitzondering van De Driehoek (blauwe gebieden op figuur 2). Dit om de kudde in de Oostvaardersplassen zoveel als mogelijk de ruimte te geven zijn natuurlijk gedrag te vertonen. Dat betekent dat contact met het publiek niet gewenst is.
- Bij extreem winterweer blijft de mogelijkheid het noordelijk deel van het Oostvaardersbos en de driehoek (rode vlakken op de kaart) open te stellen voor de konikpaarden en heckrunderen uit de Oostvaardersplassen. Indien dit gebeurt worden deze gebieden voor publiek afgesloten.

In het algemeen geldt dat wanneer watergangen die als grens fungeren tussen de verschillende gebieden dicht gevroren zijn de konikpaarden en heckrunderen vrij toegang hebben tot andere delen dan hun leefgebied (bijvoorbeeld het Oostvaardersbos). Wanneer dit optreedt wordt bekeken wat dit betekent voor het wel of niet openstellen van het gebied voor het publiek.

Naast de kudde konikpaarden in het kerngebied leven er konikpaarden in het Oostvaardersveld en een kudde in het Trekweggebied (gele vlakken in figuur 2). Dit zijn zelfstandige kuddes, die niet in contact staan met de kudde in het kerngebied.

In figuur 2 is het leefgebied van de verschillende grote herbivoren opgenomen.

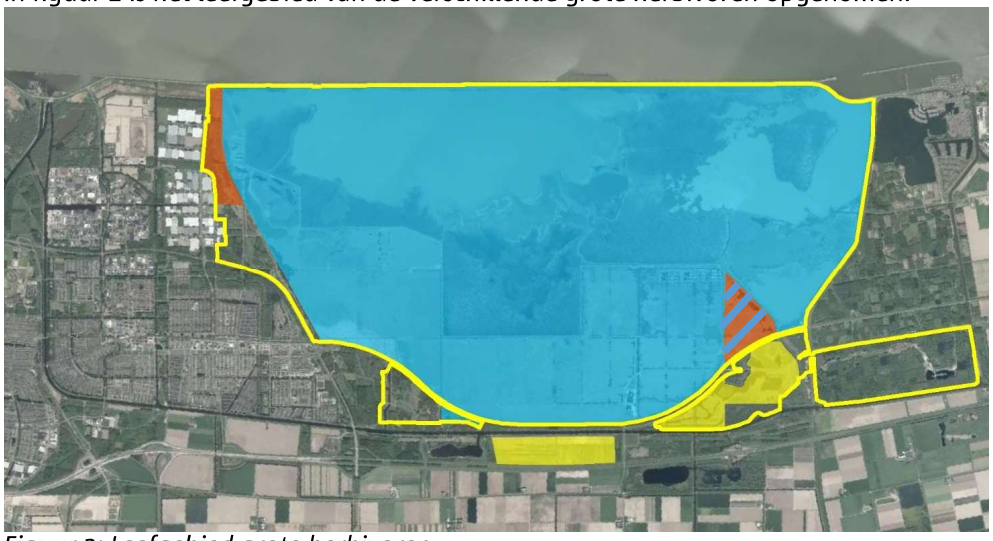

Figuur 2: Leefgebied grote herbivoren.
Gele lijn = leefgebied edelhert. Blauwe vlak = leefgebied heckrund en konikpaard. Gele vlak = leefgebied zelfstandige kuddes konikpaard die niet in verbinding met de kudde in het Natura 2000-gebied staat. Rode vlak = gebieden die bij extreem winterweer opengesteld worden voor heckrund en konikpaard en op dat moment afgesloten worden voor het publiek.

6.3 Populatieopbouw en –beheer

6.3.1 Populatie opbouw

In het PBBO is geconstateerd dat de ontwikkeling van de populaties grote grazers, de wintersterfte en de effecten op natuur en landschap, aanleiding zijn om het beheer van de grote grazers te veranderen. Hierbij wordt een omvang van de populatie gegeven van een voorjaarsstand van 1100 grote herbivoren met een plafond van een najaarsstand van 1500 dieren (runderen, paarden en edelherten). Dit betekent dat de er jaarlijks ca 400 grote herbivoren uit het gebied gehaald moeten worden.

De opgave vanuit de integrale beheeropgave van zowel Natura 2000, SNL als het PBBO is om in voorliggend managementplan een balans te realiseren in de omvang van de totale populatie, de onderverdeling van de aantallen van iedere soort en de gewenste ontwikkeling van het landschap. Bij deze opgave speelt niet alleen de ecologische afweging. Andere aspecten die spelen zijn de beheerbaarheid van de populatie, de maatschappelijke opinie rond het beheer van grote herbivoren en de beleefbaarheid van de populatie.

Omvang totale populatie van 1100 grote herbivoren

In de jaren 2018/2019 is de populatie grote herbivoren flink verkleind. Doordat er een aanzienlijk kleiner aantal grote herbivoren in het gebied aanwezig is, leidt dit tot een significante afname van de begrazingsdruk op het gebied. Hiermee ontstaat ruimte voor processen die leiden tot het duurzaam herstel van en variatie in habitats met inbegrip van bos, struweel, riet, ruigte en structuurrijke graslanden. Hierdoor stijgt de biodiversiteit als geheel en wordt bijgedragen aan het behalen van de Natura 2000-doelen voor de aangewezen vogelsoorten. Zo resulteert een verlaagde begrazingsdruk van de graslanden in meer variatie tussen korte en ruigere begroeiing, wat bijvoorbeeld meer prooien oplevert voor foeragerende bruine en blauwe kiekendieven en de grote zilverreiger. De oeverzones van poelen en waterlopen worden gevarieerder, wat meer broed- en foerageermogelijkheden biedt aan fuut, dodaars, porseleinhoen, roerdomp en verschillende reigersoorten. Verder pakt een afname van betreding van de moeraskern door edelherten positief uit voor broedende moerasvogels.

Voor herstel van de in afgelopen decennia verdwenen ruigtes en struwelen (natuurlijke habitats) en de daarbij passende flora en fauna, is gedurende meerdere jaren een begrazingsintensiteit nodig waarbij er netto toename van struiken en bomen mogelijk is. Vóór de tweede helft van de jaren negentig van de vorige eeuw was de populatie grote herbivoren zo gering in omvang dat struiken en bomen netto in aantal toenamen. Tegelijk verruigden sommige graslanden en ontstonden ruigtes en rietvelden. Na deze periode was de populatie grote herbivoren in aantal zo toegenomen dat er een afname van ruigte, riet, struiken en bomen optrad. In de periode van de omslag van netto toename van bomen en struiken naar netto afname, was de populatie grote herbivoren (in het voorjaar voor de geboorte van de jongen) tussen de 1100 en 1500 dieren groot. Aangezien in de huidige situatie eerst weer een fase van netto toename van struiken en bomen gewenst is, wordt de komende jaren gestuurd op een populatie omvang van ca. 1100 dieren begin april (voorjaarsstand).

Onderverdeling van de soorten grazers

De onderverdeling van de 1100 grote herbivoren in de drie soorten, wordt gebaseerd op de doelen voor het gebied, het ‘graas’-gedrag van de soorten en de levensvatbaarheid van de populatie van de edelherten. Dit leidt tot een voorjaarsdoelstand van 500 edelherten en 600 runderen en paarden (voor onderbouwing zie volgende alinea’s). Bij deze verdeling komt de nadruk in het graaspatroon te liggen op rund en paard om voor voldoende geschikt grasland voor Natura 2000-doelsoorten te zorgen. Vanwege het hogere gewicht van paard en rund (gemiddeld voor de totale populatie resp. 350 kg. en 450 kg) ten opzichte van edelhert (100 kg.) is de totale energiebehoefte en daarmee de voedselopname van edelhert

veel geringer dan van paard en rund. Het accent qua voedselopname komt daarmee duidelijk op rund en paard te liggen (rund + paard ca 75% en edelhert ca 25%).

Doelstand en populatie opbouw edelhert

Het beheer van de populatie edelherten is in eerste instantie gericht op het bereiken van een geslachtsverhouding van 1:1 en een voldoende aandeel volwassen herten binnen het totaal aandeel mannelijke dieren. Zoals in het Faunabeheerplan Flevoland is vastgelegd kan op basis van monitoring later besloten worden hier verandering in aan te brengen. Ecologische argumenten die hierbij meegenomen worden zijn:

- Bij lage dichtheden (voldoende voedsel) is overleving van mannelijke dieren groter dan bij hoge dichtheden. Op dat moment zal de man/vrouw verhouding via natuurlijke verjonging naar 1:1 toe gaan;
- Voor het realiseren van een grotere uitwisseling van genen van verschillende individuen, met als doel grotere genetische variatie in de populatie, is een man/vrouw verhouding van 1:1 het meest effectief.

Daarnaast spelen afwegingen waar eerst nader onderzoek nodig is om het effect in beeld te krijgen, zoals:

- Het fenomeen dat afschot stress veroorzaakt, wat effect kan hebben op de geslachtsverhouding van de kalveren;
- Predatie door bijvoorbeeld wolf (nog niet in het gebied aanwezig).

De landelijke staat van instandhouding van het edelhert is goed. Binnen de provincie Flevoland is het leefgebied Oostvaardersplassen het enige aangewezen leefgebied. Voor dit leefgebied is de streefstand van 500 dieren voldoende om de populatie voorlopig duurzaam in stand te houden, temeer daar de genetische diversiteit in de Oostvaardersplassen relatief hoog is in vergelijking met edelhertenpopulaties in omvangrijke bosgebieden in Nederland en Duistland.

Doelstand en populatieopbouw konikpaard en heckrund

'Natte' en 'droge' graslanden spelen een cruciale rol in het systeem van de Oostvaardersplassen. Daarom wordt het accent in de graasdruk gelegd op de 'echte grazers'; te weten de beide soorten die hoofdzakelijk korte vegetaties benutten: rund & paard.

Paarden grazen overwegend in één kudde waarbij ze soms enkele dagen op een bepaalde locatie grazen en daar al het gras zeer kort afgrazen. Op deze manier ontstaan bij begrazing met paarden locaties met zeer kort afgegraasd gras naast locaties die sterk zijn verruigd. De overgang van kort naar ruig ontbreekt vaak bij alleen begrazing door paarden.

Runderen grazen veelal in verschillende groepen die niet zoals paarden enkele dagen op één plek grazen, maar dit veel meer verspreid door het gebied heen doen. Als gevolg daarvan ontstaat onder begrazing door runderen een grote gradiënt van kort afgegraasd grasland, via verruigd grasland tot ruigte.

De combinatie van de twee soorten herbivoren levert de meeste diversiteit in de structuur van de graslanden en ruigtes. Een aanvullend aspect is dat paarden, net als edelherten en ganzen, het gras zeer kort kunnen afgrazen. Dit is gunstig voor ganzen en eenden die gras eten, maar minder gunstig voor runderen. Als het gras zeer kort is (< 5 cm), benutten de runderen de ruigere vegetaties om te foerageren. Dit is geen probleem voor de runderen zelf, maar kan bij een te hoge druk een probleem vormen bij het tot stand brengen van het diverse landschap, waar juist ook de overgangen van kort grasland naar ruigte en de ruigtes zelf van belang zijn.

Bijsturing omvang populatie grote herbivoren

Om de effecten van het beheer van de grote herbivoren op de Natura 2000-doelen, landschapsontwikkeling en biodiversiteit te volgen is langjarig onderzoek nodig. Landschapsecologische ontwikkelingen dienen altijd over een langere termijn beschouwd te worden. Om inzicht te krijgen in de vraag welk aantal grote herbivoren

voldoende is om de opgaven te halen, wordt tot 2026 gewerkt met het vaste aantal van 1100 grote herbivoren (voorjaarsstand). In die periode wordt een monitoringsprogramma uitgevoerd waarin de relatie tussen aantallen grote herbivoren, vegetatieontwikkeling en gebruik van het gebied door ganzen, reigers en roofvogels in beeld gebracht wordt. Hiervoor worden vier ontwikkelingen gemonitord (zie ook deel monitoring), te weten:

- Populatieontwikkeling grote herbivoren,
- vegetatiestructuurtypen,
- structuur graslanden,
- terreingebruik grote herbivoren, ganzen, roofvogels.

Hiermee wordt informatie verkregen die gebruikt kan worden voor toekomstige keuzes in het begrazingsbeheer. Op basis van deze monitoring kan eventueel ook tussentijds bijsturing plaats vinden (lerend beheren).

6.3.2 Populatiebeheer

Bij het behouden van de kuddes grote herbivoren op de gewenste aantallen is het de mens die de kuddegrootte bepaalt en dus oordeelt welk dier de kudde verlaat. De opgave hierbij is:

- behoud van de sociale groepen/structuren;
- dat de sterkste en gezondste dieren overblijven.

Het resultaat van deze opgave is dat de kuddes zo veel mogelijk zelfredzaam zijn. Dit betekent dat de afweging of een individueel dier uitgenomen wordt, gemaakt wordt in relatie tot het functioneren en de omvang en samenstelling (geslacht, leeftijd e.d.) van de populatie.

Uitvoering van het populatiebeheer edelherten

Het populatiebeheer van de edelherten wordt uitgevoerd in lijn met wat in het Faunabeheerplan Flevoland is vastgelegd en de voorwaarden zoals die door de provincie verbonden zijn aan de vergunning en ontheffing voor afschot van edelherten.

Om de populatie edelherten op een minimum van 500 dieren in stand te houden wordt ingezet op populatiebeheer door middel van afschot.

Hoe het populatiebeheer van de edelherten wordt uitgevoerd is uitgewerkt in het protocol ‘Uitvoering van het populatiebeheer edelherten’.

Populatiebeheer van konikpaarden

Om de populatie konikpaarden op de doelstand te krijgen of houden, worden paarden jaarlijks uit de kudde gehaald. Hierbij wordt rekening gehouden met de sociale structuur van de kudde.

Indien er een verzoek komt om konikpaarden in een ander natuurgebied te plaatsen ten behoeve van natuurbeheer, wordt de haalbaarheid hiervan verkend. Indien het haalbaar is, wordt dit verder uitgewerkt. Hierbij gelden de volgende voorwaarden:

- Het verzoek komt van een terreinbeherende organisatie met natuurdoelstellingen;
- De financiering van het uitplaatsen is geregeld;
- Het uitzetgebied voorziet in leefgebied van voldoende omvang en kwaliteit voor een levensvatbare populatie met behoud van sociaal gedrag en sociale structuur;
- Voldaan wordt aan de voorwaarden voor dierenwelzijn. Uitgangspunt hierbij is dat een dier in een positieve staat van welzijn kan verkeren doordat:
    - het in staat is om adequaat te reageren op:
        - honger, dorst en onjuiste voeding,
        - thermaal en fysiek ongemak,
        - verwondingen en ziekten,
        - angst en chronische stress.

  - het de vrijheid heeft om normale, soort specifieke gedragspatronen te vertonen (waaronder kudde vorming, voortplanting, territoriaal gedrag), die het dier in staat stellen om zich aan te passen aan de uitdagingen die de heersende omgevingsomstandigheden bieden;
- Een beheerplan is opgesteld waarin beschreven is hoe het beheer is geregeld (ook financieel) en hoe wordt omgegaan met calamiteiten (bijv. onvoldoende voedsel door het weer);
- Dat dieren niet gebruikt worden voor jachtdoeleinden.

Konikpaarden die niet uitgeplaatst kunnen worden, worden jaarlijks uit het gebied genomen door ze te vangen, te chippen en af te voeren naar de slacht.

Hoe het populatiebeheer van de konikpaarden wordt uitgevoerd is uitgewerkt in het protocol 'Uitvoering van het populatiebeheer konikpaard'.

Populatiebeheer heckrunderen

Om de populatie heckrunderen op de doelstand te houden worden dieren jaarlijks uit de kudde genomen door middel van afschot in het veld. Deze dieren worden conform de wettelijke bepalingen voor destructie aangeboden.

Hoe het populatiebeheer van de heckrunderen wordt uitgevoerd is uitgewerkt in het protocol 'Uitvoering van het populatiebeheer heckrund'.

6.3.3 Benutting van (ge)dode grote herbivoren

Benutting grote herbivoren voor de voedselketen

Geschoten gezonde edelherten en voor de slacht uitgevangen paarden worden zo veel als mogelijk ter beschikking gesteld voor menselijke consumptie. Indien dit niet mogelijk is wordt gezocht naar andere hoogwaardig gebruik van het vlees (bv diervoeding).

In het protocol 'benutting edelherten voor menselijke consumptie' is de operationele uitvoering uitgewerkt.
In het protocol 'benutting konikpaard voor menselijke consumptie' is de operationele uitvoering uitgewerkt.

Benutten ten behoeve van biodiversiteit

Het laten liggen van kadavers in het terrein komt de biodiversiteit ten goede. Net als onder natuurlijke omstandigheden waarin dieren die dood gaan door ziekte, voedseltekort of predatie in het veld blijven, dienen de kadavers als voedselbron voor raven, zeearenden, vossen en allerlei soorten insecten. Bovendien dragen kadavers bij aan de natuurlijke processen van energie- en nutrientenstromen en –kringlopen doordat de kadavers via afbraak terugkeren in het systeem. Daarnaast creëren kadavers micro-biotoopverschillen die ook voor planten gunstig kunnen zijn. De kadavers zijn zo op verschillende manieren onderdeel van diverse voedselketens, die bij elkaar de biodiversiteit van het gebied vergroten en versterken.

Het laten liggen van kadavers van edelhert is toegestaan. Van de edelherten blijven jaarlijks ca. 10 % van de geschoten dieren in het veld achter. In het beleidskader is benoemd dat natuurlijke sterftecijfers van tussen de 5 en de 10 % van de populatie aan de orde is. Dit betreft sterftecijfers die gebaseerd zijn op de situatie in de Oostvaardersplassen waarbij de dichtheden aan grote herbivoren laag waren (vergelijkbaar met de voorgestelde aantallen in het PBBO) en nog niet gereguleerd werden door het voedselaanbod.

De kadavers van edelherten blijven in ieder geval in het veld achter als het vlees niet kan worden benut voor consumptie of verwijdering van het kadaver tot een te grote verstoring leidt. Daarnaast kan in voorkomende gevallen het ontweidsel van geschoten edelherten in het veld worden achtergelaten.

Vanuit het streven om de biodiversiteit in de Oostvaardersplassen te versterken en te vergroten is het gewenst om de haalbaarheid te onderzoeken om een deel van de heckrunderen en konikpaarden die via reactief beheer (zie paragraaf 6.4.6, voorkomen van onnodig lijden) zijn geschoten of die een natuurlijke dood zijn gestorven, in het veld achter te laten. Hierbij kan worden aangesloten bij de uitkomsten van het onderzoek naar het laten liggen van buitenmachtelijke kadavers. Zolang niet onderzocht is of een deel van de kadavers van heckrund en konikpaard in het veld achtergelaten kan worden ten behoeve van de biodiversiteit, worden de kadavers van heckrunderen en konikpaarden die via reactief beheer (zie paragraaf 6.4.6, voorkomen van onnodig lijden) zijn geschoten of die een natuurlijke dood zijn gestorven uit het gebied gehaald en voor destructie aangeboden. Uitzondering hierop is de situatie dat het onmogelijk is om het kadaver te verwijderen of verwijdering van het kadaver tot een te grote verstoring leidt (de buitenmachtelijke kadavers).

Indien dode grote herbivoren in het veld blijven liggen geldt dat:
- Kadavers alleen mogen blijven liggen als ze geen gevaar opleveren voor:
  - het ecosysteem (bijvoorbeeld het risico dat botulisme uitbreekt);
  - de volksgezondheid.
- Kadavers zodanig worden achtergelaten zodat het publiek er niet onvoorbereid mee geconfronteerd kan worden.

In de communicatie over het beheer van de Oostvaardersplassen wordt het publiek uitgelegd waarom de kadavers van bepaalde diersoorten in het veld blijven liggen.

Afvoer voor destructie
Geschoten dieren die niet de menselijke voedselketen in gaan of als kadaver in het veld achterblijven, worden afgevoerd voor destructie.

De operationele uitvoering is uitgewerkt in het protocol ‘wettelijke afvoer kadavers gestorven vee’.

Registratie van geschoten en gestorven grote herbivoren
Registratie van geschoten edelherten vindt plaats in het Fauna Registratie Systeem. Van de gestorven heckrunderen en konikpaarden wordt een aparte registratie bijgehouden. Dit betreft een interne registratie van Staatsbosbeheer.

6.4 Dierenwelzijn

6.4.1 Inleiding
Voor Staatsbosbeheer is een belangrijk onderdeel van dierenwelzijn het gegeven dat dieren hun natuurlijke gedrag kunnen vertonen. Dit betekent bijvoorbeeld dat de grote herbivoren een sociale kudde vormen en territoriaal gedrag kunnen vertonen. Door factoren als de terreingesteldheid, de voedselomstandigheden en de voedselbehoefte, ontwikkelen de dieren een natuurlijke loop- en graasstructuur waarmee ze adequaat reageren om honger, dorst en onjuiste voeding te voorkomen. De grote herbivoren kunnen door migratie de plekken opzoeken waar de omstandigheden het best zijn. Daarbij kan het bijvoorbeeld gaan om het opzoeken van beschutting, het vinden van het juiste voedsel en drinkwater.

Als de goede omstandigheden binnen het gebied jaarrond voorhanden zijn en de grote herbivoren natuurlijk gedrag vertonen, is ingrijpen ten behoeve van dierenwelzijn op het niveau van de populatie niet noodzakelijk.

Naast het vertonen van natuurlijk gedrag en de mogelijkheden voor het kunnen vinden van water en voedsel gaat in het beheer de aandacht vooral uit naar het

voorkomen van thermaal en fysiek ongemak; verwondingen en ziekten; angst en chronische stress.
Bij het beheer van de grote herbivoren ligt het accent op de fysieke gezondheid en het totale sociale gedrag van de dieren.

6.4.2 Controle van grote herbivoren

Om een goed beeld te hebben van de fysieke gezondheid van de dieren worden de grote herbivoren regelmatig gecontroleerd.

Dagelijkse controle

Boswachters die tijdens hun dagelijks werk in het veld zijn, zijn alert op afwijkend gedrag of verwonding van dieren. Indien zij afwijkend gedrag of verwondingen waarnemen melden zij dit.

Wekelijkse toezichtronde

Minimaal een keer per week vindt een toezichtsronde van de kuddes plaats door een medewerker van Staatsbosbeheer. Tijdens de toezichtsronde wordt gekeken naar:

- Verwondingen bij individuele dieren;
- Ziekte onder de populatie;
- Afwijkend gedrag van individueel dier;
- Body conditie score van de populatie grote herbivoren (bijlage 3 BCS Score Card).

Toezichtsronde met de dierenarts

Minimaal eens per kwartaal vindt de toezichtsronde plaats in aanwezigheid van een onafhankelijke dierenarts. De dierenarts gaat bij extreme (weers)omstandigheden direct een extra keer mee met de toezichtsronde. Wanneer de extreme (weers)omstandigheden langer aanhouden, gaat de dierenarts minimaal eens in de 4 weken mee.

Verslaglegging en vervolg

Van de toezichtsrondes wordt een verslag gemaakt.

Tijdens de controles worden soms zaken geconstateerd die om handelen vragen. Hiervoor is een handelingsschema opgesteld. Daarnaast is een stroomschema opgesteld voor handelen bij ziekte en verwonding. In het protocol ‘toezicht op de grote herbivoren’ zijn de operationele aspecten van de toezichtsrondes uitgewerkt met als onderdeel het ‘handelingsschema inspectie’, het ‘stroomschema handelen bij ziekte en verwonding’ en de manier van verslaglegging.

6.4.3 Handelen bij ziekte en verwonding

Tijdens de inspecties kunnen dieren worden gesignaleerd die zich afwijkend gedragen, ziek zijn of gewond (lijken te) zijn geraakt. Een wond of ziekte is niet altijd uiterlijk waarneembaar. Wanneer een niet waarneembare wond of een ziekte bij een dier aanwezig is, kan dit zich uiten in afwijkend gedrag van het dier. Afwijkend gedrag (zoals niet eten, het niet verplaatsen of het buiten de groep blijven) wordt meegenomen in de beoordeling of er sprake is van een verwond of ziek dier.

Behandeling gewond of ziek edelhert

Het edelhert is een wilde inheemse diersoort. Het vangen, verstoren en verontrusten van deze soorten is bij wet verboden. In de uitvoering van de algemene zorgplicht van artikel 1.11 Wet natuurbescherming wordt er naar gestreefd om onnodig lijden te voorkomen. Dat betekent dat een gewond of ziek edelhert dat niet zelfstandig kan herstellen, via afschot uit zijn lijden wordt verlost. Wanneer een zogende hinde wordt geschoten wordt eerst het kalf geschoten. Dit omdat een wees-kalf niet zelfstandig verder kan.

Behandeling gewond of ziek konikpaard of heckrund

Wanneer een gewond of ziek konikpaard of heckrund tijdens de controle is waargenomen, worden de volgende afwegingen meegenomen om tot behandeling te komen:

- Een dier dat niet overduidelijk gewond of ziek is wordt voor een periode van 5 dagen intensief gemonitord. Indien geen verbetering optreedt wordt bij twijfel de dierenarts geraadpleegd;
- Bij een verwond dier wordt contact opgenomen met de dierenarts, in eerste instantie met behulp van een foto van de wond;
- In de uitvoering van de algemene zorgplicht van artikel 1.11 Wet natuurbescherming wordt er naar gestreefd om onnodig lijden te voorkomen. Onnodige stress bij behandeling van een gewond of ziek dier wordt zoveel als mogelijk voorkomen. Stress kan bijvoorbeeld optreden bij benadering van het dier door mensen. Dit betekent dat een gewond of ziek konikpaard of heckrund, dat niet zelfstandig kan herstellen, via afschot uit zijn lijden wordt verlost.
- Indien een langdurig behandelproces zou moeten worden ingezet, of een behandeling waarbij het dier uit de kudde gehaald moet worden, wordt vanuit dierwelzijn gekozen voor reactief beheer.
- Voor konikpaarden buiten het kerngebied geldt dat wanneer ze na een eenmalige behandeling zelfstandig verder kunnen, en de behandeling uitvoerbaar is, zij de behandeling krijgen.

Indien een merrie of koe een zogend jong heeft dat nog niet zelfstandig verder kan, wordt eerst dit jong geschoten. Dit omdat een wees-jong niet zelfstandig verder kan.

Meldplicht dierziekten

Alle diersoorten hebben te maken met ziekten en parasieten, dat is een natuurlijk fenomeen. Het ministerie van EZ heeft een lijst opgesteld van dierziekten die een bedreiging vormen voor de veehouderij. De intentie is dat deze ziekten in Nederland (of in Europa) niet mogen voorkomen. Iedere uitbraak van deze ziekten wordt onder regie van het ministerie aangepakt, om deze zo snel mogelijk de kop in te drukken. Indien in de kudde een dier met een meldplichtige dierziekte wordt geconstateerd wordt dit gemeld bij het landelijk meldpunt van de NVWA. De NVWA is in opdracht van het ministerie van EZ verantwoordelijk voor de aanpak van dierziekten.

6.4.4 Onderzoek van kadavers en veterinaire monitoring

Onderzoek van kadavers

Als het onduidelijk is waarom dieren gestorven zijn, kan een gestorven dier aangemeld worden bij de Gezondheidsdienst voor Dieren (GD) voor sectie of algemeen onderzoek. De GD onderzoekt onder normale omstandigheden alleen ‘verse’ kadavers. De uitkomsten van deze onderzoeken van kadavers uit de Oostvaardersplassen worden besproken met de veterinaire commissie[2] van de Oostvaardersplassen.

Veterinaire monitoring

Jaarlijks wordt van een aantal grote herbivoren bloedmonsters afgenomen en een aantal grote herbivoren worden aan de GD aangeboden voor veterinaire controles. De veterinaire commissie brengt op basis van uitslagen van deze onderzoeken advies uit aan de gebiedsmanager over eventueel te nemen maatregelen.

[2] Voor de Oostvaardersplassen is ten tijde van ICMO 2 een veterinaire commissie ingesteld, waarin drie dierenartsen zitting hebben. Elke van de dierenartsen heeft zijn eigen specialiteit rond diergezondheid en dier gedrag. De commissie brengt advies aan de gebiedsmanager uit in relatie tot het beheer en de gezondheid van de grote herbivoren.

De operationele uitwerking van deze onderzoeken en monitoring is in het protocol 'veterinaire monitoring' uitgewerkt. Dit protocol wordt opgesteld in samenwerking met de veterinaire commissie van de Oostvaardersplassen.

6.4.5 Bijvoeren van grote herbivoren

Wanneer het aantal herbivoren in de Oostvaardersplassen conform het beleidskader is teruggebracht en de populatieomvang stabiel is, ontstaat de situatie dat de draagkracht van het gebied, ook in de winterperiode, voldoende blijft om wintersterfte onder grote herbivoren door voedseltekorten te voorkomen. Hierbij is het uitgangspunt in het PBBO dat er eerder ingegrepen moet worden in de populatie (voor aanvang van de winter) waardoor de dieren zonder bijvoeren de winter moeten kunnen doorkomen.

Gedurende het jaar wisselt de conditiescore van dieren tussen hoog in de zomer en laag in de winter. Dat is een natuurlijk proces dat bij de meeste dieren in noordelijke streken optreedt; de dieren slaan in de zomer een energievoorraad op om de winter door te komen. Het is natuurlijk als de energievoorraad uit de zomer ook daadwerkelijk ingezet wordt gedurende de periodes waarin meer energie nodig is (kou, laag voedselaanbod en bronst). Desondanks kunnen er situaties optreden waarin sprake is van voedseltekort en bijvoeren noodzakelijk is, bijvoorbeeld bij bijzondere weersomstandigheden, of als er een tijdelijk natuurlijk voedseltekort is en het welzijn van de dieren in het geding is.

Het overall effect van bijvoeren is dat dieren de conditie die ze op dat moment hebben langer vasthouden. Bijvoeren brengt risico's met zich mee. Indien de verkeerde kwaliteit voedsel aangeboden wordt (te rijk) kan de spijsvertering ontregeld worden, soms met dodelijk gevolg. Bij te arm voedsel kan het zijn dat de conditie alsnog onvoldoende op peil blijft. Bijvoeren zorgt bovendien voor onrust in de kuddes en de sterkste dieren profiteren als eerste van het aangeboden voedsel.

Via voorlichting wordt het publiek geïnformeerd over hoe het met het voedselaanbod is gesteld en of bijvoeren noodzakelijk is voor het welzijn van de dieren of niet.

Body Condition Score

De Body Condition Score (BCS) (bijlage 3) geeft aan hoe mager of gespierd/vet een dier is en geeft daarmee een indicatie van de vetreserves van een dier. In de Oostvaardersplassen wordt de BCS gehanteerd als graadmeter voor de conditie van de grote herbivoren. De ervaring uit afgelopen jaren is dat de runderen als eerste in conditie achteruit gaan.

De BCS wordt ook bij landbouwhuisdieren gebruikt en kent een 5-puntsschaal. Een dier met score 1 is in zeer slechte conditie (ondervoed), met score 3 optimaal gevoed en score 5 veel te vet.

De operationele uitwerking van het bijvoeren van de grote herbivoren is opgenomen in het protocol 'Bijvoeren grote herbivoren'.

Bijvoeren van edelherten

Bijvoeren van de edelherten is bij wet verboden (artikel 3.32 Wet natuurbescherming). De Wet natuurbescherming biedt de mogelijkheid dat de provincie bij bijzondere weersomstandigheden of een tijdelijk natuurlijk voedseltekort waarbij het welzijn van de dieren in het geding is, een ontheffing voor bijvoeren van edelherten verleent.

Bijvoeren van konikpaard en heckrund

In de volgende omstandigheden kan besloten worden de konikpaarden en de heckrunderen in de Oostvaardersplassen bij te voeren:

- Als de gemiddelde BCS op populatie niveau lager is dan 2, waarbij de runderen een belangrijke graatmeter zijn;
- Als er uitzonderlijke weer- of terreinomstandigheden optreden;

- Als van een kudde een specifiek effect wordt verwacht; bijvoorbeeld ten behoeve van het in de vangweide lokken van de kudde.

Als paarden en/of runderen voor langere periode in de vangweide en/of in de vangkraal staan worden zij bijgevoerd en is er drinkwater aanwezig.

Bijvoeren van mineralen

Bij begrazing van natuurterreinen kan uit de vitaliteit van de kudde en/of bepaalde specifieke kenmerken blijken dat er sprake is van een mineralentekort. Bij gestorven dieren kan zo'n tekort door middel van lever- en/of botonderzoek worden vastgesteld. Indien dit het geval is, wordt in overleg met de veterinaire commissie bepaald hoe te handelen.

6.4.6 Voorkomen van onnodig lijden bij zieke of gebrekkige dieren

'Onnodig en uitzichtloos lijden' betekent dat dieren blootstaan aan omstandigheden die hun natuurlijk aanpassingsvermogen overschrijden. De lichamelijke conditie is dan zodanig dat het dier niet op eigen kracht en aanpassingsvermogen kan herstellen. Onnodig en uitzichtloos lijden wordt zoveel als mogelijk voorkomen. Daarbij is snel en effectief handelen van belang om de duur van eventueel onnodig lijden zo kort mogelijk te houden. Bij onnodig lijden wordt het dier middels reactief beheer uit zijn lijden verlost.
Het reactief beheer heeft als doel onnodig en uitzichtloos lijden van de grote herbivoren te voorkomen.

Reactief beheer vindt jaarrond plaats in de onderstaande gevallen:

- Op alle grote herbivoren die, door onvoorziene omstandigheden lijden, of binnen afzienbare tijd zullen lijden. Hierbij kan gedacht worden aan:
  - Dieren met ernstige gedragsstoornissen;
  - Dieren met fysieke mankementen die niet zelfstandig genezen, zoals:
    - gebroken ledematen;
    - zeer grote verwondingen in combinatie met afwijkend gedrag;

Bij individuele dieren met een BCS <2 is het niet als vanzelf sprake van lijden. Zo kan een oude koe er schonkig uitzien, maar haar gedrag laat zien dat ze nog prima functioneert en een goede rol in de kudde vervult. Bij individuele dieren met een BCS<2 vindt ingrijpen via reactief beheer alleen plaats als dit dier een slechte levensverwachting heeft (bijvoorbeeld omdat het niet eten, zich niet verplaatst, zich van de groep afzondert). Bij twijfel vindt er afstemming met de dierenarts plaats.

Reactief beheer mag plaatsvinden door middel van afschot. Afschot is alleen toegestaan aan de daarvoor bevoegde medewerkers van Staatsbosbeheer of personen die in opdracht van Staatsbosbeheer handelen.

De operationele uitvoering van het afschot is uitgewerkt In het protocol 'afschot grote herbivoren'.

7. Monitoring en onderzoek

7.1 Monitoring

In het Oostvaardersplassengebied wordt al jaren een uitgebreid monitoringsprogramma uitgevoerd. Deze monitoring levert essentiële informatie op over de ontwikkelingen in en van het gebied en de biodiversiteit. Op basis van deze ontwikkelingen worden keuzes in het beheer gemaakt.
De monitoring wordt uitgevoerd conform het Natura 2000-beheerplan en de opgaven vanuit SNL. De monitoring die werd uitgevoerd in het kader van ICMO is in 2019 bijgesteld, waarmee deze aansluit op de opgave vanuit het PBBO.

Onderstaand overzicht laat zien vanuit welk kader welk typemonitoring uitgevoerd wordt sinds 1 juli 2019. Dit betreft monitoring waar structureel geld voor beschikbaar is.

- *Natura 2000 Oostvaardersplassen:*
  - Monitoring doelsoorten (jaarrond tellen van de aangewezen doelsoorten) inclusief 1 maal per jaar koloniebroeders en maandelijks niet broedvogels;
  - Monitoring maatregelen (monitoren van effectiviteit van de maatregelen).
- *Provinciaal Beleidskader beheer Oostvaardersplassen:*
  - Populatieontwikkeling grote herbivoren (zowel volgen van aantalsontwikkeling als samenstelling van de populatie);
  - Gezondheid en dierenwelzijn grote herbivoren (inspectie op fysieke kenmerken en afwijkend gedrag inclusief BCS);
  - Ontwikkeling niet broedvogels grazige rand kerngebied en rand moeras (jaarrond tellen);
  - Terreingebruik grote herbivoren, ganzen, roofvogels grazige rand kerngebied (regelmatig observerend van gedrag);
  - Ontwikkeling vegetatiestructuurtypen (jaarlijkse opname);
  - Ontwikkeling structuur graslanden (maandelijkse opname);
  - Waterstanden en waterkwaliteit (diverse meetpunten worden frequent bemonsterd);
  - Veterinaire controle (jaarlijks).
- *SNL Oostvaardersplassengebied:*
  - Oostvaardersplassen; Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar).
  - Oostvaardersbos; Dit betreft de reguliere SNL opnames broedvogelkartering (1x 6 jaar), bosstructuur (1 x 6 jaar).
  - Kotterbos; Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), vlinders en sprinkhanen (1 x 6 jaar), Bosstructuur (1 x 6 jaar).
  - Oostvaardersveld; Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), bosstructuur (1 x 6 jaar) en vlinders en sprinkhanen (1x 6 jaar).
  - Hollandse Hout. Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), bosstructuur (1 x 6 jaar) en vlinders en sprinkhanen (1x 6 jaar).
- *Overig:*
  - Ontwikkeling niet-broedvogels Oostvaardersveld (maandelijkse niet broedvogel vogeltelling).

7.1.1 Uitvoering van monitoring en opslag van gegevens.

Om een betrouwbare analyse van monitoringsgegevens te krijgen, is het van belang dat:

- monitoring langjarig volgens een vaste methodiek wordt uitgevoerd. Hierdoor zullen variabelen als het weer niet tot meetfouten leidt;
- monitoring (per onderwerp) zoveel als mogelijk door hetzelfde persoon wordt uitgevoerd. Hierdoor zijn methodische fouten constant en hebben daarmee geen invloed op de analyse. Hierbij is wel van belang dat er regelmatig iemand meekijkt om te voorkomen dat er blinde vlekken insluipen.

Voor iedere monitoringsopgave is een protocol opgesteld. In dit protocol wordt het doel, de methodiek, de frequentie en de uitvoering beschreven. Tevens wordt aangegeven waar de data wordt opgeslagen.

Het streven is om op termijn alle data op te slaan in CMSI (Conservation Management System international)[3]. Op dit moment is CMSI nog niet voldoende ingericht om dit voor alle gegevens te doen. Het deel dat nu nog niet in CMSI kan worden opgeslagen, maar op termijn wel, wordt binnen Staatsbosbeheer lokaal opgeslagen in excel en GIS bestanden.

7.1.2 Uitdragen van monitoringsgegevens

De monitoringsgegevens worden in het jaarverslag van de Oostvaardersplassen gepubliceerd. Dit publiceren betreft niet de ruwe data, maar de uitkomst van de analyse op basis van de ruwe data in relatie tot de opgave waar de monitoring voor uitgevoerd wordt. Het jaarverslag wordt in het voorjaar uitgebracht.

7.2 Onderzoek

Voor de Oostvaardersplassen is een onderzoeksagenda opgesteld in samenwerking met de wetenschappelijke adviesgroep[4]. De onderzoeksagenda helpt onderzoeksvragen te prioriteren en in samenhang te beschouwen. Voor Staatsbosbeheer is een tweetal onderwerpen van prioritair belang om op te pakken:

- Maatschappelijk, politiek en bestuurlijk draagvlak voor het beheer van de Oostvaardersplassen;
- De ontwikkeling en het beheer van de Oostvaardersplassen op lange termijn, gegeven:
  - De Natura 2000 doelstellingen;
  - Het geven van ruimte aan natuurlijke processen en dynamiek;
  - Ecologische internationale en regionale relaties en verbindingen.

7.2.1 Veldstation

Met de oplevering van he beheergebouw in april 2019 beschikt het Oostvaardersplassengebied over een veldstation. Met de komst van het veldstation

[3] CMSi is een softwarepakket dat alle terreinbeheerders in Nederland gebruiken en hen ondersteunt in onder meer het opstellen van jaarplannen en begrotingen, het formuleren van werkinstructies, verslaglegging en evaluatie van beheer, opslag van monitoringsgegevens en het werken met GIS-kaarten.
[4] De wetenschappelijke commissie is een tijdelijke commissie van gerenommeerde wetenschappers van verschillende wetenschappelijke instellingen geweest. De commissie bracht gevraagd advies uit over op te stellen onderzoek en de wijze hoe dit tot stand komt.

zijn er fysieke mogelijkheden voor het uitvoeren van onderzoek. Naast werkruimte voor studenten is er een droog- en een nat laboratorium ingericht.

Om het veldstation operationeel te maken worden universiteiten en onderzoeksinstellingen gevraagd uitvoering te geven aan de onderzoeksagenda. Belangrijke opgave hierbij is de financiering van het onderzoek te organiseren.

Studenten van alle opleidingsniveaus zijn welkom om binnen de onderzoekslijnen stage te komen lopen. Belangrijk hierbij is dat er zowel vanuit Staatsbosbeheer als de opleiding voldoende begeleidingscapaciteit aanwezig is. In de praktijk betekent dit dat er twee a drie studenten tegelijk stage kunnen lopen.

Met Aeres Hogeschool en Aeres MBO (beide toegepaste biologie) is een samenwerkingsovereenkomst gesloten over inzet van Staatsbosbeheermedewerkers in het curriculum en studenten in het onderzoeksprogramma van Staatsbosbeheer.

7.2.2 Uitdragen van onderzoeksresultaten

Voor zowel de wetenschappelijke waarde als het creëren van draagvlak voor het beheer is het belangrijk dat de onderzoeksresultaten uitgedragen worden. Daarvoor wordt in de komende jaren een aantal sporen uitgewerkt, zoals het publiceren van wetenschappelijke resultaten, het organiseren van een summer school en het organiseren van seminars.

8. Omgevingsmanagement en communicatie

8.1 Positionering

De Oostvaarderplassen worden de komende jaren gepositioneerd als een natuurgebied van internationale betekenis dat onderdeel is van Nationaal Park Nieuw Land. Het is een vogelgebied met een grote biodiversiteit. De kwetsbare natuur heeft bescherming nodig en wordt in lijn met de verschillende beleidskaders (Natura 2000, Kader Richtlijn Water, PBBO ed.) actief beheerd.

Daarbij is Staatsbosbeheer zich bewust dat het gebied deel uitmaakt van de Nederlandse en Flevolandse samenleving. Vanuit dat bewustzijn wil Staatsbosbeheer bijdragen aan maatschappelijke opgaven en daarbij rekening houden met wensen en gevoelens die in de samenleving spelen.

De opgaves uit het PBBO zijn geïmplementeerd, met als resultaat dat er een nieuwe landschappelijke ontwikkeling in het gebied is ingezet (zie hoofdstuk 9) en landschapsvormende processen de sturende kracht worden (zie hoofdstuk 3). Met dat het beheer van de Oostvaardersplassen in een nieuwe fase is gekomen, is het van belang dat de communicatie over het gebied hier op aangepast wordt. Doel van de aanpassing is de omgeving en de samenleving te betrekken bij het gebied en daar helder en transparant over te communiceren. Dit wordt via het omgevingsmanagement en met de communicatiemiddelen uitgewerkt.

8.2 Omgevingsmanagement

Via het omgevingsmanagement worden de belangen en gevoelens van de samenleving, waar mogelijk, serieus en proactief in verbinding met het beheer gebracht en visa versa. Dat gebeurt aan de hand van de volgende thema's:

- Nationaal Park Nieuw Land;
- Beheer grote grazers;
- Educatie en wetenschap;
- Werk in uitvoering;
- Oostvaardersplassen in de maatschappij.

Er wordt een werkprogramma opgesteld waarin het hoe van het omgevingsmanagement passend bij bovenstaande thema's wordt uitgewerkt. Het werkprogramma beschrijft de concrete activiteiten die de komende maanden worden uitgevoerd. Waar relevant wordt samen gewerkt met het omgevingsmanagement van gebiedspartners (bijvoorbeeld waar de thema's aansluiten op de ontwikkelingen rond Nationaal Park Nieuw Land).

8.3 Communicatiemiddelen

Staatsbosbeheer zet een breed scala aan communicatiemiddelen in om de verschillende doelgroepen en stakeholders te informeren waaronder:

- Eigen kanalen: website, blogs en social media;
- Pers en andere media;
- Bijeenkomsten en veldbezoeken.

Er wordt een communicatiekalender opgesteld waarmee duidelijk wordt op welk moment met welk communicatiemiddel informatie gedeeld wordt. Rond het

Nationaal Park Nieuw Land wordt in de communicatie samengewerkt met de gebiedspartners.

9. Landschapsontwikkeling en recreatie en toerisme

De komende jaren wordt er binnen de Oostvaardersplassen gewerkt aan een aantal grote opgaven. Deze zijn:

1. Vogels op de eerste plaats.
   De Oostvaardersplassen is vanaf haar ontstaan in 1968 internationaal bekend als een uitgestrekt wetland, waar een enorme rijkdom aan vogelsoorten aanwezig is. Het gebied is in 1989 aangewezen als Vogelrichtlijngebied. Sinds 2010 is de Oostvaardersplassen een Natura 2000-gebied en daarmee onderdeel van de Europese 'top' natuurgebieden die het beschermen waard zijn. Dit betekent dat het behouden en verbeteren van het leefgebied van bijzondere vogelsoorten, die afhankelijk zijn van het uitgestrekte wetland voorop staat.
2. Een gevarieerd en aantrekkelijk landschap.
   In 2019 wordt het aantal grote grazers in de Oostvaardersplassen teruggebracht. De kudde helpt mee aan het ontstaan van een afwisseling tussen kortere begraasde gebieden en gebieden waarin ruigte en struiken tot ontwikkeling komen. Om in de winterperiode beschutting te kunnen geven aan de grote grazers worden er bomen en stuiken aangeplant. Het gebied ontwikkelt zich naar een afwisselend landschap met groepen bomen en struiken, open grazige delen en natte graslanden.
3. Nationaal Park Nieuw Land.
   Zowel aan de Almeerse zijde als aan de kant van Lelystad worden poortgebieden als entree voor het Nationaal Park ontwikkeld. Vanaf de snelweg A6 wordt een gevarieerd uitzicht gerealiseerd waar de unieke waarden van het gebied in één oogopslag te zien zijn.

Voor een doorkijk naar hoe de Oostvaardersplassen zich de komende jaren gaat ontwikkelen is een landschapsimpressie gemaakt. In de landschapsimpressie zijn alle ruimtelijke ontwikkelingen opgenomen die de komende (circa) vijf jaar uitgevoerd worden. Dit zijn:

a. Beschutting
b. Moeras-reset
c. Water in het grazige gebied
d. Oostvaardersplassen Almere
e. Oostvaardersplassen Lelystad
f. Recreatie in het kerngebied
g. Etalage Nationaal Park Nieuw Land

Legenda
Water
Slikken
Riet
Dijk
Kade
Natte graslanden
Droog grasland
Rietruigte
Bos
Vangweide
met vangkraal
Route bootexcursie
Route Ecokar excursie
Uitkijkpunt/Observatorium
onderdeel van ecokar excursie
Fietspad
Wandelpad
Route vismigratie
Avonturenpad
kerngebied
Uitzichtpunt / kijktoren publiek toegankelijk
Uitzichtpunt / kijktoren
toegang onder begeleiding
Uitzichtpunt / kijkhut
Picknickplek
Bezoekerscentrum
Parkeervoorziening
NS-station

Bijlage 1: Managementplan procedureel

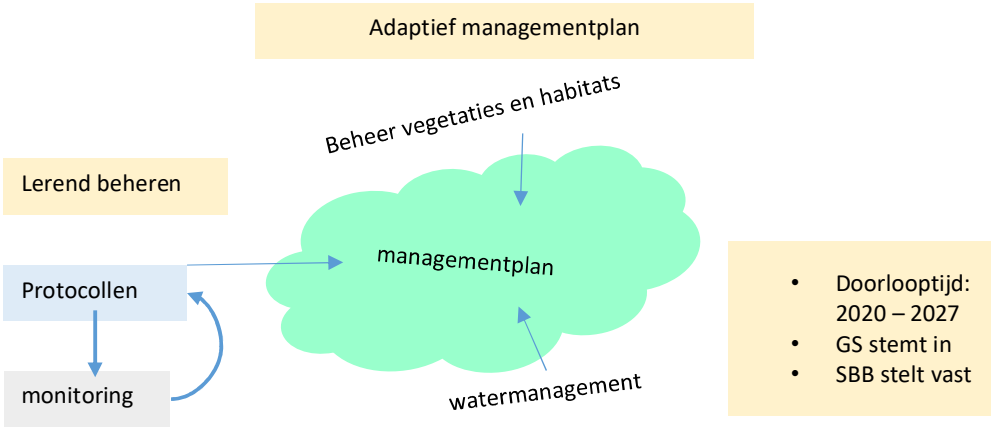

Adaptief managementplan: Tot 2027 wordt het managementplan jaarlijks aangevuld op basis van nieuwe ontwikkelingen in het gebied. Zo wordt in 2020 het watermanagement toegevoegd op basis van de beslissingen over waterbeheer in het moeras na de moerasreset en in het grazige deel na realisatie van de vernattingsmaatregelen.
Lerend beheren: Op basis van ervaringen bij de uitvoering worden protocollen aangepast. Dit kan in enkele gevallen leiden tot een aanpassing van het managementplan.

Bijlage 2: Inbedding managementplan

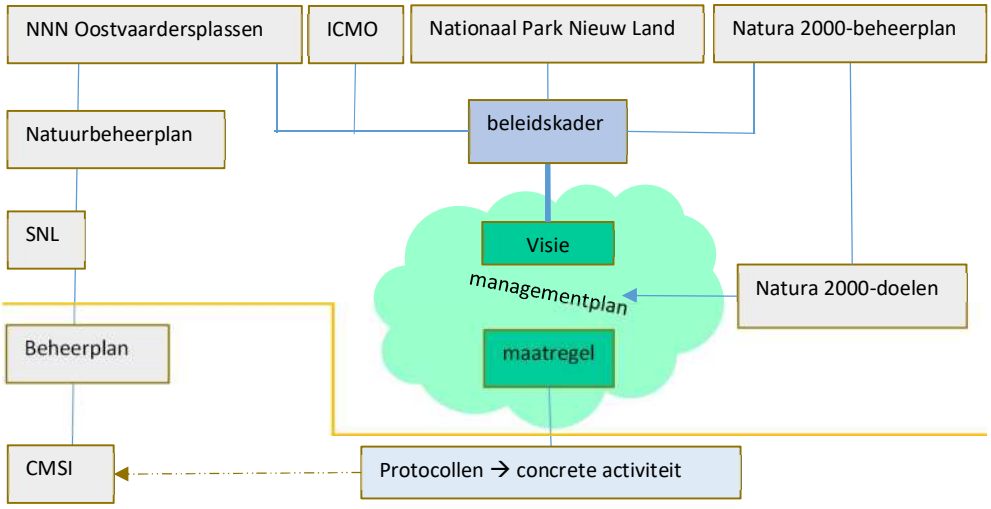

Verbeelding van de globale inbedding van het managementplan.

Het managementplan is een vertaling van de opdrachten die door de provincie in het PBBO zijn vastgelegd. Hiervoor is in het managementplan een visie opgesteld. Daarnaast wordt in het managementplan de vertaling naar maatregelen gemaakt. Belangrijk hierbij is het steeds weer toetsen of de instandhoudingsdoelen met de maatregelen niet in gevaar komen. De Maatregelen worden uitgewerkt in concrete activiteiten. Deze worden vastgelegd in protocollen. Het streven is om op termijn de protocollen onderdeel te laten worden van het regulier beheer zoals dat in CMSI wordt uitgewerkt.
Boven de oranje streep liggen de verantwoordelijkheid voor opstellen en uitvoering bij overheden of worden die gedeeld met gebiedspartners en Staatsbosbeheer. Onder de streep ligt de verantwoordelijkheid voor het opstellen en uitvoeren bij Staatsbosbeheer.

Bijlage 3: Body Condition Score

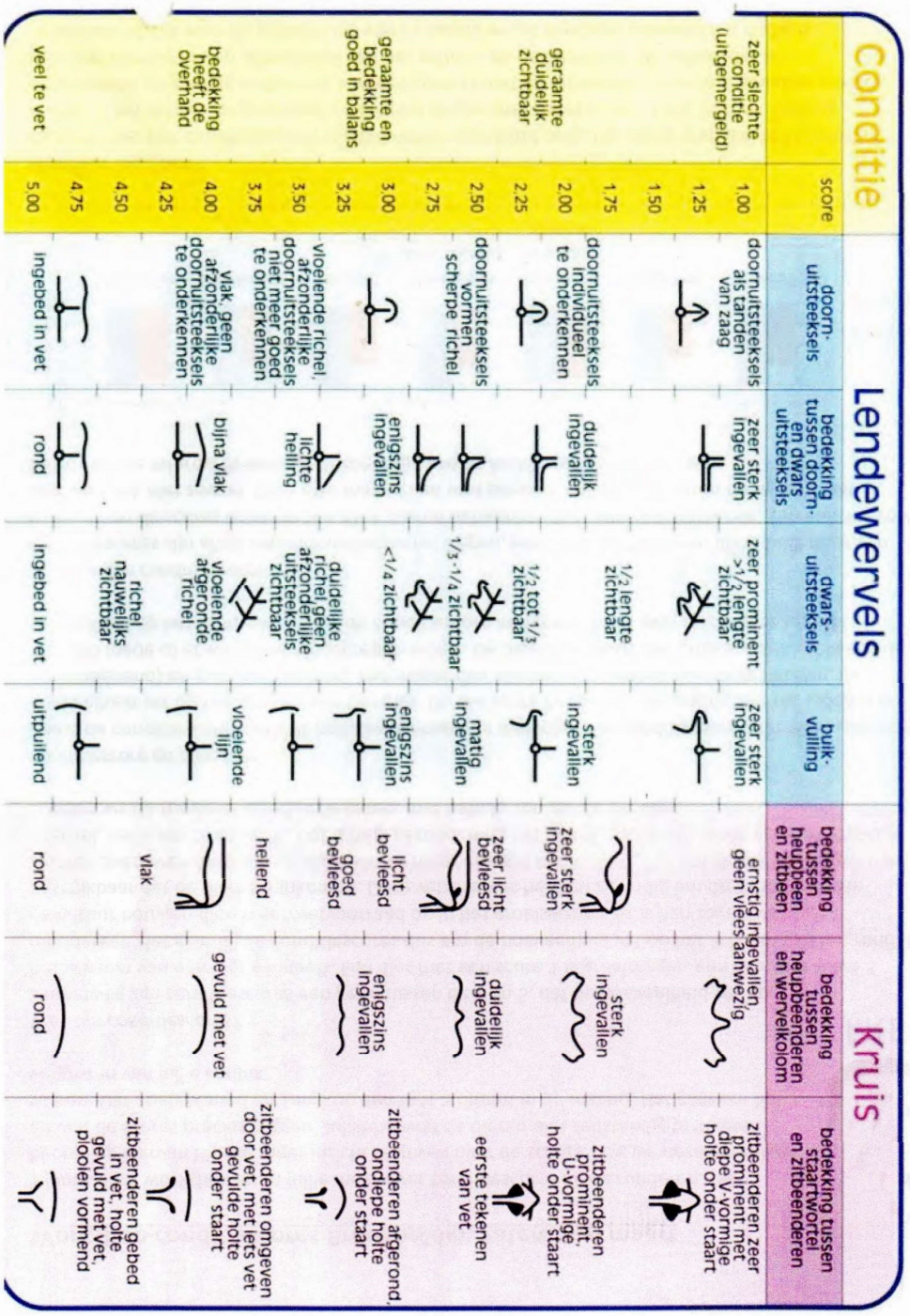

BODY CONDITION SCORE FORMULIER

1 Zeer Mager	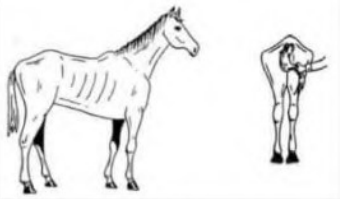	Wervelkolom, heupbeen en ribben: Spierweefsel: Vetbedekking: Croupe, hals en rug: Achterhand:	Tekenen scherp af Nauwelijks aanwezig Geen sprake Ingevallen Wervelkolom hoogste punt
2 Mager	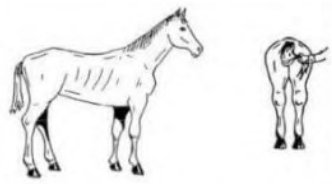	Wervelkolom, heupbeen en ribben: Spierweefsel: Vetbedekking: Croupe, hals en rug: Achterhand:	Nog steeds goed zichtbaar Beperkt aanwezig Geen sprake Licht ingevallen Wervelkolom hoogste punt
3 Normaal	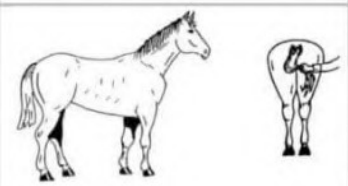	Wervelkolom, heupbeen en ribben: Spierweefsel: Vetbedekking: Croupe, hals en rug: Achterhand:	Licht zichtbaar en tastbaar Licht bespierd Licht vetbedekking op ribben Licht bespierd Wervelkolom hoogste punt
4 Vet	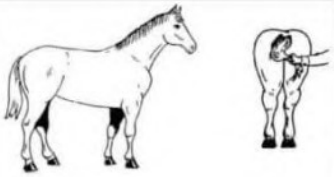	Wervelkolom, heupbeen en ribben: Spierweefsel: Vetbedekking: Croupe, hals en rug: Achterhand:	Niet zichtbaar Bespiering licht te onderscheiden Vet op achterwerk, hals en rug Achterwerk is vlakker– ronde halslijn Wervelkolom nog net hoogste punt
5 Zeer Vet	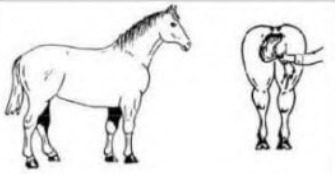	Wervelkolom, heupbeen en ribben: Spierweefsel: Vetbedekking: Croupe, hals en rug: Achterhand:	Niet zichtbaar of tastbaar Moeilijk te onderscheiden Vet op achterwerk is hoogste punt achterhand Veel vet op achterwerk, hals en rug Wervelkolom ligt dieper

69

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: donderdag 24 oktober 2019 08:52
Aan: [redacted]
CC: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: Hoofdstuk communicatie in Managementplan Staatsbosbeheer
Bijlagen: Hoofdstuk Communicatie in Managementplan Oostvaardersplassen_03.docx

Goedemorgen [redacted],

Hierbij wat mij betreft de definitieve tekst voor dit hoofdstuk van het concept managementplan. Met input van Art. 10 lid 2 sub e en [redacted]

Het gaat over de hoofdlijnen van de communicatie in de planperiode. Zodanig, dat de aanscherping van onze communicatiestrategie, die van de provincie en de voornemens t.a.v. communicatie Nationaal Park voor zover ik ze nu ken allemaal een link met het hoofdstuk hebben. Zo is er een praktische communicatie-opgave aan te ontlenen. Ik ga dus niet op detailniveau in op wie/wat/wanneer/hoe/waarom doet.

Succes ermee!

Groeten,

Art. 10 lid 2 sub e Wob

Hoofdstuk Communicatie in Managementplan Oostvaardersplassen
Gerard van Breemen, 24-10-2019, versie 03

Waarom communiceren?

Staatsbosbeheer is een uitvoerende overheidsdienst, van en voor alle Nederlanders. De natuurterreinen die aan onze zorg zijn toevertrouwd vragen op allerlei manieren onze aandacht, we beheren en communiceren.

Ieder natuurgebied heeft een verhaal dat het verdient om te worden verteld. Door mensen mee te nemen in het beheer van het gebied, bij het gebied te betrekken en met hen in contact te blijven.

Zodat we duurzaam van de natuur kunnen blijven genieten, er op verschillende manieren gebruik van kunnen maken en gefascineerd kunnen raken door het natuurgebied.

Door het gebied te waarderen, te begrijpen hoe en waarom wordt beheerd en door de link te kunnen maken met de ontwikkelingen binnen – en buiten het gebied.

We vertellen het verhaal aan iedereen die op uiteenlopende wijze met het gebied te maken kan hebben. We delen onze kennis en ervaringen op een passende wijze en zijn daarin inspirerend, feitelijk, open, proactief en met trots.

Passend, omdat we vanuit ons verhaal accenten leggen – en communicatiemiddelen gebruiken, passend bij interesse en belang van verschillende *doelgroepen* en zonder in propaganda te vervallen.

Hoe – en met wie communiceren?

Hiervoor wordt een mix van *communicatiemodaliteiten* ingezet.

- Omgevingscommunicatie: we betrekken stakeholders, buren, relaties, partners en overheden bij het gebied in een proces van halen en brengen van informatie
    - Aandachtspunten hierbij: onderwijs, wetenschap, educatie, ondernemers, overheden, Nationaal Park
    - Media zijn hierbij een intermediaire doelgroep

- Projectcommunicatie: we vertellen samen met partners over doel en voortgang van de vele projecten die de komende jaren in het gebied worden uitgevoerd

- Marketingcommunicatie: promotie van het gebied in ruime zin
    - Aandachtspunten hierbij: we werken samen om hiervoor de customer journey en de benodigde communicatiemiddelen op orde te brengen

- Interne communicatie: Staatsbosbeheer deelt in de eigen organisatie, maar ook met partners, relevantie informatie die bijdraagt aan de communicatiedoelen
    - Aandachtspunten hierbij: vrijwilligers

- Crisiscommunicatie: een groot natuurgebied dat ecologisch zo waardevol is – en maatschappelijk zoveel aandacht heeft, moet in lastige omstandigheden kunnen terugvallen op een goed georganiseerde communicatie, speciaal voor dit doel ingericht.

70

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob @freenature.eu>
Verzonden: donderdag 24 oktober 2019 09:12
Aan: [redacted]
CC: [redacted]
Onderwerp: Managmentplan opmerkingen
Bijlagen: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie tbv consultatie docx opm. TdB FREE Nature.docx

Hoi [redacted],

Bij deze mijn opmerkingen op het managmentplan. Ik mis nog wat concrete zaken. Bij de heckrunderen staat dat overtollige dieren worden geschoten en ter destructie aangeboden. Op zich prima, alleen denk ik niet dat mensen zich realiseren dat dit over ongeveer 100-150 dieren per jaar gaat (uitgaande van 300-350 heckrunderen). Idem voor de paarden bij slacht. Ik mis ook de cijfers over de aantallen paard en rund. Ik kan me vinden in de 600 dieren totaal, ware het niet dat er nu al 500 paarden en tegen de 300 heckrunderen lopen. Hoe gaan we dat oplossen? Gaan we komende winter met het geweer door de heckrunderen heen? Dat zal op het publiek de nodige effecten hebben. En dan denk ik niet dat je wegkomt met een zinnetje in een managementplan waarin omschreven staat wat we gaan doen, maar de impact van zo'n handeling niet duidelijk wordt. Kortom, ik ben ook wel benieuwd naar de protocollen die er zijn voor het uitvoeren van het populatiebeheer rund en paard. Wellicht is het allemaal helder en uitgewerkt, maar dat haal ik iig niet uit dit plan.

Verder mis ik veel zaken die te maken hebben met diergezondheid/diermanagement. Monitoring daarvan, behalve BCS, toezicht en ingrijpen bij wonden ed. gaat het niet. Ik mis nog een stukje genetisch beheer, monitoring leefomgeving (water, bodem, mineralen), monitoring diergezondheid, populatieopbouw rund en paard, gewenste kuddesamenstelling, selectiecriteria bij slacht/afschot. Misschien hoeft dat niet allemaal hierin, maar het lijkt me wel zinvol hier visie op te ontwikkelen. Zeker omdat dat mede bepaald of en hoeveel dieren van welke diersoort het beste passen in het systeem. Het rund deed het steeds het minst van de 3, maar toch lijkt het zwaartepunt nu te liggen op rund. Vanuit diermanagement vind ik dat onhandig. Ik kan die keuze vanuit het managmentplan echter begrijpen, aangezien die parameters niet zijn meegenomen. Daar mist dus een stuk.

Tot slot lees ik ook in dit verhaal weer de visie vogels op 1. En dit snap ik en is ook terecht. Toch denk ik dat je eerst je begrazingsbeheer goed moet borgen, om uiteindelijk de visie vogels op 1 recht aan te doen. Daar zijn we voor mijn gevoel nog niet.

Ik hoop dat je hiermee weer uit de voeten kunt.

Groet,
Art. 10 lid 2 sub e Wob

staatsbosbeheer

Concept Managementplan Oostvaardersplassen
2020-2027
Versie 1.0

Datum TIME \@ "dd MMMM yyyy" 17 oktober 2019
Status TITLE * MERGEFORMAT Concept

Op deze versie vindt nog besluitvorming plaats.
De betreft een bespreekversie.

Colofon

Project	Managementplan Oostvaardersplassen 2020-2027
Versienummer	1.0 **De betreft een bespreekversie.**
Status	Concept
360 documentnummer:	<Naam>
Gebied	Oostvaardersplassen
Planeenheid	Oostvaardersplassen
Beheergebied	Oostvaardersplassen
Provinciale eenheid	Flevoland
Opdrachtgever	< Naam >
Projectleider	< Naam >
Contactpersoon:	< Naam > < Functie > T 06 ..... E <naam>@staatsbosbeheer.nl
Adres:	Staatsbosbeheer Kitsweg 1 8218 AA Lelystad

Inhoudsopgave

1. Inleiding 5**1.1 Aanleiding** 5**1.2 Doel** 5**1.3 Proces management cyclus** 5**1.4 Afbakening** 6**1.5 Wet-/regelgeving, kaders** 7
1.5.1 Natura 2000 7
1.5.2 Kaderrichtlijn Water 7
1.5.3 Wet natuurbescherming 7
1.5.4 Wet dieren 8
1.5.5 Natuurnetwerk Nederland 8
1.6 Ondernemingsplan 2020-2025 Staatsbosbeheer 8
2. Gebiedsbeschrijving 9**2.1 Historie** 9
2.1.1 Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen 9
2.1.2 Hollandse Hout 9
2.1.3 Oostvaardersveld 9
2.1.4 Kotterbos 10
2.1.5 Oostvaardersbos 10
2.1.6 Nationaal Park Nieuw Land 10
2.2 Voorgaand beheer in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen 11
3. Visie 13**3.1 Inleiding** 13
3.2 De visie op hoofdlijnen 13
3.3 De visie in relatie tot beheeropgave 14
3.3.1 De visie op het waterbeheer 14
3.3.2 De visie op landschapsvorming, sedimentatie en erosie 14
3.3.3 De visie op begrazingsbeheer 14
4. Waterbeheer 16**5. Beheer van vegetaties en habitats** 16**6. Beheer Grote herbivoren** 17
6.1 Inleiding 17
6.2 Leefgebied van de grote herbivoren 17
6.3 Populatieopbouw en –beheer 19
6.3.1 Populatie opbouw 19
6.3.2 Populatiebeheer 21
6.3.3 Benutting van (ge)dode grote herbivoren 22
6.4 Dierenwelzijn 23
6.4.1 Inleiding 23
6.4.2 Inspecties van grote herbivoren 24
6.4.3 Handelen bij ziekte en verwonding 25
6.4.4 Onderzoek van kadavers 27
6.4.5 Bijvoeren van grote herbivoren 27
6.4.6 Voorkomen van onnodig lijden bij zieke of gebrekkige dieren 28
7. Monitoring en onderzoek 29**7.1 Monitoring** 29
7.1.1 Het monitoringsprogramma 29
7.1.2 Uitvoering van monitoring en opslag van gegevens. 30
7.2 Onderzoek 30
7.2.1 Veldstation 30
7.2.2 Uitdragen van onderzoeksresultaten 31
8. Communicatie en omgevingsmanagement 32**9. Landschapsontwikkeling en recreatie en toerisme** 33**Bijlage 1 Body Condition Score** 34

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Op 25 april 2018 is het advies van de commissie Van Geel aangeboden aan Gedeputeerde Staten van de provincie Flevoland. Na behandeling in de commissie duurzaamheid, is op 11 juli 2018 hierover positief besloten door Provinciale Staten. Het advies van de commissie Van Geel is op deze wijze overgenomen als 'Beleidskader voor het beheer van de Oostvaardersplassen' (PBBO).

Het PBBO houdt in dat het landschap van de Oostvaardersplassen wordt ontwikkeld tot een halfopen landschap met, naast open water en grasland, voldoende riet, ruigte, struwelen en bosschages om de natuurdoelen in het gebied te borgen. Hierbij wordt prioriteit gegeven aan de uitvoering van het Natura 2000-beheerplan voor het gebied.

Daarnaast is in het PBBO het beleid en beheer van de grote grazers aangepast. Doel van de inzet van de grote herbivoren is dat met behulp van levensvatbare populaties grote herbivoren een bijdrage wordt geleverd aan het tot stand brengen en behouden van een divers landschap. Hierbij dient tevens het welzijn van de dieren gewaarborgd te zijn. Voorkomen moet worden dat dieren onnodig lijden vanwege ziekte, voedseltekorten of anderszins en dat er in de winter te weinig beschuttingsmogelijkheden zijn (uit PBBO). Tevens wordt met de gebiedspartners gezamenlijk ingezet op de invulling van de Ontwikkelingsvisie Nationaal Park Nieuw Land, voornamelijk op de thema's natuurbeleving en recreatieve toegankelijkheid.

Op 20 juli 2018 is een convenant tussen Provincie Flevoland en Staatsbosbeheer ondertekend om te borgen dat het Beleidskader geoperationaliseerd wordt. In het convenant is onder andere het onderstaande overeen gekomen:

- De beleidsverantwoordelijkheid voor het natuurgebied ligt bij de Provincie Flevoland. Staatsbosbeheer is verantwoordelijk voor de uitvoering en het beheer van de Oostvaardersplassen. Staatsbosbeheer stelt op basis van het PBBO in overleg met de provincie een nieuw managementplan op, waarbij wordt gewerkt vanuit een integrale visie op het beheer van het Oostvaardersplassengebied, afgestemd op overige ontwikkelingen zoals het Nationaal Park Nieuw Land.
- Het beheermodel van de grote grazers wordt in dit plan verder uitgewerkt in lijn met het PBBO. Het betreft een combinatie van strikt uitgevoerd vroeg-reactief beheer, ter voorkoming van onnodig lijden, aangevuld met een vorm van beheer die zich richt op aantalsregulatie, met als inzet dat de begrazingsdruk niet boven de 1500 dieren uitkomt.
- Staatsbosbeheer gaat pas tot vaststelling van het managementplan over nadat GS van Flevoland hiermee heeft ingestemd.

1.2 Doel

In dit managementplan wordt de opgave van het PBBO vertaald in een visie die vervolgens wordt omgezet in concrete activiteiten voor het operationeel beheer. Het managementplan beschrijft het wat van het operationeel beheer (welke maatregelen er in het beheer worden uitgevoerd). Het hoe van het operationeel beheer (de concrete activiteiten) wordt vastgelegd in protocollen. Deze protocollen zijn zowel digitaal als analoog in het beheergebouw van de Oostvaardersplassen aanwezig.

1.3 Proces management cyclus

Het managementplan is een adaptief plan. Dat betekent dat elke keer wanneer een opgave vanuit het PBBO of Natura 2000 wordt gerealiseerd, de doorvertaling naar het beheer wordt uitgewerkt in dit managementplan. Op dat moment worden ook de bijpassende protocollen geactualiseerd. In ieder geval wordt in 2020 het waterbeheer uitgewerkt en aan het managementplan toegevoegd.

Tijdens het uitvoeren van het beheer worden nieuwe ervaringen opgedaan. Daarnaast kan uit monitoring volgen dat bijsturing van het beheer om de doelen te behalen noodzakelijk is. Beide kunnen aanleiding zijn de beheeractiviteiten en dus de protocollen aan te passen. Hiermee ontstaat een systeem van lerend beheren. Dit kan tot aanpassingen in het managementplan leiden.

Het opstellen en aanpassen van het managementplan en de protocollen is een verantwoordelijkheid van Staatsbosbeheer als uitvoeringsorganisatie. Zoals in het convenant tussen Staatsbosbeheer en de provincie Flevoland vastgelegd wordt het managementplan ter instemming aan GS van Flevoland voorgelegd.

Het managementplan is voor Staatsbosbeheer de leidraad bij het operationeel beheer. In 2026 wordt door Staatsbosbeheer het managementplan geëvalueerd. Hierbij wordt het getoetst aan het behalen van de doelen uit o.a. Natura 2000 en het PBBO. Op basis van deze evaluatie kan het managementplan geactualiseerd worden. Dit betekent dat het voorliggend managementplan tot 2027 de basis is voor de adaptieve aanpak en het lerend beheren.

1.4 Afbakening

Dit managementplan wordt opgesteld voor de Oostvaardersplassen. Hieronder vallen het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen (onderverdeeld in moerasdeel en grazige deel), het Hollandse Hout, Oostvaardersveld (inclusief Trekweggebied), het Kotterbos en het Oostvaardersbos (figuur 1). Kaart aanpassen met deelgrenzen.

Figuur 1: Het plangebied van het managementplan Oostvaardersplassen.

Voor de Natura 2000-opgave van de Oostvaardersplassen is het Natura 2000-beheerplan leidend. De verantwoordelijkheid voor het opstellen en het vaststellen van het Natura 2000-beheerplan ligt bij de provincie Flevoland. De provincie heeft tevens de verantwoordelijk dat de maatregelen die in het Natura 2000-beheerplan zijn opgenomen ook gerealiseerd worden.

Voor het reguliere natuur- en landschapsbeheer is het Natuurbeheerplan Flevoland leidend. Door de provincie wordt op basis van het Natuurbeheerplan de Subsidie Natuur en Landschap (SNL) beschikbaar gesteld voor het uitvoeren van het natuurbeheer inclusief de recreatieve basisvoorzieningen. De beheermaatregelen die uitgevoerd worden in het kader van SNL zijn opgenomen in het beheersysteem CMSI.

Voor de recreatieve ontwikkelingen is de ontwikkelingsvisie Nationaal Park Nieuw Land leidend. De uitvoering van dit plan is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de partners uit het Nationaal Park (provincie Flevoland, gemeente Lelystad en Almere, Rijkswaterstaat, Natuurmonumenten, Het Flevo-landschap, Staatsbosbeheer en Waterschap Zuiderzeeland). De governance en financiering van het Nationaal Park wordt in 2019/2020 uitgewerkt.

Voor de deelgebieden Hollandse Hout, Oostvaardersveld, Kotterbos en Oostvaardersbos heeft Staatsbosbeheer beheerplannen opgesteld. Deze beheerplannen blijven voorlopig van kracht. Dit betekent dat voorliggende versie van het managementplan vooral ingaat op het beheer in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen.

1.5 Wet-/regelgeving, kaders

1.5.1 Natura 2000

Natura 2000 is een Europees netwerk van beschermde natuurgebieden. De Oostvaardersplassen maken deel uit van het Natura 2000-netwerk. Concreet gaat het in de Oostvaardersplassen om de bescherming en instandhouding van 31 vogelsoorten en hun leefgebied. Er zijn 33 specifieke instandhoudingsdoelen geformuleerd, waarbij voor de lepelaar en de grote zilverreiger twee doelen gelden; zowel voor de broedvogels als voor de niet-broedvogels. Hoe de instandhoudingsdoelen worden bereikt en voor de toekomst geborgd is vastgelegd in het Natura 2000-beheerplan. De maatregelen die in het beheerplan zijn vastgelegd liggen voor een deel in het moeras (moerasreset), voor een deel in het grazige gebied (vernatting, aanleg poelen en realisatie intrek vis) en voor een deel buiten de Oostvaardersplassen (kiekendieffoerageergebieden).

1.5.2 Kaderrichtlijn Water

De Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) is opgesteld om de waterkwaliteit in Europa te verbeteren. De Oostvaardersplassen zijn een waterlichaam voor de KRW (waterkwaliteitsdoelen). Voor de Oostvaardersplassen geldt dat:

- De Natura 2000-doelen voorop staan;
- De KRW doelen gelijk zijn aan de huidige toestand. Dit geldt voor algemeen fysisch-chemische parameters en biologie (algen, waterplanten, macrofauna en vissen).

In 2020 worden de KRW-doelen voor de Oostvaardersplassen herijkt. De inzet is dat het moerasgebied aangeduid wordt als kunstmatig waterlichaam, met als waterbeheertype M14 (ondiepe matig grote, gebufferde plassen).

1.5.3 Wet natuurbescherming

De Wet natuurbescherming beschermt Nederlandse natuurgebieden en planten- en diersoorten. Bij het opstellen van dit managementplan is de wet gevolgd. Dit heeft vooral zijn weerslag in het beheer van de edelherten die conform de wet een inheemse wilde diersoort zijn.

Sinds 1 januari 2017 zijn de provincies bevoegd gezag voor zowel gebiedsbescherming, soortenbescherming als de bescherming van houtopstanden. De provincie is bevoegd gezag voor het verstrekken van eventuele vergunningen en ontheffingen die nodig zijn als gevolg van de in dit managementplan gekozen beheer.

1.5.4 Wet dieren

De Wet dieren is een Nederlandse kaderwet waarin een integraal kader voor regels over gehouden dieren en daaraan gerelateerde onderwerpen is vastgelegd. De wet is sinds 1 januari 2013 van kracht. Bij het opstellen van dit managementplan is de wet gevolgd. Dit heeft vooral zijn weerslag in het beheer van de konikpaarden en heckrunderen.

1.5.5 Natuurnetwerk Nederland

Het Natuurnetwerk Nederland (NNN) is het Nederlands netwerk van bestaande en nieuw aan te leggen natuurgebieden. Het netwerk moet natuurgebieden beter verbinden met elkaar en met het omringende agrarisch gebied. De Oostvaardersplassen is integraal onderdeel van het NNN. De provincie Flevoland is verantwoordelijk voor het NNN. Vanuit die verantwoordelijkheid stelt de provincie jaarlijks het Natuurbeheerplan Flevoland op. In het Natuurbeheerplan Flevoland 2019 beschrijft de provincie de beleidsdoelen en de subsidiemogelijkheden voor het beheer van natuurgebieden, landschapselementen en voor agrarisch natuurbeheer inclusief groenblauwe diensten in de provincie. Hieruit volgen de natuurbeheerdoelen per natuurgebied. Om deze doelen te kunnen bereiken is het Natuurbeheerplan verankerd in het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL).
Voor dit managementplan vormt dit beleidskader de basis voor de beheeropgave van de natuur.

1.6 Ondernemingsplan 2020-2025 Staatsbosbeheer

In het najaar van 2019 werkt Staatsbosbeheer aan het Ondernemingsplan 2020-2025. Omdat op het moment dat voorliggend managementplan is opgesteld het ondernemingsplan nog niet is vastgesteld, wordt dit hoofdstuk in 2020 aan het managementplan toegevoegd.

2. Gebiedsbeschrijving

2.1 Historie

Onderstaand wordt kort de historie van de deelgebieden Oostvaardersplassen beschreven.

2.1.1 Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen

Het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen is ten tijde van de drooglegging van zuidelijk Flevoland in 1968 spontaan ontstaan in de laagst gelegen delen van de polder. Binnen enkele jaren ontwikkelde zich een moeras-ecosysteem met een grote diversiteit aan vogelsoorten die in hoge aantallen het gebied bezochten. Vanwege deze natuurwaarden besloot de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders in 1975 om langs de Oostvaardersdijk een tijdelijk natuurgebied te realiseren.

In 1986 is het gebied als Staatsnatuurmonument aangewezen met als doel een zo compleet en natuurlijk mogelijk functionerend moerasecosysteem tot ontwikkeling te brengen. Vervolgens is het gebied in 1989 onder de Vogelrichtlijn gebracht en aangewezen als Wetland onder het Verdrag Ramsar.

Op 23 december 2009 is de Oostvaardersplassen aangewezen als Natura 2000-gebied. Er zijn in dit kader 33 instandhoudingsdoelstellingen geformuleerd voor 31 vogelsoorten waarvoor het gebied van internationale betekenis is. In de praktijk betekent dit dat het behouden van een goed functionerend leefgebied van deze 31 vogelsoorten bij het beheer van het gebied voorop staat.

Voor 1983 werd het grazige deel landbouwkundige ingericht (sloten, greppels, drainage) en er werden granen verbouwd. Vanaf 1983 zijn delen begraasd met runderen en paarden en vanaf 1992 ook met edelherten.

2.1.2 Hollandse Hout

In de perioden 1971 - 1980 is het Hollandse Hout aangelegd. Het Hollandse Hout is een grootschalig bos op rijke klei. Een bostype dat in Nederland niet meer voorkwam, omdat die grond voor landbouw in gebruik is. Dit type bos is zeldzaam in Nederland. Ruim 60 % van het bos bestond bij aanleg uit populier, ruim 20 % uit de loofboomsoorten es, esdoorn, eik en beuk. De rest bestond uit de zachte loofboomsoorten wilg, els en berk en uit naaldboomsoorten. Veel van de populieren en essen zijn de laatste jaren verdwenen en het bos ontwikkelt zich tot multifunctioneel en gevarieerd loofbos waar duurzame houtoogst plaats kan vinden. In het zuidelijke deel van het Hollandse Hout is ca 300 ha omrasterd om geschikt te maken als leefgebied voor edelhert. Het Hollandse Hout wordt ingericht als het poortgebied van Nationaal Park Nieuw Land aan de Lelystadse zijde van de Oostvaardersplassen.

2.1.3 Oostvaardersveld

Het Oostvaardersveld was in eerste instantie een (deels spontaan ontwikkeld) bosgebied. Tussen 2007-2014 is het gebied twee keer op grote schaal heringericht. Met de herinrichting zijn waterpartijen en slenken gerealiseerd waarmee moeras en open water biotopen gerealiseerd is. Doel van deze herinrichting was tweeledig: 1) het vergroten van de biodiversiteit en 2) het aanbieden van een gebied voor recreanten waar het ‘Oostvaardersplassen gevoel’ kan worden beleefd. In het gebied is een kudde koniks aanwezig (zie figuur 2). Het Oostvaardersveld heeft een functie als kiekendieffoerageergebied.
Onderdeel van het Oostvaardersveld is het Praambos. Dit is een spontaan ontwikkeld wilgenbos. Het naastgelegen Trekweggebied (onderdeel van het Oostvaardersveld) is foerageergebied voor (blauwe) kiekendief, in verband met de Natura 2000-opgave en de compensatieverplichtingen van gemeente Almere. Het Trekweggebied wordt

ingericht als etalage van de Oostvaardersplassen. Het gebied is omrasterd om geschikt te maken als leefgebied voor konikpaard.

2.1.4 Kotterbos

Het Kotterbos is een zeer jong bos. Het is in de jaren 1989-1992 aangelegd met voornamelijk populier, wilg en es. Het bos ontwikkelt zich tot multifunctioneel en gevarieerd loofbos waar duurzame houtoogst plaats kan vinden. In het gebied is een Natuurboulevard aangelegd met informatie over de vroege geschiedenis van het gebied (onder andere sporen uit de Romeinse tijd). Een deel van het Kotterbos is jaarrond onderdeel van het leefgebied van heckrund, konikpaard en edelhert (zie figuur 2).

2.1.5 Oostvaardersbos

Het Oostvaardersbos is grotendeels aangelegd in de jaren 1981-1983. In die tijd was het gebruikelijk om relatief grote vakken met dezelfde boomsoorten aan te planten. Veel van die vakken zijn gevuld met populieren, die met hun snelle groei konden zorgen voor windvang, beschutting en eerste 'aankleding' van de toen nog kale polder. Het Oostvaardersbos is jaar rond leefgebied van edelhert (zie figuur 2). Incidenteel kan bij extreme winteromstandigheden het westelijk deel van het Oostvaardersbos toegevoegd worden aan het leefgebied van konikpaard en heckrund.
Het Oostvaardersbos wordt ontwikkeld tot het poortgebied van het Nationaal Park Nieuw Land aan de Almeerse zijde van de Oostvaardersplassen. Onderdeel daarvan is de omvorming van productiebos (reeds in 2012 gestart) naar een gevarieerd recreatiebos.

2.1.6 Nationaal Park Nieuw Land

Sinds 2018 vormt de Oostvaardersplassen samen met de omliggende waterrijke natuurgebieden de Marker Wadden, de Lepelaarplassen en het Markermeer het Nationaal Park Nieuw Land. Een Nationaal Park van 29.000 hectare met als bijzonder kenmerk dat het niet zou hebben bestaan zonder de inpoldering van Flevoland. De natuurgebieden vormen een waar vogelparadijs met als icoon de zeearend. De bundeling van de vier natuurgebieden in één Nationaal Park biedt nieuwe kansen voor het versterken van de ecologische en toeristische betekenis van Nieuw Land.

In 2018 is de ontwikkelingsvisie Nationaal Park Nieuw Land opgesteld. De ontwikkelingsvisie geeft een beeld van de richting waar de acht gebiedspartners naartoe willen: een internationaal uniek natuurgebied dat uitnodigt tot avontuur en op verschillende manieren kan worden beleefd. De ontwikkelingsvisie geeft een beeld voor de lange termijn, zo'n twintig jaar vooruit.

In de ontwikkelingsvisie worden twee opgaven uitgewerkt. De eerste is het vergroten, verbinden en versterken van de natuur. Voortbouwend op wat bestaat heeft Nieuw Land de potentie om van wereldklasse te worden. De tweede opgave is om royaal ruimte te bieden aan natuurbeleving.

Mensen zijn van harte welkom in Nieuw Land en moeten zich ook welkom voelen. Een heldere ruimtelijke structuur draagt bij om tot één samenhangend gebied te komen. Binnen Nieuw Land gaat het om natuurkernen die omzoomd worden door een 'natuurlint'. Het natuurlint grenst aan de natuurkernen en biedt mogelijkheden voor voorzieningen die bijdragen aan natuurbeleving. De dijken in het Nationaal Park fungeren als ruggengraat en belvedères. Nieuw Land positioneert zich als avontuurlijk, open, levendig, toonaangevend en innovatief. De gebiedspartners staan open voor nieuwe ontwikkelingen en activiteiten als die bij dragen aan één of beide opgaven.

2.2 Voorgaand beheer in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen

Het beheer van de Oostvaardersplassen is altijd primair gericht geweest op het in stand houden van de vogelwaarden van het gebied. Begin jaren zeventig bleek dat de aanwezigheid van duizenden ruiende grauwe ganzen in het moeras een belangrijke invloed had op de ontwikkeling van het gebied: doordat de ganzen in de ruiperiode riet eten, zorgen zij voor een gevarieerde rietvegetatie. Deze grote diversiteit in structuur van de rietvegetatie levert een grote diversiteit in moerasbroedvogels op. Echter, bij een continu herhalen van rietvraat, verdwijnt uiteindelijk de rietvegetatie en daarmee broedgelegenheid voor diverse soorten moerasbroedvogels. Bij dit verdwijnen van het riet is naast de invloed van de ganzen ook het waterpeilverloop een belangrijke factor. Vanwege het vrij constante waterpeil in het moeras, konden enerzijds de ganzen jaarlijks het gebied bezoeken tijdens de ruiperiode en het riet steeds verder weggevreten en kon anderzijds ook geen massaal herstel van de rietvegetatie plaatsvinden, omdat daarvoor droogval nodig is. Om dit proces te stoppen werd in 1987 in het westelijk deel van het moeras een peilverlaging uitgevoerd om herstel van het bestaande riet en de ontwikkeling van nieuw riet te stimuleren. Dit resulteerde in een reset van de successie in dit deel van het moeras, waar verschillende vogelgroepen van profiteerden.

Voor het behoud van de ganzen is in de winterperiode korte (grazige) vegetatie nodig. Om in het grazige deel voldoende oppervlakte kort gras voor herbivore ganzen en eenden, en open en gesloten poelen voor reigers, leplaars, futen en dodaars aan te kunnen bieden, is vanaf de vroege jaren tachtig begrazing ingezet. Hierdoor ontstond er ruimte voor natuurlijke processen die een afwisselend landschap met struweel, ruigte en kruiden sturen. Vanaf 1983 werden in delen van het terrein heckrunderen ingezet en vanaf 1984 ook konikpaarden. In 1992 werd edelhert geïntroduceerd. Vanaf 1996 is het gehele Natura 2000-gebied integraal jaarrond begraasd door deze drie soorten grote herbivoren.

Sinds de introductie van de grote herbivoren is het beheer van de Oostvaarderplassen, en daarmee ook van de grote grazers, er op gericht geweest om zoveel mogelijk ruimte te geven aan natuurlijke processen. De terreinomstandigheden waren dan ook bepalend voor hoeveel dieren er in het gebied aanwezig waren. Door de beheerder werd alleen ingegrepen wanneer de conditie van het individuele dier in combinatie met de (terrein- en weers)omstandigheden daartoe aanleiding gaven. Dit zogeheten vroeg reactief beheer volgde het door de minister vastgestelde beleid, waarvoor de basis is geformuleerd in de adviesrapporten ICMO 1 en ICMO2.

In de jaren 90 van de vorige eeuw en begin jaren 2000 werden in het grazige deel diverse poelen aangelegd en werden in bepaalde delen de grondwaterstanden verhoogd om een gradiënt van nat naar droog te creëren. Hiermee werd het gebied voor diverse groepen watervogels, zoals steltlopers en reigers nog geschikter.

Aanvankelijk leverde de begrazing een toename van de variatie in vegetatie structuren op, waarbij er geen verdere uitbreiding van struweel optrad. Ruigte en korte graslanden kwamen naast elkaar in een mozaïek voor. Nabij waterelementen ontstonden zowel begraasde als onbegraasde oevers. Rond de periode 1996- 2000 was de omvang van de populaties grote grazers dusdanig dat de processen van ontstaan en afbraak van de verschillende vegetatiestructuren min of meer in balans waren.

De omvang van de populaties van de grote herbivoren bleef in de daaropvolgende jaren toenemen, als gevolg waarvan steeds meer terrein werd omgevormd in korte grazige vegetatie. Hierdoor nam de diversiteit in vegetatie structuren af, wat resulteerde in een afname van de totale biodiversiteit. Sommige soorten konden dankzij deze ontwikkeling juist in hoge aantallen voorkomen, zoals ganzen, eenden, kieviten en goudplevieren.

3. Visie

3.1 Inleiding

Met het PBBO is in 2018 gekozen voor een meer sturend beheer in de Oostvaardersplassen. De begrazing door grote grazers wordt afgestemd op de doelstellingen van Natura 2000 en het PBBO. Doel van het nieuwe beleid is dat *er 'levensvatbare populaties grote herbivoren in het Oostvaardersplassengebied zijn en dat het welzijn van de dieren is gewaarborgd (voldoende voedsel door het jaar heen en voldoende beschuttingsmogelijkheden). De aantallen grote herbivoren worden actief op stand gehouden met een populatieomvang tussen de 1100 en 1500 dieren.'*

Het PBBO is gericht op het realiseren van:
- de Natura 2000-doelen voor de Vogelrichtlijnsoorten;
- een door de mens als bijzonder ervaren en kwalitatief hoogwaardig natuurgebied;
- een breed maatschappelijk draagvlak.

Deze visie omschrijft de ontwikkelingsrichting van de Oostvaardersplassen gebaseerd op:
- de (inter)nationale doelstellingen op het gebied van natuur: Natura 2000, Natuurnetwerk Nederland, Kaderrichtlijn Water, bescherming/behoud internationaal belangrijk wetland.
- het provinciaal Beleidskader voor het beheer van de Oostvaardersplassen.
- de doelstellingen van het Nationaal Park Nieuwland.

PM in 2020 ingaan op programma Nationale Parken, progr groene metropool en progr grote wateren van SBB en de klimaatopgave

3.2 De visie op hoofdlijnen

De Oostvaardersplassen is één van de grotere natuurgebieden van Nederland dat spontaan is ontstaan na de aanleg van Zuidelijk Flevoland. Het gebied bestaat uit open water, moerasvegetatie, wel en niet geïnundeerde graslanden met poelen, ruigte, riet, struweel en bos én het wordt omringd door bosrijke gebieden: Oostvaardersbos, Kotterbos, Hollandse Hout en Oostvaardersveld. De Oostvaardersplassen is een afwisselend moerasgebied van internationale betekenis voor wetland gerelateerde broed- en trekvogels. De totale omvang is ca 7500 hectare. Een landschap dat leefgebied is voor de Natura 2000-soorten en waar de soortenrijkdom aan planten, vogels en andere dieren in de komende jaren een impuls krijgt. Daarnaast krijgt de bezoeker meer mogelijkheden om dit natuurgebied te ervaren.

Het gebied is een belangrijke halte op de vogeltrekroute van het hoge noorden richting zuid Europa en Afrika. Het is een verblijfplaats voor vele vogelsoorten als foerageer-, broed-, of schuilgebied. Het is als RAMSAR- en Natura 2000-gebied onderdeel van een wereldwijd netwerk van topnatuurgebieden die het beschermen waard zijn. In de praktijk betekent het dat het behouden en verbeteren van het leefgebied van de 31 vogelsoorten die afhankelijk zijn van het uitgestrekte wetland, voorop staat.

Naast de vele vogels zijn aansprekende zoogdieren zoals de bever, otter, vos, ree, heckrunderen, konikpaarden en edelherten in het gebied aanwezig. De grote herbivoren zijn in het beheer van belang om de graslanden open te houden, waar vogels van profiteren.

De rijkdom van het gebied geeft een speciale verantwoordelijkheid voor het beheer. Met de ontwikkeling van Nationaal Park Nieuw Land wordt gewerkt aan een kwaliteitsimpuls voor de natuur en uitbreiding van de bereikbaarheid, recreatie en de

voorzieningen in de Oostvaardersplassen. Dit binnen het gegeven dat de bescherming en ontwikkeling van de natuur, zeker in het kerngebied, altijd voorop staat.

De bosrijke randen van de Oostvaardersplassen zijn een gevarieerd loofbos waarin duurzame houtoogst plaats vindt. De bosgebieden worden zo ingericht dat de natuur aansluit op de natuur van het kerngebied. In het gevarieerde landschap van de bossen ontmoet de recreant de natuur in een hartelijk avontuur, waar rust, natuurbeleving en actief bezig zijn als vanzelf gevonden wordt.

3.3 De visie in relatie tot beheeropgave

Het beheer is erop gericht om een mix van moeras, open water, grazige vlaktes, overstromingsgebieden, struweel en boslandschappen in stand te houden. Bij elkaar levert dat een landschap op met een grote variatie aan habitats en natuurlijke overgangen tussen die habitats. Dit geeft een grote variatie aan soorten waar de Natura 2000-soorten als beheeropgave centraal staan.

In het beheer wordt ingezet op de realisatie van een robuust natuurgebied. Hierbij wordt zo veel mogelijk gebruik gemaakt van processen die sturing geven aan de landschappelijke ontwikkeling. In het moeras zijn waterpeildynamiek, sedimentatie en erosie, vegetatiesuccessie en begrazing door ganzen belangrijke processen die sturing geven. In de droge gebiedsdelen zijn vegetatiesuccessie, begrazing door ganzen en grote herbivoren en waterpeildynamiek de belangrijkste sturende processen. In de bossen is vooral de opbouw van het bos in leeftijd (jong bos tot en met verval van bomen), soortensamenstelling en structuur van de verschillende vegetatielagen sturend. Daar waar de sturende processen vanuit hun natuurlijke dynamiek ontoereikend zijn, wordt door middel van aanvullend beheer gestuurd op basis van de doelen die gelden vanuit de verschillende kaders, zoals benoemd in paragraaf 3.1.

3.3.1 De visie op het waterbeheer

PM, wordt in 2020 toegevoegd

3.3.2 De visie op landschapsvorming, sedimentatie en erosie

PM, wordt later toegevoegd

3.3.3 De visie op begrazingsbeheer

De betekenis van begrazingsbeheer voor het behalen van de instandhoudingsdoelen.

In het Natura 2000-beheerplan wordt beschreven wat de betekenis is van begrazingsbeheer in relatie tot het behalen van de Natura 2000-doelen. Samengevat gaat het er daarbij om dat er:

- Voldoende kortgrazige graslanden (nat en droog) worden gerealiseerd voor de Natura 2000-soorten zoals ganzen en eenden;
- Een structuurrijk en daarmee muizenrijk grasland ontstaat als foerageergebied voor roofvogels zoals kiekendieven;
- Zowel open poelen als poelen met oevervegetatie voor reigers, lepelaar, futen en dodaars, en ruigtes, riet en struweel als broed-, foerageer- en rustgebied voor diverse andere vogelsoorten aanwezig is.

Deze mix aan vegetatie, vegetatiestructuur en vegetatietypen kwam in ruime mate voor in de tweede helft van de jaren negentig van de vorige eeuw. Op dat moment was de diversiteit aan vogels in het gebied hoog.

Bepalende factoren in begrazingsbeheer op de vegetatieontwikkeling

De mate en soort van invloed van de begrazing op de vegetatieontwikkeling wordt niet alleen bepaald door het totaal aantal grote herbivoren maar ook door de soort

herbivoren en de samenstelling daarin. Het samenspel van rund, paard en edelhert is van belang voor het functioneren van het grazige deel in het kader van de instandhoudingsdoelen. Bepalende factoren in het samenspel zijn het aantal herbivoren en het natuurlijke gedrag van de dieren, het voedselaanbod, de indeling van het gebied en de weersomstandigheden. De dieren gaan op zoek naar de plekken waar de omstandigheden voor hen het best zijn met betrekking tot voedsel, water, beschutting en rust.

De drie huidige herbivorensoorten (edelhert, konikpaard en heckrund) verschillen in hun gedrag en leveren daarmee gezamenlijk een grotere diversiteit in de vegetatiestructuur dan wanneer slechts één of twee soorten worden ingezet. Runderen en paarden zijn ‘echte grazers’, dat wil zeggen dat zij beide het hele jaar een sterke voorkeur voor grassen hebben. Als de dichtheden aan grote herbivoren laag zijn, dan bestaat hun dieet voor meer dan 90% uit grassen. Daarnaast zijn zij door hun grootte ook goed in staat om met ruigte en riet overweg te kunnen, ondanks de iets lagere voedingswaarde ten opzichte van grassen. Als grassen in mindere mate aanwezig zijn en ruigte en riet wel in grote hoeveelheden beschikbaar zijn, kunnen runderen en paarden daarmee ook in ruime mate in hun voedingsbehoefte voorzien. De runderen en paarden zijn bij uitstek de soorten om er voor te zorgen dat graslanden niet verruigen. Edelherten voeden zich eveneens met grassen, maar benutten daarnaast ook struiken en bomen (vooral knoppen, blad, twijgen en bast) om hun voedingsstoffen binnen te krijgen. Vooral vanwege hun grotere voorkeur voor struiken en bomen vervullen zij een belangrijke rol in het tegengaan van verbossing.

4. Waterbeheer

PM in 2020

5. Beheer van vegetaties en habitats

PM

6. Beheer Grote herbivoren

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt het beheer van de grote herbivoren uitgewerkt. Hierbij worden de volgende uitgangspunten en randvoorwaarden gehanteerd:

- Er wordt voldaan aan Wet- en regelgeving;
- Dat wat vastgelegd is in het PBBO is de basis, zijnde:
  - Het beheer van de grote herbivoren wordt een combinatie van strikt uitgevoerd reactief beheer met een vorm van proactief beheer dat is gericht op aantallen;
  - Passend bij het areaal grasland van circa 1100 hectare, dat resulteert na vernattingsmaatregelen en beschuttingsmaatregelen, wordt in het kerngebied vooralsnog een maximum aangehouden van 1500 grote grazers in de najaarstelling;
  - In het beheer van de grote grazers wordt een hand-aan-de-kraanprincipe toegepast op basis van monitoringsgegevens in relatie tot de ontwikkeling van de Natura 2000-doelen, de vegetatie, en de biodiversiteit;
- De edelherten in de Oostvaardersplassen zijn in het wild levende dieren van een beschermde inheemse diersoort, en vallen daarmee onder de Wet natuurbescherming;
- De heckrunderen en konikpaarden in de Oostvaardersplassen hebben de status van gehouden wilde dieren (zie uitspraak Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden d.d. 11 april 2017 zaaknummer 200.195.797);
- Dierenwelzijn en diergezondheid staan centraal. Vanuit de rol van eigenaar / beheerder draagt Staatsbosbeheer hierin de verantwoordelijkheid voor het dagelijks beheer en de keuzes die daarin gemaakt worden. In lijn met het PBBO heeft het begrip dierenwelzijn betrekking op het totaal van de mate waarin dieren:
  - in staat zijn om gedurende het jaar voedsel tot zich te nemen;
  - natuurlijk gedrag kunnen vertonen;
  - in sociale verbanden leven;
  - keuzes kunnen maken op het vlak van leefgebied en relaties;
  - beschuttingsmogelijkheden kunnen vinden voor bescherming tegen kou en wind.

6.2 Leefgebied van de grote herbivoren

Sinds 1996 wordt het hele Natura 2000-gebied integraal begraasd door edelherten, konikpaarden en heckrunderen. In het kader van de ICMO-adviezen zijn vanaf 2011 delen van het Oostvaardersbos en Kotterbos en de zogenaamde Driehoek in zijn geheel opengesteld als beschuttingsgebied voor de grote herbivoren. Voor edelherten zijn deze gebieden jaarrond toegankelijk, voor runderen en paarden zijn delen alleen in de winter toegankelijk. Deze gebieden werden in de winterperiode tijdens de uitvoering van het vroeg reactief beheer, afgesloten voor bezoekers.

In 2016 is een verbinding gerealiseerd tussen het grazige deel van de Oostvaardersplassen en het Oostvaardersveld, met als doel het Oostvaardersveld toe te voegen aan het leefgebied van de edelherten. In de planvorming is meegenomen dat ook het zuidelijk deel van het Hollandse Hout (300 ha) op termijn aan het leefgebied toegevoegd wordt. Tot 2019 hebben 6 edelherten gebruik gemaakt van de verbinding onder het spoor door. Verwacht wordt dat met een kleinere populatie edelherten in de Oostvaardersplassen, de migratie naar het Oostvaardersveld beperkt tot afwezig zal zijn.

Onderdeel van de opgave uit het PBBO is de realisatie van 300 ha beschuttingsgebied in het grazige deel. In het PBBO is gesteld dat de noodzaak van het openstellen van de bossen als beschuttingsgebied op termijn daarmee komt te vervallen.
De aanwezigheid van grote herbivoren in de gebieden die opengesteld zijn voor recreanten is een meerwaarde voor natuurbeleving. Daarom blijft een deel van de

bossen ook in de toekomst opengesteld voor grote herbivoren; vooral het edelhert. Hierbij gelden de volgende uitgangspunten:

- Het leefgebied van de edelherten is vastgelegd in het Faunabeheerplan Flevoland (de gele lijn in figuur 3).
- Heckrunderen leven alleen in de gebieden die voor recreanten niet opengesteld zijn, met uitzondering van De Driehoek (blauwe gebieden op figuur 3). Binnen Staatsbosbeheer is het algemeen beleid dat heckrunderen en publiek gescheiden worden vanwege het onberekenbare gedrag van dit runderras.
- Konikpaarden leven in de gebieden die voor recreanten niet opengesteld zijn, met uitzondering van De Driehoek (blauwe gebieden op figuur 3). Dit om de kudde in de Oostvaardersplassen zoveel als mogelijk de ruimte te geven zijn natuurlijk gedrag te vertonen. Dat betekent dat contact met het publiek niet gewenst is.

Daarnaast leeft een kudde konikpaarden in het Oostvaardersveld en een kudde in het Trekweggebied (gele vlakken in figuur 3). Dit zijn zelfstandige kuddes, die niet in contact staan met de kudde in het kerngebied en gehouden dieren zijn.

- Bij extreem winterweer blijft de mogelijkheid het noordelijk deel van het Oostvaardersbos en de driehoek (rode vlakken op de kaart) open te stellen voor de konikpaarden en heckrunderen uit de Oostvaardersplassen. Indien dit gebeurt worden deze gebieden voor publiek afgesloten.

In het algemeen geldt dat wanneer watergangen die als grens fungeren tussen de verschillende gebieden dicht gevroren zijn de konikpaarden en heckrunderen vrij toegang hebben tot andere delen dan hun leefgebied (bijvoorbeeld het Oostvaardersbos). Wanneer dit optreedt wordt bekeken wat dit betekent voor het wel of niet openstellen van het gebied voor het publiek.

In figuur 2 is het leefgebied van de verschillende grote herbivoren opgenomen.

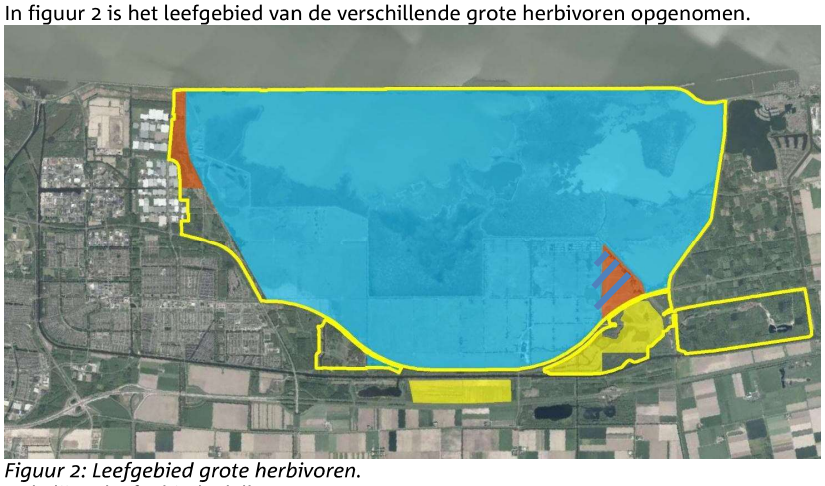

Figuur 2: Leefgebied grote herbivoren.
Gele lijn = leefgebied edelhert.
Blauwe vlak = leefgebied heckrund en konikpaard.
Gele vlak = leefgebied zelfstandige kuddes konikpaard die niet in verbinding met de kudde in het Natura 2000-gebied staat.
Rode vlak = gebieden die bij extreem winterweer opengesteld worden voor heckrund en konikpaard en op dat moment afgesloten worden voor het publiek.

70

6.3 Populatieopbouw en –beheer

6.3.1 Populatie opbouw

In het PBBO is geconstateerd dat de ontwikkeling van de populaties grote grazers, de wintersterfte en de effecten op natuur en landschap, aanleiding zijn om het beheer van de grote grazers te veranderen. Hierbij wordt een omvang van de populatie gegeven van 1100 grote herbivoren (voorjaarsstand: runderen, paarden, edelherten).

De opgave vanuit de integrale beheeropgave van zowel Natura 2000, SNL als het PBBO is om in voorliggend managementplan een balans te realiseren in de omvang van de totale populatie, de onderverdeling van de aantallen van iedere soort en de gewenste ontwikkeling van het landschap. Bij deze opgave speelt niet alleen de ecologische afweging. Andere aspecten die spelen zijn de beheerbaarheid van de populatie, de maatschappelijke opinie rond het beheer van grote herbivoren en de beleefbaarheid van de populatie.

Omvang totale populatie van 1100 grote herbivoren

In de jaren 2018/2019 is de populatie grote herbivoren flink verkleind. Doordat er een aanzienlijk kleiner aantal grote herbivoren in het gebied aanwezig is, leidt dit tot een significante afname van de begrazingsdruk op het gebied. Hiermee ontstaat ruimte voor processen die leiden tot het duurzaam herstel van en variatie in habitats met inbegrip van bos, struweel, riet, ruigte en structuurrijke graslanden. Hierdoor stijgt de biodiversiteit als geheel en wordt bijgedragen aan het behalen van de Natura 2000-doelen voor de aangewezen vogelsoorten. Zo resulteert een verlaagde begrazingsdruk van de graslanden in meer variatie tussen korte en ruigere begroeiing, wat bijvoorbeeld meer prooien oplevert voor foeragerende bruine en blauwe kiekendieven en de grote zilverreiger. De oeverzones van poelen en waterlopen worden gevarieerder, wat meer broed- en foerageermogelijkheden biedt aan fuut, dodaars, porseleinhoen, roerdomp en verschillende reigersoorten. Verder pakt een afname van betreding van de moeraskern door edelherten positief uit voor broedende moerasvogels.

Voor herstel van de in afgelopen decennia verdwenen ruigtes en struwelen (natuurlijke habitats) en de daarbij passende flora en fauna, is gedurende meerdere jaren een begrazingsintensiteit nodig waarbij er netto toename van struiken en bomen mogelijk is. Vóór de tweede helft van de jaren negentig van de vorige eeuw was de populatie grote herbivoren zo gering in omvang dat struiken en bomen netto in aantal toenamen. Tegelijk verruigden sommige graslanden en ontstonden ruigtes en rietvelden. Na deze periode was de populatie grote herbivoren in aantal zo toegenomen dat er een afname van ruigte, riet, struiken en bomen optrad. In de periode van de omslag van netto toename van bomen en struiken naar netto afname, was de populatie grote herbivoren (in het voorjaar voor de geboorte van de jongen) tussen de 1100 en 1500 dieren groot. Aangezien in de huidige situatie eerst weer een fase van netto toename van struiken en bomen gewenst is, wordt de komende jaren gestuurd op een populatie omvang van ca. 1100 dieren begin mei (voorjaarsstand).

Met opmerkingen [1]: Wij spreken meestal van voorjaarsstand/winteraantal op 1 maart. Op 1 mei heb je al behoorlijk wat jonge dieren.

Onderverdeling van de soorten grazers

De onderverdeling van de 1100 grote herbivoren in de drie soorten, wordt gebaseerd op de doelen voor het gebied, het ‘graas’-gedrag van de soorten en de levensvatbaarheid van de populatie van de edelherten. Dit leidt tot een voorjaarsdoelstand van 500 edelherten en 600 runderen en paarden (voor motivatie zie volgende alinea’s). Bij deze verdeling komt de nadruk in het graaspatroon te liggen op rund en paard om voor voldoende geschikt grasland voor Natura 2000-doelsoorten te zorgen. Vanwege het hogere gewicht van paard en rund (gemiddeld voor de totale populatie resp. 350 kg. en 450 kg) ten opzichte van edelhert (100 kg.) is de totale energiebehoefte en daarmee de voedselopname van edelhert veel geringer dan van paard en rund. Het accent qua voedselopname komt daarmee duidelijk op rund en paard te liggen (rund + paard ca 75% en edelhert ca 25%).

70

Doelstand en populatie opbouw edelhert

Het aantal van 500 edelherten garandeert het behoud van genetische diversiteit in een geïsoleerde populatie, uitgaande van een evenwichtige verhouding tussen mannelijke en vrouwelijke dieren. Het beheer van de populaties is in eerste instantie gericht op het bereiken van een geslachtsverhouding van 1:1 en een voldoende aandeel volwassen herten binnen het totaal aandeel mannelijke dieren. Zoals in het Faunabeheerplan Flevoland is vastgelegd kan op basis van monitoring later besloten worden hier verandering in aan te brengen. Ecologische argumenten die hierbij meegenomen worden zijn:

- Bij lage dichtheden (voldoende voedsel) is overleving van mannelijke dieren groter dan bij hoge dichtheden. Op dat moment zal de man/vrouw verhouding via natuurlijke verjonging naar 1:1 toe gaan;
- Voor het realiseren van een grotere uitwisseling van genen van verschillende individuen, met als doel grotere genetische variatie in de populatie, is een man/vrouw verhouding van 1:1 het meest effectief.

Daarnaast spelen afwegingen waar eerst nader onderzoek nodig is om het effect in beeld te krijgen, zoals:

- Het fenomeen dat afschot stress veroorzaakt, wat effect kan hebben op de geslachtsverhouding van de kalveren;
- Predatie door bijvoorbeeld wolf (nog niet in het gebied aanwezig).

De landelijke staat van instandhouding van het edelhert is goed. Binnen de provincie Flevoland is het leefgebied Oostvaardersplassen het enige aangewezen leefgebied. Voor dit leefgebied is de streefstand van 500 dieren voldoende om de populatie duurzaam in stand te houden, temeer daar de genetische diversiteit in de Oostvaardersplassen relatief hoog blijkt te zijn vergeleken met omvangrijke edelhertenpopulaties in omvangrijke bosgebieden Nederland en Duistland.

Doelstand en populatieopbouw konikpaard en heckrund

'Natte' en 'droge' graslanden spelen een cruciale rol in het systeem van de Oostvaardersplassen. Daarom wordt het accent in de graasdruk gelegd op de 'echte grazers'; te weten de beide soorten die hoofdzakelijk korte vegetaties benutten: rund & paard.

Met opmerkingen [2]: Toevoeging: runderen faciliteren paarden door ruigtes open te breken. Paarden vormen de ruigtes vervolgens om tot korte 'paardenweitjes'.

Paarden grazen overwegend in één kudde waarbij ze soms enkele dagen op een bepaalde locatie grazen en daar al het gras zeer kort afgrazen. Op deze manier ontstaan bij begrazing met paarden locaties met zeer kort afgegraasd gras naast locaties die sterk zijn verruigd. De overgang van kort naar ruig ontbreekt vaak bij alleen begrazing door paarden.

Runderen grazen veelal in verschillende groepen die niet zoals paarden enkele dagen op één plek grazen, maar dit veel meer verspreid door het gebied heen doen. Als gevolg daarvan ontstaat onder begrazing door runderen een grote gradiënt van kort afgegraasd grasland, via verruigd grasland tot ruigte.

De combinatie van de twee soorten herbivoren levert de meeste diversiteit in de structuur van de graslanden en ruigtes. Een aanvullend aspect is dat paarden, net als edelherten en ganzen, het gras zeer kort kunnen afgrazen. Dit is gunstig voor ganzen en eenden die gras eten, maar minder gunstig voor runderen. Als het gras zeer kort is (< 5 cm), benutten de runderen de ruigere vegetaties om te foerageren. Dit is geen probleem voor de runderen zelf, maar kan bij een te hoge druk een probleem vormen bij het tot stand brengen van het diverse landschap, waar juist ook de overgangen van kort grasland naar ruigte en de ruigtes zelf van belang zijn.

Bijsturing omvang populatie grote herbivoren

Om de effecten van het beheer van de grote herbivoren op de Natura 2000-doelen, landschapsontwikkeling en biodiversiteit te volgen is langjarig onderzoek nodig. Landschapsecologische ontwikkelingen dienen altijd over een langere termijn beschouwd te worden. Om inzicht te krijgen in de vraag welk aantal grote herbivoren voldoende is om de opgaven te halen, wordt tot 2026 gewerkt met het vaste aantal

van 1100 grote herbivoren (voorjaarsstand). In die periode wordt een monitoringsprogramma uitgevoerd waarin de relatie tussen aantallen grote herbivoren, vegetatieontwikkeling en gebruik van het gebied door ganzen, reigers en roofvogels in beeld gebracht wordt. Hiervoor worden drie ontwikkelingen gemonitord (zie ook deel monitoring), te weten:

- vegetatiestructuurtypen,
- structuur graslanden,
- terreingebruik grote herbivoren, ganzen, roofvogels.

Hiermee wordt informatie verkregen die gebruikt kan worden voor toekomstige keuzes in het begrazingsbeheer. Op basis van deze monitoring kan eventueel ook tussentijds bijsturing plaats vinden (lerend beheren).

Met opmerkingen [3]: Ik mis hierin de monitoring van de grazers zelf. Als ik met Staatsbosbeheer een zogenaamde jaarlijkse schouw doe, gaat het enerzijds over het gebied (is het te ruig/kaal, hebben we de doelen behaald), anderzijds over de grazers en diergezondheid (hoe zijn de conditiescores verlopen, was er sterfte, waarom, hoeveel geboortes, etc.). Gaat het met de grazers niet goed, is dat ook een reden om bij te sturen.

6.3.2 Populatiebeheer

Bij het behouden van de kuddes grote herbivoren op de gewenste aantallen is het de mens die de kuddegrootte bepaalt en dus oordeelt welk dier de kudde verlaat. De opgave hierbij is:

- behoud van de sociale groepen/structuren;
- dat de sterkste en gezondste dieren overblijven.

Het resultaat van deze opgave is dat de kudde zo veel mogelijk zelfredzaam zijn. Dit betekent dat de afweging of een individueel dier uitgenomen wordt, gemaakt wordt in relatie tot het functioneren en de omvang en samenstelling (geslacht, leeftijd e.d.) van de populatie.

Staatsbosbeheer maakt bij dit populatiebeheer onderscheid tussen het beheer van:

- Edelherten, die een in het wild levende diersoort zijn;
- Konikpaarden en heckrunderen, die volgens de uitspraak van het gerechtshof van Arnhem gezien worden als gehouden wilde dieren.

Uitvoering van het populatiebeheer edelherten

Het populatiebeheer van de edelherten wordt uitgevoerd in lijn met wat in het Faunabeheerplan Flevoland is vastgelegd en de voorwaarden zoals die door de provincie verbonden zijn aan de vergunning en ontheffing voor afschot van edelherten.

Om de populatie edelherten op een minimum van 500 dieren in stand te houden wordt ingezet op populatiebeheer door middel van afschot.

Hoe het populatiebeheer van de edelherten wordt uitgevoerd is uitgewerkt in het protocol ‘Uitvoering van het populatiebeheer edelherten’.

Populatiebeheer van konikpaarden

Om de populatie konikpaarden op de doelstand te krijgen of houden, worden paarden uit de kudde gehaald. Hierbij wordt rekening gehouden met de sociale structuur van de kudde.

Indien er een verzoek komt om konikpaarden in een ander natuurgebied te plaatsen ten behoeve van natuurbeheer, wordt de haalbaarheid hiervan verkend. Indien het haalbaar is, wordt dit verder uitgewerkt. Hierbij gelden de volgende voorwaarden:

- Het verzoek komt van een natuurbeheerorganisatie;
- De financiering van het uitplaatsen is geregeld;
- Het uitzetgebied voorziet in leefgebied van voldoende omvang en kwaliteit voor een levensvatbare populatie met behoud van sociaal gedrag en sociale structuur;
- Voldaan wordt aan de voorwaarden voor dierenwelzijn. Uitgangspunt hierbij is dat een dier in een positieve staat van welzijn verkeert indien:
  - het in staat is om adequaat te reageren op:
    - honger, dorst en onjuiste voeding,
    - thermaal en fysiek ongemak,
    - verwondingen en ziekten,
    - angst en chronische stress.

- het de vrijheid heeft om normale, soort specifieke gedragspatronen te vertonen, die het dier in staat stellen om zich aan te passen aan de uitdagingen die de heersende omgevingsomstandigheden bieden;
- Een beheerplan is opgesteld waarin beschreven is hoe het beheer is geregeld (ook financieel) en hoe wordt omgegaan met calamiteiten (bijv. onvoldoende voedsel door het weer);
- Dat dieren niet gebruikt worden voor jachtdoeleinden.

Met opmerkingen [4]: Dit zijn de wettelijke 5 vrijheden. Goed om te noemen, het staat er alleen wat raar. Het dier moet in een positieve staat van welzijn verkeren en adequaat reageren op: honger, dorst en onjuiste voeding. Maar dat is niet de taak van het dier, maar die van de eigenaar.

Konikpaarden die niet uitgeplaatst worden, worden uit het gebied genomen door ze te vangen, chippen en af te voeren naar de slacht.

Hoe het populatiebeheer van de konikpaarden wordt uitgevoerd is uitgewerkt in het protocol 'Uitvoering van het populatiebeheer konikpaard'.

Populatiebeheer heckrunderen

On de populatie heckrunderen op de doelstand te houden worden dieren uit de kudde genomen.

Indien er een verzoek komt om heckrunderen in een ander natuurgebied te plaatsen ten behoeve van natuurbeheer, wordt de haalbaarheid hiervan verkend. Indien het haalbaar is, wordt dit verder uitgewerkt. Hierbij gelden de volgende voorwaarden:

- Het verzoek komt van een natuurbeheerorganisatie;
- De financiering van het uitplaatsen is geregeld;
- Het uitzetgebied voorziet in leefgebied van voldoende omvang en kwaliteit voor een levensvatbare populatie met behoud van sociaal gedrag en sociale structuur;
- Voldaan wordt aan de voorwaarden voor dierenwelzijn. Uitgangspunt hierbij is dat een dier in een positieve staat van welzijn verkeert indien:
  - het in staat is om adequaat te reageren op:
    - honger, dorst en onjuiste voeding,
    - thermaal en fysiek ongemak,
    - verwondingen en ziekten,
    - angst en chronische stress.
  - het de vrijheid heeft om normale, soort specifieke gedragspatronen te vertonen, die het dier in staat stellen om zich aan te passen aan de uitdagingen die de heersende omgevingsomstandigheden bieden;
- Een beheerplan is opgesteld waarin beschreven is hoe het beheer is geregeld (ook financieel) en hoe wordt omgegaan met calamiteiten (bijv. onvoldoende voedsel door het weer);
- Dat dieren niet gebruikt worden voor jachtdoeleinden.

Met opmerkingen [5]: Zie bovenstaand.

Heckrunderen die niet uitgeplaatst worden, worden door middel van afschot uit de kudde gehaald. Deze dieren worden conform de wettelijke bepalingen voor destructie aangeboden.

Hoe het populatiebeheer van de heckrunderen wordt uitgevoerd is uitgewerkt in het protocol 'Uitvoering van het populatiebeheer heckrund'.

6.3.3 Benutting van (ge)dode grote herbivoren

Benutting grote herbivoren voor consumptie

Geschoten gezonde edelherten en voor de slacht uitgevangen paarden worden zo veel als mogelijk ter beschikking gesteld voor menselijke consumptie. Indien dit niet mogelijk is wordt gezocht naar andere hoogwaardig gebruik van het vlees (bv diervoeding).

In het protocol 'benutting edelherten voor menselijke consumptie' is de operationele uitvoering uitgewerkt.
In het protocol 'benutting konikpaard voor menselijke consumptie' is de operationele uitvoering uitgewerkt.

70

Benutten ten behoeve van biodiversiteit

Het laten liggen van kadavers in het terrein komt de biodiversiteit ten goede. Net als onder natuurlijke omstandigheden waar dieren die dood gaan door ziekte, voedseltekort of predatie in het veld blijven, dienen de kadavers als voedselbron voor raven, zeearenden, vossen en allerlei soorten insecten. Bovendien dragen kadavers bij aan de natuurlijke processen van energie- en nutrientenstromen en –kringlopen doordat de kadavers via afbraak terugkeren in het systeem. Daarnaast creëren kadavers micro-biotoopverschillen die ook voor planten gunstig kunnen zijn.

Het laten liggen van kadavers van edelhert is toegestaan. Van de edelherten blijven jaarlijks ca. 10 % van de geschoten dieren in het veld achter. In het beleidskader is benoemd dat natuurlijke sterftecijfers van tussen de 5 en de 10 % van de populatie aan de orde is. Dit betreft sterftecijfers die gebaseerd zijn op de situatie in de Oostvaardersplassen waarbij de dichtheden aan grote herbivoren laag waren (vergelijkbaar met de voorgestelde aantallen in het PBBO) en nog niet gereguleerd werden door het voedselaanbod.
De kadavers van edelherten blijven in ieder geval in het veld achter als het vlees niet kan worden benut voor consumptie of verwijdering van het kadaver tot een te grote verstoring leidt. Daarnaast kan in voorkomende gevallen het ontweidsel van geschoten edelherten in het veld worden achtergelaten.

Vanuit het streven om de biodiversiteit in de Oostvaardersplassen te versterken en te vergroten is het wenselijk om de haalbaarheid te onderzoeken om heckrunderen en konikpaarden die via reactief beheer (zie paragraaf 6.4.6, voorkomen van onnodig lijd en) zijn geschoten of die een natuurlijke dood zijn gestorven, in het veld achter te laten. Zolang dit niet onderzocht is worden kadavers van heckrunderen en konikpaarden die via reactief beheer (zie paragraaf 6.4.6, voorkomen van onnodig lijden) zijn geschoten of die een natuurlijke dood zijn gestorven uit het gebied gehaald en voor destructie aangeboden. Uitzondering hierop is de situatie dat het onmogelijk is om het kadaver te verwijderen of verwijdering van het kadaver tot een te grote verstoring leidt.

Met opmerkingen [6]: Toevoeging, dat zijn de zogenaamde buitenmachtelijke kadavers.

Indien dode grote herbivoren in het veld blijven liggen geldt dat:
- Kadavers alleen mogen blijven liggen als ze geen gevaar opleveren voor:
  - het ecosysteem (bijvoorbeeld het risico dat botulisme uitbreekt);
  - de volksgezondheid.
- Kadavers zodanig worden achtergelaten dat het publiek er niet onvoorbereid mee geconfronteerd kan worden.

In de communicatie over het beheer van de Oostvaardersplassen wordt het publiek uitgelegd waarom de kadavers van bepaalde diersoorten in het veld blijven liggen.

Afvoer voor destructie

Geschoten dieren die niet de voedselketen in gaan of als kadaver in het veld achterblijven, worden afgevoerd voor destructie.

De operationele uitvoering is uitgewerkt in het protocol ‘wettelijke afvoer kadavers gestorven vee’.

Registratie van geschoten en gestorven grote herbivoren

Registratie van geschoten edelherten vindt plaats in het Fauna Registratie Systeem. Van de gestorven heckrunderen en konikpaarden wordt een aparte registratie bijgehouden. Dit betreft een interne registratie van Staatsbosbeheer.

6.4 Dierenwelzijn

6.4.1 Inleiding

Rond dierenwelzijn wordt in de Oostvaardersplassen onderscheid gemaakt tussen de wettelijke zorgplicht van de inheemse fauna (zoals het edelhert) en de zorgplicht voor

de in het wild levende konikpaarden en heckrunderen. Dit verschil maakt dat er een verschil is in hoe vanuit dierenwelzijn om te gaan met de grote herbivoren.

Voor Staatsbosbeheer is een belangrijk onderdeel van dierenwelzijn het gegeven dat dieren hun natuurlijke gedrag kunnen vertonen. Dit betekent bijvoorbeeld dat de grote herbivoren een sociale kudde vormen en territoriaal gedrag kunnen vertonen. Door factoren als de terreingesteldheid, de voedselomstandigheden en de voedselbehoefte, ontwikkelen de dieren een natuurlijke loop- en graasstructuur waarmee ze adequaat reageren om honger, dorst en onjuiste voeding te voorkomen. De grote herbivoren kunnen door migratie de plekken opzoeken waar de omstandigheden het best zijn. Daarbij kan het bijvoorbeeld gaan om het opzoeken van beschutting, het vinden van het juiste voedsel en drinkwater.

Als de goede omstandigheden binnen het gebied jaarrond voorhanden zijn en de grote herbivoren natuurlijk gedrag vertonen, is ingrijpen ten behoeve van dierenwelzijn op het niveau van de populatie niet noodzakelijk.

Naast het vertonen van natuurlijk gedrag en de mogelijkheden voor het kunnen vinden van water en voedsel gaat in het beheer de aandacht vooral uit naar het voorkomen van thermaal en fysiek ongemak; verwondingen en ziekten; angst en chronische stress.
Bij het beheer van de grote herbivoren ligt het accent op de fysieke gezondheid en het totale sociale gedrag van de dieren.

6.4.2 Inspecties van grote herbivoren

Om een goed beeld te hebben van de fysieke gezondheid van de dieren worden de grote herbivoren regelmatig geïnspecteerd. Tijdens de inspecties wordt gekeken naar:

- Verwondingen bij individuele dieren;
- Ziekte onder de populatie;
- Afwijkend gedrag van individueel dier;
- Body conditie score van de populatie bij konikpaard en heckrund (bijlage 1 BCS Score Card).

De inspectie vindt minimaal een keer per week plaats. Daarnaast vindt minimaal eens per kwartaal inspectie plaats in aanwezigheid van een onafhankelijke dierenarts. De dierenarts is in de winterperiode (januari t/m april) minimaal eens in de 4 weken mee met de inspecties, waarbij vooral gekeken wordt naar de Body Conditie Score van de populatie.

In het protocol ‘inspectie van de grote herbivoren’ zijn de operationele aspecten van de inspecties uitgewerkt.

Verslaglegging inspecties

Van de inspecties wordt een verslag gemaakt. Details over de verslaglegging en opslag ervan zijn opgenomen in het protocol ‘inspectie van de grote herbivoren’.

Handelingsschema

Tijdens de inspectieronde worden soms zaken geconstateerd die om handelen vragen. Op basis van het handelingsschema inspecties (figuur 3) komt de besluitvorming tot stand. In situaties waar twijfel is over de ernst van de verwonding, ziekte of afwijkend gedrag wordt contact opgenomen met de dierenarts.

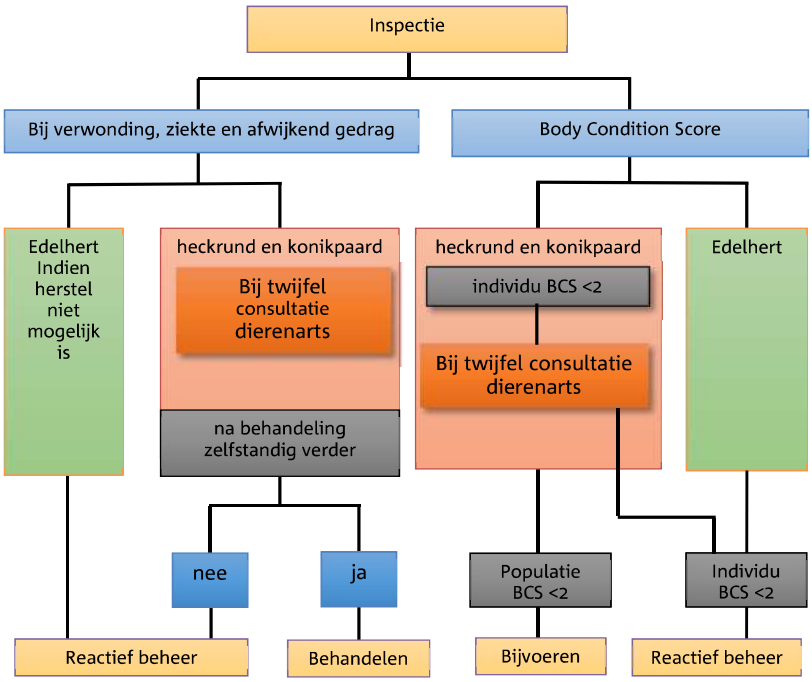

Figuur 3: Handelingsschema inspectie

6.4.3 Handelen bij ziekte en verwonding

Tijdens de reguliere controles kunnen dieren worden gesignaleerd die zich afwijkend gedragen, ziek zijn of gewond (lijken te) zijn geraakt. Een wond of ziekte is niet altijd uiterlijk waarneembaar. Wanneer een niet waarneembare wond of een ziekte bij een dier aanwezig is, kan dit zich uiten in afwijkend gedrag van het dier. Afwijkend gedrag (zoals niet eten, het niet verplaatsen of het buiten de groep blijven) wordt meegenomen in de beoordeling of er sprake is van een verwond of ziek dier.

Behandeling gewond of ziek edelhert

Het edelhert is een wilde inheemse diersoort. Het vangen, verstoren en verontrusten van deze soorten is bij wet verboden. De zorgplicht voor edelherten richt zich op het voorkomen van onnodig lijden van de dieren. Dit betekent dat een gewond of ziek edelhert dat niet zelfstandig kan herstellen, via afschot uit zijn lijden verlost wordt. Wanneer een zogende hinde wordt geschoten wordt eerst het kalf geschoten. Dit omdat een wees-kalf niet zelfstandig verder kan.

Behandeling gewond of ziek konikpaard of heckrund

Wanneer een gewond of ziek konikpaard of heckrund tijdens de inspectie is waargenomen, wordt op basis van het stroomschema handelen bij ziekte en verwonding (figuur 4) het besluit genomen hoe te handelen.

Bij de keuze over de manier van ingrijpen worden de volgende afwegingen meegenomen:

- Een dier dat niet overduidelijk gewond of ziek is wordt voor een periode van 5 dagen intensief gemonitord. Indien geen verbetering optreedt wordt bij twijfel de dierenarts geraadpleegd;
- Bij een dier dat niet zelfstandig verder kan, wordt vanuit dierenwelzijn gekozen voor afschot. Indien een langdurig behandelproces zou moeten worden ingezet,

of een behandeling waarbij het dier uit de kudde gehaald moet worden, wordt vanuit dierwelzijn gekozen voor reactief beheer.

- Voor konikpaarden buiten het kerngebied geldt dat wanneer ze na een eenmalige behandeling zelfstandig verder kunnen, en de behandeling uitvoerbaar is, zij de behandeling krijgen.

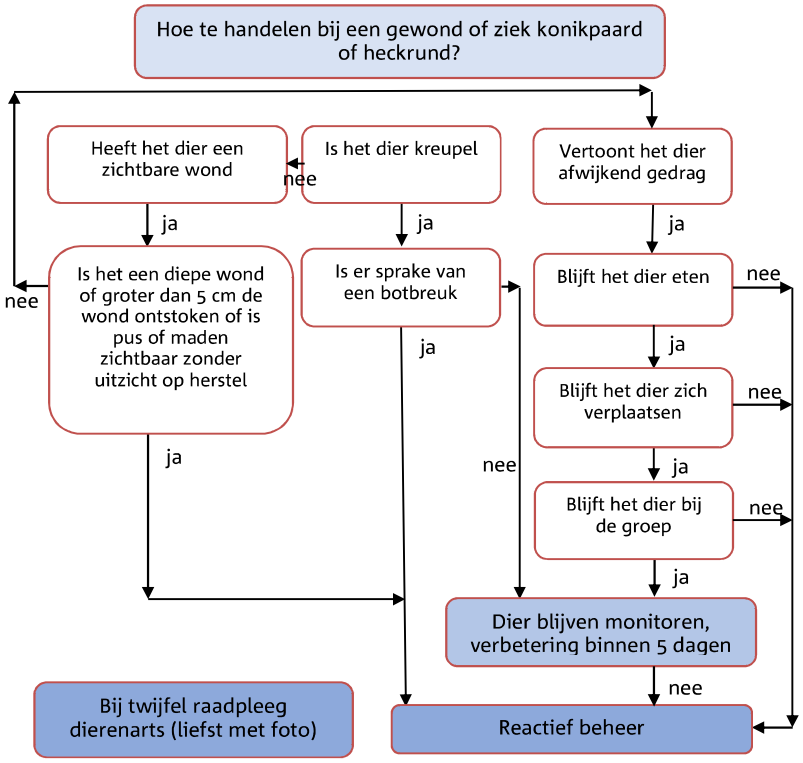

Figuur 4: Stroomschema handelen bij ziekte en verwonding

Onnodige stress bij behandeling van een gewond of ziek dier wordt zoveel als mogelijk voorkomen. Stress kan bijvoorbeeld optreden bij benadering van het dier door mensen. Daarom heeft het de voorkeur om in te grijpen middels reactief beheer.

Indien een merrie of koe een zogend jong heeft, wordt eerst dit jong geschoten. Dit omdat een wees-jong niet zelfstandig verder kan.

Meldplicht dierziekten

Alle diersoorten hebben te maken met ziekten en parasieten, dat is een natuurlijk fenomeen. Het ministerie van EZ heeft een lijst opgesteld van dierziekten die een bedreiging vormen voor de veehouderij. De intentie is dat deze ziekten in Nederland (of in Europa) niet voorkomen. Iedere uitbraak van deze ziekten wordt onder regie van het ministerie aangepakt, om deze zo snel mogelijk de kop in te drukken. Indien in de kudde een dier met een meldplichtige dierziekte geconstateerd wordt dit gemeld bij het landelijk meldpunt van de NVWA. De NVWA is in opdracht van het ministerie van EZ verantwoordelijk voor de aanpak van dierziekten.

6.4.4 Onderzoek van kadavers

Als het onduidelijk is waarom dieren gestorven zijn, kan een gestorven dier aangemeld worden bij de Gezondheidsdienst voor Dieren (GD) voor sectie of algemeen onderzoek. De GD onderzoekt onder normale omstandigheden alleen 'verse' kadavers; het aan te bieden dier moet dus op de sterfdag bij de GD aangeboden worden.

De uitkomsten van de onderzoeken van de dieren uit de Oostvaardersplassen worden besproken met de veterinaire commissie[1] van de Oostvaardersplassen.

6.4.5 Bijvoeren van grote herbivoren

Het aantal herbivoren in de Oostvaardersplassen is conform het beleidskader in 2019 teruggebracht, waarmee is ingezet op het stabiliseren van de populatieomvang, waardoor de draagkracht van het gebied, ook in de winterperiode, voldoende blijft om wintersterfte onder grote herbivoren door voedseltekorten te voorkomen. Gedurende het jaar wisselt de conditie van dieren tussen hoog in de zomer en laag in de winter. Dat is een natuurlijk proces dat bij de meeste dieren in noordelijke streken optreedt; de dieren slaan in de zomer een energievoorraad op om de winter door te komen. Het is natuurlijk als de energievoorraad uit de zomer ook daadwerkelijk ingezet wordt gedurende de periodes waarin meer energie nodig is (kou, laag voedselaanbod en bronst). Desondanks kunnen er situaties optreden waarin sprake is van voedseltekort en bijvoeren noodzakelijk is, bijvoorbeeld bij langdurige zeer extreme weersomstandigheden (langdurige sneeuw, vorst of inundatie van grote delen van het gebied).

Het overall effect van bijvoeren is dat dieren de conditie die ze op dat moment hebben langer vasthouden. Bijvoeren dient tijdig te gebeuren, zodat de conditie vastgehouden kan worden. Bijvoeren brengt risico's met zich mee. Indien de verkeerde kwaliteit voedsel aangeboden wordt (te rijk) kan de spijsvertering ontregeld worden, soms met dodelijk gevolg. Bij te arm voedsel kan het zijn dat de conditie alsnog onvoldoende op peil blijft. Bijvoeren zorgt bovendien voor onrust in de kuddes en de sterkste dieren profiteren als eerste van het aangeboden voedsel.

Via voorlichting wordt het publiek geïnformeerd over hoe het met het voedselaanbod is gesteld en of bijvoeren noodzakelijk is voor het welzijn van de dieren of niet.

Body Condition Score

De Body Condition Score (BCS) (bijlage 1) geeft aan hoe mager of gespierd/vet een dier is en geeft daarmee een indicatie van de vetreserves van een dier. In de Oostvaardersplassen wordt de BCS gehanteerd als graadmeter voor de conditie van de grote herbivoren.

De BCS wordt ook bij landbouwhuisdieren gebruikt en kent een 5-puntsschaal. Een dier met score 1 is in zeer slechte conditie (ondervoed), met score 3 optimaal gevoed en score 5 veel te vet.

De operationele uitwerking van het bijvoeren van de grote herbivoren is opgenomen in het protocol 'Bijvoeren grote herbivoren'.

Bijvoeren van edelherten

Bijvoeren van de edelherten is bij wet verboden (artikel 3.32 Wet natuurbescherming). De Wet natuurbescherming biedt de mogelijkheid dat de provincie bij bijzondere weersomstandigheden of een tijdelijk natuurlijk voedseltekort een ontheffing voor bijvoeren van edelherten verleent.

---

[1] De Oostvaardersplassen kent een veterinaire commissie die bestaat uit drie dierenartsen. Elke van de dierenartsen heeft zijn eigen specialiteit rond diergezondheid en dier gedrag. De commissie brengt advies uit in relatie tot het beheer en de gezondheid van de grote herbivoren.

Bijvoeren van konikpaard en heckrund

In de volgende omstandigheden kan besloten worden de konikpaarden en de heckrunderen in de Oostvaardersplassen bij te voeren:

- Als de gemiddelde BCS op populatie niveau lager is dan 2;
- Als er uitzonderlijke weer- of terreinomstandigheden optreden;
- Als van een kudde een specifiek effect wordt verwacht; bijvoorbeeld ten behoeve van het in de vangweide lokken van de kudde;
- Als paarden en/of runderen voor langere periode in de vangweide staan;
- Als paarden en/of runderen in de vangkraal staan.

Bijvoeren van mineralen

Bij begrazing van natuurterreinen kan uit de vitaliteit van de kudde en/of bepaalde specifieke kenmerken blijken dat er sprake is van een mineralentekort. Bij gestorven dieren kan zo'n tekort door middel van lever- en/of botonderzoek worden vastgesteld. Indien dit het geval is, wordt in overleg met de veterinaire commissie bepaald hoe te handelen.

6.4.6 Voorkomen van onnodig lijden bij zieke of gebrekkige dieren

Onnodig en uitzichtloos lijden' betekent dat dieren blootstaan aan omstandigheden die hun natuurlijk aanpassingsvermogen overschrijden. De lichamelijke conditie is dan zodanig dat het dier niet op eigen kracht en aanpassingsvermogen kan herstellen. Onnodig en uitzichtloos lijden wordt zoveel als mogelijk voorkomen. Daarbij is snel en effectief handelen van belang om de duur van eventueel onnodig lijden zo kort mogelijk te houden. Bij onnodig lijden wordt het dier middels reactief beheer uit zijn lijden verlost.
Het reactief beheer heeft als doel onnodig en uitzichtloos lijden van de grote herbivoren te voorkomen.

Reactief beheer vindt jaarrond plaats in de onderstaande gevallen:

- Op alle grote herbivoren die, door onvoorziene omstandigheden lijden, of binnen afzienbare tijd zullen lijden. Hierbij kan gedacht worden aan:
  - Dieren met ernstige gedragsstoornissen;
  - Dieren met fysieke mankementen die niet zelfstandig genezen, zoals:
    - gebroken ledematen (zie figuur 4);
    - zeer grote verwondingen in combinatie met afwijkend gedrag;
- Bij individuele heckrunderen en konikpaarden met een BCS < 2.
- Op edelherten met een BCS van 2 of minder.

Reactief beheer mag plaatsvinden door middel van afschot. Afschot is alleen toegestaan aan de daarvoor bevoegde medewerkers van Staatsbosbeheer of personen die in opdracht van Staatsbosbeheer handelen.

De operationele uitvoering van het afschot is uitgewerkt In het protocol 'afschot grote herbivoren'.

Met opmerkingen [7]: Ik zou hierbij toevoegen 'en een slechte levensverwachting'. We gaan natuurlijk niet elke koe met een 1 schieten. Alleen als de prognose voor dat dier slecht is, is dat een reden voor afschot. Een 1 in november is zeker reden tot afschot, maar een 1 in april/mei wat mij betreft niet.

7. Monitoring en onderzoek

7.1 Monitoring

7.1.1 Het monitoringsprogramma

In het Oostvaardersplassengebied wordt al jaren een uitgebreid monitoringsprogramma uitgevoerd. Deze monitoring levert essentiële informatie op over de ontwikkelingen in en van het gebied en de biodiversiteit. Op basis van deze ontwikkelingen worden keuzes in het beheer gemaakt.
De monitoring wordt uitgevoerd conform het Natura 2000-beheerplan en de opgaven vanuit SNL. De monitoring die werd uitgevoerd in het kader van ICMO is in 2019 bijgesteld, waarmee deze aansluit op de opgave vanuit het PBBO.

Onderstaand overzicht laat zien vanuit welk kader welk typemonitoring uitgevoerd wordt sinds 1 juli 2019. Dit betreft monitoring waar structureel geld voor beschikbaar is.

- *Natura 2000 Oostvaardersplassen:*
  - Monitoring doelsoorten (jaarrond tellen van de aangewezen doelsoorten) inclusief 1 maal per jaar koloniebroeders en maandelijks niet broedvogels;
  - Monitoring maatregelen (monitoren van effectiviteit van de maatregelen).
- *Provinciaal Beleidskader beheer Oostvaardersplassen:*
  - Populatieontwikkeling grote herbivoren (zowel volgen van aantalsontwikkeling als samenstelling van de populatie);
  - Gezondheid en dierenwelzijn grote herbivoren (inspectie op fysieke kenmerken en afwijkend gedrag inclusief BCS);
  - Ontwikkeling niet broedvogels grazige rand kerngebied en rand moeras (jaarrond tellen);
  - Terreingebruik grote herbivoren, ganzen, roofvogels grazige rand kerngebied (regelmatig observerend van gedrag);
  - Ontwikkeling vegetatiestructuurtypen (jaarlijkse opname);
  - Ontwikkeling structuur graslanden (maandelijkse opname);
  - Waterstanden en waterkwaliteit (diverse meetpunten worden frequent bemonsterd).
- *SNL Oostvaardersplassengebied:*
  - Oostvaardersplassen; Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar).
  - Oostvaardersbos; Dit betreft de reguliere SNL opnames broedvogelkartering (1x 6 jaar), bosstructuur (1 x 6 jaar).
  - Kotterbos; Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), vlinders en sprinkhanen (1 x 6 jaar), Bosstructuur (1 x 6 jaar).
  - Oostvaardersveld; Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), bosstructuur (1 x 6 jaar) en vlinders en sprinkhanen (1x 6 jaar).
  - Hollandse Hout. Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), bosstructuur (1 x 6 jaar) en vlinders en sprinkhanen (1x 6 jaar).
- *Overig:*
  - Ontwikkeling niet-broedvogels Oostvaardersveld (maandelijkse niet broedvogel vogeltelling).

7.1.2 Uitvoering van monitoring en opslag van gegevens.

Om een betrouwbare analyse van monitoringsgegevens te krijgen, is het van belang dat:

- monitoring langjarig volgens een vaste methodiek wordt uitgevoerd. Hierdoor zullen variabelen als het weer niet tot meetfouten leidt;
- monitoring zoveel als mogelijk door hetzelfde persoon wordt uitgevoerd. Hierdoor zijn methodische fouten constant en hebben daarmee geen invloed op de analyse. Hierbij is wel van belang dat er regelmatig iemand meekijkt om te voorkomen dat er blinde vlekken insluipen.

Voor iedere monitoringsopgave is een protocol opgesteld. In dit protocol wordt het doel, de methodiek, de frequentie en de uitvoering beschreven. Tevens wordt aangegeven waar de data wordt opgeslagen.

Het streven is om op termijn alle data op te slaan in CMSI (Conservation Management System international)[2]. Op dit moment is CMSI nog niet voldoende ingericht om dit voor alle gegevens te doen. Het deel dat nu nog niet in CMSI kan worden opgeslagen, maar op termijn wel, wordt binnen Staatsbosbeheer lokaal opgeslagen in excel en GIS bestanden.

7.2 Onderzoek

Voor de Oostvaardersplassen is een onderzoeksagenda opgesteld in samenwerking met de wetenschappelijke adviesgroep[3]. De onderzoeksagenda helpt onderzoeksvragen te prioriteren en in samenhang te beschouwen. Voor Staatsbosbeheer is een tweetal onderwerpen van prioritair belang om op te pakken:

- Maatschappelijk, politiek en bestuurlijk draagvlak voor het beheer van de Oostvaardersplassen;
- De ontwikkeling en het beheer van de Oostvaardersplassen op lange termijn, gegeven:
  - De Natura 2000 doelstellingen;
  - Het geven van ruimte aan natuurlijke processen en dynamiek;
  - Internationale en regionale relaties en verbindingen.

7.2.1 Veldstation

Met de oplevering van he beheergebouw in april 2019 is de Oostvaardersplassen ook een veldstation rijk. Met de komst van het veldstation zijn er fysieke mogelijkheden voor het uitvoeren van onderzoek. Naast werkruimte voor studenten is er een droog- en een nat laboratorium ingericht.

Om het veldstation operationeel te maken worden universiteiten en onderzoeksinstellingen gevraagd uitvoering te geven aan de onderzoeksagenda. Belangrijke opgave hierbij is de financiering van het onderzoek te organiseren.

Studenten van alle opleidingsniveaus zijn welkom om binnen de onderzoekslijnen stage te komen lopen. Belangrijk hierbij is dat er zowel vanuit Staatsbosbeheer als de opleiding voldoende begeleidingscapaciteit aanwezig is. In de praktijk betekent dit dat er twee a drie studenten tegelijk stage kunnen lopen.

---

[2] CMSi is een softwarepakket dat alle terreinbeheerders in Nederland gebruiken en hen ondersteunt in onder meer het opstellen van jaarplannen en begrotingen, het formuleren van werkinstructies, verslaglegging en evaluatie van beheer, opslag van monitoringsgegevens en het werken met GIS-kaarten.

[3] De wetenschappelijke commissie is een tijdelijke commissie van gerenommeerde wetenschappers van verschillende wetenschappelijke instellingen geweest. De commissie bracht gevraagd advies uit over op te stellen onderzoek en de wijze hoe dit tot stand komt.

Met Aeres Hogeschool en Aeres MBO (beide toegepaste biologie) is een samenwerkingsovereenkomst gesloten over inzet van Staatsbosbeheer medewerkers in het curriculum en studenten in het onderzoeksprogramma van Staatsbosbeheer.

7.2.2 Uitdragen van onderzoeksresultaten

Voor zowel de wetenschappelijke waarde als het creëren van draagvlak voor het beheer is het belangrijk dat de onderzoeksresultaten uitgedragen worden. Daarvoor wordt in de komende jaren een aantal sporen uitgewerkt, zoals het publiceren van wetenschappelijke resultaten, het organiseren van een summer school en het organiseren van seminars.

8. Communicatie en omgevingsmanagement

PM

9. Landschapsontwikkeling en recreatie en toerisme

De komende jaren wordt er binnen de Oostvaardersplassen gewerkt aan een aantal grote opgaven. Deze zijn:

1. Vogels op de eerste plaats.
   De Oostvaardersplassen is vanaf haar ontstaan in 1968 internationaal bekend als een uitgestrekt wetland, waar een enorme rijkdom aan vogelsoorten aanwezig is. Sinds 2010 is de Oostvaardersplassen een Natura 2000-gebied en daarmee onderdeel van de Europese 'top' natuurgebieden die het beschermen waard zijn. Dit betekent dat het behouden en verbeteren van het leefgebied van bijzondere vogelsoorten, die afhankelijk zijn van het uitgestrekte wetland voorop staat.
2. Een gevarieerd en aantrekkelijk landschap.
   In 2019 wordt het aantal grote grazers in de Oostvaardersplassen teruggebracht. De kudde helpt mee aan het ontstaan van een afwisseling tussen kortere begraasde gebieden en gebieden waarin ruigte en struiken tot ontwikkeling komen. Om in de winterperiode beschutting te kunnen geven aan de grote grazers worden er bomen en stuiken aangeplant. Het gebied ontwikkelt zich naar een afwisselend landschap met groepen bomen en struiken, open grazige delen en natte graslanden.
3. Nationaal Park Nieuw Land.
   Zowel aan de Almeerse zijde als aan de kant van Lelystad worden poortgebieden als entree voor het Nationaal Park ontwikkeld. Vanaf de snelweg A6 wordt een gevarieerd uitzicht gerealiseerd waar de unieke waarden van het gebied in één oogopslag te zien zijn.

Voor een doorkijk naar hoe de Oostvaardersplassen zich de komende jaren gaat ontwikkelen is een landschapsimpressie gemaakt. In de landschapsimpressie zijn alle ruimtelijke ontwikkelingen opgenomen die de komende (circa) vijf jaar uitgevoerd worden. Dit zijn:

a. Beschutting
b. Moeras-reset
c. Water in het grazige gebied
d. Oostvaardersplassen Almere
e. Oostvaardersplassen Lelystad
f. Recreatie in het kerngebied
g. Etalage Nationaal Park Nieuw Land

70

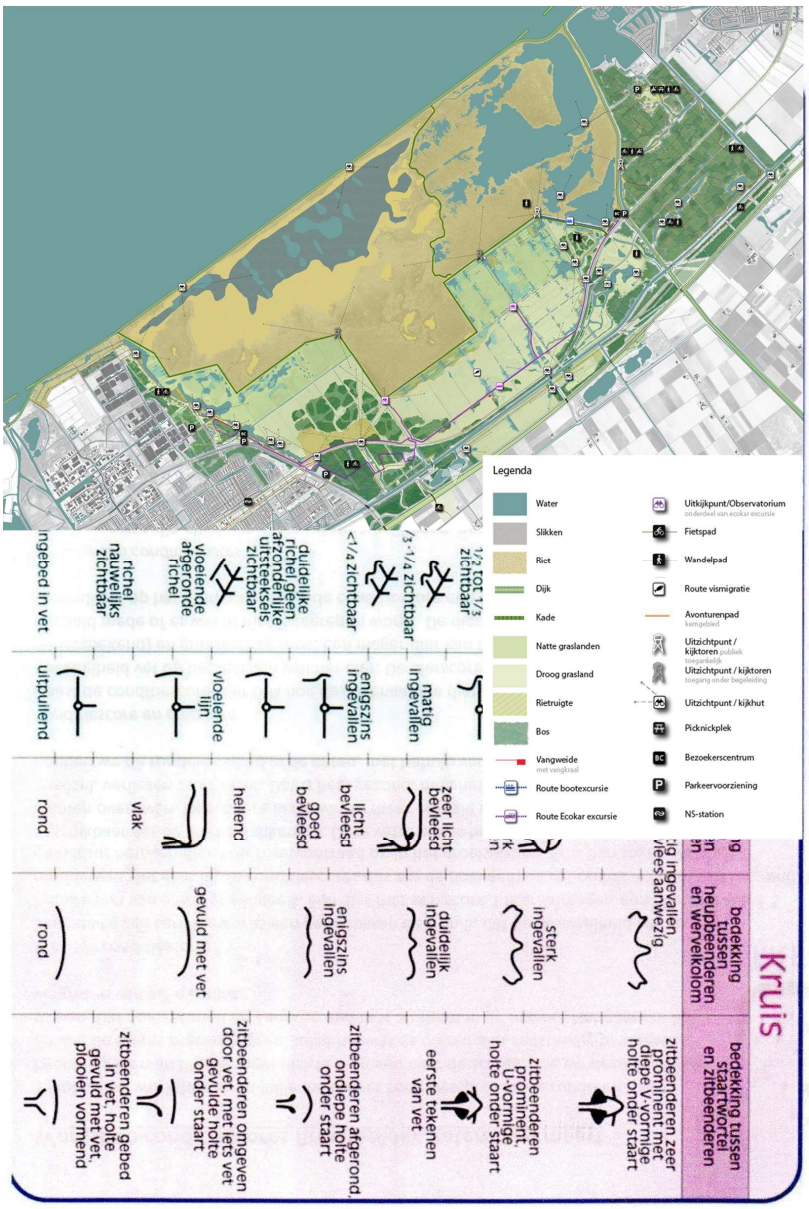
Legenda
Water
Slikken
Riet
Dijk
Kade
Natte graslanden
Droog grasland
Rietruigte
Bos
Vangweide
Route bootexcursie
Route Ecokar excursie
Uitkijkpunt/Observatorium
Fietspad
Wandelpad
Route vismigratie
Avonturenpad
Uitzichtpunt / kijktoren
Uitzichtpunt / kijktoren
Uitzichtpunt / kijkhut
Picknickplek
Bezoekerscentrum
Parkeervoorziening
NS-station
Kruis
bedekking tussen heupbeenderen en wervelkolom
bedekking tussen staartwortel en zitbeenderen
sterk ingevallen
duidelijk ingevallen
enigszins ingevallen
rond
gevuld met vet
zitbeenderen omgeven door vet, met iets vet gevulde holte onder staart
zitbeenderen afgerond ondiepe holte onder staart
zitbeenderen prominent, U-vormige holte onder staart
eerste tekenen van vet
zitbeenderen zeer prominent met diepe holte onder staart
zitbeenderen gebed in vet, holte gevuld met vet, plooien vormend
ingebed in vet
richel nauwelijks zichtbaar
vloeiende afgeronde richel
duidelijke richel geen afzonderlijke uitsteeksels zichtbaar
<1/4 zichtbaar
1/3 -1/4 zichtbaar
1/2 tot 1/3 zichtbaar
uitpuilend
vloeiende lijn
enigszins ingevallen
matig ingevallen
rond
vlak
hellend
licht bevleesd
goed bevleesd
zeer licht bevleesd

71

Van: [redacted]
Verzonden: donderdag 24 oktober 2019 09:36
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: RE: Managmentplan opmerkingen

Hoi Art. 10 lid 2 sub e Wob

Dank je wel. Weer een aantal mooie aanscherpingen. De praktische zaken komen allemaal in de protocollen terecht.

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur [redacted]

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob @freenature.eu]
Verzonden: donderdag 24 oktober 2019 09:12
Aan: [redacted]
CC: [redacted] ; [redacted]
Onderwerp: Managmentplan opmerkingen

Hoi [redacted],

Bij deze mijn opmerkingen op het managmentplan. Ik mis nog wat concrete zaken. Bij de heckrunderen staat dat overtollige dieren worden geschoten en ter destructie aangeboden. Op zich prima, alleen denk ik niet dat mensen zich realiseren dat dit over ongeveer 100-150 dieren per jaar gaat (uitgaande van 300-350 heckrunderen). Idem voor de paarden bij slacht. Ik mis ook de cijfers over de aantallen paard en rund. Ik kan

71

me vinden in de 600 dieren totaal, ware het niet dat er nu al 500 paarden en tegen de 300 heckrunderen lopen. Hoe gaan we dat oplossen? Gaan we komende winter met het geweer door de heckrunderen heen? Dat zal op het publiek de nodige effecten hebben. En dan denk ik niet dat je wegkomt met een zinnetje in een managementplan waarin omschreven staat wat we gaan doen, maar de impact van zo'n handeling niet duidelijk wordt. Kortom, ik ben ook wel benieuwd naar de protocollen die er zijn voor het uitvoeren van het populatiebeheer rund en paard. Wellicht is het allemaal helder en uitgewerkt, maar dat haal ik iig niet uit dit plan.

Verder mis ik veel zaken die te maken hebben met diergezondheid/diermanagement. Monitoring daarvan, behalve BCS, toezicht en ingrijpen bij wonden ed. gaat het niet. Ik mis nog een stukje genetisch beheer, monitoring leefomgeving (water, bodem, mineralen), monitoring diergezondheid, populatieopbouw rund en paard, gewenste kuddesamenstelling, selectiecriteria bij slacht/afschot. Misschien hoeft dat niet allemaal hierin, maar het lijkt me wel zinvol hier visie op te ontwikkelen. Zeker omdat dat mede bepaald of en hoeveel dieren van welke diersoort het beste passen in het systeem. Het rund deed het steeds het minst van de 3, maar toch lijkt het zwaartepunt nu te liggen op rund. Vanuit diermanagement vind ik dat onhandig. Ik kan die keuze vanuit het managmentplan echter begrijpen, aangezien die parameters niet zijn meegenomen. Daar mist dus een stuk.

Tot slot lees ik ook in dit verhaal weer de visie vogels op 1. En dit snap ik en is ook terecht. Toch denk ik dat je eerst je begrazingsbeheer goed moet borgen, om uiteindelijk de visie vogels op 1 recht aan te doen. Daar zijn we voor mijn gevoel nog niet.

Ik hoop dat je hiermee weer uit de voeten kunt.

Groet,
[redacted]

71

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob @ark.eu>
Verzonden: donderdag 24 oktober 2019 23:56
Aan: [redacted]
CC: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: Re: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie tbv consultatie docx.docx
Bijlagen: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie tbv consultatie, reactie ARK Natuurontwikkeling 25 oktober 2019.docx

Beste [redacted] Art. 10 lid 2 sub e Wob

Zoals al doorgegeven aa zullen wij vanuit ARK niet aanwezig zijn op de bijeenkomst.
Bijgaand een eerste reactie onzerzijds op het concept-managementplan voor de Oostvaardersplassen.

Vanuit ons perspectief is de hoofdlijn dat, zelfs binnen de nieuwe beleidskaders, natuurlijke processen nog steeds leidend kunnen en moeten blijven in de Oostvaardersplassen. Het gebied kan een icoon- en exemplarisch voorbeeldgebied blijven van natuurontwikkeling in Europa. Laat dat jullie leidende ambitie blijven.
Blijf vertrouwen dat de dynamiek van natuurlijke processen de natuur de ontwikkelkracht geeft om zichzelf vorm te geven en dat onze rol als beheerder zich kan beperken tot interventies, incidentele bijsturingen.

Succes, wij denken graag mee.

Art. 10 lid 2 sub e Wob

ARK *verlegt grenzen voor wilde natuur*

Art. 10 lid 2 sub e Wob

Directeur ARK Natuurontwikkeling

Art. 10 lid 2 sub e Wob @ark.eu
Molenveldlaan 43
6523 RJ Nijmegen
www.ark.eu

Help de otter en geef een vrije doorgang kado! Klik op www.ark.eu/helpdeotter en steun onze jubileumactie.

Het werk van ARK wordt mede mogelijk gemaakt door de Nationale Postcode Loterij.
Blijf op de hoogte van het laatste natuurnieuws en leuke activiteiten met onze nieuwsbrieven. Meld je hier aan.

72

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob @Natuurmonumenten.nl>
Verzonden: donderdag 24 oktober 2019 12:05
Aan: [redacted]
Onderwerp: RE: grote herbivoren Oostvaardersplassen

Hoi [redacted],

Ik ben veel in het buitenland geweest en heb je mail daarom gemist. Excuus. Deze mail is dus mosterd na de maaltijd maar toch:

Een aantal mensen die bij mij opkomen:

Art. 10 lid 2 sub e Wob
[redacted]@natuurmonumenten.nl
[redacted]@natuurmonumenten.nl
[redacted]@natuurmonumenten.nl
[redacted]@natuurmonumenten.nl

Met vriendelijke groet/ Kind regards,

Art. 10 lid 2 sub e Wob
Dept. Public Affairs

Noordereinde 60
1243JJ 's-Graveland
Art. 10 lid 2 sub e

Twitter Art. 10 lid 2
www.natuurmonumenten.nl

I work on Monday, Tuesday, Thursday & Friday

Doe mee met Natuurmonumenten en bescherm natuur in Nederland.

Natuurmonumenten

Van: [redacted]
Verzonden: maandag 14 oktober 2019 11:02
Aan: [redacted]
Onderwerp: grote herbivoren Oostvaardersplassen

Beste [redacted]

72

Ik ontving uw naam van mijn collega [redacted]

Ik ben op zoek naar collega's van Natuurmonumenten die enerzijds op beleidsniveau actief zijn met grote herbivoren en anderzijds een beheerder die een in het wild levende kudde beheerd.

Zoals u mogelijk weet is het ICMO beleid rond de grote herbivoren van de Oostvaardersplassen sinds 2018 vervangen door het Provinciaal Beleidskader Oostvaardersplassen. Dit brengt een ander beheer van de grote herbivoren met zich mee. Momenteel wordt er gewerkt aan het tot stand komen van een managementplan waarin dit beheer wordt uitgewerkt. Als onderdeel van dit proces, is op 24 oktober een consultatiebijeenkomst gepland. Graag nodig ik daarvoor collega's van Natuurmonumenten uit.

Ik ontvang graag van u de email adressen van uw collega's die ik kan uitnodigen.

Met vriendelijke groet

[redacted] [redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur [redacted]

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Disclaimer Nederlands English

73

Van: [redacted]
Verzonden: vrijdag 25 oktober 2019 14:50
Aan: [redacted]
Onderwerp: RE: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie tbv consultatie docx.docx

Beste [redacted]

Bedankt voor je reactie en het hart onder de riem. Het klopt dat er veel natuurlijke processen blijven en dat eigenlijk alleen het populatiebeheer van de grote herbivoren echt anders is. Het is op eieren lopen omdat te verwoorden als er bestuurders zijn die geroepen hebben dat het hier echt anders gaat worden. Denk dat we de compromis voor nu redelijk op papier hebben en we in de toekomst meer ruimte gaan krijgen om bij te sturen.

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur [redacted]

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob @ark.eu]
Verzonden: donderdag 24 oktober 2019 23:56
Aan: [redacted]
CC: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: Re: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie tbv consultatie docx.docx

73

Beste [redacted]

Zoals al doorgegeven aan [redacted] zullen wij vanuit ARK niet aanwezig zijn op de bijeenkomst.
Bijgaand een eerste reactie onzerzijds op het concept-managementplan voor de Oostvaardersplassen.

Vanuit ons perspectief is de hoofdlijn dat, zelfs binnen de nieuwe beleidskaders, natuurlijke processen nog steeds leidend kunnen en moeten blijven in de Oostvaardersplassen. Het gebied kan een icoon- en exemplarisch voorbeeldgebied blijven van natuurontwikkeling in Europa. Laat dat jullie leidende ambitie blijven.
Blijf vertrouwen dat de dynamiek van natuurlijke processen de natuur de ontwikkelkracht geeft om zichzelf vorm te geven en dat onze rol als beheerder zich kan beperken tot interventies, incidentele bijsturingen.

Succes, wij denken graag mee.

[redacted]

ARK *verlegt grenzen voor wilde natuur*

[redacted]
Art. 10 lid 2 sub e Wob

Art. 10 lid 2 sub e Wob @ark.eu
Molenveldlaan 43
6523 RJ Nijmegen
www.ark.eu

Help de otter en geef een vrije doorgang kado! Klik op www.ark.eu/helpdeotter en steun onze jubileumactie.

Het werk van ARK wordt mede mogelijk gemaakt door de Nationale Postcode Loterij.
Blijf op de hoogte van het laatste natuurnieuws en leuke activiteiten met onze nieuwsbrieven. Meld je hier aan.

Op 17-10-19 09:48 heeft Art. 10 lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl> geschreven:

Geachte heer, mevrouw,

[redacted] heeft u toegezegd vandaag het concept managementplan toe te sturen. Op zijn verzoek doe ik u daarom hierbij het concept managementplan Oostvaardersplassen toekomen.

Wilt u reageren op het managementplan maar kunt u niet op de bijeenkomst aanwezig zijn, wilt u dan voor 25 oktober a.s. uw reactie sturen naar [redacted]@staatsbosbeheer.nl.

Met vriendelijke groet,

73

Art. 10 lid 2
Managementassistente

Staatsbosbeheer Flevoland
Groenewoudseweg 7 | 3896 LS Zeewolde
T Art. 10 lid 2 sub e Wob
E @staatsbosbeheer.nl |
https://eur04.safelinks.protection.outlook.com/?url=www.staatsbosbeheer.nl&data=01%7C01%7Cj%40ark.eu%7Cf67c534bebc84757164008d752d5fd1e%7Cc4d8ab2439454fababdfdf7c15289b7%7C0&sdata=ll8X6GuuOglevxJWtbGDqfAXCU8ietl6m%2BVjtQQ%2Bdr8%3D&reserved=0
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Disclaimer
Nederlands<https://eur04.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Fwww.staatsbosbeheer.nl%2Fcolofon%23anchor_1466497623428&data=01%7C01%7Cj%40ark.eu%7Cf67c534bebc84757164008d752d5fd1e%7Cc4d8ab2439454fababdfdf7c15289b7%7C0&sdata=lsGxrMY0Jvlx5%2FEKqm6sWvvFwaWdcHt3p168ATw82Fk%3D&reserved=0>
English<https://eur04.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Fwww.staatsbosbeheer.nl%2Fenglish%2Fcolophon%23anchor_1467800372838&data=01%7C01%7Cs%40ark.eu%7Cf67c534bebc84757164008d752d5fd1e%7Cc4d8ab2439454fababdfdf7c15289b7%7C0&sdata=9B33qQbsZ1qtpq%2BGRuOiIbK0zHEIclKvIe8%2BQ1%2FucMg%3D&reserved=0>

73

staatsbosbeheer

Concept Managementplan Oostvaardersplassen
2020-2027
Versie 1.0

Datum
Status Concept

Op deze versie vindt nog besluitvorming plaats.
De betreft een bespreekversie.

73

Colofon

Project	Managementplan Oostvaardersplassen 2020-2027
Versienummer	1.0 **De betreft een bespreekversie.**
Status	Concept
360 documentnummer:	<Naam>
Gebied	Oostvaardersplassen
Planeenheid	Oostvaardersplassen
Beheergebied	Oostvaardersplassen
Provinciale eenheid	Flevoland
Opdrachtgever	< Naam >
Projectleider	< Naam >

Contactpersoon: < Naam >
< Functie >

T 06 .....
E <naam>@staatsbosbeheer.nl

Adres: Staatsbosbeheer
Kitsweg 1
8218 AA Lelystad

73

Inhoudsopgave

1. Inleiding 5
1.1 Aanleiding 5
1.2 Doel 5
1.3 Proces management cyclus 5
1.4 Afbakening 6
1.5 Wet-/regelgeving, kaders 7
1.5.1 Natura 2000 7
1.5.2 Kaderrichtlijn Water 7
1.5.3 Wet natuurbescherming 7
1.5.4 Wet dieren 8
1.5.5 Natuurnetwerk Nederland 8
1.6 Ondernemingsplan 2020-2025 Staatsbosbeheer 8
2. Gebiedsbeschrijving 9
2.1 Historie 9
2.1.1 Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen 9
2.1.2 Hollandse Hout 9
2.1.3 Oostvaardersveld 9
2.1.4 Kotterbos 10
2.1.5 Oostvaardersbos 10
2.1.6 Nationaal Park Nieuw Land 10
2.2 Voorgaand beheer in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen 11
3. Visie 13
3.1 Inleiding 13
3.2 De visie op hoofdlijnen 13
3.3 De visie in relatie tot beheeropgave 14
3.3.1 De visie op het waterbeheer 14
3.3.2 De visie op landschapsvorming, sedimentatie en erosie 14
3.3.3 De visie op begrazingsbeheer 14
4. Waterbeheer 16
5. Beheer van vegetaties en habitats 16
6. Beheer Grote herbivoren 17
6.1 Inleiding 17
6.2 Leefgebied van de grote herbivoren 17
6.3 Populatieopbouw en –beheer 19
6.3.1 Populatie opbouw 19
6.3.2 Populatiebeheer 21
6.3.3 Benutting van (ge)dode grote herbivoren 22
6.4 Dierenwelzijn 24
6.4.1 Inleiding 24
6.4.2 Inspecties van grote herbivoren 24
6.4.3 Handelen bij ziekte en verwonding 26
6.4.4 Onderzoek van kadavers 29
6.4.5 Bijvoeren van grote herbivoren 29
6.4.6 Voorkomen van onnodig lijden bij zieke of gebrekkige dieren 30
7. Monitoring en onderzoek 31

73

7.1 Monitoring 31
7.1.1 Het monitoringsprogramma 31
7.1.2 Uitvoering van monitoring en opslag van gegevens. 32
7.2 Onderzoek 32
7.2.1 Veldstation 32
7.2.2 Uitdragen van onderzoeksresultaten 33
8. Communicatie en omgevingsmanagement 34
9. Landschapsontwikkeling en recreatie en toerisme 35
Bijlage 1 Body Condition Score 36

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Op 25 april 2018 is het advies van de commissie Van Geel aangeboden aan Gedeputeerde Staten van de provincie Flevoland. Na behandeling in de commissie duurzaamheid, is op 11 juli 2018 hierover positief besloten door Provinciale Staten. Het advies van de commissie Van Geel is op deze wijze overgenomen als 'Beleidskader voor het beheer van de Oostvaardersplassen' (PBBO).

Het PBBO houdt in dat het landschap van de Oostvaardersplassen wordt ontwikkeld tot een halfopen landschap met, naast open water en grasland, voldoende riet, ruigte, struwelen en bosschages om de natuurdoelen in het gebied te borgen. Hierbij wordt prioriteit gegeven aan de uitvoering van het Natura 2000-beheerplan voor het gebied.

Daarnaast is in het PBBO het beleid en beheer van de grote grazers aangepast. Doel van de inzet van de grote herbivoren is dat met behulp van levensvatbare populaties grote herbivoren een bijdrage wordt geleverd aan het tot stand brengen en behouden van een divers landschap. Hierbij dient tevens het welzijn van de dieren gewaarborgd te zijn. Voorkomen moet worden dat dieren onnodig lijden vanwege ziekte, voedseltekorten of anderszins en dat er in de winter te weinig beschuttingsmogelijkheden zijn (uit PBBO). Tevens wordt met de gebiedspartners gezamenlijk ingezet op de invulling van de Ontwikkelingsvisie Nationaal Park Nieuw Land, voornamelijk op de thema's natuurbeleving en recreatieve toegankelijkheid.

Op 20 juli 2018 is een convenant tussen Provincie Flevoland en Staatsbosbeheer ondertekend om te borgen dat het Beleidskader geoperationaliseerd wordt. In het convenant is onder andere het onderstaande overeen gekomen:

- De beleidsverantwoordelijkheid voor het natuurgebied ligt bij de Provincie Flevoland. Staatsbosbeheer is verantwoordelijk voor de uitvoering en het beheer van de Oostvaardersplassen. Staatsbosbeheer stelt op basis van het PBBO in overleg met de provincie een nieuw managementplan op, waarbij wordt gewerkt vanuit een integrale visie op het beheer van het Oostvaardersplassengebied, afgestemd op overige ontwikkelingen zoals het Nationaal Park Nieuw Land.
- Het beheermodel van de grote grazers wordt in dit plan verder uitgewerkt in lijn met het PBBO. Het betreft een combinatie van strikt uitgevoerd vroeg-reactief beheer, ter voorkoming van onnodig lijden, aangevuld met een vorm van beheer die zich richt op aantalsregulatie, met als inzet dat de begrazingsdruk niet boven de 1500 dieren uitkomt.
- Staatsbosbeheer gaat pas tot vaststelling van het managementplan over nadat GS van Flevoland hiermee heeft ingestemd.

Met opmerkingen [redacted]: Dit is onrealistisch laag voor de Oostvaardersplassen. Eigenlijk zou dit getal in de praktijk vastgesteld moeten worden.

1.2 Doel

In dit managementplan wordt de opgave van het PBBO vertaald in een visie die vervolgens wordt omgezet in concrete activiteiten voor het operationeel beheer. Het managementplan beschrijft het wat van het operationeel beheer (welke maatregelen er in het beheer worden uitgevoerd). Het hoe van het operationeel beheer (de concrete activiteiten) wordt vastgelegd in protocollen. Deze protocollen zijn zowel digitaal als analoog in het beheergebouw van de Oostvaardersplassen aanwezig.

1.3 Proces management cyclus

Het managementplan is een adaptief plan. Dat betekent dat elke keer wanneer een opgave vanuit het PBBO of Natura 2000 wordt gerealiseerd, de doorvertaling naar het beheer wordt uitgewerkt in dit managementplan. Op dat moment worden ook de

bijpassende protocollen geactualiseerd. In ieder geval wordt in 2020 het waterbeheer uitgewerkt en aan het managementplan toegevoegd.

Tijdens het uitvoeren van het beheer worden nieuwe ervaringen opgedaan. Daarnaast kan uit monitoring volgen dat bijsturing van het beheer om de doelen te behalen noodzakelijk is. Beide kunnen aanleiding zijn de beheeractiviteiten en dus de protocollen aan te passen. Hiermee ontstaat een systeem van lerend beheren. Dit kan tot aanpassingen in het managementplan leiden.

Het opstellen en aanpassen van het managementplan en de protocollen is een verantwoordelijkheid van Staatsbosbeheer als uitvoeringsorganisatie. Zoals in het convenant tussen Staatsbosbeheer en de provincie Flevoland vastgelegd wordt het managementplan ter instemming aan GS van Flevoland voorgelegd.

Het managementplan is voor Staatsbosbeheer de leidraad bij het operationeel beheer. In 2026 wordt door Staatsbosbeheer het managementplan geëvalueerd. Hierbij wordt het getoetst aan het behalen van de doelen uit o.a. Natura 2000 en het PBBO. Op basis van deze evaluatie kan het managementplan geactualiseerd worden. Dit betekent dat het voorliggend managementplan tot 2027 de basis is voor de adaptieve aanpak en het lerend beheren.

1.4 Afbakening

Dit managementplan wordt opgesteld voor de Oostvaardersplassen. Hieronder vallen het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen (onderverdeeld in moerasdeel en grazige deel), het Hollandse Hout, Oostvaardersveld (inclusief Trekweggebied), het Kotterbos en het Oostvaardersbos (figuur 1). Kaart aanpassen met deelgrenzen.

Figuur 1: Het plangebied van het managementplan Oostvaardersplassen.

Voor de Natura 2000-opgave van de Oostvaardersplassen is het Natura 2000-beheerplan leidend. De verantwoordelijkheid voor het opstellen en het vaststellen van het Natura 2000-beheerplan ligt bij de provincie Flevoland. De provincie heeft tevens de verantwoordelijk dat de maatregelen die in het Natura 2000-beheerplan zijn opgenomen ook gerealiseerd worden.

Voor het reguliere natuur- en landschapsbeheer is het Natuurbeheerplan Flevoland leidend. Door de provincie wordt op basis van het Natuurbeheerplan de Subsidie Natuur en Landschap (SNL) beschikbaar gesteld voor het uitvoeren van het natuurbeheer inclusief de recreatieve basisvoorzieningen. De beheermaatregelen die uitgevoerd worden in het kader van SNL zijn opgenomen in het beheersysteem CMSI.

Voor de recreatieve ontwikkelingen is de ontwikkelingsvisie Nationaal Park Nieuw Land leidend. De uitvoering van dit plan is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de partners uit het Nationaal Park (provincie Flevoland, gemeente Lelystad en Almere, Rijkswaterstaat, Natuurmonumenten, Het Flevo-landschap, Staatsbosbeheer en Waterschap Zuiderzeeland). De governance en financiering van het Nationaal Park wordt in 2019/2020 uitgewerkt.

Voor de deelgebieden Hollandse Hout, Oostvaardersveld, Kotterbos en Oostvaardersbos heeft Staatsbosbeheer beheerplannen opgesteld. Deze beheerplannen blijven voorlopig van kracht. Dit betekent dat voorliggende versie van het managementplan vooral ingaat op het beheer in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen.

1.5 Wet-/regelgeving, kaders

1.5.1 Natura 2000

Natura 2000 is een Europees netwerk van beschermde natuurgebieden. De Oostvaardersplassen maken deel uit van het Natura 2000-netwerk. Concreet gaat het in de Oostvaardersplassen om de bescherming en instandhouding van 31 vogelsoorten en hun leefgebied. Er zijn 33 specifieke instandhoudingsdoelen geformuleerd, waarbij voor de lepelaar en de grote zilverreiger twee doelen gelden; zowel voor de broedvogels als voor de niet-broedvogels. Hoe de instandhoudingsdoelen worden bereikt en voor de toekomst geborgd is vastgelegd in het Natura 2000-beheerplan. De maatregelen die in het beheerplan zijn vastgelegd liggen voor een deel in het moeras (moerasreset), voor een deel in het grazige gebied (vernatting, aanleg poelen en realisatie intrek vis) en voor een deel buiten de Oostvaardersplassen (kiekendieffoerageergebieden).

1.5.2 Kaderrichtlijn Water

De Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) is opgesteld om de waterkwaliteit in Europa te verbeteren. De Oostvaardersplassen zijn een waterlichaam voor de KRW (waterkwaliteitsdoelen). Voor de Oostvaardersplassen geldt dat:

- De Natura 2000-doelen voorop staan;
- De KRW doelen gelijk zijn aan de huidige toestand. Dit geldt voor algemeen fysisch-chemische parameters en biologie (algen, waterplanten, macrofauna en vissen).

In 2020 worden de KRW-doelen voor de Oostvaardersplassen herijkt. De inzet is dat het moerasgebied aangeduid wordt als kunstmatig waterlichaam, met als waterbeheertype M14 (ondiepe matig grote, gebufferde plassen).

1.5.3 Wet natuurbescherming

De Wet natuurbescherming beschermt Nederlandse natuurgebieden en planten- en diersoorten. Bij het opstellen van dit managementplan is de wet gevolgd. Dit heeft vooral zijn weerslag in het beheer van de edelherten die conform de wet een inheemse wilde diersoort zijn.

Sinds 1 januari 2017 zijn de provincies bevoegd gezag voor zowel gebiedsbescherming, soortenbescherming als de bescherming van houtopstanden. De provincie is bevoegd gezag voor het verstrekken van eventuele vergunningen en ontheffingen die nodig zijn als gevolg van de in dit managementplan gekozen beheer.

1.5.4 Wet dieren

De Wet dieren is een Nederlandse kaderwet waarin een integraal kader voor regels over gehouden dieren en daaraan gerelateerde onderwerpen is vastgelegd. De wet is sinds 1 januari 2013 van kracht. Bij het opstellen van dit managementplan is de wet gevolgd. Dit heeft vooral zijn weerslag in het beheer van de konikpaarden en heckrunderen.

1.5.5 Natuurnetwerk Nederland

Het Natuurnetwerk Nederland (NNN) is het Nederlands netwerk van bestaande en nieuw aan te leggen natuurgebieden. Het netwerk moet natuurgebieden beter verbinden met elkaar en met het omringende agrarisch gebied. De Oostvaardersplassen is integraal onderdeel van het NNN. De provincie Flevoland is verantwoordelijk voor het NNN. Vanuit die verantwoordelijkheid stelt de provincie jaarlijks het Natuurbeheerplan Flevoland op. In het Natuurbeheerplan Flevoland 2019 beschrijft de provincie de beleidsdoelen en de subsidiemogelijkheden voor het beheer van natuurgebieden, landschapselementen en voor agrarisch natuurbeheer inclusief groenblauwe diensten in de provincie. Hieruit volgen de natuurbeheerdoelen per natuurgebied. Om deze doelen te kunnen bereiken is het Natuurbeheerplan verankerd in het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL).
Voor dit managementplan vormt dit beleidskader de basis voor de beheeropgave van de natuur.

1.6 Ondernemingsplan 2020-2025 Staatsbosbeheer

In het najaar van 2019 werkt Staatsbosbeheer aan het Ondernemingsplan 2020-2025. Omdat op het moment dat voorliggend managementplan is opgesteld het ondernemingsplan nog niet is vastgesteld, wordt dit hoofdstuk in 2020 aan het managementplan toegevoegd.

73

2. Gebiedsbeschrijving

2.1 Historie

Onderstaand wordt kort de historie van de deelgebieden Oostvaardersplassen beschreven.

2.1.1 Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen

Het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen is ten tijde van de drooglegging van zuidelijk Flevoland in 1968 spontaan ontstaan in de laagst gelegen delen van de polder. Binnen enkele jaren ontwikkelde zich een moeras-ecosysteem met een grote diversiteit aan vogelsoorten die in hoge aantallen het gebied bezochten. Vanwege deze natuurwaarden besloot de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders in 1975 om langs de Oostvaardersdijk een tijdelijk natuurgebied te realiseren.

In 1986 is het gebied als Staatsnatuurmonument aangewezen met als doel een zo compleet en natuurlijk mogelijk functionerend moerasecosysteem tot ontwikkeling te brengen. Vervolgens is het gebied in 1989 onder de Vogelrichtlijn gebracht en aangewezen als Wetland onder het Verdrag Ramsar.

Op 23 december 2009 is de Oostvaardersplassen aangewezen als Natura 2000-gebied. Er zijn in dit kader 33 instandhoudingsdoelstellingen geformuleerd voor 31 vogelsoorten waarvoor het gebied van internationale betekenis is. In de praktijk betekent dit dat het behouden van een goed functionerend leefgebied van deze 31 vogelsoorten bij het beheer van het gebied voorop staat.

Voor 1983 werd het grazige deel landbouwkundige ingericht (sloten, greppels, drainage) en er werden granen verbouwd. Vanaf 1983 zijn delen begraasd met runderen en paarden en vanaf 1992 ook met edelherten.

2.1.2 Hollandse Hout

In de perioden 1971 - 1980 is het Hollandse Hout aangelegd. Het Hollandse Hout is een grootschalig bos op rijke klei. Een bostype dat in Nederland niet meer voorkwam, omdat die grond voor landbouw in gebruik is. Dit type bos is zeldzaam in Nederland. Ruim 60 % van het bos bestond bij aanleg uit populier, ruim 20 % uit de loofboomsoorten es, esdoorn, eik en beuk. De rest bestond uit de zachte loofboomsoorten wilg, els en berk en uit naaldboomsoorten. Veel van de populieren en essen zijn de laatste jaren verdwenen en het bos ontwikkelt zich tot multifunctioneel en gevarieerd loofbos waar duurzame houtoogst plaats kan vinden. In het zuidelijke deel van het Hollandse Hout is ca 300 ha omrasterd om geschikt te maken als leefgebied voor edelhert. Het Hollandse Hout wordt ingericht als het poortgebied van Nationaal Park Nieuw Land aan de Lelystadse zijde van de Oostvaardersplassen.

2.1.3 Oostvaardersveld

Het Oostvaardersveld was in eerste instantie een (deels spontaan ontwikkeld) bosgebied. Tussen 2007-2014 is het gebied twee keer op grote schaal heringericht. Met de herinrichting zijn waterpartijen en slenken gerealiseerd waarmee moeras en open water biotopen gerealiseerd is. Doel van deze herinrichting was tweeledig: 1) het vergroten van de biodiversiteit en 2) het aanbieden van een gebied voor recreanten waar het ‘Oostvaardersplassen gevoel’ kan worden beleefd. In het gebied is een kudde koniks aanwezig (zie figuur 2). Het Oostvaardersveld heeft een functie als kiekendieffoerageergebied.
Onderdeel van het Oostvaardersveld is het Praambos. Dit is een spontaan ontwikkeld wilgenbos. Het naastgelegen Trekweggebied (onderdeel van het Oostvaardersveld) is foerageergebied voor (blauwe) kiekendief, in verband met de Natura 2000-opgave en de compensatieverplichtingen van gemeente Almere. Het Trekweggebied wordt

ingericht als etalage van de Oostvaardersplassen. Het gebied is omrasterd om geschikt te maken als leefgebied voor konikpaard.

2.1.4 Kotterbos

Het Kotterbos is een zeer jong bos. Het is in de jaren 1989-1992 aangelegd met voornamelijk populier, wilg en es. Het bos ontwikkelt zich tot multifunctioneel en gevarieerd loofbos waar duurzame houtoogst plaats kan vinden. In het gebied is een Natuurboulevard aangelegd met informatie over de vroege geschiedenis van het gebied (onder andere sporen uit de Romeinse tijd). Een deel van het Kotterbos is jaarrond onderdeel van het leefgebied van heckrund, konikpaard en edelhert (zie figuur 2).

2.1.5 Oostvaardersbos

Het Oostvaardersbos is grotendeels aangelegd in de jaren 1981-1983. In die tijd was het gebruikelijk om relatief grote vakken met dezelfde boomsoorten aan te planten. Veel van die vakken zijn gevuld met populieren, die met hun snelle groei konden zorgen voor windvang, beschutting en eerste 'aankleding' van de toen nog kale polder. Het Oostvaardersbos is jaar rond leefgebied van edelhert (zie figuur 2). Incidenteel kan bij extreme winteromstandigheden het westelijk deel van het Oostvaardersbos toegevoegd worden aan het leefgebied van konikpaard en heckrund.
Het Oostvaardersbos wordt ontwikkeld tot het poortgebied van het Nationaal Park Nieuw Land aan de Almeerse zijde van de Oostvaardersplassen. Onderdeel daarvan is de omvorming van productiebos (reeds in 2012 gestart) naar een gevarieerd recreatiebos.

2.1.6 Nationaal Park Nieuw Land

Sinds 2018 vormt de Oostvaardersplassen samen met de omliggende waterrijke natuurgebieden de Marker Wadden, de Lepelaarplassen en het Markermeer het Nationaal Park Nieuw Land. Een Nationaal Park van 29.000 hectare met als bijzonder kenmerk dat het niet zou hebben bestaan zonder de inpoldering van Flevoland. De natuurgebieden vormen een waar vogelparadijs met als icoon de zeearend. De bundeling van de vier natuurgebieden in één Nationaal Park biedt nieuwe kansen voor het versterken van de ecologische en toeristische betekenis van Nieuw Land.

In 2018 is de ontwikkelingsvisie Nationaal Park Nieuw Land opgesteld. De ontwikkelingsvisie geeft een beeld van de richting waar de acht gebiedspartners naartoe willen: een internationaal uniek natuurgebied dat uitnodigt tot avontuur en op verschillende manieren kan worden beleefd. De ontwikkelingsvisie geeft een beeld voor de lange termijn, zo'n twintig jaar vooruit.

In de ontwikkelingsvisie worden twee opgaven uitgewerkt. De eerste is het vergroten, verbinden en versterken van de natuur. Voortbouwend op wat bestaat heeft Nieuw Land de potentie om van wereldklasse te worden. De tweede opgave is om royaal ruimte te bieden aan natuurbeleving.

Mensen zijn van harte welkom in Nieuw Land en moeten zich ook welkom voelen. Een heldere ruimtelijke structuur draagt bij om tot één samenhangend gebied te komen. Binnen Nieuw Land gaat het om natuurkernen die omzoomd worden door een 'natuurlint'. Het natuurlint grenst aan de natuurkernen en biedt mogelijkheden voor voorzieningen die bijdragen aan natuurbeleving. De dijken in het Nationaal Park fungeren als ruggengraat en belvedères. Nieuw Land positioneert zich als avontuurlijk, open, levendig, toonaangevend en innovatief. De gebiedspartners staan open voor nieuwe ontwikkelingen en activiteiten als die bij dragen aan één of beide opgaven.

73

2.2 Voorgaand beheer in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen

Het beheer van de Oostvaardersplassen is altijd primair gericht geweest op het in stand houden van de vogelwaarden van het gebied. Begin jaren zeventig bleek dat de aanwezigheid van duizenden ruiende grauwe ganzen in het moeras een belangrijke invloed had op de ontwikkeling van het gebied: doordat de ganzen in de ruiperiode riet eten, zorgen zij voor een gevarieerde rietvegetatie. Deze grote diversiteit in structuur van de rietvegetatie levert een grote diversiteit in moerasbroedvogels op. Echter, bij een continu herhalen van rietvraat, verdwijnt uiteindelijk de rietvegetatie en daarmee broedgelegenheid voor diverse soorten moerasbroedvogels. Bij dit verdwijnen van het riet is naast de invloed van de ganzen ook het waterpeilverloop een belangrijke factor. Vanwege het vrij constante waterpeil in het moeras, konden enerzijds de ganzen jaarlijks het gebied bezoeken tijdens de ruiperiode en het riet steeds verder weggevreten en kon anderzijds ook geen massaal herstel van de rietvegetatie plaatsvinden, omdat daarvoor droogval nodig is. Om dit proces te stoppen werd in 1987 in het westelijk deel van het moeras een peilverlaging uitgevoerd om herstel van het bestaande riet en de ontwikkeling van nieuw riet te stimuleren. Dit resulteerde in een reset van de successie in dit deel van het moeras, waar verschillende vogelgroepen van profiteerden.

Voor het behoud van de ganzen is in de winterperiode korte (grazige) vegetatie nodig. Om in het grazige deel voldoende oppervlakte kort gras voor herbivore ganzen en eenden, en open en gesloten poelen voor reigers, leplaars, futen en dodaars aan te kunnen bieden, is vanaf de vroege jaren tachtig begrazing ingezet. Hierdoor ontstond er ruimte voor natuurlijke processen die een afwisselend landschap met struweel, ruigte en kruiden sturen. Vanaf 1983 werden in delen van het terrein heckrunderen ingezet en vanaf 1984 ook konikpaarden. In 1992 werd edelhert geïntroduceerd. Vanaf 1996 is het gehele Natura 2000-gebied integraal jaarrond begraasd door deze drie soorten grote herbivoren.

Sinds de introductie van de grote herbivoren is het beheer van de Oostvaarderplassen, en daarmee ook van de grote grazers, er op gericht geweest om zoveel mogelijk ruimte te geven aan natuurlijke processen. De terreinomstandigheden waren dan ook bepalend voor hoeveel dieren er in het gebied aanwezig waren. Door de beheerder werd alleen ingegrepen wanneer de conditie van het individuele dier in combinatie met de (terrein- en weers)omstandigheden daartoe aanleiding gaven. Dit zogeheten vroeg reactief beheer volgde het door de minister vastgestelde beleid, waarvoor de basis is geformuleerd in de adviesrapporten ICMO 1 en ICMO2.

In de jaren 90 van de vorige eeuw en begin jaren 2000 werden in het grazige deel diverse poelen aangelegd en werden in bepaalde delen de grondwaterstanden verhoogd om een gradiënt van nat naar droog te creëren. Hiermee werd het gebied voor diverse groepen watervogels, zoals steltlopers en reigers nog geschikter.

Aanvankelijk leverde de begrazing een toename van de variatie in vegetatie structuren op, waarbij er geen verdere uitbreiding van struweel optrad. Ruigte en korte graslanden kwamen naast elkaar in een mozaïek voor. Nabij waterelementen ontstonden zowel begraasde als onbegraasde oevers. Rond de periode 1996- 2000 was de omvang van de populaties grote grazers dusdanig dat de processen van ontstaan en afbraak van de verschillende vegetatiestructuren min of meer in balans waren.

De omvang van de populaties van de grote herbivoren bleef in de daaropvolgende jaren toenemen, als gevolg waarvan steeds meer terrein werd omgevormd in korte grazige vegetatie. Hierdoor nam de diversiteit in vegetatie structuren af, wat resulteerde in een afname van de totale biodiversiteit. Sommige soorten konden dankzij deze ontwikkeling juist in hoge aantallen voorkomen, zoals ganzen, eenden, kieviten en goudplevieren.

73

3. Visie

3.1 Inleiding

Met het PBBO is in 2018 gekozen voor een meer sturend beheer in de Oostvaardersplassen. De begrazing door grote grazers wordt afgestemd op de doelstellingen van Natura 2000 en het PBBO. Doel van het nieuwe beleid is dat *er 'levensvatbare populaties grote herbivoren in het Oostvaardersplassengebied zijn en dat het welzijn van de dieren is gewaarborgd (voldoende voedsel door het jaar heen en voldoende beschuttingsmogelijkheden). De aantallen grote herbivoren worden actief op stand gehouden met een populatieomvang tussen de 1100 en 1500 dieren.'*

Het PBBO is gericht op het realiseren van:

- de Natura 2000-doelen voor de Vogelrichtlijnsoorten;
- een door de mens als bijzonder ervaren en kwalitatief hoogwaardig natuurgebied;
- een breed maatschappelijk draagvlak.

Deze visie omschrijft de ontwikkelingsrichting van de Oostvaardersplassen gebaseerd op:

- de (inter)nationale doelstellingen op het gebied van natuur: Natura 2000, Natuurnetwerk Nederland, Kaderrichtlijn Water, bescherming/behoud internationaal belangrijk wetland.
- het provinciaal Beleidskader voor het beheer van de Oostvaardersplassen.
- de doelstellingen van het Nationaal Park Nieuwland.

PM in 2020 ingaan op programma Nationale Parken, progr groene metropool en progr grote wateren van SBB en de klimaatopgave

3.2 De visie op hoofdlijnen

De Oostvaardersplassen is één van de grotere natuurgebieden van Nederland dat spontaan is ontstaan na de aanleg van Zuidelijk Flevoland. Het gebied bestaat uit open water, moerasvegetatie, wel en niet geïnundeerde graslanden met poelen, ruigte, riet, struweel en bos én het wordt omringd door bosrijke gebieden: Oostvaardersbos, Kotterbos, Hollandse Hout en Oostvaardersveld. De Oostvaardersplassen is een afwisselend moerasgebied van internationale betekenis voor wetland gerelateerde broed- en trekvogels. De totale omvang is ca 7500 hectare. Een landschap dat leefgebied is voor de Natura 2000-soorten en waar de soortenrijkdom aan planten, vogels en andere dieren in de komende jaren een impuls krijgt. Daarnaast krijgt de bezoeker meer mogelijkheden om dit natuurgebied te ervaren.

Het gebied is een belangrijke halte op de vogeltrekroute van het hoge noorden richting zuid Europa en Afrika. Het is een verblijfplaats voor vele vogelsoorten als foerageer-, broed-, of schuilgebied. Het is als RAMSAR- en Natura 2000-gebied onderdeel van een wereldwijd netwerk van topnatuurgebieden die het beschermen waard zijn. In de praktijk betekent het dat het behouden en verbeteren van het leefgebied van de 31 vogelsoorten die afhankelijk zijn van het uitgestrekte wetland, voorop staat.

Naast de vele vogels zijn aansprekende zoogdieren zoals de bever, otter, vos, ree, heckrunderen, konikpaarden en edelherten in het gebied aanwezig. De grote herbivoren zijn in het beheer van belang om de graslanden open te houden, waar vogels van profiteren.

De rijkdom van het gebied geeft een speciale verantwoordelijkheid voor het beheer. Met de ontwikkeling van Nationaal Park Nieuw Land wordt gewerkt aan een

73

kwaliteitsimpuls voor de natuur en uitbreiding van de bereikbaarheid, recreatie en de voorzieningen in de Oostvaardersplassen. Dit binnen het gegeven dat de bescherming en ontwikkeling van de natuur, zeker in het kerngebied, altijd voorop staat.

De bosrijke randen van de Oostvaardersplassen zijn een gevarieerd loofbos waarin duurzame houtoogst plaats vindt. De bosgebieden worden zo ingericht dat de natuur aansluit op de natuur van het kerngebied. In het gevarieerde landschap van de bossen ontmoet de recreant de natuur in een hartelijk avontuur, waar rust, natuurbeleving en actief bezig zijn als vanzelf gevonden wordt.

3.3 De visie in relatie tot beheeropgave

Het beheer is erop gericht om een mix van moeras, open water, grazige vlaktes, overstromingsgebieden, struweel en boslandschappen in stand te houden. Bij elkaar levert dat een landschap op met een grote variatie aan habitats en natuurlijke overgangen tussen die habitats. Dit geeft een grote variatie aan soorten waar de Natura 2000-soorten als beheeropgave centraal staan.

In het beheer wordt ingezet op de realisatie van een robuust natuurgebied. Hierbij wordt zo veel mogelijk gebruik gemaakt van processen die sturing geven aan de landschappelijke ontwikkeling. In het moeras zijn waterpeildynamiek, sedimentatie en erosie, vegetatiesuccessie en begrazing door ganzen belangrijke processen die sturing geven. In de droge gebiedsdelen zijn vegetatiesuccessie, begrazing door ganzen en grote herbivoren en waterpeildynamiek de belangrijkste sturende processen. In de bossen is vooral de opbouw van het bos in leeftijd (jong bos tot en met verval van bomen), soortensamenstelling en structuur van de verschillende vegetatielagen sturend. Daar waar de sturende processen vanuit hun natuurlijke dynamiek ontoereikend zijn, wordt door middel van aanvullend beheer gestuurd op basis van de doelen die gelden vanuit de verschillende kaders, zoals benoemd in paragraaf 3.1.

3.3.1 De visie op het waterbeheer

PM, wordt in 2020 toegevoegd

3.3.2 De visie op landschapsvorming, sedimentatie en erosie

PM, wordt later toegevoegd

3.3.3 De visie op begrazingsbeheer

De betekenis van begrazingsbeheer voor het behalen van de instandhoudingsdoelen.
In het Natura 2000-beheerplan wordt beschreven wat de betekenis is van begrazingsbeheer in relatie tot het behalen van de Natura 2000-doelen. Samengevat gaat het er daarbij om dat er:

- Voldoende kortgrazige graslanden (nat en droog) worden gerealiseerd voor de Natura 2000-soorten zoals ganzen en eenden;
- Een structuurrijk en daarmee muizenrijk grasland ontstaat als foerageergebied voor roofvogels zoals kiekendieven;
- Zowel open poelen als poelen met oevervegetatie voor reigers, lepelaar, futen en dodaars, en ruigtes, riet en struweel als broed-, foerageer- en rustgebied voor diverse andere vogelsoorten aanwezig is.

Deze mix aan vegetatie, vegetatiestructuur en vegetatietypen kwam in ruime mate voor in de tweede helft van de jaren negentig van de vorige eeuw. Op dat moment was de diversiteit aan vogels in het gebied hoog.

Met opmerkingen [redacted]: Kies voor minder statische term: de mix moet in ruimte en tijd dynamisch zijn. Variatie in ruimte en overgangen vragen om een steeds veranderd pallet.

Met opmerkingen [redacted] Deze soorten vragen vooral om riet, rietruigte, ruigte, kort grasland, moeras en ondiep open water. De aanwezigheid van enige bomen wordt getolereerd, maar het gewenste halfopen landschap staat hier haaks op. En past wellicht ook niet op wat de natuur zelf wil op die plek. Waarom kiemen er bijvoorbeeld niet massaal jonge bomen en struiken?

Met opmerkingen [redacted]: Robuust => veerkrachtig. Flexibel en herstelvermogen.

Met opmerkingen [JR5]: Deze opsomming is voor verbetering en aanvulling vatbaar. Zo zijn ook wind (storm) en andere weersinvloeden, verdamping en wateroverschotten, bodemontwikkeling, bioturbatie (bodemleven), klink, predatie (wolf?), aaseters, vogeltrek, dispersie van soorten belangrijke rol..
Maak de expliciete keuze natuurlijke landschaps- en ecosysteemvormende processen in the lead te laten. Het beheer bestaat vervolgens uit het door (incidentele) interventies bijsturen van deze processen (zoals beheer kudde) om ontwikkeling in richting beoogd doel te sturen.

Met opmerkingen [redacted]: Ook hier: natuurvolgend als leidpunt nemen.

73

Bepalende factoren in begrazingsbeheer op de vegetatieontwikkeling

De mate en soort van invloed van de begrazing op de vegetatieontwikkeling wordt niet alleen bepaald door het totaal aantal grote herbivoren maar ook door de soort herbivoren en de samenstelling daarin. Het samenspel van rund, paard en edelhert is van belang voor het functioneren van het grazige deel in het kader van de instandhoudingsdoelen. Bepalende factoren in het samenspel zijn het aantal herbivoren en het natuurlijke gedrag van de dieren, het voedselaanbod, de indeling van het gebied en de weersomstandigheden. De dieren gaan op zoek naar de plekken waar de omstandigheden voor hen het best zijn met betrekking tot voedsel, water, beschutting en rust.

De drie huidige herbivorensoorten (edelhert, konikpaard en heckrund) verschillen in hun gedrag en leveren daarmee gezamenlijk een grotere diversiteit in de vegetatiestructuur dan wanneer slechts één of twee soorten worden ingezet. Runderen en paarden zijn 'echte grazers', dat wil zeggen dat zij beide het hele jaar een sterke voorkeur voor grassen hebben. Als de dichtheden aan grote herbivoren laag zijn, dan bestaat hun dieet voor meer dan 90% uit grassen. Daarnaast zijn zij door hun grootte ook goed in staat om met ruigte en riet overweg te kunnen, ondanks de iets lagere voedingswaarde ten opzichte van grassen. Als grassen in mindere mate aanwezig zijn en ruigte en riet wel in grote hoeveelheden beschikbaar zijn, kunnen runderen en paarden daarmee ook in ruime mate in hun voedingsbehoefte voorzien. De runderen en paarden zijn bij uitstek de soorten om er voor te zorgen dat graslanden niet verruigen. Edelherten voeden zich eveneens met grassen, maar benutten daarnaast ook struiken en bomen (vooral knoppen, blad, twijgen en bast) om hun voedingsstoffen binnen te krijgen. Vooral vanwege hun grotere voorkeur voor struiken en bomen vervullen zij een belangrijke rol in het tegengaan van verbossing.

Met opmerkingen [redacted]: aanvoer van zaad via natuurlijke wegen en wind, Riet is feitelijk ook een gras. Vers riet wordt graag gegeten.

Met opmerkingen [redacted]: En dus moet je er daar niet te veel van hebben als je meer bos wil.

73

4. Waterbeheer

PM in 2020

5. Beheer van vegetaties en habitats

PM

Met opmerkingen [redacted]: Dit is juist een belangrijk onderwerp, gezien de wisselwerking met de grote grazers en waterbeheer. Staat dus niet los van elkaar.

Met opmerkingen [redacted] Zie eerdere opmerking: incidentele interventies

Met opmerkingen [redacted] Ik mis visie op de toegankelijk voor de mens. De interactie tussen mensen en het gebied (inclusief de effecten op het gedrag van de grazers en de vogels) is een essentieel punt om principiele keuzes te maken. De keuze voor ontoegankelijke (alleen kijken) natuur is een van de grootste triggers geweest voor de weerstand.... En wellicht een goed middel om beweging in de kuddes te houden.

73

6. Beheer Grote herbivoren

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt het beheer van de grote herbivoren uitgewerkt. Hierbij worden de volgende uitgangspunten en randvoorwaarden gehanteerd:

- Er wordt voldaan aan Wet- en regelgeving;
- Dat wat vastgelegd is in het PBBO is de basis, zijnde:
  - Het beheer van de grote herbivoren wordt een combinatie van strikt uitgevoerd reactief beheer met een vorm van proactief beheer dat is gericht op aantallen;
  - Passend bij het areaal grasland van circa 1100 hectare, dat resulteert na vernattingsmaatregelen en beschuttingsmaatregelen, wordt in het kerngebied vooralsnog een maximum aangehouden van 1500 grote grazers in de najaarstelling;
  - In het beheer van de grote grazers wordt een hand-aan-de-kraanprincipe toegepast op basis van monitoringsgegevens in relatie tot de ontwikkeling van de Natura 2000-doelen, de vegetatie, en de biodiversiteit;
- De edelherten in de Oostvaardersplassen zijn in het wild levende dieren van een beschermde inheemse diersoort, en vallen daarmee onder de Wet natuurbescherming;
- De heckrunderen en konikpaarden in de Oostvaardersplassen hebben de status van gehouden wilde dieren (zie uitspraak Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden d.d. 11 april 2017 zaaknummer 200.195.797);
- Dierenwelzijn en diergezondheid staan centraal. Vanuit de rol van eigenaar / beheerder draagt Staatsbosbeheer hierin de verantwoordelijkheid voor het dagelijks beheer en de keuzes die daarin gemaakt worden. In lijn met het PBBO heeft het begrip dierenwelzijn betrekking op het totaal van de mate waarin dieren:
  - in staat zijn om gedurende het jaar voedsel tot zich te nemen;
  - natuurlijk gedrag kunnen vertonen;
  - in sociale verbanden leven;
  - keuzes kunnen maken op het vlak van leefgebied en relaties;
  - beschuttingsmogelijkheden kunnen vinden voor bescherming tegen kou en wind.

6.2 Leefgebied van de grote herbivoren

Sinds 1996 wordt het hele Natura 2000-gebied integraal begraasd door edelherten, konikpaarden en heckrunderen. In het kader van de ICMO-adviezen zijn vanaf 2011 delen van het Oostvaardersbos en Kotterbos en de zogenaamde Driehoek in zijn geheel opengesteld als beschuttingsgebied voor de grote herbivoren. Voor edelherten zijn deze gebieden jaarrond toegankelijk, voor runderen en paarden zijn delen alleen in de winter toegankelijk. Deze gebieden werden in de winterperiode tijdens de uitvoering van het vroeg reactief beheer, afgesloten voor bezoekers.

In 2016 is een verbinding gerealiseerd tussen het grazige deel van de Oostvaardersplassen en het Oostvaardersveld, met als doel het Oostvaardersveld toe te voegen aan het leefgebied van de edelherten. In de planvorming is meegenomen dat ook het zuidelijk deel van het Hollandse Hout (300 ha) op termijn aan het leefgebied toegevoegd wordt. Tot 2019 hebben 6 edelherten gebruik gemaakt van de verbinding onder het spoor door. Verwacht wordt dat met een kleinere populatie edelherten in de Oostvaardersplassen, de migratie naar het Oostvaardersveld beperkt tot afwezig zal zijn.

Onderdeel van de opgave uit het PBBO is de realisatie van 300 ha beschuttingsgebied in het grazige deel. In het PBBO is gesteld dat de noodzaak van het openstellen van de bossen als beschuttingsgebied op termijn daarmee komt te vervallen.
De aanwezigheid van grote herbivoren in de gebieden die opengesteld zijn voor recreanten is een meerwaarde voor natuurbeleving. Daarom blijft een deel van de

bossen ook in de toekomst opengesteld voor grote herbivoren; vooral het edelhert. Hierbij gelden de volgende uitgangspunten:

- Het leefgebied van de edelherten is vastgelegd in het Faunabeheerplan Flevoland (de gele lijn in figuur 3).
- Heckrunderen leven alleen in de gebieden die voor recreanten niet opengesteld zijn, met uitzondering van De Driehoek (blauwe gebieden op figuur 3). Binnen Staatsbosbeheer is het algemeen beleid dat heckrunderen en publiek gescheiden worden vanwege het onberekenbare gedrag van dit runderras.
- Konikpaarden leven in de gebieden die voor recreanten niet opengesteld zijn, met uitzondering van De Driehoek (blauwe gebieden op figuur 3). Dit om de kudde in de Oostvaardersplassen zoveel als mogelijk de ruimte te geven zijn natuurlijk gedrag te vertonen. Dat betekent dat contact met het publiek niet gewenst is. Daarnaast leeft een kudde konikpaarden in het Oostvaardersveld en een kudde in het Trekweggebied (gele vlakken in figuur 3). Dit zijn zelfstandige kuddes, die niet in contact staan met de kudde in het kerngebied en gehouden dieren zijn.
- Bij extreem winterweer blijft de mogelijkheid het noordelijk deel van het Oostvaardersbos en de driehoek (rode vlakken op de kaart) open te stellen voor de konikpaarden en heckrunderen uit de Oostvaardersplassen. Indien dit gebeurt worden deze gebieden voor publiek afgesloten.

In het algemeen geldt dat wanneer watergangen die als grens fungeren tussen de verschillende gebieden dicht gevroren zijn de konikpaarden en heckrunderen vrij toegang hebben tot andere delen dan hun leefgebied (bijvoorbeeld het Oostvaardersbos). Wanneer dit optreedt wordt bekeken wat dit betekent voor het wel of niet openstellen van het gebied voor het publiek.

In figuur 2 is het leefgebied van de verschillende grote herbivoren opgenomen.

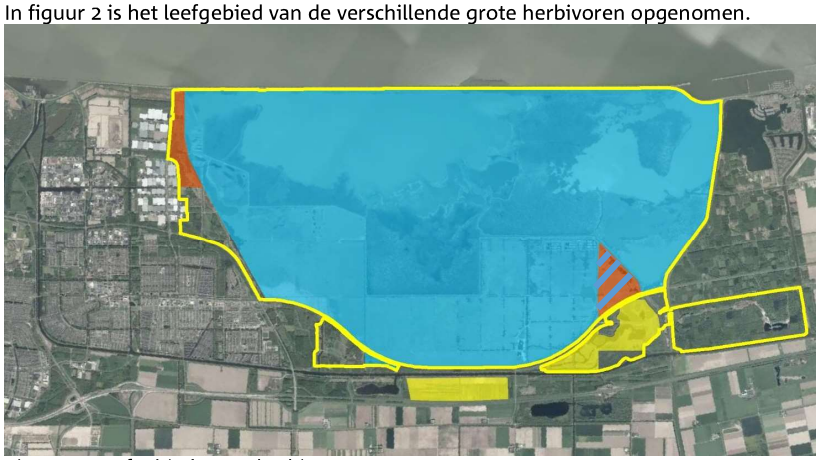

Figuur 2: Leefgebied grote herbivoren.
Gele lijn = leefgebied edelhert.
Blauwe vlak = leefgebied heckrund en konikpaard.
Gele vlak = leefgebied zelfstandige kuddes konikpaard die niet in verbinding met de kudde in het Natura 2000-gebied staat.
Rode vlak = gebieden die bij extreem winterweer opengesteld worden voor heckrund en konikpaard en op dat moment afgesloten worden voor het publiek.

73

6.3 Populatieopbouw en –beheer

6.3.1 Populatie opbouw

In het PBBO is geconstateerd dat de ontwikkeling van de populaties grote grazers, de wintersterfte en de effecten op natuur en landschap, aanleiding zijn om het beheer van de grote grazers te veranderen. Hierbij wordt een omvang van de populatie gegeven van 1100 grote herbivoren (voorjaarsstand: runderen, paarden, edelherten).

Met opmerkingen [redacted] : De vraag is dus of je hiermee de gewenste graslandhabitats in stand houdt. Eenden en ganzen hebben vooral kort gras nodig. Als eerste richtaantal werkt het wellicht, maar de ontwikkelingen buiten moeten leidend zijn in het bijstellen van dit getal in de toekomst.

De opgave vanuit de integrale beheeropgave van zowel Natura 2000, SNL als het PBBO is om in voorliggend managementplan een balans te realiseren in de omvang van de totale populatie, de onderverdeling van de aantallen van iedere soort en de gewenste ontwikkeling van het landschap. Bij deze opgave speelt niet alleen de ecologische afweging. Andere aspecten die spelen zijn de beheerbaarheid van de populatie, de maatschappelijke opinie rond het beheer van grote herbivoren en de beleefbaarheid van de populatie.

Omvang totale populatie van 1100 grote herbivoren

In de jaren 2018/2019 is de populatie grote herbivoren flink verkleind. Doordat er een aanzienlijk kleiner aantal grote herbivoren in het gebied aanwezig is, leidt dit tot een significante afname van de begrazingsdruk op het gebied. Hiermee ontstaat ruimte voor processen die leiden tot het duurzaam herstel van en variatie in habitats met inbegrip van bos, struweel, riet, ruigte en structuurrijke graslanden. Hierdoor stijgt de biodiversiteit als geheel en wordt bijgedragen aan het behalen van de Natura 2000-doelen voor de aangewezen vogelsoorten. Zo resulteert een verlaagde begrazingsdruk van de graslanden in meer variatie tussen korte en ruigere begroeiing, wat bijvoorbeeld meer prooien oplevert voor foeragerende bruine en blauwe kiekendieven en de grote zilverreiger. De oeverzones van poelen en waterlopen worden gevarieerder, wat meer broed- en foerageermogelijkheden biedt aan fuut, dodaars, porseleinhoen, roerdomp en verschillende reigersoorten. Verder pakt een afname van betreding van de moeraskern door edelherten positief uit voor broedende moerasvogels.

Met opmerkingen [redacted] De beoogde ontwikkeling van een begrazingsmozaiek (noem het ook zo) vraagt om een fluctuerende van grazers dichtheid in ruimte en tijd. De dichtheid uit de jaren 90 kan nu wel eens te laag blijken voor nu. De ontwikkelde rijkere bodem kan wellicht andere dichtheden vragen.
Neem daarom de werkelijke ontwikkeling als leidende en geen hard getal.

Voor herstel van de in afgelopen decennia verdwenen ruigtes en struwelen (natuurlijke habitats) en de daarbij passende flora en fauna, is gedurende meerdere jaren een begrazingsintensiteit nodig waarbij er netto toename van struiken en bomen mogelijk is. Vóór de tweede helft van de jaren negentig van de vorige eeuw was de populatie grote herbivoren zo gering in omvang dat struiken en bomen netto in aantal toenamen. Tegelijk verruigden sommige graslanden en ontstonden ruigtes en rietvelden. Na deze periode was de populatie grote herbivoren in aantal zo toegenomen dat er een afname van ruigte, riet, struiken en bomen optrad. In de periode van de omslag van netto toename van bomen en struiken naar netto afname, was de populatie grote herbivoren (in het voorjaar voor de geboorte van de jongen) tussen de 1100 en 1500 dieren groot. Aangezien in de huidige situatie eerst weer een fase van netto toename van struiken en bomen gewenst is, wordt de komende jaren gestuurd op een populatie omvang van ca. 1100 dieren begin mei (voorjaarsstand).

Met opmerkingen [redacted] : Van belang daarbij is ook de verhouding tussen de verschillende soorten. Zoals eerder in dit document beschreven vreet edelhert meer bladeren, knoppen en twijgen dan rund en paard en zal deze dus een grotere invloed hebben op de overleving van jonge bomen en struiken. Hoe was die verhouding destijds?

Onderverdeling van de soorten grazers

De onderverdeling van de 1100 grote herbivoren in de drie soorten, wordt gebaseerd op de doelen voor het gebied, het ‘graas’-gedrag van de soorten en de levensvatbaarheid van de populatie van de edelherten. Dit leidt tot een voorjaarsdoelstand van 500 edelherten en 600 runderen en paarden (voor motivatie zie volgende alinea’s). Bij deze verdeling komt de nadruk in het graaspatroon te liggen op rund en paard om voor voldoende geschikt grasland voor Natura 2000-doelsoorten te zorgen. Vanwege het hogere gewicht van paard en rund (gemiddeld voor de totale populatie resp. 350 kg. en 450 kg) ten opzichte van edelhert (100 kg.) is de totale energiebehoefte en daarmee de voedselopname van edelhert veel geringer dan van paard en rund. Het accent qua voedselopname komt daarmee duidelijk op rund en paard te liggen (rund + paard ca 75% en edelhert ca 25%).

73

Doelstand en populatie opbouw edelhert

Het aantal van 500 edelherten garandeert het behoud van genetische diversiteit in een geïsoleerde populatie, uitgaande van een evenwichtige verhouding tussen mannelijke en vrouwelijke dieren. Het beheer van de populaties is in eerste instantie gericht op het bereiken van een geslachtsverhouding van 1:1 en een voldoende aandeel volwassen herten binnen het totaal aandeel mannelijke dieren. Zoals in het Faunabeheerplan Flevoland is vastgelegd kan op basis van monitoring later besloten worden hier verandering in aan te brengen. Ecologische argumenten die hierbij meegenomen worden zijn:

- Bij lage dichtheden (voldoende voedsel) is overleving van mannelijke dieren groter dan bij hoge dichtheden. Op dat moment zal de man/vrouw verhouding via natuurlijke verjonging naar 1:1 toe gaan;
- Voor het realiseren van een grotere uitwisseling van genen van verschillende individuen, met als doel grotere genetische variatie in de populatie, is een man/vrouw verhouding van 1:1 het meest effectief.

Daarnaast spelen afwegingen waar eerst nader onderzoek nodig is om het effect in beeld te krijgen, zoals:

- Het fenomeen dat afschot stress veroorzaakt, wat effect kan hebben op de geslachtsverhouding van de kalveren;
- Predatie door bijvoorbeeld wolf (nog niet in het gebied aanwezig).

De landelijke staat van instandhouding van het edelhert is goed. Binnen de provincie Flevoland is het leefgebied Oostvaardersplassen het enige aangewezen leefgebied. Voor dit leefgebied is de streefstand van 500 dieren voldoende om de populatie duurzaam in stand te houden, temeer daar de genetische diversiteit in de Oostvaardersplassen relatief hoog blijkt te zijn vergeleken met omvangrijke edelhertenpopulaties in omvangrijke bosgebieden Nederland en Duistland.

Met opmerkingen [redacted] : Door edelhert een goed bereikbaar en groter leefgebeid te geven, kan een grotere populatie gehuisvest worden en enerzijds voldoende bosontwikkeling gewaarborgd worden en anderzijds een voldoende grote populatie voor een gezonde genetische samenstelling.

Met opmerkingen [redacted] : De vraag is of deze verhouding natuurlijk is. Bij runderen sterven mannelijke dieren eerder door tal van oorzaken, waardoor de verhouding in natuurlijke kuddes bij jonge dieren wel, maar bij volwassen dieren niet 1 op 1 is.

Doelstand en populatieopbouw konikpaard en heckrund

'Natte' en 'droge' graslanden spelen een cruciale rol in het systeem van de Oostvaardersplassen. Daarom wordt het accent in de graasdruk gelegd op de 'echte grazers'; te weten de beide soorten die hoofdzakelijk korte vegetaties benutten: rund & paard.

Paarden grazen overwegend in één kudde waarbij ze soms enkele dagen op een bepaalde locatie grazen en daar al het gras zeer kort afgrazen. Op deze manier ontstaan bij begrazing met paarden locaties met zeer kort afgegraasd gras naast locaties die sterk zijn verruigd. De overgang van kort naar ruig ontbreekt vaak bij alleen begrazing door paarden.

Runderen grazen veelal in verschillende groepen die niet zoals paarden enkele dagen op één plek grazen, maar dit veel meer verspreid door het gebied heen doen. Als gevolg daarvan ontstaat onder begrazing door runderen een grote gradiënt van kort afgegraasd grasland, via verruigd grasland tot ruigte.

De combinatie van de twee soorten herbivoren levert de meeste diversiteit in de structuur van de graslanden en ruigtes. Een aanvullend aspect is dat paarden, net als edelherten en ganzen, het gras zeer kort kunnen afgrazen. Dit is gunstig voor ganzen en eenden die gras eten, maar minder gunstig voor runderen. Als het gras zeer kort is (< 5 cm), benutten de runderen de ruigere vegetaties om te foerageren. Dit is geen probleem voor de runderen zelf, maar kan bij een te hoge druk een probleem vormen bij het tot stand brengen van het diverse landschap, waar juist ook de overgangen van kort grasland naar ruigte en de ruigtes zelf van belang zijn.

Bijsturing omvang populatie grote herbivoren

Om de effecten van het beheer van de grote herbivoren op de Natura 2000-doelen, landschapsontwikkeling en biodiversiteit te volgen is langjarig onderzoek nodig. Landschapsecologische ontwikkelingen dienen altijd over een langere termijn beschouwd te worden. Om inzicht te krijgen in de vraag welk aantal grote herbivoren voldoende is om de opgaven te halen, wordt tot 2026 gewerkt met het vaste aantal

van 1100 grote herbivoren (voorjaarsstand). In die periode wordt een monitoringsprogramma uitgevoerd waarin de relatie tussen aantallen grote herbivoren, vegetatieontwikkeling en gebruik van het gebied door ganzen, reigers en roofvogels in beeld gebracht wordt. Hiervoor worden drie ontwikkelingen gemonitord (zie ook deel monitoring), te weten:

- vegetatiestructuurtypen,
- structuur graslanden,
- terreingebruik grote herbivoren, ganzen, roofvogels.

Hiermee wordt informatie verkregen die gebruikt kan worden voor toekomstige keuzes in het begrazingsbeheer. Op basis van deze monitoring kan eventueel ook tussentijds bijsturing plaats vinden (lerend beheren).

6.3.2 Populatiebeheer

Bij het behouden van de kuddes grote herbivoren op de gewenste aantallen is het de mens die de kuddegrootte bepaalt en dus oordeelt welk dier de kudde verlaat. De opgave hierbij is:

- behoud van de sociale groepen/structuren;
- dat de sterkste en gezondste dieren overblijven.

Het resultaat van deze opgave is dat de kudde zo veel mogelijk zelfredzaam zijn. Dit betekent dat de afweging of een individueel dier uitgenomen wordt, gemaakt wordt in relatie tot het functioneren en de omvang en samenstelling (geslacht, leeftijd e.d.) van de populatie.

Met opmerkingen [redacted] Zelfredzaam betekent ook dat je dieren er uit haalt die niet zelfstandig blijken te kunnen overleven. Schrijf dat dan ook op.

Staatsbosbeheer maakt bij dit populatiebeheer onderscheid tussen het beheer van:

- Edelherten, die een in het wild levende diersoort zijn;
- Konikpaarden en heckrunderen, die volgens de uitspraak van het gerechtshof van Arnhem gezien worden als gehouden wilde dieren.

Uitvoering van het populatiebeheer edelherten

Het populatiebeheer van de edelherten wordt uitgevoerd in lijn met wat in het Faunabeheerplan Flevoland is vastgelegd en de voorwaarden zoals die door de provincie verbonden zijn aan de vergunning en ontheffing voor afschot van edelherten.

Om de populatie edelherten op een minimum van 500 dieren in stand te houden wordt ingezet op populatiebeheer door middel van afschot.

Hoe het populatiebeheer van de edelherten wordt uitgevoerd is uitgewerkt in het protocol ‘Uitvoering van het populatiebeheer edelherten’.

Populatiebeheer van konikpaarden

Met opmerkingen [redacted] : Hier ook aandacht voor genetisch beheer van deze kudde koniks. Wanneer moeten er onverwante dieren ingebracht worden? Hoe wordt dit gemeten / bepaald en om welke dieren gaat het?
Mijn suggestie is om af en toe onverwante jonge merries aan de kudde toe te voegen, die komen uit natuurgebieden met natuurlijke kuddes en opgegroeid zijn in een min of meer voedselrijk terrein.

Om de populatie konikpaarden op de doelstand te krijgen of houden, worden paarden uit de kudde gehaald. Hierbij wordt rekening gehouden met de sociale structuur van de kudde.

Indien er een verzoek komt om konikpaarden in een ander natuurgebied te plaatsen ten behoeve van natuurbeheer, wordt de haalbaarheid hiervan verkend. Indien het haalbaar is, wordt dit verder uitgewerkt. Hierbij gelden de volgende voorwaarden:

- Het verzoek komt van een natuurbeheerorganisatie;
- De financiering van het uitplaatsen is geregeld;
- Het uitzetgebied voorziet in leefgebied van voldoende omvang en kwaliteit voor een levensvatbare populatie met behoud van sociaal gedrag en sociale structuur;
- Voldaan wordt aan de voorwaarden voor dierenwelzijn. Uitgangspunt hierbij is dat een dier in een positieve staat van welzijn verkeert indien:
  - het in staat is om adequaat te reageren op:
    - honger, dorst en onjuiste voeding,
    - thermaal en fysiek ongemak,
    - verwondingen en ziekten,

73

        - angst en chronische stress.
    - het de vrijheid heeft om normale, soort specifieke gedragspatronen te vertonen, die het dier in staat stellen om zich aan te passen aan de uitdagingen die de heersende omgevingsomstandigheden bieden;
- Een beheerplan is opgesteld waarin beschreven is hoe het beheer is geregeld (ook financieel) en hoe wordt omgegaan met calamiteiten (bijv. onvoldoende voedsel door het weer);
- Dat dieren niet gebruikt worden voor jachtdoeleinden.

Konikpaarden die niet uitgeplaatst worden, worden uit het gebied genomen door ze te vangen, chippen en af te voeren naar de slacht.

Hoe het populatiebeheer van de konikpaarden wordt uitgevoerd is uitgewerkt in het protocol 'Uitvoering van het populatiebeheer konikpaard'.

Populatiebeheer heckrunderen

On de populatie heckrunderen op de doelstand te houden worden dieren uit de kudde genomen.

Met opmerkingen [redacted] : Ligt het niet voor de hand om juist de populatie heckrunderen vooralsnog te laten groeien? En hoe zit het nu met de genetische gezondheid van de huidige kudden? Moet er niet wat bijgeplaatst worden? En zo ja, waar komen die dieren dan vandaan en waar moeten ze aan voldoen?
Mijn suggestie is om daarvoor alleen dieren te gebruiken, die opgegroeid zijn in de natuur in natuurlijke kuddes en van min of meer voedselrijke terreinen afkomstig zijn. Een onverwante koeiengroep kan je altijd toevoegen, maar voeg je ook stieren toe, dan moeten deze in een competitieve omgeving met meerdere stieren opgegroeid zijn. Anders zijn ze niet gewend om te vechten en zijn ze kansloos.

Indien er een verzoek komt om heckrunderen in een ander natuurgebied te plaatsen ten behoeve van natuurbeheer, wordt de haalbaarheid hiervan verkend. Indien het haalbaar is, wordt dit verder uitgewerkt. Hierbij gelden de volgende voorwaarden:
- Het verzoek komt van een natuurbeheerorganisatie;
- De financiering van het uitplaatsen is geregeld;
- Het uitzetgebied voorziet in leefgebied van voldoende omvang en kwaliteit voor een levensvatbare populatie met behoud van sociaal gedrag en sociale structuur;
- Voldaan wordt aan de voorwaarden voor dierenwelzijn. Uitgangspunt hierbij is dat een dier in een positieve staat van welzijn verkeert indien:
    - het in staat is om adequaat te reageren op:
        - honger, dorst en onjuiste voeding,
        - thermaal en fysiek ongemak,
        - verwondingen en ziekten,
        - angst en chronische stress.
    - het de vrijheid heeft om normale, soort specifieke gedragspatronen te vertonen, die het dier in staat stellen om zich aan te passen aan de uitdagingen die de heersende omgevingsomstandigheden bieden;
- Een beheerplan is opgesteld waarin beschreven is hoe het beheer is geregeld (ook financieel) en hoe wordt omgegaan met calamiteiten (bijv. onvoldoende voedsel door het weer);
- Dat dieren niet gebruikt worden voor jachtdoeleinden.

Heckrunderen die niet uitgeplaatst worden, worden door middel van afschot uit de kudde gehaald. Deze dieren worden conform de wettelijke bepalingen voor destructie aangeboden.

Hoe het populatiebeheer van de heckrunderen wordt uitgevoerd is uitgewerkt in het protocol 'Uitvoering van het populatiebeheer heckrund'.

6.3.3 Benutting van (ge)dode grote herbivoren

Benutting grote herbivoren voor consumptie

Geschoten gezonde edelherten en voor de slacht uitgevangen paarden worden zo veel als mogelijk ter beschikking gesteld voor menselijke consumptie. Indien dit niet mogelijk is wordt gezocht naar andere hoogwaardig gebruik van het vlees (bv diervoeding).

Met opmerkinge[redacted] Vanuit natuurbeheer en complete kringloopgedachte zou het advies beter kunnen zijn om zo veel mogelijk beschikbaar te stellen aan de natuur. Dode edelherten vallen als wilde diersoort buiten de destructieplicht en mogen derhalve als voedsel voor de aasetergemeenschap dienen.

73

In het protocol 'benutting edelherten voor menselijke consumptie' is de operationele uitvoering uitgewerkt.
In het protocol 'benutting konikpaard voor menselijke consumptie' is de operationele uitvoering uitgewerkt.

Benutten ten behoeve van biodiversiteit

Het laten liggen van kadavers in het terrein komt de biodiversiteit ten goede. Net als onder natuurlijke omstandigheden waar dieren die dood gaan door ziekte, voedseltekort of predatie in het veld blijven, dienen de kadavers als voedselbron voor raven, zeearenden, vossen en allerlei soorten insecten. Bovendien dragen kadavers bij aan de natuurlijke processen van energie- en nutrientenstromen en –kringlopen doordat de kadavers via afbraak terugkeren in het systeem. Daarnaast creëren kadavers micro-biotoopverschillen die ook voor planten gunstig kunnen zijn.

Het laten liggen van kadavers van edelhert is toegestaan. Van de edelherten blijven jaarlijks ca. 10 % van de geschoten dieren in het veld achter. In het beleidskader is benoemd dat natuurlijke sterftecijfers van tussen de 5 en de 10 % van de populatie aan de orde is. Dit betreft sterftecijfers die gebaseerd zijn op de situatie in de Oostvaardersplassen waarbij de dichtheden aan grote herbivoren laag waren (vergelijkbaar met de voorgestelde aantallen in het PBBO) en nog niet gereguleerd werden door het voedselaanbod.
De kadavers van edelherten blijven in ieder geval in het veld achter als het vlees niet kan worden benut voor consumptie of verwijdering van het kadaver tot een te grote verstoring leidt. Daarnaast kan in voorkomende gevallen het ontweidsel van geschoten edelherten in het veld worden achtergelaten.

Vanuit het streven om de biodiversiteit in de Oostvaardersplassen te versterken en te vergroten is het wenselijk om de haalbaarheid te onderzoeken om heckrunderen en konikpaarden die via reactief beheer (zie paragraaf 6.4.6, voorkomen van onnodig lijd en) zijn geschoten of die een natuurlijke dood zijn gestorven, in het veld achter te laten. Zolang dit niet onderzocht is worden kadavers van heckrunderen en konikpaarden die via reactief beheer (zie paragraaf 6.4.6, voorkomen van onnodig lijden) zijn geschoten of die een natuurlijke dood zijn gestorven uit het gebied gehaald en voor destructie aangeboden. Uitzondering hierop is de situatie dat het onmogelijk is om het kadaver te verwijderen of verwijdering van het kadaver tot een te grote verstoring leidt.

Indien dode grote herbivoren in het veld blijven liggen geldt dat:

- Kadavers alleen mogen blijven liggen als ze geen gevaar opleveren voor:
  - het ecosysteem (bijvoorbeeld het risico dat botulisme uitbreekt);
  - de volksgezondheid.
- Kadavers zodanig worden achtergelaten dat het publiek er niet onvoorbereid mee geconfronteerd kan worden.

In de communicatie over het beheer van de Oostvaardersplassen wordt het publiek uitgelegd waarom de kadavers van bepaalde diersoorten in het veld blijven liggen.

Afvoer voor destructie

Geschoten dieren die niet de voedselketen in gaan of als kadaver in het veld achterblijven, worden afgevoerd voor destructie.

De operationele uitvoering is uitgewerkt in het protocol 'wettelijke afvoer kadavers gestorven vee'.

Registratie van geschoten en gestorven grote herbivoren

Registratie van geschoten edelherten vindt plaats in het Fauna Registratie Systeem. Van de gestorven heckrunderen en konikpaarden wordt een aparte registratie bijgehouden. Dit betreft een interne registratie van Staatsbosbeheer.

Met opmerkingen [redacted] : Colijn, E.O. & B. Beekers, 2013. Zonder dood, minder leven. Ruimte voor aas(fauna) in het natuurbeheer. De Levende Natuur 114 (5).

Met opmerkingen [redacted] : Prima

Met opmerkingen [redacted] : Idem paard en rund. Een wilde diersoort die niet I&R is geregistreerd (bijvoorbeeld wisent in de duinen/ edelhert GW) valt buiten de Europese verordening (EG nr. 1069/2009). Paard en rund vallen daarmee in de Oostvaardersplassen als niet destructie plichtig. Uitzondering hierop is wanneer er sprake is van een bestrijdingsplichtige ziekte. In Nederland is dit niet het geval.

Met opmerkingen [redacted] : 10% is karig. Collega Natuurmonumenten heeft in haar faunabeheer opgenomen om in al haar gebieden 50% van het afschot te laten liggen. Veluwezoom gaat met 100% een stap verder en voor complete kringlopen.

Met opmerkingen [redacted] Mee eens. De letter van de wet gelezen is dit nu al mogelijk. Zie bovenstaande. In 2009 kwam de Voedsel en Waren Autoriteit (VWA) al met een advies aan het toenmalige ministerie van LNV inzake de risico's die kunnen samenhangen met het achterlaten van kadavers van wilde, grote grazers in de Oostvaardersplassen en de Veluwezoom.
De VWA (bureau Risicobeoordeling) concludeerde dat de risico's voor de dier- en volksgezondheid verwaarloosbaar zijn en adviseerde aan de toenmalige minister van Landbouw Natuur en Voedselveiligheid en de minister van Volksgezondheid Welzijn en Sport een proef op te starten waarin het achterlaten van kadavers van runderen en paarden samengaat met de monitoring van ziekteverwekkers, publieksattitude en ecologie.

Met opmerkingen [redacted] : Communicatie is hierbij van belang. In samenwerking met LNV en NVWA is ARK een praktijktoets gestart omtrent zogenaamde buitenmachtelijke kadavers. Paard en rund in spoor B-gebieden.
https://www.naturetoday.com/nl/nl/nature-reports/message/?msg=23135

Met opmerkingen [redacted] Prima keuze! Materiaal van www.dooddoetleven.nl kan daarvoor benut worden.

6.4 Dierenwelzijn

6.4.1 Inleiding

Rond dierenwelzijn wordt in de Oostvaardersplassen onderscheid gemaakt tussen de wettelijke zorgplicht van de inheemse fauna (zoals het edelhert) en de zorgplicht voor de in het wild levende konikpaarden en heckrunderen. Dit verschil maakt dat er een verschil is in hoe vanuit dierenwelzijn om te gaan met de grote herbivoren.

Voor Staatsbosbeheer is een belangrijk onderdeel van dierenwelzijn het gegeven dat dieren hun natuurlijke gedrag kunnen vertonen. Dit betekent bijvoorbeeld dat de grote herbivoren een sociale kudde vormen en territoriaal gedrag kunnen vertonen. Door factoren als de terreingesteldheid, de voedselomstandigheden en de voedselbehoefte, ontwikkelen de dieren een natuurlijke loop- en graasstructuur waarmee ze adequaat reageren om honger, dorst en onjuiste voeding te voorkomen. De grote herbivoren kunnen door migratie de plekken opzoeken waar de omstandigheden het best zijn. Daarbij kan het bijvoorbeeld gaan om het opzoeken van beschutting, het vinden van het juiste voedsel en drinkwater.

Als de goede omstandigheden binnen het gebied jaarrond voorhanden zijn en de grote herbivoren natuurlijk gedrag vertonen, is ingrijpen ten behoeve van dierenwelzijn op het niveau van de populatie niet noodzakelijk.

Naast het vertonen van natuurlijk gedrag en de mogelijkheden voor het kunnen vinden van water en voedsel gaat in het beheer de aandacht vooral uit naar het voorkomen van thermaal en fysiek ongemak; verwondingen en ziekten; angst en chronische stress.
Bij het beheer van de grote herbivoren ligt het accent op de fysieke gezondheid en het totale sociale gedrag van de dieren.

6.4.2 Inspecties van grote herbivoren

Om een goed beeld te hebben van de fysieke gezondheid van de dieren worden de grote herbivoren regelmatig geïnspecteerd. Tijdens de inspecties wordt gekeken naar:

- Verwondingen bij individuele dieren;
- Ziekte onder de populatie;
- Afwijkend gedrag van individueel dier;
- Body conditie score van de populatie bij konikpaard en heckrund (bijlage 1 BCS Score Card).

De inspectie vindt minimaal een keer per week plaats. Daarnaast vindt minimaal eens per kwartaal inspectie plaats in aanwezigheid van een onafhankelijke dierenarts. De dierenarts is in de winterperiode (januari t/m april) minimaal eens in de 4 weken mee met de inspecties, waarbij vooral gekeken wordt naar de Body Conditie Score van de populatie.

In het protocol ‘inspectie van de grote herbivoren’ zijn de operationele aspecten van de inspecties uitgewerkt.

Verslaglegging inspecties

Van de inspecties wordt een verslag gemaakt. Details over de verslaglegging en opslag ervan zijn opgenomen in het protocol ‘inspectie van de grote herbivoren’.

Handelingsschema

Tijdens de inspectieronde worden soms zaken geconstateerd die om handelen vragen. Op basis van het handelingsschema inspecties (figuur 3) komt de besluitvorming tot stand. In situaties waar twijfel is over de ernst van de verwonding, ziekte of afwijkend gedrag wordt contact opgenomen met de dierenarts.

73

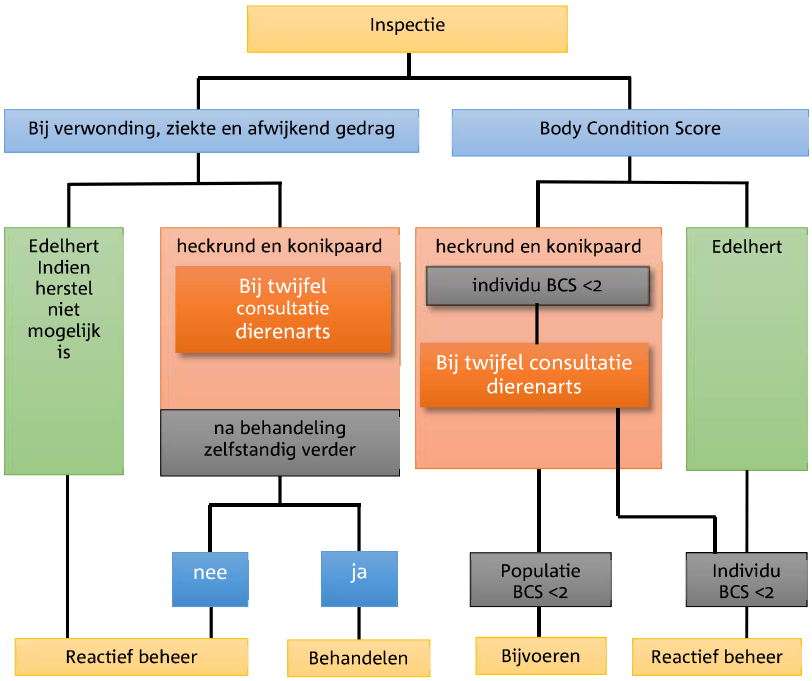

Figuur 3: Handelingsschema inspectie

6.4.3 Handelen bij ziekte en verwonding

Tijdens de reguliere controles kunnen dieren worden gesignaleerd die zich afwijkend gedragen, ziek zijn of gewond (lijken te) zijn geraakt. Een wond of ziekte is niet altijd uiterlijk waarneembaar. Wanneer een niet waarneembare wond of een ziekte bij een dier aanwezig is, kan dit zich uiten in afwijkend gedrag van het dier. Afwijkend gedrag (zoals niet eten, het niet verplaatsen of het buiten de groep blijven) wordt meegenomen in de beoordeling of er sprake is van een verwond of ziek dier.

Behandeling gewond of ziek edelhert

Het edelhert is een wilde inheemse diersoort. Het vangen, verstoren en verontrusten van deze soorten is bij wet verboden. De zorgplicht voor edelherten richt zich op het voorkomen van onnodig lijden van de dieren. Dit betekent dat een gewond of ziek edelhert dat niet zelfstandig kan herstellen, via afschot uit zijn lijden verlost wordt. Wanneer een zogende hinde wordt geschoten wordt eerst het kalf geschoten. Dit omdat een wees-kalf niet zelfstandig verder kan.

Behandeling gewond of ziek konikpaard of heckrund

Wanneer een gewond of ziek konikpaard of heckrund tijdens de inspectie is waargenomen, wordt op basis van het stroomschema handelen bij ziekte en verwonding (figuur 4) het besluit genomen hoe te handelen.

Bij de keuze over de manier van ingrijpen worden de volgende afwegingen meegenomen:

- Een dier dat niet overduidelijk gewond of ziek is wordt voor een periode van 5 dagen intensief gemonitord. Indien geen verbetering optreedt wordt bij twijfel de dierenarts geraadpleegd;
- Bij een dier dat niet zelfstandig verder kan, wordt vanuit dierenwelzijn gekozen voor afschot. Indien een langdurig behandelproces zou moeten worden ingezet,

of een behandeling waarbij het dier uit de kudde gehaald moet worden, wordt vanuit dierwelzijn gekozen voor reactief beheer.

- Voor konikpaarden buiten het kerngebied geldt dat wanneer ze na een eenmalige behandeling zelfstandig verder kunnen, en de behandeling uitvoerbaar is, zij de behandeling krijgen.

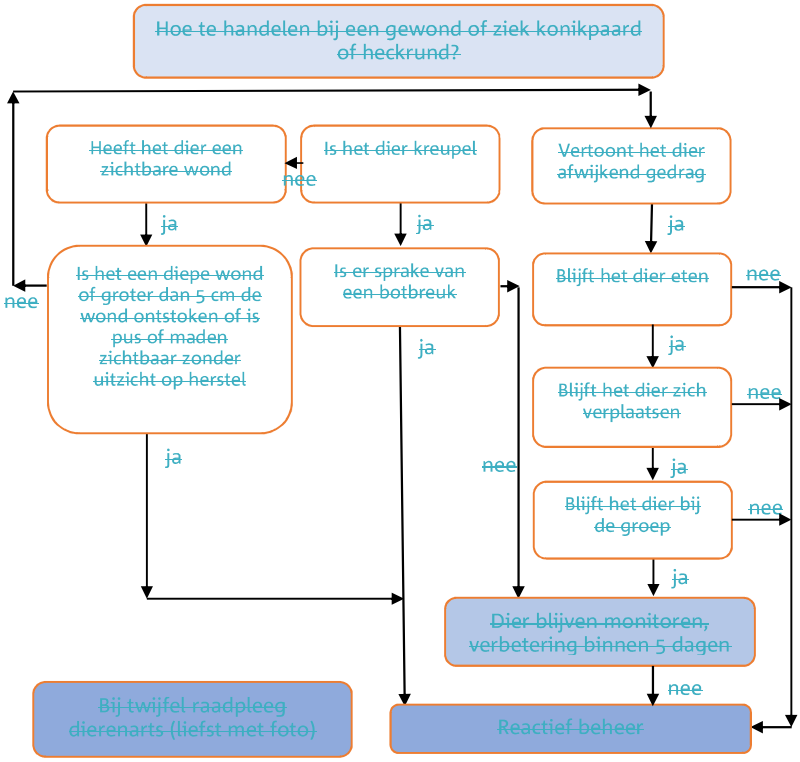

Figuur 4. Stroomschema handelen bij ziekte en verwonding

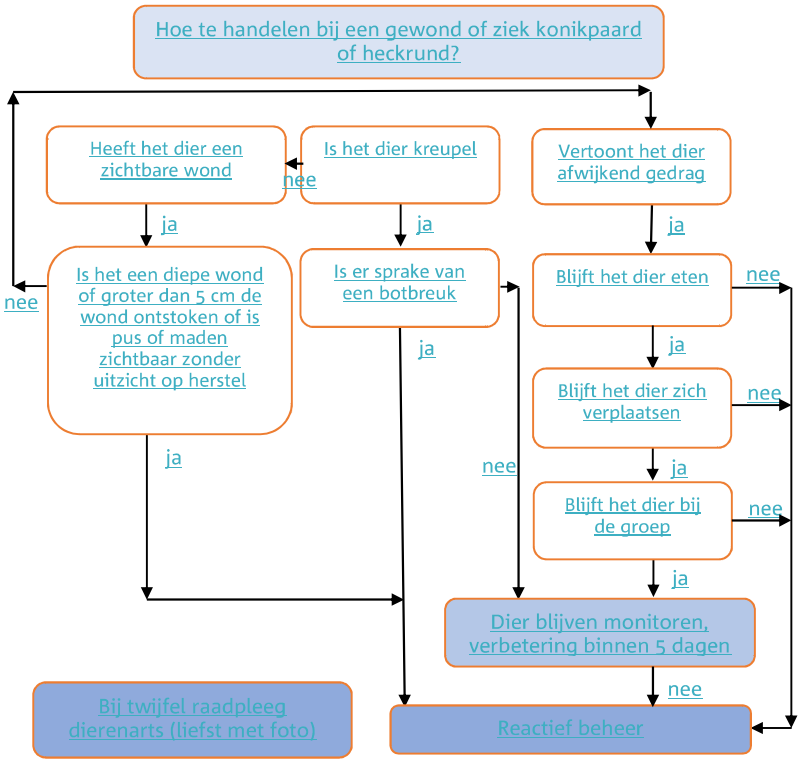

Figuur 4: Stroomschema handelen bij ziekte en verwonding

Onnodige stress bij behandeling van een gewond of ziek dier wordt zoveel als mogelijk voorkomen. Stress kan bijvoorbeeld optreden bij benadering van het dier door mensen. Daarom heeft het de voorkeur om in te grijpen middels reactief beheer.

Indien een merrie of koe een zogend jong heeft, wordt eerst dit jong geschoten. Dit omdat een wees-jong niet zelfstandig verder kan.

Meldplicht dierziekten

Alle diersoorten hebben te maken met ziekten en parasieten, dat is een natuurlijk fenomeen. Het ministerie van EZ heeft een lijst opgesteld van dierziekten die een bedreiging vormen voor de veehouderij. De intentie is dat deze ziekten in Nederland (of in Europa) niet voorkomen. Iedere uitbraak van deze ziekten wordt onder regie van het ministerie aangepakt, om deze zo snel mogelijk de kop in te drukken. Indien in de kudde een dier met een meldplichtige dierziekte geconstateerd wordt dit gemeld bij het landelijk meldpunt van de NVWA. De NVWA is in opdracht van het ministerie van EZ verantwoordelijk voor de aanpak van dierziekten.

6.4.4 Onderzoek van kadavers

Als het onduidelijk is waarom dieren gestorven zijn, kan een gestorven dier aangemeld worden bij de Gezondheidsdienst voor Dieren (GD) voor sectie of algemeen onderzoek. De GD onderzoekt onder normale omstandigheden alleen 'verse' kadavers; het aan te bieden dier moet dus op de sterfdag bij de GD aangeboden worden.

De uitkomsten van de onderzoeken van de dieren uit de Oostvaardersplassen worden besproken met de veterinaire commissie[1] van de Oostvaardersplassen.

6.4.5 Bijvoeren van grote herbivoren

Het aantal herbivoren in de Oostvaardersplassen is conform het beleidskader in 2019 teruggebracht, waarmee is ingezet op het stabiliseren van de populatieomvang, waardoor de draagkracht van het gebied, ook in de winterperiode, voldoende blijft om wintersterfte onder grote herbivoren door voedseltekorten te voorkomen. Gedurende het jaar wisselt de conditie van dieren tussen hoog in de zomer en laag in de winter. Dat is een natuurlijk proces dat bij de meeste dieren in noordelijke streken optreedt; de dieren slaan in de zomer een energievoorraad op om de winter door te komen. Het is natuurlijk als de energievoorraad uit de zomer ook daadwerkelijk ingezet wordt gedurende de periodes waarin meer energie nodig is (kou, laag voedselaanbod en bronst). Desondanks kunnen er situaties optreden waarin sprake is van voedseltekort en bijvoeren noodzakelijk is, bijvoorbeeld bij langdurige zeer extreme weersomstandigheden (langdurige sneeuw, vorst of inundatie van grote delen van het gebied).

Het overall effect van bijvoeren is dat dieren de conditie die ze op dat moment hebben langer vasthouden. Bijvoeren dient tijdig te gebeuren, zodat de conditie vastgehouden kan worden. Bijvoeren brengt risico's met zich mee. Indien de verkeerde kwaliteit voedsel aangeboden wordt (te rijk) kan de spijsvertering ontregeld worden, soms met dodelijk gevolg. Bij te arm voedsel kan het zijn dat de conditie alsnog onvoldoende op peil blijft. Bijvoeren zorgt bovendien voor onrust in de kuddes en de sterkste dieren profiteren als eerste van het aangeboden voedsel.

Via voorlichting wordt het publiek geïnformeerd over hoe het met het voedselaanbod is gesteld en of bijvoeren noodzakelijk is voor het welzijn van de dieren of niet.

Body Condition Score

De Body Condition Score (BCS) (bijlage 1) geeft aan hoe mager of gespierd/vet een dier is en geeft daarmee een indicatie van de vetreserves van een dier. In de Oostvaardersplassen wordt de BCS gehanteerd als graadmeter voor de conditie van de grote herbivoren.

De BCS wordt ook bij landbouwhuisdieren gebruikt en kent een 5-puntsschaal. Een dier met score 1 is in zeer slechte conditie (ondervoed), met score 3 optimaal gevoed en score 5 veel te vet.

De operationele uitwerking van het bijvoeren van de grote herbivoren is opgenomen in het protocol 'Bijvoeren grote herbivoren'.

Bijvoeren van edelherten

Bijvoeren van de edelherten is bij wet verboden (artikel 3.32 Wet natuurbescherming). De Wet natuurbescherming biedt de mogelijkheid dat de provincie bij bijzondere weersomstandigheden of een tijdelijk natuurlijk voedseltekort een ontheffing voor bijvoeren van edelherten verleent.

[1] De Oostvaardersplassen kent een veterinaire commissie die bestaat uit drie dierenartsen. Elke van de dierenartsen heeft zijn eigen specialiteit rond diergezondheid en dier gedrag. De commissie brengt advies uit in relatie tot het beheer en de gezondheid van de grote herbivoren.

Bijvoeren van konikpaard en heckrund

In de volgende omstandigheden kan besloten worden de konikpaarden en de heckrunderen in de Oostvaardersplassen bij te voeren:

- Als de gemiddelde BCS op populatie niveau lager is dan 2;
- Als er uitzonderlijke weer- of terreinomstandigheden optreden;
- Als van een kudde een specifiek effect wordt verwacht; bijvoorbeeld ten behoeve van het in de vangweide lokken van de kudde;
- Als paarden en/of runderen voor langere periode in de vangweide staan;
- Als paarden en/of runderen in de vangkraal staan.

Bijvoeren van mineralen

Bij begrazing van natuurterreinen kan uit de vitaliteit van de kudde en/of bepaalde specifieke kenmerken blijken dat er sprake is van een mineralentekort. Bij gestorven dieren kan zo'n tekort door middel van lever- en/of botonderzoek worden vastgesteld. Indien dit het geval is, wordt in overleg met de veterinaire commissie bepaald hoe te handelen.

6.4.6 Voorkomen van onnodig lijden bij zieke of gebrekkige dieren

Onnodig en uitzichtloos lijden' betekent dat dieren blootstaan aan omstandigheden die hun natuurlijk aanpassingsvermogen overschrijden. De lichamelijke conditie is dan zodanig dat het dier niet op eigen kracht en aanpassingsvermogen kan herstellen. Onnodig en uitzichtloos lijden wordt zoveel als mogelijk voorkomen. Daarbij is snel en effectief handelen van belang om de duur van eventueel onnodig lijden zo kort mogelijk te houden. Bij onnodig lijden wordt het dier middels reactief beheer uit zijn lijden verlost.
Het reactief beheer heeft als doel onnodig en uitzichtloos lijden van de grote herbivoren te voorkomen.

Reactief beheer vindt jaarrond plaats in de onderstaande gevallen:

- Op alle grote herbivoren die, door onvoorziene omstandigheden lijden, of binnen afzienbare tijd zullen lijden. Hierbij kan gedacht worden aan:
  - Dieren met ernstige gedragsstoornissen;
  - Dieren met fysieke mankementen die niet zelfstandig genezen, zoals:
    - gebroken ledematen (zie figuur 4);
    - zeer grote verwondingen in combinatie met afwijkend gedrag;
- Bij individuele heckrunderen en konikpaarden met een BCS < 2.
- Op edelherten met een BCS van 2 of minder.

Reactief beheer mag plaatsvinden door middel van afschot. Afschot is alleen toegestaan aan de daarvoor bevoegde medewerkers van Staatsbosbeheer of personen die in opdracht van Staatsbosbeheer handelen.

De operationele uitvoering van het afschot is uitgewerkt In het protocol 'afschot grote herbivoren'.

73

7. Monitoring en onderzoek

7.1 Monitoring

7.1.1 Het monitoringsprogramma

In het Oostvaardersplassengebied wordt al jaren een uitgebreid monitoringsprogramma uitgevoerd. Deze monitoring levert essentiële informatie op over de ontwikkelingen in en van het gebied en de biodiversiteit. Op basis van deze ontwikkelingen worden keuzes in het beheer gemaakt.
De monitoring wordt uitgevoerd conform het Natura 2000-beheerplan en de opgaven vanuit SNL. De monitoring die werd uitgevoerd in het kader van ICMO is in 2019 bijgesteld, waarmee deze aansluit op de opgave vanuit het PBBO.

Onderstaand overzicht laat zien vanuit welk kader welk typemonitoring uitgevoerd wordt sinds 1 juli 2019. Dit betreft monitoring waar structureel geld voor beschikbaar is.

- *Natura 2000 Oostvaardersplassen:*
  - Monitoring doelsoorten (jaarrond tellen van de aangewezen doelsoorten) inclusief 1 maal per jaar koloniebroeders en maandelijks niet broedvogels;
  - Monitoring maatregelen (monitoren van effectiviteit van de maatregelen).
- *Provinciaal Beleidskader beheer Oostvaardersplassen:*
  - Populatieontwikkeling grote herbivoren (zowel volgen van aantalsontwikkeling als samenstelling van de populatie);
  - Gezondheid en dierenwelzijn grote herbivoren (inspectie op fysieke kenmerken en afwijkend gedrag inclusief BCS);
  - Ontwikkeling niet broedvogels grazige rand kerngebied en rand moeras (jaarrond tellen);
  - Terreingebruik grote herbivoren, ganzen, roofvogels grazige rand kerngebied (regelmatig observerend van gedrag);
  - Ontwikkeling vegetatiestructuurtypen (jaarlijkse opname);
  - Ontwikkeling structuur graslanden (maandelijkse opname);
  - Waterstanden en waterkwaliteit (diverse meetpunten worden frequent bemonsterd).
- *SNL Oostvaardersplassengebied:*
  - Oostvaardersplassen; Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar).
  - Oostvaardersbos; Dit betreft de reguliere SNL opnames broedvogelkartering (1x 6 jaar), bosstructuur (1 x 6 jaar).
  - Kotterbos; Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), vlinders en sprinkhanen (1 x 6 jaar), Bosstructuur (1 x 6 jaar).
  - Oostvaardersveld; Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), bosstructuur (1 x 6 jaar) en vlinders en sprinkhanen (1x 6 jaar).
  - Hollandse Hout. Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), bosstructuur (1 x 6 jaar) en vlinders en sprinkhanen (1x 6 jaar).
- *Overig:*

- Ontwikkeling niet-broedvogels Oostvaardersveld (maandelijkse niet broedvogel vogeltelling).

7.1.2 Uitvoering van monitoring en opslag van gegevens.

Om een betrouwbare analyse van monitoringsgegevens te krijgen, is het van belang dat:

- monitoring langjarig volgens een vaste methodiek wordt uitgevoerd. Hierdoor zullen variabelen als het weer niet tot meetfouten leidt;
- monitoring zoveel als mogelijk door hetzelfde persoon wordt uitgevoerd. Hierdoor zijn methodische fouten constant en hebben daarmee geen invloed op de analyse. Hierbij is wel van belang dat er regelmatig iemand meekijkt om te voorkomen dat er blinde vlekken insluipen.

Voor iedere monitoringsopgave is een protocol opgesteld. In dit protocol wordt het doel, de methodiek, de frequentie en de uitvoering beschreven. Tevens wordt aangegeven waar de data wordt opgeslagen.

Het streven is om op termijn alle data op te slaan in CMSI (Conservation Management System international)[2]. Op dit moment is CMSI nog niet voldoende ingericht om dit voor alle gegevens te doen. Het deel dat nu nog niet in CMSI kan worden opgeslagen, maar op termijn wel, wordt binnen Staatsbosbeheer lokaal opgeslagen in excel en GIS bestanden.

7.2 Onderzoek

Voor de Oostvaardersplassen is een onderzoeksagenda opgesteld in samenwerking met de wetenschappelijke adviesgroep[3]. De onderzoeksagenda helpt onderzoeksvragen te prioriteren en in samenhang te beschouwen. Voor Staatsbosbeheer is een tweetal onderwerpen van prioritair belang om op te pakken:

- Maatschappelijk, politiek en bestuurlijk draagvlak voor het beheer van de Oostvaardersplassen;
- De ontwikkeling en het beheer van de Oostvaardersplassen op lange termijn, gegeven:
  - De Natura 2000 doelstellingen;
  - Het geven van ruimte aan natuurlijke processen en dynamiek;
  - Internationale en regionale relaties en verbindingen.

7.2.1 Veldstation

Met de oplevering van he beheergebouw in april 2019 is de Oostvaardersplassen ook een veldstation rijk. Met de komst van het veldstation zijn er fysieke mogelijkheden voor het uitvoeren van onderzoek. Naast werkruimte voor studenten is er een droog- en een nat laboratorium ingericht.

Om het veldstation operationeel te maken worden universiteiten en onderzoeksinstellingen gevraagd uitvoering te geven aan de onderzoeksagenda. Belangrijke opgave hierbij is de financiering van het onderzoek te organiseren.

---

[2] CMSi is een softwarepakket dat alle terreinbeheerders in Nederland gebruiken en hen ondersteunt in onder meer het opstellen van jaarplannen en begrotingen, het formuleren van werkinstructies, verslaglegging en evaluatie van beheer, opslag van monitoringsgegevens en het werken met GIS-kaarten.

[3] De wetenschappelijke commissie is een tijdelijke commissie van gerenommeerde wetenschappers van verschillende wetenschappelijke instellingen geweest. De commissie bracht gevraagd advies uit over op te stellen onderzoek en de wijze hoe dit tot stand komt.

Studenten van alle opleidingsniveaus zijn welkom om binnen de onderzoekslijnen stage te komen lopen. Belangrijk hierbij is dat er zowel vanuit Staatsbosbeheer als de opleiding voldoende begeleidingscapaciteit aanwezig is. In de praktijk betekent dit dat er twee a drie studenten tegelijk stage kunnen lopen.

Met Aeres Hogeschool en Aeres MBO (beide toegepaste biologie) is een samenwerkingsovereenkomst gesloten over inzet van Staatsbosbeheer medewerkers in het curriculum en studenten in het onderzoeksprogramma van Staatsbosbeheer.

7.2.2 Uitdragen van onderzoeksresultaten

Voor zowel de wetenschappelijke waarde als het creëren van draagvlak voor het beheer is het belangrijk dat de onderzoeksresultaten uitgedragen worden. Daarvoor wordt in de komende jaren een aantal sporen uitgewerkt, zoals het publiceren van wetenschappelijke resultaten, het organiseren van een summer school en het organiseren van seminars.

73

8. Communicatie en omgevingsmanagement

PM

73

9. Landschapsontwikkeling en recreatie en toerisme

De komende jaren wordt er binnen de Oostvaardersplassen gewerkt aan een aantal grote opgaven. Deze zijn:

1. Vogels op de eerste plaats.
   De Oostvaardersplassen is vanaf haar ontstaan in 1968 internationaal bekend als een uitgestrekt wetland, waar een enorme rijkdom aan vogelsoorten aanwezig is. Sinds 2010 is de Oostvaardersplassen een Natura 2000-gebied en daarmee onderdeel van de Europese 'top' natuurgebieden die het beschermen waard zijn. Dit betekent dat het behouden en verbeteren van het leefgebied van bijzondere vogelsoorten, die afhankelijk zijn van het uitgestrekte wetland voorop staat.
2. Een gevarieerd en aantrekkelijk landschap.
   In 2019 wordt het aantal grote grazers in de Oostvaardersplassen teruggebracht. De kudde helpt mee aan het ontstaan van een afwisseling tussen kortere begraasde gebieden en gebieden waarin ruigte en struiken tot ontwikkeling komen. Om in de winterperiode beschutting te kunnen geven aan de grote grazers worden er bomen en stuiken aangeplant. Het gebied ontwikkelt zich naar een afwisselend landschap met groepen bomen en struiken, open grazige delen en natte graslanden.
3. Nationaal Park Nieuw Land.
   Zowel aan de Almeerse zijde als aan de kant van Lelystad worden poortgebieden als entree voor het Nationaal Park ontwikkeld. Vanaf de snelweg A6 wordt een gevarieerd uitzicht gerealiseerd waar de unieke waarden van het gebied in één oogopslag te zien zijn.

Voor een doorkijk naar hoe de Oostvaardersplassen zich de komende jaren gaat ontwikkelen is een landschapsimpressie gemaakt. In de landschapsimpressie zijn alle ruimtelijke ontwikkelingen opgenomen die de komende (circa) vijf jaar uitgevoerd worden. Dit zijn:

a. Beschutting
b. Moeras-reset
c. Water in het grazige gebied
d. Oostvaardersplassen Almere
e. Oostvaardersplassen Lelystad
f. Recreatie in het kerngebied
g. Etalage Nationaal Park Nieuw Land

73

Legenda
Water
Slikken
Riet
Dijk
Kade
Natte graslanden
Droog grasland
Rietruigte
Bos
Vangweide
Route bootexcursie
Route Ecokar excursie
Uitkijkpunt/Observatorium
Fietspad
Wandelpad
Route vismigratie
Avonturenpad
Uitzichtpunt / kijktoren
Uitzichtpunt / kijktoren
Uitzichtpunt / kijkhut
Picknickplek
Bezoekerscentrum
Parkeervoorziening
NS-station

Bijlage 1 Body Condition Score

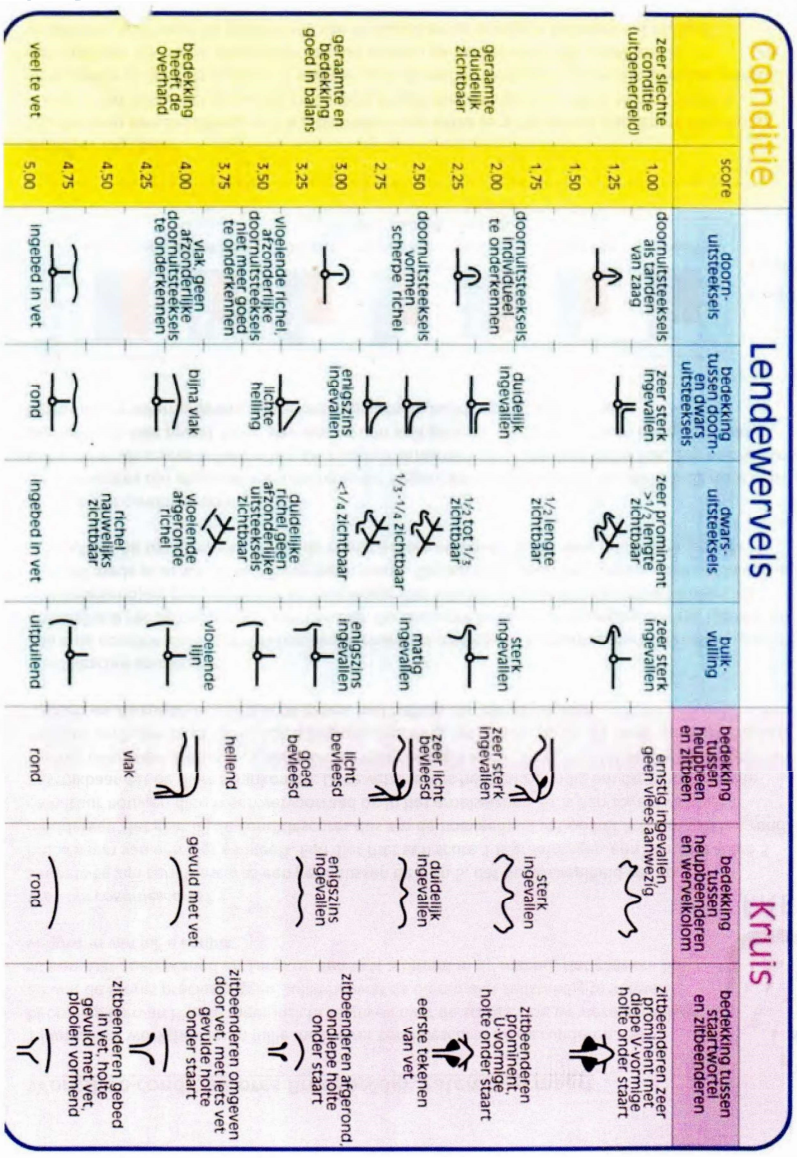

74

Van: [redacted]
Verzonden: donderdag 24 oktober 2019 22:02
Aan: [redacted]
Onderwerp: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie docx.docx
Bijlagen: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie docx.docx

Hoi Joke

wil jij reageren op hoofdstuk 8 omgevingsmanagement en communicatiemiddelen? Is maar 1 pagina.

Bijgesloten de bespreekversie van het managementplan. Dit is de meest recent bijgewerkte versie, aangepast op de input vanuit de consultatiebijeenkomst van vandaag.

Tijdens de consultatieronde zijn er reacties gevraagd van:

- de collega's van de beheereenheid,
- de direct betrokken ambtenaren van de provincie Flevoland,
- de ecologen van Staatsbosbeheer ([redacted]
- de juristen van Staatsbosbeheer ([redacted]
- Free nature.

Daarnaast is het document gepresenteerd en besproken met:

- de provinciale expertgroep Oostvaardersplassen
- Gedeputeerde Staten van Flevoland

Vandaag is een consultatiebijeenkomst geweest, waar collega's (in-en extern), die expert zijn op het gebied van beheer van grote herbivoren, zijn uitgenodigd (zoals NVWA, Flevo-landschap, beheereenheid Lauwersmeer).
Binnenkort wordt het document gepresenteerd en besproken met de Fauna Advies Commissie SBB (6 november) en de veterinaire commissie van de Oostvaardersplassen (14 november).

Deze consultatie hebben we gehouden om een goed doordacht managementplan te krijgen en een door de omgeving gedragen plan (zoals in het convenant met de provincie is afgesproken).
Tot nog toe heeft deze consultatie mooie aanscherpingen van de tekst opgeleverd. Er is veel waardering voor de gekozen aanpak van het managementplan en de uitwerking van het beheer.

Het managementplan wordt op 5 november aan Gedeputeerde Staten van Flevoland ter instemming aangeboden. Nadat zij ingestemd hebben kan Staatsbosbeheer het document vaststellen en zullen we vanaf 1-1-2020 er uitvoering aan geven.

74

staatsbosbeheer

Concept Managementplan Oostvaardersplassen
2020-2027
Versie 1.0

Datum
Status Concept

Op deze versie vindt nog besluitvorming plaats.
Dit betreft een bespreekversie.

Colofon

Project	Managementplan Oostvaardersplassen 2020-2027
Versienummer	1.0 **Dit betreft een bespreekversie.**
Status	Concept
360 documentnummer:	<Naam>……
Gebied	Oostvaardersplassen
Planeenheid	Oostvaardersplassen
Beheergebied	Oostvaardersplassen
Provinciale eenheid	Flevoland
Opdrachtgever	< Naam >
Projectleider	< Naam >
Contactpersoon:	< Naam > < Functie > T 06 …….. E <naam>@staatsbosbeheer.nl
Adres:	Staatsbosbeheer Kitsweg 1 8218 AA Lelystad

Inhoudsopgave

1. Inleiding 5
1.1 Aanleiding 5
1.2 Doel 5
1.3 Proces management cyclus 5
1.4 Afbakening 6
1.5 Wet-/regelgeving, kaders 7
1.5.1 Wet natuurbescherming 7
1.5.2 Kaderrichtlijn Water 7
1.5.3 Wet dieren 8
1.5.4 Natuurnetwerk Nederland 8
1.6 Ondernemingsplan 2020-2025 Staatsbosbeheer 8

2. Gebiedsbeschrijving 9
2.1 Historie 9
2.1.1 Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen 9
2.1.2 Hollandse Hout 9
2.1.3 Oostvaardersveld 9
2.1.4 Kotterbos 10
2.1.5 Oostvaardersbos 10
2.1.6 Nationaal Park Nieuw Land 10
2.2 Voorgaand beheer Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen 11

3. Visie 12
3.1 Inleiding 12
3.2 De visie op hoofdlijnen 12
3.3 De visie in relatie tot beheeropgave 12
3.3.1 De visie op het waterbeheer 13
3.3.2 De visie op landschapsvorming, sedimentatie en erosie 13
3.3.3 De visie op begrazingsbeheer 13
3.3.4 De visie op recreatie en toerisme 14

4. Waterbeheer 15

5. Beheer van vegetaties en habitats 15

6. Beheer Grote herbivoren 16
6.1 Inleiding 16
6.2 Leefgebied van de grote herbivoren 16
6.3 Populatieopbouw en –beheer 18
6.3.1 Populatie opbouw 18
6.3.2 Populatiebeheer 20
6.3.3 Benutting van (ge)dode grote herbivoren 21
6.4 Dierenwelzijn 22
6.4.1 Inleiding 22
6.4.2 Controle van grote herbivoren 23
6.4.3 Handelen bij ziekte en verwonding 23
6.4.4 Onderzoek van kadavers en veterinaire monitoring 24
6.4.5 Bijvoeren van grote herbivoren 25
6.4.6 Voorkomen van onnodig lijden bij zieke of gebrekkige dieren 26

7. Monitoring en onderzoek 27
7.1 Monitoring 27

7.1.1 Uitvoering van monitoring en opslag van gegevens. 28
7.1.2 Uitdragen van monitoringsgegevens 28
7.2 Onderzoek 28
7.2.1 Veldstation 28
7.2.2 Uitdragen van onderzoeksresultaten 29
8. Omgevingsmanagement en communicatie 30
8.1 Positionering 30
8.2 Omgevingsmanagement 30
8.3 Communicatiemiddelen 30
9. Landschapsontwikkeling en recreatie en toerisme 32
Bijlage 1: Managementplan procedureel 33
Bijlage 2: Inbedding managementplan 35
Bijlage 3: Body Condition Score 36

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Op 25 april 2018 is het advies van de commissie Van Geel aangeboden aan Gedeputeerde Staten van de provincie Flevoland. Na behandeling in de commissie duurzaamheid, is op 11 juli 2018 hierover positief besloten door Provinciale Staten. Het advies van de commissie Van Geel is op deze wijze overgenomen als 'Beleidskader voor het beheer van de Oostvaardersplassen' (PBBO).

Het PBBO houdt in dat het landschap van de Oostvaardersplassen wordt ontwikkeld tot een halfopen landschap met, naast open water en grasland, voldoende riet, ruigte, struwelen en bosschages om de natuurdoelen in het gebied te borgen. Hierbij wordt prioriteit gegeven aan de uitvoering van het Natura 2000-beheerplan voor het gebied.

Daarnaast is in het PBBO het beleid en beheer van de grote grazers aangepast. Doel van de inzet van de grote herbivoren is dat met behulp van levensvatbare populaties grote herbivoren een bijdrage wordt geleverd aan het tot stand brengen en behouden van een divers landschap. Hierbij dient tevens het welzijn van de dieren gewaarborgd te zijn. Voorkomen moet worden dat dieren onnodig lijden vanwege ziekte, voedseltekorten of anderszins en dat er in de winter te weinig beschuttingsmogelijkheden zijn (uit PBBO). Tevens wordt met de gebiedspartners gezamenlijk ingezet op de invulling van de Ontwikkelingsvisie Nationaal Park Nieuw Land, voornamelijk op de thema's natuurbeleving en recreatieve toegankelijkheid.

Op 20 juli 2018 is een convenant tussen Provincie Flevoland en Staatsbosbeheer ondertekend om te borgen dat het Beleidskader geoperationaliseerd wordt. In het convenant is onder andere het onderstaande overeengekomen:

- De beleidsverantwoordelijkheid voor het natuurgebied ligt bij de Provincie Flevoland. Staatsbosbeheer is verantwoordelijk voor de uitvoering en het beheer van het Oostvaardersplassengebied. Staatsbosbeheer stelt op basis van het PBBO in overleg met de provincie een nieuw managementplan op, waarbij wordt gewerkt vanuit een integrale visie op het beheer van het Oostvaardersplassengebied, afgestemd op overige ontwikkelingen zoals het Nationaal Park Nieuw Land.
- Het beheermodel van de grote grazers wordt in dit plan verder uitgewerkt in lijn met het PBBO. Het betreft een combinatie van strikt uitgevoerd vroeg-reactief beheer, aangevuld met een vorm van beheer die zich richt op aantalsregulatie, met als inzet dat de begrazingsdruk niet boven de 1500 dieren uitkomt.
- Staatsbosbeheer gaat pas tot vaststelling van het managementplan over nadat GS van Flevoland hiermee heeft kunnen instemmen.

1.2 Doel

In dit managementplan wordt de opgave van het PBBO vertaald in een visie die vervolgens wordt omgezet in concrete activiteiten voor het operationeel beheer (zie bijlage 1). Het managementplan beschrijft het wat van het operationeel beheer (welke maatregelen er in het beheer worden uitgevoerd). Het hoe van het operationeel beheer (de concrete activiteiten) wordt vastgelegd in protocollen die Staatsbosbeheer gebruikt bij de feitelijke uitvoering.

1.3 Proces management cyclus

Het managementplan is een adaptief plan (bijlage 2). Dat betekent dat elke keer wanneer een opgave vanuit het PBBO of Natura 2000 is gerealiseerd, het bijbehorende beheer wordt toegevoegd aan dit managementplan. Op dat moment

worden zo nodig ook de bijpassende protocollen geactualiseerd. In ieder geval wordt in 2020 het waterbeheer uitgewerkt en aan het managementplan toegevoegd.

Tijdens het uitvoeren van het beheer worden nieuwe ervaringen opgedaan. Daarnaast kan uit monitoring volgen dat bijsturing van het beheer om de doelen te behalen noodzakelijk is. Beide kunnen aanleiding zijn de beheeractiviteiten en dus de protocollen aan te passen. Hiermee ontstaat een systeem van lerend beheren. Dit kan tot aanpassingen in het managementplan leiden.

Het opstellen, aanpassen en vaststellen van het managementplan en de protocollen is een verantwoordelijkheid van Staatsbosbeheer. Zoals in het convenant tussen Staatsbosbeheer en de provincie Flevoland vastgelegd gaat Staatsbosbeheer pas tot vaststelling van het managementplan over, nadat GS van Flevoland hiermee heeft kunnen instemmen.

Het managementplan is voor Staatsbosbeheer de leidraad bij het beheer. In 2026 wordt door Staatsbosbeheer het managementplan geëvalueerd. Hierbij wordt het getoetst aan het behalen van de doelen uit o.a. Natura 2000 en het PBBO. Op basis van deze evaluatie kan het managementplan geactualiseerd worden. Dit betekent dat het voorliggend managementplan tot 2027 de basis is voor de adaptieve aanpak en het lerend beheren.

1.4 Afbakening

Dit managementplan wordt opgesteld voor de Oostvaardersplassen. Hieronder vallen het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen (onderverdeeld in moerasdeel en grazige deel), het Hollandse Hout (inclusief Hollandse Hout Zuid), Oostvaardersveld (inclusief Trekweggebied), het Kotterbos en het Oostvaardersbos (figuur 1). Kaart aanpassen met deelgrenzen.

Figuur 1: Het plangebied van het managementplan Oostvaardersplassen.

Voor de Natura 2000-opgave van de Oostvaardersplassen zijn het aanwijzingsbesluit en het Natura 2000-beheerplan leidend. De verantwoordelijkheid voor het opstellen

en het vaststellen van het Natura 2000-beheerplan ligt bij de provincie Flevoland. De provincie heeft tevens de beleidsverantwoordelijkheid dat de maatregelen die in het Natura 2000-beheerplan zijn opgenomen ook gerealiseerd worden.

Voor het reguliere natuur- en landschapsbeheer is het Natuurbeheerplan Flevoland leidend, voor zover niet in strijd met het Natura 2000-kader. Door de provincie wordt op basis van het Natuurbeheerplan de Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL) beschikbaar gesteld voor het uitvoeren van het natuurbeheer inclusief de recreatieve basisvoorzieningen en monitoring. De beheermaatregelen die uitgevoerd worden in het kader van SNL zijn opgenomen in het beheersysteem CMSI (Conservation Management System international).

Voor de recreatieve ontwikkelingen is de ontwikkelingsvisie Nationaal Park Nieuw Land leidend. De uitvoering van dit plan is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de partners uit het Nationaal Park (provincie Flevoland, gemeente Lelystad en Almere, Rijkswaterstaat, Natuurmonumenten, Het Flevo-landschap, Staatsbosbeheer en Waterschap Zuiderzeeland). De governance en financiering van het Nationaal Park wordt in 2019/2020 uitgewerkt.

Het PBBO heeft vooral consequenties voor het beheer van de grote herbivoren in de Oostvaardersplassen. Dit betekent dat voorliggende versie van het managementplan ingaat op het beheer in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen.
Voor de deelgebieden Hollandse Hout, Oostvaardersveld, Kotterbos en Oostvaardersbos gebruikt Staatsbosbeheer de bestaande beheerplannen voor die gebieden.

1.5 Wet-/regelgeving, kaders

1.5.1 Wet natuurbescherming

De Wet natuurbescherming beschermt Nederlandse natuurgebieden en planten- en diersoorten.

Sinds 1 januari 2017 zijn de provincies bevoegd gezag voor zowel gebiedsbescherming, soortenbescherming als de bescherming van houtopstanden. De provincie is bevoegd gezag voor het verstrekken van vergunningen en ontheffingen die mogelijk nodig zijn als gevolg van de in dit managementplan gekozen beheer.

Natura 2000

Natura 2000 is een Europees netwerk van beschermde natuurgebieden. De Oostvaardersplassen maken deel uit van het Natura 2000-netwerk. Concreet gaat het in de Oostvaardersplassen om de bescherming en instandhouding van 31 vogelsoorten en hun leefgebied. Er zijn 33 specifieke instandhoudingsdoelen geformuleerd, waarbij voor de lepelaar en de grote zilverreiger twee doelen gelden; zowel voor de broedvogels als voor de niet-broedvogels. Hoe de instandhoudingsdoelen worden bereikt en voor de toekomst geborgd is vastgelegd in het Natura 2000-beheerplan. De maatregelen die in het beheerplan zijn vastgelegd liggen voor een deel in het moeras (moerasreset), voor een deel in het grazige gebied (vernatting, aanleg poelen en realisatie intrek vis) en voor een deel buiten de Oostvaardersplassen (kiekendieffoerageergebieden).

1.5.2 Kaderrichtlijn Water

De Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) is opgesteld om de waterkwaliteit in Europa te verbeteren. De Oostvaardersplassen zijn een waterlichaam voor de KRW (waterkwaliteitsdoelen). Voor de Oostvaardersplassen geldt dat:

- De Natura 2000-doelen voorop staan;

- De KRW doelen gelijk zijn aan de huidige toestand. Dit geldt voor algemeen fysisch-chemische parameters en biologie (algen, waterplanten, macrofauna en vissen).

In 2020 worden de KRW-doelen voor de Oostvaardersplassen herijkt. De inzet is dat het moerasgebied aangeduid wordt als kunstmatig waterlichaam, met als waterbeheertype M14 (ondiepe matig grote, gebufferde plassen).

1.5.3 Wet dieren

De Wet dieren is een Nederlandse kaderwet waarin een integraal kader voor regels over gehouden dieren en daaraan gerelateerde onderwerpen is vastgelegd. De wet is sinds 1 januari 2013 van kracht en bevat ook enkele bepalingen die van toepassing zijn op niet gehouden dieren.

1.5.4 Natuurnetwerk Nederland

Het Natuurnetwerk Nederland (NNN) is het Nederlands netwerk van bestaande en nieuw aan te leggen natuurgebieden. Het netwerk moet natuurgebieden beter verbinden, met elkaar en met het omringende agrarisch gebied. De Oostvaardersplassen is integraal onderdeel van het NNN. De provincie Flevoland is verantwoordelijk voor het NNN. Vanuit die verantwoordelijkheid stelt de provincie jaarlijks het Natuurbeheerplan Flevoland op. In het Natuurbeheerplan Flevoland 2019 beschrijft de provincie de beleidsdoelen en de subsidiemogelijkheden voor het beheer van natuurgebieden, landschapselementen en voor agrarisch natuurbeheer inclusief groenblauwe diensten in de provincie. Hieruit volgen de natuurbeheerdoelen per natuurgebied. Om deze doelen te kunnen bereiken is het Natuurbeheerplan verankerd in het SNL.
Voor dit managementplan vormt dit beleidskader mede de basis voor de beheeropgave van de natuur.

1.6 Ondernemingsplan 2020-2025 Staatsbosbeheer

In het najaar van 2019 werkt Staatsbosbeheer aan het Ondernemingsplan 2020-2025. Omdat op het moment dat voorliggend managementplan is opgesteld het ondernemingsplan nog niet is vastgesteld, wordt dit hoofdstuk in 2020 aan het managementplan toegevoegd.

2. Gebiedsbeschrijving

2.1 Historie

Onderstaand wordt kort de historie van de deelgebieden van de Oostvaardersplassen beschreven.

2.1.1 Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen

Het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen is ten tijde van de drooglegging van zuidelijk Flevoland in 1968 spontaan ontstaan in de laagst gelegen delen van de polder. Binnen enkele jaren ontwikkelde zich een moeras-ecosysteem met een grote diversiteit aan vogelsoorten die in hoge aantallen het gebied bezochten. Vanwege deze natuurwaarden besloot de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders in 1975 om langs de Oostvaardersdijk een tijdelijk natuurgebied te realiseren.

In 1982 werd er bijna 2000 hectare aan het natuurgebied toegevoegd door aangrenzende gebieden van de landbouw te onttrekken. In 1986 is het gebied als Staatsnatuurmonument aangewezen met als doel een zo compleet en natuurlijk mogelijk functionerend moerasecosysteem tot ontwikkeling te brengen. Vervolgens is het gebied in 1989 onder de Vogelrichtlijn gebracht en aangewezen als Wetland onder het Verdrag Ramsar.

Op 23 december 2009 is de Oostvaardersplassen aangewezen als Natura 2000-gebied. Er zijn in dit kader 33 instandhoudingsdoelstellingen geformuleerd voor 31 vogelsoorten waarvoor het gebied van internationale betekenis is. In de praktijk betekent dit dat het behouden van een goed functionerend leefgebied van deze 31 vogelsoorten bij het beheer van het gebied voorop staat.

Voor 1983 werd het grazige deel landbouwkundig ingericht (sloten, greppels, drainage) en er werden granen verbouwd. Vanaf 1983 zijn delen begraasd met runderen en paarden en vanaf 1992 ook met edelherten.

2.1.2 Hollandse Hout

In de perioden 1971 - 1980 is het Hollandse Hout aangelegd. Het Hollandse Hout is een grootschalig bos op rijke klei. Een bostype dat in Nederland niet meer voorkwam, omdat die grond voor landbouw in gebruik is. Dit type bos is zeldzaam in Nederland. Ruim 60 % van het bos bestond bij aanleg uit populier, ruim 20 % uit de loofboomsoorten es, esdoorn, eik en beuk. De rest bestond uit de zachte loofboomsoorten wilg, els en berk en uit naaldboomsoorten. Veel van de populieren en essen zijn de laatste jaren verdwenen en het bos ontwikkelt zich tot multifunctioneel en gevarieerd loofbos waar duurzame houtoogst plaats kan vinden. In het zuidelijke deel van het Hollandse Hout is ca 300 ha omrasterd om geschikt te maken als leefgebied voor het edelhert. Het Hollandse Hout wordt ingericht als het poortgebied van Nationaal Park Nieuw Land aan de Lelystadse zijde van de Oostvaardersplassen.

2.1.3 Oostvaardersveld

Het Oostvaardersveld was in eerste instantie een (deels spontaan ontwikkeld) bosgebied. Tussen 2007-2014 is het gebied twee keer op grote schaal heringericht. Met de herinrichting zijn waterpartijen en slenken gerealiseerd waarmee moeras en open water biotopen gerealiseerd is. Doel van deze herinrichting was tweeledig: 1) het vergroten van de biodiversiteit en 2) het aanbieden van een gebied voor recreanten waar het ‘Oostvaardersplassen-gevoel’ kan worden beleefd. In het gebied is een kudde koniks aanwezig (zie figuur 2). Grote delen van het Oostvaardersveld heeft een functie als kiekendieffoerageergebied.
Onderdeel van het Oostvaardersveld is het Praambos. Dit is een spontaan ontwikkeld wilgenbos. Het naastgelegen Trekweggebied (onderdeel van het Oostvaardersveld) is

foerageergebied voor (blauwe) kiekendief, in verband met de Natura 2000-opgave en de compensatieverplichtingen van gemeente Almere. Het Trekweggebied wordt ingericht als etalage van de Oostvaardersplassen. Het gebied is omrasterd om geschikt te maken als leefgebied voor konikpaard.

2.1.4 Kotterbos

Het Kotterbos is een zeer jong bos. Het is in de jaren 1989-1992 aangelegd met voornamelijk populier, wilg en es. Het bos ontwikkelt zich tot multifunctioneel en gevarieerd loofbos waar duurzame houtoogst plaats kan vinden. In het gebied is een Natuurboulevard aangelegd met informatie over de vroege geschiedenis van het gebied (onder andere sporen uit de Romeinse tijd). Een deel van het Kotterbos is jaarrond onderdeel van het leefgebied van heckrund, konikpaard en edelhert (zie figuur 2).

2.1.5 Oostvaardersbos

Het Oostvaardersbos is grotendeels aangelegd in de jaren 1981-1983. In die tijd was het gebruikelijk om relatief grote vakken met dezelfde boomsoorten aan te planten. Veel van die vakken zijn gevuld met populieren, die met hun snelle groei konden zorgen voor windvang, beschutting en eerste ‘aankleding’ van de toen nog kale polder. Het Oostvaardersbos is jaarrond leefgebied van edelhert (zie figuur 2).
Het Oostvaardersbos wordt ontwikkeld tot het poortgebied van het Nationaal Park Nieuw Land aan de Almeerse zijde van de Oostvaardersplassen. Onderdeel daarvan is de omvorming van productiebos (reeds in 2012 gestart) naar een gevarieerd recreatiebos.

2.1.6 Nationaal Park Nieuw Land

Sinds 2018 vormt de Oostvaardersplassen samen met de omliggende waterrijke natuurgebieden de Marker Wadden, de Lepelaarplassen en het Markermeer het Nationaal Park Nieuw Land. Een Nationaal Park van 29.000 hectare met als bijzonder kenmerk dat het niet zou hebben bestaan zonder de inpoldering van Flevoland. De natuurgebieden vormen een waar vogelparadijs met als icoon de zeearend. De bundeling van de vier natuurgebieden in één Nationaal Park biedt nieuwe kansen voor het versterken van de ecologische en toeristische betekenis van Nieuw Land.

In 2018 is de ontwikkelingsvisie Nationaal Park Nieuw Land opgesteld. De ontwikkelingsvisie geeft een beeld van de richting waar de acht gebiedspartners naartoe willen: een internationaal uniek natuurgebied dat uitnodigt tot avontuur en op verschillende manieren kan worden beleefd. De ontwikkelingsvisie geeft een beeld voor de lange termijn, zo’n twintig jaar vooruit.

In de ontwikkelingsvisie worden twee opgaven uitgewerkt. De eerste is het vergroten, verbinden en versterken van de natuur. Voortbouwend op wat bestaat heeft Nieuw Land de potentie om van wereldklasse te worden. De tweede opgave is om royaal ruimte te bieden aan natuurbeleving.

Mensen zijn van harte welkom in Nieuw Land en moeten zich ook welkom voelen. Een heldere ruimtelijke structuur draagt bij om tot één samenhangend gebied te komen. Binnen Nieuw Land gaat het om natuurkernen die omzoomd worden door een ‘natuurlint’. Het natuurlint grenst aan de natuurkernen en biedt mogelijkheden voor voorzieningen die bijdragen aan natuurbeleving. De dijken in het Nationaal Park fungeren als ruggengraat en belvedères. Nieuw Land positioneert zich als avontuurlijk, open, levendig, toonaangevend en innovatief. De gebiedspartners staan open voor nieuwe ontwikkelingen en activiteiten als die bij dragen aan één of beide opgaven.

2.2 Voorgaand beheer Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen

Het beheer van de Oostvaardersplassen is altijd primair gericht geweest op het in stand houden van de vogelwaarden van het gebied. Begin jaren zeventig bleek dat de aanwezigheid van duizenden ruiende grauwe ganzen in het moeras een belangrijke invloed had op de ontwikkeling van het gebied: doordat de ganzen in de ruiperiode riet eten, zorgen zij voor een gevarieerde rietvegetatie. Deze grote diversiteit in structuur van de rietvegetatie levert een grote diversiteit in moerasbroedvogels op. Echter, bij een continu herhalen van rietvraat, verdwijnt uiteindelijk de rietvegetatie en daarmee broedgelegenheid voor diverse soorten moerasbroedvogels. Bij dit verdwijnen van het riet is naast de invloed van de ganzen ook het waterpeilverloop een belangrijke factor. Vanwege het vrij constante waterpeil in het moeras, konden enerzijds de ganzen jaarlijks het gebied bezoeken tijdens de ruiperiode en het riet steeds verder wegvreten en kon anderzijds ook geen massaal herstel van de rietvegetatie plaatsvinden, omdat daarvoor droogval nodig is. Om dit proces te stoppen werd in 1987 in het westelijk deel van het moeras een peilverlaging uitgevoerd om herstel van het bestaande riet en de ontwikkeling van nieuw riet te stimuleren. Dit resulteerde in een reset van de successie in dit deel van het moeras, waar verschillende vogelgroepen van profiteerden.

Voor het behoud van de ganzen is in de winterperiode korte (grazige) vegetatie nodig. Om in het grazige deel voldoende oppervlakte kort gras voor herbivore ganzen en eenden, en open en gesloten poelen voor reigers, lepelaars, futen en dodaars aan te kunnen bieden, is vanaf de vroege jaren tachtig begrazing ingezet. Hierdoor ontstond er ruimte voor natuurlijke processen die een afwisselend landschap met struweel, ruigte en kruiden sturen. Vanaf 1983 werden in delen van het terrein heckrunderen ingezet en vanaf 1984 ook konikpaarden. In 1992 werd edelhert geïntroduceerd. Vanaf 1996 is het gehele Natura 2000-gebied integraal jaarrond begraasd door deze drie soorten grote herbivoren.

Sinds de introductie van de grote herbivoren is het beheer van de Oostvaarderplassen, en daarmee ook van de grote grazers, er op gericht geweest om zoveel mogelijk ruimte te geven aan natuurlijke processen. De terreinomstandigheden waren dan ook bepalend voor hoeveel dieren er in het gebied aanwezig waren. Door de beheerder werd alleen ingegrepen wanneer de conditie van het individuele dier in combinatie met de (terrein- en weers)omstandigheden daartoe aanleiding gaven. Dit zogeheten vroeg reactief beheer volgde het door de minister vastgestelde beleid, waarvoor de basis is geformuleerd in de adviesrapporten ICMO 1 en ICMO2.

In de jaren 90 van de vorige eeuw en begin jaren 2000 werden in het grazige deel diverse poelen aangelegd en werden in bepaalde delen de grondwaterstanden verhoogd om een gradiënt van nat naar droog te creëren. Hiermee werd het gebied voor diverse groepen watervogels, zoals steltlopers en reigers nog geschikter.

Aanvankelijk leverde de begrazing een toename van de variatie in vegetatie structuren op, waarbij er geen verdere uitbreiding van struweel optrad. Ruigte en korte graslanden kwamen naast elkaar in een mozaïek voor. Nabij waterelementen ontstonden zowel begraasde als onbegraasde oevers. Rond de periode 1996- 2000 was de omvang van de populaties grote grazers dusdanig dat de processen van ontstaan en afbraak van de verschillende vegetatiestructuren min of meer in balans waren.

De omvang van de populaties van de grote herbivoren bleef in de daaropvolgende jaren toenemen, als gevolg waarvan steeds meer terrein werd omgevormd in korte grazige vegetatie. Hierdoor nam de diversiteit in vegetatiestructuren af, wat resulteerde in een afname van de totale biodiversiteit. Sommige soorten konden dankzij deze ontwikkeling juist in hoge aantallen voorkomen, zoals ganzen, eenden, kieviten en goudplevieren.

3. Visie

3.1 Inleiding

Het PBBO wordt beschreven dat het '*doel van het provinciaal beleid voor het Oostvaardersplassengebied is realisatie van de Natura 2000 doelen voor de Vogelrichtlijnsoorten en realisatie van een door de mens als bijzonder ervaren en kwalitatief hoogwaardig natuurgebied in de nabijheid van de stedelijke gebieden in Flevoland en de Randstad, dat een breed maatschappelijk draagvlak kent*'.

Om dit doel te behalen is een integrale visie op het gebied noodzakelijk.

3.2 De visie op hoofdlijnen

De Oostvaardersplassen is één van de grotere natuurgebieden van Nederland. Het gebied is spontaan ontstaan na de aanleg van Zuidelijk Flevoland. Het bestaat uit open water, moerasvegetatie, wel en niet geïnundeerde graslanden met poelen, ruigte, riet, struweel en bos én het wordt omringd door bosrijke gebieden: Oostvaardersbos, Kotterbos, Hollandse Hout en Oostvaardersveld. De Oostvaardersplassen is een afwisselend moerasgebied van internationale betekenis voor wetlandgerelateerde broed- en trekvogels. De totale omvang is ca 7500 hectare. Een landschap dat leefgebied is voor de Natura 2000-soorten en waar de soortenrijkdom aan planten, vogels en andere dieren in de komende jaren een impuls krijgt. Daarnaast krijgt de bezoeker meer mogelijkheden om dit natuurgebied te ervaren.

Het gebied is een belangrijke halte op de vogeltrekroute van het hoge noorden richting zuid Europa en Afrika. Het is een verblijfplaats voor vele vogelsoorten als foerageer-, broed-, of schuilgebied. Het kerngebied is als Ramsar- en Natura 2000-gebied onderdeel van een wereldwijd netwerk van topnatuurgebieden die het beschermen waard zijn. In de praktijk betekent het dat het behouden en verbeteren van het leefgebied van de 31 vogelsoorten die afhankelijk zijn van het uitgestrekte wetland, voorop staat.

Naast de vele vogels zijn aansprekende zoogdieren zoals de bever, otter, vos, ree, heckrunderen, konikpaarden en edelherten in het gebied aanwezig. De grote herbivoren zijn in het beheer van belang om de graslanden open te houden, waar vogels van profiteren.

De rijkdom van het gebied geeft een speciale verantwoordelijkheid voor het beheer. Met de ontwikkeling van Nationaal Park Nieuw Land wordt gewerkt aan een kwaliteitsimpuls voor de natuur en uitbreiding van de bereikbaarheid, recreatie en de voorzieningen in de Oostvaardersplassen. Dit binnen het gegeven dat de bescherming en ontwikkeling van de natuur, zeker in het kerngebied, altijd voorop staat. Hierbij ligt het accent van beschermen en versterken van de vogelnatuur in het kerngebied en het beleven en benutten in de schil van bossen. De bosrijke randen van de Oostvaardersplassen zijn een gevarieerd loofbos waarin duurzame houtoogst plaats vindt. De bosgebieden worden zo ingericht dat de natuur aansluit op de natuur van het kerngebied. In het gevarieerde landschap van de bossen ontmoet de recreant de natuur in een hartelijk avontuur, waar rust, natuurbeleving en actief bezig zijn als vanzelf gevonden wordt.

3.3 De visie in relatie tot beheeropgave

Het beheer is erop gericht om een mix van moeras, open water, grazige vlaktes, overstromingsgebieden, struweel en boslandschappen in stand te houden. Bij elkaar levert dat een landschap op met een grote variatie aan habitats en natuurlijke

overgangen tussen die habitats. Dit geeft een grote variatie aan soorten waar de Natura 2000-soorten als beheeropgave centraal staan.

In het beheer wordt ingezet op de realisatie van een robuust natuurgebied. Hierbij wordt zo veel mogelijk gebruik gemaakt van processen die sturing geven aan de landschappelijke ontwikkeling. In het moeras zijn waterpeildynamiek, sedimentatie en erosie, vegetatiesuccessie en begrazing door ganzen belangrijke processen die sturing geven. In de droge gebiedsdelen zijn vegetatiesuccessie, begrazing door ganzen en grote herbivoren en waterpeildynamiek de belangrijkste sturende processen. In de bossen is vooral de opbouw van het bos in leeftijd (jong bos tot en met verval van bomen), soortensamenstelling en structuur van de verschillende vegetatielagen sturend. Daar waar de sturende processen vanuit hun natuurlijke dynamiek ontoereikend zijn, wordt door middel van aanvullend beheer gestuurd op basis van de doelen die gelden vanuit de verschillende kaders; vooral Natura 2000 en het PBBO.

3.3.1 De visie op het waterbeheer

PM, wordt in 2020 toegevoegd

3.3.2 De visie op landschapsvorming, sedimentatie en erosie

PM, wordt later toegevoegd

3.3.3 De visie op begrazingsbeheer

Aanleiding

Met het PBBO is in 2018 gekozen voor een meer sturend beheer in de Oostvaardersplassen. De begrazing door grote grazers wordt afgestemd op de doelstellingen van Natura 2000 en het PBBO. Doel van het nieuwe beleid is dat *er 'levensvatbare populaties grote herbivoren in het Oostvaardersplassengebied zijn en dat het welzijn van de dieren is gewaarborgd (voldoende voedsel door het jaar heen en voldoende beschuttingsmogelijkheden). De aantallen grote herbivoren worden actief op stand gehouden met een populatieomvang tussen de 1100 en 1500 dieren.'*

De betekenis van begrazingsbeheer voor het behalen van de instandhoudingsdoelen.

In het Natura 2000-beheerplan wordt beschreven wat de betekenis is van begrazingsbeheer in relatie tot het behalen van de Natura 2000-doelen. Samengevat gaat het er daarbij om dat er:

- Voldoende kortgrazige graslanden (nat en droog) worden gerealiseerd voor de Natura 2000-soorten zoals ganzen en eenden;
- Een structuurrijk en daarmee muizenrijk grasland ontstaat als foerageergebied voor roofvogels zoals kiekendieven;
- Zowel open poelen als poelen met oevervegetatie voor reigers, lepelaar, futen en dodaars, en ruigtes, riet en struweel als broed-, foerageer- en rustgebied voor diverse andere vogelsoorten aanwezig is.

Deze mix aan vegetatie, vegetatiestructuur en vegetatietypen kwam in ruime mate voor in de tweede helft van de jaren negentig van de vorige eeuw. Op dat moment was de diversiteit aan vogels in het gebied hoog.

Bepalende factoren in begrazingsbeheer op de vegetatieontwikkeling

De mate en soort van invloed van de begrazing op de vegetatieontwikkeling wordt niet alleen bepaald door het totaal aantal grote herbivoren maar ook door de soort herbivoren en de samenstelling daarin. Het samenspel van rund, paard en edelhert is van belang voor het functioneren van het grazige deel in het kader van de instandhoudingsdoelen. Bepalende factoren in het samenspel zijn het aantal herbivoren en het natuurlijke gedrag van de dieren, het voedselaanbod, de indeling

van het gebied en de weersomstandigheden. De dieren gaan op zoek naar de plekken waar de omstandigheden voor hen het best zijn met betrekking tot voedsel, water, beschutting en rust.

De drie huidige herbivorensoorten (edelhert, konikpaard en heckrund) verschillen in hun gedrag en leveren daarmee gezamenlijk een grotere diversiteit in de vegetatiestructuur dan wanneer slechts één of twee soorten worden ingezet. Runderen en paarden zijn 'echte grazers', dat wil zeggen dat zij beide het hele jaar een sterke voorkeur voor grassen hebben. Als de dichtheden aan grote herbivoren laag zijn, dan bestaat hun dieet voor meer dan 90% uit grassen. Daarnaast zijn zij door hun grootte ook goed in staat om met ruigte en riet overweg te kunnen, ondanks de iets lagere voedingswaarde ten opzichte van grassen. Als grassen in mindere mate aanwezig zijn en ruigte en riet wel in grote hoeveelheden beschikbaar zijn, kunnen runderen en paarden daarmee ook in ruime mate in hun voedingsbehoefte voorzien. De runderen en paarden zijn bij uitstek de soorten om er voor te zorgen dat graslanden niet verruigen. Edelherten voeden zich eveneens met grassen, maar benutten daarnaast ook struiken en bomen (vooral knoppen, blad, twijgen en bast) om hun voedingsstoffen binnen te krijgen. Vooral vanwege hun grotere voorkeur voor struiken en bomen vervullen zij een belangrijke rol in het tegengaan van verbossing.

3.3.4 De visie op recreatie en toerisme

PM

4. Waterbeheer

PM in 2020

5. Beheer van vegetaties en habitats

PM

6. Beheer Grote herbivoren

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt het beheer van de grote herbivoren uitgewerkt. Hierbij worden de volgende uitgangspunten en randvoorwaarden gehanteerd:

- Dat wat vastgelegd is in het PBBO is de basis, zijnde:
  - Het beheer van de grote herbivoren wordt een combinatie van strikt uitgevoerd reactief beheer aangevuld met een beheerste ontwikkeling onder het plafond van 1500 dieren (najaarsstand);
  - Passend bij het areaal grasland van circa 1100 hectare, dat resteert na vernattingsmaatregelen en beschuttingsmaatregelen, wordt in het kerngebied vooralsnog een maximum aangehouden van 1100 grote grazers in de voorjaarstelling;
  - In het beheer van de grote grazers wordt een hand-aan-de-kraanprincipe toegepast op basis van monitoringsgegevens in relatie tot de ontwikkeling van de Natura 2000-doelen, de vegetatie, en de biodiversiteit;
  - Er vindt, wanneer dit nodig is, jaarrond beheer plaats door afschot van dieren die in een slechte conditie zijn en/of afwijkend gedrag vertonen.
- De edelherten in de Oostvaardersplassen zijn in het wild levende dieren van een beschermde inheemse diersoort;
- De heckrunderen en konikpaarden in de Oostvaardersplassen zijn in het wild levende dieren. Staatsbosbeheer heeft een beperkte beschikkingsmacht over de dieren en verzorgt ze op een manier die daarbij past. Staatsbosbeheer heeft hierbij beleidsvrijheid [1];
- Dierenwelzijn is randvoorwaardelijk. Vanuit de rol van eigenaar en beheerder van het gebied draagt Staatsbosbeheer de verantwoordelijkheid voor het dagelijks beheer en de keuzes die daarin gemaakt worden. In lijn met het PBBO heeft het begrip dierenwelzijn betrekking op het totaal van de mate waarin dieren:
  - in staat zijn om gedurende het jaar voedsel tot zich te nemen;
  - natuurlijk gedrag kunnen vertonen;
  - in sociale verbanden leven;
  - keuzes kunnen maken op het vlak van leefgebied en relaties;
  - beschuttingsmogelijkheden kunnen vinden voor bescherming tegen kou, hitte en wind.

6.2 Leefgebied van de grote herbivoren

Sinds 1996 wordt het hele Natura 2000-gebied integraal begraasd door edelherten, konikpaarden en heckrunderen. In het kader van de ICMO-adviezen zijn vanaf 2011 delen van het Oostvaardersbos en Kotterbos en de zogenaamde Driehoek in zijn geheel opengesteld als beschuttingsgebied voor de grote herbivoren. Voor edelherten zijn deze gebieden jaarrond toegankelijk, voor runderen en paarden zijn delen alleen in de winter toegankelijk. Deze gebieden werden tot nu toe in de winterperiode tijdens de uitvoering van het vroeg reactief beheer, afgesloten voor bezoekers.

In 2016 is een verbinding gerealiseerd tussen het grazige deel van de Oostvaardersplassen en het Oostvaardersveld, met als doel het Oostvaardersveld toe te voegen aan het leefgebied van de edelherten. In de planvorming is toen meegenomen dat ook het zuidelijk deel van het Hollandse Hout (300 ha) op termijn aan het leefgebied toegevoegd wordt. Tot 2019 hebben slechts zes edelherten gebruik gemaakt van de verbinding onder het spoor door, naar het Oostvaardersveld. Verwacht wordt dat met een kleinere populatie edelherten in de Oostvaardersplassen, de migratie naar het Oostvaardersveld beperkt tot afwezig zal zijn.

[1] Gerechtshof Arnhem –Leeuwarden, 11 april 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:3122

Onderdeel van de opgave uit het PBBO is de realisatie van 300 ha beschuttingsgebied in het grazige deel. In het PBBO is gesteld dat de noodzaak van het openstellen van de bossen als beschuttingsgebied op termijn daarmee komt te vervallen. Echter de aanwezigheid van grote herbivoren in de gebieden die opengesteld zijn voor recreanten (waaronder de voormalige beschuttingsgebieden) is een meerwaarde voor de natuurbeleving van recreanten. Vanuit dit belang blijft een deel van de bossen ook in de toekomst opengesteld voor grote herbivoren; vooral het edelhert. Hierbij gelden de volgende uitgangspunten:

- Het leefgebied van de edelherten is vastgelegd in het Faunabeheerplan Flevoland (de gele lijn in figuur 2).
- Heckrunderen leven alleen in de gebieden die voor recreanten niet opengesteld zijn, met uitzondering van De Driehoek (blauwe gebieden op figuur 2). Heckrunderen en publiek worden gescheiden vanwege het onberekenbare gedrag van dit runderras.
- Konikpaarden leven in de gebieden die voor recreanten niet opengesteld zijn, met uitzondering van De Driehoek (blauwe gebieden op figuur 2). Dit om de kudde in de Oostvaardersplassen zoveel als mogelijk de ruimte te geven zijn natuurlijk gedrag te vertonen. Dat betekent dat contact met het publiek niet gewenst is.
- Bij extreem winterweer blijft de mogelijkheid het noordelijk deel van het Oostvaardersbos en de driehoek (rode vlakken op de kaart) open te stellen voor de konikpaarden en heckrunderen uit de Oostvaardersplassen. Indien dit gebeurt worden deze gebieden voor publiek afgesloten.

In het algemeen geldt dat wanneer watergangen die als grens fungeren tussen de verschillende gebieden dicht gevroren zijn de konikpaarden en heckrunderen vrij toegang hebben tot andere delen dan hun leefgebied (bijvoorbeeld het Oostvaardersbos). Wanneer dit optreedt wordt bekeken wat dit betekent voor het wel of niet openstellen van het gebied voor het publiek.

Naast de kudde konikpaarden in het kerngebied leven er konikpaarden in het Oostvaardersveld en een kudde in het Trekweggebied (gele vlakken in figuur 2). Dit zijn zelfstandige kuddes, die niet in contact staan met de kudde in het kerngebied.

In figuur 2 is het leefgebied van de verschillende grote herbivoren opgenomen.

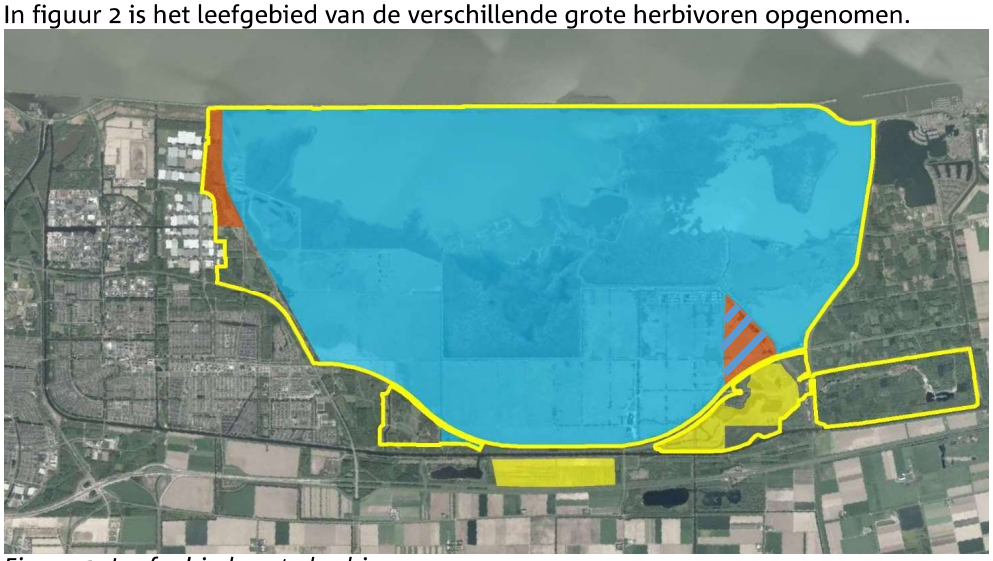

Figuur 2: Leefgebied grote herbivoren.
Gele lijn = leefgebied edelhert. Blauwe vlak = leefgebied heckrund en konikpaard. Gele vlak = leefgebied zelfstandige kuddes konikpaard die niet in verbinding met de kudde in het Natura 2000-gebied staat. Rode vlak = gebieden die bij extreem winterweer opengesteld worden voor heckrund en konikpaard en op dat moment afgesloten worden voor het publiek.

6.3 Populatieopbouw en –beheer

6.3.1 Populatie opbouw

In het PBBO is geconstateerd dat de ontwikkeling van de populaties grote grazers, de wintersterfte en de effecten op natuur en landschap, aanleiding zijn om het beheer van de grote grazers te veranderen. Hierbij wordt een omvang van de populatie gegeven van een voorjaarsstand van 1100 grote herbivoren met een plafond van een najaarsstand van 1500 dieren (runderen, paarden en edelherten). Dit betekent dat de er jaarlijks ca 400 grote herbivoren uit het gebied gehaald moeten worden.

De opgave vanuit de integrale beheeropgave van zowel Natura 2000, SNL als het PBBO is om in voorliggend managementplan een balans te realiseren in de omvang van de totale populatie, de onderverdeling van de aantallen van iedere soort en de gewenste ontwikkeling van het landschap. Bij deze opgave speelt niet alleen de ecologische afweging. Andere aspecten die spelen zijn de beheerbaarheid van de populatie, de maatschappelijke opinie rond het beheer van grote herbivoren en de beleefbaarheid van de populatie.

Omvang totale populatie van 1100 grote herbivoren

In de jaren 2018/2019 is de populatie grote herbivoren flink verkleind. Doordat er een aanzienlijk kleiner aantal grote herbivoren in het gebied aanwezig is, leidt dit tot een significante afname van de begrazingsdruk op het gebied. Hiermee ontstaat ruimte voor processen die leiden tot het duurzaam herstel van en variatie in habitats met inbegrip van bos, struweel, riet, ruigte en structuurrijke graslanden. Hierdoor stijgt de biodiversiteit als geheel en wordt bijgedragen aan het behalen van de Natura 2000-doelen voor de aangewezen vogelsoorten. Zo resulteert een verlaagde begrazingsdruk van de graslanden in meer variatie tussen korte en ruigere begroeiing, wat bijvoorbeeld meer prooien oplevert voor foeragerende bruine en blauwe kiekendieven en de grote zilverreiger. De oeverzones van poelen en waterlopen worden gevarieerder, wat meer broed- en foerageermogelijkheden biedt aan fuut, dodaars, porseleinhoen, roerdomp en verschillende reigersoorten. Verder pakt een afname van betreding van de moeraskern door edelherten positief uit voor broedende moerasvogels.

Voor herstel van de in afgelopen decennia verdwenen ruigtes en struwelen (natuurlijke habitats) en de daarbij passende flora en fauna, is gedurende meerdere jaren een begrazingsintensiteit nodig waarbij er netto toename van struiken en bomen mogelijk is. Vóór de tweede helft van de jaren negentig van de vorige eeuw was de populatie grote herbivoren zo gering in omvang dat struiken en bomen netto in aantal toenamen. Tegelijk verruigden sommige graslanden en ontstonden ruigtes en rietvelden. Na deze periode was de populatie grote herbivoren in aantal zo toegenomen dat er een afname van ruigte, riet, struiken en bomen optrad. In de periode van de omslag van netto toename van bomen en struiken naar netto afname, was de populatie grote herbivoren (in het voorjaar voor de geboorte van de jongen) tussen de 1100 en 1500 dieren groot. Aangezien in de huidige situatie eerst weer een fase van netto toename van struiken en bomen gewenst is, wordt de komende jaren gestuurd op een populatie omvang van ca. 1100 dieren begin april (voorjaarsstand).

Onderverdeling van de soorten grazers

De onderverdeling van de 1100 grote herbivoren in de drie soorten, wordt gebaseerd op de doelen voor het gebied, het ‘graas’-gedrag van de soorten en de levensvatbaarheid van de populatie van de edelherten. Dit leidt tot een voorjaarsdoelstand van 500 edelherten en 600 runderen en paarden (voor onderbouwing zie volgende alinea’s). Bij deze verdeling komt de nadruk in het graaspatroon te liggen op rund en paard om voor voldoende geschikt grasland voor Natura 2000-doelsoorten te zorgen. Vanwege het hogere gewicht van paard en rund (gemiddeld voor de totale populatie resp. 350 kg. en 450 kg) ten opzichte van edelhert (100 kg.) is de totale energiebehoefte en daarmee de voedselopname van edelhert

veel geringer dan van paard en rund. Het accent qua voedselopname komt daarmee duidelijk op rund en paard te liggen (rund + paard ca 75% en edelhert ca 25%).

Doelstand en populatie opbouw edelhert

Het beheer van de populatie edelherten is in eerste instantie gericht op het bereiken van een geslachtsverhouding van 1:1 en een voldoende aandeel volwassen herten binnen het totaal aandeel mannelijke dieren. Zoals in het Faunabeheerplan Flevoland is vastgelegd kan op basis van monitoring later besloten worden hier verandering in aan te brengen. Ecologische argumenten die hierbij meegenomen worden zijn:

- Bij lage dichtheden (voldoende voedsel) is overleving van mannelijke dieren groter dan bij hoge dichtheden. Op dat moment zal de man/vrouw verhouding via natuurlijke verjonging naar 1:1 toe gaan;
- Voor het realiseren van een grotere uitwisseling van genen van verschillende individuen, met als doel grotere genetische variatie in de populatie, is een man/vrouw verhouding van 1:1 het meest effectief.

Daarnaast spelen afwegingen waar eerst nader onderzoek nodig is om het effect in beeld te krijgen, zoals:

- Het fenomeen dat afschot stress veroorzaakt, wat effect kan hebben op de geslachtsverhouding van de kalveren;
- Predatie door bijvoorbeeld wolf (nog niet in het gebied aanwezig).

De landelijke staat van instandhouding van het edelhert is goed. Binnen de provincie Flevoland is het leefgebied Oostvaardersplassen het enige aangewezen leefgebied. Voor dit leefgebied is de streefstand van 500 dieren voldoende om de populatie voorlopig duurzaam in stand te houden, temeer daar de genetische diversiteit in de Oostvaardersplassen relatief hoog is in vergelijking met edelhertenpopulaties in omvangrijke bosgebieden in Nederland en Duistland.

Doelstand en populatieopbouw konikpaard en heckrund

'Natte' en 'droge' graslanden spelen een cruciale rol in het systeem van de Oostvaardersplassen. Daarom wordt het accent in de graasdruk gelegd op de 'echte grazers'; te weten de beide soorten die hoofdzakelijk korte vegetaties benutten: rund & paard.

Paarden grazen overwegend in één kudde waarbij ze soms enkele dagen op een bepaalde locatie grazen en daar al het gras zeer kort afgrazen. Op deze manier ontstaan bij begrazing met paarden locaties met zeer kort afgegraasd gras naast locaties die sterk zijn verruigd. De overgang van kort naar ruig ontbreekt vaak bij alleen begrazing door paarden.

Runderen grazen veelal in verschillende groepen die niet zoals paarden enkele dagen op één plek grazen, maar dit veel meer verspreid door het gebied heen doen. Als gevolg daarvan ontstaat onder begrazing door runderen een grote gradiënt van kort afgegraasd grasland, via verruigd grasland tot ruigte.

De combinatie van de twee soorten herbivoren levert de meeste diversiteit in de structuur van de graslanden en ruigtes. Een aanvullend aspect is dat paarden, net als edelherten en ganzen, het gras zeer kort kunnen afgrazen. Dit is gunstig voor ganzen en eenden die gras eten, maar minder gunstig voor runderen. Als het gras zeer kort is (< 5 cm), benutten de runderen de ruigere vegetaties om te foerageren. Dit is geen probleem voor de runderen zelf, maar kan bij een te hoge druk een probleem vormen bij het tot stand brengen van het diverse landschap, waar juist ook de overgangen van kort grasland naar ruigte en de ruigtes zelf van belang zijn.

Bijsturing omvang populatie grote herbivoren

Om de effecten van het beheer van de grote herbivoren op de Natura 2000-doelen, landschapsontwikkeling en biodiversiteit te volgen is langjarig onderzoek nodig. Landschapsecologische ontwikkelingen dienen altijd over een langere termijn beschouwd te worden. Om inzicht te krijgen in de vraag welk aantal grote herbivoren

voldoende is om de opgaven te halen, wordt tot 2026 gewerkt met het vaste aantal van 1100 grote herbivoren (voorjaarsstand). In die periode wordt een monitoringsprogramma uitgevoerd waarin de relatie tussen aantallen grote herbivoren, vegetatieontwikkeling en gebruik van het gebied door ganzen, reigers en roofvogels in beeld gebracht wordt. Hiervoor worden vier ontwikkelingen gemonitord (zie ook deel monitoring), te weten:

- Populatieontwikkeling grote herbivoren,
- vegetatiestructuurtypen,
- structuur graslanden,
- terreingebruik grote herbivoren, ganzen, roofvogels.

Hiermee wordt informatie verkregen die gebruikt kan worden voor toekomstige keuzes in het begrazingsbeheer. Op basis van deze monitoring kan eventueel ook tussentijds bijsturing plaats vinden (lerend beheren).

6.3.2 Populatiebeheer

Bij het behouden van de kuddes grote herbivoren op de gewenste aantallen is het de mens die de kuddegrootte bepaalt en dus oordeelt welk dier de kudde verlaat. De opgave hierbij is:

- behoud van de sociale groepen/structuren;
- dat de sterkste en gezondste dieren overblijven.

Het resultaat van deze opgave is dat de kuddes zo veel mogelijk zelfredzaam zijn. Dit betekent dat de afweging of een individueel dier uitgenomen wordt, gemaakt wordt in relatie tot het functioneren en de omvang en samenstelling (geslacht, leeftijd e.d.) van de populatie.

Uitvoering van het populatiebeheer edelherten

Het populatiebeheer van de edelherten wordt uitgevoerd in lijn met wat in het Faunabeheerplan Flevoland is vastgelegd en de voorwaarden zoals die door de provincie verbonden zijn aan de vergunning en ontheffing voor afschot van edelherten.

Om de populatie edelherten op een minimum van 500 dieren in stand te houden wordt ingezet op populatiebeheer door middel van afschot.

Hoe het populatiebeheer van de edelherten wordt uitgevoerd is uitgewerkt in het protocol ‘Uitvoering van het populatiebeheer edelherten’.

Populatiebeheer van konikpaarden

Om de populatie konikpaarden op de doelstand te krijgen of houden, worden paarden jaarlijks uit de kudde gehaald. Hierbij wordt rekening gehouden met de sociale structuur van de kudde.

Indien er een verzoek komt om konikpaarden in een ander natuurgebied te plaatsen ten behoeve van natuurbeheer, wordt de haalbaarheid hiervan verkend. Indien het haalbaar is, wordt dit verder uitgewerkt. Hierbij gelden de volgende voorwaarden:

- Het verzoek komt van een terreinbeherende organisatie met natuurdoelstellingen;
- De financiering van het uitplaatsen is geregeld;
- Het uitzetgebied voorziet in leefgebied van voldoende omvang en kwaliteit voor een levensvatbare populatie met behoud van sociaal gedrag en sociale structuur;
- Voldaan wordt aan de voorwaarden voor dierenwelzijn. Uitgangspunt hierbij is dat een dier in een positieve staat van welzijn kan verkeren doordat:
    - het in staat is om adequaat te reageren op:
        - honger, dorst en onjuiste voeding,
        - thermaal en fysiek ongemak,
        - verwondingen en ziekten,
        - angst en chronische stress.

  - het de vrijheid heeft om normale, soort specifieke gedragspatronen te vertonen (waaronder kudde vorming, voortplanting, territoriaal gedrag), die het dier in staat stellen om zich aan te passen aan de uitdagingen die de heersende omgevingsomstandigheden bieden;
- Een beheerplan is opgesteld waarin beschreven is hoe het beheer is geregeld (ook financieel) en hoe wordt omgegaan met calamiteiten (bijv. onvoldoende voedsel door het weer);
- Dat dieren niet gebruikt worden voor jachtdoeleinden.

Konikpaarden die niet uitgeplaatst kunnen worden, worden jaarlijks uit het gebied genomen door ze te vangen, te chippen en af te voeren naar de slacht.

Hoe het populatiebeheer van de konikpaarden wordt uitgevoerd is uitgewerkt in het protocol 'Uitvoering van het populatiebeheer konikpaard'.

Populatiebeheer heckrunderen

Om de populatie heckrunderen op de doelstand te houden worden dieren jaarlijks uit de kudde genomen door middel van afschot in het veld. Deze dieren worden conform de wettelijke bepalingen voor destructie aangeboden.

Hoe het populatiebeheer van de heckrunderen wordt uitgevoerd is uitgewerkt in het protocol 'Uitvoering van het populatiebeheer heckrund'.

6.3.3 Benutting van (ge)dode grote herbivoren

Benutting grote herbivoren voor de voedselketen

Geschoten gezonde edelherten en voor de slacht uitgevangen paarden worden zo veel als mogelijk ter beschikking gesteld voor menselijke consumptie. Indien dit niet mogelijk is wordt gezocht naar andere hoogwaardig gebruik van het vlees (bv diervoeding).

In het protocol 'benutting edelherten voor menselijke consumptie' is de operationele uitvoering uitgewerkt.
In het protocol 'benutting konikpaard voor menselijke consumptie' is de operationele uitvoering uitgewerkt.

Benutten ten behoeve van biodiversiteit

Het laten liggen van kadavers in het terrein komt de biodiversiteit ten goede. Net als onder natuurlijke omstandigheden waarin dieren die dood gaan door ziekte, voedseltekort of predatie in het veld blijven, dienen de kadavers als voedselbron voor raven, zeearenden, vossen en allerlei soorten insecten. Bovendien dragen kadavers bij aan de natuurlijke processen van energie- en nutrientenstromen en –kringlopen doordat de kadavers via afbraak terugkeren in het systeem. Daarnaast creëren kadavers micro-biotoopverschillen die ook voor planten gunstig kunnen zijn. De kadavers zijn zo op verschillende manieren onderdeel van diverse voedselketens, die bij elkaar de biodiversiteit van het gebied vergroten en versterken.

Het laten liggen van kadavers van edelhert is toegestaan. Van de edelherten blijven jaarlijks ca. 10 % van de geschoten dieren in het veld achter. In het beleidskader is benoemd dat natuurlijke sterftecijfers van tussen de 5 en de 10 % van de populatie aan de orde is. Dit betreft sterftecijfers die gebaseerd zijn op de situatie in de Oostvaardersplassen waarbij de dichtheden aan grote herbivoren laag waren (vergelijkbaar met de voorgestelde aantallen in het PBBO) en nog niet gereguleerd werden door het voedselaanbod.

De kadavers van edelherten blijven in ieder geval in het veld achter als het vlees niet kan worden benut voor consumptie of verwijdering van het kadaver tot een te grote verstoring leidt. Daarnaast kan in voorkomende gevallen het ontweidsel van geschoten edelherten in het veld worden achtergelaten.

Vanuit het streven om de biodiversiteit in de Oostvaardersplassen te versterken en te vergroten is het gewenst om de haalbaarheid te onderzoeken om een deel van de heckrunderen en konikpaarden die via reactief beheer (zie paragraaf 6.4.6, voorkomen van onnodig lijden) zijn geschoten of die een natuurlijke dood zijn gestorven, in het veld achter te laten. Hierbij kan worden aangesloten bij de uitkomsten van het onderzoek naar het laten liggen van buitenmachtelijke kadavers. Zolang niet onderzocht is of een deel van de kadavers van heckrund en konikpaard in het veld achtergelaten kan worden ten behoeve van de biodiversiteit, worden de kadavers van heckrunderen en konikpaarden die via reactief beheer (zie paragraaf 6.4.6, voorkomen van onnodig lijden) zijn geschoten of die een natuurlijke dood zijn gestorven uit het gebied gehaald en voor destructie aangeboden. Uitzondering hierop is de situatie dat het onmogelijk is om het kadaver te verwijderen of verwijdering van het kadaver tot een te grote verstoring leidt (de buitenmachtelijke kadavers).

Indien dode grote herbivoren in het veld blijven liggen geldt dat:
- Kadavers alleen mogen blijven liggen als ze geen gevaar opleveren voor:
  - het ecosysteem (bijvoorbeeld het risico dat botulisme uitbreekt);
  - de volksgezondheid.
- Kadavers zodanig worden achtergelaten zodat het publiek er niet onvoorbereid mee geconfronteerd kan worden.

In de communicatie over het beheer van de Oostvaardersplassen wordt het publiek uitgelegd waarom de kadavers van bepaalde diersoorten in het veld blijven liggen.

Afvoer voor destructie
Geschoten dieren die niet de menselijke voedselketen in gaan of als kadaver in het veld achterblijven, worden afgevoerd voor destructie.

De operationele uitvoering is uitgewerkt in het protocol ‘wettelijke afvoer kadavers gestorven vee’.

Registratie van geschoten en gestorven grote herbivoren
Registratie van geschoten edelherten vindt plaats in het Fauna Registratie Systeem. Van de gestorven heckrunderen en konikpaarden wordt een aparte registratie bijgehouden. Dit betreft een interne registratie van Staatsbosbeheer.

6.4 Dierenwelzijn

6.4.1 Inleiding
Voor Staatsbosbeheer is een belangrijk onderdeel van dierenwelzijn het gegeven dat dieren hun natuurlijke gedrag kunnen vertonen. Dit betekent bijvoorbeeld dat de grote herbivoren een sociale kudde vormen en territoriaal gedrag kunnen vertonen. Door factoren als de terreingesteldheid, de voedselomstandigheden en de voedselbehoefte, ontwikkelen de dieren een natuurlijke loop- en graasstructuur waarmee ze adequaat reageren om honger, dorst en onjuiste voeding te voorkomen. De grote herbivoren kunnen door migratie de plekken opzoeken waar de omstandigheden het best zijn. Daarbij kan het bijvoorbeeld gaan om het opzoeken van beschutting, het vinden van het juiste voedsel en drinkwater.

Als de goede omstandigheden binnen het gebied jaarrond voorhanden zijn en de grote herbivoren natuurlijk gedrag vertonen, is ingrijpen ten behoeve van dierenwelzijn op het niveau van de populatie niet noodzakelijk.

Naast het vertonen van natuurlijk gedrag en de mogelijkheden voor het kunnen vinden van water en voedsel gaat in het beheer de aandacht vooral uit naar het

voorkomen van thermaal en fysiek ongemak; verwondingen en ziekten; angst en chronische stress.
Bij het beheer van de grote herbivoren ligt het accent op de fysieke gezondheid en het totale sociale gedrag van de dieren.

6.4.2 Controle van grote herbivoren

Om een goed beeld te hebben van de fysieke gezondheid van de dieren worden de grote herbivoren regelmatig gecontroleerd.

Dagelijkse controle

Boswachters die tijdens hun dagelijks werk in het veld zijn, zijn alert op afwijkend gedrag of verwonding van dieren. Indien zij afwijkend gedrag of verwondingen waarnemen melden zij dit.

Wekelijkse toezichtronde

Minimaal een keer per week vindt een toezichtsronde van de kuddes plaats door een medewerker van Staatsbosbeheer. Tijdens de toezichtsronde wordt gekeken naar:

- Verwondingen bij individuele dieren;
- Ziekte onder de populatie;
- Afwijkend gedrag van individueel dier;
- Body conditie score van de populatie grote herbivoren (bijlage 3 BCS Score Card).

Toezichtsronde met de dierenarts

Minimaal eens per kwartaal vindt de toezichtsronde plaats in aanwezigheid van een onafhankelijke dierenarts. De dierenarts gaat bij extreme (weers)omstandigheden direct een extra keer mee met de toezichtsronde. Wanneer de extreme (weers)omstandigheden langer aanhouden, gaat de dierenarts minimaal eens in de 4 weken mee.

Verslaglegging en vervolg

Van de toezichtsrondes wordt een verslag gemaakt.

Tijdens de controles worden soms zaken geconstateerd die om handelen vragen. Hiervoor is een handelingsschema opgesteld. Daarnaast is een stroomschema opgesteld voor handelen bij ziekte en verwonding. In het protocol ‘toezicht op de grote herbivoren’ zijn de operationele aspecten van de toezichtsrondes uitgewerkt met als onderdeel het ‘handelingsschema inspectie’, het ‘stroomschema handelen bij ziekte en verwonding’ en de manier van verslaglegging.

6.4.3 Handelen bij ziekte en verwonding

Tijdens de inspecties kunnen dieren worden gesignaleerd die zich afwijkend gedragen, ziek zijn of gewond (lijken te) zijn geraakt. Een wond of ziekte is niet altijd uiterlijk waarneembaar. Wanneer een niet waarneembare wond of een ziekte bij een dier aanwezig is, kan dit zich uiten in afwijkend gedrag van het dier. Afwijkend gedrag (zoals niet eten, het niet verplaatsen of het buiten de groep blijven) wordt meegenomen in de beoordeling of er sprake is van een verwond of ziek dier.

Behandeling gewond of ziek edelhert

Het edelhert is een wilde inheemse diersoort. Het vangen, verstoren en verontrusten van deze soorten is bij wet verboden. In de uitvoering van de algemene zorgplicht van artikel 1.11 Wet natuurbescherming wordt er naar gestreefd om onnodig lijden te voorkomen. Dat betekent dat een gewond of ziek edelhert dat niet zelfstandig kan herstellen, via afschot uit zijn lijden wordt verlost. Wanneer een zogende hinde wordt geschoten wordt eerst het kalf geschoten. Dit omdat een wees-kalf niet zelfstandig verder kan.

Behandeling gewond of ziek konikpaard of heckrund

Wanneer een gewond of ziek konikpaard of heckrund tijdens de controle is waargenomen, worden de volgende afwegingen meegenomen om tot behandeling te komen:

- Een dier dat niet overduidelijk gewond of ziek is wordt voor een periode van 5 dagen intensief gemonitord. Indien geen verbetering optreedt wordt bij twijfel de dierenarts geraadpleegd;
- Bij een verwond dier wordt contact opgenomen met de dierenarts, in eerste instantie met behulp van een foto van de wond;
- In de uitvoering van de algemene zorgplicht van artikel 1.11 Wet natuurbescherming wordt er naar gestreefd om onnodig lijden te voorkomen. Onnodige stress bij behandeling van een gewond of ziek dier wordt zoveel als mogelijk voorkomen. Stress kan bijvoorbeeld optreden bij benadering van het dier door mensen. Dit betekent dat een gewond of ziek konikpaard of heckrund, dat niet zelfstandig kan herstellen, via afschot uit zijn lijden wordt verlost.
- Indien een langdurig behandelproces zou moeten worden ingezet, of een behandeling waarbij het dier uit de kudde gehaald moet worden, wordt vanuit dierwelzijn gekozen voor reactief beheer.
- Voor konikpaarden buiten het kerngebied geldt dat wanneer ze na een eenmalige behandeling zelfstandig verder kunnen, en de behandeling uitvoerbaar is, zij de behandeling krijgen.

Indien een merrie of koe een zogend jong heeft dat nog niet zelfstandig verder kan, wordt eerst dit jong geschoten. Dit omdat een wees-jong niet zelfstandig verder kan.

Meldplicht dierziekten

Alle diersoorten hebben te maken met ziekten en parasieten, dat is een natuurlijk fenomeen. Het ministerie van EZ heeft een lijst opgesteld van dierziekten die een bedreiging vormen voor de veehouderij. De intentie is dat deze ziekten in Nederland (of in Europa) niet mogen voorkomen. Iedere uitbraak van deze ziekten wordt onder regie van het ministerie aangepakt, om deze zo snel mogelijk de kop in te drukken. Indien in de kudde een dier met een meldplichtige dierziekte wordt geconstateerd wordt dit gemeld bij het landelijk meldpunt van de NVWA. De NVWA is in opdracht van het ministerie van EZ verantwoordelijk voor de aanpak van dierziekten.

6.4.4 Onderzoek van kadavers en veterinaire monitoring

Onderzoek van kadavers

Als het onduidelijk is waarom dieren gestorven zijn, kan een gestorven dier aangemeld worden bij de Gezondheidsdienst voor Dieren (GD) voor sectie of algemeen onderzoek. De GD onderzoekt onder normale omstandigheden alleen ‘verse’ kadavers. De uitkomsten van deze onderzoeken van kadavers uit de Oostvaardersplassen worden besproken met de veterinaire commissie[2] van de Oostvaardersplassen.

Veterinaire monitoring

Jaarlijks wordt van een aantal grote herbivoren bloedmonsters afgenomen en een aantal grote herbivoren worden aan de GD aangeboden voor veterinaire controles. De veterinaire commissie brengt op basis van uitslagen van deze onderzoeken advies uit aan de gebiedsmanager over eventueel te nemen maatregelen.

[2] Voor de Oostvaardersplassen is ten tijde van ICMO 2 een veterinaire commissie ingesteld, waarin drie dierenartsen zitting hebben. Elke van de dierenartsen heeft zijn eigen specialiteit rond diergezondheid en dier gedrag. De commissie brengt advies aan de gebiedsmanager uit in relatie tot het beheer en de gezondheid van de grote herbivoren.

De operationele uitwerking van deze onderzoeken en monitoring is in het protocol 'veterinaire monitoring' uitgewerkt. Dit protocol wordt opgesteld in samenwerking met de veterinaire commissie van de Oostvaardersplassen.

6.4.5 Bijvoeren van grote herbivoren

Wanneer het aantal herbivoren in de Oostvaardersplassen conform het beleidskader is teruggebracht en de populatieomvang stabiel is, ontstaat de situatie dat de draagkracht van het gebied, ook in de winterperiode, voldoende blijft om wintersterfte onder grote herbivoren door voedseltekorten te voorkomen. Hierbij is het uitgangspunt in het PBBO dat er eerder ingegrepen moet worden in de populatie (voor aanvang van de winter) waardoor de dieren zonder bijvoeren de winter moeten kunnen doorkomen.

Gedurende het jaar wisselt de conditiescore van dieren tussen hoog in de zomer en laag in de winter. Dat is een natuurlijk proces dat bij de meeste dieren in noordelijke streken optreedt; de dieren slaan in de zomer een energievoorraad op om de winter door te komen. Het is natuurlijk als de energievoorraad uit de zomer ook daadwerkelijk ingezet wordt gedurende de periodes waarin meer energie nodig is (kou, laag voedselaanbod en bronst). Desondanks kunnen er situaties optreden waarin sprake is van voedseltekort en bijvoeren noodzakelijk is, bijvoorbeeld bij bijzondere weersomstandigheden, of als er een tijdelijk natuurlijk voedseltekort is en het welzijn van de dieren in het geding is.

Het overall effect van bijvoeren is dat dieren de conditie die ze op dat moment hebben langer vasthouden. Bijvoeren brengt risico's met zich mee. Indien de verkeerde kwaliteit voedsel aangeboden wordt (te rijk) kan de spijsvertering ontregeld worden, soms met dodelijk gevolg. Bij te arm voedsel kan het zijn dat de conditie alsnog onvoldoende op peil blijft. Bijvoeren zorgt bovendien voor onrust in de kuddes en de sterkste dieren profiteren als eerste van het aangeboden voedsel.

Via voorlichting wordt het publiek geïnformeerd over hoe het met het voedselaanbod is gesteld en of bijvoeren noodzakelijk is voor het welzijn van de dieren of niet.

Body Condition Score

De Body Condition Score (BCS) (bijlage 3) geeft aan hoe mager of gespierd/vet een dier is en geeft daarmee een indicatie van de vetreserves van een dier. In de Oostvaardersplassen wordt de BCS gehanteerd als graadmeter voor de conditie van de grote herbivoren. De ervaring uit afgelopen jaren is dat de runderen als eerste in conditie achteruit gaan.

De BCS wordt ook bij landbouwhuisdieren gebruikt en kent een 5-puntsschaal. Een dier met score 1 is in zeer slechte conditie (ondervoed), met score 3 optimaal gevoed en score 5 veel te vet.

De operationele uitwerking van het bijvoeren van de grote herbivoren is opgenomen in het protocol 'Bijvoeren grote herbivoren'.

Bijvoeren van edelherten

Bijvoeren van de edelherten is bij wet verboden (artikel 3.32 Wet natuurbescherming). De Wet natuurbescherming biedt de mogelijkheid dat de provincie bij bijzondere weersomstandigheden of een tijdelijk natuurlijk voedseltekort waarbij het welzijn van de dieren in het geding is, een ontheffing voor bijvoeren van edelherten verleent.

Bijvoeren van konikpaard en heckrund

In de volgende omstandigheden kan besloten worden de konikpaarden en de heckrunderen in de Oostvaardersplassen bij te voeren:

- Als de gemiddelde BCS op populatie niveau lager is dan 2, waarbij de runderen een belangrijke graatmeter zijn;
- Als er uitzonderlijke weer- of terreinomstandigheden optreden;

- Als van een kudde een specifiek effect wordt verwacht; bijvoorbeeld ten behoeve van het in de vangweide lokken van de kudde.

Als paarden en/of runderen voor langere periode in de vangweide en/of in de vangkraal staan worden zij bijgevoerd en is er drinkwater aanwezig.

Bijvoeren van mineralen

Bij begrazing van natuurterreinen kan uit de vitaliteit van de kudde en/of bepaalde specifieke kenmerken blijken dat er sprake is van een mineralentekort. Bij gestorven dieren kan zo'n tekort door middel van lever- en/of botonderzoek worden vastgesteld. Indien dit het geval is, wordt in overleg met de veterinaire commissie bepaald hoe te handelen.

6.4.6 Voorkomen van onnodig lijden bij zieke of gebrekkige dieren

'Onnodig en uitzichtloos lijden' betekent dat dieren blootstaan aan omstandigheden die hun natuurlijk aanpassingsvermogen overschrijden. De lichamelijke conditie is dan zodanig dat het dier niet op eigen kracht en aanpassingsvermogen kan herstellen. Onnodig en uitzichtloos lijden wordt zoveel als mogelijk voorkomen. Daarbij is snel en effectief handelen van belang om de duur van eventueel onnodig lijden zo kort mogelijk te houden. Bij onnodig lijden wordt het dier middels reactief beheer uit zijn lijden verlost.
Het reactief beheer heeft als doel onnodig en uitzichtloos lijden van de grote herbivoren te voorkomen.

Reactief beheer vindt jaarrond plaats in de onderstaande gevallen:

- Op alle grote herbivoren die, door onvoorziene omstandigheden lijden, of binnen afzienbare tijd zullen lijden. Hierbij kan gedacht worden aan:
  - Dieren met ernstige gedragsstoornissen;
  - Dieren met fysieke mankementen die niet zelfstandig genezen, zoals:
    - gebroken ledematen;
    - zeer grote verwondingen in combinatie met afwijkend gedrag;

Bij individuele dieren met een BCS <2 is het niet als vanzelf sprake van lijden. Zo kan een oude koe er schonkig uitzien, maar haar gedrag laat zien dat ze nog prima functioneert en een goede rol in de kudde vervult. Bij individuele dieren met een BCS<2 vindt ingrijpen via reactief beheer alleen plaats als dit dier een slechte levensverwachting heeft (bijvoorbeeld omdat het niet eten, zich niet verplaatst, zich van de groep afzondert). Bij twijfel vindt er afstemming met de dierenarts plaats.

Reactief beheer mag plaatsvinden door middel van afschot. Afschot is alleen toegestaan aan de daarvoor bevoegde medewerkers van Staatsbosbeheer of personen die in opdracht van Staatsbosbeheer handelen.

De operationele uitvoering van het afschot is uitgewerkt In het protocol 'afschot grote herbivoren'.

7. Monitoring en onderzoek

7.1 Monitoring

In het Oostvaardersplassengebied wordt al jaren een uitgebreid monitoringsprogramma uitgevoerd. Deze monitoring levert essentiële informatie op over de ontwikkelingen in en van het gebied en de biodiversiteit. Op basis van deze ontwikkelingen worden keuzes in het beheer gemaakt.
De monitoring wordt uitgevoerd conform het Natura 2000-beheerplan en de opgaven vanuit SNL. De monitoring die werd uitgevoerd in het kader van ICMO is in 2019 bijgesteld, waarmee deze aansluit op de opgave vanuit het PBBO.

Onderstaand overzicht laat zien vanuit welk kader welk typemonitoring uitgevoerd wordt sinds 1 juli 2019. Dit betreft monitoring waar structureel geld voor beschikbaar is.

- *Natura 2000 Oostvaardersplassen:*
  - Monitoring doelsoorten (jaarrond tellen van de aangewezen doelsoorten) inclusief 1 maal per jaar koloniebroeders en maandelijks niet broedvogels;
  - Monitoring maatregelen (monitoren van effectiviteit van de maatregelen).
- *Provinciaal Beleidskader beheer Oostvaardersplassen:*
  - Populatieontwikkeling grote herbivoren (zowel volgen van aantalsontwikkeling als samenstelling van de populatie);
  - Gezondheid en dierenwelzijn grote herbivoren (inspectie op fysieke kenmerken en afwijkend gedrag inclusief BCS);
  - Ontwikkeling niet broedvogels grazige rand kerngebied en rand moeras (jaarrond tellen);
  - Terreingebruik grote herbivoren, ganzen, roofvogels grazige rand kerngebied (regelmatig observerend van gedrag);
  - Ontwikkeling vegetatiestructuurtypen (jaarlijkse opname);
  - Ontwikkeling structuur graslanden (maandelijkse opname);
  - Waterstanden en waterkwaliteit (diverse meetpunten worden frequent bemonsterd);
  - Veterinaire controle (jaarlijks).
- *SNL Oostvaardersplassengebied:*
  - Oostvaardersplassen; Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar).
  - Oostvaardersbos; Dit betreft de reguliere SNL opnames broedvogelkartering (1x 6 jaar), bosstructuur (1 x 6 jaar).
  - Kotterbos; Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), vlinders en sprinkhanen (1 x 6 jaar), Bosstructuur (1 x 6 jaar).
  - Oostvaardersveld; Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), bosstructuur (1 x 6 jaar) en vlinders en sprinkhanen (1x 6 jaar).
  - Hollandse Hout. Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), bosstructuur (1 x 6 jaar) en vlinders en sprinkhanen (1x 6 jaar).
- *Overig:*
  - Ontwikkeling niet-broedvogels Oostvaardersveld (maandelijkse niet broedvogel vogeltelling).

7.1.1 Uitvoering van monitoring en opslag van gegevens.

Om een betrouwbare analyse van monitoringsgegevens te krijgen, is het van belang dat:

- monitoring langjarig volgens een vaste methodiek wordt uitgevoerd. Hierdoor zullen variabelen als het weer niet tot meetfouten leidt;
- monitoring (per onderwerp) zoveel als mogelijk door hetzelfde persoon wordt uitgevoerd. Hierdoor zijn methodische fouten constant en hebben daarmee geen invloed op de analyse. Hierbij is wel van belang dat er regelmatig iemand meekijkt om te voorkomen dat er blinde vlekken insluipen.

Voor iedere monitoringsopgave is een protocol opgesteld. In dit protocol wordt het doel, de methodiek, de frequentie en de uitvoering beschreven. Tevens wordt aangegeven waar de data wordt opgeslagen.

Het streven is om op termijn alle data op te slaan in CMSI (Conservation Management System international)[3]. Op dit moment is CMSI nog niet voldoende ingericht om dit voor alle gegevens te doen. Het deel dat nu nog niet in CMSI kan worden opgeslagen, maar op termijn wel, wordt binnen Staatsbosbeheer lokaal opgeslagen in excel en GIS bestanden.

7.1.2 Uitdragen van monitoringsgegevens

De monitoringsgegevens worden in het jaarverslag van de Oostvaardersplassen gepubliceerd. Dit publiceren betreft niet de ruwe data, maar de uitkomst van de analyse op basis van de ruwe data in relatie tot de opgave waar de monitoring voor uitgevoerd wordt. Het jaarverslag wordt in het voorjaar uitgebracht.

7.2 Onderzoek

Voor de Oostvaardersplassen is een onderzoeksagenda opgesteld in samenwerking met de wetenschappelijke adviesgroep[4]. De onderzoeksagenda helpt onderzoeksvragen te prioriteren en in samenhang te beschouwen. Voor Staatsbosbeheer is een tweetal onderwerpen van prioritair belang om op te pakken:

- Maatschappelijk, politiek en bestuurlijk draagvlak voor het beheer van de Oostvaardersplassen;
- De ontwikkeling en het beheer van de Oostvaardersplassen op lange termijn, gegeven:
  - De Natura 2000 doelstellingen;
  - Het geven van ruimte aan natuurlijke processen en dynamiek;
  - Ecologische internationale en regionale relaties en verbindingen.

7.2.1 Veldstation

Met de oplevering van he beheergebouw in april 2019 beschikt het Oostvaardersplassengebied over een veldstation. Met de komst van het veldstation

[3] CMSi is een softwarepakket dat alle terreinbeheerders in Nederland gebruiken en hen ondersteunt in onder meer het opstellen van jaarplannen en begrotingen, het formuleren van werkinstructies, verslaglegging en evaluatie van beheer, opslag van monitoringsgegevens en het werken met GIS-kaarten.
[4] De wetenschappelijke commissie is een tijdelijke commissie van gerenommeerde wetenschappers van verschillende wetenschappelijke instellingen geweest. De commissie bracht gevraagd advies uit over op te stellen onderzoek en de wijze hoe dit tot stand komt.

zijn er fysieke mogelijkheden voor het uitvoeren van onderzoek. Naast werkruimte voor studenten is er een droog- en een nat laboratorium ingericht.

Om het veldstation operationeel te maken worden universiteiten en onderzoeksinstellingen gevraagd uitvoering te geven aan de onderzoeksagenda. Belangrijke opgave hierbij is de financiering van het onderzoek te organiseren.

Studenten van alle opleidingsniveaus zijn welkom om binnen de onderzoekslijnen stage te komen lopen. Belangrijk hierbij is dat er zowel vanuit Staatsbosbeheer als de opleiding voldoende begeleidingscapaciteit aanwezig is. In de praktijk betekent dit dat er twee a drie studenten tegelijk stage kunnen lopen.

Met Aeres Hogeschool en Aeres MBO (beide toegepaste biologie) is een samenwerkingsovereenkomst gesloten over inzet van Staatsbosbeheermedewerkers in het curriculum en studenten in het onderzoeksprogramma van Staatsbosbeheer.

7.2.2 Uitdragen van onderzoeksresultaten

Voor zowel de wetenschappelijke waarde als het creëren van draagvlak voor het beheer is het belangrijk dat de onderzoeksresultaten uitgedragen worden. Daarvoor wordt in de komende jaren een aantal sporen uitgewerkt, zoals het publiceren van wetenschappelijke resultaten, het organiseren van een summer school en het organiseren van seminars.

8. Omgevingsmanagement en communicatie

8.1 Positionering

De Oostvaarderplassen worden de komende jaren gepositioneerd als een natuurgebied van internationale betekenis dat onderdeel is van Nationaal Park Nieuw Land. Het is een vogelgebied met een grote biodiversiteit. De kwetsbare natuur heeft bescherming nodig en wordt in lijn met de verschillende beleidskaders (Natura 2000, Kader Richtlijn Water, PBBO ed.) actief beheerd.

Daarbij is Staatsbosbeheer zich bewust dat het gebied deel uitmaakt van de Nederlandse en Flevolandse samenleving. Vanuit dat bewustzijn wil Staatsbosbeheer bijdragen aan maatschappelijke opgaven en daarbij rekening houden met wensen en gevoelens die in de samenleving spelen.

De opgaves uit het PBBO zijn geïmplementeerd, met als resultaat dat er een nieuwe landschappelijke ontwikkeling in het gebied is ingezet (zie hoofdstuk 9) en landschapsvormende processen de sturende kracht worden (zie hoofdstuk 3). Met dat het beheer van de Oostvaardersplassen in een nieuwe fase is gekomen, is het van belang dat de communicatie over het gebied hier op aangepast wordt. Doel van de aanpassing is de omgeving en de samenleving te betrekken bij het gebied en daar helder en transparant over te communiceren. Dit wordt via het omgevingsmanagement en met de communicatiemiddelen uitgewerkt.

8.2 Omgevingsmanagement

Via het omgevingsmanagement worden de belangen en gevoelens van de samenleving, waar mogelijk, serieus en proactief in verbinding met het beheer gebracht en visa versa. Dat gebeurt aan de hand van de volgende thema's:

- Nationaal Park Nieuw Land;
- Beheer grote grazers;
- Educatie en wetenschap;
- Werk in uitvoering;
- Oostvaardersplassen in de maatschappij.

Er wordt een werkprogramma opgesteld waarin het hoe van het omgevingsmanagement passend bij bovenstaande thema's wordt uitgewerkt. Het werkprogramma beschrijft de concrete activiteiten die de komende maanden worden uitgevoerd. Waar relevant wordt samen gewerkt met het omgevingsmanagement van gebiedspartners (bijvoorbeeld waar de thema's aansluiten op de ontwikkelingen rond Nationaal Park Nieuw Land).

8.3 Communicatiemiddelen

Staatsbosbeheer zet een breed scala aan communicatiemiddelen in om de verschillende doelgroepen en stakeholders te informeren waaronder:

- Eigen kanalen: website, blogs en social media;
- Pers en andere media;
- Bijeenkomsten en veldbezoeken.

Er wordt een communicatiekalender opgesteld waarmee duidelijk wordt op welk moment met welk communicatiemiddel informatie gedeeld wordt. Rond het

Nationaal Park Nieuw Land wordt in de communicatie samengewerkt met de gebiedspartners.

9. Landschapsontwikkeling en recreatie en toerisme

De komende jaren wordt er binnen de Oostvaardersplassen gewerkt aan een aantal grote opgaven. Deze zijn:

1. Vogels op de eerste plaats.
   De Oostvaardersplassen is vanaf haar ontstaan in 1968 internationaal bekend als een uitgestrekt wetland, waar een enorme rijkdom aan vogelsoorten aanwezig is. Het gebied is in 1989 aangewezen als Vogelrichtlijngebied. Sinds 2010 is de Oostvaardersplassen een Natura 2000-gebied en daarmee onderdeel van de Europese 'top' natuurgebieden die het beschermen waard zijn. Dit betekent dat het behouden en verbeteren van het leefgebied van bijzondere vogelsoorten, die afhankelijk zijn van het uitgestrekte wetland voorop staat.
2. Een gevarieerd en aantrekkelijk landschap.
   In 2019 wordt het aantal grote grazers in de Oostvaardersplassen teruggebracht. De kudde helpt mee aan het ontstaan van een afwisseling tussen kortere begraasde gebieden en gebieden waarin ruigte en struiken tot ontwikkeling komen. Om in de winterperiode beschutting te kunnen geven aan de grote grazers worden er bomen en stuiken aangeplant. Het gebied ontwikkelt zich naar een afwisselend landschap met groepen bomen en struiken, open grazige delen en natte graslanden.
3. Nationaal Park Nieuw Land.
   Zowel aan de Almeerse zijde als aan de kant van Lelystad worden poortgebieden als entree voor het Nationaal Park ontwikkeld. Vanaf de snelweg A6 wordt een gevarieerd uitzicht gerealiseerd waar de unieke waarden van het gebied in één oogopslag te zien zijn.

Voor een doorkijk naar hoe de Oostvaardersplassen zich de komende jaren gaat ontwikkelen is een landschapsimpressie gemaakt. In de landschapsimpressie zijn alle ruimtelijke ontwikkelingen opgenomen die de komende (circa) vijf jaar uitgevoerd worden. Dit zijn:

a. Beschutting
b. Moeras-reset
c. Water in het grazige gebied
d. Oostvaardersplassen Almere
e. Oostvaardersplassen Lelystad
f. Recreatie in het kerngebied
g. Etalage Nationaal Park Nieuw Land

Legenda
Water
Slikken
Riet
Dijk
Kade
Natte graslanden
Droog grasland
Rietruigte
Bos
Vangweide
met vangkraal
Route bootexcursie
Route Ecokar excursie
Uitkijkpunt/Observatorium
onderdeel van ecokar excursie
Fietspad
Wandelpad
Route vismigratie
Avonturenpad
kerngebied
Uitzichtpunt / kijktoren publiek toegankelijk
Uitzichtpunt / kijktoren
toegang onder begeleiding
Uitzichtpunt / kijkhut
Picknickplek
Bezoekerscentrum
Parkeervoorziening
NS-station

Bijlage 1: Managementplan procedureel

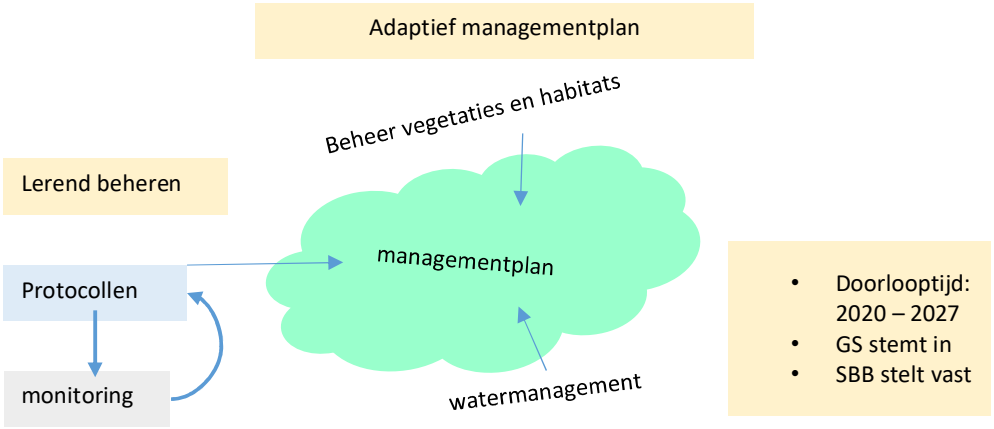

Adaptief managementplan: Tot 2027 wordt het managementplan jaarlijks aangevuld op basis van nieuwe ontwikkelingen in het gebied. Zo wordt in 2020 het watermanagement toegevoegd op basis van de beslissingen over waterbeheer in het moeras na de moerasreset en in het grazige deel na realisatie van de vernattingsmaatregelen.
Lerend beheren: Op basis van ervaringen bij de uitvoering worden protocollen aangepast. Dit kan in enkele gevallen leiden tot een aanpassing van het managementplan.

Bijlage 2: Inbedding managementplan

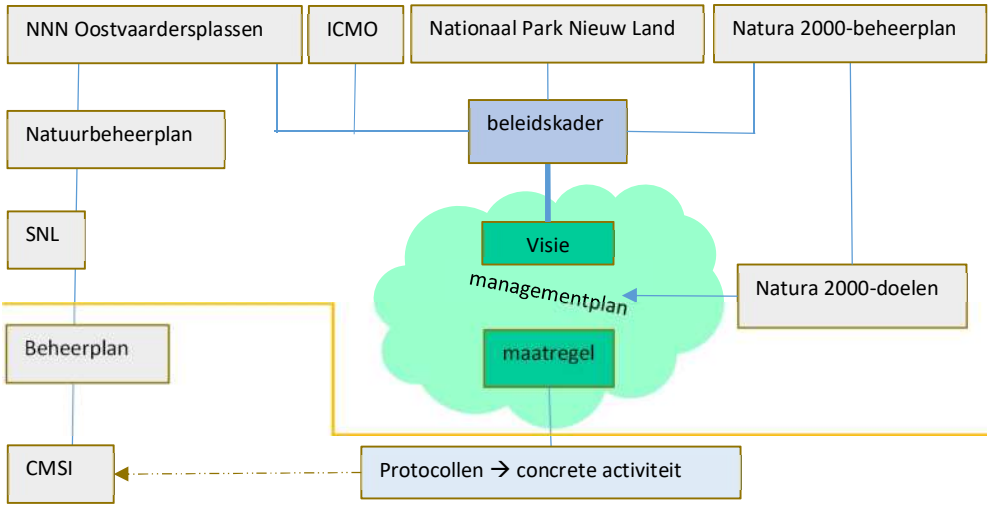

Verbeelding van de globale inbedding van het managementplan.

Het managementplan is een vertaling van de opdrachten die door de provincie in het PBBO zijn vastgelegd. Hiervoor is in het managementplan een visie opgesteld. Daarnaast wordt in het managementplan de vertaling naar maatregelen gemaakt. Belangrijk hierbij is het steeds weer toetsen of de instandhoudingsdoelen met de maatregelen niet in gevaar komen. De Maatregelen worden uitgewerkt in concrete activiteiten. Deze worden vastgelegd in protocollen. Het streven is om op termijn de protocollen onderdeel te laten worden van het regulier beheer zoals dat in CMSI wordt uitgewerkt.
Boven de oranje streep liggen de verantwoordelijkheid voor opstellen en uitvoering bij overheden of worden die gedeeld met gebiedspartners en Staatsbosbeheer. Onder de streep ligt de verantwoordelijkheid voor het opstellen en uitvoeren bij Staatsbosbeheer.

Bijlage 3: Body Condition Score

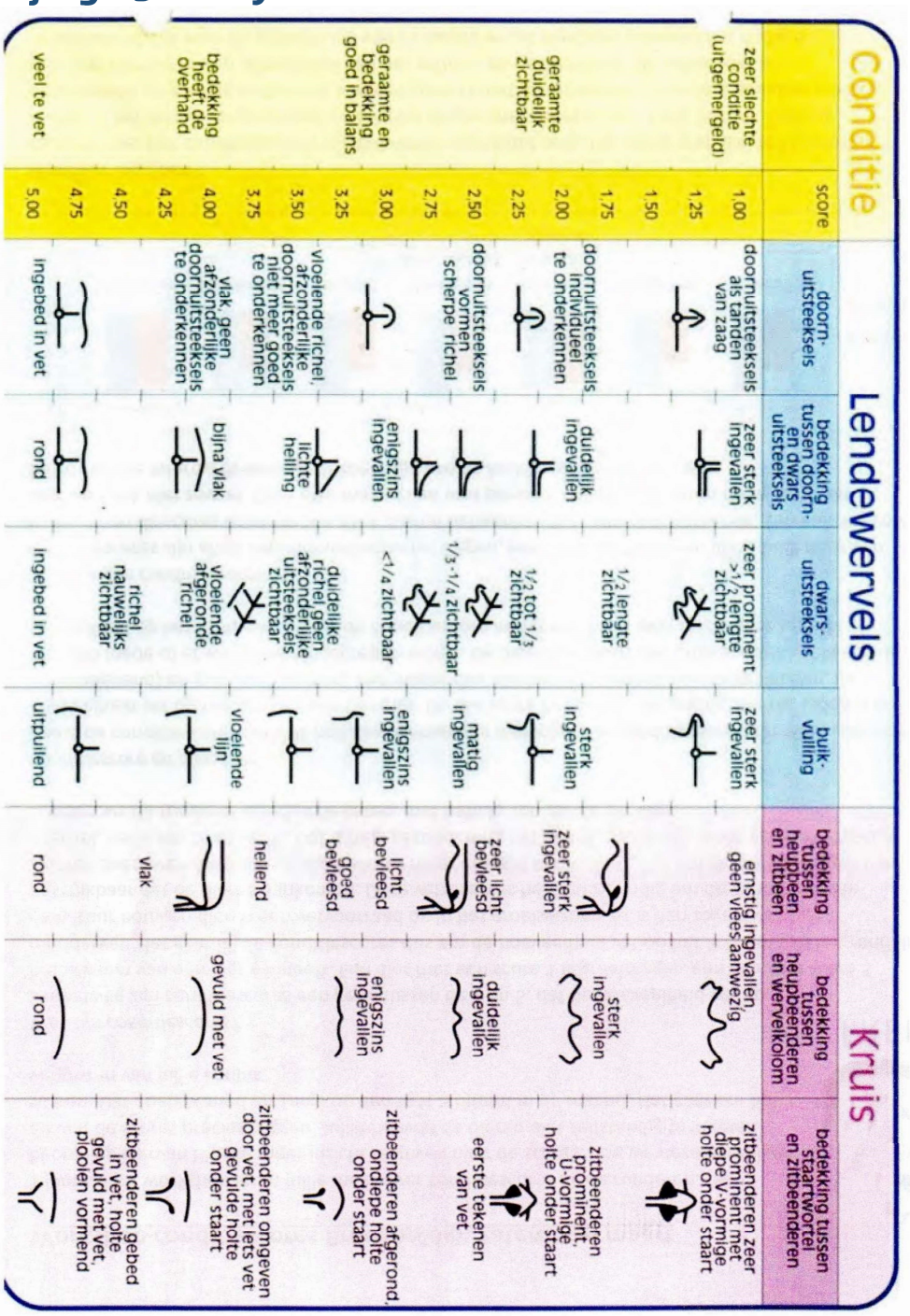

BODY CONDITION SCORE FORMULIER

1 Zeer Mager	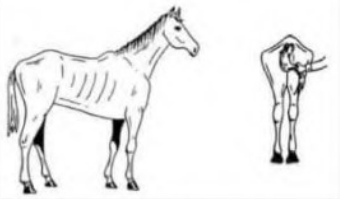	Wervelkolom, heupbeen en ribben: Spierweefsel: Vetbedekking: Croupe, hals en rug: Achterhand:	Tekenen scherp af Nauwelijks aanwezig Geen sprake Ingevallen Wervelkolom hoogste punt
2 Mager	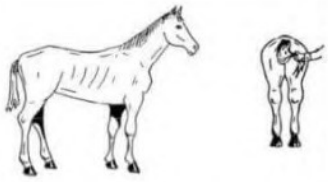	Wervelkolom, heupbeen en ribben: Spierweefsel: Vetbedekking: Croupe, hals en rug: Achterhand:	Nog steeds goed zichtbaar Beperkt aanwezig Geen sprake Licht ingevallen Wervelkolom hoogste punt
3 Normaal	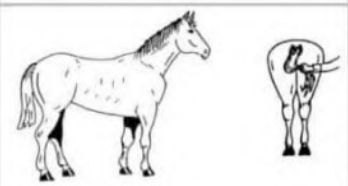	Wervelkolom, heupbeen en ribben: Spierweefsel: Vetbedekking: Croupe, hals en rug: Achterhand:	Licht zichtbaar en tastbaar Licht bespierd Licht vetbedekking op ribben Licht bespierd Wervelkolom hoogste punt
4 Vet	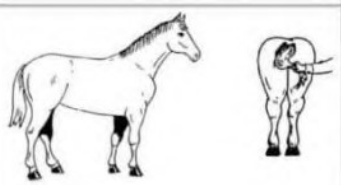	Wervelkolom, heupbeen en ribben: Spierweefsel: Vetbedekking: Croupe, hals en rug: Achterhand:	Niet zichtbaar Bespiering licht te onderscheiden Vet op achterwerk, hals en rug Achterwerk is vlakker– ronde halslijn Wervelkolom nog net hoogste punt
5 Zeer Vet	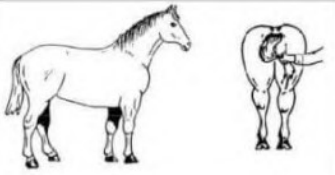	Wervelkolom, heupbeen en ribben: Spierweefsel: Vetbedekking: Croupe, hals en rug: Achterhand:	Niet zichtbaar of tastbaar Moeilijk te onderscheiden Vet op achterwerk is hoogste punt achterhand Veel vet op achterwerk, hals en rug Wervelkolom ligt dieper

75

Van: [redacted]
Verzonden: vrijdag 25 oktober 2019 09:18
Aan: Lever, Kees
CC: [redacted]
Onderwerp: Document1
Bijlagen: Document1.docx

Beste Kees

Ik heb nog wat zaken bij elkaar gezet voor je. Hoop dat dit duidelijkheid geeft.

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

	N2000-beheerplan	Natuurbeheerplan	beheerplannen deelgebieden	managementplan
waar gaat het plan inhoudelijk over	• Vertaling van de Instandhoudingsdoelen uit het aanwijzingsbesluit (rijk) naar concrete maatregelen	beschrijven van de gebieden waar beheerders subsidie kunnen krijgen voor het beheer en de ontwikkeling van natuur, agrarische natuur en landschapselementen	Beschrijven van beheerambitie en maatregelen voor deelgebied	Op basis van beleidskader een integrale visie op het beheer van het Oostvaardersplassengebied, afgestemd op overige ontwikkelingen zoals het Nationaal Park Nieuw Land.
welk gebied	Kerngebied Oostvaardersplassen	NNN	Betreffende deelgebied	Oostvaardersplassen
welke onderwerpen	• Uitwerking instandhoudingsdoelen • vertaling in maatregelen • Toets bestaand gebruik • Stikstof • Kader voor vergunningverlening monitoring	• Beheertype kaart • ambitiekaart	• Visie (beleven, benutten, beschermen) Doelen • Maatregelen • monitoring	• Watermanagement, beheer • landschapsvormende processen, • beheer grote herbivoren, • beheer tbv recreatie en natuurbeleving • Monitoring • communicatie
tijdshorizon	6 jaar (2021, 2027 enz)	jaarlijks	Niet vastgelegd vaak 10 jaar	2027
wie stelt vast	provincie	provincie	SBB	SBB na instemming GS
wie handhaaft/monitort	Rijk, provincie, omgevingsdienst	Provincie, omgevingsdienst	SBB	Provincie (al is dit niet hard uitgeschreven)
Bindend (b) of richtinggevend (r) voor:	B voor provincie en TBO	B provincie R TBO	R. SBB	B SBB
En verder	• Provincie krijgt jaarlijks bijdrage van rijk voor uitvoering van de maatregelen. Wij hebben afspraken hoe we die inzetten •	• Op basis van dit plan wordt de SNL subsidie toegekend. • Als wij subsidie hebben aangevraagd en ontvangen is het bindend (resultaatverplichting)		Vanuit provincie ontvangen we jaarlijks bedrag als bijdrage in de extra opgave die voortkomt uit het beleidskader beheer oostvaardersplassen
	https://www.bij12.nl/assets/078-Oostvaardersplassen-definitief-beheerplan.pdf	https://www.bij12.nl/wp-content/uploads/2019/05/Natuurbeheerplan-2020-provincie-Flevoland.pdf		

Inbedding

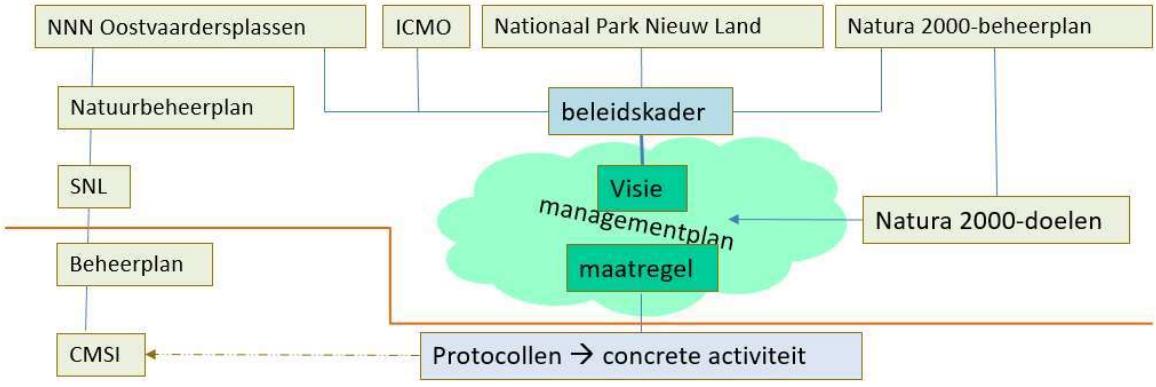

NNN gebieden

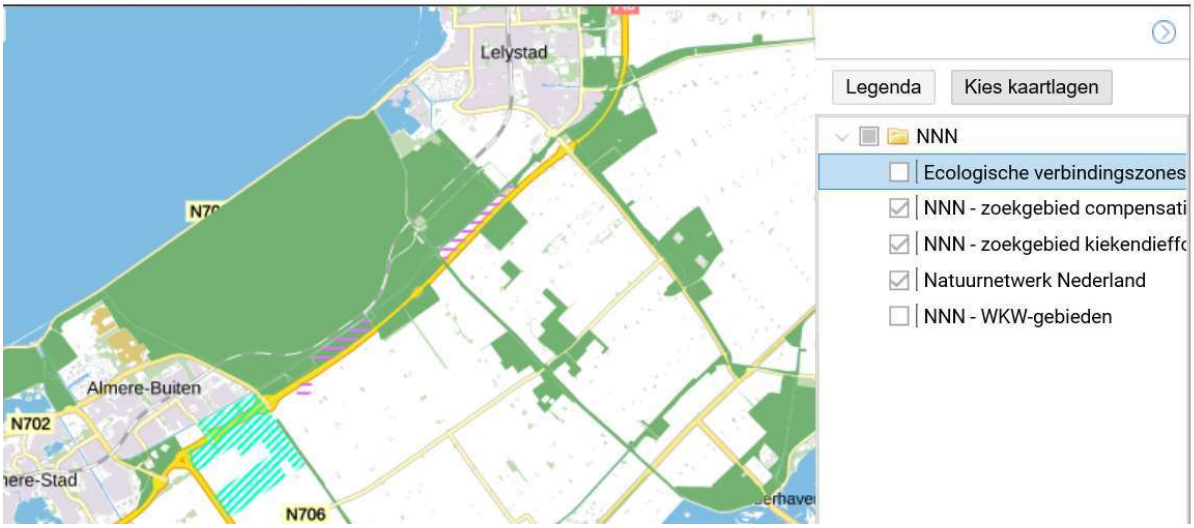

Natura 2000-gebied

76

Van: [redacted]
Verzonden: vrijdag 25 oktober 2019 17:05
Aan: [redacted]
CC: [redacted]
Onderwerp: RE: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie docx.docx

Hoi [redacted],

Ik vraag me af of er ook communicatieprofessionals bij de consultatie zijn betrokken, ik heb de indruk van niet. Ik heb mijn versie aan [redacted] en [redacted] voorgelegd, die konden zich er prima in vinden. Ik hoorde dat de versie van HEK te gedetailleerd was, ik heb daarom gekozen voor een abstractieniveau hoger maar wel met een aansturende inhoud en gebaseerd op relevante stukken. Communicatie is veelzijdiger dan nu in het nieuwe hoofdstuk wordt geschetst. Impliciet suggereer je nu dat we dat niet belangrijk vinden, dat is niet verstandig.
Ik zie daarnaast dat er nog steeds geen visie op het bosbeheer is, apart dat dit niet uit de consultatie is gekomen terwijl het om een niet onaanzienlijke oppervlakte gaat die bovendien multifunctioneel is.

Groeten,

[redacted]

Van: [redacted]
Verzonden: vrijdag 25 oktober 2019 15:41
Aan: [redacted]
Onderwerp: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie docx.docx

Hoi [redacted]

Gisteren bij de consultatie zijn wat suggesties gedaan over de tekst van het hfdst communicatie (belangrijkste reactie was dat hij van een heel ander abstractie niveau was dan de rest van het managementplan). [redacted] en ik hebben de tekst aangepast. Naast jou tekst hebben we gebruik gemaakt van de communicatiestrategie.

Bijgesloten de aangepaste versie. Hoor graag of je je er in kan vinden.
Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur [redacted]

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

76

land
oostvaardersplassen
beleef.oostvaardersplassen
www.oostvaard

77

Van: [redacted]
Verzonden: vrijdag 25 oktober 2019 08:29
Aan: [redacted]
Onderwerp: RE: strategisch overleg 21 oktober

Beste [redacted]

Is dit behulpzaam voor je? Staat nu ook als bijlage in het managementplan

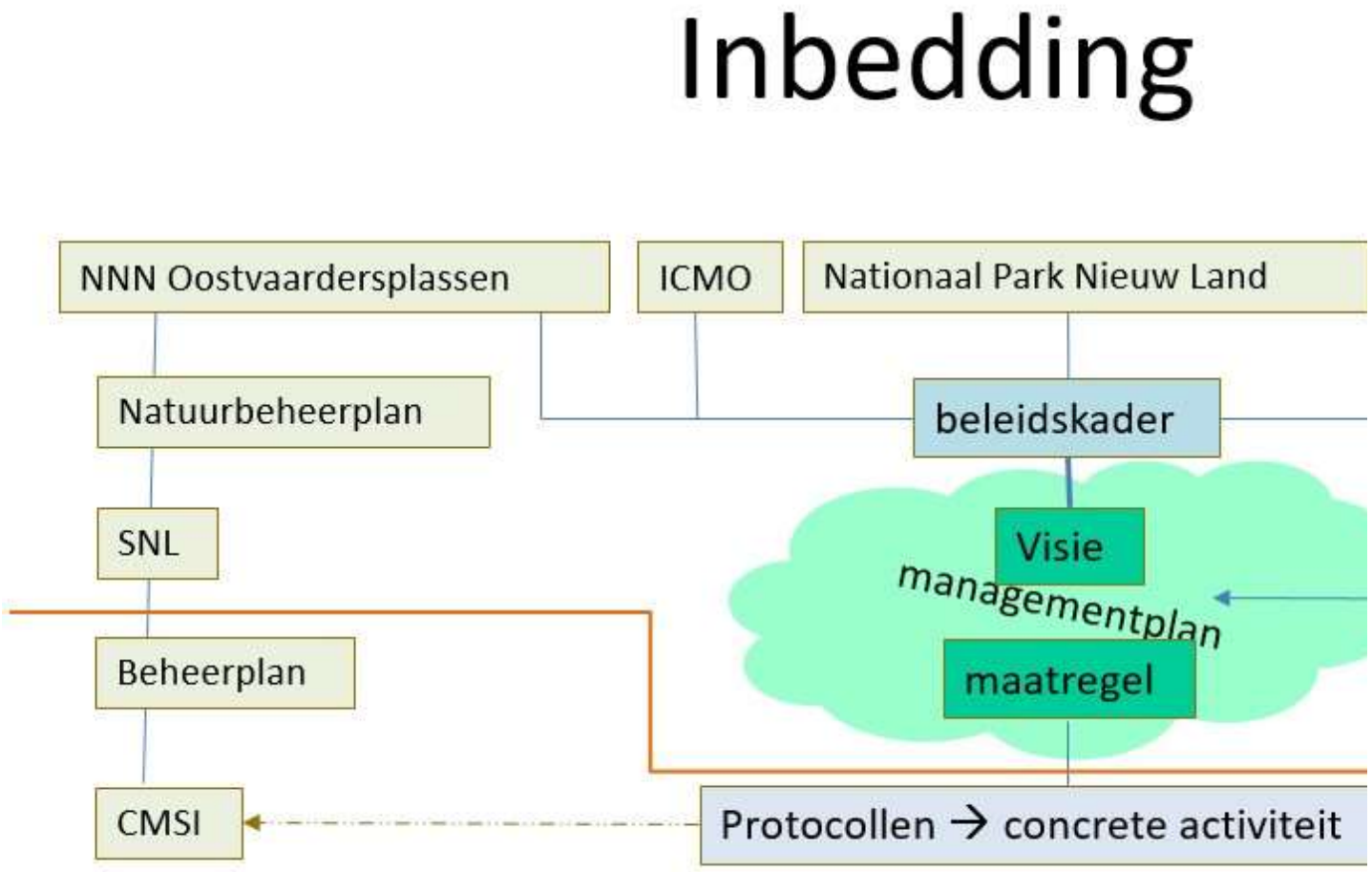

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur [redacted]

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

77

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Van: [redacted]
Verzonden: maandag 21 oktober 2019 16:06
Aan: [redacted]
CC: [redacted]
Onderwerp: RE: strategisch overleg 21 oktober

Dag [redacted],
Ik blijf struikelen over paragraaf 1.4 omdat het mij niet lukt op basis van deze paragraaf helder voor de kop te krijgen hoe de verschillende (beheer)plannen zich tot elkaar verhouden:

- Dit managementplan
- Het N2000-beheerplan
- Het Natuurbeheerplan
- De beheerplannen deelgebieden

Ik heb behoefte aan een schema oid om dit te verduidelijken, waarbij zowel een inhoudelijk, als een bestuurlijk perspectief wordt gekozen.
Inhoudelijk: waar gaat het plan inhoudelijk over: welk gebied, welke onderwerpen, tijdshorizon etc.
Bestuurlijk: wie stelt vast, wie handhaaft/monitort, is het bindend of richtinggevend en voor wie etc.
Groet,
[redacted]

Van: [redacted]
Verzonden: donderdag 17 oktober 2019 13:51
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob [redacted]@staatsbosbeheer.nl>; Art. 10 lid 2 sub e [redacted]@staatsbosbeheer.nl>[redacted] [redacted]@staatsbosbeheer.nl>; Art. 10 lid 2 sub e Wob [redacted]@staatsbosbeheer.nl>; [redacted] <[redacted]@staatsbosbeheer.nl>; Art. 10 lid 2 [redacted]@staatsbosbeheer.nl>; Art. 10 lid 2 sub e [redacted] [redacted]@staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: strategisch overleg 21 oktober

Beste allemaal

Samen met [redacted] en Wout besloten om het strategisch overleg voor maandag niet door te laten gaan. Op de agenda staat vooral stand van zaken rond de diverse onderwerpen. [redacted] en ik gebruiken het uur om die op papier te zetten en rond te sturen.

Bijgesloten treffen jullie de versie van het managementplan aan zoals die voor de consultatie gebruikt wordt; een bespreekstuk. De vraag is om dit te lezen en reacties voor 24 oktober naar mij te sturen.

77
Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur [redacted]

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

79

Van: [redacted]
Verzonden: maandag 28 oktober 2019 11:51
Aan: [redacted]; [redacted]; [redacted]
Onderwerp: FW: advies managementplan Oostvaardersplassen

Beste mensen,

Hierbij eerste opmerkingen van de Fauna Adviescommissie. Voor nu dus geen grote zaken, maar dat is wellicht ook handig als jullie vanmiddag gesprek hebben art. 11 Wob [redacted]

Groet, [redacted]

Van: [redacted]
Verzonden: maandag 28 oktober 2019 11:16
Aan: [redacted]
CC: [redacted]
Onderwerp: Re: advies managementplan Oostvaardersplassen

Van mijn kant geen inhoudelijke opmerkingen.

Wel vind ik dat er veel herhalingen in zitten. Ik lees wel tig keer dat het hele gebied sinds [jaartal] wordt begraasd door heckrunderen, konikpaarden en edelherten. Bij de vijfde keer denk je dan, ja, dat weet ik nu wel. Of dat er wel vaak staat dat het gebied bestaat uit Oostvaardersplassen, Oostvaardersveld, Hollandse Hout, etc.

Het zou denk ik enorm opknappen van inkorting tot de helft aan tekst, zonder dat er qua inhoud iets verloren gaat. Maar goed, dat is nu te laat.

Suggestie: laat in de toekomst dergelijke rapporten een keer door een tekstbureau lezen.

Voor nu: prima.

---
hartelijke groet,
[redacted]
Wetenschap & Communicatie
Keizerstraat 10 - 3512 EB Utrecht
telefoon [redacted]
twitter @[redacted]
---
het is beter te bestaan dan niet te bestaan
(Aristoteles)

[redacted] schreef op 28-10-2019 09:27:

> Beste [redacted],

79

Ik heb het stuk gelezen. Goed leesbaar en heldere lijn. Geen fundamentele opmerkingen wat mij betreft.

Vriendelijke groet,

[redacted]

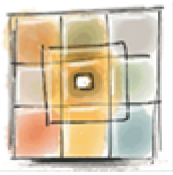

ELEMENT Advocaten

Let op! Nieuwe contactgegevens per 7 oktober 2019

[redacted]

C'park Bata

Gebouw 21, unit 2.04

Europaplein 1

5684 ZC Best

T: [redacted]

F: [redacted]

Email: [redacted]@element-advocaten.nl

Website: www.element-advocaten.nl

De informatie verzonden met dit e-mailbericht is uitsluitend bestemd voor de geadresseerde[n] en kan persoonlijke of vertrouwelijke informatie bevatten, beschermd door een beroepsgeheim. Gebruik van deze informatie door anderen dan de geadresseerde[n] en gebruik door hen die niet gerechtigd zijn van deze informatie kennis te nemen, is verboden. Indien u niet de geadresseerde bent of niet gerechtigd bent tot kennisneming, is

79

openbaarmaking, vermenigvuldiging, verspreiding en / of verstrekking van deze informatie aan derden niet toegestaan en wordt u verzocht dit bericht terug te sturen en het origineel te vernietigen.

Op onze dienstverlening zijn onze algemene voorwaarden van toepassing, waarin een beperking van onze aansprakelijkheid is opgenomen. Op uw eerste verzoek zal u gratis een exemplaar worden toegezonden.

ELEMENT Advocaten is ingeschreven bij de KvK te Eindhoven onder nummer 56675569

Van: Art. 10 lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
Verzonden: maandag 28 oktober 2019 07:37
Aan: 'Art. 10 lid 2 sub e Wob @kroondomeinhetloo.nl>
CC: Art. 10 lid 2 sub e Wob @publiekezaken.eu>; Art. 10 lid 2 sub e Wob @jellereumer.nl>; Art. @vlinderstichting.nl>; Art. 10 lid 2 sub e Wob @element-advocaten.nl>
Onderwerp: RE: advies managementplan Oostvaardersplassen

Beste [redacted] en anderen,

Dank voor je opmerkingen [redacted]. Ik stuur ze ter info alvast naar de schrijvers van het managementplan en vraag ze hierop in te gaan tijdens ons overleg . Anderen op dit moment nog opmerkingen?

Met vriendelijke groet,

Art. 10 lid 2

Afdelingshoofd Art. 10 lid 2 sub e

Staatsbosbeheer

M Art. 10 lid 2

E [redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl

79

Twitter @[redacted] | youtube staatsbosbeheer1

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob [redacted]@kroondomeinhetloo.nl]
Verzonden: vrijdag 25 oktober 2019 15:33
Aan: [redacted]@staatsbosbeheer.nl>
CC: [redacted]@publiekezaken.eu>; '[redacted]@jellereumer.nl>; '[redacted]@vlinderstichting.nl>; [redacted]@element-advocaten.nl>
Onderwerp: RE: advies managementplan Oostvaardersplassen

Beste [redacted],

Beetje laat of positief gesteld, hopelijk net op tijd, mijn reactie. Ik heb geen voorstellen voor ingrijpende wijzigingen in het concept managementplan.

Wel valt me op:

1. Er wordt beheerd op 1500 grote grazers najaarsstand en 1100 voorjaarstand. Dat betekent een aanwas van mei tot september van 400 stuks. Is dat aantal realistisch? En zo ja, welke berekening ligt daaraan ten grondslag?
2. Die 1100 stuks zijn conform provinciaal beleid als ik me niet vergis. Is er een mechanisme ingebouwd en zo ja hoe om te bezien of die 100 correct is, c.q. ok is voor het bereiken van natura2000 doestellingen? Het gaat mij dan niet alleen om een hand aan de kraan mechanisme maar ook een politiek, beleidsmatig traject.
3. Zou het een idee zijn om politieke en beleidsmatige uitgangspunten en eisen apart te behandelen van ecologische, beheersmatige aspecten die volgend zijn op dat institutionele, beleidsmatige, politieke, juridische kader?

Goed weekend gewenst alvast!

Met vriendelijke groet,

[redacted]

Van: [redacted]@staatsbosbeheer.nl>
Verzonden: dinsdag 22 oktober 2019 08:13

79

Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob @publiekezaken.eu>; Art. 10 lid 2 sub e Wob @[redacted]>; Art. [redacted]@vlinderstichting.nl>; Art. 10 lid 2 sub e Wob @kroondomeinhet.nl>; Art. 10 lid 2 sub e Wob @element-advocaten.nl>
CC: Art. 10 lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; [redacted] <[redacted]@staatsbosbeheer.nl>; [redacted]@staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: advies managementplan Oostvaardersplassen

Geachte leden van de Fauna Adviescommissie,

Onlangs ontvingen jullie van mijn collega [redacted] het concept managementplan Oostvaardersplassen. Zoals afgesproken: mochten jullie ingrijpende wijzigingen voorstellen dan horen we die graag deze week. Meest praktische denk ik dat reacties via mij naar [redacted] gaan. Woensdag de 6e november zal tijdens het FAC-overleg [redacted] een presentatie geven over de – laatste versie – van het plan. Hij zal ook ingaan op conclusie uit de consultatie onder aantal stakeholders komende donderdag.

Voor vragen en opmerkingen, jullie weten me te vinden.

Met vriendelijke groet,

Art. 10 lid 2

Afdelingshoofd [redacted]

Staatsbosbeheer

M [redacted]

E [redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl

Twitter @[redacted] | youtube staatsbosbeheer1

Disclaimer Nederlands English

Dit e-mailbericht (en bijlagen) is uitsluitend bestemd voor de geadresseerde(n) en diegene die toestemming hebben dit bericht te lezen. Gebruik door onbevoegden is verboden. Dit e-mailbericht kan vertrouwelijk zijn en binnen het bereik vallen van een wettelijke geheimhoudingsplicht. Indien U het bericht ten onrechte hebt ontvangen, wordt U verzocht ons daarover per ommegaande te informeren, en de e-mail (en bijlagen) – zonder van de inhoud kennis te nemen – onmiddellijk te verwijderen.

79

This e-mail (and its attachments) is intended exclusively for the addressee(s) or those authorized by the recipient. Use by anyone other than the authorized recipient is prohibited. This e-mail may be confidential, legally privileged or exempt from disclosure. If you have received this e-mail by mistake, please notify us by return of mail and delete the message (and its attachments) – without taking note of its contents – immediately.

p2510_1625u109

Disclaimer Nederlands English

80

Van: [redacted]
Verzonden: maandag 28 oktober 2019 11:16
Aan: Art. 10 lid 2 sub e
Onderwerp: FW: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie docx.docx
Bijlagen: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie opm [redacted] docx.docx

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur [redacted]

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Van: Art. 10
Verzonden: vrijdag 25 oktober 2019 16:55
Aan: [redacted]
CC: [redacted]
Onderwerp: RE: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie docx.docx

Hierbij. Ik hoop dat je er uit komt. Ik vond eerlijk gezegd de tekst van [redacted] beter passen dan deze samenvatting van een samenvatting.

groetjes,
[redacted]

80 Mail identiek aan bijlage 73

80

staatsbosbeheer

Concept Managementplan Oostvaardersplassen
2020-2027
Versie 1.0

Datum
Status Concept

Op deze versie vindt nog besluitvorming plaats.
Dit betreft een bespreekversie.

Colofon

Project	Managementplan Oostvaardersplassen 2020-2027
Versienummer	1.0 **Dit betreft een bespreekversie.**
Status	Concept
360 documentnummer:	<Naam>……
Gebied	Oostvaardersplassen
Planeenheid	Oostvaardersplassen
Beheergebied	Oostvaardersplassen
Provinciale eenheid	Flevoland
Opdrachtgever	< Naam >
Projectleider	< Naam >
Contactpersoon:	< Naam > < Functie > T 06 …….. E <naam>@staatsbosbeheer.nl
Adres:	Staatsbosbeheer Kitsweg 1 8218 AA Lelystad

80

Inhoudsopgave

1. Inleiding 5
1.1 Aanleiding 5
1.2 Doel 5
1.3 Proces management cyclus 5
1.4 Afbakening 6
1.5 Wet-/regelgeving, kaders 7
1.5.1 Wet natuurbescherming 7
1.5.2 Kaderrichtlijn Water 7
1.5.3 Wet dieren 8
1.5.4 Natuurnetwerk Nederland 8
1.6 Ondernemingsplan 2020-2025 Staatsbosbeheer 8
2. Gebiedsbeschrijving 9
2.1 Historie 9
2.1.1 Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen 9
2.1.2 Hollandse Hout 9
2.1.3 Oostvaardersveld 9
2.1.4 Kotterbos 10
2.1.5 Oostvaardersbos 10
2.1.6 Nationaal Park Nieuw Land 10
2.2 Voorgaand beheer Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen 11
3. Visie 12
3.1 Inleiding 12
3.2 De visie op hoofdlijnen 12
3.3 De visie in relatie tot beheeropgave 12
3.3.1 De visie op het waterbeheer 13
3.3.2 De visie op landschapsvorming, sedimentatie en erosie 13
3.3.3 De visie op begrazingsbeheer 13
3.3.4 De visie op recreatie en toerisme 14
4. Waterbeheer 15
5. Beheer van vegetaties en habitats 15
6. Beheer Grote herbivoren 16
6.1 Inleiding 16
6.2 Leefgebied van de grote herbivoren 16
6.3 Populatieopbouw en –beheer 18
6.3.1 Populatie opbouw 18
6.3.2 Populatiebeheer 20
6.3.3 Benutting van (ge)dode grote herbivoren 21
6.4 Dierenwelzijn 22
6.4.1 Inleiding 22
6.4.2 Controle van grote herbivoren 23
6.4.3 Handelen bij ziekte en verwonding 23
6.4.4 Onderzoek van kadavers en veterinaire monitoring 24
6.4.5 Bijvoeren van grote herbivoren 25
6.4.6 Voorkomen van onnodig lijden bij zieke of gebrekkige dieren 26
7. Monitoring en onderzoek 27
7.1 Monitoring 27

7.1.1 Uitvoering van monitoring en opslag van gegevens. 28
7.1.2 Uitdragen van monitoringsgegevens 28
7.2 Onderzoek 28
7.2.1 Veldstation 28
7.2.2 Uitdragen van onderzoeksresultaten 29
8. Omgevingsmanagement en communicatie 30
8.1 Positionering 30
8.2 Omgevingsmanagement 30
8.3 Communicatiemiddelen 30
9. Landschapsontwikkeling en recreatie en toerisme 32
Bijlage 1: Managementplan procedureel 33
Bijlage 2: Inbedding managementplan 35
Bijlage 3: Body Condition Score 36

1.1 Aanleiding

Op 25 april 2018 is het advies van de commissie Van Geel aangeboden aan Gedeputeerde Staten van de provincie Flevoland. Na behandeling in de commissie duurzaamheid, is op 11 juli 2018 hierover positief besloten door Provinciale Staten. Het advies van de commissie Van Geel is op deze wijze overgenomen als 'Beleidskader voor het beheer van de Oostvaardersplassen' (PBBO).

Het PBBO houdt in dat het landschap van de Oostvaardersplassen wordt ontwikkeld tot een halfopen landschap met, naast open water en grasland, voldoende riet, ruigte, struwelen en bosschages om de natuurdoelen in het gebied te borgen. Hierbij wordt prioriteit gegeven aan de uitvoering van het Natura 2000-beheerplan voor het gebied.

Daarnaast is in het PBBO het beleid en beheer van de grote grazers aangepast. Doel van de inzet van de grote herbivoren is dat met behulp van levensvatbare populaties grote herbivoren een bijdrage wordt geleverd aan het tot stand brengen en behouden van een divers landschap. Hierbij dient tevens het welzijn van de dieren gewaarborgd te zijn. Voorkomen moet worden dat dieren onnodig lijden vanwege ziekte, voedseltekorten of anderszins en dat er in de winter te weinig beschuttingsmogelijkheden zijn (uit PBBO). Tevens wordt met de gebiedspartners gezamenlijk ingezet op de invulling van de Ontwikkelingsvisie Nationaal Park Nieuw Land, voornamelijk op de thema's natuurbeleving en recreatieve toegankelijkheid.

Op 20 juli 2018 is een convenant tussen Provincie Flevoland en Staatsbosbeheer ondertekend om te borgen dat het Beleidskader geoperationaliseerd wordt. In het convenant is onder andere het onderstaande overeengekomen:

- De beleidsverantwoordelijkheid voor het natuurgebied ligt bij de Provincie Flevoland. Staatsbosbeheer is verantwoordelijk voor de uitvoering en het beheer van het Oostvaardersplassengebied. Staatsbosbeheer stelt op basis van het PBBO in overleg met de provincie een nieuw managementplan op, waarbij wordt gewerkt vanuit een integrale visie op het beheer van het Oostvaardersplassengebied, afgestemd op overige ontwikkelingen zoals het Nationaal Park Nieuw Land.
- Het beheermodel van de grote grazers wordt in dit plan verder uitgewerkt in lijn met het PBBO. Het betreft een combinatie van strikt uitgevoerd vroeg-reactief beheer, aangevuld met een vorm van beheer die zich richt op aantalsregulatie, met als inzet dat de begrazingsdruk niet boven de 1500 dieren uitkomt.
- Staatsbosbeheer gaat pas tot vaststelling van het managementplan over nadat GS van Flevoland hiermee heeft kunnen instemmen.

1.2 Doel

In dit managementplan wordt de opgave van het PBBO vertaald in een visie die vervolgens wordt omgezet in concrete activiteiten voor het operationeel beheer (zie bijlage 1). Het managementplan beschrijft het wat van het operationeel beheer (welke maatregelen er in het beheer worden uitgevoerd). Het hoe van het operationeel beheer (de concrete activiteiten) wordt vastgelegd in protocollen die Staatsbosbeheer gebruikt bij de feitelijke uitvoering.

1.3 Proces management cyclus

Het managementplan is een adaptief plan (bijlage 2). Dat betekent dat elke keer wanneer een opgave vanuit het PBBO of Natura 2000 is gerealiseerd, het bijbehorende beheer wordt toegevoegd aan dit managementplan. Op dat moment

Met opmerkingen [[redacted]]: Vast een domme vraag: waar staat die eerste P voor?

Met opmaak: Markeren

Met opmaak: Markeren

worden zo nodig ook de bijpassende protocollen geactualiseerd. In ieder geval wordt in 2020 het waterbeheer uitgewerkt en aan het managementplan toegevoegd.

Tijdens het uitvoeren van het beheer worden nieuwe ervaringen opgedaan. Daarnaast kan uit monitoring volgen dat bijsturing van het beheer om de doelen te behalen noodzakelijk is. Beide kunnen aanleiding zijn de beheeractiviteiten en dus de protocollen aan te passen. Hiermee ontstaat een systeem van lerend beheren. Dit kan tot aanpassingen in het managementplan leiden.

Het opstellen, aanpassen en vaststellen van het managementplan en de protocollen is een verantwoordelijkheid van Staatsbosbeheer. Zoals in het convenant tussen Staatsbosbeheer en de provincie Flevoland vastgelegd gaat Staatsbosbeheer pas tot vaststelling van het managementplan over, nadat GS van Flevoland hiermee heeft kunnen instemmen.

Het managementplan is voor Staatsbosbeheer de leidraad bij het beheer. In 2026 wordt door Staatsbosbeheer het managementplan geëvalueerd. Hierbij wordt het getoetst aan het behalen van de doelen uit o.a. Natura 2000 en het PBBO. Op basis van deze evaluatie kan het managementplan geactualiseerd worden. Dit betekent dat het voorliggend managementplan tot 2027 de basis is voor de adaptieve aanpak en het lerend beheren.

1.4 Afbakening

Dit managementplan wordt opgesteld voor de Oostvaardersplassen. Hieronder vallen het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen (onderverdeeld in moerasdeel en grazige deel), het Hollandse Hout (inclusief Hollandse Hout Zuid), Oostvaardersveld (inclusief Trekweggebied), het Kotterbos en het Oostvaardersbos (figuur 1). Kaart aanpassen met deelgrenzen.

Figuur 1: Het plangebied van het managementplan Oostvaardersplassen.

Voor de Natura 2000-opgave van de Oostvaardersplassen zijn het aanwijzingsbesluit en het Natura 2000-beheerplan leidend. De verantwoordelijkheid voor het opstellen

en het vaststellen van het Natura 2000-beheerplan ligt bij de provincie Flevoland. De provincie heeft tevens de beleidsverantwoordelijkheid dat de maatregelen die in het Natura 2000-beheerplan zijn opgenomen ook gerealiseerd worden.

Voor het reguliere natuur- en landschapsbeheer is het Natuurbeheerplan Flevoland leidend, voor zover niet in strijd met het Natura 2000-kader. Door de provincie wordt op basis van het Natuurbeheerplan de Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL) beschikbaar gesteld voor het uitvoeren van het natuurbeheer inclusief de recreatieve basisvoorzieningen en monitoring. De beheermaatregelen die uitgevoerd worden in het kader van SNL zijn opgenomen in het beheersysteem CMSI (Conservation Management System international).

Voor de recreatieve ontwikkelingen is de ontwikkelingsvisie Nationaal Park Nieuw Land leidend. De uitvoering van dit plan is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de partners uit het Nationaal Park (provincie Flevoland, gemeente Lelystad en Almere, Rijkswaterstaat, Natuurmonumenten, Het Flevo-landschap, Staatsbosbeheer en Waterschap Zuiderzeeland). De governance en financiering van het Nationaal Park wordt in 2019/2020 uitgewerkt.

Het PBBO heeft vooral consequenties voor het beheer van de grote herbivoren in de Oostvaardersplassen. Dit betekent dat voorliggende versie van het managementplan ingaat op het beheer in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen.
Voor de deelgebieden Hollandse Hout, Oostvaardersveld, Kotterbos en Oostvaardersbos gebruikt Staatsbosbeheer de bestaande beheerplannen voor die gebieden.

1.5 Wet-/regelgeving, kaders

1.5.1 Wet natuurbescherming

De Wet natuurbescherming beschermt Nederlandse natuurgebieden en planten- en diersoorten.

Sinds 1 januari 2017 zijn de provincies bevoegd gezag voor zowel gebiedsbescherming, soortenbescherming als de bescherming van houtopstanden. De provincie is bevoegd gezag voor het verstrekken van vergunningen en ontheffingen die mogelijk nodig zijn als gevolg van de in dit managementplan gekozen beheer.

Natura 2000

Natura 2000 is een Europees netwerk van beschermde natuurgebieden. De Oostvaardersplassen maken deel uit van het Natura 2000-netwerk. Concreet gaat het in de Oostvaardersplassen om de bescherming en instandhouding van 31 vogelsoorten en hun leefgebied. Er zijn 33 specifieke instandhoudingsdoelen geformuleerd, waarbij voor de lepelaar en de grote zilverreiger twee doelen gelden; zowel voor de broedvogels als voor de niet-broedvogels. Hoe de instandhoudingsdoelen worden bereikt en voor de toekomst geborgd is vastgelegd in het Natura 2000-beheerplan. De maatregelen die in het beheerplan zijn vastgelegd liggen voor een deel in het moeras (moerasreset), voor een deel in het grazige gebied (vernatting, aanleg poelen en realisatie intrek vis) en voor een deel buiten de Oostvaardersplassen (kiekendieffoerageergebieden).

1.5.2 Kaderrichtlijn Water

De Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) is opgesteld om de waterkwaliteit in Europa te verbeteren. De Oostvaardersplassen zijn een waterlichaam voor de KRW (waterkwaliteitsdoelen). Voor de Oostvaardersplassen geldt dat:

- De Natura 2000-doelen voorop staan;

- De KRW doelen gelijk zijn aan de huidige toestand. Dit geldt voor algemeen fysisch-chemische parameters en biologie (algen, waterplanten, macrofauna en vissen).

In 2020 worden de KRW-doelen voor de Oostvaardersplassen herijkt. De inzet is dat het moerasgebied aangeduid wordt als kunstmatig waterlichaam, met als waterbeheertype M14 (ondiepe matig grote, gebufferde plassen).

1.5.3 Wet dieren

De Wet dieren is een Nederlandse kaderwet waarin een integraal kader voor regels over gehouden dieren en daaraan gerelateerde onderwerpen is vastgelegd. De wet is sinds 1 januari 2013 van kracht en bevat ook enkele bepalingen die van toepassing zijn op niet gehouden dieren.

1.5.4 Natuurnetwerk Nederland

Het Natuurnetwerk Nederland (NNN) is het Nederlands netwerk van bestaande en nieuw aan te leggen natuurgebieden. Het netwerk moet natuurgebieden beter verbinden, met elkaar en met het omringende agrarisch gebied. De Oostvaardersplassen is integraal onderdeel van het NNN. De provincie Flevoland is verantwoordelijk voor het NNN. Vanuit die verantwoordelijkheid stelt de provincie jaarlijks het Natuurbeheerplan Flevoland op. In het Natuurbeheerplan Flevoland 2019 beschrijft de provincie de beleidsdoelen en de subsidiemogelijkheden voor het beheer van natuurgebieden, landschapselementen en voor agrarisch natuurbeheer inclusief groenblauwe diensten in de provincie. Hieruit volgen de natuurbeheerdoelen per natuurgebied. Om deze doelen te kunnen bereiken is het Natuurbeheerplan verankerd in het SNL.
Voor dit managementplan vormt dit beleidskader mede de basis voor de beheeropgave van de natuur.

1.6 Ondernemingsplan 2020-2025 Staatsbosbeheer

In het najaar van 2019 werkt Staatsbosbeheer aan het Ondernemingsplan 2020-2025. Omdat op het moment dat voorliggend managementplan is opgesteld het ondernemingsplan nog niet is vastgesteld, wordt dit hoofdstuk in 2020 aan het managementplan toegevoegd.

80

2. Gebiedsbeschrijving

2.1 Historie

Onderstaand wordt kort de historie van de deelgebieden van de Oostvaardersplassen beschreven.

2.1.1 Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen

Het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen is ten tijde van de drooglegging van zuidelijk Flevoland in 1968 spontaan ontstaan in de laagst gelegen delen van de polder. Binnen enkele jaren ontwikkelde zich een moeras-ecosysteem met een grote diversiteit aan vogelsoorten die in hoge aantallen het gebied bezochten. Vanwege deze natuurwaarden besloot de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders in 1975 om langs de Oostvaardersdijk een tijdelijk natuurgebied te realiseren.

In 1982 werd er bijna 2000 hectare aan het natuurgebied toegevoegd door aangrenzende gebieden van de landbouw te onttrekken. In 1986 is het gebied als Staatsnatuurmonument aangewezen met als doel een zo compleet en natuurlijk mogelijk functionerend moerasecosysteem tot ontwikkeling te brengen. Vervolgens is het gebied in 1989 onder de Vogelrichtlijn gebracht en aangewezen als Wetland onder het Verdrag Ramsar.

Op 23 december 2009 is de Oostvaardersplassen aangewezen als Natura 2000-gebied. Er zijn in dit kader 33 instandhoudingsdoelstellingen geformuleerd voor 31 vogelsoorten waarvoor het gebied van internationale betekenis is. In de praktijk betekent dit dat het behouden van een goed functionerend leefgebied van deze 31 vogelsoorten bij het beheer van het gebied voorop staat.

Voor 1983 werd het grazige deel landbouwkundig ingericht (sloten, greppels, drainage) en er werden granen verbouwd. Vanaf 1983 zijn delen begraasd met runderen en paarden en vanaf 1992 ook met edelherten.

2.1.2 Hollandse Hout

In de perioden 1971 - 1980 is het Hollandse Hout aangelegd. Het Hollandse Hout is een grootschalig bos op rijke klei. Een bostype dat in Nederland niet meer voorkwam, omdat die grond voor landbouw in gebruik is. Dit type bos is zeldzaam in Nederland. Ruim 60 % van het bos bestond bij aanleg uit populier, ruim 20 % uit de loofboomsoorten es, esdoorn, eik en beuk. De rest bestond uit de zachte loofboomsoorten wilg, els en berk en uit naaldboomsoorten. Veel van de populieren en essen zijn de laatste jaren verdwenen en het bos ontwikkelt zich tot multifunctioneel en gevarieerd loofbos waar duurzame houtoogst plaats kan vinden. In het zuidelijke deel van het Hollandse Hout is ca 300 ha omrasterd om geschikt te maken als leefgebied voor het edelhert. Het Hollandse Hout wordt ingericht als het poortgebied van Nationaal Park Nieuw Land aan de Lelystadse zijde van de Oostvaardersplassen.

2.1.3 Oostvaardersveld

Het Oostvaardersveld was in eerste instantie een (deels spontaan ontwikkeld) bosgebied. Tussen 2007-2014 is het gebied twee keer op grote schaal heringericht. Met de herinrichting zijn waterpartijen en slenken gerealiseerd waarmee moeras en open water biotopen gerealiseerd is. Doel van deze herinrichting was tweeledig: 1) het vergroten van de biodiversiteit en 2) het aanbieden van een gebied voor recreanten waar het ‘Oostvaardersplassen-gevoel’ kan worden beleefd. In het gebied is een kudde koniks aanwezig (zie figuur 2). Grote delen van het Oostvaardersveld heeft een functie als kiekendieffoerageergebied.
Onderdeel van het Oostvaardersveld is het Praambos. Dit is een spontaan ontwikkeld wilgenbos. Het naastgelegen Trekweggebied (onderdeel van het Oostvaardersveld) is

foerageergebied voor (blauwe) kiekendief, in verband met de Natura 2000-opgave en de compensatieverplichtingen van gemeente Almere. Het Trekweggebied wordt ingericht als etalage van de Oostvaardersplassen. Het gebied is omrasterd om geschikt te maken als leefgebied voor konikpaard.

2.1.4 Kotterbos

Het Kotterbos is een zeer jong bos. Het is in de jaren 1989-1992 aangelegd met voornamelijk populier, wilg en es. Het bos ontwikkelt zich tot multifunctioneel en gevarieerd loofbos waar duurzame houtoogst plaats kan vinden. In het gebied is een Natuurboulevard aangelegd met informatie over de vroege geschiedenis van het gebied (onder andere sporen uit de Romeinse tijd). Een deel van het Kotterbos is jaarrond onderdeel van het leefgebied van heckrund, konikpaard en edelhert (zie figuur 2).

2.1.5 Oostvaardersbos

Het Oostvaardersbos is grotendeels aangelegd in de jaren 1981-1983. In die tijd was het gebruikelijk om relatief grote vakken met dezelfde boomsoorten aan te planten. Veel van die vakken zijn gevuld met populieren, die met hun snelle groei konden zorgen voor windvang, beschutting en eerste ‘aankleding’ van de toen nog kale polder. Het Oostvaardersbos is jaarrond leefgebied van edelhert (zie figuur 2).
Het Oostvaardersbos wordt ontwikkeld tot het poortgebied van het Nationaal Park Nieuw Land aan de Almeerse zijde van de Oostvaardersplassen. Onderdeel daarvan is de omvorming van productiebos (reeds in 2012 gestart) naar een gevarieerd recreatiebos.

2.1.6 Nationaal Park Nieuw Land

Sinds 2018 vormt de Oostvaardersplassen samen met de omliggende waterrijke natuurgebieden de Marker Wadden, de Lepelaarplassen en het Markermeer het Nationaal Park Nieuw Land. Een Nationaal Park van 29.000 hectare met als bijzonder kenmerk dat het niet zou hebben bestaan zonder de inpoldering van Flevoland. De natuurgebieden vormen een waar vogelparadijs met als icoon de zeearend. De bundeling van de vier natuurgebieden in één Nationaal Park biedt nieuwe kansen voor het versterken van de ecologische en toeristische betekenis van Nieuw Land.

In 2018 is de ontwikkelingsvisie Nationaal Park Nieuw Land opgesteld. De ontwikkelingsvisie geeft een beeld van de richting waar de acht gebiedspartners naartoe willen: een internationaal uniek natuurgebied dat uitnodigt tot avontuur en op verschillende manieren kan worden beleefd. De ontwikkelingsvisie geeft een beeld voor de lange termijn, zo’n twintig jaar vooruit.

In de ontwikkelingsvisie worden twee opgaven uitgewerkt. De eerste is het vergroten, verbinden en versterken van de natuur. Voortbouwend op wat bestaat heeft Nieuw Land de potentie om van wereldklasse te worden. De tweede opgave is om royaal ruimte te bieden aan natuurbeleving.

Mensen zijn van harte welkom in Nieuw Land en moeten zich ook welkom voelen. Een heldere ruimtelijke structuur draagt bij om tot één samenhangend gebied te komen. Binnen Nieuw Land gaat het om natuurkernen die omzoomd worden door een ‘natuurlint’. Het natuurlint grenst aan de natuurkernen en biedt mogelijkheden voor voorzieningen die bijdragen aan natuurbeleving. De dijken in het Nationaal Park fungeren als ruggengraat en belvedères. Nieuw Land positioneert zich als avontuurlijk, open, levendig, toonaangevend en innovatief. De gebiedspartners staan open voor nieuwe ontwikkelingen en activiteiten als die bij dragen aan één of beide opgaven.

2.2 Voorgaand beheer Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen

Het beheer van de Oostvaardersplassen is altijd primair gericht geweest op het in stand houden van de vogelwaarden van het gebied. Begin jaren zeventig bleek dat de aanwezigheid van duizenden ruiende grauwe ganzen in het moeras een belangrijke invloed had op de ontwikkeling van het gebied: doordat de ganzen in de ruiperiode riet eten, zorgen zij voor een gevarieerde rietvegetatie. Deze grote diversiteit in structuur van de rietvegetatie levert een grote diversiteit in moerasbroedvogels op. Echter, bij een continu herhalen van rietvraat, verdwijnt uiteindelijk de rietvegetatie en daarmee broedgelegenheid voor diverse soorten moerasbroedvogels. Bij dit verdwijnen van het riet is naast de invloed van de ganzen ook het waterpeilverloop een belangrijke factor. Vanwege het vrij constante waterpeil in het moeras, konden enerzijds de ganzen jaarlijks het gebied bezoeken tijdens de ruiperiode en het riet steeds verder wegvreten en kon anderzijds ook geen massaal herstel van de rietvegetatie plaatsvinden, omdat daarvoor droogval nodig is. Om dit proces te stoppen werd in 1987 in het westelijk deel van het moeras een peilverlaging uitgevoerd om herstel van het bestaande riet en de ontwikkeling van nieuw riet te stimuleren. Dit resulteerde in een reset van de successie in dit deel van het moeras, waar verschillende vogelgroepen van profiteerden.

Voor het behoud van de ganzen is in de winterperiode korte (grazige) vegetatie nodig. Om in het grazige deel voldoende oppervlakte kort gras voor herbivore ganzen en eenden, en open en gesloten poelen voor reigers, lepelaars, futen en dodaars aan te kunnen bieden, is vanaf de vroege jaren tachtig begrazing ingezet. Hierdoor ontstond er ruimte voor natuurlijke processen die een afwisselend landschap met struweel, ruigte en kruiden sturen. Vanaf 1983 werden in delen van het terrein heckrunderen ingezet en vanaf 1984 ook konikpaarden. In 1992 werd edelhert geïntroduceerd. Vanaf 1996 is het gehele Natura 2000-gebied integraal jaarrond begraasd door deze drie soorten grote herbivoren.

Sinds de introductie van de grote herbivoren is het beheer van de Oostvaarderplassen, en daarmee ook van de grote grazers, er op gericht geweest om zoveel mogelijk ruimte te geven aan natuurlijke processen. De terreinomstandigheden waren dan ook bepalend voor hoeveel dieren er in het gebied aanwezig waren. Door de beheerder werd alleen ingegrepen wanneer de conditie van het individuele dier in combinatie met de (terrein- en weers)omstandigheden daartoe aanleiding gaven. Dit zogeheten vroeg reactief beheer volgde het door de minister vastgestelde beleid, waarvoor de basis is geformuleerd in de adviesrapporten ICMO 1 en ICMO2.

In de jaren 90 van de vorige eeuw en begin jaren 2000 werden in het grazige deel diverse poelen aangelegd en werden in bepaalde delen de grondwaterstanden verhoogd om een gradiënt van nat naar droog te creëren. Hiermee werd het gebied voor diverse groepen watervogels, zoals steltlopers en reigers nog geschikter.

Aanvankelijk leverde de begrazing een toename van de variatie in vegetatie structuren op, waarbij er geen verdere uitbreiding van struweel optrad. Ruigte en korte graslanden kwamen naast elkaar in een mozaïek voor. Nabij waterelementen ontstonden zowel begraasde als onbegraasde oevers. Rond de periode 1996- 2000 was de omvang van de populaties grote grazers dusdanig dat de processen van ontstaan en afbraak van de verschillende vegetatiestructuren min of meer in balans waren.

De omvang van de populaties van de grote herbivoren bleef in de daaropvolgende jaren toenemen, als gevolg waarvan steeds meer terrein werd omgevormd in korte grazige vegetatie. Hierdoor nam de diversiteit in vegetatiestructuren af, wat resulteerde in een afname van de totale biodiversiteit. Sommige soorten konden dankzij deze ontwikkeling juist in hoge aantallen voorkomen, zoals ganzen, eenden, kieviten en goudplevieren.

3. Visie

3.1 Inleiding

Het PBBO wordt beschreven dat het '*doel van het provinciaal beleid voor het Oostvaardersplassengebied is realisatie van de Natura 2000 doelen voor de Vogelrichtlijnsoorten en realisatie van een door de mens als bijzonder ervaren en kwalitatief hoogwaardig natuurgebied in de nabijheid van de stedelijke gebieden in Flevoland en de Randstad, dat een breed maatschappelijk draagvlak kent*'.

Om dit doel te behalen is een integrale visie op het gebied noodzakelijk.

3.2 De visie op hoofdlijnen

De Oostvaardersplassen is één van de grotere natuurgebieden van Nederland. Het gebied is spontaan ontstaan na de aanleg van Zuidelijk Flevoland. Het bestaat uit open water, moerasvegetatie, wel en niet geïnundeerde graslanden met poelen, ruigte, riet, struweel en bos én het wordt omringd door bosrijke gebieden: Oostvaardersbos, Kotterbos, Hollandse Hout en Oostvaardersveld. De Oostvaardersplassen is een afwisselend moerasgebied van internationale betekenis voor wetlandgerelateerde broed- en trekvogels. De totale omvang is ca 7500 hectare. Een landschap dat leefgebied is voor de Natura 2000-soorten en waar de soortenrijkdom aan planten, vogels en andere dieren in de komende jaren een impuls krijgt. Daarnaast krijgt de bezoeker meer mogelijkheden om dit natuurgebied te ervaren.

Het gebied is een belangrijke halte op de vogeltrekroute van het hoge noorden richting zuid Europa en Afrika. Het is een verblijfplaats voor vele vogelsoorten als foerageer-, broed-, of schuilgebied. Het kerngebied is als Ramsar- en Natura 2000-gebied onderdeel van een wereldwijd netwerk van topnatuurgebieden die het beschermen waard zijn. In de praktijk betekent het dat het behouden en verbeteren van het leefgebied van de 31 vogelsoorten die afhankelijk zijn van het uitgestrekte wetland, voorop staat.

Naast de vele vogels zijn aansprekende zoogdieren zoals de bever, otter, vos, ree, heckrunderen, konikpaarden en edelherten in het gebied aanwezig. De grote herbivoren zijn in het beheer van belang om de graslanden open te houden, waar vogels van profiteren.

De rijkdom van het gebied geeft een speciale verantwoordelijkheid voor het beheer. Met de ontwikkeling van Nationaal Park Nieuw Land wordt gewerkt aan een kwaliteitsimpuls voor de natuur en uitbreiding van de bereikbaarheid, recreatie en de voorzieningen in de Oostvaardersplassen. Dit binnen het gegeven dat de bescherming en ontwikkeling van de natuur, zeker in het kerngebied, altijd voorop staat. Hierbij ligt het accent van beschermen en versterken van de vogelnatuur in het kerngebied en het beleven en benutten in de schil van bossen. De bosrijke randen van de Oostvaardersplassen zijn een gevarieerd loofbos waarin duurzame houtoogst plaats vindt. De bosgebieden worden zo ingericht dat de natuur aansluit op de natuur van het kerngebied. In het gevarieerde landschap van de bossen ontmoet de recreant de natuur in een hartelijk avontuur, waar rust, natuurbeleving en actief bezig zijn als vanzelf gevonden wordt.

3.3 De visie in relatie tot beheeropgave

Het beheer is erop gericht om een mix van moeras, open water, grazige vlaktes, overstromingsgebieden, struweel en boslandschappen in stand te houden. Bij elkaar levert dat een landschap op met een grote variatie aan habitats en natuurlijke

overgangen tussen die habitats. Dit geeft een grote variatie aan soorten waar de Natura 2000-soorten als beheeropgave centraal staan.

In het beheer wordt ingezet op de realisatie van een robuust natuurgebied. Hierbij wordt zo veel mogelijk gebruik gemaakt van processen die sturing geven aan de landschappelijke ontwikkeling. In het moeras zijn waterpeildynamiek, sedimentatie en erosie, vegetatiesuccessie en begrazing door ganzen belangrijke processen die sturing geven. In de droge gebiedsdelen zijn vegetatiesuccessie, begrazing door ganzen en grote herbivoren en waterpeildynamiek de belangrijkste sturende processen. In de bossen is vooral de opbouw van het bos in leeftijd (jong bos tot en met verval van bomen), soortensamenstelling en structuur van de verschillende vegetatielagen sturend. Daar waar de sturende processen vanuit hun natuurlijke dynamiek ontoereikend zijn, wordt door middel van aanvullend beheer gestuurd op basis van de doelen die gelden vanuit de verschillende kaders; vooral Natura 2000 en het PBBO.

3.3.1 De visie op het waterbeheer

PM, wordt in 2020 toegevoegd

3.3.2 De visie op landschapsvorming, sedimentatie en erosie

PM, wordt later toegevoegd

3.3.3 De visie op begrazingsbeheer

Aanleiding

Met het PBBO is in 2018 gekozen voor een meer sturend beheer in de Oostvaardersplassen. De begrazing door grote grazers wordt afgestemd op de doelstellingen van Natura 2000 en het PBBO. Doel van het nieuwe beleid is dat *er 'levensvatbare populaties grote herbivoren in het Oostvaardersplassengebied zijn en dat het welzijn van de dieren is gewaarborgd (voldoende voedsel door het jaar heen en voldoende beschuttingsmogelijkheden). De aantallen grote herbivoren worden actief op stand gehouden met een populatieomvang tussen de 1100 en 1500 dieren.'*

De betekenis van begrazingsbeheer voor het behalen van de instandhoudingsdoelen.

In het Natura 2000-beheerplan wordt beschreven wat de betekenis is van begrazingsbeheer in relatie tot het behalen van de Natura 2000-doelen. Samengevat gaat het er daarbij om dat er:

- Voldoende kortgrazige graslanden (nat en droog) worden gerealiseerd voor de Natura 2000-soorten zoals ganzen en eenden;
- Een structuurrijk en daarmee muizenrijk grasland ontstaat als foerageergebied voor roofvogels zoals kiekendieven;
- Zowel open poelen als poelen met oevervegetatie voor reigers, lepelaar, futen en dodaars, en ruigtes, riet en struweel als broed-, foerageer- en rustgebied voor diverse andere vogelsoorten aanwezig is.

Deze mix aan vegetatie, vegetatiestructuur en vegetatietypen kwam in ruime mate voor in de tweede helft van de jaren negentig van de vorige eeuw. Op dat moment was de diversiteit aan vogels in het gebied hoog.

Bepalende factoren in begrazingsbeheer op de vegetatieontwikkeling

De mate en soort van invloed van de begrazing op de vegetatieontwikkeling wordt niet alleen bepaald door het totaal aantal grote herbivoren maar ook door de soort herbivoren en de samenstelling daarin. Het samenspel van rund, paard en edelhert is van belang voor het functioneren van het grazige deel in het kader van de instandhoudingsdoelen. Bepalende factoren in het samenspel zijn het aantal herbivoren en het natuurlijke gedrag van de dieren, het voedselaanbod, de indeling

van het gebied en de weersomstandigheden. De dieren gaan op zoek naar de plekken waar de omstandigheden voor hen het best zijn met betrekking tot voedsel, water, beschutting en rust.

De drie huidige herbivorensoorten (edelhert, konikpaard en heckrund) verschillen in hun gedrag en leveren daarmee gezamenlijk een grotere diversiteit in de vegetatiestructuur dan wanneer slechts één of twee soorten worden ingezet. Runderen en paarden zijn 'echte grazers', dat wil zeggen dat zij beide het hele jaar een sterke voorkeur voor grassen hebben. Als de dichtheden aan grote herbivoren laag zijn, dan bestaat hun dieet voor meer dan 90% uit grassen. Daarnaast zijn zij door hun grootte ook goed in staat om met ruigte en riet overweg te kunnen, ondanks de iets lagere voedingswaarde ten opzichte van grassen. Als grassen in mindere mate aanwezig zijn en ruigte en riet wel in grote hoeveelheden beschikbaar zijn, kunnen runderen en paarden daarmee ook in ruime mate in hun voedingsbehoefte voorzien. De runderen en paarden zijn bij uitstek de soorten om er voor te zorgen dat graslanden niet verruigen. Edelherten voeden zich eveneens met grassen, maar benutten daarnaast ook struiken en bomen (vooral knoppen, blad, twijgen en bast) om hun voedingsstoffen binnen te krijgen. Vooral vanwege hun grotere voorkeur voor struiken en bomen vervullen zij een belangrijke rol in het tegengaan van verbossing.

3.3.4 De visie op recreatie en toerisme

PM

4. Waterbeheer

PM in 2020

5. Beheer van vegetaties en habitats

PM

80

6. Beheer Grote herbivoren

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt het beheer van de grote herbivoren uitgewerkt. Hierbij worden de volgende uitgangspunten en randvoorwaarden gehanteerd:

- Dat wat vastgelegd is in het PBBO is de basis, zijnde:
  - Het beheer van de grote herbivoren wordt een combinatie van strikt uitgevoerd reactief beheer aangevuld met een beheerste ontwikkeling onder het plafond van 1500 dieren (najaarsstand);
  - Passend bij het areaal grasland van circa 1100 hectare, dat resteert na vernattingsmaatregelen en beschuttingsmaatregelen, wordt in het kerngebied vooralsnog een maximum aangehouden van 1100 grote grazers in de voorjaarstelling;
  - In het beheer van de grote grazers wordt een hand-aan-de-kraanprincipe toegepast op basis van monitoringsgegevens in relatie tot de ontwikkeling van de Natura 2000-doelen, de vegetatie, en de biodiversiteit;
  - Er vindt, wanneer dit nodig is, jaarrond beheer plaats door afschot van dieren die in een slechte conditie zijn en/of afwijkend gedrag vertonen.
- De edelherten in de Oostvaardersplassen zijn in het wild levende dieren van een beschermde inheemse diersoort;
- De heckrunderen en konikpaarden in de Oostvaardersplassen zijn in het wild levende dieren. Staatsbosbeheer heeft een beperkte beschikkingsmacht over de dieren en verzorgt ze op een manier die daarbij past. Staatsbosbeheer heeft hierbij beleidsvrijheid [1];
- Dierenwelzijn is randvoorwaardelijk. Vanuit de rol van eigenaar en beheerder van het gebied draagt Staatsbosbeheer de verantwoordelijkheid voor het dagelijks beheer en de keuzes die daarin gemaakt worden. In lijn met het PBBO heeft het begrip dierenwelzijn betrekking op het totaal van de mate waarin dieren:
  - in staat zijn om gedurende het jaar voedsel tot zich te nemen;
  - natuurlijk gedrag kunnen vertonen;
  - in sociale verbanden leven;
  - keuzes kunnen maken op het vlak van leefgebied en relaties;
  - beschuttingsmogelijkheden kunnen vinden voor bescherming tegen kou, hitte en wind.

6.2 Leefgebied van de grote herbivoren

Sinds 1996 wordt het hele Natura 2000-gebied integraal begraasd door edelherten, konikpaarden en heckrunderen. In het kader van de ICMO-adviezen zijn vanaf 2011 delen van het Oostvaardersbos en Kotterbos en de zogenaamde Driehoek in zijn geheel opengesteld als beschuttingsgebied voor de grote herbivoren. Voor edelherten zijn deze gebieden jaarrond toegankelijk, voor runderen en paarden zijn delen alleen in de winter toegankelijk. Deze gebieden werden tot nu toe in de winterperiode tijdens de uitvoering van het vroeg reactief beheer, afgesloten voor bezoekers.

In 2016 is een verbinding gerealiseerd tussen het grazige deel van de Oostvaardersplassen en het Oostvaardersveld, met als doel het Oostvaardersveld toe te voegen aan het leefgebied van de edelherten. In de planvorming is toen meegenomen dat ook het zuidelijk deel van het Hollandse Hout (300 ha) op termijn aan het leefgebied toegevoegd wordt. Tot 2019 hebben slechts zes edelherten gebruik gemaakt van de verbinding onder het spoor door, naar het Oostvaardersveld. Verwacht wordt dat met een kleinere populatie edelherten in de Oostvaardersplassen, de migratie naar het Oostvaardersveld beperkt tot afwezig zal zijn.

[1] Gerechtshof Arnhem –Leeuwarden, 11 april 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:3122

Onderdeel van de opgave uit het PBBO is de realisatie van 300 ha beschuttingsgebied in het grazige deel. In het PBBO is gesteld dat de noodzaak van het openstellen van de bossen als beschuttingsgebied op termijn daarmee komt te vervallen. Echter de aanwezigheid van grote herbivoren in de gebieden die opengesteld zijn voor recreanten (waaronder de voormalige beschuttingsgebieden) is een meerwaarde voor de natuurbeleving van recreanten. Vanuit dit belang blijft een deel van de bossen ook in de toekomst opengesteld voor grote herbivoren; vooral het edelhert. Hierbij gelden de volgende uitgangspunten:

- Het leefgebied van de edelherten is vastgelegd in het Faunabeheerplan Flevoland (de gele lijn in figuur 2).
- Heckrunderen leven alleen in de gebieden die voor recreanten niet opengesteld zijn, met uitzondering van De Driehoek (blauwe gebieden op figuur 2). Heckrunderen en publiek worden gescheiden vanwege het onberekenbare gedrag van dit runderras.
- Konikpaarden leven in de gebieden die voor recreanten niet opengesteld zijn, met uitzondering van De Driehoek (blauwe gebieden op figuur 2). Dit om de kudde in de Oostvaardersplassen zoveel als mogelijk de ruimte te geven zijn natuurlijk gedrag te vertonen. Dat betekent dat contact met het publiek niet gewenst is.
- Bij extreem winterweer blijft de mogelijkheid het noordelijk deel van het Oostvaardersbos en de driehoek (rode vlakken op de kaart) open te stellen voor de konikpaarden en heckrunderen uit de Oostvaardersplassen. Indien dit gebeurt worden deze gebieden voor publiek afgesloten.

In het algemeen geldt dat wanneer watergangen die als grens fungeren tussen de verschillende gebieden dicht gevroren zijn de konikpaarden en heckrunderen vrij toegang hebben tot andere delen dan hun leefgebied (bijvoorbeeld het Oostvaardersbos). Wanneer dit optreedt wordt bekeken wat dit betekent voor het wel of niet openstellen van het gebied voor het publiek.

Naast de kudde konikpaarden in het kerngebied leven er konikpaarden in het Oostvaardersveld en een kudde in het Trekweggebied (gele vlakken in figuur 2). Dit zijn zelfstandige kuddes, die niet in contact staan met de kudde in het kerngebied.

In figuur 2 is het leefgebied van de verschillende grote herbivoren opgenomen.

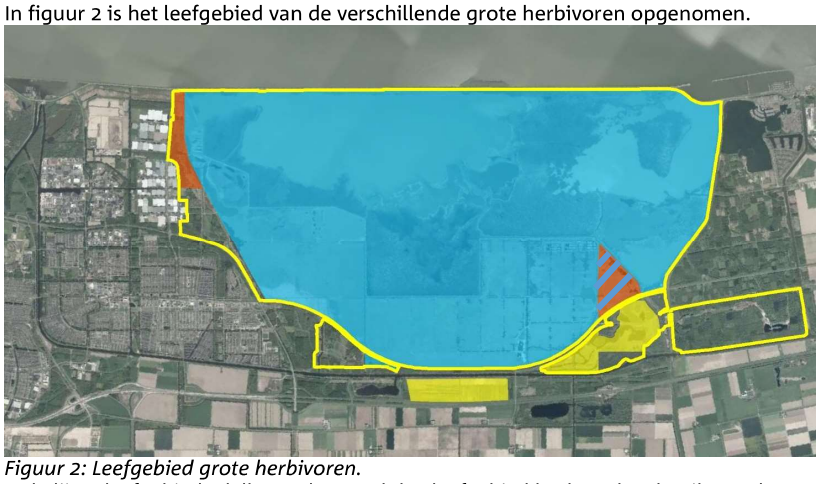

Figuur 2: Leefgebied grote herbivoren.
Gele lijn = leefgebied edelhert. Blauwe vlak = leefgebied heckrund en konikpaard.
Gele vlak = leefgebied zelfstandige kuddes konikpaard die niet in verbinding met de kudde in het Natura 2000-gebied staat. Rode vlak = gebieden die bij extreem winterweer opengesteld worden voor heckrund en konikpaard en op dat moment afgesloten worden voor het publiek.

80

6.3 Populatieopbouw en –beheer

6.3.1 Populatie opbouw

In het PBBO is geconstateerd dat de ontwikkeling van de populaties grote grazers, de wintersterfte en de effecten op natuur en landschap, aanleiding zijn om het beheer van de grote grazers te veranderen. Hierbij wordt een omvang van de populatie gegeven van een voorjaarsstand van 1100 grote herbivoren met een plafond van een najaarsstand van 1500 dieren (runderen, paarden en edelherten). Dit betekent dat de er jaarlijks ca 400 grote herbivoren uit het gebied gehaald moeten worden.

De opgave vanuit de integrale beheeropgave van zowel Natura 2000, SNL als het PBBO is om in voorliggend managementplan een balans te realiseren in de omvang van de totale populatie, de onderverdeling van de aantallen van iedere soort en de gewenste ontwikkeling van het landschap. Bij deze opgave speelt niet alleen de ecologische afweging. Andere aspecten die spelen zijn de beheerbaarheid van de populatie, de maatschappelijke opinie rond het beheer van grote herbivoren en de beleefbaarheid van de populatie.

Omvang totale populatie van 1100 grote herbivoren

In de jaren 2018/2019 is de populatie grote herbivoren flink verkleind. Doordat er een aanzienlijk kleiner aantal grote herbivoren in het gebied aanwezig is, leidt dit tot een significante afname van de begrazingsdruk op het gebied. Hiermee ontstaat ruimte voor processen die leiden tot het duurzaam herstel van en variatie in habitats met inbegrip van bos, struweel, riet, ruigte en structuurrijke graslanden. Hierdoor stijgt de biodiversiteit als geheel en wordt bijgedragen aan het behalen van de Natura 2000-doelen voor de aangewezen vogelsoorten. Zo resulteert een verlaagde begrazingsdruk van de graslanden in meer variatie tussen korte en ruigere begroeiing, wat bijvoorbeeld meer prooien oplevert voor foeragerende bruine en blauwe kiekendieven en de grote zilverreiger. De oeverzones van poelen en waterlopen worden gevarieerder, wat meer broed- en foerageermogelijkheden biedt aan fuut, dodaars, porseleinhoen, roerdomp en verschillende reigersoorten. Verder pakt een afname van betreding van de moeraskern door edelherten positief uit voor broedende moerasvogels.

Voor herstel van de in afgelopen decennia verdwenen ruigtes en struwelen (natuurlijke habitats) en de daarbij passende flora en fauna, is gedurende meerdere jaren een begrazingsintensiteit nodig waarbij er netto toename van struiken en bomen mogelijk is. Vóór de tweede helft van de jaren negentig van de vorige eeuw was de populatie grote herbivoren zo gering in omvang dat struiken en bomen netto in aantal toenamen. Tegelijk verruigden sommige graslanden en ontstonden ruigtes en rietvelden. Na deze periode was de populatie grote herbivoren in aantal zo toegenomen dat er een afname van ruigte, riet, struiken en bomen optrad. In de periode van de omslag van netto toename van bomen en struiken naar netto afname, was de populatie grote herbivoren (in het voorjaar voor de geboorte van de jongen) tussen de 1100 en 1500 dieren groot. Aangezien in de huidige situatie eerst weer een fase van netto toename van struiken en bomen gewenst is, wordt de komende jaren gestuurd op een populatie omvang van ca. 1100 dieren begin april (voorjaarsstand).

Onderverdeling van de soorten grazers

De onderverdeling van de 1100 grote herbivoren in de drie soorten, wordt gebaseerd op de doelen voor het gebied, het ‘graas’-gedrag van de soorten en de levensvatbaarheid van de populatie van de edelherten. Dit leidt tot een voorjaarsdoelstand van 500 edelherten en 600 runderen en paarden (voor onderbouwing zie volgende alinea’s). Bij deze verdeling komt de nadruk in het graaspatroon te liggen op rund en paard om voor voldoende geschikt grasland voor Natura 2000-doelsoorten te zorgen. Vanwege het hogere gewicht van paard en rund (gemiddeld voor de totale populatie resp. 350 kg. en 450 kg) ten opzichte van edelhert (100 kg.) is de totale energiebehoefte en daarmee de voedselopname van edelhert

80

veel geringer dan van paard en rund. Het accent qua voedselopname komt daarmee duidelijk op rund en paard te liggen (rund + paard ca 75% en edelhert ca 25%).

Doelstand en populatie opbouw edelhert

Het beheer van de populatie edelherten is in eerste instantie gericht op het bereiken van een geslachtsverhouding van 1:1 en een voldoende aandeel volwassen herten binnen het totaal aandeel mannelijke dieren. Zoals in het Faunabeheerplan Flevoland is vastgelegd kan op basis van monitoring later besloten worden hier verandering in aan te brengen. Ecologische argumenten die hierbij meegenomen worden zijn:

- Bij lage dichtheden (voldoende voedsel) is overleving van mannelijke dieren groter dan bij hoge dichtheden. Op dat moment zal de man/vrouw verhouding via natuurlijke verjonging naar 1:1 toe gaan;
- Voor het realiseren van een grotere uitwisseling van genen van verschillende individuen, met als doel grotere genetische variatie in de populatie, is een man/vrouw verhouding van 1:1 het meest effectief.

Daarnaast spelen afwegingen waar eerst nader onderzoek nodig is om het effect in beeld te krijgen, zoals:

- Het fenomeen dat afschot stress veroorzaakt, wat effect kan hebben op de geslachtsverhouding van de kalveren;
- Predatie door bijvoorbeeld wolf (~~nog~~ niet in het gebied aanwezig).

De landelijke staat van instandhouding van het edelhert is goed. Binnen de provincie Flevoland is het leefgebied Oostvaardersplassen het enige aangewezen leefgebied. Voor dit leefgebied is de streefstand van 500 dieren voldoende om de populatie voorlopig duurzaam in stand te houden, temeer daar de genetische diversiteit in de Oostvaardersplassen relatief hoog is in vergelijking met edelhertenpopulaties in omvangrijke bosgebieden in Nederland en Duistland.

Doelstand en populatieopbouw konikpaard en heckrund

'Natte' en 'droge' graslanden spelen een cruciale rol in het systeem van de Oostvaardersplassen. Daarom wordt het accent in de graasdruk gelegd op de 'echte grazers'; te weten de beide soorten die hoofdzakelijk korte vegetaties benutten: rund & paard.

Paarden grazen overwegend in één kudde waarbij ze soms enkele dagen op een bepaalde locatie grazen en daar al het gras zeer kort afgrazen. Op deze manier ontstaan bij begrazing met paarden locaties met zeer kort afgegraasd gras naast locaties die sterk zijn verruigd. De overgang van kort naar ruig ontbreekt vaak bij alleen begrazing door paarden.

Runderen grazen veelal in verschillende groepen die niet zoals paarden enkele dagen op één plek grazen, maar dit veel meer verspreid door het gebied heen doen. Als gevolg daarvan ontstaat onder begrazing door runderen een grote gradiënt van kort afgegraasd grasland, via verruigd grasland tot ruigte.

De combinatie van de twee soorten herbivoren levert de meeste diversiteit in de structuur van de graslanden en ruigtes. Een aanvullend aspect is dat paarden, net als edelherten en ganzen, het gras zeer kort kunnen afgrazen. Dit is gunstig voor ganzen en eenden die gras eten, maar minder gunstig voor runderen. Als het gras zeer kort is (< 5 cm), benutten de runderen de ruigere vegetaties om te foerageren. Dit is geen probleem voor de runderen zelf, maar kan bij een te hoge druk een probleem vormen bij het tot stand brengen van het diverse landschap, waar juist ook de overgangen van kort grasland naar ruigte en de ruigtes zelf van belang zijn.

Bijsturing omvang populatie grote herbivoren

Om de effecten van het beheer van de grote herbivoren op de Natura 2000-doelen, landschapsontwikkeling en biodiversiteit te volgen is langjarig onderzoek nodig. Landschapsecologische ontwikkelingen dienen altijd over een langere termijn beschouwd te worden. Om inzicht te krijgen in de vraag welk aantal grote herbivoren

voldoende is om de opgaven te halen, wordt tot 2026 gewerkt met het vaste aantal van 1100 grote herbivoren (voorjaarsstand). In die periode wordt een monitoringsprogramma uitgevoerd waarin de relatie tussen aantallen grote herbivoren, vegetatieontwikkeling en gebruik van het gebied door ganzen, reigers en roofvogels in beeld gebracht wordt. Hiervoor worden vier ontwikkelingen gemonitord (zie ook deel monitoring), te weten:

- Populatieontwikkeling grote herbivoren,
- vegetatiestructuurtypen,
- structuur graslanden,
- terreingebruik grote herbivoren, ganzen, roofvogels.

Hiermee wordt informatie verkregen die gebruikt kan worden voor toekomstige keuzes in het begrazingsbeheer. Op basis van deze monitoring kan eventueel ook tussentijds bijsturing plaats vinden (lerend beheren).

6.3.2 Populatiebeheer

Bij het behouden van de kuddes grote herbivoren op de gewenste aantallen is het de mens die de kuddegrootte bepaalt en dus oordeelt welk dier de kudde verlaat. De opgave hierbij is:

- behoud van de sociale groepen/structuren;
- dat de sterkste en gezondste dieren overblijven.

Het resultaat van deze opgave is dat de kuddes zo veel mogelijk zelfredzaam zijn. Dit betekent dat de afweging of een individueel dier uitgenomen wordt, gemaakt wordt in relatie tot het functioneren en de omvang en samenstelling (geslacht, leeftijd e.d.) van de populatie.

Uitvoering van het populatiebeheer edelherten

Het populatiebeheer van de edelherten wordt uitgevoerd in lijn met wat in het Faunabeheerplan Flevoland is vastgelegd en de voorwaarden zoals die door de provincie verbonden zijn aan de vergunning en ontheffing voor afschot van edelherten.

Om de populatie edelherten op een minimum van 500 dieren in stand te houden wordt ingezet op populatiebeheer door middel van afschot.

Hoe het populatiebeheer van de edelherten wordt uitgevoerd is uitgewerkt in het protocol ‘Uitvoering van het populatiebeheer edelherten’.

Populatiebeheer van konikpaarden

Om de populatie konikpaarden op de doelstand te krijgen of houden, worden paarden jaarlijks uit de kudde gehaald. Hierbij wordt rekening gehouden met de sociale structuur van de kudde.

Indien er een verzoek komt om konikpaarden in een ander natuurgebied te plaatsen ten behoeve van natuurbeheer, wordt de haalbaarheid hiervan verkend. Indien het haalbaar is, wordt dit verder uitgewerkt. Hierbij gelden de volgende voorwaarden:

- Het verzoek komt van een terreinbeherende organisatie met natuurdoelstellingen;
- De financiering van het uitplaatsen is geregeld;
- Het uitzetgebied voorziet in leefgebied van voldoende omvang en kwaliteit voor een levensvatbare populatie met behoud van sociaal gedrag en sociale structuur;
- Voldaan wordt aan de voorwaarden voor dierenwelzijn. Uitgangspunt hierbij is dat een dier in een positieve staat van welzijn kan verkeren doordat:
    - het in staat is om adequaat te reageren op:
        - honger, dorst en onjuiste voeding,
        - thermaal en fysiek ongemak,
        - verwondingen en ziekten,
        - angst en chronische stress.

  - het de vrijheid heeft om normale, soort specifieke gedragspatronen te vertonen (waaronder kudde vorming, voortplanting, territoriaal gedrag), die het dier in staat stellen om zich aan te passen aan de uitdagingen die de heersende omgevingsomstandigheden bieden;
- Een beheerplan is opgesteld waarin beschreven is hoe het beheer is geregeld (ook financieel) en hoe wordt omgegaan met calamiteiten (bijv. onvoldoende voedsel door het weer);
- Dat dieren niet gebruikt worden voor jachtdoeleinden.

Konikpaarden die niet uitgeplaatst kunnen worden, worden jaarlijks uit het gebied genomen door ze te vangen, te chippen en af te voeren naar de slacht.

Hoe het populatiebeheer van de konikpaarden wordt uitgevoerd is uitgewerkt in het protocol 'Uitvoering van het populatiebeheer konikpaard'.

Populatiebeheer heckrunderen

Om de populatie heckrunderen op de doelstand te houden worden dieren jaarlijks uit de kudde genomen door middel van afschot in het veld. Deze dieren worden conform de wettelijke bepalingen voor destructie aangeboden.

Hoe het populatiebeheer van de heckrunderen wordt uitgevoerd is uitgewerkt in het protocol 'Uitvoering van het populatiebeheer heckrund'.

6.3.3 Benutting van (ge)dode grote herbivoren

Benutting grote herbivoren voor de voedselketen

Geschoten gezonde edelherten en voor de slacht uitgevangen paarden worden zo veel als mogelijk ter beschikking gesteld voor menselijke consumptie. Indien dit niet mogelijk is wordt gezocht naar andere hoogwaardig gebruik van het vlees (bv diervoeding).

In het protocol 'benutting edelherten voor menselijke consumptie' is de operationele uitvoering uitgewerkt.
In het protocol 'benutting konikpaard voor menselijke consumptie' is de operationele uitvoering uitgewerkt.

Benutten ten behoeve van biodiversiteit

Het laten liggen van kadavers in het terrein komt de biodiversiteit ten goede. Net als onder natuurlijke omstandigheden waarin dieren die dood gaan door ziekte, voedseltekort of predatie in het veld blijven, dienen de kadavers als voedselbron voor raven, zeearenden, vossen en allerlei soorten insecten. Bovendien dragen kadavers bij aan de natuurlijke processen van energie- en nutrientenstromen en –kringlopen doordat de kadavers via afbraak terugkeren in het systeem. Daarnaast creëren kadavers micro-biotoopverschillen die ook voor planten gunstig kunnen zijn. De kadavers zijn zo op verschillende manieren onderdeel van diverse voedselketens, die bij elkaar de biodiversiteit van het gebied vergroten en versterken.

Het laten liggen van kadavers van edelhert is toegestaan. Van de edelherten blijven jaarlijks ca. 10 % van de geschoten dieren in het veld achter. In het beleidskader is benoemd dat natuurlijke sterftecijfers van tussen de 5 en de 10 % van de populatie aan de orde is. Dit betreft sterftecijfers die gebaseerd zijn op de situatie in de Oostvaardersplassen waarbij de dichtheden aan grote herbivoren laag waren (vergelijkbaar met de voorgestelde aantallen in het PBBO) en nog niet gereguleerd werden door het voedselaanbod.

De kadavers van edelherten blijven in ieder geval in het veld achter als het vlees niet kan worden benut voor consumptie of verwijdering van het kadaver tot een te grote verstoring leidt. Daarnaast kan in voorkomende gevallen het ontweidsel van geschoten edelherten in het veld worden achtergelaten.

Vanuit het streven om de biodiversiteit in de Oostvaardersplassen te versterken en te vergroten is het gewenst om de haalbaarheid te onderzoeken om een deel van de heckrunderen en konikpaarden die via reactief beheer (zie paragraaf 6.4.6, voorkomen van onnodig lijden) zijn geschoten of die een natuurlijke dood zijn gestorven, in het veld achter te laten. Hierbij kan worden aangesloten bij de uitkomsten van het onderzoek naar het laten liggen van buitenmachtelijke kadavers. Zolang niet onderzocht is of een deel van de kadavers van heckrund en konikpaard in het veld achtergelaten kan worden ten behoeve van de biodiversiteit, worden de kadavers van heckrunderen en konikpaarden die via reactief beheer (zie paragraaf 6.4.6, voorkomen van onnodig lijden) zijn geschoten of die een natuurlijke dood zijn gestorven uit het gebied gehaald en voor destructie aangeboden. Uitzondering hierop is de situatie dat het onmogelijk is om het kadaver te verwijderen of verwijdering van het kadaver tot een te grote verstoring leidt (de buitenmachtelijke kadavers).

Met opmerkingen [■2]: Vast gecheckt door de juristen. Klopt dit wettelijk gezien nog? Het project Buitenmachtelijke Kadavers ism LNV is namelijk in andere gebieden gestopt.

Indien dode grote herbivoren in het veld blijven liggen geldt dat:

- Kadavers alleen mogen blijven liggen als ze geen gevaar opleveren voor:
  - het ecosysteem (bijvoorbeeld het risico dat botulisme uitbreekt);
  - de volksgezondheid.
- Kadavers zodanig worden achtergelaten zodat het publiek er niet onvoorbereid mee geconfronteerd kan worden.

In de communicatie over het beheer van de Oostvaardersplassen wordt het publiek uitgelegd waarom de kadavers van bepaalde diersoorten in het veld blijven liggen.

Afvoer voor destructie

Geschoten dieren die niet de menselijke voedselketen in gaan of als kadaver in het veld achterblijven, worden afgevoerd voor destructie.

De operationele uitvoering is uitgewerkt in het protocol ‘wettelijke afvoer kadavers gestorven vee’.

Registratie van geschoten en gestorven grote herbivoren

Registratie van geschoten edelherten vindt plaats in het Fauna Registratie Systeem. Van de gestorven heckrunderen en konikpaarden wordt een aparte registratie bijgehouden. Dit betreft een interne registratie van Staatsbosbeheer.

6.4 Dierenwelzijn

6.4.1 Inleiding

Voor Staatsbosbeheer is een belangrijk onderdeel van dierenwelzijn het gegeven dat dieren hun natuurlijke gedrag kunnen vertonen. Dit betekent bijvoorbeeld dat de grote herbivoren een sociale kudde vormen en territoriaal gedrag kunnen vertonen. Door factoren als de terreingesteldheid, de voedselomstandigheden en de voedselbehoefte, ontwikkelen de dieren een natuurlijke loop- en graasstructuur waarmee ze adequaat reageren om honger, dorst en onjuiste voeding te voorkomen. De grote herbivoren kunnen door migratie de plekken opzoeken waar de omstandigheden het best zijn. Daarbij kan het bijvoorbeeld gaan om het opzoeken van beschutting, het vinden van het juiste voedsel en drinkwater.

Als de goede omstandigheden binnen het gebied jaarrond voorhanden zijn en de grote herbivoren natuurlijk gedrag vertonen, is ingrijpen ten behoeve van dierenwelzijn op het niveau van de populatie niet noodzakelijk.

Naast het vertonen van natuurlijk gedrag en de mogelijkheden voor het kunnen vinden van water en voedsel gaat in het beheer de aandacht vooral uit naar het

voorkomen van thermaal en fysiek ongemak; verwondingen en ziekten; angst en chronische stress.
Bij het beheer van de grote herbivoren ligt het accent op de fysieke gezondheid en het totale sociale gedrag van de dieren.

6.4.2 Controle van grote herbivoren

Om een goed beeld te hebben van de fysieke gezondheid van de dieren worden de grote herbivoren regelmatig gecontroleerd.

Dagelijkse controle

Boswachters die tijdens hun dagelijks werk in het veld zijn, zijn alert op afwijkend gedrag of verwonding van dieren. Indien zij afwijkend gedrag of verwondingen waarnemen melden zij dit.

Wekelijkse toezichtronde

Minimaal een keer per week vindt een toezichtsronde van de kuddes plaats door een medewerker van Staatsbosbeheer. Tijdens de toezichtsronde wordt gekeken naar:

- Verwondingen bij individuele dieren;
- Ziekte onder de populatie;
- Afwijkend gedrag van individueel dier;
- Body conditie score van de populatie grote herbivoren (bijlage 3 BCS Score Card).

Toezichtsronde met de dierenarts

Minimaal eens per kwartaal vindt de toezichtsronde plaats in aanwezigheid van een onafhankelijke dierenarts. De dierenarts gaat bij extreme (weers)omstandigheden direct een extra keer mee met de toezichtsronde. Wanneer de extreme (weers)omstandigheden langer aanhouden, gaat de dierenarts minimaal eens in de 4 weken mee.

Verslaglegging en vervolg

Van de toezichtsrondes wordt een verslag gemaakt.

Tijdens de controles worden soms zaken geconstateerd die om handelen vragen. Hiervoor is een handelingsschema opgesteld. Daarnaast is een stroomschema opgesteld voor handelen bij ziekte en verwonding. In het protocol ‘toezicht op de grote herbivoren’ zijn de operationele aspecten van de toezichtsrondes uitgewerkt met als onderdeel het ‘handelingsschema inspectie’, het ‘stroomschema handelen bij ziekte en verwonding’ en de manier van verslaglegging.

6.4.3 Handelen bij ziekte en verwonding

Tijdens de inspecties kunnen dieren worden gesignaleerd die zich afwijkend gedragen, ziek zijn of gewond (lijken te) zijn geraakt. Een wond of ziekte is niet altijd uiterlijk waarneembaar. Wanneer een niet waarneembare wond of een ziekte bij een dier aanwezig is, kan dit zich uiten in afwijkend gedrag van het dier. Afwijkend gedrag (zoals niet eten, het niet verplaatsen of het buiten de groep blijven) wordt meegenomen in de beoordeling of er sprake is van een verwond of ziek dier.

Behandeling gewond of ziek edelhert

Het edelhert is een wilde inheemse diersoort. Het vangen, verstoren en verontrusten van deze soorten is bij wet verboden. In de uitvoering van de algemene zorgplicht van artikel 1.11 Wet natuurbescherming wordt er naar gestreefd om onnodig lijden te voorkomen. Dat betekent dat een gewond of ziek edelhert dat niet zelfstandig kan herstellen, via afschot uit zijn lijden wordt verlost. Wanneer een zogende hinde wordt geschoten wordt eerst het kalf geschoten. Dit omdat een wees-kalf niet zelfstandig verder kan.

Behandeling gewond of ziek konikpaard of heckrund

Wanneer een gewond of ziek konikpaard of heckrund tijdens de controle is waargenomen, worden de volgende afwegingen meegenomen om tot behandeling te komen:

- Een dier dat niet overduidelijk gewond of ziek is wordt voor een periode van 5 dagen intensief gemonitord. Indien geen verbetering optreedt wordt bij twijfel de dierenarts geraadpleegd;
- Bij een verwond dier wordt contact opgenomen met de dierenarts, in eerste instantie met behulp van een foto van de wond;
- In de uitvoering van de algemene zorgplicht van artikel 1.11 Wet natuurbescherming wordt er naar gestreefd om onnodig lijden te voorkomen. Onnodige stress bij behandeling van een gewond of ziek dier wordt zoveel als mogelijk voorkomen. Stress kan bijvoorbeeld optreden bij benadering van het dier door mensen. Dit betekent dat een gewond of ziek konikpaard of heckrund, dat niet zelfstandig kan herstellen, via afschot uit zijn lijden wordt verlost.
- Indien een langdurig behandelproces zou moeten worden ingezet, of een behandeling waarbij het dier uit de kudde gehaald moet worden, wordt vanuit dierwelzijn gekozen voor reactief beheer.
- Voor konikpaarden buiten het kerngebied geldt dat wanneer ze na een eenmalige behandeling zelfstandig verder kunnen, en de behandeling uitvoerbaar is, zij de behandeling krijgen.

Indien een merrie of koe een zogend jong heeft dat nog niet zelfstandig verder kan, wordt eerst dit jong geschoten. Dit omdat een wees-jong niet zelfstandig verder kan.

Meldplicht dierziekten

Alle diersoorten hebben te maken met ziekten en parasieten, dat is een natuurlijk fenomeen. Het ministerie van EZ heeft een lijst opgesteld van dierziekten die een bedreiging vormen voor de veehouderij. De intentie is dat deze ziekten in Nederland (of in Europa) niet mogen voorkomen. Iedere uitbraak van deze ziekten wordt onder regie van het ministerie aangepakt, om deze zo snel mogelijk de kop in te drukken. Indien in de kudde een dier met een meldplichtige dierziekte wordt geconstateerd wordt dit gemeld bij het landelijk meldpunt van de NVWA. De NVWA is in opdracht van het ministerie van EZ verantwoordelijk voor de aanpak van dierziekten.

6.4.4 Onderzoek van kadavers en veterinaire monitoring

Onderzoek van kadavers

Als het onduidelijk is waarom dieren gestorven zijn, kan een gestorven dier aangemeld worden bij de Gezondheidsdienst voor Dieren (GD) voor sectie of algemeen onderzoek. De GD onderzoekt onder normale omstandigheden alleen ‘verse’ kadavers. De uitkomsten van deze onderzoeken van kadavers uit de Oostvaardersplassen worden besproken met de veterinaire commissie[2] van de Oostvaardersplassen.

Veterinaire monitoring

Jaarlijks wordt van een aantal grote herbivoren bloedmonsters afgenomen en een aantal grote herbivoren worden aan de GD aangeboden voor veterinaire controles. De veterinaire commissie brengt op basis van uitslagen van deze onderzoeken advies uit aan de gebiedsmanager over eventueel te nemen maatregelen.

[2] Voor de Oostvaardersplassen is ten tijde van ICMO 2 een veterinaire commissie ingesteld, waarin drie dierenartsen zitting hebben. Elke van de dierenartsen heeft zijn eigen specialiteit rond diergezondheid en dier gedrag. De commissie brengt advies aan de gebiedsmanager uit in relatie tot het beheer en de gezondheid van de grote herbivoren.

De operationele uitwerking van deze onderzoeken en monitoring is in het protocol 'veterinaire monitoring' uitgewerkt. Dit protocol wordt opgesteld in samenwerking met de veterinaire commissie van de Oostvaardersplassen.

6.4.5 Bijvoeren van grote herbivoren

Wanneer het aantal herbivoren in de Oostvaardersplassen conform het beleidskader is teruggebracht en de populatieomvang stabiel is, ontstaat de situatie dat de draagkracht van het gebied, ook in de winterperiode, voldoende blijft om wintersterfte onder grote herbivoren door voedseltekorten te voorkomen. Hierbij is het uitgangspunt in het PBBO dat er eerder ingegrepen moet worden in de populatie (voor aanvang van de winter) waardoor de dieren zonder bijvoeren de winter moeten kunnen doorkomen.

Gedurende het jaar wisselt de conditiescore van dieren tussen hoog in de zomer en laag in de winter. Dat is een natuurlijk proces dat bij de meeste dieren in noordelijke streken optreedt; de dieren slaan in de zomer een energievoorraad op om de winter door te komen. Het is natuurlijk als de energievoorraad uit de zomer ook daadwerkelijk ingezet wordt gedurende de periodes waarin meer energie nodig is (kou, laag voedselaanbod en bronst). Desondanks kunnen er situaties optreden waarin sprake is van voedseltekort en bijvoeren noodzakelijk is, bijvoorbeeld bij bijzondere weersomstandigheden, of als er een tijdelijk natuurlijk voedseltekort is en het welzijn van de dieren in het geding is.

Het overall effect van bijvoeren is dat dieren de conditie die ze op dat moment hebben langer vasthouden. Bijvoeren brengt risico's met zich mee. Indien de verkeerde kwaliteit voedsel aangeboden wordt (te rijk) kan de spijsvertering ontregeld worden, soms met dodelijk gevolg. Bij te arm voedsel kan het zijn dat de conditie alsnog onvoldoende op peil blijft. Bijvoeren zorgt bovendien voor onrust in de kuddes en de sterkste dieren profiteren als eerste van het aangeboden voedsel.

Via voorlichting wordt het publiek geïnformeerd over hoe het met het voedselaanbod is gesteld en of bijvoeren noodzakelijk is voor het welzijn van de dieren of niet.

Body Condition Score

De Body Condition Score (BCS) (bijlage 3) geeft aan hoe mager of gespierd/vet een dier is en geeft daarmee een indicatie van de vetreserves van een dier. In de Oostvaardersplassen wordt de BCS gehanteerd als graadmeter voor de conditie van de grote herbivoren. De ervaring uit afgelopen jaren is dat de runderen als eerste in conditie achteruit gaan.

De BCS wordt ook bij landbouwhuisdieren gebruikt en kent een 5-puntsschaal. Een dier met score 1 is in zeer slechte conditie (ondervoed), met score 3 optimaal gevoed en score 5 veel te vet.

De operationele uitwerking van het bijvoeren van de grote herbivoren is opgenomen in het protocol 'Bijvoeren grote herbivoren'.

Bijvoeren van edelherten

Bijvoeren van de edelherten is bij wet verboden (artikel 3.32 Wet natuurbescherming). De Wet natuurbescherming biedt de mogelijkheid dat de provincie bij bijzondere weersomstandigheden of een tijdelijk natuurlijk voedseltekort waarbij het welzijn van de dieren in het geding is, een ontheffing voor bijvoeren van edelherten verleent.

Bijvoeren van konikpaard en heckrund

In de volgende omstandigheden kan besloten worden de konikpaarden en de heckrunderen in de Oostvaardersplassen bij te voeren:

- Als de gemiddelde BCS op populatie niveau lager is dan 2, waarbij de runderen een belangrijke graatmeter zijn;
- Als er uitzonderlijke weer- of terreinomstandigheden optreden;

- Als van een kudde een specifiek effect wordt verwacht; bijvoorbeeld ten behoeve van het in de vangweide lokken van de kudde.

Als paarden en/of runderen voor langere periode in de vangweide en/of in de vangkraal staan worden zij bijgevoerd en is er drinkwater aanwezig.

Bijvoeren van mineralen

Bij begrazing van natuurterreinen kan uit de vitaliteit van de kudde en/of bepaalde specifieke kenmerken blijken dat er sprake is van een mineralentekort. Bij gestorven dieren kan zo'n tekort door middel van lever- en/of botonderzoek worden vastgesteld. Indien dit het geval is, wordt in overleg met de veterinaire commissie bepaald hoe te handelen.

6.4.6 Voorkomen van onnodig lijden bij zieke of gebrekkige dieren

'Onnodig en uitzichtloos lijden' betekent dat dieren blootstaan aan omstandigheden die hun natuurlijk aanpassingsvermogen overschrijden. De lichamelijke conditie is dan zodanig dat het dier niet op eigen kracht en aanpassingsvermogen kan herstellen. Onnodig en uitzichtloos lijden wordt zoveel als mogelijk voorkomen. Daarbij is snel en effectief handelen van belang om de duur van eventueel onnodig lijden zo kort mogelijk te houden. Bij onnodig lijden wordt het dier middels reactief beheer uit zijn lijden verlost.
Het reactief beheer heeft als doel onnodig en uitzichtloos lijden van de grote herbivoren te voorkomen.

Reactief beheer vindt jaarrond plaats in de onderstaande gevallen:

- Op alle grote herbivoren die, door onvoorziene omstandigheden lijden, of binnen afzienbare tijd zullen lijden. Hierbij kan gedacht worden aan:
  - Dieren met ernstige gedragsstoornissen;
  - Dieren met fysieke mankementen die niet zelfstandig genezen, zoals:
    - gebroken ledematen;
    - zeer grote verwondingen in combinatie met afwijkend gedrag;

Bij individuele dieren met een BCS <2 is het niet als vanzelf sprake van lijden. Zo kan een oude koe er schonkig uitzien, maar haar gedrag laat zien dat ze nog prima functioneert en een goede rol in de kudde vervult. Bij individuele dieren met een BCS<2 vindt ingrijpen via reactief beheer alleen plaats als dit dier een slechte levensverwachting heeft (bijvoorbeeld omdat het niet eten, zich niet verplaatst, zich van de groep afzondert). Bij twijfel vindt er afstemming met de dierenarts plaats.

Reactief beheer mag plaatsvinden door middel van afschot. Afschot is alleen toegestaan aan de daarvoor bevoegde medewerkers van Staatsbosbeheer of personen die in opdracht van Staatsbosbeheer handelen.

De operationele uitvoering van het afschot is uitgewerkt In het protocol 'afschot grote herbivoren'.

80

7. Monitoring en onderzoek

7.1 Monitoring

In het Oostvaardersplassengebied wordt al jaren een uitgebreid monitoringsprogramma uitgevoerd. Deze monitoring levert essentiële informatie op over de ontwikkelingen in en van het gebied en de biodiversiteit. Op basis van deze ontwikkelingen worden keuzes in het beheer gemaakt.
De monitoring wordt uitgevoerd conform het Natura 2000-beheerplan en de opgaven vanuit SNL. De monitoring die werd uitgevoerd in het kader van ICMO is in 2019 bijgesteld, waarmee deze aansluit op de opgave vanuit het PBBO.

Onderstaand overzicht laat zien vanuit welk kader welk typemonitoring uitgevoerd wordt sinds 1 juli 2019. Dit betreft monitoring waar structureel geld voor beschikbaar is.

- *Natura 2000 Oostvaardersplassen:*
  - Monitoring doelsoorten (jaarrond tellen van de aangewezen doelsoorten) inclusief 1 maal per jaar koloniebroeders en maandelijks niet broedvogels;
  - Monitoring maatregelen (monitoren van effectiviteit van de maatregelen).
- *Provinciaal Beleidskader beheer Oostvaardersplassen:*
  - Populatieontwikkeling grote herbivoren (zowel volgen van aantalsontwikkeling als samenstelling van de populatie);
  - Gezondheid en dierenwelzijn grote herbivoren (inspectie op fysieke kenmerken en afwijkend gedrag inclusief BCS);
  - Ontwikkeling niet broedvogels grazige rand kerngebied en rand moeras (jaarrond tellen);
  - Terreingebruik grote herbivoren, ganzen, roofvogels grazige rand kerngebied (regelmatig observerend van gedrag);
  - Ontwikkeling vegetatiestructuurtypen (jaarlijkse opname);
  - Ontwikkeling structuur graslanden (maandelijkse opname);
  - Waterstanden en waterkwaliteit (diverse meetpunten worden frequent bemonsterd);
  - Veterinaire controle (jaarlijks).
- *SNL Oostvaardersplassengebied:*
  - Oostvaardersplassen; Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar).
  - Oostvaardersbos; Dit betreft de reguliere SNL opnames broedvogelkartering (1x 6 jaar), bosstructuur (1 x 6 jaar).
  - Kotterbos; Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), vlinders en sprinkhanen (1 x 6 jaar), Bosstructuur (1 x 6 jaar).
  - Oostvaardersveld; Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), bosstructuur (1 x 6 jaar) en vlinders en sprinkhanen (1x 6 jaar).
  - Hollandse Hout. Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), bosstructuur (1 x 6 jaar) en vlinders en sprinkhanen (1x 6 jaar).
- *Overig:*
  - Ontwikkeling niet-broedvogels Oostvaardersveld (maandelijkse niet broedvogel vogeltelling).

7.1.1 Uitvoering van monitoring en opslag van gegevens.

Om een betrouwbare analyse van monitoringsgegevens te krijgen, is het van belang dat:

- monitoring langjarig volgens een vaste methodiek wordt uitgevoerd. Hierdoor zullen variabelen als het weer niet tot meetfouten leidt;
- monitoring (per onderwerp) zoveel als mogelijk door hetzelfde persoon wordt uitgevoerd. Hierdoor zijn methodische fouten constant en hebben daarmee geen invloed op de analyse. Hierbij is wel van belang dat er regelmatig iemand meekijkt om te voorkomen dat er blinde vlekken insluipen.

Voor iedere monitoringsopgave is een protocol opgesteld. In dit protocol wordt het doel, de methodiek, de frequentie en de uitvoering beschreven. Tevens wordt aangegeven waar de data wordt opgeslagen.

Het streven is om op termijn alle data op te slaan in CMSI (Conservation Management System international)[3]. Op dit moment is CMSI nog niet voldoende ingericht om dit voor alle gegevens te doen. Het deel dat nu nog niet in CMSI kan worden opgeslagen, maar op termijn wel, wordt binnen Staatsbosbeheer lokaal opgeslagen in excel en GIS bestanden.

7.1.2 Uitdragen van monitoringsgegevens

De monitoringsgegevens worden in het jaarverslag van de Oostvaardersplassen gepubliceerd. Dit publiceren betreft niet de ruwe data, maar de uitkomst van de analyse op basis van de ruwe data in relatie tot de opgave waar de monitoring voor uitgevoerd wordt. Het jaarverslag wordt in het voorjaar uitgebracht.

7.2 Onderzoek

Voor de Oostvaardersplassen is een onderzoeksagenda opgesteld in samenwerking met de wetenschappelijke adviesgroep[4]. De onderzoeksagenda helpt onderzoeksvragen te prioriteren en in samenhang te beschouwen. Voor Staatsbosbeheer is een tweetal onderwerpen van prioritair belang om op te pakken:

- Maatschappelijk, politiek en bestuurlijk draagvlak voor het beheer van de Oostvaardersplassen;
- De ontwikkeling en het beheer van de Oostvaardersplassen op lange termijn, gegeven:
  - De Natura 2000 doelstellingen;
  - Het geven van ruimte aan natuurlijke processen en dynamiek;
  - Ecologische internationale en regionale relaties en verbindingen.

7.2.1 Veldstation

Met de oplevering van he beheergebouw in april 2019 beschikt het Oostvaardersplassengebied over een veldstation. Met de komst van het veldstation

[3] CMSi is een softwarepakket dat alle terreinbeheerders in Nederland gebruiken en hen ondersteunt in onder meer het opstellen van jaarplannen en begrotingen, het formuleren van werkinstructies, verslaglegging en evaluatie van beheer, opslag van monitoringsgegevens en het werken met GIS-kaarten.

[4] De wetenschappelijke commissie is een tijdelijke commissie van gerenommeerde wetenschappers van verschillende wetenschappelijke instellingen geweest. De commissie bracht gevraagd advies uit over op te stellen onderzoek en de wijze hoe dit tot stand komt.

zijn er fysieke mogelijkheden voor het uitvoeren van onderzoek. Naast werkruimte voor studenten is er een droog- en een nat laboratorium ingericht.

Om het veldstation operationeel te maken worden universiteiten en onderzoeksinstellingen gevraagd uitvoering te geven aan de onderzoeksagenda. Belangrijke opgave hierbij is de financiering van het onderzoek te organiseren.

Studenten van alle opleidingsniveaus zijn welkom om binnen de onderzoekslijnen stage te komen lopen. Belangrijk hierbij is dat er zowel vanuit Staatsbosbeheer als de opleiding voldoende begeleidingscapaciteit aanwezig is. In de praktijk betekent dit dat er twee a drie studenten tegelijk stage kunnen lopen.

Met Aeres Hogeschool en Aeres MBO (beide toegepaste biologie) is een samenwerkingsovereenkomst gesloten over inzet van Staatsbosbeheermedewerkers in het curriculum en studenten in het onderzoeksprogramma van Staatsbosbeheer.

7.2.2 Uitdragen van onderzoeksresultaten

Voor zowel de wetenschappelijke waarde als het creëren van draagvlak voor het beheer is het belangrijk dat de onderzoeksresultaten uitgedragen worden. Daarvoor wordt in de komende jaren een aantal sporen uitgewerkt, zoals het publiceren van wetenschappelijke resultaten, het organiseren van een summer school en het organiseren van seminars.

8. Omgevingsmanagement en communicatie

8.1 Positionering

De Oostvaarderplassen worden de komende jaren gepositioneerd als een natuurgebied van internationale betekenis dat onderdeel is van Nationaal Park Nieuw Land. Het is een vogelgebied met een grote biodiversiteit. De kwetsbare natuur heeft bescherming nodig en wordt in lijn met de verschillende beleidskaders (Natura 2000, Kader Richtlijn Water, PBBO ed.) actief beheerd.

Daarbij is Staatsbosbeheer zich bewust dat het gebied deel uitmaakt van de Nederlandse en Flevolandse samenleving. Vanuit dat bewustzijn wil Staatsbosbeheer bijdragen aan maatschappelijke opgaven en daarbij rekening houden met wensen en gevoelens die in de samenleving spelen.

De opgaves uit het PBBO zijn geïmplementeerd, met als resultaat dat er een nieuwe landschappelijke ontwikkeling in het gebied is ingezet (zie hoofdstuk 9) en landschapsvormende processen de sturende kracht worden (zie hoofdstuk 3). Met het feit dat het beheer van de Oostvaardersplassen in een nieuwe fase is gekomen, is het van belang dat de communicatie over het gebied hier op aangepast wordt. Het ~~D~~doel ~~van de aanpassing~~ is de omgeving en de samenleving te betrekken bij het gebied en daar helder en transparant over te communiceren. Dit wordt via ~~het~~ actief omgevingsmanagement en ~~met~~door middel van verschillende ~~de~~ communicatiemiddelen uitgewerkt.

8.2 Omgevingsmanagement

Via ~~het~~ omgevingsmanagement worden de diverse belangen en gevoelens van de samenleving, waar mogelijk, serieus en proactief in verbinding met het beheer gebracht en visa versa. Dat gebeurt aan de hand van de volgende thema's:

- Nationaal Park Nieuw Land;
- Beheer grote grazers;
- Educatie en wetenschap;
- Werk in uitvoering;
- Oostvaardersplassen in de maatschappij.

Er wordt een werkprogramma opgesteld waarin het hoe van het omgevingsmanagement passend bij bovenstaande thema's wordt uitgewerkt. Het werkprogramma beschrijft de concrete activiteiten die de komende ~~maanden~~ periode worden uitgevoerd. Waar relevant wordt samen gewerkt met het omgevingsmanagement van gebiedspartners (bijvoorbeeld waar de thema's aansluiten op de ontwikkelingen rond Nationaal Park Nieuw Land).

8.3 Communicatiemiddelen

Staatsbosbeheer zet een breed scala aan communicatiemiddelen in om de verschillende doelgroepen en stakeholders te informeren waaronder:

- Eigen kanalen: website, boswachterblogs en social media;
- Pers en andere media;
- Bijeenkomsten en veldbezoeken.

Met opmerkingen [■■■■]: Tekstueel ben ik er niet stuk van. Dat zie je ook aan het veelvuldig gebruik van werkwoorden als 'worden' in een tekst (soort graadmeter).

Met opmaak: Markeren

Met opmerkingen [■■■■]: Maak actief: We positioneren.... etc

Met opmaak: Markeren

Met opmerkingen [■■■■]: Vage zin. Er is een nieuwe koers voor de Oostvaardersplassen gekozen, waarbij de nadruk ligt op vogels en de ontwikkeling van het landschap o.i.d.

Met opmerkingen [■■■■]: Dit was het doel in de vorige communicatiestrategie ook, maar soit.

Met opmaak: Markeren

Met opmaak: Markeren

Met opmerkingen [BJ7]: Dit is een beetje grappig. Soort disclaimer. 'We streven ernaat om via omgevingsmanagement... etc

Met opmaak: Markeren

Met opmaak: Markeren

Met opmerkingen [■■■■]: Eenrichtingsverkeer. Alleen zenden? Anders ook 'betrekken'.

80

Er wordt een communicatiekalender opgesteld waarmee duidelijk wordt op welk moment met welk communicatiemiddel informatie gedeeld wordt. Rond het Nationaal Park Nieuw Land wordt in de communicatie samengewerkt met de gebiedspartners.

Met opmaak: Markeren

Met opmerkingen [redacted]: Deze bestaat toch al? Door middel van een communicatiekalender delen we... etc

Met opmaak: Markeren

80

9. Landschapsontwikkeling en recreatie en toerisme

De komende jaren wordt er binnen de Oostvaardersplassen gewerkt aan een aantal grote opgaven. Deze zijn:

1. ~~Vogels op de eerste plaats~~ De prioriteit ligt bij de vogels.
   De Oostvaardersplassen is vanaf haar ontstaan in 1968 internationaal bekend als een uitgestrekt wetland, waar een enorme rijkdom aan vogelsoorten aanwezig is. Het gebied is in 1989 aangewezen als Vogelrichtlijngebied. Sinds 2010 is de Oostvaardersplassen een Natura 2000-gebied en daarmee onderdeel van de Europese 'top' natuurgebieden die het beschermen waard zijn. Dit betekent dat het behouden en verbeteren van het leefgebied van bijzondere vogelsoorten, die afhankelijk zijn van het uitgestrekte wetland voorop staat.
2. Een gevarieerd en aantrekkelijk landschap.
   In 2019 wordt het aantal grote grazers in de Oostvaardersplassen teruggebracht. De kudde helpt mee aan het ontstaan van een afwisseling tussen kortere begraasde gebieden en gebieden waarin ruigte en struiken tot ontwikkeling komen. Om in de winterperiode beschutting te kunnen geven aan de grote grazers worden er bomen en stuiken aangeplant. Het gebied ontwikkelt zich naar een afwisselend landschap met groepen bomen en struiken, open grazige delen en natte graslanden.
3. Nationaal Park Nieuw Land.
   Zowel aan de Almeerse zijde als aan de kant van Lelystad worden poortgebieden als entree voor het Nationaal Park ontwikkeld. Vanaf de snelweg A6 wordt een gevarieerd uitzicht gerealiseerd waar de unieke waarden van het gebied in één oogopslag te zien zijn.

Voor een doorkijk naar hoe de Oostvaardersplassen zich de komende jaren gaat ontwikkelen is een landschapsimpressie gemaakt. In de landschapsimpressie zijn alle ruimtelijke ontwikkelingen opgenomen die de komende (circa) vijf jaar uitgevoerd worden. Dit zijn:

a. Beschutting
b. Moeras-reset
c. Water in het grazige gebied
d. Oostvaardersplassen Almere
e. Oostvaardersplassen Lelystad
f. Recreatie in het kerngebied
g. Etalage Nationaal Park Nieuw Land

Legenda
Water
Slikken
Riet
Dijk
Kade
Natte graslanden
Droog grasland
Rietruigte
Bos
Vangweide
Route bootexcursie
Route Ecokar excursie
Uitkijkpunt/Observatorium
Fietspad
Wandelpad
Route vismigratie
Avonturenpad
Uitzichtpunt / kijktoren
Uitzichtpunt / kijktoren
Uitzichtpunt / kijkhut
Picknickplek
Bezoekerscentrum
Parkeervoorziening
NS-station

Bijlage 1: Managementplan procedureel

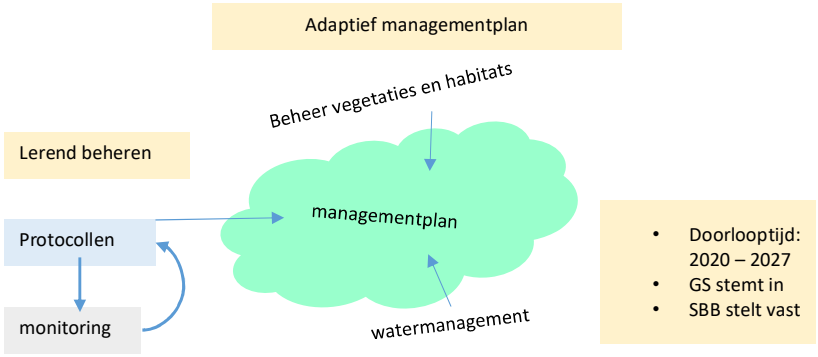

Adaptief managementplan: Tot 2027 wordt het managementplan jaarlijks aangevuld op basis van nieuwe ontwikkelingen in het gebied. Zo wordt in 2020 het watermanagement toegevoegd op basis van de beslissingen over waterbeheer in het moeras na de moerasreset en in het grazige deel na realisatie van de vernattingsmaatregelen.
Lerend beheren: Op basis van ervaringen bij de uitvoering worden protocollen aangepast. Dit kan in enkele gevallen leiden tot een aanpassing van het managementplan.

Bijlage 2: Inbedding managementplan

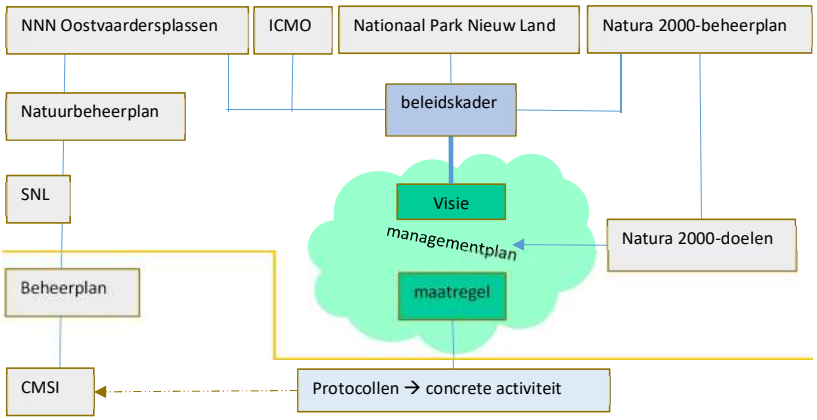

Verbeelding van de globale inbedding van het managementplan.

Het managementplan is een vertaling van de opdrachten die door de provincie in het PBBO zijn vastgelegd. Hiervoor is in het managementplan een visie opgesteld. Daarnaast wordt in het managementplan de vertaling naar maatregelen gemaakt. Belangrijk hierbij is het steeds weer toetsen of de instandhoudingsdoelen met de maatregelen niet in gevaar komen. De Maatregelen worden uitgewerkt in concrete activiteiten. Deze worden vastgelegd in protocollen. Het streven is om op termijn de protocollen onderdeel te laten worden van het regulier beheer zoals dat in CMSI wordt uitgewerkt.
Boven de oranje streep liggen de verantwoordelijkheid voor opstellen en uitvoering bij overheden of worden die gedeeld met gebiedspartners en Staatsbosbeheer. Onder de streep ligt de verantwoordelijkheid voor het opstellen en uitvoeren bij Staatsbosbeheer.

Bijlage 3: Body Condition Score

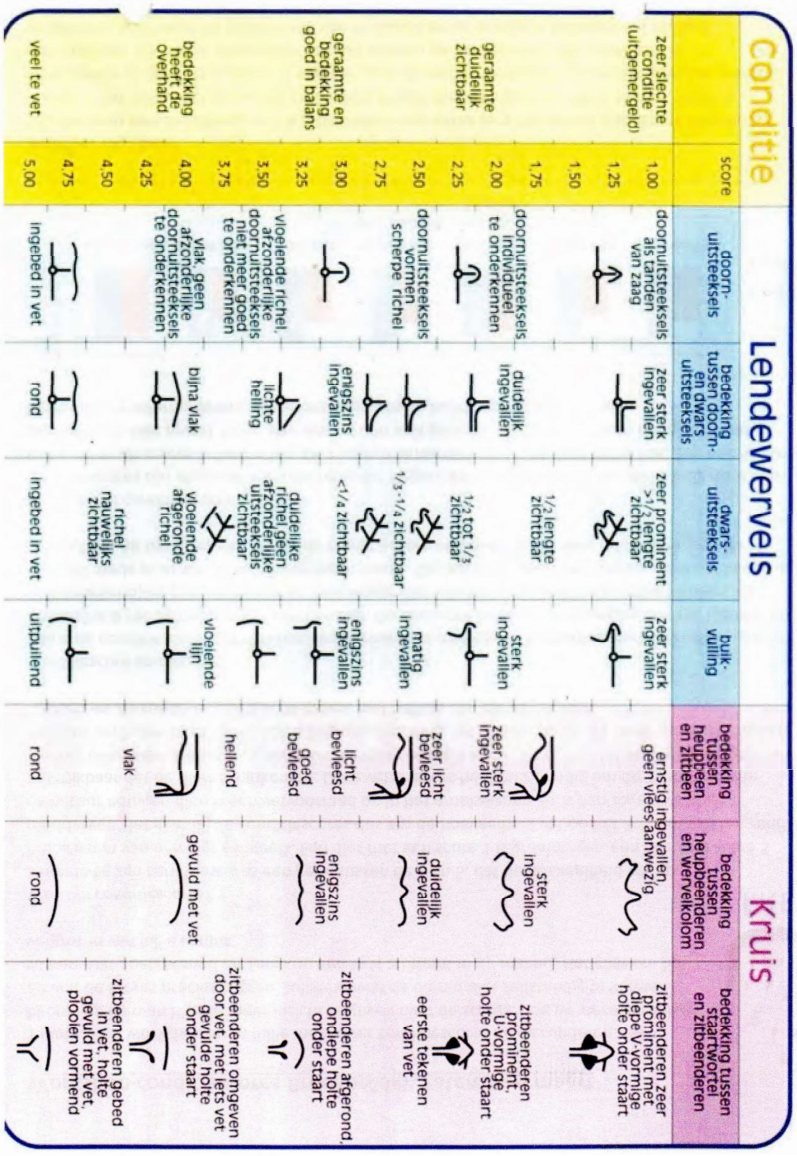

BODY CONDITION SCORE FORMULIER

1 Zeer Mager	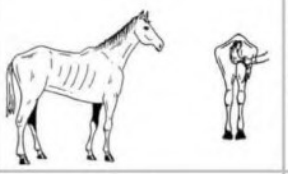	Wervelkolom, heupbeen en ribben: Spierweefsel: Vetbedekking: Croupe, hals en rug: Achterhand:	Tekenen scherp af Nauwelijks aanwezig Geen sprake Ingevallen Wervelkolom hoogste punt
2 Mager	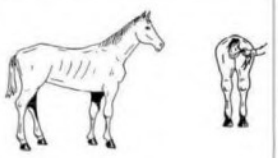	Wervelkolom, heupbeen en ribben: Spierweefsel: Vetbedekking: Croupe, hals en rug: Achterhand:	Nog steeds goed zichtbaar Beperkt aanwezig Geen sprake Licht ingevallen Wervelkolom hoogste punt
3 Normaal	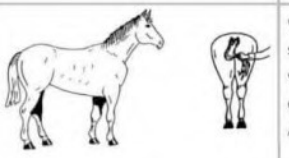	Wervelkolom, heupbeen en ribben: Spierweefsel: Vetbedekking: Croupe, hals en rug: Achterhand:	Licht zichtbaar en tastbaar Licht bespierd Licht vetbedekking op ribben Licht bespierd Wervelkolom hoogste punt
4 Vet	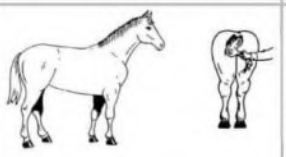	Wervelkolom, heupbeen en ribben: Spierweefsel: Vetbedekking: Croupe, hals en rug: Achterhand:	Niet zichtbaar Bespiering licht te onderscheiden Vet op achterwerk, hals en rug Achterwerk is vlakker- ronde halslijn Wervelkolom nog net hoogste punt
5 Zeer Vet	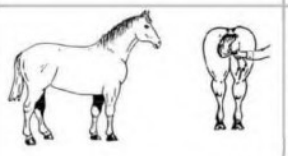	Wervelkolom, heupbeen en ribben: Spierweefsel: Vetbedekking: Croupe, hals en rug: Achterhand:	Niet zichtbaar of tastbaar Moeilijk te onderscheiden Vet op achterwerk is hoogste punt achterhand Veel vet op achterwerk, hals en rug Wervelkolom ligt dieper

81

Van: Art. 10 lid
Verzonden: maandag 28 oktober 2019 14:45
Aan:
CC:
Onderwerp: RE: Document1

Zo wordt het zeker duidelijker . Komt dit ook in het managementplan?
Ik zou overigens monitoring en handhaving uit elkaar halen, want het zijn toch heel verschillende sctiviteiten.
Groet,

Van:
Verzonden: vrijdag 25 oktober 2019 09:18
Aan:
CC:
Onderwerp: Document1

Beste

Ik heb nog wat zaken bij elkaar gezet voor je. Hoop dat dit duidelijkheid geeft.

Met vriendelijke groet

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur

@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl

@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

82

Van: Art. 10 lid 2 sub e
Verzonden: maandag 28 oktober 2019 09:54
Aan: [redacted]
Onderwerp: RE: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie docx.docx

Hoi [redacted],

Nog even terugkomend op de historie van Oostvaardersveld. In de tekst van het Managementplan staat nu dat het eens grotendeels bos was. Het is echter vanaf de ontginning voor de helft landbouwgrond geweest. Die is in een aantal fasen ingericht met slenken. Het is voornamelijk in de laatste fase van herinrichting rond 2014 dat een deel van het bos is gekapt. Zie onderstaande kaartjes. Ik heb die van de site www.topotijdreis.nl (leuke site!).

1995

82

Hout
De Schollevaar
Keersluisplas
De Kluut
Zeearend
Lelystad
Praamboos
Lage Vaart
Aalscholver
Lepelaar
Wachthoeve
De Schothorst (Proefboerderij)
Lage Knarsluis

2005

De Schollevaar
Keersluisplas
De Kluut
Zeearend
Lelystad
Praamboos
Lage Knarsluis
Aalscholver
Lepelaar
Wachthoeve

2007

82

2015, na laatste fase herinrichting

Met vriendelijke groet,

Art. 10 lid 2 sub e

Provinciaal adviseur [redacted]
[redacted]@staatsbosbeheer.nl | [redacted]
Staatsbosbeheer Provincie Flevoland| Groenewoudseweg 7 | 3896 LS Zeewolde

---

Van: [redacted]
Verzonden: donderdag 24 oktober 2019 21:59
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob [redacted]@flevoland.nl
Onderwerp: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie docx.docx

Beste allemaal

Bijgesloten de bespreekversie van het managementplan. Dit is de meest recent bijgewerkte versie, aangepast op de input vanuit de consultatiebijeenkomst van vandaag.

Tijdens de consultatieronde zijn er reacties gevraagd van:

- de collega's van de beheereenheid,
- de direct betrokken ambtenaren van de provincie Flevoland,
- de ecologen van Staatsbosbeheer ([redacted]
- de juristen van Staatsbosbeheer [redacted]
- Free nature.

Daarnaast is het document gepresenteerd en besproken met:

- de provinciale expertgroep Oostvaardersplassen
- Gedeputeerde Staten van Flevoland

Vandaag is een consultatiebijeenkomst geweest, waar collega's (in-en extern), die expert zijn op het gebied van beheer van grote herbivoren, zijn uitgenodigd (zoals NVWA, Flevo-landschap, beheereenheid Lauwersmeer).

82

Binnenkort wordt het document gepresenteerd en besproken met de Fauna Advies Commissie SBB (6 november) en de veterinaire commissie van de Oostvaardersplassen (14 november).

Het managementplan wordt op 5 november aan Gedeputeerde Staten van Flevoland ter instemming aangeboden. Nadat zij ingestemd hebben kan Staatsbosbeheer het document vaststellen en zullen we vanaf 1-1-2020 er uitvoering aan geven.

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur [redacted]

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

83

Van: [redacted]
Verzonden: maandag 28 oktober 2019 11:51
Aan: [redacted]; [redacted]; [redacted]
Onderwerp: FW: advies managementplan Oostvaardersplassen

Beste mensen,

Hierbij eerste opmerkingen van de Fauna Adviescommissie. Voor nu dus geen grote zaken, maar dat is wellicht ook handig als jullie vanmiddag gesprek hebben. Vanwege mogelijke WOB-verzoeken etc handig om de mail van [redacted] te gebruiken als input voor gesprek de 6e, maar voor de rest deze en andere mails verder weg te gooien. Is geen officieel advies nog, dat komt.

Groet, [redacted]

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: maandag 28 oktober 2019 11:16
Aan: [redacted] | [redacted]
CC: [redacted]
Onderwerp: Re: advies managementplan Oostvaardersplassen

Van mijn kant geen inhoudelijke opmerkingen.

Wel vind ik dat er veel herhalingen in zitten. Ik lees wel tig keer dat het hele gebied sinds [jaartal] wordt begraasd door heckrunderen, konikpaarden en edelherten. Bij de vijfde keer denk je dan, ja, dat weet ik nu wel. Of dat er wel vaak staat dat het gebied bestaat uit Oostvaardersplassen, Oostvaardersveld, Hollandse Hout, etc.

Het zou denk ik enorm opknappen van inkorting tot de helft aan tekst, zonder dat er qua inhoud iets verloren gaat. Maar goed, dat is nu te laat.

Suggestie: laat in de toekomst dergelijke rapporten een keer door een tekstbureau lezen.

Voor nu: prima.

---
hartelijke groet,
[redacted]
Wetenschap & Communicatie
[redacted]
telefoon [redacted]
twitter [redacted]
---
het is beter te bestaan dan niet te bestaan
(Aristoteles)

[redacted] | [redacted] schreef op 28-10-2019 09:27:

> Beste [redacted],

83 Mails identiek aan document 79

84

Van: [redacted]
Verzonden: maandag 28 oktober 2019 10:46
Aan: [redacted]
Onderwerp: RE: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie docx.docx

Dank he wel, ik pas de tekst aan

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur [redacted]

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Van: Art. 10 lid 2 sub e
Verzonden: maandag 28 oktober 2019 09:54
Aan: [redacted]
Onderwerp: RE: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie docx.docx

Hoi [redacted],

Nog even terugkomend op de historie van Oostvaardersveld. In de tekst van het Managementplan staat nu dat het eens grotendeels bos was. Het is echter vanaf de ontginning voor de helft landbouwgrond geweest. Die is in een aantal fasen ingericht met slenken. Het is voornamelijk in de laatste fase van herinrichting rond 2014 dat een deel van het bos is gekapt. Zie onderstaande kaartjes. Ik heb die van de site www.topotijdreis.nl (leuke site!).

84

Lelystad
Kitsweg
Praamweg
Lage Vaart
A6
1995

Hout
De Schollevaar
Keersluisplas
Pl 20
De Kluut
Zeearend
Praamweg
Pl 19
Lage Vaarskuis
De Schothorst
(Proefboerderij)
Lelystad
Pl 18
Wachthoeve
2005

84

2007

2015, na laatste fase herinrichting

Met vriendelijke groet,

Art. 10 lid 2 sub e

Provinciaal adviseur [redacted]
[redacted]@staatsbosbeheer.nl | [redacted]

84

Van: [redacted]
Verzonden: donderdag 24 oktober 2019 21:59
Aan: [redacted]@staatsbosbeheer.nl>; Art. 10 lid 2 sub e Wob [redacted]@staatsbosbeheer.nl>; [redacted]@staatsbosbeheer.nl>; [redacted]@flevoland.nl>; [redacted]@flevoland.nl
Onderwerp: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie docx.docx

Beste allemaal

Bijgesloten de bespreekversie van het managementplan. Dit is de meest recent bijgewerkte versie, aangepast op de input vanuit de consultatiebijeenkomst van vandaag.

Tijdens de consultatieronde zijn er reacties gevraagd van:

- de collega's van de beheereenheid,
- de direct betrokken ambtenaren van de provincie Flevoland,
- de ecologen van Staatsbosbeheer [redacted]),
- de juristen van Staatsbosbeheer ([redacted]),
- Free nature.

Daarnaast is het document gepresenteerd en besproken met:

- de provinciale expertgroep Oostvaardersplassen
- Gedeputeerde Staten van Flevoland

Vandaag is een consultatiebijeenkomst geweest, waar collega's (in-en extern), die expert zijn op het gebied van beheer van grote herbivoren, zijn uitgenodigd (zoals NVWA, Flevo-landschap, beheereenheid Lauwersmeer).
Binnenkort wordt het document gepresenteerd en besproken met de Fauna Advies Commissie SBB (6 november) en de veterinaire commissie van de Oostvaardersplassen (14 november).

Het managementplan wordt op 5 november aan Gedeputeerde Staten van Flevoland ter instemming aangeboden. Nadat zij ingestemd hebben kan Staatsbosbeheer het document vaststellen en zullen we vanaf 1-1-2020 er uitvoering aan geven.

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur [redacted]

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

84

nieuw land
oostvaardersplassen
beleef.oostvaardersplassen
www.oostvaard

85

Van: Art. 10 lid 2 sub e
Verzonden: dinsdag 29 oktober 2019 15:22
Aan: ;
CC: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Onderwerp: RE: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie docx.docx
Bijlagen: Hoofdstuk Communicatie in Managementplan Oostvaardersplassen_04.docx

Urgentie: Hoog

Dag en ,

Na de pogingen tot het maken van een communicatiehoofdstuk voor het managementplan van (te gedetailleerd), van mij (te abstract) en van en jou, hierbij weer een nieuwe poging van mij.

Volgens de inleiding van het managementplan geeft dit plan een visie en een vertaling naar concrete activiteiten (het wat). Zoals ik gister al kort aangaf is de tekst daarover, weinig concreet. Het maken van een werkprogramma en een communicatiekalender is het enige wat wordt genoemd. Over mijn taalgebruik dat afwijkt: het conceptplan is door veelvuldig gebruik van 'wordt' en 'worden' niet erg actief, formeel en ambtelijk. Ik had daarom 'we' gebruikt, ook om het plan meer 'gezamenlijk eigendom' te maken. Als dat ook niet mag resteert een tamelijk 'onzijdige', formele schrijfwijze, je zult het wel zien.

In de visie die het plan moet geven gaat het ook om het waarom. Hiervoor is knippen en plakken van de management-samenvatting van niet genoeg, zijn advies is namelijk met een ander doel gemaakt en beperkte zich maar tot een viertal thema's.
Daarnaast mag het waarom de doelgroep van het plan, (het beheer) ook best inspireren en motiveren en mag er in een visie ook communicatiedeskundigheid doorklinken. Wat ik op dat punt in de tekst van het managementplan echt mis is een visie op communicatie waarin de notie doorklinkt dat je er met alleen omgevingsmanagement en voorlichting niet komt.

Willen we het gebied weer in rustiger vaarwater brengen, dan moeten we een mix van communicatievormen inzetten die elk hun eigen doel, doelgroep en middelen hebben. Door die mix met name te noemen laten we zien dat we iets van het verleden hebben geleerd en dat we aansluiten bij actuele en toekomstige ontwikkelingen, zoals het Nationaal Park.

Ik heb daarom het hoofdstuk omgebouwd tot een mengvorm van mijn eigen tekst en de tekst van en jou, zie bijlage. Hopelijk past e.e.a. wel in jullie bedoelingen.

Groeten,

Van:
Verzonden: zaterdag 26 oktober 2019 10:26
Aan:
Onderwerp: RE: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie docx.docx

Beste

De tekst die je hebt aangeleverd kende een andere schrijfstijl (in de wij vorm) en opbouw dan de rest van het managementplan. Dat was al aanleiding om hem te herschrijven. Vervolgens gaf een deel van de doelgroep (collega's van beheerteam, kader van SBB Flevoland, experts en politiek) aan dat ze niet begrepen wat nu de maatregelen op het gebied van communicatie zijn die we de komende jaren doorvoeren.

85

De tekst die jij aanleverde is prima voor een strategisch beleidsdocument, Dit managementplan motiveert de keuzes die we in de uitvoering maken en geeft aan wat (welke maatregelen) we gaan doen. Daarnaast verwijzen we naar acties (protocollen) waarin de acties in het veld staan (voor communicatie is dat bv een communicatieagenda of een protocol social media).

Ik vermoed dat er van verschillende abstractie niveaus en perspectieven naar dit hoofdstuk gekeken wordt.

Graag maandag samen er nog even verder aan sleutelen? We hebben nog een week de tijd.

Hoofdstuk over bosbeheer is een mooie uitdaging voor de volgende adaptatie van dit plan. We kunnen simpelweg van 10.000 ha niet alles in een keer uitwerken, zeker niet omdat het gebied op heel veel onderdelen volop in transitie is. Onze huidige insteek van bos is gericht op essen, populieren, boscompensatie. De eerste gesprekken over een toekomstig ecologisch en recreatief aantrekkelijk bos vinden bij de koffie al plaats. Zeker weten dat er volgend jaar meer over in staat.

Met vriendelijke groet

[redacted] [redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur [redacted]

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Van: Art. 10 lid 2 sub e [redacted]
Verzonden: vrijdag 25 oktober 2019 17:05
Aan: [redacted] <[redacted]@staatsbosbeheer.nl>
CC: [redacted]@staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie docx.docx

Hoi [redacted],

85

Ik vraag me af of er ook communicatieprofessionals bij de consultatie zijn betrokken, ik heb de indruk van niet. Ik heb mijn versie aan [redacted] en [redacted] voorgelegd, die konden zich er prima in vinden. Ik hoorde dat de versie van HEK te gedetailleerd was, ik heb daarom gekozen voor een abstractieniveau hoger maar wel met een aansturende inhoud en gebaseerd op relevante stukken. Communicatie is veelzijdiger dan nu in het nieuwe hoofdstuk wordt geschetst. Impliciet suggereer je nu dat we dat niet belangrijk vinden, dat is niet verstandig.
Ik zie daarnaast dat er nog steeds geen visie op het bosbeheer is, apart dat dit niet uit de consultatie is gekomen terwijl het om een niet onaanzienlijke oppervlakte gaat die bovendien multifunctioneel is.

Groeten,

[redacted]

Van: [redacted]
Verzonden: vrijdag 25 oktober 2019 15:41
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob [redacted]@staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie docx.docx

Hoi [redacted]

Gisteren bij de consultatie zijn wat suggesties gedaan over de tekst van het hfdst communicatie (belangrijkste reactie was dat hij van een heel ander abstractie niveau was dan de rest van het managementplan). [redacted] en ik hebben de tekst aangepast. Naast jou tekst hebben we gebruik gemaakt van de communicatiestrategie.

Bijgesloten de aangepaste versie. Hoor graag of je je er in kan vinden.
Met vriendelijke groet

[redacted] [redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur [redacted]

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

8 Communicatie en omgevingsmanagement

8.1 Visie

De Oostvaarderplassen is een natuurgebied van internationale betekenis dat onderdeel is van Nationaal Park Nieuw Land. De communicatie vindt plaats vanuit deze positionering. Het is een vogelgebied met een grote biodiversiteit. De kwetsbare natuur heeft bescherming nodig. De verschillende beleidskaders (Natura 2000, Kader Richtlijn Water, PBBO ed.) zijn uitgangspunt voor een actief beheer.

De opgaves uit het PBBO zijn geïmplementeerd. De nadruk ligt op vogels, op de landschappelijke ontwikkeling en op een betere beleefbaarheid (zie hoofdstuk 9). Landschapsvormende processen vormen hierbij de sturende kracht (zie hoofdstuk 3).

Daarbij is Staatsbosbeheer zich bewust dat het gebied van belang is voor de Nederlandse en Flevolandse samenleving. Vanuit dat bewustzijn draagt Staatsbosbeheer bij aan maatschappelijke opgaven. Daarnaast heeft ieder natuurgebied een verhaal dat het verdient om te worden verteld. Dat doen we door mensen mee te nemen in het beheer van het gebied, bij het gebied te betrekken en met hen in contact te blijven. En door rekening te houden met wensen en gevoelens die er leven.

Iedereen die op uiteenlopende wijze met het gebied te maken kan hebben krijgt dit verhaal te horen. De houding waarmee het verhaal wordt gedeeld laat trots en openheid zien in het delen van kennis en ervaring. Het is inspirerend, feitelijk en proactief.

Het verhaal kan verschillende accenten hebben, passend bij interesse en belang van verschillende doelgroepen en zonder in propaganda te vervallen.

Met het feit dat het beheer van de Oostvaardersplassen in een nieuwe fase is gekomen, is het van belang dat de communicatie gebruik maakt van een mix van communicatievormen. Eén daarvan is omgevingscommunicatie, die nadrukkelijk aandacht krijgt.

8.2 Omgevingscommunicatie

Omgevingscommunicatie richt zich op de diverse belangen en gevoelens van uiteenlopende doelgroepen in de samenleving zoals buren, stakeholders, relaties, partners en overheden. Het doel is de omgeving en de samenleving open en op heldere en passende wijze te betrekken bij het gebied. Door te delen en te luisteren ontstaan verbindingen. Thema's voor deze gesprekken zijn o.a. Nationaal Park Nieuw Land, beheer grote grazers en werk in uitvoering.
De Oostvaardersplassen ondergaat de komende jaren grote veranderingen, geconcretiseerd door het uitvoeren van uiteenlopende projecten. Projectcommunicatie is daarom wezenlijk voor de relatie met omgeving en stakeholders.

8.3 Marketingcommunicatie

Via marketingcommunicatie wordt de Oostvaardersplassen als onderdeel van Nationaal Park Nieuw Land gepromoot. Doel is bekendheid bij verschillende gebruikersgroepen te realiseren om bezoek te genereren. Hiervoor zijn samenwerking in Nationaal Park-verband – en inzet van eigen capaciteit noodzakelijk.

8.4 Interne communicatie

Samenwerken in de eigen organisatie en met gebiedspartners vraagt om een goede onderlinge communicatie. Delen van relevatie informatie is hier een onderdeel van.

8.5 Communicatiemiddelen

Staatsbosbeheer zet voor de verschillende communicatievormen en indien noodzakelijk samen met gebiedspartners een breed scala aan communicatiemiddelen in om de verschillende doelgroepen en stakeholders bij de Oostvaardersplassen te betrekken. Afhankelijk van communicatievorm en –doel zijn dat onder andere de volgende middelen:

- Omgevingscommunicatie: o.a. bijeenkomsten en veldbezoeken; eigen digitale kanalen website, boswachtersblogs en social media; bebording en informatiepanelen
  Externe communicatie via media
- Marketingcommunicatie: o.a. website Nationaal Park, evenementen, papieren middelen, bezoekerscentra, campagnes
- Interne communicatie: communicatiekalender intern, app-groepen, overleg werkgroepen gebiedspartners Nationaal Park

Een nog op te stellen planning geeft de prioritering van de uit te voeren acties t.a.v. de communicatiemiddelen aan en plaatst de uitvoering in de tijd.

Een op te stellen werkprogramma beschrijft de concrete activiteiten in het kader van de omgevingscommunicatie die in de komende periode plaats zullen vinden.

86

Van: [redacted]
Verzonden: dinsdag 29 oktober 2019 08:32
Aan: Thijsen, Sylvo; [redacted] [redacted]
Onderwerp: kort verslag en afspraken overleg managementplan Oostvaardersplassen

Opvolgingsmarkering: Opvolgen
Markeringsstatus: Gemarkeerd

Dag allen,

Gisteren spraken we over het nieuwe managementplan Oostvaardersplassen. Hierbij kort een samenvatting en afspraken:

- Een samenvatting/ leeswijzer waarin helder wordt wat de visie en doelen voor het gebied zijn en wat de context van dit plan is, is noodzakelijk. Zie bv als input de brief van de Staatssecretaris (Dijksma, maart 2015). Oa om aan te geven dat het in het gebied over vogels gaat en de herbivoren één van de aspecten van het beheer zijn.
- Wees duidelijker over de aantallen:
    - 500 herten zijn 500 herten. Zorg dat woorden als minimaal '500 herten' of 'tenminste' eruit gaan. Doelstand is 500.
    - Geef aan wat de aantalsverdeling is van de 600 paarden en runderen.
- Maak een bijlage/ laatste hoofdstuk over:
    - Wie er zijn betrokken bij de consultatieronde.
    - Hoe het plan past in de rest van de plan- en besluitvorming (zoals de sheet die in de presentatie zit)
- Uitwerking van de zorg voor de paarden en runderen is in lijn met hoe Staatsbosbeheer dat landelijk doet, dus akkoord. De jaarlijkse aantalsreductie van de runderen via afschot en destructie is akkoord, omdat dit de enige werkbare oplossing is op dit moment vanwege de strenge regels omtrent het merken en consumeren van runderen. De jaarlijkse populatiereductie van paarden via vangen en afvoeren is akkoord. De jaarlijkse populatiereductie van edelhert via afschot is reeds vastgelegd in het faunabeheerplan Flevoland.

Als jullie aanvullingen of wijzigingen hebben, hoor ik het graag.
Bedankt!

Vriendelijke groet,
[redacted]

[redacted]

Staatsbosbeheer
Flevoland | Kitsweg 1 | 8218 AA Lelystad
M [redacted] | [redacted]@staatsbosbeheer.nl
www.staatsbosbeheer.nl | www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen

87

Van: [redacted]
Verzonden: woensdag 30 oktober 2019 22:12
Aan: [redacted]
Onderwerp: managementplan

[redacted]

Ik zit nog met twee zaken die ik met je wil bespreken. Omdat de agenda morgen druk is en ik vrijdag middag alles wil afronden nu maar vast de onderwerpen, kun je alvast er over nadenken

Aantal konikpaarden en heckrunderen.
Met [redacted] besproken welk aantal we gaan opnemen in managementplan (300/300 of 250/350 of 200/400)
Ecologisch kunnen we opnemen wat we willen. Met hand aan de kraan kunnen we gemotiveerd bijsturen als de instandhoudinsgdoelen niet mee gehaald worden.

Het gaat er meer om wat vanuit beheersbaarheid prettig is. Bv 250 paarden betekent jaarlijks minder paarden uitvangen en naar de slacht (geeft mogelijk minder gedoe in de omgeving) en tegelijk meer runderen naar de rendac. En tegelijk dan moeten we er eerst nog eens 230 paarden uit halen.
Wat willen wij het liefst. Er gaan jaarlijks in alle combie's ca 200 paarden en runderen eruit. Maar welke verhouding willen we (liever meer paard, rund of even veel).
Mijn voorstel is voorlopig 300/300 dat is voor paarden (180 uitnemen plus aanwas in komend jaar) al meer dan genoeg. Vervolgens een aantal jaar stabiel op dit aantal blijven..
We kunnen ook opnemen dat we in 2 jaar naar 300/300 willen

De driehoek
Ik loop klem in het jaar rond open stellen van de driehoek voor paard en rund. Immers we motiveren dat heckrund niet met publiek samen gaat en doen het toch in de driehoek. De landelijke lijn is geen heckrund bij publiek. Dat betekent dat het hek dicht gaat er geen runderen in de driehoek komen en er dus ook geen paarden in de driehoek komen. Die willen we juist wel (ca 15 stuks) voor begrazing en voor publiek.

Voorstel is om in de driehoek jaarrond een kudde paarden te plaatsen net als in OVV en trekweg. Er komen dan geen runderen in het gebied. Uitwisseling met OVP kudde vindt ook niet plaats.

Maar..als we die paarden in driehoek chippen kan de driehoek niet open voor beschutting bij extreme omstandigheden. Dan komen gechipte en ongechipte paarden door elkaar. Oplossing wel paarden in driehoek, maar (voorlopig) niet gechipt. Hek beheerweg voorzien van wildrooster even als weg op kade (ivm toekomstige uitkijtoren).

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur [redacted]

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]

87

@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

88

Van: [redacted]
Verzonden: woensdag 30 oktober 2019 08:53
Aan: [redacted]
Onderwerp: RE: beheertypen

Opvolgingsmarkering: Opvolgen
Markeringsstatus: Gemarkeerd

Ja dat kan.

Verder nog een kleine aanpassing in de tekst over monitoring in rood (Oostvaardersbos is hetzelfde type als OVP, dus die regel kan weg):

- *SNL Oostvaardersplassengebied:*
  - Oostvaardersplassen incl Oostvaardersbos; Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), flora-inventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), natuurlijkheid (1X 6 jaar).
  - Kotterbos; Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), flora-inventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), vlinders en sprinkhanen (1 x 6 jaar), Bosstructuur (1 x 12 jaar).
  - Oostvaardersveld; Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), flora-inventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), bosstructuur (1 x 12 jaar) en vlinders en sprinkhanen (1x 6 jaar).
  - Hollandse Hout. Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), bosstructuur (1 x 12 jaar) en vlinders en sprinkhanen (1x 6 jaar).

Met vriendelijke groet,

[redacted]

Provinciaal adviseur [redacted]
Art. 10 lid 2 [redacted]@staatsbosbeheer.nl | [redacted]
Staatsbosbeheer Provincie Flevoland| Groenewoudseweg 7 | 3896 LS Zeewolde

---

Van: [redacted]
Verzonden: woensdag 30 oktober 2019 08:33
Aan: [redacted]
Onderwerp: RE: beheertypen

Hoi [redacted]

Komende dagen wil ik de laatste aanpassingen in het Managementplan doorvoeren.

Naast nog wat opmerkingen uit de FAC en van Sylvo moeten er nog een samenvatting/ leeswijzer komen waarin helder wordt wat de visie en doelen voor het gebied zijn en wat de context van dit plan is, is noodzakelijk. Zie bv als

input de brief van de Staatssecretaris (Dijksma, maart 2015). Oa om aan te geven dat het in het gebied over vogels gaat en de herbivoren één van de aspecten van het beheer zijn.

Heb jij volgende week maandag tijd om het nog een keer door te lezen op rare zinnen en schrijf fouten?

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur [redacted]

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Van: [redacted]
Verzonden: woensdag 30 oktober 2019 08:28
Aan: [redacted] <[redacted]@staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: beheertypen

Hoi [redacted],

Van de zomer is er gesproken over het mogelijk splitsen van beheertypen in de OVP. Wat is daar nu de stavaza van?

Met vriendelijke groet,

[redacted]

Provinciaal adviseur [redacted]
[redacted]@staatsbosbeheer.nl [redacted]
Staatsbosbeheer Provincie Flevoland| Groenewoudseweg 7 | 3896 LS Zeewolde

89

Van: [redacted]
Verzonden: donderdag 31 oktober 2019 07:07
Aan: [redacted]
Onderwerp: RE: managementplan

Hoi [redacted],

Laten we wat betreft paarden runderen idd 300-300 opnemen. En het woord Jaarlijks uitnemen. (of we dat in 1 of 2 jaar redden, besluiten we later).

Driehoek; voor mijn gevoel hoort de Driehoek bij het kerngebied en daarom niet logisch om het af te zonderen van het kerngebied. Ook hebben we het altijd als beschuttingsgebied op de kaart gezet. Ik zie ook geen reden eigenlijk omdat er zo goed als nooit heel veel paarden in de Driehoek lopen. Wat is de aanleiding om dit te willen?
Voor nu in ieder geval niet in het managementplan opnemen.

Lukt het ook met de samenvatting? Ik kan dit weekend nog wel even meelezen.

Tot straks!

Vriendelijke groet,
[redacted]

Gebiedsmanager Oostvaardersplassen

Staatsbosbeheer
Flevoland | Kitsweg 1 | 8218 AA Lelystad
M [redacted] | [redacted]@staatsbosbeheer.nl
www.staatsbosbeheer.nl | www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen

---

Van: [redacted]
Verzonden: woensdag 30 oktober 2019 22:12
Aan: [redacted]
Onderwerp: managementplan

[redacted]

Ik zit nog met twee zaken die ik met je wil bespreken. Omdat de agenda morgen druk is en ik vrijdag middag alles wil afronden nu maar vast de onderwerpen, kun je alvast er over nadenken

Aantal konikpaarden en heckrunderen.
Met [redacted] besproken welk aantal we gaan opnemen in managementplan (300/300 of 250/350 of 200/400)
Ecologisch kunnen we opnemen wat we willen. Met hand aan de kraan kunnen we gemotiveerd bijsturen als de instandhoudinsgdoelen niet mee gehaald worden.

Het gaat er meer om wat vanuit beheersbaarheid prettig is. Bv 250 paarden betekent jaarlijks minder paarden uitvangen en naar de slacht (geeft mogelijk minder gedoe in de omgeving) en tegelijk meer runderen naar de rendac. En tegelijk dan moeten we er eerst nog eens 230 paarden uit halen.
Wat willen wij het liefst. Er gaan jaarlijks in alle combie's ca 200 paarden en runderen eruit. Maar welke verhouding willen we (liever meer paard, rund of even veel).

Mijn voorstel is voorlopig 300/300 dat is voor paarden (180 uitnemen plus aanwas in komend jaar) al meer dan genoeg. Vervolgens een aantal jaar stabiel op dit aantal blijven..
We kunnen ook opnemen dat we in 2 jaar naar 300/300 willen

De driehoek
Ik loop klem in het jaar rond open stellen van de driehoek voor paard en rund. Immers we motiveren dat heckrund niet met publiek samen gaat en doen het toch in de driehoek. De landelijke lijn is geen heckrund bij publiek. Dat betekent dat het hek dicht gaat er geen runderen in de driehoek komen en er dus ook geen paarden in de driehoek komen. Die willen we juist wel (ca 15 stuks) voor begrazing en voor publiek.

Voorstel is om in de driehoek jaarrond een kudde paarden te plaatsen net als in OVV en trekweg. Er komen dan geen runderen in het gebied. Uitwisseling met OVP kudde vindt ook niet plaats.

Maar..als we die paarden in driehoek chippen kan de driehoek niet open voor beschutting bij extreme omstandigheden. Dan komen gechipte en ongechipte paarden door elkaar. Oplossing wel paarden in driehoek, maar (voorlopig) niet gechipt. Hek beheerweg voorzien van wildrooster even als weg op kade (ivm toekomstige uitkijtoren).

Met vriendelijke groet

[redacted] [redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur [redacted]

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

90

Van: Art. 10 lid 2 sub e Wob
Verzonden: donderdag 31 oktober 2019 15:34
Aan: [redacted]
CC: [redacted]
Onderwerp: RE: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie docx.docx

Hoi [redacted],

Dank voor je aanpassingen in het hoofdstuk communicatie. Ik wil deze morgen met je naast de huidige tekst leggen (zoals die nu in het managementplan staat) maar kan me vinden in je bredere aanpak en vewijzing naar een concretere uitwerking in een kalender, jaarrapportages en maandupdates.

Groet,

[redacted]

Van: [redacted]
Verzonden: dinsdag 29 oktober 2019 15:22
Aan: [redacted] ; [redacted]
CC: [redacted]
Onderwerp: RE: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie docx.docx
Urgentie: Hoog

Dag [redacted] en [redacted],

Na de pogingen tot het maken van een communicatiehoofdstuk voor het managementplan van [redacted] (te gedetailleerd), van mij (te abstract) en van [redacted] en jou, hierbij weer een nieuwe poging van mij.

Volgens de inleiding van het managementplan geeft dit plan een visie en een vertaling naar concrete activiteiten (het wat). Zoals ik gister al kort aangaf is de tekst daarover, weinig concreet. Het maken van een werkprogramma en een communicatiekalender is het enige wat wordt genoemd. Over mijn taalgebruik dat afwijkt: het conceptplan is door veelvuldig gebruik van 'wordt' en 'worden' niet erg actief, formeel en ambtelijk. Ik had daarom 'we' gebruikt, ook om het plan meer 'gezamenlijk eigendom' te maken. Als dat ook niet mag resteert een tamelijk 'onzijdige', formele schrijfwijze, je zult het wel zien.

In de visie die het plan moet geven gaat het ook om het waarom. Hiervoor is knippen en plakken van de management-samenvatting van [redacted] niet genoeg, zijn advies is namelijk met een ander doel gemaakt en beperkte zich maar tot een viertal thema's.
Daarnaast mag het waarom de doelgroep van het plan, (het beheer) ook best inspireren en motiveren en mag er in een visie ook communicatiedeskundigheid doorklinken. Wat ik op dat punt in de tekst van het managementplan echt mis is een visie op communicatie waarin de notie doorklinkt dat je er met alleen omgevingsmanagement en voorlichting niet komt.

Willen we het gebied weer in rustiger vaarwater brengen, dan moeten we een mix van communicatievormen inzetten die elk hun eigen doel, doelgroep en middelen hebben. Door die mix met name te noemen laten we zien dat we iets van het verleden hebben geleerd en dat we aansluiten bij actuele en toekomstige ontwikkelingen, zoals het Nationaal Park.

Ik heb daarom het hoofdstuk omgebouwd tot een mengvorm van mijn eigen tekst en de tekst van [redacted] en jou, zie bijlage. Hopelijk past e.e.a. wel in jullie bedoelingen.

Groeten,

90

Van: [redacted]
Verzonden: zaterdag 26 oktober 2019 10:26
Aan: Art. 10 lid 2 sub e Wob [redacted]@staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie docx.docx

Beste [redacted]

De tekst die je hebt aangeleverd kende een andere schrijfstijl (in de wij vorm) en opbouw dan de rest van het managementplan. Dat was al aanleiding om hem te herschrijven. Vervolgens gaf een deel van de doelgroep (collega's van beheerteam, kader van SBB Flevoland, experts en politiek) aan dat ze niet begrepen wat nu de maatregelen op het gebied van communicatie zijn die we de komende jaren doorvoeren.

De tekst die jij aanleverde is prima voor een strategisch beleidsdocument, Dit managementplan motiveert de keuzes die we in de uitvoering maken en geeft aan wat (welke maatregelen) we gaan doen. Daarnaast verwijzen we naar acties (protocollen) waarin de acties in het veld staan (voor communicatie is dat bv een communicatieagenda of een protocol social media).

Ik vermoed dat er van verschillende abstractie niveaus en perspectieven naar dit hoofdstuk gekeken wordt.

Graag maandag samen er nog even verder aan sleutelen? We hebben nog een week de tijd.

Hoofdstuk over bosbeheer is een mooie uitdaging voor de volgende adaptatie van dit plan. We kunnen simpelweg van 10.000 ha niet alles in een keer uitwerken, zeker niet omdat het gebied op heel veel onderdelen volop in transitie is. Onze huidige insteek van bos is gericht op essen, populieren, boscompensatie. De eerste gesprekken over een toekomstig ecologisch en recreatief aantrekkelijk bos vinden bij de koffie al plaats. Zeker weten dat er volgend jaar meer over in staat.

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur [redacted]

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

90

Van: Art. 10 lid 2 sub e
Verzonden: vrijdag 25 oktober 2019 17:05
Aan: [redacted] <[redacted]@staatsbosbeheer.nl>
CC: [redacted]@staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie docx.docx

Hoi [redacted],

Ik vraag me af of er ook communicatieprofessionals bij de consultatie zijn betrokken, ik heb de indruk van niet. Ik heb mijn versie aan [redacted] en [redacted] voorgelegd, die konden zich er prima in vinden. Ik hoorde dat de versie van HEK te gedetailleerd was, ik heb daarom gekozen voor een abstractieniveau hoger maar wel met een aansturende inhoud en gebaseerd op relevante stukken. Communicatie is veelzijdiger dan nu in het nieuwe hoofdstuk wordt geschetst. Impliciet suggereer je nu dat we dat niet belangrijk vinden, dat is niet verstandig.
Ik zie daarnaast dat er nog steeds geen visie op het bosbeheer is, apart dat dit niet uit de consultatie is gekomen terwijl het om een niet onaanzienlijke oppervlakte gaat die bovendien multifunctioneel is.

Groeten,

[redacted]

Van: [redacted]
Verzonden: vrijdag 25 oktober 2019 15:41
Aan: [redacted]@staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: concept managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 bespreekversie docx.docx

Hoi [redacted]

Gisteren bij de consultatie zijn wat suggesties gedaan over de tekst van het hfdst communicatie (belangrijkste reactie was dat hij van een heel ander abstractie niveau was dan de rest van het managementplan). [redacted] en ik hebben de tekst aangepast. Naast jou tekst hebben we gebruik gemaakt van de communicatiestrategie.

Bijgesloten de aangepaste versie. Hoor graag of je je er in kan vinden.
Met vriendelijke groet

[redacted] [redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur [redacted]

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl

@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

91

Van: [redacted]
Verzonden: donderdag 31 oktober 2019 07:10
Aan: [redacted]
Onderwerp: RE: managementplan

Sorry, zie aanleiding Driehoek de heckrunderen. Nog maar even over doordenken, maar we hebben er de afgelopen jaren geen problemen mee gehad.

Vriendelijke groet,
[redacted]

Gebiedsmanager [redacted]

Staatsbosbeheer
Flevoland | Kitsweg 1 | 8218 AA Lelystad
M [redacted] | [redacted]@staatsbosbeheer.nl
www.staatsbosbeheer.nl | www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen

---

Van: [redacted]
Verzonden: woensdag 30 oktober 2019 22:12
Aan: [redacted]
Onderwerp: managementplan

[redacted]

Ik zit nog met twee zaken die ik met je wil bespreken. Omdat de agenda morgen druk is en ik vrijdag middag alles wil afronden nu maar vast de onderwerpen, kun je alvast er over nadenken

Aantal konikpaarden en heckrunderen.
Met [redacted] besproken welk aantal we gaan opnemen in managementplan (300/300 of 250/350 of 200/400)
Ecologisch kunnen we opnemen wat we willen. Met hand aan de kraan kunnen we gemotiveerd bijsturen als de instandhoudinsgdoelen niet mee gehaald worden.

Het gaat er meer om wat vanuit beheersbaarheid prettig is. Bv 250 paarden betekent jaarlijks minder paarden uitvangen en naar de slacht (geeft mogelijk minder gedoe in de omgeving) en tegelijk meer runderen naar de rendac. En tegelijk dan moeten we er eerst nog eens 230 paarden uit halen.
Wat willen wij het liefst. Er gaan jaarlijks in alle combie's ca 200 paarden en runderen eruit. Maar welke verhouding willen we (liever meer paard, rund of even veel).
Mijn voorstel is voorlopig 300/300 dat is voor paarden (180 uitnemen plus aanwas in komend jaar) al meer dan genoeg. Vervolgens een aantal jaar stabiel op dit aantal blijven..
We kunnen ook opnemen dat we in 2 jaar naar 300/300 willen

De driehoek
Ik loop klem in het jaar rond open stellen van de driehoek voor paard en rund. Immers we motiveren dat heckrund niet met publiek samen gaat en doen het toch in de driehoek. De landelijke lijn is geen heckrund bij publiek. Dat betekent dat het hek dicht gaat er geen runderen in de driehoek komen en er dus ook geen paarden in de driehoek komen. Die willen we juist wel (ca 15 stuks) voor begrazing en voor publiek.

91

Voorstel is om in de driehoek jaarrond een kudde paarden te plaatsen net als in OVV en trekweg. Er komen dan geen runderen in het gebied. Uitwisseling met OVP kudde vindt ook niet plaats.

Maar..als we die paarden in driehoek chippen kan de driehoek niet open voor beschutting bij extreme omstandigheden. Dan komen gechipte en ongechipte paarden door elkaar. Oplossing wel paarden in driehoek, maar (voorlopig) niet gechipt. Hek beheerweg voorzien van wildrooster even als weg op kade (ivm toekomstige uitkijtoren).

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur [redacted]

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

92

Van: [redacted]
Verzonden: vrijdag 1 november 2019 22:36
Aan: [redacted]
Onderwerp: Via e-mail verzenden: definitief managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 .docx
Bijlagen: definitief managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 .docx

Hoi [redacted]

Hierbij de laatste versie van het managementplan. Ook te vinden op K:\Lelystad-Kitsweg\algemene documenten OVP\BELEIDSKADER\managementplan 2020-2025

Zou fijn zijn als je tijd hebt om de samenvatting door te nemen, de paragraaf consultatie en de communicatie hfdst. Rest mag ook als je tijd over hebt.

Ik heb zondag nog tijd om er iets aan te doen. Maandag leest [redacted] het door. Maak ik de aanbiedingsbrief. Kan hij dinsdag opgestuurd worden.

Op naar morgen

Uw bericht kan nu met de volgende bijlagen of koppelingen worden verzonden:

definitief managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 .docx

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: Het zit in onze natuur.
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

staatsbosbeheer

Managementplan Oostvaardersplassen
2020-2027
Versie 1.0; 2019

Datum	31 mei 2021
Status	definitief

Colofon

Project	Managementplan Oostvaardersplassen 2020-2027
Versienummer	1.0 december 2019
Status	definitief
360 documentnummer:	<Naam>……
Gebied	Oostvaardersplassen
Planeenheid	Oostvaardersplassen
Beheergebied	Oostvaardersplassen
Provinciale eenheid	Flevoland
Adres:	Staatsbosbeheer Kitsweg 1 8218 AA Lelystad

Inhoudsopgave

1. Samenvatting 5
1.1 Proces 5
1.2 Visie 5
1.3 Beheer grote herbivoren 6
1.4 Monitoring en onderzoek 7
1.5 Omgevingsmanagement en communicatie 7
1.6 Tot slot 7

2. Inleiding 8
2.1 Aanleiding 8
2.2 Doel 8
2.3 Proces management cyclus 8
2.4 Consultatieronde 9
2.5 Afbakening 10
2.6 Wet-/regelgeving, kaders 11
2.6.1 Wet natuurbescherming 11
2.6.2 Kaderrichtlijn Water 11
2.6.3 Wet dieren 11
2.6.4 Natuurnetwerk Nederland 11
2.7 Ondernemingsplan 2020-2025 Staatsbosbeheer 12

3. Gebiedsbeschrijving 13
3.1 Historie 13
3.1.1 Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen 13
3.1.2 Hollandse Hout 13
3.1.3 Oostvaardersveld 13
3.1.4 Kotterbos 14
3.1.5 Oostvaardersbos 14
3.1.6 Nationaal Park Nieuw Land 14
3.2 Voorgaand beheer Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen 15

4. Visie 16
4.1 Inleiding 16
4.2 De visie op hoofdlijnen 16
4.3 De visie in relatie tot beheeropgave 16
4.3.1 De visie op het waterbeheer 17
4.3.2 De visie op landschapsvorming, sedimentatie en erosie 17
4.3.3 De visie op begrazingsbeheer 17
4.3.4 Visie op de bosgebieden 18
4.3.5 De visie op recreatie en toerisme 18

5. Waterbeheer 19

6. Beheer van vegetaties en habitats 19

7. Beheer Grote herbivoren 20
7.1 Inleiding 20
7.2 Leefgebied van de grote herbivoren 20
7.3 Populatieopbouw en –beheer 22
7.3.1 Populatie opbouw 22
7.3.2 Populatiebeheer 24
7.3.3 Benutting van (ge)dode grote herbivoren 25

7.4 Dierenwelzijn ... 26
7.4.1 Inleiding ... 26
7.4.2 Controle van grote herbivoren ... 27
7.4.3 Handelen bij ziekte en verwonding ... 27
7.4.4 Onderzoek van kadavers en veterinaire monitoring ... 28
7.4.5 Bijvoeren van grote herbivoren ... 29
7.4.6 Voorkomen van onnodig lijden bij zieke of gebrekkige dieren ... 30
8. Monitoring en onderzoek ... 31
8.1 Monitoring ... 31
8.1.1 Uitvoering van monitoring en opslag van gegevens. ... 32
8.1.2 Uitdragen van monitoringsgegevens ... 32
8.2 Onderzoek ... 32
8.2.1 Veldstation ... 33
8.2.2 Uitdragen van onderzoeksresultaten ... 33
9. Omgevingsmanagement en communicatie ... 34
9.1 Visie ... 34
9.2 Omgevingscommunicatie ... 34
9.3 Marketingcommunicatie ... 34
9.4 Interne communicatie ... 34
9.5 Communicatiemiddelen ... 35
10. Landschapsontwikkeling en recreatie en toerisme ... 36
Bijlage 1: Managementplan procedureel ... 37
Bijlage 2: Inbedding managementplan ... 39
Bijlage 3: Body Condition Score ... 40

1. Samenvatting

De Oostvaardersplassen is een van de grootste natuurgebieden van Nederland. Het is een afwisselend moerasgebied van internationale betekenis voor broeden trekvogels, omringd door bosrijke gebieden. Een vogelparadijs ontstaan in het door de mens drooggelegde land. Een gebied dat in alle seizoenen steeds veranderend en vol dynamiek en verrassende ontwikkelingen is. Samen met andere waterrijke natuurgebieden - Marker Wadden, Lepelaarplassen en Markermeer - het nieuwste nationaal park van Nederland: Nieuw Land.

1.1 Proces

Het advies van de commissie Van Geel (april 2018) is op 11 juli 2018 door Provinciale Staten Flevoland vastgesteld als 'Beleidskader voor het beheer van de Oostvaardersplassen' (PBBO). Dit beleid geeft richting aan de toekomst van dit bijzondere vogelgebied.

In dit managementplan wordt de opgave van het PBBO vertaald in een visie en beheermaatregelen. Het managementplan is een adaptief plan (bijlage 2), wat betekent dat elke keer wanneer een opgave vanuit het PBBO of Natura 2000 is gerealiseerd, het bijbehorende beheer wordt toegevoegd aan dit managementplan. Voor de uitvoering van de maatregelen worden protocollen opgesteld. Daarin worden de concrete activiteiten benoemd. Bij de uitvoering van het beheer wordt gewerkt met het principe van lerend beheren. Ervaringen in de praktijk en inzichten op basis van monitoring zijn lessen waarop het beheer aangepast wordt.

Onderdeel bij het opstellen van het managementplan is een consultatieronde geweest. Het resultaat van deze ronde is dat er zorgvuldig onderbouwde afwegingen gemaakt zijn en het resultaat door de omgeving gedragen wordt. Staatsbosbeheer stelt het managementplan (en aangepaste versies) vast, nadat Gedeputeerde Staten van Flevoland heeft ingestemd.

1.2 Visie

De Oostvaardersplassen is spontaan ontstaan na de aanleg van Zuidelijk Flevoland. Het bestaat uit open water, moerasvegetatie, wel en niet geïnundeerde graslanden met poelen, ruigte, riet, struweel en bos én het wordt omringd door bosrijke gebieden. Het gebied is een belangrijke halte op de vogeltrekroute. Tegelijk is het een verblijfplaats voor vele vogelsoorten als foerageer-, broed-, of schuilgebied. Naast de vele vogels vallen ook de zoogdieren in het gebied op. De grote grazers zijn in het beheer van belang om de graslanden open te houden, waar vogels van profiteren.

Met de ontwikkeling van Nationaal Park Nieuw Land wordt gewerkt aan een kwaliteitsimpuls voor de natuur en uitbreiding van de bereikbaarheid, recreatie en de voorzieningen in de Oostvaardersplassen.

Het beheer van de Oostvaardersplassen is gericht op de realisatie van een landschap met een grote variatie aan habitats en natuurlijke overgangen tussen die habitats. Dat landschap levert een grote variatie aan soorten op (toenemende biodiversiteit). Binnen het beheer staat de opgave vanuit Natura 2000-soorten centraal.

Met het beheer wordt ingezet op de realisatie van een veerkrachtig natuurgebied; een gebied dat ruimte biedt aan ontwikkelingen in de natuur en daarmee een herstelvermogen in zich heeft. Hierbij wordt zo veel mogelijk gebruik gemaakt van processen (zoals waterdynamiek, landschapsvormende processen en begrazingsbeheer) die sturing geven aan de landschappelijke ontwikkeling. Andere belangrijke beheeropgave zijn de bosontwikkeling en het beheer rond recreatie en toerisme.

In voorliggend managementplan wordt zowel de visie op, als het beheer van begrazing uitgewerkt. De begrazing door grote herbivoren is een belangrijk proces om de grasland als het leefgebied van verschillende Natura 2000-soorten op orde te hebben. In volgende versies worden de andere thema's toegevoegd.

1.3 Beheer grote herbivoren

Sinds 1996 wordt het hele Natura 2000-gebied integraal begraasd door edelherten, konikpaarden en heckrunderen. De edelherten in de Oostvaardersplassen zijn in het wild levende dieren van een beschermde inheemse diersoort. De heckrunderen en konikpaarden in de Oostvaardersplassen zijn in het wild levende dieren. Staatsbosbeheer heeft een beperkte beschikkingsmacht over de dieren en verzorgt ze op een manier die daarbij past.

Binnen de Oostvaardersplassen hebben deze dieren allemaal hun leefgebied, die deels overlappen en deels gescheiden van elkaar zijn.

Dit managementplan is gericht op het realiseren van een balans tussen de vogelwaarden van het gebied vanuit de Natura 2000-opgave, de opgave vanuit het PBBO en de maatschappelijke opinie rond grote herbivoren. Een balans die zich vertaalt in de omvang van de totale populatie grote herbivoren, de onderverdeling van de aantallen van iedere soort en de gewenste ontwikkeling van het landschap

De komende jaren wordt gestuurd op een populatie grote herbivoren met een omvang van 1100 dieren (voorjaarsstand). Deze is onderverdeeld in 500 edelherten, 300 konikpaarden en 300 heckrunderen. Dit betekent dat jaarlijks de aanwas aan dieren uitgenomen gaat worden (geschat op 400 dieren).

De populatie edelherten wordt gereguleerd via afschot. Voor de konikpaarden geldt dat zij of uitgeplaatst worden als daar vraag naar is of jaarlijks uit het gebied genomen worden door ze te vangen, te chippen en af te voeren naar de slacht. Voor het heckrund geldt dat deze afgeschoten worden en afgevoerd voor destructie.

Geschoten gezonde edelherten en voor de slacht uitgevangen paarden worden zo veel als mogelijk ter beschikking gesteld voor menselijke consumptie. De ambitie is om ook de runderen voor consumptie te benutten. Op dit moment laat de wetgeving dit niet toe.

Daarnaast wordt een deel van de geschoten dieren (edelherten) in het veld achter gelaten om de biodiversiteit in het gebied te vergroten. Kadavers spelen een belangrijke rol in verschillende voedselketens.

Bij het beheer van de grote herbivoren ligt het accent op de fysieke gezondheid en het totale sociale gedrag van de dieren. Om een goed beeld te hebben van de fysieke gezondheid van de dieren worden de grote herbivoren regelmatig gecontroleerd. Dagelijks worden de dieren in het veld in de gaten gehouden. Minimaal eens per week wordt een toezichtsronde uitgevoerd die eens per kwartaal samen met een dierenarts wordt uitgevoerd.

Tijdens de toezichtsronde wordt gekeken naar:
- Verwondingen bij individuele dieren;
- Ziekte onder de populatie;
- Afwijkend gedrag van individueel dier;
- Body conditie score van de populatie grote herbivoren (bijlage 3 BCS Score Card).

Toezicht is erop gericht voortijdig te signaleren dat een dier onnodig lijdt. Onnodig en uitzichtloos lijden' betekent dat dieren blootstaan aan omstandigheden die hun natuurlijk aanpassingsvermogen overschrijden. De lichamelijke conditie is dan zodanig dat het dier niet op eigen kracht en aanpassingsvermogen kan herstellen. Onnodig en uitzichtloos lijden wordt zoveel als mogelijk voorkomen door in te

grijpen middels reactief beheer. Bij twijfel wordt contact met de dierenarts opgenomen.

Met een kleinere populatie grote herbivoren is er voldoende voedsel aanwezig in het gebied dat de dieren in principe niet door honger in de winter overlijden. Er kunnen zich altijd extreme omstandigheden voordoen, waardoor alsnog voedseltekort kan ontstaan. In die situatie is de Body Condition Score van de runderen op populatieniveau maatgevend om tot bijvoeren over te gaan. Bijvoeren is gericht om verder vermageren door voedselgebrek te voorkomen.

Om goed in beeld te krijgen of er pathologische omstandigheden zijn wordt er een veterinair monitoringsprogramma opgezet.

1.4 Monitoring en onderzoek

In het Oostvaardersplassengebied wordt al jaren een uitgebreid monitoringsprogramma uitgevoerd. Deze monitoring levert essentiële informatie op over de ontwikkelingen in en van het gebied en de biodiversiteit. Op basis van deze ontwikkelingen worden keuzes in het beheer gemaakt. De monitoringsgegevens worden in het jaarverslag van de Oostvaardersplassen gepubliceerd.
Voor de Oostvaardersplassen is een onderzoeksagenda opgesteld dat helpt onderzoeksvragen te prioriteren en in samenhang te beschouwen. Het veldstation biedt de ruimte om onderzoek uit te voeren.

1.5 Omgevingsmanagement en communicatie

Met het feit dat het beheer van de Oostvaardersplassen in een nieuwe fase is gekomen, is het van belang dat de communicatie gebruik maakt van een mix van communicatievormen. Eén daarvan is omgevingscommunicatie dat zich op de diverse belangen en gevoelens van uiteenlopende doelgroepen in de samenleving. Daarnaast wordt specifieke marketing communicatie opgezet en is er aandacht voor de interne communicatie.

Voor de verschillende communicatievormen en indien noodzakelijk samen met gebiedspartners wordt een breed scala aan communicatiemiddelen ingezet om de verschillende doelgroepen en stakeholders bij de Oostvaardersplassen te betrekken.

1.6 Tot slot

De komende jaren wordt er binnen de Oostvaardersplassen gewerkt aan een aantal grote opgaven. Deze zijn:

- Vogels op de eerste plaats.
- Een gevarieerd en aantrekkelijk landschap.
- Nationaal Park Nieuw Land.

Hierdoor ontstaat er een afwisselend en divers landschap in de Oostvaardersplassen. De diversiteit aan planten, vogels en andere dieren krijgt daarmee een impuls. De bezoeker krijgt meer mogelijkheden om van de bijzondere natuur te genieten. Dit managementplan borgt dat de investeringen die voor die grote opgave gemaakt worden, ook voor de toekomst hun waarde houden.

2. Inleiding

2.1 Aanleiding

Op 25 april 2018 is het advies van de commissie Van Geel aangeboden aan Gedeputeerde Staten van de provincie Flevoland. Na behandeling in de commissie duurzaamheid, is op 11 juli 2018 hierover positief besloten door Provinciale Staten. Het advies van de commissie Van Geel is op deze wijze overgenomen als 'Beleidskader voor het beheer van de Oostvaardersplassen' (PBBO).

Het PBBO houdt in dat het landschap van de Oostvaardersplassen wordt ontwikkeld tot een halfopen landschap met, naast open water en grasland, voldoende riet, ruigte, struwelen en bosschages om de natuurdoelen in het gebied te borgen. Hierbij wordt prioriteit gegeven aan de uitvoering van het Natura 2000-beheerplan voor het gebied.

Daarnaast is in het PBBO het beleid en beheer van de grote grazers aangepast. Doel van de inzet van de grote herbivoren is dat met behulp van levensvatbare populaties grote herbivoren een bijdrage wordt geleverd aan het tot stand brengen en behouden van een divers landschap. Hierbij dient tevens het welzijn van de dieren gewaarborgd te zijn. Voorkomen moet worden dat dieren onnodig lijden vanwege ziekte, voedseltekorten of anderszins en dat er in de winter te weinig beschuttingsmogelijkheden zijn (uit PBBO). Tevens wordt met de gebiedspartners gezamenlijk ingezet op de invulling van de Ontwikkelingsvisie Nationaal Park Nieuw Land, voornamelijk op de thema's natuurbeleving en recreatieve toegankelijkheid.

Op 20 juli 2018 is een convenant tussen Provincie Flevoland en Staatsbosbeheer ondertekend om te borgen dat het Beleidskader geoperationaliseerd wordt. In het convenant is onder andere het onderstaande overeengekomen:

- De beleidsverantwoordelijkheid voor het natuurgebied ligt bij de Provincie Flevoland. Staatsbosbeheer is verantwoordelijk voor de uitvoering en het beheer van het Oostvaardersplassengebied. Staatsbosbeheer stelt op basis van het PBBO in overleg met de provincie een nieuw managementplan op, waarbij wordt gewerkt vanuit een integrale visie op het beheer van het Oostvaardersplassengebied, afgestemd op overige ontwikkelingen zoals het Nationaal Park Nieuw Land.
- Het beheermodel van de grote grazers wordt in dit plan verder uitgewerkt in lijn met het PBBO. Het betreft een combinatie van strikt uitgevoerd vroeg-reactief beheer, aangevuld met een vorm van beheer die zich richt op aantalsregulatie, met als inzet dat de begrazingsdruk niet boven de 1500 dieren uitkomt.
- Staatsbosbeheer gaat pas tot vaststelling van het managementplan over nadat GS van Flevoland hiermee heeft kunnen instemmen.

2.2 Doel

In dit managementplan wordt de opgave van het PBBO vertaald in een visie die vervolgens wordt omgezet in concrete activiteiten voor het operationeel beheer (zie bijlage 1). Het managementplan beschrijft het wat van het operationeel beheer (welke maatregelen er in het beheer worden uitgevoerd). Het hoe van het operationeel beheer (de concrete activiteiten) wordt vastgelegd in protocollen die Staatsbosbeheer gebruikt bij de feitelijke uitvoering.

2.3 Proces management cyclus

Het managementplan is een adaptief plan (bijlage 2). Dat betekent dat elke keer wanneer een opgave vanuit het PBBO of Natura 2000 is gerealiseerd, het bijbehorende beheer wordt toegevoegd aan dit managementplan. Op dat moment

worden zo nodig ook de bijpassende protocollen geactualiseerd. In ieder geval wordt in 2020 het waterbeheer uitgewerkt en aan het managementplan toegevoegd.

Tijdens het uitvoeren van het beheer worden nieuwe ervaringen opgedaan. Daarnaast kan uit monitoring volgen dat bijsturing van het beheer om de doelen te behalen noodzakelijk is. Beide kunnen aanleiding zijn de beheeractiviteiten en dus de protocollen aan te passen. Hiermee ontstaat een systeem van lerend beheren. Dit kan tot aanpassingen in het managementplan leiden.

Het opstellen, aanpassen en vaststellen van het managementplan en de protocollen is een verantwoordelijkheid van Staatsbosbeheer. Zoals in het convenant tussen Staatsbosbeheer en de provincie Flevoland vastgelegd gaat Staatsbosbeheer pas tot vaststelling van het managementplan over, nadat GS van Flevoland hiermee heeft kunnen instemmen.

Het managementplan is voor Staatsbosbeheer de leidraad bij het beheer. In 2026 wordt door Staatsbosbeheer het managementplan geëvalueerd. Hierbij wordt het getoetst aan het behalen van de doelen uit o.a. Natura 2000 en het PBBO. Op basis van deze evaluatie kan het managementplan geactualiseerd worden. Dit betekent dat het voorliggend managementplan tot 2027 de basis is voor de adaptieve aanpak en het lerend beheren.

2.4 Consultatieronde

Bij het opstellen van het managementplan is ingezet op zorgvuldig onderbouwde afwegingen en het realiseren van een door de omgeving gedragen plan. Om dit te realiseren is in oktober 2019 een consultatieperiode georganiseerd. In deze periode zijn diverse organisatie en personen gevraagd te reflecteren op de concept tekst.

Tijdens de consultatieronde zijn er reacties gevraagd van:
- de collega's van de beheereenheid Oostvaardersplassen,
- de direct betrokken ambtenaren van de provincie Flevoland,
- ecologen van Staatsbosbeheer,
- juristen van Staatsbosbeheer,
- communicatie adviseurs van Staatsbosbeheer,
- Free Nature.

Daarnaast is het document gepresenteerd en besproken met:
- de provinciale expertgroep Oostvaardersplassen (ingesteld door de provincie Flevoland),
- Gedeputeerde Staten van Flevoland,
- De Fauna Advies Commissie van Staatsbosbeheer,
- de veterinaire commissie van de Oostvaardersplassen.

Tijdens een consultatiebijeenkomst op 24 oktober 2019 is het gesprek gevoerd met collega beheerders (in-en extern) en andere experts op het gebied van beheer van grote herbivoren in natuurgebieden. Hierbij is onder andere input geleverd door vertegenwoordigers van:
- NVWA,
- Flevo-landschap,
- beheereenheid Lauwersmeer,
- stichting Ark,
- dierenarts,
- SOVON,
- Wageningen Universiteit.

Dankzij deze aanpak is er niet alleen een zorgvuldig afgewogen plan tot stand gekomen. Het is daarmee ook een door de omgeving gedragen plan.

2.5 Afbakening

Dit managementplan wordt opgesteld voor de Oostvaardersplassen. Hieronder vallen het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen (onderverdeeld in moerasdeel en grazige deel), het Hollandse Hout (inclusief Hollandse Hout Zuid), Oostvaardersveld (inclusief Trekweggebied), het Kotterbos en het Oostvaardersbos (figuur 1).

Figuur 1: Het plangebied van het managementplan Oostvaardersplassen.

Voor de Natura 2000-opgave van de Oostvaardersplassen zijn het aanwijzingsbesluit en het Natura 2000-beheerplan leidend. De verantwoordelijkheid voor het opstellen en het vaststellen van het Natura 2000-beheerplan ligt bij de provincie Flevoland. De provincie heeft tevens de beleidsverantwoordelijkheid dat de maatregelen die in het Natura 2000-beheerplan zijn opgenomen ook gerealiseerd worden.

Voor het reguliere natuur- en landschapsbeheer is het Natuurbeheerplan Flevoland leidend, voor zover niet in strijd met het Natura 2000-kader. Door de provincie wordt op basis van het Natuurbeheerplan de Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL) beschikbaar gesteld voor het uitvoeren van het natuurbeheer inclusief de recreatieve basisvoorzieningen en monitoring. De beheermaatregelen die uitgevoerd worden in het kader van SNL zijn opgenomen in het beheersysteem CMSI (Conservation Management System international).

Voor de recreatieve ontwikkelingen is de ontwikkelingsvisie Nationaal Park Nieuw Land leidend. De uitvoering van dit plan is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de partners uit het Nationaal Park (provincie Flevoland, gemeente Lelystad en Almere, Rijkswaterstaat, Natuurmonumenten, Het Flevo-landschap, Staatsbosbeheer en Waterschap Zuiderzeeland). De governance en financiering van het Nationaal Park wordt in 2019/2020 uitgewerkt.

Het PBBO heeft vooral consequenties voor het beheer van de grote herbivoren in de Oostvaardersplassen. Dit betekent dat voorliggende versie van het managementplan ingaat op het beheer in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen.
Voor de deelgebieden Hollandse Hout, Oostvaardersveld, Kotterbos en Oostvaardersbos gebruikt Staatsbosbeheer de bestaande beheerplannen voor die gebieden.

2.6 Wet-/regelgeving, kaders

2.6.1 Wet natuurbescherming

De Wet natuurbescherming beschermt Nederlandse natuurgebieden en planten- en diersoorten.

Sinds 1 januari 2017 zijn de provincies bevoegd gezag voor zowel gebiedsbescherming, soortenbescherming als de bescherming van houtopstanden. De provincie is bevoegd gezag voor het verstrekken van vergunningen en ontheffingen die mogelijk nodig zijn als gevolg van de in dit managementplan gekozen beheer.

Natura 2000

Natura 2000 is een Europees netwerk van beschermde natuurgebieden. De Oostvaardersplassen maken deel uit van het Natura 2000-netwerk. Concreet gaat het in de Oostvaardersplassen om de bescherming en instandhouding van 31 vogelsoorten en hun leefgebied. Er zijn 33 specifieke instandhoudingsdoelen geformuleerd, waarbij voor de lepelaar en de grote zilverreiger twee doelen gelden; zowel voor de broedvogels als voor de niet-broedvogels. Hoe de instandhoudingsdoelen worden bereikt en voor de toekomst geborgd is vastgelegd in het Natura 2000-beheerplan. De maatregelen die in het beheerplan zijn vastgelegd liggen voor een deel in het moeras (moerasreset), voor een deel in het grazige gebied (vernatting, aanleg poelen en realisatie intrek vis) en voor een deel buiten de Oostvaardersplassen (kiekendieffoerageergebieden).

2.6.2 Kaderrichtlijn Water

De Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) is opgesteld om de waterkwaliteit in Europa te verbeteren. De Oostvaardersplassen zijn een waterlichaam voor de KRW (waterkwaliteitsdoelen). Voor de Oostvaardersplassen geldt dat:

- De Natura 2000-doelen voorop staan;
- De KRW doelen gelijk zijn aan de huidige toestand. Dit geldt voor algemeen fysisch-chemische parameters en biologie (algen, waterplanten, macrofauna en vissen).

In 2020 worden de KRW-doelen voor de Oostvaardersplassen herijkt. De inzet is dat het moerasgebied aangeduid wordt als kunstmatig waterlichaam, met als waterbeheertype M14 (ondiepe matig grote, gebufferde plassen).

2.6.3 Wet dieren

De Wet dieren is een Nederlandse kaderwet waarin een integraal kader voor regels over gehouden dieren en daaraan gerelateerde onderwerpen is vastgelegd. De wet is sinds 1 januari 2013 van kracht en bevat ook enkele bepalingen die van toepassing zijn op niet gehouden dieren.

2.6.4 Natuurnetwerk Nederland

Het Natuurnetwerk Nederland (NNN) is het Nederlands netwerk van bestaande en nieuw aan te leggen natuurgebieden. Het netwerk moet natuurgebieden beter verbinden, met elkaar en met het omringende agrarisch gebied. De Oostvaardersplassen is integraal onderdeel van het NNN. De provincie Flevoland is verantwoordelijk voor het NNN. Vanuit die verantwoordelijkheid stelt de provincie jaarlijks het Natuurbeheerplan Flevoland op. In het Natuurbeheerplan Flevoland 2019 beschrijft de provincie de beleidsdoelen en de subsidiemogelijkheden voor het beheer van natuurgebieden, landschapselementen en voor agrarisch natuurbeheer inclusief groenblauwe diensten in de provincie. Hieruit volgen de natuurbeheerdoelen per natuurgebied. Om deze doelen te kunnen bereiken is het Natuurbeheerplan verankerd in het SNL.

Voor dit managementplan vormt dit beleidskader mede de basis voor de beheeropgave van de natuur.

2.7 Ondernemingsplan 2020-2025 Staatsbosbeheer

In het najaar van 2019 werkt Staatsbosbeheer aan het Ondernemingsplan 2020-2025. Omdat op het moment dat voorliggend managementplan is opgesteld het ondernemingsplan nog niet is vastgesteld, wordt dit hoofdstuk in 2020 aan het managementplan toegevoegd.

3. Gebiedsbeschrijving

3.1 Historie

Onderstaand wordt kort de historie van de deelgebieden van de Oostvaardersplassen beschreven.

3.1.1 Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen

Het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen is ten tijde van de drooglegging van zuidelijk Flevoland in 1968 spontaan ontstaan in de laagst gelegen delen van de polder. Binnen enkele jaren ontwikkelde zich een moeras-ecosysteem met een grote diversiteit aan vogelsoorten die in hoge aantallen het gebied bezochten. Vanwege deze natuurwaarden besloot de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders in 1975 om langs de Oostvaardersdijk een tijdelijk natuurgebied te realiseren.

In 1982 werd er bijna 2000 hectare aan het natuurgebied toegevoegd door aangrenzende gebieden niet verder te ontwikkelen tot landbouwgebied. In 1986 is het gebied als Staatsnatuurmonument aangewezen met als doel een zo compleet en natuurlijk mogelijk functionerend moerasecosysteem tot ontwikkeling te brengen. Vervolgens is het gebied in 1989 onder de Vogelrichtlijn gebracht en aangewezen als Wetland onder het Verdrag Ramsar.

Op 23 december 2009 is de Oostvaardersplassen aangewezen als Natura 2000-gebied. Er zijn in dit kader 33 instandhoudingsdoelstellingen geformuleerd voor 31 vogelsoorten waarvoor het gebied van internationale betekenis is. In de praktijk betekent dit dat het behouden van een goed functionerend leefgebied van deze 31 vogelsoorten bij het beheer van het gebied voorop staat.

Voor 1983 werd het grazige deel landbouwkundig ingericht (sloten, greppels, drainage) en er werden granen verbouwd. Vanaf 1983 zijn delen begraasd met runderen en paarden en vanaf 1992 ook met edelherten.

3.1.2 Hollandse Hout

In de perioden 1971 - 1980 is het Hollandse Hout aangelegd. Het Hollandse Hout is een grootschalig bos op rijke klei. Een bostype dat in Nederland niet meer voorkwam, omdat die grond voor landbouw in gebruik is. Dit type bos is zeldzaam in Nederland. Ruim 60 % van het bos bestond bij aanleg uit populier, ruim 20 % uit de loofboomsoorten es, esdoorn, eik en beuk. De rest bestond uit de zachte loofboomsoorten wilg, els en berk en uit naaldboomsoorten. Veel van de populieren en essen zijn de laatste jaren verdwenen en het bos ontwikkelt zich tot multifunctioneel en gevarieerd loofbos waar duurzame houtoogst plaats kan vinden. In het zuidelijke deel van het Hollandse Hout is ca 300 ha omrasterd om geschikt te maken als leefgebied voor het edelhert. Het Hollandse Hout wordt ingericht als het poortgebied van Nationaal Park Nieuw Land aan de Lelystadse zijde van de Oostvaardersplassen.

3.1.3 Oostvaardersveld

Het Oostvaardersveld was in eerste instantie een landbouwgebied met (deels spontaan ontwikkeld) bosgebied. Tussen 2007-2014 is het gebied twee keer op grote schaal heringericht. Met de herinrichting zijn waterpartijen en slenken gerealiseerd waarmee moeras en open water biotopen gerealiseerd is. Doel van deze herinrichting was tweeledig: 1) het vergroten van de biodiversiteit en 2) het aanbieden van een gebied voor recreanten waar het ‘Oostvaardersplassen-gevoel’ kan worden beleefd. In het gebied is een kudde koniks aanwezig (zie figuur 2). Grote delen van het Oostvaardersveld heeft een functie als kiekendieffoerageergebied.
Onderdeel van het Oostvaardersveld is het Praambos. Dit is een spontaan ontwikkeld wilgenbos. Het naastgelegen Trekweggebied (onderdeel van het Oostvaardersveld) is

foerageergebied voor (blauwe) kiekendief, in verband met de Natura 2000-opgave en de compensatieverplichtingen van gemeente Almere. Het Trekweggebied wordt ingericht als etalage van de Oostvaardersplassen. Het gebied is omrasterd om geschikt te maken als leefgebied voor konikpaard.

3.1.4 Kotterbos

Het Kotterbos is een zeer jong bos. Het is in de jaren 1989-1992 aangelegd met voornamelijk populier, wilg en es. Het bos ontwikkelt zich tot multifunctioneel en gevarieerd loofbos waar duurzame houtoogst plaats kan vinden. In het gebied is een Natuurboulevard aangelegd met informatie over de vroege geschiedenis van het gebied (onder andere sporen uit de Romeinse tijd). Een deel van het Kotterbos is jaarrond onderdeel van het leefgebied van heckrund, konikpaard en edelhert (zie figuur 2).

3.1.5 Oostvaardersbos

Het Oostvaardersbos is grotendeels aangelegd in de jaren 1981-1983. In die tijd was het gebruikelijk om relatief grote vakken met dezelfde boomsoorten aan te planten. Veel van die vakken zijn gevuld met populieren, die met hun snelle groei konden zorgen voor windvang, beschutting en eerste ‘aankleding’ van de toen nog kale polder. Het Oostvaardersbos is jaarrond leefgebied van edelhert (zie figuur 2).
Het Oostvaardersbos wordt ontwikkeld tot het poortgebied van het Nationaal Park Nieuw Land aan de Almeerse zijde van de Oostvaardersplassen. Onderdeel daarvan is de omvorming van productiebos (reeds in 2012 gestart) naar een gevarieerd recreatiebos.

3.1.6 Nationaal Park Nieuw Land

Sinds 2018 vormt de Oostvaardersplassen samen met de omliggende waterrijke natuurgebieden de Marker Wadden, de Lepelaarplassen en het Markermeer het Nationaal Park Nieuw Land. Een Nationaal Park van 29.000 hectare met als bijzonder kenmerk dat het niet zou hebben bestaan zonder de inpoldering van Flevoland. De natuurgebieden vormen een waar vogelparadijs met als icoon de zeearend. De bundeling van de vier natuurgebieden in één Nationaal Park biedt nieuwe kansen voor het versterken van de ecologische en toeristische betekenis van Nieuw Land.

In 2018 is de ontwikkelingsvisie Nationaal Park Nieuw Land opgesteld. De ontwikkelingsvisie geeft een beeld van de richting waar de acht gebiedspartners naartoe willen: een internationaal uniek natuurgebied dat uitnodigt tot avontuur en op verschillende manieren kan worden beleefd. De ontwikkelingsvisie geeft een beeld voor de lange termijn, zo’n twintig jaar vooruit.

In de ontwikkelingsvisie worden twee opgaven uitgewerkt. De eerste is het vergroten, verbinden en versterken van de natuur. Voortbouwend op wat bestaat heeft Nieuw Land de potentie om van wereldklasse te worden. De tweede opgave is om royaal ruimte te bieden aan natuurbeleving.

Mensen zijn van harte welkom in Nieuw Land en moeten zich ook welkom voelen. Een heldere ruimtelijke structuur draagt bij om tot één samenhangend gebied te komen. Binnen Nieuw Land gaat het om natuurkernen die omzoomd worden door een ‘natuurlint’. Het natuurlint grenst aan de natuurkernen en biedt mogelijkheden voor voorzieningen die bijdragen aan natuurbeleving. De dijken in het Nationaal Park fungeren als ruggengraat en belvedères. Nieuw Land positioneert zich als avontuurlijk, open, levendig, toonaangevend en innovatief. De gebiedspartners staan open voor nieuwe ontwikkelingen en activiteiten als die bij dragen aan één of beide opgaven.

3.2 Voorgaand beheer Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen

Het beheer van de Oostvaardersplassen is altijd primair gericht geweest op het in stand houden van de vogelwaarden van het gebied. Begin jaren zeventig bleek dat de aanwezigheid van duizenden ruiende grauwe ganzen in het moeras een belangrijke invloed had op de ontwikkeling van het gebied: doordat de ganzen in de ruiperiode riet eten, zorgen zij voor een gevarieerde rietvegetatie. Deze grote diversiteit in structuur van de rietvegetatie levert een grote diversiteit in moerasbroedvogels op. Echter, bij een continu herhalen van rietvraat, verdwijnt uiteindelijk de rietvegetatie en daarmee broedgelegenheid voor diverse soorten moerasbroedvogels. Bij dit verdwijnen van het riet is naast de invloed van de ganzen ook het waterpeilverloop een belangrijke factor. Vanwege het vrij constante waterpeil in het moeras, konden enerzijds de ganzen jaarlijks het gebied bezoeken tijdens de ruiperiode en het riet steeds verder wegvreten en kon anderzijds ook geen massaal herstel van de rietvegetatie plaatsvinden, omdat daarvoor droogval nodig is. Om dit proces te stoppen werd in 1987 in het westelijk deel van het moeras een peilverlaging uitgevoerd om herstel van het bestaande riet en de ontwikkeling van nieuw riet te stimuleren. Dit resulteerde in een reset van de successie in dit deel van het moeras, waar verschillende vogelgroepen van profiteerden.

Voor het behoud van de ganzen is in de winterperiode korte (grazige) vegetatie nodig. Om in het grazige deel voldoende oppervlakte kort gras voor herbivore ganzen en eenden, en open en gesloten poelen voor reigers, lepelaars, futen en dodaars aan te kunnen bieden, is vanaf de vroege jaren tachtig begrazing ingezet. Hierdoor ontstond er ruimte voor natuurlijke processen die een afwisselend landschap met struweel, ruigte en kruiden sturen. Vanaf 1983 werden in delen van het terrein heckrunderen ingezet en vanaf 1984 ook konikpaarden. In 1992 werd edelhert geïntroduceerd. Vanaf 1996 is het gehele Natura 2000-gebied integraal jaarrond begraasd door deze drie soorten grote herbivoren.

Sinds de introductie van de grote herbivoren is het beheer van de Oostvaarderplassen, en daarmee ook van de grote grazers, er op gericht geweest om zoveel mogelijk ruimte te geven aan natuurlijke processen. De terreinomstandigheden waren dan ook bepalend voor hoeveel dieren er in het gebied aanwezig waren. Door de beheerder werd alleen ingegrepen wanneer de conditie van het individuele dier in combinatie met de (terrein- en weers)omstandigheden daartoe aanleiding gaven. Dit zogeheten vroeg reactief beheer volgde het door de minister vastgestelde beleid, waarvoor de basis is geformuleerd in de adviesrapporten ICMO 1 en ICMO2.

In de jaren 90 van de vorige eeuw en begin jaren 2000 werden in het grazige deel diverse poelen aangelegd en werden in bepaalde delen de grondwaterstanden verhoogd om een gradiënt van nat naar droog te creëren. Hiermee werd het gebied voor diverse groepen watervogels, zoals steltlopers en reigers nog geschikter.

Aanvankelijk leverde de begrazing een toename van de variatie in vegetatie structuren op, waarbij er geen verdere uitbreiding van struweel optrad. Ruigte en korte graslanden kwamen naast elkaar in een mozaïek voor. Nabij waterelementen ontstonden zowel begraasde als onbegraasde oevers. Rond de periode 1996- 2000 was de omvang van de populaties grote grazers dusdanig dat de processen van ontstaan en afbraak van de verschillende vegetatiestructuren min of meer in balans waren.

De omvang van de populaties van de grote herbivoren bleef in de daaropvolgende jaren toenemen, als gevolg waarvan steeds meer terrein werd omgevormd in korte grazige vegetatie. Hierdoor nam de diversiteit in vegetatiestructuren af, wat resulteerde in een afname van de totale biodiversiteit. Sommige soorten konden dankzij deze ontwikkeling juist in hoge aantallen voorkomen, zoals ganzen, eenden, kieviten en goudplevieren.

4. Visie

4.1 Inleiding

Het PBBO wordt beschreven dat het '*doel van het provinciaal beleid voor het Oostvaardersplassengebied is realisatie van de Natura 2000 doelen voor de Vogelrichtlijnsoorten en realisatie van een door de mens als bijzonder ervaren en kwalitatief hoogwaardig natuurgebied in de nabijheid van de stedelijke gebieden in Flevoland en de Randstad, dat een breed maatschappelijk draagvlak kent*'.

Om dit doel te behalen is een integrale visie op het gebied noodzakelijk.

4.2 De visie op hoofdlijnen

De Oostvaardersplassen is één van de grotere natuurgebieden van Nederland. Het gebied is spontaan ontstaan na de aanleg van Zuidelijk Flevoland. Het bestaat uit open water, moerasvegetatie, wel en niet geïnundeerde graslanden met poelen, ruigte, riet, struweel en bos én het wordt omringd door bosrijke gebieden: Oostvaardersbos, Kotterbos, Hollandse Hout en Oostvaardersveld. De Oostvaardersplassen is een afwisselend moerasgebied van internationale betekenis voor wetlandgerelateerde broed- en trekvogels. De totale omvang is ca 7500 hectare. Een landschap dat leefgebied is voor de Natura 2000-soorten en waar de soortenrijkdom aan planten, vogels en andere dieren in de komende jaren een impuls krijgt. Daarnaast krijgt de bezoeker meer mogelijkheden om dit natuurgebied te ervaren.

Het gebied is een belangrijke halte op de vogeltrekroute van het hoge noorden richting zuid Europa en Afrika. Het is een verblijfplaats voor vele vogelsoorten als foerageer-, broed-, of schuilgebied. Het kerngebied is als Ramsar- en Natura 2000-gebied onderdeel van een wereldwijd netwerk van topnatuurgebieden die het beschermen waard zijn. In de praktijk betekent het dat het behouden en verbeteren van het leefgebied van de 31 vogelsoorten die afhankelijk zijn van het uitgestrekte wetland, voorop staat.

Naast de vele vogels zijn aansprekende zoogdieren zoals de bever, otter, vos, ree, heckrunderen, konikpaarden en edelherten in het gebied aanwezig. De grote herbivoren zijn in het beheer van belang om de graslanden open te houden, waar vogels van profiteren.

De rijkdom van het gebied geeft een speciale verantwoordelijkheid voor het beheer. Met de ontwikkeling van Nationaal Park Nieuw Land wordt gewerkt aan een kwaliteitsimpuls voor de natuur en uitbreiding van de bereikbaarheid, recreatie en de voorzieningen in de Oostvaardersplassen. Dit binnen het gegeven dat de bescherming en ontwikkeling van de natuur, zeker in het kerngebied, altijd voorop staat. Hierbij ligt het accent van beschermen en versterken van de vogelnatuur in het kerngebied en het beleven en benutten in de schil van bossen. De bosrijke randen van de Oostvaardersplassen zijn een gevarieerd loofbos waarin duurzame houtoogst plaats vindt. De bosgebieden worden zo ingericht dat de natuur aansluit op de natuur van het kerngebied. In het gevarieerde landschap van de bossen ontmoet de recreant de natuur in een hartelijk avontuur, waar rust, natuurbeleving en actief bezig zijn als vanzelf gevonden wordt.

4.3 De visie in relatie tot beheeropgave

Het beheer is erop gericht om een mix van moeras, open water, grazige vlaktes, overstromingsgebieden, struweel en boslandschappen te houden. Bij elkaar levert dat een landschap op met een grote variatie aan habitats en natuurlijke overgangen tussen die habitats. Dit geeft een grote variatie aan soorten (toenemende

biodiversiteit) waar de beheeropgave in relatie tot de Natura 2000-soorten centraal staat.

In het beheer wordt ingezet op de realisatie van een veerkrachtig natuurgebied; een gebied dat ruimte biedt aan ontwikkelingen in de natuur en daarmee een herstelvermogen in zich heeft. Hierbij wordt zo veel mogelijk gebruik gemaakt van processen die sturing geven aan de landschappelijke ontwikkeling. In het moeras zijn waterpeildynamiek, sedimentatie en erosie, vegetatiesuccessie en begrazing door ganzen belangrijke processen die sturing geven aan de landschapsvorming. In de droge gebiedsdelen zijn vegetatiesuccessie, begrazing door ganzen en grote herbivoren en waterpeildynamiek de belangrijkste sturende processen. In de bossen is vooral de opbouw van het bos in leeftijd (jong bos tot en met verval van bomen), soortensamenstelling en structuur van de verschillende vegetatielagen sturend. Daar waar de sturende processen vanuit hun natuurlijke dynamiek ontoereikend zijn, wordt door middel van incidentele interventies vanuit beheer gestuurd op basis van de doelen die gelden vanuit de verschillende kaders; vooral Natura 2000 en het PBBO.

4.3.1 De visie op het waterbeheer

PM, wordt in 2020 toegevoegd

4.3.2 De visie op landschapsvorming, sedimentatie en erosie

PM, wordt later toegevoegd

4.3.3 De visie op begrazingsbeheer

Aanleiding

Met het PBBO is in 2018 gekozen voor een meer sturend beheer in de Oostvaardersplassen. De begrazing door grote grazers wordt afgestemd op de doelstellingen van Natura 2000 en het PBBO. Doel van het nieuwe beleid is dat *er 'levensvatbare populaties grote herbivoren in het Oostvaardersplassengebied zijn en dat het welzijn van de dieren is gewaarborgd (voldoende voedsel door het jaar heen en voldoende beschuttingsmogelijkheden). De aantallen grote herbivoren worden actief op stand gehouden met een populatieomvang tussen de 1100 en 1500 dieren.'*

De betekenis van begrazingsbeheer voor het behalen van de instandhoudingsdoelen.

In het Natura 2000-beheerplan wordt beschreven wat de betekenis is van begrazingsbeheer in relatie tot het behalen van de Natura 2000-doelen. Samengevat gaat het er daarbij om dat er:

- Voldoende kortgrazige graslanden (nat en droog) worden gerealiseerd voor de Natura 2000-soorten zoals ganzen en eenden;
- Een structuurrijk en daarmee muizenrijk grasland ontstaat als foerageergebied voor roofvogels zoals kiekendieven;
- Zowel open poelen als poelen met oevervegetatie voor reigers, lepelaar, futen en dodaars, en ruigtes, riet en struweel als broed-, foerageer- en rustgebied voor diverse andere vogelsoorten aanwezig is.

Deze mix aan vegetatie, vegetatiestructuur en vegetatietypen kwam in ruime mate voor in de tweede helft van de jaren negentig van de vorige eeuw. Op dat moment was de diversiteit aan vogels in het gebied hoog.

Bepalende factoren in begrazingsbeheer op de vegetatieontwikkeling

De mate en soort van invloed van de begrazing op de vegetatieontwikkeling wordt niet alleen bepaald door het totaal aantal grote herbivoren maar ook door de soort herbivoren en de samenstelling daarin. Het samenspel van rund, paard en edelhert is van belang voor het functioneren van het grazige deel in het kader van de

instandhoudingsdoelen. Bepalende factoren in dat samenspel zijn het aantal herbivoren en het natuurlijke gedrag van de dieren, het voedselaanbod, de indeling van het gebied en de weersomstandigheden. De dieren gaan op zoek naar de plekken waar de omstandigheden voor hen het best zijn met betrekking tot voedsel, water, beschutting en rust.

De drie huidige herbivorensoorten (edelhert, konikpaard en heckrund) verschillen in hun gedrag en leveren daarmee gezamenlijk een grotere diversiteit in de vegetatiestructuur dan wanneer slechts één of twee soorten worden ingezet. Runderen en paarden zijn 'echte grazers', dat wil zeggen dat zij beide het hele jaar een sterke voorkeur voor grassen hebben. Als de dichtheden aan grote herbivoren laag zijn, dan bestaat hun dieet voor meer dan 90% uit grassen. Daarnaast zijn zij door hun grootte ook goed in staat om met ruigte en riet overweg te kunnen, ondanks de iets lagere voedingswaarde ten opzichte van grassen. Als grassen in mindere mate aanwezig zijn en ruigte en riet wel in grote hoeveelheden beschikbaar zijn, kunnen runderen en paarden daarmee ook in ruime mate in hun voedingsbehoefte voorzien. De runderen en paarden zijn bij uitstek de soorten om er voor te zorgen dat graslanden niet verruigen. Edelherten voeden zich eveneens met grassen, maar benutten daarnaast ook struiken en bomen (vooral knoppen, blad, twijgen en bast) om hun voedingsstoffen binnen te krijgen. Vooral vanwege hun grotere voorkeur voor struiken en bomen vervullen zij een belangrijke rol in het tegengaan van verbossing.

4.3.4 Visie op de bosgebieden

PM

4.3.5 De visie op recreatie en toerisme

PM

5. Waterbeheer

PM in 2020

6. Beheer van vegetaties en habitats

PM

7. Beheer Grote herbivoren

7.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt het beheer van de grote herbivoren uitgewerkt. Hierbij worden de volgende uitgangspunten en randvoorwaarden gehanteerd:

- Dat wat vastgelegd is in het PBBO is de basis, zijnde:
  - Het beheer van de grote herbivoren wordt een combinatie van strikt uitgevoerd reactief beheer aangevuld met een beheerste ontwikkeling onder het plafond van 1500 dieren (najaarsstand);
  - Passend bij het areaal grasland van circa 1100 hectare, dat resteert na vernattingsmaatregelen en beschuttingsmaatregelen, wordt in het kerngebied vooralsnog een maximum aangehouden van 1100 grote grazers in de voorjaarstelling;
  - In het beheer van de grote grazers wordt een hand-aan-de-kraanprincipe toegepast op basis van monitoringsgegevens in relatie tot de ontwikkeling van de Natura 2000-doelen, de vegetatie, en de biodiversiteit;
  - Er vindt, wanneer dit nodig is, jaarrond beheer plaats door afschot van dieren die in een slechte conditie zijn en/of afwijkend gedrag vertonen.
- De edelherten in de Oostvaardersplassen zijn in het wild levende dieren van een beschermde inheemse diersoort;
- De heckrunderen en konikpaarden in de Oostvaardersplassen zijn in het wild levende dieren. Staatsbosbeheer heeft een beperkte beschikkingsmacht over de dieren en verzorgt ze op een manier die daarbij past. Staatsbosbeheer heeft hierbij beleidsvrijheid [1];
- Dierenwelzijn is randvoorwaardelijk. Vanuit de rol van eigenaar en beheerder van het gebied draagt Staatsbosbeheer de verantwoordelijkheid voor het dagelijks beheer en de keuzes die daarin gemaakt worden. In lijn met het PBBO heeft het begrip dierenwelzijn betrekking op het totaal van de mate waarin dieren:
  - in staat zijn om gedurende het jaar voedsel tot zich te nemen;
  - natuurlijk gedrag kunnen vertonen;
  - in sociale verbanden leven;
  - keuzes kunnen maken op het vlak van leefgebied en relaties;
  - beschuttingsmogelijkheden kunnen vinden voor bescherming tegen kou, hitte en wind.

7.2 Leefgebied van de grote herbivoren

Sinds 1996 wordt het hele Natura 2000-gebied integraal begraasd door edelherten, konikpaarden en heckrunderen. In het kader van de ICMO-adviezen zijn vanaf 2011 delen van het Oostvaardersbos en Kotterbos en de zogenaamde Driehoek in zijn geheel opengesteld als beschuttingsgebied voor de grote herbivoren. Voor edelherten zijn deze gebieden jaarrond toegankelijk, voor runderen en paarden zijn delen alleen in de winter toegankelijk. Deze gebieden werden tot nu toe in de winterperiode tijdens de uitvoering van het vroeg reactief beheer, afgesloten voor bezoekers.

In 2016 is een verbinding gerealiseerd tussen het grazige deel van de Oostvaardersplassen en het Oostvaardersveld, met als doel het Oostvaardersveld toe te voegen aan het leefgebied van de edelherten. In de planvorming is toen meegenomen dat ook het zuidelijk deel van het Hollandse Hout (300 ha) op termijn aan het leefgebied toegevoegd wordt. Tot 2019 hebben slechts zes edelherten gebruik gemaakt van de verbinding onder het spoor door, naar het Oostvaardersveld. Verwacht wordt dat met een kleinere populatie edelherten in de Oostvaardersplassen, de migratie naar het Oostvaardersveld beperkt tot afwezig zal zijn.

[1] Gerechtshof Arnhem –Leeuwarden, 11 april 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:3122

Onderdeel van de opgave uit het PBBO is de realisatie van 300 ha beschuttingsgebied in het grazige deel. In het PBBO is gesteld dat de noodzaak van het openstellen van de bossen als beschuttingsgebied op termijn daarmee komt te vervallen. Echter de aanwezigheid van grote herbivoren in de gebieden die opengesteld zijn voor recreanten (waaronder de voormalige beschuttingsgebieden) is een meerwaarde voor de natuurbeleving van recreanten. Vanuit dit belang blijft een deel van de bossen ook in de toekomst opengesteld voor grote herbivoren; vooral het edelhert. Hierbij gelden de volgende uitgangspunten:

- Het leefgebied van de edelherten is vastgelegd in het Faunabeheerplan Flevoland (de gele lijn in figuur 2);
- Heckrunderen leven in de gebieden die voor recreanten niet opengesteld zijn (blauwe gebieden op figuur 2). Heckrunderen en publiek worden zo veel als nodig gescheiden vanwege het onberekenbare gedrag van dit runderras. Uitzondering geldt voor De Driehoek, dat al jaren toegankelijk is voor heckrund en publiek. Indien heckrund in dit gebied aanwezig is wordt de toegang voor het publiek (tijdelijk) gesloten;
- Konikpaarden leven bijvoorkeur in de gebieden die voor recreanten niet opengesteld zijn (blauwe gebieden op figuur 2. Dit om de kudde in de Oostvaardersplassen zoveel als mogelijk de ruimte te geven zijn natuurlijk gedrag te vertonen. Dat betekent dat contact met het publiek niet gewenst is. Uitzondering is De Driehoek waar al jaren publiek en konikpaarden komen;
- Bij extreme (weers)omstandigheden blijft de mogelijkheid het noordelijk deel van het Oostvaardersbos en de driehoek (rode vlakken op de kaart) open te stellen voor de konikpaarden en heckrunderen uit de Oostvaardersplassen. Indien dit gebeurt worden deze gebieden voor publiek afgesloten.

In het algemeen geldt dat wanneer watergangen die als grens fungeren tussen de verschillende gebieden dicht gevroren zijn de konikpaarden en heckrunderen vrij toegang hebben tot andere delen dan hun leefgebied (bijvoorbeeld het Oostvaardersbos). Wanneer dit optreedt wordt bekeken wat dit betekent voor het wel of niet openstellen van het gebied voor het publiek.

Naast de kudde konikpaarden in het kerngebied leven er konikpaarden in het Oostvaardersveld en een kudde in het Trekweggebied (gele vlakken in figuur 2). Dit zijn zelfstandige kuddes, die niet in contact staan met de kudde in het kerngebied.

In figuur 2 is het leefgebied van de verschillende grote herbivoren opgenomen.

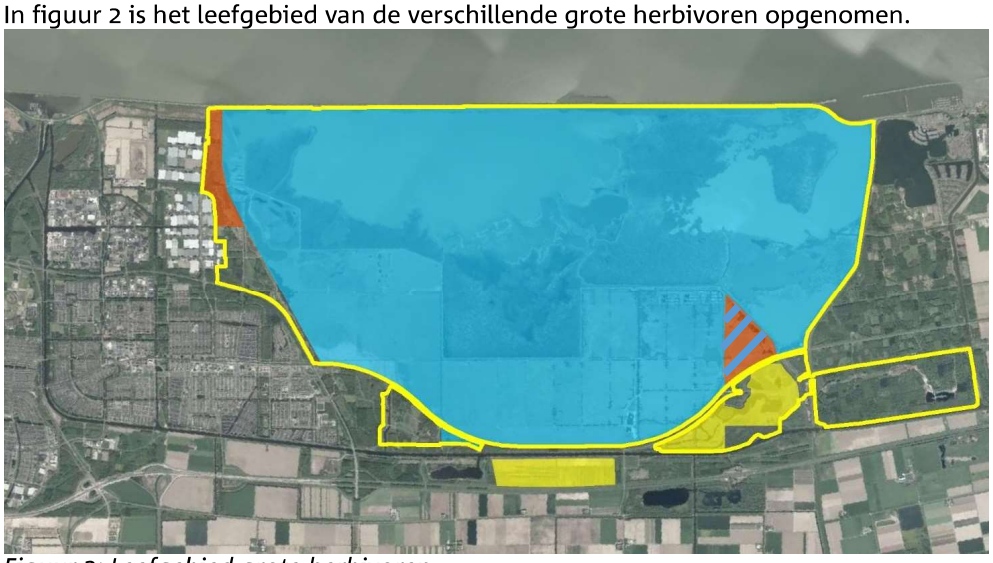

Figuur 2: Leefgebied grote herbivoren.
Gele lijn = leefgebied edelhert. Blauwe vlak = leefgebied heckrund en konikpaard.
Gele vlak = leefgebied zelfstandige kuddes konikpaard die niet in verbinding met de kudde in het Natura 2000-gebied staat. Rode vlak = gebieden die bij extreme

(weers)omstandigheden opengesteld worden voor heckrund en konikpaard en op dat moment afgesloten worden voor het publiek.

7.3 Populatieopbouw en –beheer

7.3.1 Populatie opbouw

In het PBBO is geconstateerd dat de ontwikkeling van de populaties grote grazers, de wintersterfte en de effecten op natuur en landschap, aanleiding zijn om het beheer van de grote grazers te veranderen. Hierbij wordt een omvang van de populatie gegeven van een voorjaarsstand van 1100 grote herbivoren met een plafond van een najaarsstand van 1500 dieren (runderen, paarden en edelherten). Dit betekent dat de er jaarlijks ca 400 grote herbivoren uit het gebied gehaald moeten worden.

De opgave vanuit de integrale beheeropgave van zowel Natura 2000, SNL als het PBBO is om in voorliggend managementplan een balans te realiseren in de omvang van de totale populatie, de onderverdeling van de aantallen van iedere soort en de gewenste ontwikkeling van het landschap. Bij deze opgave speelt niet alleen de ecologische afweging. Andere aspecten die spelen zijn de beheerbaarheid van de populatie, de maatschappelijke opinie rond het beheer van grote herbivoren en de beleefbaarheid van de populatie.

Omvang totale populatie van 1100 grote herbivoren

In de jaren 2018/2019 is de populatie grote herbivoren flink verkleind. Doordat er een aanzienlijk kleiner aantal grote herbivoren in het gebied aanwezig is, leidt dit tot een significante afname van de begrazingsdruk op het gebied. Hiermee ontstaat ruimte voor processen die leiden tot het duurzaam herstel van en variatie in habitats met inbegrip van bos, struweel, riet, ruigte en structuurrijke graslanden. Hierdoor stijgt de biodiversiteit als geheel en wordt bijgedragen aan het behalen van de Natura 2000-doelen voor de aangewezen vogelsoorten. Zo resulteert een verlaagde begrazingsdruk van de graslanden in meer variatie tussen korte en ruigere begroeiing, wat bijvoorbeeld meer prooien oplevert voor foeragerende bruine en blauwe kiekendieven en de grote zilverreiger. De oeverzones van poelen en waterlopen worden gevarieerder, wat meer broed- en foerageermogelijkheden biedt aan fuut, dodaars, porseleinhoen, roerdomp en verschillende reigersoorten. Verder pakt een afname van betreding van de moeraskern door edelherten positief uit voor broedende moerasvogels.

Voor herstel van de in afgelopen decennia verdwenen ruigtes en struwelen (natuurlijke habitats) en de daarbij passende flora en fauna, is gedurende meerdere jaren een begrazingsintensiteit nodig waarbij er netto toename van struiken en bomen mogelijk is. Vóór de tweede helft van de jaren negentig van de vorige eeuw was de populatie grote herbivoren zo gering in omvang dat struiken en bomen netto in aantal toenamen. Tegelijk verruigden sommige graslanden en ontstonden ruigtes en rietvelden. Na deze periode was de populatie grote herbivoren in aantal zo toegenomen dat er een afname van ruigte, riet, struiken en bomen optrad. In de periode van de omslag van netto toename van bomen en struiken naar netto afname, was de populatie grote herbivoren (in het voorjaar voor de geboorte van de jongen) tussen de 1100 en 1500 dieren groot. Aangezien in de huidige situatie eerst weer een fase van netto toename van struiken en bomen gewenst is, wordt de komende jaren gestuurd op een populatie omvang van ca. 1100 dieren begin april (voorjaarsstand).

Onderverdeling van de soorten grazers

De onderverdeling van de 1100 grote herbivoren in de drie soorten, wordt gebaseerd op de doelen voor het gebied, het ‘graas’-gedrag van de soorten en de levensvatbaarheid van de populatie van de edelherten. Dit leidt tot een voorjaarsdoelstand van 500 edelherten en 600 runderen en paarden (voor onderbouwing zie volgende alinea’s). Bij deze verdeling komt de nadruk in het graaspatroon te liggen op rund en paard om voor voldoende geschikt grasland voor Natura 2000-doelsoorten te zorgen. Vanwege het hogere gewicht van paard en rund

(gemiddeld voor de totale populatie resp. 350 kg. en 450 kg) ten opzichte van edelhert (100 kg.) is de totale energiebehoefte en daarmee de voedselopname van edelhert veel geringer dan van paard en rund. Het accent qua voedselopname komt daarmee duidelijk op rund en paard te liggen (rund + paard ca 75% en edelhert ca 25%).

Doelstand en populatie opbouw edelhert

Het beheer van de populatie edelherten is in eerste instantie gericht op het bereiken van een geslachtsverhouding van 1:1 en een voldoende aandeel volwassen herten binnen het totaal aandeel mannelijke dieren. Zoals in het Faunabeheerplan Flevoland is vastgelegd kan op basis van monitoring later besloten worden hier verandering in aan te brengen. Ecologische argumenten die hierbij meegenomen worden zijn:

- Bij lage dichtheden (voldoende voedsel) is overleving van mannelijke dieren groter dan bij hoge dichtheden. Op dat moment zal de man/vrouw verhouding via natuurlijke verjonging naar 1:1 toe gaan;
- Voor het realiseren van een grotere uitwisseling van genen van verschillende individuen, met als doel grotere genetische variatie in de populatie, is een man/vrouw verhouding van 1:1 het meest effectief.

Daarnaast spelen afwegingen waar eerst nader onderzoek nodig is om het effect in beeld te krijgen, zoals:

- Het fenomeen dat afschot stress veroorzaakt, wat effect kan hebben op de geslachtsverhouding van de kalveren;
- Predatie door bijvoorbeeld wolf (nog niet in het gebied aanwezig).

De landelijke staat van instandhouding van het edelhert is goed. Binnen de provincie Flevoland is het leefgebied Oostvaardersplassen het enige aangewezen leefgebied. Voor dit leefgebied is een populatie van 500 dieren voorjaarsstand voldoende om de populatie voorlopig duurzaam in stand te houden, temeer daar de genetische diversiteit in de Oostvaardersplassen relatief hoog is in vergelijking met edelhertenpopulaties in omvangrijke bosgebieden in Nederland en Duistland.

Doelstand en populatieopbouw konikpaard en heckrund

'Natte' en 'droge' graslanden spelen een cruciale rol in het systeem van de Oostvaardersplassen. Daarom wordt het accent in de graasdruk gelegd op de 'echte grazers'; te weten de beide soorten die hoofdzakelijk korte vegetaties benutten: rund & paard.

Paarden grazen overwegend in één kudde waarbij ze soms enkele dagen op een bepaalde locatie grazen en daar al het gras zeer kort afgrazen. Op deze manier ontstaan bij begrazing met paarden locaties met zeer kort afgegraasd gras naast locaties die sterk zijn verruigd. De overgang van kort naar ruig ontbreekt vaak bij alleen begrazing door paarden.

Runderen grazen veelal in verschillende groepen die niet zoals paarden enkele dagen op één plek grazen, maar dit veel meer verspreid door het gebied heen doen. Als gevolg daarvan ontstaat onder begrazing door runderen een grote gradiënt van kort afgegraasd grasland, via verruigd grasland tot ruigte.

De combinatie van de twee soorten herbivoren levert de meeste diversiteit in de structuur van de graslanden en ruigtes. Een aanvullend aspect is dat paarden, net als edelherten en ganzen, het gras zeer kort kunnen afgrazen. Dit is gunstig voor ganzen en eenden die gras eten, maar minder gunstig voor runderen. Als het gras zeer kort is (< 5 cm), benutten de runderen de ruigere vegetaties om te foerageren. Dit is geen probleem voor de runderen zelf, maar kan bij een te hoge druk een probleem vormen bij het tot stand brengen van het diverse landschap, waar juist ook de overgangen van kort grasland naar ruigte en de ruigtes zelf van belang zijn.

De voorjaarsstand van 600 konikpaard en heckrund, wordt onderverdeeld in 300 paarden en 300 runderen.

Bijsturing omvang populatie grote herbivoren

Om de effecten van het beheer van de grote herbivoren op de Natura 2000-doelen, landschapsontwikkeling en biodiversiteit te volgen is langjarig onderzoek nodig. Landschapsecologische ontwikkelingen dienen altijd over een langere termijn beschouwd te worden. Om inzicht te krijgen in de vraag welk aantal grote herbivoren voldoende is om de opgaven te halen, wordt tot 2026 gewerkt met het vaste aantal van 1100 grote herbivoren (voorjaarsstand). In die periode wordt een monitoringsprogramma uitgevoerd waarin de relatie tussen aantallen grote herbivoren, vegetatieontwikkeling en gebruik van het gebied door ganzen, reigers en roofvogels in beeld gebracht wordt. Hiervoor worden vier ontwikkelingen gemonitord (zie ook deel monitoring), te weten:

- Populatieontwikkeling grote herbivoren,
- vegetatiestructuurtypen,
- structuur graslanden,
- terreingebruik grote herbivoren, ganzen, roofvogels.

Hiermee wordt informatie verkregen die gebruikt kan worden voor toekomstige keuzes in het begrazingsbeheer. Op basis van deze monitoring kan eventueel tussentijds bijsturing van de verhouding 300 paarden:300 runderen plaats vinden (lerend beheren).

7.3.2 Populatiebeheer

Bij het behouden van de kuddes grote herbivoren op de gewenste aantallen is het de mens die de kuddegrootte bepaalt en dus oordeelt welk dier de kudde verlaat. De opgave hierbij is:

- behoud van de sociale groepen/structuren;
- dat de sterkste en gezondste dieren overblijven.

Het resultaat van deze opgave is dat de kuddes zo veel mogelijk zelfredzaam zijn. Dit betekent dat de afweging of een individueel dier uitgenomen wordt, gemaakt wordt in relatie tot het functioneren en de omvang en samenstelling (geslacht, leeftijd e.d.) van de populatie.

Uitvoering van het populatiebeheer edelherten

Het populatiebeheer van de edelherten wordt uitgevoerd in lijn met wat in het Faunabeheerplan Flevoland is vastgelegd en de voorwaarden zoals die door de provincie verbonden zijn aan de vergunning en ontheffing voor afschot van edelherten.

Om de populatie edelherten op 500 dieren in stand te houden, wordt ingezet op populatiebeheer door middel van afschot.

Hoe het populatiebeheer van de edelherten wordt uitgevoerd is uitgewerkt in het protocol ‘Uitvoering van het populatiebeheer edelherten’.

Populatiebeheer van konikpaarden

Om de populatie konikpaarden op de doelstand te krijgen of houden, worden paarden jaarlijks uit de kudde gehaald. Hierbij wordt rekening gehouden met de sociale structuur van de kudde.

Indien er een verzoek komt om konikpaarden in een ander natuurgebied te plaatsen ten behoeve van natuurbeheer, wordt de haalbaarheid hiervan verkend. Indien het haalbaar is, wordt dit verder uitgewerkt. Hierbij gelden de volgende voorwaarden:

- Het verzoek komt van een terreinbeherende organisatie met natuurdoelstellingen;
- De financiering van het uitplaatsen is geregeld;
- Het uitzetgebied voorziet in leefgebied van voldoende omvang en kwaliteit voor een levensvatbare populatie met behoud van sociaal gedrag en sociale structuur;
- Voldaan wordt aan de voorwaarden voor dierenwelzijn. Uitgangspunt hierbij is dat een dier in een positieve staat van welzijn kan verkeren doordat:
  - het in staat is om adequaat te reageren op:

        - honger, dorst en onjuiste voeding,
        - thermaal en fysiek ongemak,
        - verwondingen en ziekten,
        - angst en chronische stress.
    - het de vrijheid heeft om normale, soort specifieke gedragspatronen te vertonen (waaronder kudde vorming, voortplanting, territoriaal gedrag), die het dier in staat stellen om zich aan te passen aan de uitdagingen die de heersende omgevingsomstandigheden bieden;
- Een beheerplan is opgesteld waarin beschreven is hoe het beheer is geregeld (ook financieel) en hoe wordt omgegaan met calamiteiten (bijv. onvoldoende voedsel door het weer);
- Dat dieren niet gebruikt worden voor jachtdoeleinden.

Konikpaarden die niet uitgeplaatst kunnen worden, worden jaarlijks uit het gebied genomen door ze te vangen, te chippen en af te voeren naar de slacht.

Hoe het populatiebeheer van de konikpaarden wordt uitgevoerd is uitgewerkt in het protocol 'Uitvoering van het populatiebeheer konikpaard'.

Populatiebeheer heckrunderen

Om de populatie heckrunderen op de doelstand te houden worden dieren jaarlijks uit de kudde genomen door middel van afschot in het veld. Deze dieren worden conform de wettelijke bepalingen voor destructie aangeboden.

Hoe het populatiebeheer van de heckrunderen wordt uitgevoerd is uitgewerkt in het protocol 'Uitvoering van het populatiebeheer heckrund'.

7.3.3 Benutting van (ge)dode grote herbivoren

Benutting grote herbivoren voor de voedselketen

Geschoten gezonde edelherten en voor de slacht uitgevangen paarden worden zo veel als mogelijk ter beschikking gesteld voor menselijke consumptie. Indien dit niet mogelijk is wordt gezocht naar andere hoogwaardig gebruik van het vlees (bv diervoeding).

In het protocol 'benutting edelherten voor menselijke consumptie' is de operationele uitvoering uitgewerkt.
In het protocol 'benutting konikpaard voor menselijke consumptie' is de operationele uitvoering uitgewerkt.

Benutten ten behoeve van biodiversiteit

Het laten liggen van kadavers in het terrein komt de biodiversiteit ten goede. Net als onder natuurlijke omstandigheden waarin dieren die dood gaan door ziekte, voedseltekort of predatie in het veld blijven, dienen de kadavers als voedselbron voor raven, zeearenden, vossen en allerlei soorten insecten. Bovendien dragen kadavers bij aan de natuurlijke processen van energie- en nutrientenstromen en –kringlopen doordat de kadavers via afbraak terugkeren in het systeem. Daarnaast creëren kadavers micro-biotoopverschillen die ook voor planten gunstig kunnen zijn. De kadavers zijn zo op verschillende manieren onderdeel van diverse voedselketens, die bij elkaar de biodiversiteit van het gebied vergroten en versterken.

Het laten liggen van kadavers van edelhert is toegestaan. Van de edelherten blijven jaarlijks ca. 10 % van de geschoten dieren in het veld achter. In het beleidskader is benoemd dat natuurlijke sterftecijfers van tussen de 5 en de 10 % van de populatie aan de orde is. Dit betreft sterftecijfers die gebaseerd zijn op de situatie in de Oostvaardersplassen waarbij de dichtheden aan grote herbivoren laag waren (vergelijkbaar met de voorgestelde aantallen in het PBBO) en nog niet gereguleerd werden door het voedselaanbod.

De kadavers van edelherten blijven in ieder geval in het veld achter als het vlees niet kan worden benut voor consumptie of verwijdering van het kadaver tot een te grote verstoring leidt. Daarnaast kan in voorkomende gevallen het ontweidsel van geschoten edelherten in het veld worden achtergelaten.

Vanuit het streven om de biodiversiteit in de Oostvaardersplassen te versterken en te vergroten is het gewenst om de haalbaarheid te onderzoeken om een deel van de heckrunderen en konikpaarden die via reactief beheer (zie paragraaf 6.4.6, voorkomen van onnodig lijden) zijn geschoten of die een natuurlijke dood zijn gestorven, in het veld achter te laten. Hierbij kan worden aangesloten bij de uitkomsten van het onderzoek naar het laten liggen van buitenmachtelijke kadavers. Zolang niet onderzocht is of een deel van de kadavers van heckrund en konikpaard in het veld achtergelaten kan worden ten behoeve van de biodiversiteit, worden de kadavers van heckrunderen en konikpaarden die via reactief beheer (zie paragraaf 6.4.6, voorkomen van onnodig lijden) zijn geschoten of die een natuurlijke dood zijn gestorven uit het gebied gehaald en voor destructie aangeboden. Uitzondering hierop is de situatie dat het onmogelijk is om het kadaver te verwijderen of verwijdering van het kadaver tot een te grote verstoring leidt (de buitenmachtelijke kadavers).

Indien dode grote herbivoren in het veld blijven liggen geldt dat:
- Kadavers alleen mogen blijven liggen als ze geen gevaar opleveren voor:
  - het ecosysteem (bijvoorbeeld het risico dat botulisme uitbreekt);
  - de volksgezondheid.
- Kadavers zodanig worden achtergelaten zodat het publiek er niet onvoorbereid mee geconfronteerd kan worden.

In de communicatie over het beheer van de Oostvaardersplassen wordt het publiek uitgelegd waarom de kadavers van bepaalde diersoorten in het veld blijven liggen.

Afvoer voor destructie
Geschoten dieren die niet de menselijke voedselketen in gaan of als kadaver in het veld achterblijven, worden afgevoerd voor destructie.

De operationele uitvoering is uitgewerkt in het protocol ‘wettelijke afvoer kadavers gestorven vee’.

Registratie van geschoten en gestorven grote herbivoren
Registratie van geschoten edelherten vindt plaats in het Fauna Registratie Systeem. Van de gestorven heckrunderen en konikpaarden wordt een aparte registratie bijgehouden. Dit betreft een interne registratie van Staatsbosbeheer.

7.4 Dierenwelzijn

7.4.1 Inleiding
Voor Staatsbosbeheer is een belangrijk onderdeel van dierenwelzijn het gegeven dat dieren hun natuurlijke gedrag kunnen vertonen. Dit betekent bijvoorbeeld dat de grote herbivoren een sociale kudde vormen en territoriaal gedrag kunnen vertonen. Door factoren als de terreingesteldheid, de voedselomstandigheden en de voedselbehoefte, ontwikkelen de dieren een natuurlijke loop- en graasstructuur waarmee ze adequaat reageren om honger, dorst en onjuiste voeding te voorkomen. De grote herbivoren kunnen door migratie de plekken opzoeken waar de omstandigheden het best zijn. Daarbij kan het bijvoorbeeld gaan om het opzoeken van beschutting, het vinden van het juiste voedsel en drinkwater.

Als de goede omstandigheden binnen het gebied jaarrond voorhanden zijn en de grote herbivoren natuurlijk gedrag vertonen, is ingrijpen ten behoeve van dierenwelzijn op het niveau van de populatie niet noodzakelijk.

Naast het vertonen van natuurlijk gedrag en de mogelijkheden voor het kunnen vinden van water en voedsel gaat in het beheer de aandacht vooral uit naar het voorkomen van thermaal en fysiek ongemak; verwondingen en ziekten; angst en chronische stress.
Bij het beheer van de grote herbivoren ligt het accent op de fysieke gezondheid en het totale sociale gedrag van de dieren.

7.4.2 Controle van grote herbivoren

Om een goed beeld te hebben van de fysieke gezondheid van de dieren worden de grote herbivoren regelmatig gecontroleerd.

Dagelijkse controle

Boswachters die tijdens hun dagelijks werk in het veld zijn, zijn alert op afwijkend gedrag of verwonding van dieren. Indien zij afwijkend gedrag of verwondingen waarnemen melden zij dit.

Wekelijkse toezichtronde

Minimaal een keer per week vindt een toezichtsronde van de kuddes plaats door een medewerker van Staatsbosbeheer. Tijdens de toezichtsronde wordt gekeken naar:

- Verwondingen bij individuele dieren;
- Ziekte onder de populatie;
- Afwijkend gedrag van individueel dier;
- Body conditie score van de populatie grote herbivoren (bijlage 3 BCS Score Card).

Toezichtsronde met de dierenarts

Minimaal eens per kwartaal vindt de toezichtsronde plaats in aanwezigheid van een onafhankelijke dierenarts. De dierenarts gaat bij extreme (weers)omstandigheden direct een extra keer mee met de toezichtsronde. Wanneer de extreme (weers)omstandigheden langer aanhouden, gaat de dierenarts minimaal eens in de 4 weken mee.

Verslaglegging en vervolg

Van de toezichtsrondes wordt een verslag gemaakt.

Tijdens de controles worden soms zaken geconstateerd die om handelen vragen. Hiervoor is een handelingsschema opgesteld. Daarnaast is een stroomschema opgesteld voor handelen bij ziekte en verwonding. In het protocol ‘toezicht op de grote herbivoren’ zijn de operationele aspecten van de toezichtsrondes uitgewerkt met als onderdeel het ‘handelingsschema inspectie’, het ‘stroomschema handelen bij ziekte en verwonding’ en de manier van verslaglegging.

7.4.3 Handelen bij ziekte en verwonding

Tijdens de inspecties kunnen dieren worden gesignaleerd die zich afwijkend gedragen, ziek zijn of gewond (lijken te) zijn geraakt. Een wond of ziekte is niet altijd uiterlijk waarneembaar. Wanneer een niet waarneembare wond of een ziekte bij een dier aanwezig is, kan dit zich uiten in afwijkend gedrag van het dier. Afwijkend gedrag (zoals niet eten, het niet verplaatsen of het buiten de groep blijven) wordt meegenomen in de beoordeling of er sprake is van een verwond of ziek dier.

Behandeling gewond of ziek edelhert

Het edelhert is een wilde inheemse diersoort. Het vangen, verstoren en verontrusten van deze soorten is bij wet verboden. In de uitvoering van de algemene zorgplicht van artikel 1.11 Wet natuurbescherming wordt er naar gestreefd om onnodig lijden te voorkomen. Dat betekent dat een gewond of ziek edelhert dat niet zelfstandig kan herstellen, via afschot uit zijn lijden wordt verlost. Wanneer een zogende hinde wordt geschoten wordt eerst het kalf geschoten. Dit omdat een wees-kalf niet zelfstandig verder kan.

Behandeling gewond of ziek konikpaard of heckrund

Wanneer een gewond of ziek konikpaard of heckrund tijdens de controle is waargenomen, worden de volgende afwegingen meegenomen om tot behandeling te komen:

- Een dier dat niet overduidelijk gewond of ziek is wordt voor een periode van 5 dagen intensief gemonitord. Indien geen verbetering optreedt wordt bij twijfel de dierenarts geraadpleegd;
- Bij een verwond dier wordt contact opgenomen met de dierenarts, in eerste instantie met behulp van een foto van de wond;
- In de uitvoering van de algemene zorgplicht van artikel 1.11 Wet natuurbescherming wordt er naar gestreefd om onnodig lijden te voorkomen. Onnodige stress bij behandeling van een gewond of ziek dier wordt zoveel als mogelijk voorkomen. Stress kan bijvoorbeeld optreden bij benadering van het dier door mensen. Dit betekent dat een gewond of ziek konikpaard of heckrund, dat niet zelfstandig kan herstellen, via afschot uit zijn lijden wordt verlost.
- Indien een langdurig behandelproces zou moeten worden ingezet, of een behandeling waarbij het dier uit de kudde gehaald moet worden, wordt vanuit dierwelzijn gekozen voor reactief beheer.
- Voor konikpaarden buiten het kerngebied geldt dat wanneer ze na een eenmalige behandeling zelfstandig verder kunnen, en de behandeling uitvoerbaar is, zij de behandeling krijgen.

Indien een merrie of koe een zogend jong heeft dat nog niet zelfstandig verder kan, wordt eerst dit jong geschoten. Dit omdat een wees-jong niet zelfstandig verder kan.

Meldplicht dierziekten

Alle diersoorten hebben te maken met ziekten en parasieten, dat is een natuurlijk fenomeen. Het ministerie van EZ heeft een lijst opgesteld van dierziekten die een bedreiging vormen voor de veehouderij. De intentie is dat deze ziekten in Nederland (of in Europa) niet mogen voorkomen. Iedere uitbraak van deze ziekten wordt onder regie van het ministerie aangepakt, om deze zo snel mogelijk de kop in te drukken. Indien in de kudde een dier met een meldplichtige dierziekte wordt geconstateerd wordt dit gemeld bij het landelijk meldpunt van de NVWA. De NVWA is in opdracht van het ministerie van EZ verantwoordelijk voor de aanpak van dierziekten.

7.4.4 Onderzoek van kadavers en veterinaire monitoring

Onderzoek van kadavers

Als het onduidelijk is waarom dieren gestorven zijn, kan een gestorven dier aangemeld worden bij de Gezondheidsdienst voor Dieren (GD) voor sectie of algemeen onderzoek. De GD onderzoekt onder normale omstandigheden alleen ‘verse’ kadavers. De uitkomsten van deze onderzoeken van kadavers uit de Oostvaardersplassen worden besproken met de veterinaire commissie[2] van de Oostvaardersplassen.

Veterinaire monitoring

Jaarlijks wordt van een aantal grote herbivoren bloedmonsters afgenomen en een aantal grote herbivoren worden aan de GD aangeboden voor veterinaire controles. De veterinaire commissie brengt op basis van uitslagen van deze onderzoeken advies uit aan de gebiedsmanager over eventueel te nemen maatregelen.

[2] Voor de Oostvaardersplassen is ten tijde van ICMO 2 een veterinaire commissie ingesteld, waarin drie dierenartsen zitting hebben. Elke van de dierenartsen heeft zijn eigen specialiteit rond diergezondheid en dier gedrag. De commissie brengt advies aan de gebiedsmanager uit in relatie tot het beheer en de gezondheid van de grote herbivoren.

De operationele uitwerking van deze onderzoeken en monitoring is in het protocol 'veterinaire monitoring' uitgewerkt. Dit protocol wordt opgesteld in samenwerking met de veterinaire commissie van de Oostvaardersplassen.

7.4.5 Bijvoeren van grote herbivoren

Wanneer het aantal herbivoren in de Oostvaardersplassen conform het beleidskader is teruggebracht en de populatieomvang stabiel is, ontstaat de situatie dat de draagkracht van het gebied, ook in de winterperiode, voldoende blijft om wintersterfte onder grote herbivoren door voedseltekorten te voorkomen. Hierbij is het uitgangspunt in het PBBO dat er eerder ingegrepen moet worden in de populatie (voor aanvang van de winter) waardoor de dieren zonder bijvoeren de winter moeten kunnen doorkomen.

Gedurende het jaar wisselt de conditiescore van dieren tussen hoog in de zomer en laag in de winter. Dat is een natuurlijk proces dat bij de meeste dieren in noordelijke streken optreedt; de dieren slaan in de zomer een energievoorraad op om de winter door te komen. Het is natuurlijk als de energievoorraad uit de zomer ook daadwerkelijk ingezet wordt gedurende de periodes waarin meer energie nodig is (kou, laag voedselaanbod en bronst). Desondanks kunnen er situaties optreden waarin sprake is van voedseltekort en bijvoeren noodzakelijk is, bijvoorbeeld bij bijzondere weersomstandigheden, of als er een tijdelijk natuurlijk voedseltekort is en het welzijn van de dieren in het geding is.

Het overall effect van bijvoeren is dat dieren de conditie die ze op dat moment hebben langer vasthouden. Bijvoeren brengt risico's met zich mee. Indien de verkeerde kwaliteit voedsel aangeboden wordt (te rijk) kan de spijsvertering ontregeld worden, soms met dodelijk gevolg. Bij te arm voedsel kan het zijn dat de conditie alsnog onvoldoende op peil blijft. Bijvoeren zorgt bovendien voor onrust in de kuddes en de sterkste dieren profiteren als eerste van het aangeboden voedsel.

Via voorlichting wordt het publiek geïnformeerd over hoe het met het voedselaanbod is gesteld en of bijvoeren noodzakelijk is voor het welzijn van de dieren of niet.

Body Condition Score

De Body Condition Score (BCS) (bijlage 3) geeft aan hoe mager of gespierd/vet een dier is en geeft daarmee een indicatie van de vetreserves van een dier. In de Oostvaardersplassen wordt de BCS gehanteerd als graadmeter voor de conditie van de grote herbivoren. De ervaring uit afgelopen jaren is dat de runderen als eerste in conditie achteruit gaan.

De BCS wordt ook bij landbouwhuisdieren gebruikt en kent een 5-puntsschaal. Een dier met score 1 is in zeer slechte conditie (ondervoed), met score 3 optimaal gevoed en score 5 veel te vet.

De operationele uitwerking van het bijvoeren van de grote herbivoren is opgenomen in het protocol 'Bijvoeren grote herbivoren'.

Bijvoeren van edelherten

Bijvoeren van de edelherten is bij wet verboden (artikel 3.32 Wet natuurbescherming). De Wet natuurbescherming biedt de mogelijkheid dat de provincie bij bijzondere weersomstandigheden of een tijdelijk natuurlijk voedseltekort waarbij het welzijn van de dieren in het geding is, een ontheffing voor bijvoeren van edelherten verleent.

Bijvoeren van konikpaard en heckrund

In de volgende omstandigheden kan besloten worden de konikpaarden en de heckrunderen in de Oostvaardersplassen bij te voeren:

- Als de gemiddelde BCS op populatie niveau lager is dan 2, waarbij de runderen een belangrijke graatmeter zijn;
- Als er uitzonderlijke weer- of terreinomstandigheden optreden;

- Als van een kudde een specifiek effect wordt verwacht; bijvoorbeeld ten behoeve van het in de vangweide lokken van de kudde.

Als paarden en/of runderen voor langere periode in de vangweide en/of in de vangkraal staan worden zij bijgevoerd en is er drinkwater aanwezig.

Bijvoeren van mineralen

Bij begrazing van natuurterreinen kan uit de vitaliteit van de kudde en/of bepaalde specifieke kenmerken blijken dat er sprake is van een mineralentekort. Bij gestorven dieren kan zo'n tekort door middel van lever- en/of botonderzoek worden vastgesteld. Indien dit het geval is, wordt in overleg met de veterinaire commissie bepaald hoe te handelen.

7.4.6 Voorkomen van onnodig lijden bij zieke of gebrekkige dieren

'Onnodig en uitzichtloos lijden' betekent dat dieren blootstaan aan omstandigheden die hun natuurlijk aanpassingsvermogen overschrijden. De lichamelijke conditie is dan zodanig dat het dier niet op eigen kracht en aanpassingsvermogen kan herstellen. Onnodig en uitzichtloos lijden wordt zoveel als mogelijk voorkomen. Daarbij is snel en effectief handelen van belang om de duur van eventueel onnodig lijden zo kort mogelijk te houden. Bij onnodig lijden wordt het dier middels reactief beheer uit zijn lijden verlost.
Het reactief beheer heeft als doel onnodig en uitzichtloos lijden van de grote herbivoren te voorkomen.

Reactief beheer vindt jaarrond plaats in de onderstaande gevallen:

- Op alle grote herbivoren die, door onvoorziene omstandigheden lijden, of binnen afzienbare tijd zullen lijden. Hierbij kan gedacht worden aan:
  - Dieren met ernstige gedragsstoornissen;
  - Dieren met fysieke mankementen die niet zelfstandig genezen, zoals:
    - gebroken ledematen;
    - zeer grote verwondingen in combinatie met afwijkend gedrag;

Bij individuele dieren met een BCS <2 is het niet als vanzelf sprake van lijden. Zo kan een oude koe er schonkig uitzien, maar haar gedrag laat zien dat ze nog prima functioneert en een goede rol in de kudde vervult. Bij individuele dieren met een BCS<2 vindt ingrijpen via reactief beheer alleen plaats als dit dier een slechte levensverwachting heeft (bijvoorbeeld omdat het niet eten, zich niet verplaatst, zich van de groep afzondert). Bij twijfel vindt er afstemming met de dierenarts plaats.

Reactief beheer mag plaatsvinden door middel van afschot. Afschot is alleen toegestaan aan de daarvoor bevoegde medewerkers van Staatsbosbeheer of personen die in opdracht van Staatsbosbeheer handelen.

De operationele uitvoering van het afschot is uitgewerkt In het protocol 'afschot grote herbivoren'.

8. Monitoring en onderzoek

8.1 Monitoring

In het Oostvaardersplassengebied wordt al jaren een uitgebreid monitoringsprogramma uitgevoerd. Deze monitoring levert essentiële informatie op over de ontwikkelingen in en van het gebied en de biodiversiteit. Op basis van deze ontwikkelingen worden keuzes in het beheer gemaakt.
De monitoring wordt uitgevoerd conform het Natura 2000-beheerplan en de opgaven vanuit SNL. De monitoring die werd uitgevoerd in het kader van ICMO is in 2019 bijgesteld, waarmee deze aansluit op de opgave vanuit het PBBO.

Onderstaand overzicht laat zien vanuit welk kader welk typemonitoring uitgevoerd wordt sinds 1 juli 2019. Dit betreft monitoring waar structureel geld voor beschikbaar is.

- *Natura 2000 Oostvaardersplassen:*
  - Monitoring doelsoorten (jaarrond tellen van de aangewezen doelsoorten) inclusief 1 maal per jaar koloniebroeders en maandelijks niet broedvogels;
  - Monitoring maatregelen (monitoren van effectiviteit van de maatregelen).
- *Provinciaal Beleidskader beheer Oostvaardersplassen:*
  - Populatieontwikkeling grote herbivoren (zowel volgen van aantalsontwikkeling als samenstelling van de populatie);
  - Gezondheid en dierenwelzijn grote herbivoren (inspectie op fysieke kenmerken en afwijkend gedrag inclusief BCS);
  - Ontwikkeling niet broedvogels grazige rand kerngebied en rand moeras (jaarrond tellen);
  - Terreingebruik grote herbivoren, ganzen, roofvogels grazige rand kerngebied (regelmatig observerend van gedrag);
  - Ontwikkeling vegetatiestructuurtypen (jaarlijkse opname);
  - Ontwikkeling structuur graslanden (maandelijkse opname);
  - Waterstanden en waterkwaliteit (diverse meetpunten worden frequent bemonsterd);
  - Veterinaire controle (jaarlijks).
- *SNL Oostvaardersplassengebied:*
  - Oostvaardersplassen inclusief Oostvaardersbos; Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), natuurlijkheid (1x 6 jaar).
  - Oostvaardersbos; Dit betreft de reguliere SNL opnames broedvogelkartering (1x 6 jaar), bosstructuur (1 x 6 jaar).
  - Kotterbos; Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), vlinders en sprinkhanen (1 x 6 jaar), Bosstructuur (1 x 12 jaar).
  - Oostvaardersveld; Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), bosstructuur (1 x 12 jaar) en vlinders en sprinkhanen (1x 6 jaar).
  - Hollandse Hout. Dit betreft de reguliere SNL opnames waaronder vegetatietypenkartering (1x 12 jaar), vegetatiestructuurkartering (1x 6 jaar), florainventarisatie (1x 6 jaar), broedvogelkartering (1x 6 jaar), bosstructuur (1 x 12 jaar) en vlinders en sprinkhanen (1x 6 jaar).
- *Overig:*

- Ontwikkeling niet-broedvogels Oostvaardersveld (maandelijkse niet broedvogel vogeltelling).

8.1.1 Uitvoering van monitoring en opslag van gegevens.

Om een betrouwbare analyse van monitoringsgegevens te krijgen, is het van belang dat:

- monitoring langjarig volgens een vaste methodiek wordt uitgevoerd. Hierdoor zullen variabelen als het weer niet tot meetfouten leidt;
- monitoring (per onderwerp) zoveel als mogelijk door hetzelfde persoon wordt uitgevoerd. Hierdoor zijn methodische fouten constant en hebben daarmee geen invloed op de analyse. Hierbij is wel van belang dat er regelmatig iemand meekijkt om te voorkomen dat er blinde vlekken insluipen.

Voor iedere monitoringsopgave is een protocol opgesteld. In dit protocol wordt het doel, de methodiek, de frequentie en de uitvoering beschreven. Tevens wordt aangegeven waar de data wordt opgeslagen.

Het streven is om op termijn alle data op te slaan in CMSI (Conservation Management System international)[3]. Op dit moment is CMSI nog niet voldoende ingericht om dit voor alle gegevens te doen. Het deel dat nu nog niet in CMSI kan worden opgeslagen, maar op termijn wel, wordt binnen Staatsbosbeheer lokaal opgeslagen in excel en GIS bestanden.

8.1.2 Uitdragen van monitoringsgegevens

De monitoringsgegevens worden in het jaarverslag van de Oostvaardersplassen gepubliceerd. Dit publiceren betreft niet de ruwe data, maar de uitkomst van de analyse op basis van de ruwe data in relatie tot de opgave waar de monitoring voor uitgevoerd wordt. Het jaarverslag wordt in het voorjaar uitgebracht.

8.2 Onderzoek

Voor de Oostvaardersplassen is een onderzoeksagenda opgesteld in samenwerking met de wetenschappelijke adviesgroep[4]. De onderzoeksagenda helpt onderzoeksvragen te prioriteren en in samenhang te beschouwen. Voor Staatsbosbeheer is een tweetal onderwerpen van prioritair belang om op te pakken:

- Maatschappelijk, politiek en bestuurlijk draagvlak voor het beheer van de Oostvaardersplassen;
- De ontwikkeling en het beheer van de Oostvaardersplassen op lange termijn, gegeven:
  - De Natura 2000 doelstellingen;
  - Het geven van ruimte aan natuurlijke processen en dynamiek;
  - Ecologische internationale en regionale relaties en verbindingen.

[3] CMSi is een softwarepakket dat alle terreinbeheerders in Nederland gebruiken en hen ondersteunt in onder meer het opstellen van jaarplannen en begrotingen, het formuleren van werkinstructies, verslaglegging en evaluatie van beheer, opslag van monitoringsgegevens en het werken met GIS-kaarten.
[4] De wetenschappelijke commissie is een tijdelijke commissie van gerenommeerde wetenschappers van verschillende wetenschappelijke instellingen geweest. De commissie bracht gevraagd advies uit over op te stellen onderzoek en de wijze hoe dit tot stand komt.

8.2.1 Veldstation

Met de oplevering van he beheergebouw in april 2019 beschikt het Oostvaardersplassengebied over een veldstation. Dit veldstation biedt de fysieke ruimte voor het uitvoeren van onderzoek. Naast werkruimte voor studenten is er een droog- en een nat laboratorium ingericht.

Om het veldstation operationeel te maken worden universiteiten en onderzoeksinstellingen gevraagd uitvoering te geven aan de onderzoeksagenda. Belangrijke opgave hierbij is de financiering van het onderzoek te organiseren.

Studenten van alle opleidingsniveaus zijn welkom om binnen de onderzoekslijnen stage te komen lopen. Belangrijk hierbij is dat er zowel vanuit Staatsbosbeheer als de opleiding voldoende begeleidingscapaciteit aanwezig is. In de praktijk betekent dit dat er twee a drie studenten tegelijk stage kunnen lopen.

Met Aeres Hogeschool en Aeres MBO (beide toegepaste biologie) is een samenwerkingsovereenkomst gesloten over inzet van Staatsbosbeheermedewerkers in het curriculum en studenten in het onderzoeksprogramma van Staatsbosbeheer.

8.2.2 Uitdragen van onderzoeksresultaten

Voor zowel de wetenschappelijke waarde als het creëren van draagvlak voor het beheer is het belangrijk dat de onderzoeksresultaten uitgedragen worden. Daarvoor wordt in de komende jaren een aantal sporen uitgewerkt, zoals het publiceren van wetenschappelijke resultaten, het organiseren van een summer school en het organiseren van seminars.

9. Omgevingsmanagement en communicatie

9.1 Visie

De communicatie van en over de Oostvaardersplassen vindt plaats vanuit de positionering als onderdeel van Nationaal Park Nieuw Land. Het is een vogelgebied met een grote biodiversiteit. De kwetsbare natuur wordt er beschermd. De verschillende beleidskaders (Natura 2000, Kader Richtlijn Water, PBBO ed.) zijn uitgangspunt voor een actief beheer.

De opgaves uit het PBBO zijn geïmplementeerd. De nadruk ligt op vogels, op de landschappelijke ontwikkeling en op een betere beleefbaarheid (zie hoofdstuk 9). Landschapsvormende processen vormen hierbij de sturende kracht (zie hoofdstuk 3). Daarbij is Staatsbosbeheer zich bewust dat het gebied van belang is voor de Nederlandse en Flevolandse samenleving. Vanuit dat bewustzijn draagt Staatsbosbeheer bij aan maatschappelijke opgaven. Daarnaast heeft ieder natuurgebied een verhaal dat het verdient om te worden verteld. Dat doen we door mensen mee te nemen in het beheer van het gebied, bij het gebied te betrekken en met hen in contact te blijven. En door rekening te houden met wensen en gevoelens die er leven.

Iedereen die op uiteenlopende wijze met het gebied te maken kan hebben krijgt dit verhaal te horen. De houding waarmee het verhaal wordt gedeeld laat trots en openheid zien in het delen van kennis en ervaring. Het is inspirerend, feitelijk en proactief.

Het verhaal kan verschillende accenten hebben, passend bij interesse en belang van verschillende doelgroepen en zonder in propaganda te vervallen.
Met het feit dat het beheer van de Oostvaardersplassen in een nieuwe fase is gekomen, is het van belang dat de communicatie gebruik maakt van een mix van communicatievormen. Eén daarvan is omgevingscommunicatie, die nadrukkelijk aandacht krijgt.

9.2 Omgevingscommunicatie

Omgevingscommunicatie richt zich op de diverse belangen en gevoelens van uiteenlopende doelgroepen in de samenleving zoals buren, stakeholders, relaties, partners en overheden. Het doel is de omgeving en de samenleving open en op heldere en passende wijze te betrekken bij het gebied. Door te delen en te luisteren ontstaan verbindingen. Thema's voor deze gesprekken zijn onder andere Nationaal Park Nieuw Land, beheer grote grazers en werk in uitvoering.
De Oostvaardersplassen ondergaat de komende jaren grote veranderingen, geconcretiseerd door het uitvoeren van uiteenlopende projecten.
Projectcommunicatie is daarom wezenlijk voor de relatie met omgeving en stakeholders.

9.3 Marketingcommunicatie

Via marketingcommunicatie wordt de Oostvaardersplassen als onderdeel van Nationaal Park Nieuw Land gepromoot. Doel is bekendheid bij verschillende gebruikersgroepen te realiseren om bezoek te genereren. Hiervoor zijn samenwerking in Nationaal Park-verband – en inzet van eigen capaciteit noodzakelijk.

9.4 Interne communicatie

Samenwerken in de eigen organisatie en met gebiedspartners vraagt om een goede onderlinge communicatie. Delen van relevatie informatie is hier een onderdeel van.

9.5 Communicatiemiddelen

Staatsbosbeheer zet voor de verschillende communicatievormen en indien noodzakelijk samen met gebiedspartners een breed scala aan communicatiemiddelen in om de verschillende doelgroepen en stakeholders bij de Oostvaardersplassen te betrekken. Afhankelijk van communicatievorm en –doel zijn dat onder andere de volgende middelen:

- Omgevingscommunicatie: onder andere bijeenkomsten en veldbezoeken; eigen digitale kanalen website, boswachtersblogs en social media; bebording en informatiepanelen;
- Externe communicatie via media;
- Marketingcommunicatie: waaronder website Nationaal Park, evenementen, papieren middelen, bezoekerscentra, campagnes;
- Interne communicatie: communicatiekalender intern, app-groepen, overleg werkgroepen gebiedspartners Nationaal Park.

Een nog op te stellen planning geeft de prioritering van de uit te voeren acties t.a.v. de communicatiemiddelen aan en plaatst de uitvoering in de tijd.

Een op te stellen werkprogramma beschrijft de concrete activiteiten in het kader van de omgevingscommunicatie die in de komende periode plaats zullen vinden.

10. Landschapsontwikkeling en recreatie en toerisme

De komende jaren wordt er binnen de Oostvaardersplassen gewerkt aan een aantal grote opgaven. Deze zijn:

1. Vogels op de eerste plaats.
   De Oostvaardersplassen is vanaf haar ontstaan in 1968 internationaal bekend als een uitgestrekt wetland, waar een enorme rijkdom aan vogelsoorten aanwezig is. Het gebied is in 1989 aangewezen als Vogelrichtlijngebied. Sinds 2010 is de Oostvaardersplassen een Natura 2000-gebied en daarmee onderdeel van de Europese 'top' natuurgebieden die het beschermen waard zijn. Dit betekent dat het behouden en verbeteren van het leefgebied van bijzondere vogelsoorten, die afhankelijk zijn van het uitgestrekte wetland voorop staat.
2. Een gevarieerd en aantrekkelijk landschap.
   In 2019 wordt het aantal grote grazers in de Oostvaardersplassen teruggebracht. De kudde helpt mee aan het ontstaan van een afwisseling tussen kortere begraasde gebieden en gebieden waarin ruigte en struiken tot ontwikkeling komen. Om in de winterperiode beschutting te kunnen geven aan de grote grazers worden er bomen en stuiken aangeplant. Het gebied ontwikkelt zich naar een afwisselend landschap met groepen bomen en struiken, open grazige delen en natte graslanden.
3. Nationaal Park Nieuw Land.
   Zowel aan de Almeerse zijde als aan de kant van Lelystad worden poortgebieden als entree voor het Nationaal Park ontwikkeld. Vanaf de snelweg A6 wordt een gevarieerd uitzicht gerealiseerd waar de unieke waarden van het gebied in één oogopslag te zien zijn.

Voor een doorkijk naar hoe de Oostvaardersplassen zich de komende jaren gaat ontwikkelen is een landschapsimpressie gemaakt. In de landschapsimpressie zijn alle ruimtelijke ontwikkelingen opgenomen die de komende (circa) vijf jaar uitgevoerd worden. Dit zijn:

a. Beschutting
b. Moeras-reset
c. Water in het grazige gebied
d. Oostvaardersplassen Almere
e. Oostvaardersplassen Lelystad
f. Recreatie in het kerngebied
g. Etalage Nationaal Park Nieuw Land

Legenda
Water
Slikken
Riet
Dijk
Kade
Natte graslanden
Droog grasland
Rietruigte
Bos
Vangweide
met vangkraal
Route bootexcursie
Route Ecokar excursie
Uitkijkpunt/Observatorium
onderdeel van ecokar excursie
Fietspad
Wandelpad
Route vismigratie
Avonturenpad
kerngebied
Uitzichtpunt / kijktoren publiek toegankelijk
Uitzichtpunt / kijktoren
toegang onder begeleiding
Uitzichtpunt / kijkhut
Picknickplek
Bezoekerscentrum
Parkeervoorziening
NS-station

Bijlage 1: Managementplan procedureel

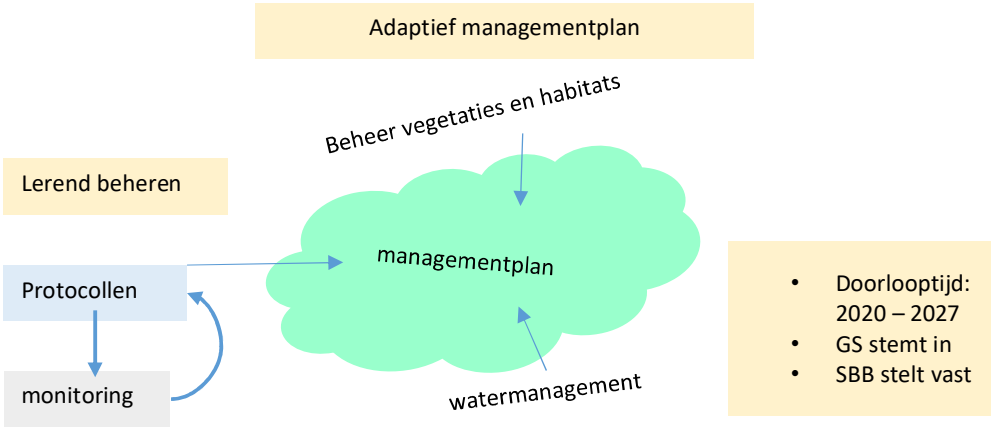

Adaptief managementplan: Tot 2027 wordt het managementplan jaarlijks aangevuld op basis van nieuwe ontwikkelingen in het gebied. Zo wordt in 2020 het watermanagement toegevoegd op basis van de beslissingen over waterbeheer in het moeras na de moerasreset en in het grazige deel na realisatie van de vernattingsmaatregelen.
Lerend beheren: Op basis van ervaringen bij de uitvoering worden protocollen aangepast. Dit kan in enkele gevallen leiden tot een aanpassing van het managementplan.

Bijlage 2: Inbedding managementplan

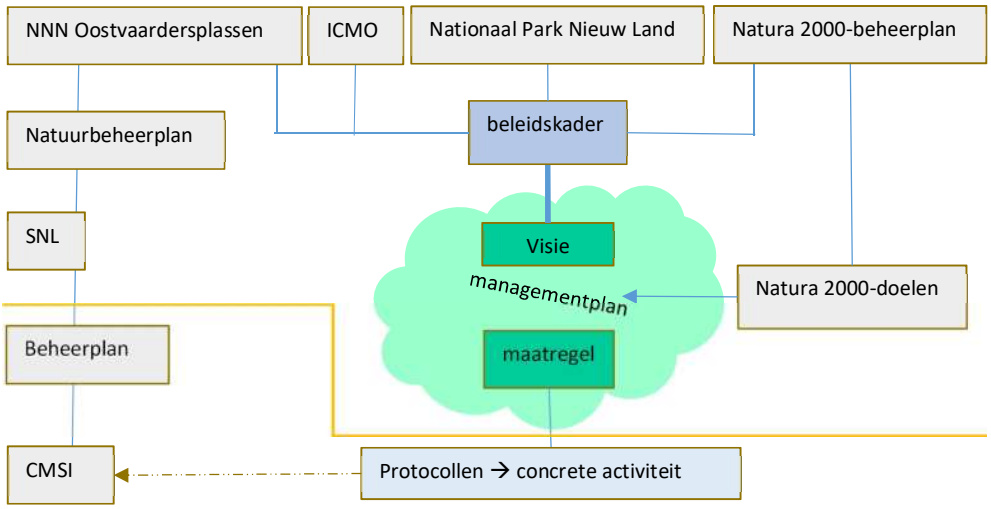

Verbeelding van de globale inbedding van het managementplan.

Het managementplan is een vertaling van de opdrachten die door de provincie in het PBBO zijn vastgelegd. Hiervoor is in het managementplan een visie opgesteld. Daarnaast wordt in het managementplan de vertaling naar maatregelen gemaakt. Belangrijk hierbij is het steeds weer toetsen of de instandhoudingsdoelen met de maatregelen niet in gevaar komen. De Maatregelen worden uitgewerkt in concrete activiteiten. Deze worden vastgelegd in protocollen. Het streven is om op termijn de protocollen onderdeel te laten worden van het regulier beheer zoals dat in CMSI wordt uitgewerkt.
Boven de oranje streep liggen de verantwoordelijkheid voor opstellen en uitvoering bij overheden of worden die gedeeld met gebiedspartners en Staatsbosbeheer. Onder de streep ligt de verantwoordelijkheid voor het opstellen en uitvoeren bij Staatsbosbeheer.

Bijlage 3: Body Condition Score

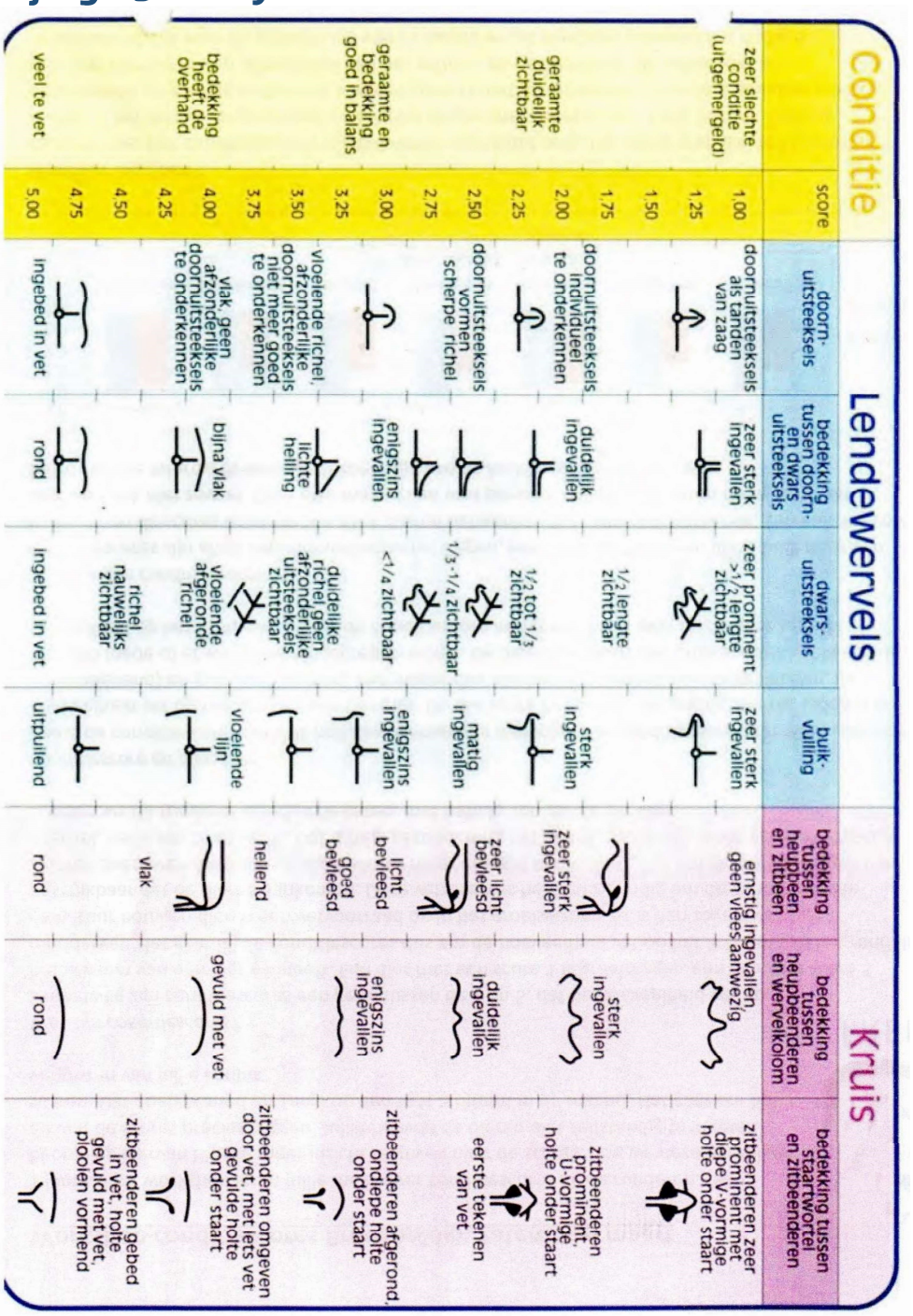

BODY CONDITION SCORE FORMULIER

1 Zeer Mager	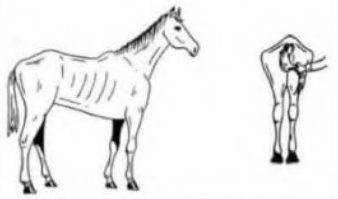	Wervelkolom, heupbeen en ribben: Spierweefsel: Vetbedekking: Croupe, hals en rug: Achterhand:	Tekenen scherp af Nauwelijks aanwezig Geen sprake Ingevallen Wervelkolom hoogste punt
2 Mager	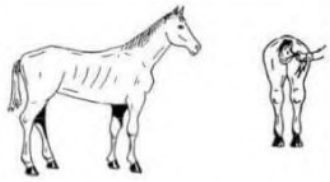	Wervelkolom, heupbeen en ribben: Spierweefsel: Vetbedekking: Croupe, hals en rug: Achterhand:	Nog steeds goed zichtbaar Beperkt aanwezig Geen sprake Licht ingevallen Wervelkolom hoogste punt
3 Normaal	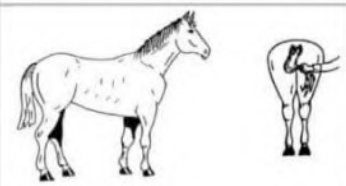	Wervelkolom, heupbeen en ribben: Spierweefsel: Vetbedekking: Croupe, hals en rug: Achterhand:	Licht zichtbaar en tastbaar Licht bespierd Licht vetbedekking op ribben Licht bespierd Wervelkolom hoogste punt
4 Vet	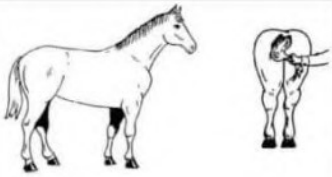	Wervelkolom, heupbeen en ribben: Spierweefsel: Vetbedekking: Croupe, hals en rug: Achterhand:	Niet zichtbaar Bespiering licht te onderscheiden Vet op achterwerk, hals en rug Achterwerk is vlakker– ronde halslijn Wervelkolom nog net hoogste punt
5 Zeer Vet	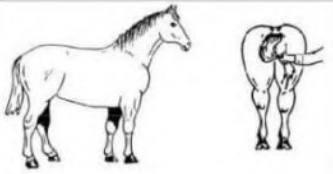	Wervelkolom, heupbeen en ribben: Spierweefsel: Vetbedekking: Croupe, hals en rug: Achterhand:	Niet zichtbaar of tastbaar Moeilijk te onderscheiden Vet op achterwerk is hoogste punt achterhand Veel vet op achterwerk, hals en rug Wervelkolom ligt dieper

93

Van: [redacted]
Verzonden: zaterdag 2 november 2019 16:23
Aan: [redacted]
Onderwerp: Samenvatting managementplan [redacted].docx
Bijlagen: Samenvatting managementplan [redacted].docx

Hi,
Zoals beloofd heb ik aan de samenvatting gewerkt. Kijk eens wat jij er zo van vindt.
Grt. [redacted]

1. Samenvatting

1.1 Visie en doelen Oostvaardersplassen

Kenschets (visie?)

De Oostvaardersplassen is één van de grotere natuurgebieden van Nederland. Het gebied bestaat uit moeras, ruige en natte graslanden én het wordt omringd door bosrijke gebieden. De Oostvaardersplassen is een afwisselend moerasgebied van internationale betekenis voor broed- en trekvogels. De Oostvaardersplassen zijn samen met Marker Wadden, Lepelaarplassen en het Markermeer, onderdeel van het nieuwste Nationaal Park van Nederland: Nieuw Land. Met de verdere ontwikkeling van Nationaal Park Nieuw Land wordt gewerkt aan een kwaliteitsimpuls voor de natuur en uitbreiding van de bereikbaarheid, recreatie en de voorzieningen in het Oostvaardersplassengebied.

Doelen

- De Natura 2000 (vogel)doelen hebben de hoogste prioriteit. De grote herbivoren faciliteren de vogelwaarden en hebben een belangrijke rol in het ecosysteem
- Zorg voor natuurlijke zonering en samenhang in het gebied (moeras, grazige gebieden en bosrijke multifunctionele schil). Iedere zone heeft beheer gericht op de doelstellingen die daar gelden.
- Ontwikkel het Nationaal Park Nieuw Land. Robuuste natuurkernen omringd door gebieden met een divers aanbod aan activiteiten waar de natuur ervaren kan worden.
- Ontwikkel een gevarieerd landschap.
- Betrek de wetenschap
- Werk aan het maatschappelijk draagvlak voor het gebied en het beheer.

1.2 Proces en kader

De afgelopen jaren stonden voor de Oostvaardersplassen in het teken van een heroverweging van beleid en daarmee van het beheer. Met het niet verder ontwikkelen van de verbindingszone Oostvaarderswold werd het tijd om na te denken over het beleid en het beheer van de Oostvaardersplassen.
In 2015 werd de toon voor ‘de nieuwe koers’ gezet door toenmalig staatssecretaris Dijksma in haar brief aan de Tweede Kamer. Met de overdracht van de verantwoordelijk voor natuurbeleid naar de provincies in 2014 (?) en daarna de overeenkomst tussen Rijk en Provincie Flevoland over de verantwoordelijkheid van de grote herbivoren, kwam de beleidsverantwoordelijkheid voor de Oostvaardersplassen bij de Provincie Flevoland te liggen. Provinciale Staten hebben begin 2017 het initiatief genomen om het beleid voor de Oostvaardersplassen te herzien.
In opdracht van hen heeft de commissie Van Geel in april 2018 het advies ‘Beleidskader voor het beheer van de Oostvaardersplassen’ opgeleverd dat op 11 juli 2018 door Provinciale Staten Flevoland is vastgesteld. Dit Provinciaal Beleidskader Beheer Oostvaardersplassen (PPBO) geeft richting aan de toekomst van dit bijzondere vogelgebied.

Het beheer van de Oostvaardersplassen is in handen van Staatsbosbeheer. In dit voorliggende managementplan van Staatsbosbeheer worden de opgaven van het PBBO vertaald in een visie en beheermaatregelen. Het managementplan is een adaptief plan (bijlage 2), wat betekent dat een aantal thema’s later worden toegevoegd en het plan jaarlijks kan worden aangevuld en/ of aangepast. In de nu voorliggende versie (november 2019) is vooreerst het onderdeel beheer grote herbivoren uitgewerkt. De overige onderwerpen worden de komende jaren ingevuld en zijn in dit plan als PM opgenomen.
De relatie van dit managementplan tot overige (beheer)plannen is weergegeven in een schematisch overzicht in bijlage 1(?).

Voor de uitvoering van de maatregelen worden protocollen opgesteld. Daarin worden de concrete activiteiten benoemd. Bij de uitvoering van het beheer wordt gewerkt met het principe van lerend beheren. Ervaringen in de praktijk en inzichten op basis van monitoring zijn lessen waarop het beheer aangepast wordt.

Onderdeel bij het opstellen van het managementplan is een consultatieronde geweest onder diverse experts. Het resultaat van deze ronde is dat er zorgvuldig onderbouwde afwegingen gemaakt zijn en het resultaat door de omgeving gedragen wordt. Staatsbosbeheer stelt het managementplan (en aangepaste versies) vast, nadat Gedeputeerde Staten van Flevoland heeft ingestemd.

Beheer grote herbivoren

Met het beheer wordt ingezet op de realisatie van een veerkrachtig natuurgebied; een gebied dat ruimte biedt aan ontwikkelingen in de natuur en daarmee een herstelvermogen in zich heeft. Hierbij wordt zo veel mogelijk gebruik gemaakt van processen (zoals waterdynamiek, landschapsvormende processen en begrazingsbeheer) die sturing geven aan de landschappelijke ontwikkeling. Andere belangrijke beheeropgave zijn de bosontwikkeling en het beheer rond recreatie en toerisme.

Sinds 1996 wordt het hele Natura 2000-gebied integraal begraasd door edelherten, konikpaarden en heckrunderen. De edelherten in de Oostvaardersplassen zijn in het wild levende dieren van een beschermde inheemse diersoort. De heckrunderen en konikpaarden in de Oostvaardersplassen zijn in het wild levende dieren. Staatsbosbeheer heeft een beperkte beschikkingsmacht over de dieren en verzorgt ze op een manier die daarbij past.

Dit managementplan is gericht op het realiseren van een balans tussen de vogelwaarden van het gebied vanuit de Natura 2000-opgave, de opgave vanuit het PBBO en de maatschappelijke opinie rond grote herbivoren. Een balans die zich vertaalt in keuzes voor de omvang en het beheer van de populatie grote herbivoren, de onderverdeling van de aantallen van iedere soort en de gewenste ontwikkeling van het landschap.

De komende jaren wordt gestuurd op een populatie grote herbivoren met een omvang van 1100 dieren in het vroege voorjaar. (voorjaarsstand). De populatie bestaat uit 500 edelherten, 300 konikpaarden en 300 heckrunderen. Dit betekent dat jaarlijks een geschat aantal van 400 dieren uitgenomen zullen worden.

Populatiebeheer
De populatie edelherten wordt gereguleerd via afschot. De konikpaarden worden uit het gebied genomen door ze te vangen, te chippen en af te voeren. Wanneer er herplaatsingsmogelijkheden zijn in natuurgebieden zullen de paarden herplaatst worden. Als dit niet geval is gaan de koniks naar de slacht. De heckrunderen zullen worden geschoten en afgevoerd voor destructie.
Geschoten edelherten en voor de slacht uitgevangen paarden worden zo veel als mogelijk ter beschikking gesteld voor menselijke consumptie. De ambitie is om ook de runderen voor consumptie te benutten. Op dit moment laat de wet- en regelgeving dit niet toe.

Daarnaast wordt een klein deel van de geschoten edelherten in het veld achter gelaten ten behoeve van de biodiversiteit. Kadavers spelen een belangrijke rol in verschillende voedselketens.

Dagelijks beheer en zorg moeten we hier onderscheid maken tussen edelherten en paarden/ runderen?
Bij het beheer van de grote herbivoren ligt het accent op de fysieke gezondheid en het sociale gedrag van de dieren. Om een goed beeld te hebben van de fysieke gezondheid van de dieren worden de grote herbivoren regelmatig gecontroleerd. Dagelijks worden de dieren in het veld in de gaten gehouden. Minimaal eens per week wordt een toezichtsronde uitgevoerd die eens per kwartaal samen met een dierenarts plaatsvindt.

Tijdens de toezichtsronde wordt gekeken naar:
- Verwondingen bij individuele dieren;
- Ziekte onder de populatie;
- Afwijkend gedrag van individuele dieren;
- Body conditie score van de populatie grote herbivoren (bijlage 3 BCS Score Card).

Toezicht is erop gericht snel te signaleren dat een dier onnodig lijdt. Onnodig en uitzichtloos lijden betekent dat dieren blootstaan aan omstandigheden die hun natuurlijk aanpassingsvermogen overschrijden. De lichamelijke conditie is dan zodanig dat het dier niet op eigen kracht en aanpassingsvermogen kan herstellen. Onnodig en uitzichtloos lijden wordt voorkomen door in te grijpen middels reactief beheer door afschot. Bij twijfel wordt contact met de dierenarts opgenomen.

Met een populatie grote herbivoren van deze omvang is er ook in de winter voldoende voedsel aanwezig in het gebied. Er kunnen zich altijd extreme omstandigheden voordoen, waardoor alsnog voedseltekort kan ontstaan. In die situatie zal worden bijgevoerd.

1.3 Monitoring en onderzoek

In het Oostvaardersplassengebied wordt al jaren een uitgebreid monitoringsprogramma uitgevoerd. Deze monitoring levert essentiële informatie op over de ontwikkelingen in en van het gebied, de biodiversiteit en de grote herbivoren. Op basis van deze ontwikkelingen worden keuzes in het beheer gemaakt. De monitoringsgegevens worden in het jaarverslag van de Oostvaardersplassen gepubliceerd. Voor de Oostvaardersplassen is een onderzoeksagenda opgesteld dat helpt onderzoeksvragen te prioriteren en in samenhang te beschouwen. Het veldstation biedt de ruimte om onderzoek uit te voeren.

1.4 Omgevingsmanagement en communicatie

De Oostvaarderplassen[1] wordt de komende jaren gepositioneerd als een natuurgebied van internationale betekenis dat onderdeel is van Nationaal Park Nieuw Land. Het is een gebied met een grote biodiversiteit dat bescherming nodig heeft en actief wordt beheerd.

Daarbij is Staatsbosbeheer zich bewust dat het gebied deel uitmaakt van de Nederlandse en Flevolandse samenleving en ook wil bijdragen aan maatschappelijke opgaven en rekening houdt met wensen en gevoelens die in de samenleving spelen

Met het feit dat het beheer van de Oostvaardersplassen in een nieuwe fase is gekomen, is het van belang dat de communicatie gebruik maakt van een mix van communicatievormen. Eén daarvan is omgevingscommunicatie dat zich op de diverse belangen en gevoelens van uiteenlopende doelgroepen in de samenleving. Daarnaast wordt specifieke marketing communicatie opgezet en is er aandacht voor de interne communicatie.

Voor de verschillende communicatievormen en indien noodzakelijk samen met gebiedspartners wordt een breed scala aan communicatiemiddelen ingezet om de verschillende doelgroepen en stakeholders bij de Oostvaardersplassen te betrekken.

[1] Hier wordt het Oostvaardersplassengebied dat bestaat uit Oostvaardersplassen, Hollandse Hout, Oostvaardersveld, Oostvaardersbos (voorheen Fluitbos), Kotterbos, Hollandse Hout-zuid en het Trekweggebied.

94

Van: [redacted]
Verzonden: zondag 3 november 2019 16:48
Aan: [redacted]
Onderwerp: definitief managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 .docx
Bijlagen: definitief managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 .docx

Beste allemaal

Bijgesloten de laatste versie van het managementplan. Morgen gaat [redacted] er nog een keer door heen voor de laatste check op spel en taal zaken.

Aan jullie ruimte om morgen te reageren op de managementsamenvatting. De ze is nieuw ten opzichte van de vorige versie, net zo als de paragraaf over de consultatieronde en het hoofdstuk omgevingsmanagement en communicatiemiddelen.

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur [redacted]

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

staatsbosbeheer

Managementplan Oostvaardersplassen
2020-2027
Versie 1.0; 2019

Datum 31 mei 2021
Status definitief

Colofon

Project	Managementplan Oostvaardersplassen 2020-2027
Versienummer	1.0 december 2019
Status	definitief
360 documentnummer:	<Naam>……
Gebied	Oostvaardersplassen
Planeenheid	Oostvaardersplassen
Beheergebied	Oostvaardersplassen
Provinciale eenheid	Flevoland
Adres:	Staatsbosbeheer Kitsweg 1 8218 AA Lelystad

Inhoudsopgave

Managament samenvatting **5**
Kenschets **5**
Kader en proces **5**
Opgave voor het beheer **6**
Visie op het beheer **6**
Beheer grote herbivoren **6**
Monitoring en onderzoek **7**
Omgevingsmanagement en communicatie **7**

1. Inleiding **9**
1.1 Aanleiding **9**
1.2 Doel **9**
1.3 Proces management cyclus **10**
1.4 Consultatieronde **10**
1.5 Afbakening **11**
1.6 Wet-/regelgeving, kaders **12**
1.6.1 Wet natuurbescherming 12
1.6.2 Kaderrichtlijn Water 12
1.6.3 Wet dieren 12
1.6.4 Natuurnetwerk Nederland 12
1.7 Ondernemingsplan 2020-2025 Staatsbosbeheer **13**

2. Gebiedsbeschrijving **14**
2.1 Historie **14**
2.1.1 Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen 14
2.1.2 Hollandse Hout 14
2.1.3 Oostvaardersveld 14
2.1.4 Kotterbos 15
2.1.5 Oostvaardersbos 15
2.1.6 Nationaal Park Nieuw Land 15
2.2 Voorgaand beheer Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen **16**

3. Visie **17**
3.1 Inleiding **17**
3.2 De visie op hoofdlijnen **17**
3.3 De visie in relatie tot beheeropgave **17**
3.3.1 De visie op het waterbeheer 18
3.3.2 De visie op landschapsvorming, sedimentatie en erosie 18
3.3.3 De visie op begrazingsbeheer 18
3.3.4 Visie op de bosgebieden 19
3.3.5 De visie op recreatie en toerisme 19

4. Waterbeheer **20**

5. Beheer van vegetaties en habitats **20**

6. Beheer Grote herbivoren **21**
6.1 Inleiding **21**
6.2 Leefgebied van de grote herbivoren **21**
6.3 Populatieopbouw en –beheer **23**
6.3.1 Populatie opbouw 23
6.3.2 Populatiebeheer 25

6.3.3 Benutting van (ge)dode grote herbivoren 26
6.4 Dierenwelzijn 27
6.4.1 Inleiding 27
6.4.2 Controle van grote herbivoren 28
6.4.3 Handelen bij ziekte en verwonding 28
6.4.4 Onderzoek van kadavers en veterinaire monitoring 29
6.4.5 Bijvoeren van grote herbivoren 30
6.4.6 Voorkomen van onnodig lijden bij zieke of gebrekkige dieren 31

7. Monitoring en onderzoek 32
7.1 Monitoring 32
7.1.1 Uitvoering van monitoring en opslag van gegevens. 33
7.1.2 Uitdragen van monitoringsgegevens 33
7.2 Onderzoek 33
7.2.1 Veldstation 33
7.2.2 Uitdragen van onderzoeksresultaten 34

8. Omgevingsmanagement en communicatie 35
8.1 Visie 35
8.2 Omgevingscommunicatie 35
8.3 Marketingcommunicatie 35
8.4 Interne communicatie 36
8.5 Communicatiemiddelen 36

9. Landschapsontwikkeling en recreatie en toerisme 37

Bijlage 1: Managementplan procedureel 38

Bijlage 2: Inbedding managementplan 40

Bijlage 3: Body Condition Score 41

Management samenvatting

Kenschets

De Oostvaardersplassen[1] is één van de grotere natuurgebieden van Nederland, gelegen in de nabijheid van de stedelijke gebieden in Flevoland en de Randstad. Het is een afwisselend moerasgebied van internationale betekenis voor broed- en trekvogels. Het gebied bestaat uit moeras, ruige en natte graslanden én het wordt omringd door bosrijke gebieden. De bijzondere natuurwaarden en de noodzaak om dit te beschermen is zowel op Europees niveau (Natura 2000 en Ramsar) en Nationaal niveau (Natuurnetwerk Nederland) geborgd. Samen met Marker Wadden, Lepelaarplassen en het Markermeer, vormen de Oostvaardersplassen het nieuwste Nationaal Park van Nederland: Nieuw Land. Met de verdere ontwikkeling van Nationaal Park Nieuw Land wordt gewerkt aan een kwaliteitsimpuls voor de natuur en uitbreiding van de bereikbaarheid, recreatie en de voorzieningen in het Oostvaardersplassengebied.

Kader en proces

Het beleid over de doelen voor en het beheer van de Oostvaardersplassen is de afgelopen jaren heroverwogen. Een proces dat ingezet is met de decentralisatie van het natuurbeleid in 2014, gevolgd met de brief van toenmalig staatssecretaris Dijksma aan de Tweede Kamer in 2015. De volledige beleidsverantwoordelijkheid voor de Oostvaardersplassen kwam uiteindelijk in 2017 bij de provincie Flevoland te liggen met de overeenkomst tussen Rijk en provincie Flevoland over de verantwoordelijkheid van de grote herbivoren. Provinciale Staten hebben begin 2017 het initiatief genomen om het beleid voor de Oostvaardersplassen te herzien.

In opdracht van de provincie Flevoland heeft de commissie Van Geel in april 2018 het advies 'Beleidskader voor het beheer van de Oostvaardersplassen' opgeleverd dat op 11 juli 2018 door Provinciale Staten Flevoland is vastgesteld. Dit Provinciaal Beleidskader Beheer Oostvaardersplassen (PPBO) geeft richting aan de toekomst van dit bijzondere vogelgebied.

Het beheer van de Oostvaardersplassen is in handen van Staatsbosbeheer. In dit voorliggende managementplan van Staatsbosbeheer worden de opgaven van het PBBO vertaald in een visie en beheermaatregelen. Het managementplan is een adaptief plan (bijlage 1). Dit betekent dat een aantal thema's later worden toegevoegd en het plan jaarlijks kan worden aangevuld en/ of aangepast. In de nu voorliggende versie (november 2019) is als eerste het onderdeel beheer grote herbivoren uitgewerkt. De overige onderwerpen komen de komende jaren aan bod. Zij zijn in deze versie van dit plan als PM opgenomen.
De relatie van dit managementplan tot overige (beheer)plannen is weergegeven in een schematisch overzicht in bijlage 2.

Voor de uitvoering van de maatregelen worden protocollen opgesteld. Daarin worden de concrete activiteiten benoemd. Bij de uitvoering van het beheer wordt gewerkt met het principe van lerend beheren. Ervaringen in de praktijk en inzichten op basis van monitoring zijn lessen waarop het beheer aangepast wordt.

Onderdeel bij het opstellen van het managementplan is een consultatieronde geweest onder diverse experts. Het resultaat van deze ronde is dat er zorgvuldig onderbouwde afwegingen gemaakt zijn en het resultaat door de omgeving gedragen wordt.

[1] Dit is wat in het verleden het Oostvaardersplassengebied werd genoemd dat bestaat uit Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen, Hollandse Hout, Oostvaardersveld, Oostvaardersbos (voorheen Fluitbos), Kotterbos, Hollandse Hout-zuid en Trekweggebied.

Staatsbosbeheer stelt het managementplan (en aangepaste versies) vast, nadat Gedeputeerde Staten van Flevoland heeft ingestemd.

Opgave voor het beheer

De opgave voor het beheer vloeit voort uit wet- en regelgeving en het Provinciaal Beleidskader Beheer Oostvaardersplassen (PBBO). Deze opgave zijn:

- De Natura 2000-doelen voor de Vogelrichtlijnsoorten hebben de hoogste prioriteit. De grote herbivoren hebben een belangrijke rol in het ecosysteem en faciliteren de vogelwaarden;
- Zorg voor een kwalitatief hoogwaardig natuurgebied; een veerkrachtig natuurgebied met een gevarieerd landschap en hoge biodiversiteit. Een landschap waarin de verschillende zones in het gebied (moeras, grazige gebieden en bosrijke multifunctionele schil) in onderlinge samenhang functioneren. Het beheer van iedere zone is gericht op de doelstellingen die daar gelden;
- Realiseer een door de mens als bijzonder ervaren natuurgebied in de nabijheid van de stedelijke gebieden in Flevoland en de Randstad in aansluiting op de ontwikkelingsvisie van Nationaal Park Nieuw Land. De Oostvaardersplassen is één van de robuuste natuurkernen omringd door gebieden met een divers aanbod aan activiteiten waar de natuur ervaren kan worden;
- Betrek de wetenschap voor het uitvoeren van onderzoek dat nodig is om het ecosysteem beter te begrijpen, het beheer te evalueren en keuzes in de ontwikkeling rond Nationaal Park te onderbouwen;
- Werk aan een breed maatschappelijk draagvlak voor het gebied en het beheer.

Visie op het beheer

Met het beheer wordt ingezet op de realisatie van een veerkrachtig natuurgebied; een gebied dat ruimte biedt aan ontwikkelingen in de natuur en daarmee een herstelvermogen in zich heeft. Hierbij wordt zo veel mogelijk gebruik gemaakt van processen (zoals waterdynamiek, landschapsvormende processen en begrazingsbeheer) die sturing geven aan de landschappelijke ontwikkeling. Andere belangrijke beheeropgave zijn de bosontwikkeling en het beheer rond recreatie en toerisme.

Beheer grote herbivoren

Sinds 1996 wordt het hele Natura 2000-gebied integraal begraasd door edelherten, konikpaarden en heckrunderen. De edelherten in de Oostvaardersplassen zijn in het wild levende dieren van een beschermde inheemse diersoort. De heckrunderen en konikpaarden in de Oostvaardersplassen zijn in het wild levende dieren. Staatsbosbeheer heeft een beperkte beschikkingsmacht over de dieren en verzorgt ze op een manier die daarbij past.

Het beheer van de grote herbivoren is gericht op het realiseren van een balans tussen de vogelwaarden van het gebied vanuit de Natura 2000-opgave, de opgave vanuit het PBBO en de maatschappelijke opinie rond grote herbivoren. Een balans die zich vertaalt in keuzes voor de omvang en het beheer van de populatie grote herbivoren, de onderverdeling van de aantallen van iedere soort en de gewenste ontwikkeling van het landschap.

Omvang van de populatie grote herbivoren

De komende jaren wordt gestuurd op een populatie grote herbivoren met een omvang van 1100 dieren in het vroege voorjaar (voorjaarsstand). De populatie bestaat uit 500 edelherten, 300 konikpaarden en 300 heckrunderen. Dit betekent dat jaarlijks een geschat aantal van 400 dieren uitgenomen worden.

Populatiebeheer
De populatie edelherten wordt gereguleerd via afschot. De konikpaarden worden uit het gebied genomen door ze te vangen, te chippen en af te voeren. Wanneer er herplaatsingsmogelijkheden zijn in natuurgebieden wordt onder beschreven voorwaarde de paarden herplaatst. Als dit niet geval is gaan de koniks naar de slacht. De heckrunderen worden geschoten en afgevoerd voor destructie.
Geschoten edelherten en voor de slacht uitgevangen paarden worden zo veel als mogelijk ter beschikking gesteld voor menselijke consumptie. De ambitie is om ook de runderen voor consumptie te benutten. Op dit moment laat de wet- en regelgeving dit niet toe.

Daarnaast blijft een klein deel van de geschoten edelherten in het veld achter ten behoeve van de biodiversiteit. Kadavers spelen een belangrijke rol in verschillende voedselketens en nutriëntenstromen.

Dagelijks beheer en zorg
Bij het beheer van de grote herbivoren ligt het accent op de fysieke gezondheid en het sociale gedrag van de dieren. Om een goed beeld te hebben van de fysieke gezondheid van de dieren worden de grote herbivoren regelmatig gecontroleerd. Dagelijks worden de dieren in het veld in de gaten gehouden. Minimaal eens per week vindt een toezichtsronde plaats die eens per kwartaal samen met een dierenarts uitgevoerd wordt.

Tijdens de toezichtsronde wordt gekeken naar:
- Verwondingen bij individuele dieren;
- Ziekte onder de populatie;
- Afwijkend gedrag van individuele dieren;
- Body conditie score van de populatie grote herbivoren (bijlage 3 BCS Score Card).

Toezicht is erop gericht snel te signaleren als een dier onnodig lijdt. Onnodig en uitzichtloos lijden betekent dat dieren blootstaan aan omstandigheden die hun natuurlijk aanpassingsvermogen overschrijden. De lichamelijke conditie is dan zodanig dat het dier niet op eigen kracht en aanpassingsvermogen kan herstellen. Onnodig en uitzichtloos lijden wordt voorkomen door in te grijpen middels reactief beheer door afschot. Bij twijfel wordt contact met de dierenarts opgenomen.

Met een populatie grote herbivoren van 1100 dieren is er ook in de winter voldoende voedsel aanwezig in het gebied. Er kunnen zich altijd extreme omstandigheden voordoen, waardoor alsnog voedseltekort ontstaat. In die situatie wordt bijgevoerd.

Monitoring en onderzoek
In het Oostvaardersplassengebied wordt al jaren een uitgebreid monitoringsprogramma uitgevoerd. Deze monitoring levert essentiële informatie op over de ontwikkelingen in en van het gebied, de biodiversiteit en de grote herbivoren. De monitoringsgegevens worden in het jaarverslag van de Oostvaardersplassen gepubliceerd.
Voor de Oostvaardersplassen is een onderzoeksagenda opgesteld dat helpt onderzoeksvragen te prioriteren en in samenhang te beschouwen. Het veldstation biedt de ruimte om onderzoek uit te voeren.

Omgevingsmanagement en communicatie
De Oostvaarderplassen wordt de komende jaren gepositioneerd als een natuurgebied van internationale betekenis dat onderdeel is van Nationaal Park Nieuw Land. Het is een gebied met een grote biodiversiteit dat bescherming nodig heeft en actief wordt beheerd.

Daarbij is Staatsbosbeheer zich bewust dat het gebied deel uitmaakt van de Nederlandse en Flevolandse samenleving en van daaruit de bijdrage levert aan maatschappelijke opgaven en rekening houdt met wensen en gevoelens die in de samenleving spelen

Met dat het beheer van de Oostvaardersplassen in een nieuwe fase is gekomen, is het van belang dat de communicatie gebruik maakt van een mix van communicatievormen. Eén daarvan is omgevingscommunicatie dat zich richt op de diversiteit in belangen en gevoelens van uiteenlopende doelgroepen in de samenleving. Daarnaast wordt specifieke marketingcommunicatie opgezet en is er aandacht voor de interne communicatie.

Voor de verschillende communicatievormen, en indien noodzakelijk samen met gebiedspartners, wordt een breed scala aan communicatiemiddelen ingezet om de verschillende doelgroepen en stakeholders bij de Oostvaardersplassen te betrekken.

95

Van: [redacted]
Verzonden: zondag 3 november 2019 16:56
Aan: Oudshoorn, Marije
Onderwerp: definitief managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 .docx
Bijlagen: definitief managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 .docx

Hoi Marije

Bijgesloten de laatste versie van het managementplan.

Van mij mag je ook direct aanpassingen invoeren op de k schijf

Interne link [redacted]

Morgen mogelijk nog reactie vanuit het strategisch overleg. Dinsdag stuurt [redacted] hem op naar de provincie.

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
[redacted]
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

94 Bijlage identiek aan document 92

95 Bijlage identiek aan document 92

96

Van: Art. 10 lid 2 sub e
Verzonden: maandag 4 november 2019 20:04
Aan: [redacted]
Onderwerp: RE: definitief managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 .docx

Dag [redacted],

Ik heb het stuk nog een keer doorgenomen en alleen nog een paar kleine tekstuele aanpassingen gedaan.

Nog een laatste puntje: in 1.3 staat "Het opstellen, aanpassen en vaststellen van het managementplan en de protocollen is een verantwoordelijkheid van Staatsbosbeheer, nadat Gedeputeerde Staten van Flevoland hiermee heeft kunnen instemmen".

Dat suggereert dat GS ook de protocollen goed moet keuren. Is dat ook zo bedoeld? In bijlage 2 lijkt het namelijk alsof dat niet zo is (daar staan de protocollen onder de oranje streep.

Met vriendelijke groet,

[redacted]

Provinciaal adviseur [redacted]
Art. 10 lid 2 [redacted]@staatsbosbeheer.nl | [redacted]
Staatsbosbeheer Provincie Flevoland| Groenewoudseweg 7 | 3896 LS Zeewolde

---

Van: [redacted]
Verzonden: zondag 3 november 2019 16:56
Aan: [redacted]e
Onderwerp: definitief managementplan Oostvaardersplassen versie 1.0 .docx

Hoi [redacted]

Bijgesloten de laatste versie van het managementplan.

Van mij mag je ook direct aanpassingen invoeren op de k schijf

Interne link [redacted]

Morgen mogelijk nog reactie vanuit het strategisch overleg. Dinsdag stuurt [redacted] hem op naar de provincie.

Met vriendelijke groet

[redacted]

Staatsbosbeheer
Provinciaal adviseur Flevoland

[redacted]@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl

96

@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

97 Mail reeds openbaar

97

staatsbosbeheer

Managementplan Oostvaardersplassen
2020-2027
Versie 1.0; 2019

Datum 31 mei 2021
Status definitief

Colofon

Project	Managementplan Oostvaardersplassen 2020-2027
Versienummer	1.0 december 2019
Status	definitief
360 documentnummer:	<Naam>……
Gebied	Oostvaardersplassen
Planeenheid	Oostvaardersplassen
Beheergebied	Oostvaardersplassen
Provinciale eenheid	Flevoland
Opdrachtgever	K. Lever
Voor akkoord	…….
Steller	IJ. [redacted]
Adres:	Staatsbosbeheer Kitsweg 1 8218 AA Lelystad

Inhoudsopgave

Management samenvatting **5**
Kenschets **5**
Kader en proces **5**
Opgave voor het beheer **6**
Visie op het beheer **6**
Beheer grote herbivoren **6**
Monitoring en onderzoek **7**
Omgevingsmanagement en communicatie **7**

1. Inleiding ..... Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
1.1 Aanleiding ..... Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
1.2 Doel ..... Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
1.3 Proces management cyclus ..... Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
1.4 Consultatieronde ..... Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
1.5 Afbakening ..... Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
1.6 Wet-/regelgeving, kaders ..... Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
1.6.1 Wet natuurbescherming ..... **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**
1.6.2 Kaderrichtlijn Water ..... **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**
1.6.3 Wet dieren ..... **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**
1.6.4 Natuurnetwerk Nederland ..... **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**
1.7 Ondernemingsplan 2020-2025 Staatsbosbeheer. Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.

2. Gebiedsbeschrijving ..... Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
2.1 Historie ..... Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
2.1.1 Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen ..... **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**
2.1.2 Hollandse Hout ..... **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**
2.1.3 Oostvaardersveld ..... **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**
2.1.4 Kotterbos ..... **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**
2.1.5 Oostvaardersbos ..... **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**
2.1.6 Nationaal Park Nieuw Land ... **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**
2.2 Voorgaand beheer Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen ... Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.

3. Visie ..... Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
3.1 Inleiding ..... Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
3.2 De visie op hoofdlijnen ..... Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
3.3 De visie in relatie tot beheeropgave ..... Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
3.3.1 De visie op het waterbeheer.. **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**
3.3.2 De visie op landschapsvorming, sedimentatie en erosie ..... **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**
3.3.3 De visie op begrazingsbeheer **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**
3.3.4 Visie op de bosgebieden ..... **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**
3.3.5 De visie op recreatie en toerisme ..... **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**

4. Waterbeheer ..... Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.

5. Beheer van vegetaties en habitats ..... Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.

6. Beheer Grote herbivoren..... Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
6.1 Inleiding.....Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
6.2 Leefgebied van de grote herbivoren ..... Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
6.3 Populatieopbouw en –beheer .....Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
6.3.1 Populatie opbouw ..... **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**
6.3.2 Populatiebeheer ..... **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**
6.3.3 Benutting van (ge)dode grote herbivoren..... **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**
6.4 Dierenwelzijn .....Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
6.4.1 Inleiding ..... **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**
6.4.2 Controle van grote herbivoren..... **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**
6.4.3 Handelen bij ziekte en verwonding ..... **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**
6.4.4 Onderzoek van kadavers en veterinaire monitoring .....**Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**
6.4.5 Bijvoeren van grote herbivoren..... **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**
6.4.6 Voorkomen van onnodig lijden bij zieke of gebrekkige dieren **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**

7. Monitoring en onderzoek ..... Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
7.1 Monitoring.....Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
7.1.1 Uitvoering van monitoring en opslag van gegevens. .....**Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**
7.1.2 Uitdragen van monitoringsgegevens..... **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**
7.2 Onderzoek .....Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
7.2.1 Veldstation..... **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**
7.2.2 Uitdragen van onderzoeksresultaten..... **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**

8. Omgevingsmanagement en communicatie . Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
8.1 Visie .....Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
8.2 Omgevingscommunicatie.....Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
8.3 Marketingcommunicatie .....Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
8.4 Interne communicatie.....Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
8.5 Communicatiemiddelen .....Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.

9. Landschapsontwikkeling en recreatie en toerisme ..... Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.

Bijlage 1: Managementplan procedureel.....Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.

Bijlage 2: Inbedding managementplan .....Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.

Bijlage 3: Body Condition Score ..... Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.

Management samenvatting

Kenschets

De Oostvaardersplassen[1] is één van de grotere natuurgebieden van Nederland, gelegen in de nabijheid van de stedelijke gebieden in Flevoland en de Randstad. Het is een afwisselend moerasgebied van internationale betekenis voor broed- en trekvogels. Het gebied bestaat uit moeras, ruige en natte graslanden én het wordt omringd door bosrijke gebieden. De bijzondere natuurwaarden en de noodzaak om deze te beschermen zijn zowel op Europees niveau (Natura 2000 en Ramsar) als Nationaal niveau (Natuurnetwerk Nederland) geborgd. Samen met Marker Wadden, Lepelaarplassen en het Markermeer, vormen de Oostvaardersplassen het nieuwste Nationaal Park van Nederland: Nieuw Land. Met de verdere ontwikkeling van Nationaal Park Nieuw Land wordt gewerkt aan een kwaliteitsimpuls voor de natuur en uitbreiding van de bereikbaarheid, recreatie en de voorzieningen in het Oostvaardersplassengebied.

Met opmerkingen [redacted]: Goed om de woorden Oostvaardersplassen en Oostvaardersplassengebied uit elkaar te houden (in deze alinea allebei gebruikt). Zo heeft de provincie niet de volledige beleidsverantwoordelijkheid voor het Oostvaardersplassengebied, zoals voor het Hollandse Hout, maar wel voor de Oostvaardersplassen.

Kader en proces

Het beleid aangaande de doelen voor en het beheer van de Oostvaardersplassen is de afgelopen jaren heroverwogen. Een proces dat is ingezet met de decentralisatie van het natuurbeleid in 2014, gevolgd door de brief van toenmalig staatssecretaris Dijksma aan de Tweede Kamer in 2015. De volledige beleidsverantwoordelijkheid voor de Oostvaardersplassen kwam uiteindelijk in 2017 bij de provincie Flevoland te liggen met de overeenkomst tussen Rijk en provincie Flevoland over de verantwoordelijkheid van de grote herbivoren. Provinciale Staten hebben begin 2017 het initiatief genomen om het beleid voor de Oostvaardersplassen te herzien.

Met opmerkingen [redacted]: december 2016

In opdracht van de provincie Flevoland heeft de commissie Van Geel in april 2018 het advies 'Beleidskader voor het beheer van de Oostvaardersplassen' opgeleverd dat op 11 juli 2018 door Provinciale Staten Flevoland is vastgesteld. Dit Provinciaal Beleidskader Beheer Oostvaardersplassen (PBBO) geeft richting aan de toekomst van dit bijzondere vogelgebied.

Met opmerkingen [redacted]: Juiste titel: Beleidskader beheer Oostvaarderplassen

Met opmerkingen [redacted]: Zou zeker in de samenvatting niet deze (nieuw bedachte) afkorting gebruiken.

Het beheer van de Oostvaardersplassen is in handen van Staatsbosbeheer. In dit voorliggende managementplan van Staatsbosbeheer worden de opgaven van het PBBO vertaald in een visie en beheermaatregelen. Het managementplan is een adaptief plan (bijlage 1). Dit betekent dat een aantal thema's later worden toegevoegd en het plan jaarlijks kan worden aangevuld en/ of aangepast. In de nu voorliggende versie (november 2019) is als eerste het onderdeel beheer grote herbivoren uitgewerkt. De overige onderwerpen komen de komende jaren aan bod. Zij zijn in deze versie van dit plan als PM opgenomen.
De relatie van dit managementplan tot overige (beheer)plannen is weergegeven in een schematisch overzicht in bijlage 2.

Met opmerkingen [redacted]: , eigenaar van het gebied.

Met opmerkingen [redacted]: In deze versie van het managementplan zijn twee andere onderdelen uitgewerkt: monitoring (hoofdstuk 7) en communicatie (hoofdstuk 8).

Voor de uitvoering van de maatregelen worden protocollen opgesteld. Daarin worden de concrete activiteiten benoemd. Bij de uitvoering van het beheer wordt gewerkt met het principe van lerend beheren. Ervaringen in de praktijk en inzichten op basis van monitoring zijn lessen waarop het beheer aangepast wordt.

Onderdeel van het opstellen van het managementplan is een consultatieronde geweest onder diverse experts. Het resultaat van deze ronde is dat er zorgvuldig onderbouwde afwegingen gemaakt zijn en het resultaat door de omgeving gedragen

[1] Dit is wat in het verleden het Oostvaardersplassengebied werd genoemd dat bestaat uit Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen, Hollandse Hout, Oostvaardersveld, Oostvaardersbos (voorheen Fluitbos), Kotterbos, Hollandse Hout-zuid en Trekweggebied.

wordt. Staatsbosbeheer stelt het managementplan (en aangepaste versies) vast, nadat Gedeputeerde Staten van Flevoland heeft ingestemd.

Met opmerkingen [redacted]: Kan me voorstellen dat je dit deel van de zin laat vallen of vervangt door 'experts'

Opgave voor het beheer

De opgave voor het beheer vloeit voort uit wet- en regelgeving en het Provinciaal Beleidskader Beheer Oostvaardersplassen (PBBO). Deze opgave zijn:

Met opmerkingen [redacted]: Hier lopen opgaven voor de Oostvaardersplassen en voor het Oostvaardersplassengebied door elkaar. Het beheer van de randgebieden heeft bijvoorbeeld geen directe relatie met de N2000-doelen en in deze gebieden niet noodzakelijkerwijs de hoogste prioriteit

Met opmerkingen [redacted]: Misschien hier verwijzen naar bijlage 2 of NNN en Natura 2000-beheerplan benoemen?

Met opmerkingen [redacted]: Opgaven zijn...

- De Natura 2000-doelen voor de Vogelrichtlijnsoorten hebben de hoogste prioriteit. De grote herbivoren hebben een belangrijke rol in het ecosysteem en faciliteren de vogelwaarden;
- Zorg voor een kwalitatief hoogwaardig natuurgebied; een veerkrachtig natuurgebied met een gevarieerd landschap en hoge biodiversiteit. Een landschap waarin de verschillende zones in het gebied (moeras, grazige gebieden en bosrijke multifunctionele schil) in onderlinge samenhang functioneren. Het beheer van iedere zone is gericht op de doelstellingen die daar gelden;
- Realiseer een door de mens als bijzonder ervaren natuurgebied in de nabijheid van de stedelijke gebieden in Flevoland en de Randstad in aansluiting op de ontwikkelingsvisie van Nationaal Park Nieuw Land. De Oostvaardersplassen is één van de robuuste natuurkernen omringd door gebieden met een divers aanbod aan activiteiten waar de natuur ervaren kan worden;
- Betrek de wetenschap voor het uitvoeren van onderzoek dat nodig is om het ecosysteem beter te begrijpen, het beheer te evalueren en keuzes in de ontwikkeling rond Nationaal Park te onderbouwen;
- Werk aan een breed maatschappelijk draagvlak voor het gebied en het beheer.

Visie op het beheer

Met opmerkingen [redacted]: Laat hier ook duidelijk naar voren komen dat de essentie van het gebied een 'vogelnatuurgebied' is.

Met het beheer wordt ingezet op de realisatie van een veerkrachtig natuurgebied; een gebied dat ruimte biedt aan ontwikkelingen in de natuur en daarmee een herstelvermogen in zich heeft. Hierbij wordt zo veel mogelijk gebruik gemaakt van processen (zoals waterdynamiek, landschapsvormende processen en begrazingsbeheer) die sturing geven aan de landschappelijke ontwikkeling. Andere belangrijke beheeropgave zijn de bosontwikkeling en het beheer rond recreatie en toerisme.

Met opmerkingen [redacted]: Je kunt er ook voor kiezen om hier het doel uit het beleidskader voor het Oostvaardersplassengebied te herhalen: realisatie van de Natura 2000 doelen voor de Vogelrichtlijnsoorten en realisatie van een door de mens als bijzonder ervaren en kwalitatief hoogwaardig natuurgebied in de nabijheid van de stedelijke gebieden in Flevoland en de Randstad, dat een breed maatschappelijk draagvlak kent.

Beheer grote herbivoren

Sinds 1996 wordt het hele Natura 2000-gebied integraal begraasd door edelherten, konikpaarden en heckrunderen. De edelherten in de Oostvaardersplassen zijn in het wild levende dieren van een beschermde inheemse diersoort. De heckrunderen en konikpaarden in de Oostvaardersplassen zijn in het wild levende dieren. Staatsbosbeheer heeft een beperkte beschikkingsmacht over de dieren en verzorgt ze op een manier die daarbij past.

Met opmerkingen [redacted]: Waarom zet je dit in de samenvatting? Ik zou hier eerder neerzetten dat deze grazers in de jaren tachtig negentig zijn geintroduceerd als beheermaatregelen om te zorgen voor het openhouden van graslanden als foerageergebied voor ganzen/grasetende vogels

Het beheer van de grote herbivoren is gericht op het realiseren van een balans tussen de vogelwaarden van het gebied vanuit de Natura 2000-opgave, de opgave vanuit het PBBO en de maatschappelijke opinie rond grote herbivoren. Een balans die zich vertaalt in keuzes voor de omvang en het beheer van de populatie grote herbivoren, de onderverdeling van de aantallen van iedere soort en de gewenste ontwikkeling van het landschap.

Met opmerkingen [redacted]: Hieruit zou je kunnen lezen dat het beleidskader niet volledig gevolgd wordt, terwijl dat wel gebeurt. Misschien moet je 'balans' vervangen door 'combinatie'.

Omvang van de populatie grote herbivoren

De komende jaren wordt gestuurd op een populatie grote herbivoren met een omvang van 1100 dieren in het vroege voorjaar (voorjaarsstand). De populatie bestaat uit 500 edelherten, 300 konikpaarden en 300 heckrunderen. Dit betekent dat jaarlijks een geschat aantal van 400 dieren uitgenomen worden.

Met opmerkingen [redacted]: Zou hier iets van marge inbouwen, dus term ongeveer toevoegen, en zoals Mark ook aangeeft zowel de 1100 als de 1500 noemen.

Met opmerkingen [redacted]: Relatie noemen met aantal van 1.500 als plafond uit het beleidskader?

Populatiebeheer

De populatie edelherten wordt gereguleerd via afschot. De konikpaarden worden uit het gebied genomen door ze te vangen, te chippen en af te voeren. Wanneer er herplaatsingsmogelijkheden zijn in natuurgebieden wordt onder beschreven voorwaarden de paarden herplaatst. Als dit niet geval is gaan de koniks naar de slacht. Wanneer er een teveel aan ~~De~~ heckrunderen in het gebied is worden deze geschoten en afgevoerd voor destructie.
Geschoten edelherten en voor de slacht uitgevangen paarden worden zo veel als mogelijk ter beschikking gesteld voor menselijke consumptie. De ambitie is om ook de runderen voor consumptie te benutten. Op dit moment laat de wet- en regelgeving dit niet toe.

Een~~Daarnaast blijft een~~ klein deel van de geschoten edelherten wordt in het veld achtergelaten als voedsel voor andere dieren. Dit levert een bijdrage aan ~~ten behoeve van~~ de biodiversiteit. Kadavers spelen een belangrijke rol in verschillende voedselketens en nutriëntenstromen.

Dagelijks beheer en zorg

Bij het beheer van de grote herbivoren ligt het accent op de fysieke gezondheid en het sociale gedrag van de dieren. Om een goed beeld te hebben van de fysieke gezondheid van de dieren worden de grote herbivoren regelmatig gecontroleerd. Dagelijks worden de dieren in het veld in de gaten gehouden. Minimaal eens per week vindt een toezichtsronde plaats die eens per kwartaal samen met een dierenarts uitgevoerd wordt.

Tijdens de toezichtsronde wordt gekeken naar:
- Verwondingen bij individuele dieren;
- Ziekte onder de populatie;
- Afwijkend gedrag van individuele dieren;
- Body conditie score van de populatie grote herbivoren (bijlage 3 BCS Score Card).

Toezicht is erop gericht snel te signaleren als een dier gewond of verzwakt is. Daardoor wordt onnodig lijden voorkomen~~t~~. Onnodig en uitzichtloos lijden betekent dat dieren blootstaan aan omstandigheden die hun natuurlijk aanpassingsvermogen overschrijden. De lichamelijke conditie is dan zodanig dat het dier niet op eigen kracht ~~en aanpassingsvermogen~~ kan herstellen. Onnodig en uitzichtloos lijden wordt voorkomen door in te grijpen middels reactief beheer door afschot. Bij twijfel wordt contact met de dierenarts opgenomen.

Met een populatie grote herbivoren van 1100 dieren is er ook in de winter voldoende voedsel aanwezig in het gebied. Er kunnen zich altijd extreme omstandigheden voordoen, waardoor alsnog voedseltekort ontstaat. In die situatie wordt bijgevoerd.

Monitoring en onderzoek

In het Oostvaardersplassengebied wordt al jaren een uitgebreid monitoringsprogramma uitgevoerd. Deze monitoring levert essentiële informatie op over de ontwikkelingen in en van het gebied, de biodiversiteit en de grote herbivoren. De monitoringsgegevens worden in het jaarverslag van de Oostvaardersplassen gepubliceerd.
Voor de Oostvaardersplassen is een onderzoeksagenda opgesteld dat helpt onderzoeksvragen te prioriteren en in samenhang te beschouwen. Het veldstation biedt de ruimte om onderzoek uit te voeren.

Omgevingsmanagement en communicatie

De Oostvaarderplassen wordt de komende jaren gepositioneerd als een natuurgebied van internationale betekenis dat onderdeel is van Nationaal Park Nieuw Land. Het is

Met opmerkingen [redacted] : Beladen term.. Suggestie: Beheer van de populaties.

Met opmerkingen [redacted] : Zou hier liever de term ‘actief beheer’ gebruiken. (in plaats van reguleren) en dan dat dat betekent dat in eerste instantie dieren met mindere conditie worden afgeschoten (strikt vroeg-reactief) zo nodig aangevuld met beheer op aantallen

Met opmerkingen [redacted] : Toezicht is toch ook om kleiner leiden (mn van paarden en runderen te voorkomen). Dus ik zou hier niet zeggen dat alle lijden wordt voorkomen door afschot maar dat er in het managementplan is uitgewerkt wanneer en hoe er wordt ingegrepen.

Met opmerkingen [redacted] : In de beleidslijn van afgelopen jaar waren niet zozeer de weersomstandigheden, maar de conditiescore een graadmeter om bij te voeren. In de verdere tekst wordt vermeld dat dieren kunnen worden bijgevoerd bij een BCS <2 op populatieniveau, maar niet wie daarover beslist. Belangrijk om de relatie met de beleidsregel scherp te houden.

Met opmerkingen [redacted] : De Oostvaardersplassen is een van de kerngebieden van het nationaal park Nieuw land. De komende jaren zal meer aandacht worden bestaad aan de internationale betekenis van dit vogelnatuurgebied...

een gebied met een grote biodiversiteit dat bescherming nodig heeft en actief wordt beheerd.

Daarbij is Staatsbosbeheer zich bewust dat het gebied deel uitmaakt van de Nederlandse en Flevolandse samenleving en van daaruit de bijdrage levert aan maatschappelijke opgaven en rekening houdt met wensen en gevoelens die in de samenleving spelen

Met dat het beheer van de Oostvaardersplassen in een nieuwe fase is gekomen, is het van belang dat de communicatie gebruik maakt van een mix van communicatievormen. Eén daarvan is omgevingscommunicatie dat zich richt op de diversiteit in belangen en gevoelens van uiteenlopende doelgroepen in de samenleving. Daarnaast wordt specifieke marketingcommunicatie opgezet en is er aandacht voor de interne communicatie.

Met opmerkingen [redacted] : Niet direct van belang voor samenvatting toch?

Voor de verschillende communicatievormen, en indien noodzakelijk samen met gebiedspartners, wordt een breed scala aan communicatiemiddelen ingezet om de verschillende doelgroepen en stakeholders bij de Oostvaardersplassen te betrekken.

De Fauna Adviescommissie (FAC) onderschrijft in grote lijnen het managementplan OVP van oktober 2019.
Het politieke klimaat rond het beheer van de OVP en dus rond het managementplan is nog niet stabiel gebleken. De FAC abstraheert daarvan in onderstaande korte advies en kijkt puur naar het managementplan OVP en dus niet naar de veranderende aansturing door derden.

Als eventuele aandachtspunten of mogelijke aanpassingen voor de komende jaren stelt de FAC voor:

1. Ga niet voetstoots mee in de redenering dat het aantal grote grazers minimaal 1100 en maximaal 1500 moet of mag zijn. Het aantal dat het beste past bij het beheer gericht op de N2000 doelen zal de komende jaren moeten blijken. Een dag tot dag aanpassing van de aantallen edelherten, paarden en runderen gericht op de N2000 doelen is niet mogelijk. Meegaan in de roep van derden om op individueel niveau en niet populatiegericht te beheren is niet dienstig aan de natuurbeheerdoelstellingen.

2. De grote grazers worden ingezet om N2000 doelen en andere natuurbeheerdoelen te bereiken. Daarbij hoort per definitie populatiebeheer. De individuele dierenwelzijnscomponent is een totaal andere factor. Beheer op in alle gevallen individueel niveau daaruit afgeleid, is geen natuurbeheer maar gelijkend op boerderij-, huisdier-, of dierentuinverzorging. Het scheiden van beide is dienstig voor de helderheid van management en verantwoordelijkheden. Staatsbosbeheer richt zich op de natuurbeheerdoelen met grote grazers als component daarin. Daarbij past populatiebeheer op basis van aantallen. Het verwijderen van dieren bij ziekte of mindere conditie is daarbij per definitie passend als toch een lagere stand gerealiseerd dient te worden. Het vermijden van (verder) lijden hoort ook bij dat populatiebeheer. De passende maatregel is dan afschot.

3. In de naast het plan gebruikte tabellen over welk beheer toe te passen (de FAC heeft niet de directe beschikking over deze tabellen) kan een tussenstap worden opgenomen die luidt ” is afschot juridisch mogelijk?” Daarmee wordt de weg naar reactief beheer in meer gevallen realiteit.

98

GECONTROLEERD 06 NOV 2019

Loonbedrijf
van de BUNT bv

Meskampersteeg 26
3882 SJ Putten
Telefoon: (033) 245 11 81
E-mail: info@loonbedrijfvdbunt.nl

Bankrelatie: Rabobank Nijkerk
IBAN nr. Art. 10 lid 2 sub g
BIC nr. RABONL2U
BTW nr. NL8571.92.516.B01
KvK nr. 67836089

Staatsbosbeheer
Postbus 2
3800 AA Amersfoort

BEC 566

Debiteurnr.	Factuurnr.	Factuurdatum	Uw BTW nummer
192009	19000922	04/11/19	

Datum	Kode	Aantal	Ehd	Omschrijving	Prijs Krt%	Bedrag BTW
16/09/19	0751	Art. 10 lid 2 sub b Wob	uur	Gras maaien Almere	10.2.g. Wob	21
20/09/19	0752		uur	Harken		21
	0800		baal	Ronde balen, met 8 laag folie		21

SUBTOTAAL EXCL. BTW		3294.38
BTW 21.00% over €	3294.38 €	691.82
TE BETALEN EURO		3986.20

Bij latere betaling dan 14 DAGEN na faktuurdatum berekenen wij 1% rente per maand.

99

PROVINCIE FLEVOLAND

Postbus 55
8200 AB Lelystad

Telefoon
(0320)-265265
Fax
(0320)-265260
E-mail
provincie@Flevoland.nl
Website
www.flevoland.nl

23 DEC 2019

Staatsbosbeheer
t.a.v. 10 lid 2 e
Postbus 2
3800 AA, AMERSFOORT

Verzenddatum	*Bijlagen*	*Uw kenmerk*	*Ons kenmerk*
20 DEC. 2019			2534124

Onderwerp
Verstrekken van een vergoeding van 10 lid 2 b voor extra beheerkosten voortvloeiend uit het beleidskader beheer Oostvaardersplassen

Geachte heer Neutel,

Het beheer dat voortvloeit uit het vastgestelde beleidskader Oostvaardersplassen brengt structureel hogere kosten met zich mee. Hiervoor heeft de provincie Flevoland 10 lid 2 b op de begroting beschikbaar. 17 oktober 2019 heeft u een verzoek ingediend om deze bijdrage te ontvangen. Hierbij delen we u mede dat GS heeft besloten met het verstrekken van een vergoeding van 10 lid 2 b voor de extra beheerkosten voortvloeiend uit het beleidsplan Oostvaardersplassen.
Binnenkort wordt dit bedrag op uw bankrekening 10 lid 2 e [redacted] overgemaakt onder vermelding van "bijdrage provincie Flevoland beheer OVP - 565".

Ervan uitgaande u zo voldoende te hebben geïnformeerd,

Met vriendelijke groet,

De Commissaris van de Koning in de provincie Flevoland,
namens deze,

10 lid 2 e

Directeur

Inlichtingen bij
10 lid 2 e

Doorkiesnummer
0320-265325

Bezoekadres
Visarenddreef 1
Lelystad

100

Rendac

01287

FACTUUR KADAVERS

Rendac Son B.V.
Kanaaldijk Noord 20-21
NL-5691 NM Son
P.O. Box 9
NL-5690 AA Son

T +31 (0)900 9221
F +31 (0)499 36 45 80
rendac.com

STAATSBOSBEHEER (ABW-373248) BEC 565
BEC 254 + BEC 101/255
POSTBUS 2
3800 AA AMERSFOORT

Klantnummer	79051515
Meldnummer	2308597
Factuurnummer	20022793
Factuurdatum	15-01-2020
Vervaldatum	14-02-2020
Afrekentijdvak	01-10-2019 t/m 31-12-2019

Hierbij brengen wij u de wettelijke tarieven in rekening over de periode 01-10-2019 t/m 31-12-2019 voor het ophalen en verwerken van kadavers en vatenmateriaal tot eindproducten (diermeel en dierlijk vet) die worden verkocht.

Omschrijving	€ Bedrag
Verwerkingskosten en verkoopopbrengsten	95,02
Kosten Erfabonnement	2,35
Ophaalkosten	82,24
Totaal factuurbedrag excl. BTW (zie specificatie onder het ophaaloverzicht)	179,61
BTW 21 %	37,72
Totaalbedrag te voldoen	**217,33**

Bezwaren tegen deze factuur kunnen, uitsluitend schriftelijk binnen 2 weken na dagtekening van deze factuur, worden ingediend bij Rendac Son B.V., Postbus 9, 5690 AA, Son of per e-mail aan Art. 10 lid 2 sub e Wob @rendac.com.

Voor meer informatie verwijzen wij naar de bijlagen, of naar www.rendac.nl.

Gelieve het verschuldigde bedrag binnen 30 dagen na factuurdatum over te maken op rekeningnummer Art. 10 lid 2 sub g Wob, t.n.v. Rendac Son B.V. SON EN BREUGEL onder vermelding van omschrijving 20022793 / 79051515.

Rendac

OPHAALOVERZICHT KADAVERS

01287

Klantnummer	79051515
Meldnummer	2308597
Naam	STAATSBOSBEHEER (ABW-373248) BEC 565
Adres	POSTBUS 2
Postcode / woonplaats	3800 AA AMERSFOORT

Laad-plaats	Ophaal-datum	Dier-code	Dier-soort	Gemelde kadavers	Opgehaalde kadavers	Opgehaalde vaten	Aantal ophalingen	Aantal erf-ophalingen	Oor-nummer	Geboorte-datum
01	04-10-2019	52	Veulen	1	1		1			
01	17-10-2019	51	Paard	1	1		1		528210004912428	
01	19-11-2019	51	Paard	1	1		1			
03	20-11-2019	22	Kalf < 1 Jaar	1	1		1	1	AID000008252	01-01-19
					4		4	1		

SPECIFICATIE

Dier-code	Dier-soort	opgehaald aantal	€ Tarief	Bedrag in € (excl. BTW)
22	Kalf < 1 Jaar	1	6,39	6,39
51	Paard	2	40,87	81,74
52	Veulen	1	6,89	6,89
Totale verwerkingskosten en verkoopopbrengsten				95,02
Aantal erfabonnement		1	2,35	2,35
Aantal stops standaardtarief		4	20,56	82,24
Factuurbedrag excl. BTW				179,61
Factuurbedrag incl. BTW				**217,33**

109 Bijlage reeds openbaar

118

Rendac

01430

FACTUUR KADAVERS

Rendac Son B.V.
Kanaaldijk Noord 20-21
NL-5691 NM Son
P.O. Box 9
NL-5690 AA Son

T +31 (0)900 9221
F +31 (0)499 36 45 80
rendac.com

STAATSBOSBEHEER (ABW-373248) BEC 565
BEC 254 + BEC 101/255
POSTBUS 2
3800 AA AMERSFOORT

Klantnummer	79051515
Meldnummer	2308597
Factuurnummer	20053867
Factuurdatum	01-05-2020
Vervaldatum	31-05-2020
Afrekentijdvak	01-01-2020 t/m 31-03-2020

Hierbij brengen wij u de wettelijke tarieven in rekening over de periode 01-01-2020 t/m 31-03-2020 voor het ophalen en verwerken van kadavers en vatenmateriaal tot eindproducten (diermeel en dierlijk vet) die worden verkocht.

Omschrijving	€ Bedrag
Verwerkingskosten en verkoopopbrengsten	187,61
Ophaalkosten	181,04
Totaal factuurbedrag excl. BTW (zie specificatie onder het ophaaloverzicht)	368,65
BTW 21 %	77,39
Totaalbedrag te voldoen	**446,04**

Bezwaren tegen deze factuur kunnen, uitsluitend schriftelijk binnen 2 weken na dagtekening van deze factuur, worden ingediend bij Rendac Son B.V., Postbus 9, 5690 AA, Son of per e-mail aan Art. 10 lid 2 sub e Wob @rendac.com.

Voor meer informatie verwijzen wij naar de bijlagen, of naar www.rendac.nl.

Art. 10 lid 2 sub g Wob bedrag binnen 30 dagen na factuurdatum over te maken op rekeningnummer t.n.v. Rendac Son B.V. SON EN BREUGEL onder vermelding van omschrijving 20053867 / 79051515.

Rendac

OPHAALOVERZICHT KADAVERS

01430

Klantnummer	79051515
Meldnummer	2308597
Naam	STAATSBOSBEHEER (ABW-373248) BEC 565
Adres	POSTBUS 2
Postcode / woonplaats	3800 AA AMERSFOORT

Laad-plaats	Ophaal-datum	Dier-code	Dier-soort	Gemelde kadavers	Opgehaalde kadavers	Opgehaalde vaten	Aantal ophalingen	Aantal erf-ophalingen	Oor-nummer	Geboorte-datum
01	09-01-2020	22	Kalf < 1 Jaar	1	1		1		AID 3590	01-01-20
01	27-01-2020	22	Kalf < 1 Jaar	1	1		1		NL000003279	01-01-20
01	12-02-2020	52	Veulen	1	1		1			
01	14-02-2020	21	Rund > 1 Jaar	1	1		1		AID3275	01-01-19
01	14-02-2020	22	Kalf < 1 Jaar	1	1				AID3276	01-01-20
01	28-02-2020	22	Kalf < 1 Jaar	1	1		1		AID3273	01-01-20
01	18-03-2020	21	Rund > 1 Jaar	1	1		1		AID3272	01-01-19
01	23-03-2020	21	Rund > 1 Jaar	1	1		1		AID3582	01-01-17
01	27-03-2020	51	Paard	1	1		1			
					9		8			

SPECIFICATIE

Dier-code	Dier-soort	opgehaald aantal	€ Tarief	Bedrag in € (excl. BTW)
21	Rund > 1 Jaar	3	39,17	117,51
22	Kalf < 1 Jaar	4	6,11	24,44
51	Paard	1	39,07	39,07
52	Veulen	1	6,59	6,59
Totale verwerkingskosten en verkoopopbrengsten				187,61
Aantal stops standaardtarief		8	22,63	181,04
Factuurbedrag excl. BTW				368,65
Factuurbedrag incl. BTW				**446,04**

125

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
20-mrt		1	1	1	1	4			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
21-mrt		1	1	1	1	4			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
22-mrt		1	2	1	1	5			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
23-mrt		1	1	1		3			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
24-mrt		1	1	2	3	7			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
25-mrt		1	2	2	1	6			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
26-mrt		1	3	1	1	6			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
27-mrt		1	3	3	0	7			

126

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
28-mrt		1	3	3	0	7			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
29-mrt		2	1	4	0	7			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
30-mrt		4	3	8	0	15			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
31-mrt		2	0	12	0	14			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
1-apr		2	5	12	0	19			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
2-apr		2	5	12	0	19			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
3-apr		3	4	13	0	20			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
4-apr		2	5	7	0	14			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
6-apr		4	6	14	0	24			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
8-apr		5	0	16	0	21			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
10-apr		10	6	51	0	67			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
14-apr		6	4	30	0	40			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
16-apr				7		7			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
17-apr		7	0	43	0	50			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
20-apr		7	3	38	0	48			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
23-apr		15	7	58	0	80			

337

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
26-apr		0	0	6	0	6			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
28-apr		7	5	28	0	40			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
1-mei		15	7	58	0	80			

		Locatie							

Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
6-mei		7	8	30	0	45			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
8-mei		8	0	37	0	45			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
11-mei		8	4	33	0	45			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
14-mei		3	3			6			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
18-mei		8	3	15	3	29			

296

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
20-mei		4	3	21	0	28			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
25-mei		6	4	21	3	34			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
29-mei		7	2	14	2	25			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
3-jun		6	3	9	20	38			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
						0			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		
						0			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		

						0			

		Locatie							
Datum	naam	1	2	3	4	totaal	Opm		

125

Totaal 908

130

Datum	Aantal balen	per baal	Totale kosten	Transport
20-mrt	Art. 10 lid 2 sub b Wob	€ Art. 10 lid 2 sub g Wob	€ Art. 10 lid 2 sub g Wob	€ Art. 10 lid 2 sub g Wob
2-apr		€	€	€
3-apr		€	€	€
10-apr		€		
		€		€
14-apr		€	€	€
17-apr		€	€	€
23-apr		€	€	€
28-apr		€	€	€
1-mei		€	€	€
6-mei		€	€	€
11-mei		€	€	€
20-mei		€	€	€
			€ 0,00	
			€ 0,00	
Totaal	913		€ 33.535,00	€ 7.218,75

		Uurtarief €	
Uren Mankracht	120	Art. 10 lid 2 sub b Wob	€ Art. 10 lid 2 sub g Wob
Uren Trekker+chauffeur	101,5		€
			€ 13.012,50

Totaal Hooi
Totaal Transport
Totaal Arbeid

131

€ Art. 10 lid 2 sub g Wob
€ [redacted]
€
€
€
€
€
€
€
€
€ 0,00
€ 0,00
€ 40.753,75

€ Art. 10 lid 2 sub g Wob
€ [redacted]

€ 53.766,25